אודיסיאה של ציוני אמריקני

מאת

יוליוס הבר

הרולד ריבולוב

אודיסיאה של ציוני אמריקני

מאת

יוליוס הבר

יוליוס הבר הוא ציוני מיוחד במינו. אדם העומד בשורו־תיה הראשונות של התנועה הציונית באמריקה, אירופה וארץ־ישראל — ללא טובת הנאה כל שהיא פרט לעצם ההנאה לעמול לטובת כינונה של ישראל. אין לו משרה רשמית בהסתדרות הציונית העולמית ומעולם לא ניסה להבליט את עצמו בקרב אישי התנועה ולא היה בין מקבלי המשכורות מקבוצה ציונית כל שהיא. הוא הנו הדיוקן הבולט של „הציוני הטהור" שחייו ארוגים במסכת התנועה ואשר ילדיו ונכדיו חיים בישראל.

בהגיעו לגיל 70 העלה את זכרונותיו ונסיונותיו על הכתב וכינסם בספר. „אודי־סיאה של ציוני אמריקני", לא מתוך אקט של אדיקות; ואף אין זה אחד מאותם

יוליוס הבר

אודיסיה

של

ציוני אמריקני

עברית: מרים תדמור

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

הוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ
תל-אביב תש"ך

ספר זה מוקדש לילדי החיים, פעילים
ויוצרים בישראל ובארצות ־ הברית

ת מ ת כ ר

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

לקורא: תיקונים בכתיב שמות ומספרים נא לראות בסוף הספר
עמוד 329.

כל הזכויות שמורות למחבר

דפוס „פאר" ת"א, טל. 31501

יוליוס הבר

אודיסיה של ציוני אמריקני

עברית: מרים תדמור

הוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ
תל-אביב תש"ך

ספר זה מוקדש לילדי החיים,
פעילים ויוצרים בישראל.
ה מ ח ב ר

לקורא : תיקונים בכתיב שמות ומספרים נא לראות בסוף הספר
עמוד 329.

כל הזכויות שמורות למחבר

דפוס „פאר" ת"א טל. 31501

כשישבתי בעצרת האו"ם ובמועצת הבטחון בזמן הדיונים הגורליים על זכות עמנו לריבונותה וחירותה נפל מבטי מזמן לזמן על פני הקהל היושב ביציעים.

התבלטו עיניהם הדרוכות והמודאגות של יהודי ניו־יורק שבאו לחזות בעלילה הגדולה הנרקמת לפניהם. באוירה רבת־המתיחות ששררה בשעות־מבחן חמורות עלו גלים מחושמלים של אהדה וחרדה וזרמו באון מספסלי המסתכלים אל שולחן המשלחת הישראלית.

איש אחד יושב היה ביציע במשך כל הדיונים והויכוחים הסוערים האלה. היה זה י ו ל י ו ס ה א ב ר מחבר הספר הזה. לא נפקד מקומו בשום מערכה. נבצר היה ממנו להושיט לנו עזרה — אך עצם נוכחותו המתמדת, היציבה, הקשובה והעקשנית גרמה לי תמיד נחמה וסיפוק־נפש לאין שיעור. שתי העיניים האלה שננעצו בנו ובאנשי־ריבנו ללא הפוגה סמלו את העירנות הבלתי־פוסקת בה ליוונו מיליוני אחינו בתפוצות ישראל בשעת קביעת גורל האומה ומעמדה במשפחת העמים.

בספר זה מובאים רשמיו וקורותיו של ציוני באמריקה — אחד מרבים שחזון תקומתנו השתלט על כל חדרי לבם והאיר לפניהם את מסילת חייהם. בכל נפשם ומאדם התפללו להצלחתנו וידם מושטת היתה לתמוך, לסייע, לעודד ולנחם.

פרקי הסתכלות אלה באים ללמדנו כי לא רק סערת רוחו ותנופת העזתו של דורנו בישראל עשו לנו את כל התושיה שקצרנו באחת־עשרה שנות תקומתנו.

בלי האמונה, ההתמדה, האהבה ללא מצרים של יהודי התפוצות לא היינו מסוגלים לחולל קפיצה נחשונית זו שהעבירה אותנו ממעמקי היאוש והנחיתות אל מרומי פסגת הגאווה הריבונית — מן השפל שבדברי ימינו אל תפארת שיאם.

יהי רצון שמעיינות־ישועה אלה של אהבה ונאמנות יפכו ויזרמו לקראתנו גם בעתיד ונשאב מהם עד רוויה.

א ב א א ב ן

ה ק ד מ ה

במסגרת הספרות הנרחבת שנכתבה על ישראל והציונות, נקדם את הספר הזה בברכה רבה, לא רק משום שהוא מציג יובל שלם מנקודת ראותו של ציוני אמריקני, אלא גם משום שהוא נוסך אור חדש על אירועים שונים, שארעו בתחום חמשים השנים האלו המקיפות את נביאותו של הרצל, מזכיר כמה מקרים חשובים מתוך ההסטוריה של התנועה הציונית, אשר נשכחו מלב ואשר ארעו באמריקה ובארצות אחרות, ומצייר מזוית חדשה דמויות רבות, חשובות ופחות חשובות, שהיה להן חלק בעולם הציוני בפרק זמן זה.

מר הבר ניגש לכתיבת הספר הזה מצויד בכשרון יוצא מגדר הרגיל לזכור פרטים ובאהבה עזה לדיוק, אשר יש בהם לעורר את קנאתם של הסטוריונים מקצועיים. ויתר על כן, הספר מגלה אבחנה דקה אשר לזכותה יש לזקוף את המתח שיש בסעיפים רבים בספורו, המקיף חמשים שנה של צמיחת הציונות באמריקה, אירופה וישראל.

הבר עצמו הנו בחינת תופעה מיוחדת במינה. מעולם לא היה ציוני „מקצועי" ובכל זאת הצליח, בזכות נחוש־לב תמוה, להיות נוכח בהרבה אירועים חיוניים שארעו בהסטוריה הציונית. וחלקו שלו בדבר, כתורם, כאוסף־כספים וכחלוץ בשלבים חשובים של התפתחותה של ישראל, אם כי הוצגו כאן בצניעות יתירה, הרי הם כשלעצמם הנם חלק ניכר של תרומתה של אמריקה לייסוד מדינת ישראל.

זכרונותיו על ימיה הראשונים של הציונות ועל השפעתה על קהילות מערב־אירופיות כגון בויברק, ששם עשה את ילדותו ואת ראשית נעוריו, כגלים אבחנה אוהדת וחודרת שניתן בה אפילו בגיל רך; שרטוטיו מחיי היהודים בניו־יורק במשך השנים הראשונות של המאה הזאת מציירים תמונה חיה של המאבק הציוני לזכות בדריסת רגל בתוך המוניה של יהדות ניו־יורק — ונותנים מושג ברור על רבים מהגברים והנשים שהקדישו את עצמם למאבק הזה.

אכן, אין אלה זכרונות בלבד; ספרו של הבר הנו הרצאה שוטפת של המקרים אשר עצבו את ההסטוריה היהודית המודרנית, מהקונגרסים הציונים העולמיים הראשונים, שנערכו באמריקה ועד השבועות והחדשים המכריעים, כאשר גורלה של ישראל עמד על כף המאזנים בישיבות האו"ם; מהמערכות האידיאולוגיות הראשונות בגליציה בין הנוער ובין ההורים, ועד הקרב העד אשר הוכתר בנצחון, שנלחמה ישראל בעד עצמאותה ונגד תוקפנותם של הערבים. ספורו הוא ספור של עד ראיה, שנמצא במקום האירוע — לפעמים בתוך משקיף ולפעמים בתור משתתף — כפי שקרה במלחמת העולם הראשונה, בשעה שפעל למען יצירת וועד העזרה היהודית. דבריו על השבוי־עות שעשה באירופה, על מצבם הנואש של יהודים שנלכדו בפח הסכסוך

שעתידים היו לשמש בו כמשכונות פוליטיים בידי הכוחות הנלחמים; פרשת מאמציו הנואשים לצאת מאירופה ולהביא ליהדות האמריקנית ידיעות חשובות מאחיהם הנמצאים באיזורי אירופה שסועי־המלחמה, הפיצה אור חדש על המבוכה, על היגון ועל המצב הנואש והטרגי שהיו מנת חלקם של היהודים באותם ימים טרופים וקשים.

ויתר על כן, תמונותיהם של אישיה הדגולים של התנועה הציונית, אשר הבר שרטטן ברוב אהדה ורגישות, דיוקנותיו המהורהרים, הנסוכים הומור ועל פי רוב גם עדינות, מציפים ספר זה בחמימות שהיא שורש מהותו של האיש עצמו. אוסף התקריות הצדדיות בחייהם, כאותם ספורים על הרצל ודתיבה המנגנת שלו ושמריהו לוין ו„החסיד" שלו, או הסעיפים הנוגעים עד הלב שבהם הוא מספר על נפתלי הרץ אימבר, אלה כשלעצמם יש בהם הצדקה מלאה לכתיבת הספר וקריאתו.

בדפי הספר הזה ימצא הקורא גם דברי הערכה וציורים אינטימיים של דמויות אחרות, שהתבלטו בקרב היהדות של ארצנו ותקופתנו, מפרופסור גוטהייל וצבי הירש מסליאנסקי ועד סירוס ל. סולצברגר. מהנרייטה סולד האהובה, סטפן וייז ויהודה ל. מגנס ועד עשרות אנשים אחרים, שכל אחד מהם עזר, לפי דרכו, לעצב את ההסטוריה היהודית בעשרות השנים האחרונות.

הקורא ימצא כאן ניצוצות בלתי רגילים של חדירה לנפש האנשים שהנהיגו את ישראל אל העצמאות המדינית. ביניהם — חיים ויצמן, דוד בן גוריון, יצחק בן צבי, אבא הלל סילבר ומשה שרת; כן ימצא כאן בקורת חריפה וחשפנית של המקרים אשר עצבו את המסקנות הסופיות של אותה מסירות נלהבת בת אלפים שנה לחזון „שיבת ציון". וכל זה נמסר בחן ומתוך כשרון ראיה המעניקים לספר חשיבות ללא ערך לגבי כל חוקר שיעסוק בהסטוריה של היהדות והציונות.

לואיס ליפסקי

פתח-דברים

בבקר ה־15 לינואר, שנת 1953, היה לי הכבוד להיות נוכח בטקס צנוע שנערך במשרדי טריגבי לי, שבאותם הימים היה מזכיר־כללי של האו״ם. באולמות הרחבים והמוצפים שמש שבקומה השלושים ושמונה של הבניין החדש של או״ם, הנשקף אל מאנהטן, הרובע הגדול הבנוי אבן ופלדה, הגיש אבא אבן, שגריר ישראל, רשמית את תשורתה של ישראל לבניין האו״ם — שמונה מאות לוחות שיש ירושלמי, שנחצבו מהרי יהודה, המקיפים את בירתה של ישראל.

גושי אבן אלה, אמר השגריר אבן, מסמלים את ירושלים, עיר השלום, ומביאים לחבר העמים את קריאת השלום והדרור, את הד דבריהם הנצחיים של הנביאים העתיקים אשר בשכבר הימים התהלכו על ההרים שמהם נחצבו האבנים האלו.

שמונה מאות גושי שיש, הרהרתי בלבי, בתוך עיר הבנויה ממליוני טונים, אולי אפילו בליוני טונים של אבנים. מבחינה פיזית לא היו אלה אלא פרורי חומר בים של אינסוף. ובכל זאת, מה רבה היתה המשמעות הסמלית הקשורה בהם! ומה נאה הדבר שהעתיקום ממקורם לשמש חלק פיזי וסמלי של האום!

אכן, אבנים אלו עדות היו ללידתה של האומה היהודית בימים הקדומים, הדהדו את גילה ונצחונותיה, והצטערו למראה הטרגדיות שלה; אבנים אלו מונחות היו, אלמות ואבלות, במשך תשע־עשרה מאות שנים, מצפות לשובו של ישראל לארצו ולשחרורו הלאומי, ולולא האו״ם, לולא ההחלטה דהסטורית שהוחלטה ב־29 בנובמבר, 1947, יתכן מאד שעוד שנים רבות מוסיפות היו לצפות. כי כן, ההחלטה בדבר חלוקת ארץ־ישראל היתה תופעה הסטורית מיוחדת במינה, רגע יקר ונדיר, שאולי לעולם לא היה נשנה, במקרה שהיו מחמיצים אותו.

אכן, הסך הכולל של המאמץ הציוני של יותר מיובל שנים עלול היה להסתכם באפס, עלול היה להחליק אל ההסטוריה בתור נסיון־נפל, כרבות מהתנועות המשיחיות שקמו בעבר, לולא התנאים השונים שהשתלבו ברגע אחד מסוים והשיבו לישראל את שחרורה.

יש להודות, שאבן היסוד של שחרורה של ישראל הונחה בזכות המאמצים הבלתי אנוכיים של תאודור הרצל, תבונתו הסבלנית של חיים וייצמן, אומץ־לבו הבלתי נכנע של דוד בן־גוריון, בזכות ששה מליון הקרבנות האלמונים היהודים שמתו באירופה. יש להודות כי הנצחון צפון היה גם בשגיאותיו של ארנסט בוין, בכוח רצונו והחלטתו של הישוב, בעזרתו של הנשיא האמריקני הרי ס. טרומן, בעזרתם החשובה ביותר, ואם גם באה

במאוחר, של הקהילות היהודיות באמריקה ובמקומות אחרים של העולם החפשי. עם זאת יש לתת את כל הכבוד לאותם החלוצים הראשונים, לבלויים, אשר סללו את הדרך בפני הציונות המעשית, לברון אדמונד דה רוטשילד, מייסד המושבות החקלאיות בארץ־ישראל, ולגל החלוצים אשר נאחזו בעק־שנות בכל הישג ציוני שהוא. כן יש להכיר בחוב שאנו חבים לכל אלפי היהודים אשר חיו, בנו ונלחמו בשביל לקדם את המטרה הציונית צעד אחד לקראת התגשמותה. ואולם נניח לרגע קל כי האו״ם לא היתה קיימת ולא היתה ממזגת את כל היסודות האלו להחלטה אחת כבירה, וכי מה היה אז גורלה של ישראל?

ידוע לנו חששם של כמה מהעמים בשעה שנתנו את הסכמתם להצעת החלוקה; ידועים לנו המניעים הכמוסים שהניעו את האחרים לתמוך בכך; וידוע לנו כיצד נהדפו כמה עמים לצדנו מתוך אלטרואיזם טהור. כמו כן ראינו כיצד התבוננה האו״ם על הדברים באדישות, אחרי שנתקבלה ההחלטה, כאילו המאמץ להגיע אל מסקנה זאת התיש את כוחה. וכל זה בשעה שישראל הותקפה על ידי עמים שגמרו בלבם לשים לקלס את שלטון כס המשפט של העולם.

לעומת זאת ראינו את השמחה הכנה שהביעו רוב העמים לרגל כניסתה של ישראל לחבר האומות, ובאיזה כבוד התיחסו להשתתפותה בדיונים השונים. אכן, בחשבון סופי לא נוכל להציב קנה־מידה ברור לשקול בו תנאי אחד לעומת תנאי שני. עלינו לצבור יחדיו את כל הגורמים השליליים ולהעמידם לעומת העובדה המפוארת האחת, העובדה שהאו״ם היא שילדה את ישראל, ואם גם רבות היו המילדות שנכחו בשעת מעשה.

פעולה חיובית זו היא, לדעתי, שהכריעה את הכף. זו היא הסטוריה — כי היתר אינו אלא דברים מקריים. בשעה שאני עוקב בדפים הבאים אחרי פעילותי האישית בת חמישים השנה בתנועה הציונית, בשעה שאני נזכר באירועים הגדולים והקטנים, בהתקדמות ובנסיגות אחורנית, בנצחונות ובמעצורים שנסתמנו על דרכה של ישראל לקראת השחרור, מתחזקת אמונתי בעתידה של ישראל ובעתידו של כל העולם החפשי בזכות עצם העובדה שאו״ם קיימת בעולמנו. לפעמים היא נכשלת, לפעמים היא מגלה אי יעילות כגושמת, ואולם לאט לאט, כענק נסוך תרדמה, היא מתעוררת ונוכחת לדעת מה רב כוחה כגורם המביא שלום, המגן על הערכים הנאורים והמהוה מבצר דרור בעולם.

רציתי להביא בזה את רחשי תודתי המיוחדת לידידי היקר מר אהרן אלפרין, סגן־עורך ה״טאג־מארגען זשורנאל״ בניו־יורק, בעד עזרתו החשובה בעריכת ספר זכרונותי; ברל קורלניק, מירושלים; דוד שורץ; ואסתר תוגמן מארכיון הציוני והספריה הציונית; וליואל והרולד ריבלוב, אשר אין ערוך לעזרתם.

המחבר

פ ר ק א.

בית־הכנסת בבויברק — „בית הכנסת הגדול", כפי שנהגו לכנותו — היה כולו מהומה. איומים, דברי־לעג וגדופים מלאו את חלל האויר. החסידים, זקניהם הדלילים ופאותיהם המסולסלות בקפידה מרעידים, זרועותיהם מתנפנפות בפרא, עיניהם מתיזות זעם וטינה, פרצו בצעקות: „אתיאיסטים! חסרי־אמונה! אפיקורסים!" ואיימו על בני עירם שיספגו מהם מכות רצח, שלא לציין את יתר הרעות שתפקודנה אותם מידי כוחות לאו דוקה אנושיים.

אחיהם הנאורים, אלה אשר שימשו מטרה להתפרצות הזאת — רובם הגדול מצעירי הקהילה — ענו לעומתם וצעקו: „קנאים!" כשהם מנסים לפלס להם דרך במרפקיהם בתוך ההמון הגועש, ולהגיע אל השוטר שהוליך בתוך הקהל את לייבל טאובס, הנואם הציוני הגדול, עד שהשליכו מעבר לדלת.

זה היה היום שלו ציפו שבועות, היום שבו עתיד היה לייבל טאובס, שזה עתה הגיע לבויברק, לשאת את נאומו על הציונות המדינית בבית הכנסת הגדול. התנועה החדשה הלהיבה את דמיונם של יהודים מכל תפוצות התבל, בהעלותה לפניהם תקוה מעוררת לבבות, והבטחה כי השיבה לציון, שיבה זו שכה התמהמהה לבוא, שוב איננה אגדה, חלום על בוא המשיח, חזון רחוק רחוק אשר האלוהים לבדו יודע מתי יהיה לממש.

והנה, לייבל טאובס זה, אשר לא עלה בידו להביע את המשפט הראשון של נאומו — „אין אדם נוקף אצבע למטה עד שמכריזין עליו מלמעלה" — הובל בלא גינוני טקס אל הדלת בפקודת המשטרה, שהוסתה על ידי החסידים, וגם עונש מאסר צפוי היה לו, לולא הסכים לעזוב את העיר.

„גוי", כינוהו החסידים, כיון שלבש בגדים אירופאים מודרניים — דבר שכשלעצמו בגדר חטא היה בעיניהם. יתכן שהיו מעלימים עין ממנו, כי אחרי ככלות הכל הרי חי האיש בעולם הגדול, שמעבר לתחום ההגבלות והאסורים של חיי עיר קטנה בגליציה. ואולם לייבל טאובס דיבר על גאולת ישראל באמצעות כוחות אנושיים, ולגבי החסידים, אשר אמונתם ועצם קיומם

עמדו על בואו המיסטי והנסי של המשיח, היה זה חטא שאין לו כפרה. טאובס היה שליח השטן — והשטן, כמובן, היה תיאודור הרצל.

אכן, טאובס היה ציוני זמן רב לפני שהרצל חש בכך שקיימת בעיית היהודים. בהיותו עורך ומוציא־לאור של עתון אידישאי שנדפס בעיר מולדתו קולומאי, היה אחד מתלמידי־החכמים העבריים של גליציה שזה שנים תפס מקום נכבד בתנועת חובבי־ציון, אשר שימשה תקדים חשוב ביותר לציונות. עוד בשנת 1884 לקח חלק בועידה המפורסמת של חובבי־ציון שהתקיימה בקאטוביץ, ואשר נסחה רבים מהעקרונות שכעבור זמן היו לבסיסה של הציונות המדינית. כאשר יסד הרצל כעבור שלוש־עשרה שנה את התנועה הציונית, קידם טאובס את מנהיגותו בשמחה, בהקדישו את מלוא כשרונותיו ואת מרצו הרב עד אין גבול למאבק למען המדינה היהודית. הוא ניחן בכשרון כתיבה, גם היה נואם משכנע, אשר נדד לארכה ולרחבה של הארץ ופעל למען התנועה; אחד מסבוביו אלה הביאו לבויברק, שבה נתקל בקבלת־פנים כה עוינת ומכשילה.

בעוד הקהל יוצא לאטו ובלא חפץ מבית־הכנסת, שכן רובם באו להקשיב לדבריו של לייבל טאובס — אץ אחד מצעירי החסידים בחמת זעם אל התבה, שבה היו שמורים כתבי הקודש, ובתנועה דרסנית קרע את המגן־דוד ממסגרת פתוחי־העץ מלאכת־מחשבת, אשר קישטה אותה, והשליכו הצדה בבוז. מאחר שהתנועה הציונית ראתה במגן־דוד את סמלה וקבעה אותו על דגל המדינה היהודית לעתיד־לבוא, הפך הסמל העתיק הזה של התקוה היהודית להיות משוקץ בעיני החסידים ויתר היהודים האדוקים. בקהילות רבות עד אין ספור הרחיקוהו מבתי־הכנסת ומכל חפץ מסורתי שקישט את הבתים. השנאה לציונות וההתנגדות לאידיאלים שלה מחקו את המגן־דוד מקרב לבם.

ההתנגשות שארעה באותו יום בבית הכנסת בבויברק לא היתה אלא אות למכשולים שצפויים היו לציונות, בטרם תהפוך תחייתה של ישראל כאומה עצמאית למציאות בלתי נמנעת בעיני אדוקים וליברלים, קונפורמיסטים ונונקונפורפיסטים כאחד. כתלי בית־הכנסת הגדול, שרגילים היו מאז בטקסים מנוהלים כיאות, למחזור בלתי משתנה של סדרות השבוע, ללחן חדגווני של תפילות שחרית ומוסף, מעולם לא הדהדו הדים של מהומה פראית שכזאת; מעולם עד כה לא נתרחש בתחומי מסגרתם הרבועה, כבדת־הסבר, מחזה אלימות אשר כזה.

אירוע מוזר היה זה לגבי בית־הכנסת הישן — אכן, עת מוזרה היתה

העת ההיא. היה זה בשלהי שנת 1897 — שנה שבמובנים רבים לא היתה שונה לגבי יהודי אירופה המזרחית ממאות שנים שקדמו לה בהיסטוריה החשוכה והעגומה של הגלות. עומס המסים הרבים הכביד על היהודי יותר מאשר על שכנו; הלחץ הכלכלי, שסבל היהודי, קשה היה מזה של שכנו. סכויו לשפור עצמי, להשגת מידה מסוימת של בטחון פיזי ואמוציונלי לא היו מעודדים כשל שכנו האכר, ואם גם היה זה עני מרוד ונטול זכויות כלשהן. בעיקר לגבי הצעירים היה העתיד קודר ביותר. שנים ודורות של הסתגלות למעמדו של היהודי הביאו את אבותיהם לכלל אדישות וקבלת־הדין; החסידים אפילו השתבחו בגורלם. אך הנוער של מזרח אירופה, עברתו רגשה התובעת שנויים.

עד כה היו אך שתי דרכים לצאת מן המיצר — הבריחה מהיהדות באמצעות התבוללות; או הבריחה אל היהדות באמצעות החסידות. רבים שלא יכלו לבחור באחת משתי הדרכים הקיצוניות הללו, לא ראו לפניהם אלא אכזבה ויאוש.

והנה הופיעה דרך שלישית. באותה שנה, שנת 1897, פילחה את הלילה אידיאה גדולה, הבטחה גדולה לעתיד, בדומה לכוכב חדש ותמוה — כה זוהר עד שכל האופק הוצף אור לפני דור שלם של אנשים צעירים; כה ממשי וכה קרוב, עד שכמעט יכולת להושיט את ידך, לחבוק אותו בכפך, להחזיק החזק היטב וללהוט מעצמת זיוו בלהט תקוה חדשה.

אכן, גם קודם לכן נתגלו באופק נצוצות אורה: הפתרון שהציע מרדכי עמנואל נוח, פתרון בטרם־עת; לורנס אוליפנט, משה הס ולאון פינסקר שיסדר את תנועת חובבי־ציון, וכן גם תנועת הבילויים. כל אלה היו כמו רסיסי אבק־כוכבים, אם ישמש מספרם קנה מידה לכוחם, אשר התלקחו, טרם אוכלו, בזוהר רב ונגהו בנוגה גדול של אורה. וכמובן — אין לשכוח גם את משיחי השקר —שבתי צבי, דוד פראנק, דוד ראובני — אשר היו מניעיהם אשר היו ומדת כנותם ואמונתם העצמית אשר היתה, הוליכו שולל, כאותו מחלל מפורסם, את ההמונים מזי־הרעב שהאמינו בהם אמונה עיורת.

ואולם כל זה היה בעבר, ושייך היה לרקע החלומות הנכזבים ותקוות־הנפל על דבר שיבה לציון. שנה זו, שנת 1897, שונה היתה אי כך מכל שנה אחרת — וסמל השוני הזה היה תיאודור הרצל, אדם שידע להשפיע את אמונתו שאין לה גבול על זולתו, ידע להעיר את הדמיון מבלי לעורר היסטריקה, ידע להעניק להמוני היהדות מורשת של אמונה ברעיון הציוני. בשנה גורלית זו, שנת 1897, כיהן תיאודור הרצל בתור נשיא הקונגרס

הציוני שהתקיים בבאזל, אשר בשויצריה. באותה שנה, באבגוסט, ישב בראש אספת צירים שנשלחו מקהילות יהודיות שבכל רחבי העולם. היתה זו האספה הראשונה של באי־כוח העם, שהתאספה אחרי יותר מ־1800 שנים, ובה נכתבה ההקדמה לפרק שלא היה כמותו בהיסטוריה העולמית. חמשים שנה עברו טרם נשלם הפרק הזה, לאחר כמה וכמה תקונים שהכניסו בו העורכים. היתה זו הפעם הראשונה, אחרי אלפיים שנה של התחלות שוא וכתבי־יד שלא ראו דפוס, שהספור התפתח בהתאם לתכנית והגיע בשיאו אל הנצחון.

אין תימה בכך שהתנועה הציונית דיברה, בעיקר, ללבו של הנוער של אירופה המזרחית. שכן הם יותר מכל זולתם, זקוקים היו לאותה תקוה שהיא עניה, התקוה לזכות במקום משלהם בעולם. הם, יותר מכל זולתם, זקוקים היו לחוש שיום אחד יוכלו לחיות חיים של כבוד עצמי ובטחון; כי אין הכרח בכך שהשנים הארוכות הצפויות תהיינה שנים קודרות, של הסתגלות לחיים שאינם אלא העתק ממתכונת החיים של אבותיהם.

אכן, הם לא היו מוכנים להכנע בלא מאבק. מדי פעם בפעם ניסו להאחז בכל דבר שנזדמן להם, ציונות, סוציאליזם, וכל דבר אחר, יהיה אשר יהיה, ורק שיהיה בו לעקרם מהשביל שהדורות שקדמו להם הטביעו בו חריצים עמוקים. בפולניה, בגליציה וברחבי האימפריה האוסטרית, הציונות היא שלכדה אותם ועוררה אותם לצייר בדמיונם את דמותו וצורתו של עולם באה יותר. והציונות נצטיירה בדמותו הגיבורית של תיאודור הרצל.

שרשי הציונות הראשונית הזאת ננעצו עמוק בקרקע הפוריה של הנוער האירופי. בשנים הבאות אמנם שקע הצמח מדי פעם בפעם בתרדמה, אך מעולם לא קמש כליל, כי עצום וחיוני היה כוחו של הרעיון הציוני.

יותר מחמישים ושמונה שנים עברו מאז, ובכל זאת זוכר אני יפה את המערכה הציונית שהתנהלה בעיירתנו בויברק. היה זה בתחילת ספטמבר, בשנת 1897, שבוע אחרי נעילת הקונגרס הציוני הראשון שהתקיים בבאזל. אחי הבכור, אברהם, שלא הגיע עדיין לשנתו השש עשרה, בא הביתה לבקור מהעיר ברזיאן, ששם עבד כפקיד בחנות לדברי סדקית. יומים קודם לכן נכח באספה ציונית שהתקימה בברזיאן והקשיב בלב נרגש לדין וחשבון מהקונגרס הציוני שנמסר על ידי רבי שמואל הירש מרגוליס, יליד ברזיאן, אשר בעת ההיא היה הרב הראשי של פלורנציה, ומנהל בית המדרש לרבנים באיטליה. היה זה רבי מרגוליס, דרך אגב, שכעבור כמה שנים סידר פגישה בין הרצל ובין ויקטור עמנואל מלך איטליה.

השעה היתה שעה של אחרי הצהרים בבויברק — בדרך כלל היתה זו

שעה שקטה שבה הבריות מקדמים כל תקרית, ואפילו זעירה ביותר, כאילו היתה שעשוע נעים. אותו יום היה שקט במיוחד, שקוע בשאננות זו של תנומה הנסוכה על עיירה יהודית קטנה בשבת של קיץ שכולה עצלות, בשעות המרגוע שלאחר ארוחת הצהרים ולפני תחילת תפילות הערב. הקשישים נחו, כמנהגם, את מנוחת אחר־הצהרים. הצעירים, בפרט אלה שניחנו בכשרון לחזות דברים מראש ושגם היו להם ביום הקודם האמצעים הדרושים לקניית משקאות, גמעו קבס (מעין מיץ תפוחים).

על ספסל עץ גדול שלפני ביתנו, פניו אל ככר השוק המנומנמת, הנטושה, ישב אחי אברהם, כשהוא מציג לראווה ברוב גאוה את סיכת עניבתו, את כפתורי שרווליו, את הסיכה שבדש מעילו, ואפילו את ידית הפנינה של אולָרו — שעל כל אחד מהם חרות היה סמל התנועה הציונית. כתריסר צעירים הקיפוהו, מהם בני גילו, מהם קשישים ממנו בכמה שנים, אשר באו לשמוע פרטים על האספה הציונית בברזיאן ועל הדין וחשבון שמסר ד"ר מרגוליס על הקונגרס הציוני הראשון שהתקיים בבאזל.

אף־על־פי שאחי בא הביתה אך יום קודם לכן, כבר שמעתי את הספור הזה פעמים רבות מאד. בכל זאת הצטרפתי לקבוצה שהקשיבה בלהיטות לדבריו; כעין קסם נסוך היה עליך שעה ששמעת, ואפילו ממקור שני, כיצד צודד דוקטור הרצל את לב כל אנשי הקונגרס במגנטיות של אישיותו. אכן, אף על פי שהקונגרס הציוני עצמו היה מאורע רב רושם, אשר כל יהודי העולם ראו בו מפנה בהיסטוריה היהודית, התרכז ספורו של אחי, וכן גם השאלות השוקקות שהמטיר עליו קהל שומעיו הצעיר, בעיקר באישיותו של ד"ר הרצל, אשר כבר אז היתה לאגדה. גם הם הגו לו בלבם אותו דבר שאין לו שם, אותה הרגשה שחלקה יראת־כבוד, חלקה הערצה נלהבת וחלקה חיבה מגוננת, אשר כל נפש, ואפילו מבוגרת בתכלית, רחשה כלפיו.

„מה מראהו?" שואל היה אחד הצעירים, ואחי חוזר היה על התאור שתאר ד"ר מרגוליס את הרצל: גבוה, יפה־תואר, כארי נוח־לבריות יעלה על דוכן הנואמים, לבוש בגדי ערב תפורים היטב, אלגנטיים. וכך היו לבושים בהתאם לדרישתו כל יתר הצירים. הרצל חש כי הזדמנות רבת משמעות זו, שעה שעיני כל העולם נשואות אליהם, מחייבת לפחות התחשבות זו בדברים שבפורמליות.

מרכז התעניינותם היה הרצל — האיש, המנהיג, התופעה הנסית הזאת שנתגלתה לפתע בישראל. ודומה שרק כעבור זמן זכרו לשאול על דבר

תכנית באזל, אשר נוסחה בקונגרס והיתה לבסיס הציונות המדינית. אכן, אין פלא שההתענינות שעורר האיש גדולה היתה מזו שעורר העקרון: כי כן, המנהיגות האישית יש בכוחה להטות את הלב ולעורר התלהבות הרבה יותר משיש בכוח העקרון המופשט לעשות זאת. הציונות לא היתה מושג חדש; אפשר לומר שהיא נולדה ביום הראשון לגלות, במשך הדורות חזרו והעלוה בתפילות, תחינות ובדרכים רבות ושונות.

אבל הרצל הוסיף לכך משהו חדש. לנזיד הרותח תמיד הוסיף הרצל חומר אשר גרם לו שיקריש מיד — וזהו סוד הצלחתו. יתכן שהעובדה שהכל ראו בהרצל אדם בעל אצילות מסנורת, קומה כה גבוהה, וגודל נפש מובהק, לא קשה היה להם לציירו בחזונם כשהוא מנהל משא־ומתן עם מושליהן של אומות חזקות. הוא ניחן בסגולה למשוך את לבו של הצעיר הרומנטי ואת לבו של האדם המבוגר, שרכש לו נסיון בחיים. הכל הגו לו רחשי הערצה.

אכן, אין למצוא הסברה אחרת לקשב המוחלט של קהל שומעיו של אחי, אשר בלעו כל מלה שיצאה מפיו, נצמדו לכל תנועה שהחוה, שעה שסיפר את פרשת הקונגרס, פעם מחקה את קולו של הרצל ואת יציבתו, כפי שדימה שנתגלו באיזו נקודת מפנה דרמטית, פעם מחקה את ד"ר מרגוליס, כשהוא מוסר את הדין־וחשבון בפני האספה הציונית בברזיאן.

שעה שהקשבתי לדבריו — אולי במידת רכוז פחותה משל היתר, שכן כבר שמעתי את הספור קודם לכן — נזדמן לי לשאת את עיני ולראות כרכרה רתומה לסוס, כשהיא נעצרת על יד משאבת־המים שבקצה ככר השוק. בשעה שנעצרה ועמדה התפרצו כמה פרחחים מהבתים הסמוכים, רצו אל הכרכרה, מהם צועקים „גוי", למראה חלול שבת זה, מהם אך סקרנים לדעת מהו הדבר שהשפיע על שני יהודים מהוגנים, על האח והאחות שישבו בכרכרה ושהיו ממשפחה ידועה משויש הסמוכה להסתכן בכך שיעוררו את חמתו וזעמו של כל יהודי שבקרבת מקום.

אין צורך לומר שחייב הייתי להצטרף אל הקהל ולראות בעיני מה הדבר המתרחש. רצתי אל עברה השני של הככר ופילסתי לי דרך אל הכרכרה, אשר שם ניסתה קרייזל, האחות שישבה על יד הרכב, להתגונן מפני הצעקות והעלבונות שהטיחו בה הפרחחים. אחיה, איש שחזותו תשושה ועל פניו נכרו אותותיה ההרסניים של מחלה אנושה, הסב בכרכרה, נשען על כר גדול.

עד מהרה קמה אנדרלמוסיה ללא מעצור; פרחחי רחוב, אשר שאבו עוז מנכחות ההמון, התרוצצו סביב בין גלגלי הכרכרה, התעמרו בסוסים, וגדפו את הרכב. הוא לא שם לבו אליהם, עד אשר אחד הסוסים, אשר בעקב מהומה בלתי צפויה זו נעורה בו רוח תזזית, התרומם על רגליו האחוריות וכמעט הפך את הכרכרה על פיה. הרכב עמד להניף את שוטו, והנה נגש מעבר לרחוב סוחר העצים העשיר, פייבוש קריס, ובבת־אחת שם קץ להשתוללותם של הנערים.

קרייזל ישבה סמוך לאחיה, כולה מתוחה. היא לא ניסתה כלל לדבר עם אנשי העיירה הסקרנים, אף־על־פי שכמה מקשישי העיירה הכירוה. לאחד מחוקריה השיבה נמרצות כי אחיה חולה אנוש וכי רופא המשפחה ציוה למהר ולהביאו ללמברג, אל רופא מומחה היושב שם. וכי מה, שאלה בקול בוכים, ישפיע עליה לנסוע בשבת אם לא פקוח נפש? ובאמרה זאת שבה ונצטמצמה בדממה רוויית יסורים.

דברים גדולים מתרחשים בבויברק! מי שער כי דבר החורג כלשהו מגדר הרגיל יקרה בשבת! עדיין נרגש מחמת תקרית בלתי צפויה זו, חזרתי אל אחי ואל חבורתו שעל יד הספסל אשר מול ביתנו. „הראיתם את הדבר אשר קרה?" שאלתי חסר־נשימה.

אחד הצעירים הרים את עיניו. „וכי קרה משהו? היכן?" שאל. בתוך כל המהומה שנתרגשה במרחק של אך כמה מאות מטרים מהם, המשיכו הנערים להתוכח על הרצל ועל הציונות, מבלי לחוש כלל, באותה שעה ארוכה של אחר־הצהרים, בקיומו של דבר הנמצא מחוץ לתחומי עניינם.

כך המשיכו להתווכח על דבר הציונות עד אשר שריל, אשתו של בעל חנות כלי־מתכת, שתנומת אחד־הצהרים שלה הופרעה על ידי זמזום בלתי רגיל זה של הקולות שעל יד חלונה הפתוח, יצאה החוצה לגעור בנערים ולגרשם משם, כשהיא מרטנת ברוגזה שעליהם לבלות את זמנם בבית־המדרש, בקריאת פרקי־אבות, ולא לבטלו ברכילות של חטא.

תגובה זו של שריל היתה, בקנה מידה קטן, דוגמה מובהקת ליחסם של יהודים אדוקים רבים כלפי הציונות. לא שונה מזו היתה תגובתם של יסודות קיצוניים אחרים כלפי הציונות, הכוונה היא ליהודים המתבוללים בני גרמניה וארצות אחרות. אכן, תגובתם השלילית עזה היתה כנראה מזו של אשתו של בעל כלי המתכת. אחרת ודאי היתה צמיחתה של התנועה הציונית קלה במידה ניכרת מכפי שהיתה.

ההתנגדות לציונות באותם הימים, ובמידה מסוימת גם כיום, שרשיה עמוקים בהרבה משרשי רוגזה של שריל. התנגדות זו נבעה מהדבקות בשתי דרכי חיים — לדבוק בבריחה הבלתי מציאותית של אלה אשר בחרו לנוס מפני הסכנה, או להצטופף יחדיו ולנסות להתכחש לסכנה בהפנותם את גבם אליה. והדבקות במציאות האידיאליסטית, לפעמים אפילו רומנטית של אלה אשר חפשו פתרון חיובי לבעייתם ונסו למצאו בצורת החיים של העולם שסביבם. לאמתו של דבר שתי דרכים אלו דומות זו לזו, שכן כל אחת מהן היא צורה מסוימת של נתוק עצמי מן המציאות.

החסידים, אם כי אין למעט בערך התפקיד שמלאו למען קיום היהדות ותרבותה, הגיעו לנקודה זו שבה לא היה בכוח דבקותם הדתית, גם לא בכוח אמונתם הפטליסטית בהשגחה האלוהית, לפתור את בעיותיהם של הצעירים הגדלים ומנסים למצוא להם דרך בחברה המתפשטת ומשתנה. גבולות הידע האנושי, אם גם לא גבולות התבונה האנושית, התפשטו במידה ניכרת; ההתפתחות אשר חלה במאה התשע־עשרה במדעי הפיזיקה, הסוציאולוגיה והפילוסופיה, חדרה באלפי דרכים עקלקלות לעולם החסידי הסגור והמסוגר, והבקיעה את שכבת הבדוד אשר הגנה עליו מפני עולם ה„גויים".

בחדרי־הקריאה של הציונים גילו צעירים יהודים, שגדלו על רקע החסידות, ספרים בלשון הגרמנית על נושאים שונים שהיו חדשים להם בתכלית, ספרים על המדע, שנתן להם מושג חדש על העולם הפיזי שסביבם; על האמנות והספרות היפה, שהיו פירות אסורים לרוח החסידית; על הפילוסופיה החשובה שנכתבה בכל הדורות ואשר הרחיבה את נקודת ראותם והחריפו את תפיסת עולמם.

הנשיא הראשון של ההסתדרות הציונית החדשה בעיירתנו בויברק היה אברהם דוגי לבנסון, יהודי בא בימים, היה אדוק ומכובד על הכל. רבים מאנשי העיירה תמהו על כך שקבל על עצמו לעמוד בראש תנועתו המדינית של הרצל. הוא שזכה בכבוד רב בבית־הכנסת של החסידים, אותו בית־כנסת שממנו יצאו רובם של מתנגדי הציונות המודרנית, היה האיש האחרון אשר אפשר היה לצפות ממנו שיעמוד בראש ההסתדרות הציונית. מיד כשהחל לעסוק בעניני הציונות, גילו בו החסידים וקנאים אחרים מבני העיירה, אפיקורס. אכן, הוא לא כיהן במשרתו אלא זמן קצר. רדיפות הקנאים ירדו לחייו והוא מסר את המשרה לאדם צעיר ממנו, שמרצו רב משלו, אשר היה בכוחו לעמוד במערכה.

לבנסון הקיף את עצמו במספר תלמידים, ביניהם משה פישר ויואל שפיגל. הרבה מהאחריות הכרוכה בפעולות המעשיות רבצה על שכמם של הצעירים האלה. כאשר הזמינה ההסתדרות את הציוני הנכבד לייבל טאובס לבוא לעיירה בתור נואם־אורח, וקבלה רשות מאת הגבאי של בית הכנסת הגדול לערוך פגישה שבה ישמיע טאובס את דברו מעל במת בית־הכנסת הגדול, הלכו מתנגדי התנועה אל הגבאי והשפיעו עליו לבטל את הבטחתו. הגבאי מרדכי וינד, אשר לא רצה להפגש פנים עם הועידה שהפר את ההבטחה שנתן לה, יצא ברכבת הבוקר המוקדמת ללמברג הסמוכה, ולקח עמו את מפתחות בית הכנסת. בשעה שהגיעו אנשי העיירה לבית־הכנסת נוכחו שדלתותיו נעולות. וכך נפל בחלקו של משה פישר, שהיה עדיין עלם צעיר, התפקיד לטפס אל היציע ולהכנס דרך דלת צדדית לעזרת הנשים של בית הכנסת. שם מצא כמה מגבות, קשרן זו לזו דוגמת חבל ושלשל את עצמו לאולם בית הכנסת. הוא פתח את הדלתות וכעבור כמה רגעים נתמלא בית־הכנסת עד אפס מקום.

יואל שפיגל הצעיר היה בו האומץ להתמרד בקנאות צרת־האפקים והחונקת של הזקנים. כעבור זמן מה עזב את בויברק והתיישב בלמברג. מטרתו היתה להרחיב את למודיו במקצועות העבריים, אך בעיקר שאף להעמיק את תפיסת־עולמו הכללית; אכן, הוא קרע את קשריו עם המסורת, כפי שעשו צעירים רבים מבני התקופה הזאת.

בהיותו הרחק מהשפעת אבותיו והגבלותיהם, בא במגע עם הציונות וזכה בידידותם של צעירים נאורים ממנו. כששמע אביו על השינוי המוחלט שחל בבנו הדיר אותו מנכסיו והשמועות שהתהלכו בעיירתנו אמרו כי אסר עליו לעולם לחזור לביתו שבבויברק. אין ספק כי היתה זו מכה קשה לשפיגל, מכה שבודאי היה בכוחה להכניע כל אדם שתשוקתו להשכלה פחותה היתה משלו.

פ ר ק ב.

למרות המכשולים הרבים גדלה התנועה הציונית והתפתחה. מהפכה נתחוללה בלבם ובמוחם של אנשים צעירים רבים עד אין ספור. זרע נזרע — ובמשך השנים גדל והכה שרשים בישראל.

בארצות הברית, למשל, הגיע חלק קטן אך רב השפעה של היהדות האדוקה להכרה שיש לשתף פעולה עם התנועה הציונית. בתחילת המאה הזאת נוצרה תנועת המזרחי העולמית. בארצות הברית פעלה תנועה זו בתחומי הפדרציה של ציוני ארה"ב. בועידה השנתית השמינית של הפדרציה שנערכה בפילדלפיה ביוני 1905, יוצגה תנועת המזרחי על ידי משלחת שהשתתפו בה הרב ד"ר פיליפ קליין, בא כוח „אוהב צדק", הקהילה ההונגרית בניו־יורק, רבי יעקב גודמן מניו־ג'רסי, רבי ב. ל. לוינטל מפילדלפיה, רבי אשינסקי מפיטסבורג, ומר י. ה. לוריא מניו־יורק. אכן, באותם הימים היתה הפדרציה ארגון מייצג אמיתי, הכולל קבוצות שונות ומקיף טווח רחב של גישות חברתיות. תנועת המזרחי האמריקאית נזהרה תמיד מלעורר את הבעיות שנתעוררו באירופה ומלהציג את המכשולים שהיו קיימים שם, ופעלה בהרמוניה שלמה ובשתוף פעולה הדוק עם הפדרציה כולה — אפילו עם מתנגדיהם המושבעים חברי פועלי־ציון, כגון, חיים פינמן, ברוך צוקרמן, א. ס. וולדשטיין, הרי י. קאהן, אברהם גולדברג, מוריס גודמן, דר. לאון קופלוביץ, דר הרמן זידל, י. רזובסקי, י. אפפלבאום, אלכסנדר זלדין, בלה פבזנר, אסתר מינץ, ואחרים. רבים מהם השתתפו בועידה השנתית השמינית של הפדרציה של ציוני אמריקה.

פועלי ציון זכו ביחס לבבי מצד יתר החברים ונהנו מזכויות רבות. בין צירים נמנו מספר ניכר של סוציאליסטים־טריטוריאליסטים. כמה חדשים קודם לכן, בקונגרס הציוני החמישי, נתנו את ידם לנחום סירקין, שהיה אחד ממייסדי תנועת פועלי־ציון. ב־30 באפריל, חדשים לפני הועידה הציונית התקיימה ועידתם של פועלי ציון, שבה נשא אברהם גולדברג את נאום הפתיחה הרשמי.

הפדרציה היתה מיוצגת על ידי לואיס ליפסקי ודר. ב. ל. גורדון. מר ליפסקי ברך את הועידה בשם הפדרציה, הועידה בחרה שלושה מזכירים: מר גולדברג, חיים פינמן, ול. פייפרמכר. עשרים וארבעה צירים היו מייצגיהן של ארבע־עשרה מפלגות.

בשעה שתים בצהרים הוחלט שאין לדחות את הישיבה עד שתתקבל החלטה בעניין: „טריטוריאליזם או ארץ־ישראל". החמשה שדגלו בהתיישבות בארץ־ישראל — אפפלבאום, מוריס גודמן וברוך צוקרמן, מניו יורק, וחיים פינמן ואדלסטון מפילדלפיה — פרשו מהישיבה. בסופו של דבר חזרו לשם, אחרי שהחליטו לנסות להשפיע על הועידה שתסכים עמהם שהעם היהודי זקוק לטריטוריה, ותתיר לכל אחד מסניפי פועלי־ציון להחליט בעצמו אם ארץ זאת חייבת להיות ארץ־ישראל דוקא או אם ארץ אחרת יכולה לשמש

מקום מקלט לעם היהודי. כמו כן הציעו שהתעמולה שתעשה על ידי הועד הפועל של הועידה תמנע מדברים לטובת טריטוריאליזם או לטובת ארץ־ישראל. המצדדים בהתיישבות בארץ־ישראל טענו שאם לא תתקבל החלטה זו ייאלצו לעזוב את הועידה, וכך פרץ ויכוח סוער. אאורבך וישפן עמדו בראש המתנגדים להצעה. איב גולדברג ול. פייפרמכר נמנו על הטריטוריא־ליסטים שהתיחסו באהדה לקבלת ההצעה. ב־8 בבקר נתקבלה ההצעה פה אחד. הישיבה השלוש־עשרה ננעלה בשירת „שבועה".

בין יתר ההחלטות שנתקבלו בועידה היתה ההחלטה האומרת שיש לבטל את „ספר הזהב" של „הקרן הקימת לישראל", כיון שזהו מוסד בלתי דמוקרטי. ואולם עם זאת הוחלט שבקונגרס בבאזל — שעמד להתקיים כעבור שלושה חדשים — לא ינקטו בשום אמצעים כנגד „הקרן הקיימת לישראל" וכנגד הבנק הציוני, ושכל אחד מסניפי פועלי־ציון רשאי יהיה להתיחס למוסדות אלה בהתאם לרצונו החפשי. כמו כן הוחלט שעתון המפלגה, „די וועלט" יצא לאור אחת לשבוע באידיש ואחת לשבועים בגרמנית; בין השאר נתקבלה החלטה לגנות את התנהגותם של ה„בונד" כלפי „פועלי־ציון" ברוסיה.

לוועד הפועל של הועידה נבחרו החברים האלה: גולדברג, אאורבך, ל. פייפרמכר, א. פיירמכר, אדלסטון, שפריץ ואלברט. בוועדת־המצע השתתפו גולדברג, אאורבך ול. פייפרמכר. הישיבה ננעלה על ידי אייב גולדברג ב־5 בבקר בשירת „שבועה".

באספה שהתקיימה בניו־יורק כעבור כמה חדשים מסר לנו דב אברסון, שהיה ציר בקונגרס הציוני העולמי, כי אחרי שהקונגרס תמך בהחלטת הוועד הפועל הציוני בענין אפריקה המזרחית (אוגנדה), אמר ישראל זנגויל, שכעבור זמן מה פרש מההסתדרות ועמד בראש ארגון הטריטוריאליטים היהודים, את הדברים האלה: „ההיסטוריה תוכיח כי אתה, דר. נורדאו (שהיה נשיא הקונגרס) בגדת בעם היהודי בשעה שלא הרשית להעמיד את הצעתי בפני הקונגרס." דר. נורדאו השיב, „אני מבקש אותך לציית למשמעת, מר זנגויל." בשם עשרים ושמונה הצירים חברי המפלגה הסוציאליסטית, הצהיר דר. נחום סירקין, כי ההחלטה המעציבה שהוחלטה זה עתה עשויה לפגוע קשה בעם היהודי. הגבלת הפעילות בארץ־ישראל היא עדות לכך שהקונגרס חסר את הכח הדרוש לפתרון הבעיה. דר. סירקין פנה אל כל הדמוקרטים ותבע מהם להביע את מחאתם על החלטת הקונגרס ולהמנע מהשתתפות בו.

ארבעה חדשים אחרי הקונגרס הציוני השביעי התקיימה בבלטימור ועידתם של פועלי ציון של ארצות הברית וקנדה. הישיבה הראשונה נפתחה ב־23 לדצמבר, ונעדרו ממנה כמה אישים שנמנו על מפלגה זו עד שהתעוררה בעית הטריטוריאליזם. כאשר פרש דר. נחום סירקין, אחד ממייסדי פועלי ציון, מהקונגרס והצטרף אל הטריטוריאליסטים, הלך הרוב הגדול של פועלי ציון אחריו, וכך לא נשארו במפלגה אלא מעטים.

וועד הנאמנים הודיע כי נוכחים שמונה־עשר צירים המייצגים שש אגודות. אחרי ויכוחים שנמשכו כמה ימים, נסחה הועידה את הפרוגרמה התיאורתית של מפלגת פועלי ציון בארצות הברית וקנדה.

כעבור כמה שנים ירדה בעיית הטריטוריאליזם מעל הפרק; תנועת פועלי ציון, במנהיגותו של המזכיר הכללי מאי בראון, התפתחה יפה והיתה לארגון ציוני־סוציאליסטי.

בחוברת „חמשים שנות פועלי ציון באמריקה", אשר נדפסה לפני זמן מה על ידי י. קאהן, מציין המחבר כי במשך אותן שנים ראשונות, כאשר עמד השבועון האידישאי של פועלי־ציון, „דער אידישער קעמפער", שעורכו היה קלמן מרמור ואחרי כן יצחק זעער, בפני משבר כספי, נמצא לו גואל בדמותו של י. ל. מגנס, אשר כיהן באותם הימים כמזכיר הפדרציה של ציוני ארה"ב. אף על פי שדר. מגנס עצמו לא נמנה באותם הימים על קוראי אידיש, הכיר בערכו של עתון ציוני אשר כזה, מבלי להתחשב בהשקפתו המדינית. הוא תרם ל„קעמפער" 500 דולר וכעבור זמן מה הצליח להשיג למענו תרומה נוספת של 1.000 דולאר.

כיון שבעיית אפריקה המזרחית נתבטלה מעצמה וירדה מעל הפרק, וכיון שהועידה השמינית של הפדרציה של ציוני ארה"ב, שהתקיימה ביוני 1905 בפילדלפיה היתה הועידה הראשונה מאז מותו של דר. הרצל, צפויה היתה לה הסכנה שהיא תהיה ועידה „מתה". ואולם ועידה זו הוכיחה שחיוניותה של התנועה הציונית עוזה היתה ביותר.

בועידה נבחר דר. הרי פרידנוואלד מבלטימור לנשיא, דר. י. ל. מגנס למזכיר ולואיס ליפסקי ליושב־ראש וועד הארגון. כמו כן הציעה הועידה ש„המזרחי" יפקח על בתי הספר העבריים ותלמוד־תורה בארצות הברית. פרט זה היה חלק מתכנית החינוך של הפדרציה.

המשלחת של ניו־יורק העמידה על הפרק את השאלה אם יש להתיר ל„פועלי־ציון" את השימוש בדגל הציוני והסמל הציוני בתעמולת הבחירות לניו־יורק, שהשתתפו בה בתור מפלגה סוציאליסטית. הועידה הביעה את

התנגדותה הנמרצת לשמוש בדגל הציוני או בכל סמל ציוני אחר לשם מטרה פוליטית כלשהי. ללא דיונים נוספים נמסר הדבר לטיפולו של הוועד הפועל.

לפני נעילת הועידה, הודיעו לנוכחים על ארושיו של פרופסור ישראל פרידלנדר מהסמינר התיאולוגי, חבר הוועד הפועל של הפדרציה, עם העלמה ליליאן רות בנטויץ, בתו של הרברט בנטביץ, ציוני ידוע מלונדון.

באמצע אוקטובר 1898 הצליח דר. הרצל לקבוע ראיון עם הקיסר וילהלם השני, מושל גרמניה, אשר ביקר באותם הימים בקונסטנטינופול, בירת האימפריה התורכית, לשם הגברת ההשפעה של עמו על המזרח התיכון. בשני בנובמבר, בדיוק תשע־עשרה שנים לפני הצהרת בלפור, התראה הרצל שנית עם הקיסר וילהלם. הפגישה נערכה בירושלים. אף על פי ששני הראיונות האלה לא הביאו לכלל מסקנות מעשיות, שכן לא עלה בידו של הרצל לשכנע את הקיסר וילהלם להשפיע על שולטן תורכיה להעניק כתב־רשיון להתיישבות ציונית בארץ־ישראל, הרי עצם העובדה שהרצל נפגש פעמיים עם הקיסר עוררה תנועה עזה בין הנוער היהודי בכל העולם, ובפרט בין הנוער היהודי של מזרח אירופה.

הספור על העץ ששתל הרצל במוצא, מושבה יהודית על יד ירושלים, לזכר הראיון עם הקיסר הגרמני, עורר בלבבם של יהודים רבים את הרצון לבקר את הנקודה המקודשת הזאת.

אני כשלעצמי ביקרתי במוצא בשנת 1924 ובפעם שניה, כשנסעתי לארץ־ישראל בשנת 1932, בחברת מרק שוארץ, מנהל החברה לבטוח „יהודה" בארץ־ישראל, והסופר והמרצה מוריס סמואל. רבה היתה התרגשותנו שעה שהראה לנו אחד המתיישבים את העץ הכרות שהרצל נטע במו ידיו. בימי מלחמת העולם הראשונה, כאשר ערטלו התורכים את כל הארץ מעציה כרתו גם את העץ הזה. אולי הניחוהו בין הקורות של מסילות הברזל, ואולי השתמשו בו לשם חומר להסקה בשביל הרכבת שבנו באותם הימים. בעינינו היה גזע כרות זה, שנשתל בהזדמנות היסטורית כה חשובה, לסמל הטרגדיה של הרצל עצמו, אשר נכרת מהחיים כשהוא כה צעיר ובעודנו במלוא שגשוגו וגדולתו.

פרק ג.

לגבי יהדות גליציה, אשר לא נהנתה מן היתרונות הכלכליים של יהודי מערב אירופה, היו החיים מאבק נואש לשם הקיום היומיומי — בעיקר קשה היה מצבם של הגברים והנשים הצעירים אשר עדיין היתה בהם החיוניות שהזינה תקוה מהבהבת לעתיד לבוא. לא יפלא, אפוא, כי רבים מהם נהרו לאמריקה, בהמשכם אליה בזכות המעשיות ששמעו על ההזדמנויות הנוצצות הקיימות בארץ נרחבת זו.

האמונה בספורים אלה נתחזקה בשעה שאחד מבני עיירתנו, חייט בשם דונר, חזר למולדתו אחרי שעשה כמה שנים באמריקה, כשחזייתו מקושטת בשעון זהב כבד עם שרשרת זהב, וחיוכו זוהר בנצנוצו של טור שיני זהב. כן נתלהט הדמיון כשהגיע אלינו שמע פרשת בנו של יוסל, נושא־המים, אשר היגר לארצות הברית, הפך להיות גוזר־מכנסים, וצבר, בזמן קצר באופן יחסי, כסף שיכול היה לשלחו להוריו. אכן, אגדות, ו„נסים" מעין אלה הם שמשכו את יהדות אירופה לאמריקה, כאלו היו מהופנטים.

אשר לי, באותו זמן כבר שכנו ארבעת אחי בארצות־הברית, ושלושה מהם כבר הקימו להם שם עסקים משלהם. מטבע הדברים היה, שאסע אחריהם אל העולם החדש.

בשעה שהגעתי לניו־יורק באביב של שנת 1903, געשה העיר במהאה על הפוגרום בקישיניב, אשר אירע זמן מה קודם לכן. ימים אלה היו ימי אבל לציונים גם על מותו של דר. גוסטב גוטהייל, הרב הראשי של בית הכנסת הרפורמי „היכל עמנואל", שבניו־יורק. דר. גוטהייל היה מהראשונים שנענו לקריאתו של דר. הרצל, אחד ממייסדי ההסתדרות, הפדרציה של ציוני ארה"ב (בימינו — ההסתדרות הציונית באמריקה) וגם אביו של פרופסור ריכרד גוטהייל, מהאוניברסיטה של קולומביה, אשר בעת ההיא כיהן כנשיא הפדרציה.

הציונים לקחו חלק פעיל באספה ההמונית שהתקיימה לשם גביית כספים לעזרת קרבנות הפוגרומים בקישיניב, וכמחאה על האכזריות הנואלת של ההמונים העדריים של הצאר. אותה שעה עלה ברוסיה קולו של איש צעיר ומזהיר, בחלקו נביא, בחלקו איש המיסטיקה, הוא המשורר העברי הגדול ביותר של דורנו, אשר יצא בקריאת זעם ומרירות על שפלות־הרוח ואי־ההתנגדות שגילו בני עמו כלפי רוצחיהם. בשירו האפי „בעיר ההריגה" הרביץ חיים נחמן ביאליק דברי תוכחה כה עזים בבני עמו, כה גדושים

אהבת נביא כנה, עד שצעירי הקהלות היהודיות בושו ונכלמו ולבם בער בהחלטה נמרצת להתנגד להשפלה הזאת ולעולם לא להכנע מפני התקפה, אלא לעמוד כנגדה בעוז ובאומץ־לב הראויים למורשת העתיקה שלהם. יחידות הגנה עצמית התארגנו בחשאי וצוידו במידה מסוימת של נשק, נעזרים בסתר בתרומות שקבלו בחשאי מחוץ לארץ.

ואולם העולם היהודי ראה בעליל (וכן ראו גם כמה אנשים מבני אומות אחרות) שאין זה הפתרון לבעיה. הרצל ציפה להשנות ההתפרצויות ברוסיה הצאריסטית וניסה למצוא איזו הקלה זמנית לסבל יהודי רוסיה, איזו דרך שתבטיח את חייהם ברוסיה, ובמקרה שלא יעלה הדבר בידו, איזה מוצא ממצב הרה־סכנות ומסוכן זה שהיו נתונים בו. כאשר הציעה בריטניה הגדולה להקדיש טריטוריה להתיישבות יהודית באוגנדה, חש שאין הוא יכול, מסבות אלו וסבות מעשיות אחרות, להתיחס להצעה זו בבטול. יתכן שהדבר אשר השפיע עליו יותר מכל להתיחס באהדה להצעה זו היתה המחשבה שהתעניינותה של בריטניה עשויה להניע את הגרמנים לפתוח בשיקול־דעת רציני בעניין האינטרסים של הציונים.

אף על פי שמעולם לא ראה באוגנדה ממלאת מקום של ארץ־ישראל ומטרה סופית של הפעולה הציונית, ואף על פי שדר. נורדאו כינה את אוגנדה בקונגרס העולמי השישי בבאזל, שהתקיים באוגסט 1903, „מחסה לילה זמני ליהודי רוסיה ולקרבנות הרדיפות במקומות אחרים", בכל זאת נפגש הרצל בהתנגדות נמרצת בשעה שהציע לעיין בהצעתה של בריטניה — וההתנגדות העזה ביותר באה דוקה מצד צירי רוסיה. למרות סבלם ולמרות הסכנה התמידית שארבה ליהודי רוסיה, לא היו מוכנים אפילו לדון בהצעה, אף על פי שהרצל סבור היה כי מסבות אסטרטגיות לא יהיה זה מן התבונה להשיב לבריטניה בדחיה מוחלטת של הצעתה. כשהחליט הקונגרס, אחרי הצבעה, לשלוח משלחת חקירה לאוגנדה, לשם ג'סטה בלבד, קמו הצירים הרוסים ועזבו את הישיבה. כשראה הרצל מה רבה חשיבותה של נקודה זו בעיניהם ומה עזה מסירותם לארץ־ישראל ואמונתם בה כבנמל היחידי של היהודים, עמד בפני הצירים הרוסים וחזר בפניהם בדרמטיות מזעזעת על דברי הנדר: „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".

למרות הויכוח הסוער, הבדלי הדעות, וסכנת הסכסוך שהיו כרוכים בבעיית אוגנדה, גילתה ההצעה ערך חיובי חשוב: התגובה על הצעת אוגנדה כארץ של התיישבות יהודית הוכיחה בצורה ברורה ונמרצת מכל ההכרזות העקרוניות, כי יהיו תנאיהם קשים כאשר יהיו ותהיינה הרדיפות

המאיימות עליהם מסוכנות כאשר תהיינה, בכל זאת לא יזוזו היהודים מהזדהותם התורשתית עם ארץ־ישראל. אולי יחפשו להם מפלט באמריקה, כפי שעשו מליונים; אולי אפילו יראו בעולם החדש את ביתם וארצם — כפי שעשו מליונים; אך בכל שעה שיתבוננו בפרק החדש של חייהם ידעו כי למענם ולמען ילדיהם כפרטים אמריקה משמשת בית, בית שאימץ אותם או שנולדו בו. אבל לגבי העם היהודי כמהות קולקטיבית, כאורגניזם כולל, שהוא גדול מצירוף פרטיו, אין בית אלא ארץ־ישראל.

בעקב הפוגרומים בקישיניב היו יהודי רוסיה הגוף שעשוי היה להפיק את התועלת המרובה ביותר מתכנית אוגנדה. אכן, הצורך שלהם במפלט מידי ומתאים דוחק היה בשנת 1903 יותר מזה של כל חלק אחר של היהדות האירופית, אך הדחיה הנמרצת של „מחסה לילה" כלשהו והעדפת הסבל המתמיד וחיי הסכנה על הסטיה מן המטרה ההיסטורית המקודשת זה שמונה־עשרה מאות שנים ויותר, הוכיחה לעולם כי אין אלא דרך אחת לשכך את מצפונו שנעור לשעה קלה ולהשתיק את רגש אשמתו — והיא החיאת ארץ־ישראל כמולדת יהודית אוטונומית. בין שהיה בכך ובין שלא היה בכך להביא תועלת לענין הציוני, חיזקה עמדתם של צירי רוסיה את רוחו של הרצל במאבקו לזכות בהכרתה החוקית של תורכיה בהתיישבות היהודית בארץ־ישראל ובאשורה מצד מעצמות העולם.

ואולם מאמציו של הרצל נעשו על חשבון חיוניותו. בלא כל זהירות שואל היה מחייו שלו זרת אחר זרת לשם מלוי תשוקתו לראות את העם היהודי מתעורר לחיים על אדמתו.

בשלהי שנת 1903, בשעה שמסר סירוס ל. זולצברגר, אביו של ארתור הייס זולצברגר, המוציא־לאור של „ניו־יורק טיימס" וסגן הנשיא של הפדרציה של ציוני ארה"ב, את הדו"ח שלו על הקונגרס הציוני הששי נגועים היו דבריו בנחושי־לב עגומים. במשך ימי הקונגרס נזדמן לו לשוחח פעמים רבות עם דר. הרצל ולמרות מרצו הבלתי שכיח של המנהיג הגדול חש זולצברגר ברמזים המנבאים רעות של מחלתו של הרצל. בשנה הבאה נתאשרו חששותיו של זולצברגר, כאשר כתב דר. סטפן ס. וייס, אחד ממייסדי הפדרציה של ציוני ארה"ב ומזכירה הראשון, בדו"ח ששלח לציוני ניו־יורק באפריל שנת 1904 מוינה, שלשם נסע בתור ציר הוועד הפועל, כי הרצל חולה אנוש וכי אין תקוה שיאריך ימים.

וייס הדגיש את דאגתו לבריאותו של הרצל במסירותו שאינה יודעת לאות למען המטרה, בפרט בפרק הזמן שאחרי הקונגרס הציוני הששי. הרצל

היטיב לדעת את אשר גזר הגורל עליו. אף על פי שלא היה אלא בן ארבעים וארבע שנים אמר לוייס, באחת משיחותיהם האחרונות: „אדם צעיר הנך, וייס, ודאי תזכה לראות את הבית הלאומי היהודי בארץ־ישראל".

אכן, וייס זכה לראות בתקומת הבית הלאומי — אבל לגודל הצער, נמנע ממנו לראות את ישראל בתפארתה החדשה.

4 ליולי של שנת 1904 היה יום עצמאות טיפוסי בסביבה האמריקאית הטיפוסית שגרתי בה באותם הימים, בוונדבילט אבניו אשר בברוקלין. היה זה יום מלא חדוה ששמיו בהירים, ובשעה שמונה בבוקר כבר עמדה מידה של לחות במזג האויר הקיצי, אשר נבאה סערת מטר שתפרוץ לפנות ערב. בכל בית מבתי השדרה התנופף הדגל האמריקאי העלין. אוירה של תנומה ועצלות נעימה ריחפה על פני השכונה. כשהגעתי בהמשכו של אותו בוקר למזרח העיר, גם שם הזהירה השמש והדגלים התנפנפו, אלא ששם היו הדגלים עטופים בשחור. בכמה בניינים שהיו בהם מועדונים ציוניים, התנפנף הדגל התכול־לבן של ציון, מושפל למחצה. ובחלונות רבים קבועות היו תמונות של תאודור הרצל עטופות בשחור. לא נזקקתי לאשורן של כותרות העתון השחורות כדי לדעת שהרצל לא היה עוד עמנו, שפרק בהיסטוריה של הציונות הגיע אל קצו, קץ שאינו מניח מקום לא לעריכה שיעשה הסופר ולא לתקונים כלשהם.

הידיעה על דבר מותו של הרצל הגיעה השכם באותו בוקר, וכבר היו המועדונים הציוניים מלאים המוני אדם, מהם בוכים בגלוי, ומבלי להתבייש, מהם מוכי תדהמה מכדי שיוכלו להביע רגשות כלשהם. במשך כמעט שנה ידענו כי בריאותו של הרצל רופפת, כי לבו הגדול נחלש והולך מרוב מאמציו התמידיים למען מטרתו המקודשת. האינפורמציה שמסר לנו דר. וייס לפני חדשיים וחצי הודיעה לנו כי נתגלו בהרצל אותות מחרידים של מחלה ולאות קשה. אכן כל זה ידוע היה לנו. ידוע היה לנו כי שום יצור אנושי אינו יכול לשאת באחריות כבדה כל כך, בתפקיד קשה כל כך כפי שנטל על עצמו הרצל. ובכל זאת לא ניבא לנו לבנו על הסכנה האורבת, לא חשנו באבדה הצפויה לנו. כי כן, המות קוטף אך בני תמותה. והרצל — כפי שנתגלה לפנינו בשבע השנים הקצרות מאז הקונגרס הציוני הראשון — היה בן־אלמות. בחייו הפך לאגדה — ואגדות אינן מתות.

העתונות שיצאה באותו בוקר הכילה ידיעות נוספות, ידיעות חוגגות־בצחון ונושאות טרגדיה: א. ק. נורג, הנושאת 700 נוסעים, מהם 200 מהגרים מרוסיה, טבעה בדרכה מנורבגיה לניו־יורק. הרוסים, שטעמו את טעמה

המר של התבוסה במלחמת רוסיה—יפן, הסכימו למסור את פורט־ארתור לידי הכוחות היפניים המנצחים. ואולם צערנו על האסון הימי וגילינו בכשלונה של אומה שנואה ומדכאת, לא נחשבו למאומה לעומת צלה הכבד של אבדתנו האישית: הרצל גוע ומת.

ב־5 ליולי ערכו האגודות הציוניות המאוחדות, אשר באותם הימים הסתפחו לפדרציה של ציוני ארה״ב, ערב זכרון בבית־הכנסת סניאר שבמזרח העיר. דר. יוסף בלוסטון והרבנים ציסל רובינשטין ומשה צבי רבינוביץ נאמו בפני ההמונים אשר מלאו את בית־הכנסת. בחוץ, ברחוב מונטגומרי, נצטופפו יהודים עטופי יגון בין כתלי המעונות שמשני עברי הרחוב.

כעבור יומים, ביום חמישי ה־7 ליולי, שבו נערכה ההלויה בוינה, שוב התקיימה אספה מעין זו בבית־הכנסת רומניה שברחוב ריבינגטון פינת רחוב אורצ׳ארד. דר. דוד בלאוסטין, המפקח הראשי של רשת החנוך של חברת „כל ישראל חברים״, רבי יעקב אסקולסקי, איב גולדברג ויעקב דה הס, מזכיר הפדרציה הציונית וחברו הקרוב של דר. הרצל, הביעו דברי הערכה למנהיג שנפטר. הרחובות שבקרבת בית הכנסת מלאים היו ציונים צעירים שלא עלה בידם להכנס לבית־הכנסת, ואשר אמצו את אזניהם לקלוט מהנאומים כמה מלים, כמה משפטים אשר נפלטו דרך הדלתות הפתוחות. הכל תהו לדעת מי יעמוד במקומו של דר. הרצל. השם שהרבו להזכירו היה שמו של אוסקר שטראוס, מי שהיה ציר ארצות הברית בתורכיה וחבר המשלחת האמריקאית בת שני האנשים, אשר נשלחה לועידת השלום בהאג, שבארצות הנידרלנדיות. תחילה טענו ציונים רבים כי שטראוס לא היה בין פעילי התנועה הציונית. התשובה לטענה זו היתה: „אבל הוא יהודי טוב״. על כך השיבו צעירי הציונים, „אין הוא יהודי טוב כל כך, ואין בו גדלות רבה כל כך שימצא ראוי ללבוש את אדרתו של הרצל!״ כי כן, הרצל היה בעיניהם יותר מציר בלבד. הוא היה נשיא יהודי הגולה ובירתו — הציונות הרוחנית.

ימים רבים היתה העתונות האידישאית מלאה חדשות, מאמרים ורשימות מיוחדות על הרצל. ב־5 ליולי הופיעה ב„ג׳ואיש מורנינג ג׳ורנאל״ כותרת זאת: ציון אבלה! הראיון עם פון פלבה (שר הפנים בימי הפוגרומים בקישיניב) ומערכת אוגנדה בקונגרס הששי, החישו את מותו של הרצל.״

אפילו „פורווארד״ דחה הצדה את הידיעות הממשיות כאשר נתקבל מברק מוינה, שנאמר בו כי מיליוני יהודים בכל רחבי אירופה מבכים את מותו של הרצל. מותו, הוסיף המברק, הוא אבדה גורלית; יהודים מכל העולם ראו בהרצל, במשך שמונה שנים, את הדמות הבולטת ביותר בחיי

היהדות המתקדמת, אם כי עשר שנים קודם לכן כמעט לא היה ידוע כלל בעולם היהודי. הוא נתן לציונות משמעות חדשה; הוא הוציא אותה מן הגיטו לזירה הפוליטית של העולם, וקרב אל התנועה אנשים כגון דר. נורדאו הגדול, המלומד האיטלקי המפורסם ציזר לומברוסו, והסופר האנגלי המזהיר ישראל זנגויל. ה„פורווארד" ציין שאף על פי שלא עלה בידו למנוע את התנועה הציונית מפילוגים וחילוקי דעות, הנה עלה בידו להנהיגה, להשתלט עליה, ולכוון את כל המפלגות לקראת המטרה המשותפת. מותו, נאמר בהמשך המאמר, פער תהום בשורות הציונות ואין איש אשר יוכל לחסמה. לא נורדאו, לא זנגויל ולא כל אדם אחר, ויהיה בעל שעור קומה כאשר יהיה, לא היה מחונן במרץ, בקסם האישי ובכוח ההשראה של הרצל.

תמוה היה הדבר שמלים אלו הובעו על ידי אויבה המושבע של הציונות. ואולם כעבור כמה ימים נאמרו במאמרו הראשי של ה„פורווארד" המלים האלו: „הרינו רוחשים כבוד למנהיגים הדוגלים ברעיונות חדשים, אבל צר לנו לראות התלהבות רבה מעין זאת כשהיא מתבזבזת על רעיונות נואלים כמו הציונות". אכן, כה עצומה היתה השפעתו של הרצל על המחשבה היהודית של אותם הימים, כה עמוקה היתה חותמת הגדלות שלו, עד שגם אחרי הערה עוינת זו, שהופיעה במאמר הראשי, לא יכול היה ה„פורווארד" להמנע מלציין בסוף מאמרו כי „הציונים אינם מגזימים בהערכתו של הרצל; הוא היה מנהיג מעולה של התנועה הציונית, ותהיה דעתנו, דעת הסוציאליסטים היהודים, על תנועה זו אשר תהיה."

בבוקר יום שלישי, ב־5 ליולי, נזדמן לי לעבור ב„קוק סטריט", שברובע ברוקלין. בכל מקום יכולת לראות אנשים עם סרט שחור בדש מעיליהם, שהתאבלו על מותו של המנהיג הציוני הגדול. נדהמתי להיווכח מה כוללנית היא הרגשת האבל, ושאלתי את ידידי, שבאתי לבקרו, אם כל האנשים האלה נמנים על התנועה הציונית. הוא אמר לי שאך מעטים מהם מתעניינים בציונות כדי כך שיקנו שקל או ינדבו סכום כסף ל„קרן הקימת לישראל", קל וחומר שאינם חברים בארגון הציוני. ובכל זאת נפלה הידיעה על מותו של הרצל כרעם; היא זעזעה את לבם של ציונים ולא ציונים כאחד.

ואולם, אין זה ממנהגם של הבריות להתאבל לעולם. כעבור שבוע או שבועים, הוסחו גם הרצל וגם הציונות מנפשם, והיה זה מתפקידו של גרעין התנועה הציונית להמשיך במערכה למען המדינה היהודית.

ששה שבועות אחרי מותו של הרצל, ביום ראשון ה־17 ליולי, ערכה הפדרציה של ציוני ארה„ב אספת זכרון להרצל ב„קרנג'י הול". המוני תושבים

יהודים נהרו לאולם מכל קצוות העיר והרבה אישים נכבדים באו לניו יורק מכל רחבי הארץ להשתתף, או גם לנאום, באספה.

„פלוגת הנערים", נסיון ציוני ראשוני לארגן נערים קשי־חנוך בתוך שורות הנוער של מזרח העיר, הופיעה בהמוניה וצעדה מ„גראנד ארמי הול" שביקצה השדרה השניה ועד „קרנג'י הול" שברחוב 57 והשדרה השביעית. לבושים במדיהם הכחולים המצוחצחים, עם כפתורי הנחושת, צעדו בכובד ראש ועברו על פני דגלים מושפלים ועטופים בשחור — דוגמה מעודדת לטיפולה המתמיד של הציונות בנוער ובבעיותיו.

אכן, תמיד שאפה הציונות את אונה מהנוער; לנוער חייבת היא להודות על חיוניותה המתמדת וכוחה לעמוד בפני מכשולים שלכאורה אין לעמוד בפניהם. שקום הילדים מבני ארצות אירופה אשר סבלו מהמלחמה ומבני ארצות מדוכאות של אפריקה הצפונית והמזרח התיכון, הוא אחד התפקידים העיקריים שהמדינה רואה לפניה כיום, גם ממלאת אותו בהצלחה רבה. פעולה זו מעוררת עניין בעולם כולו, ואולם במערכת הפעולות הציוניות אין בה מן החידוש. לאמיתו של דבר הרי לפני כחצי מאה שנים ראו מייסדי פלוגת הנערים חובה לעצמם לטפל בבעיה זו עצמה בתחומי שכונות העוני של ניו־יורק. אין ספק שלולא ארגון זה אשר נוסד על ידי הציוני הותיק א. ה. פרומנסון היו רבים מהנערים אשר נמנו על הפלוגה מהוים בעייה קשה. כי כן, את רוב זמנם עשו ברחוב, ללא פקוח מספיק, ללא חנוך עברי, פרט לשעורי בר־מצוה ששיננו אותם בלא חשק רב. סכנה זו של זניחת הערכים החשובים של היהדות היא שעוררה את חששו של פרומנסון לעתידו של הדור הצעיר. חשש דומה לזה, שנצטרפה אליו האימה מפני השנות מאורעות הדמים בקישיניב, הניע גם את דר. ג. ל. מגנס, מזכיר הכבוד של הפדרציה, אשר כעבור שנים היה נשיא האוניברסיטה בירושלים, ואת דר. ישראל פרידלנדר מהסמינר התיאולוגי, אשר כעבור זמן היה הנשיא הראשון של „יהודה הצעיר" בארצות הברית, לעשות למען הקמתן של יחידות ההגנה היהודית. יש לציין כי בשנותיו המאוחרות יותר היה דר. מגנס לפציפיסט נלהב לא פחות משהיה ממצדדי הצבאיות בימים שאחרי המאורעות.

זוכר אני, כאלו היו הדברים אך אתמול, את סירוס ל. זולצברגר, דק גו וזקוף קומה, לבוש בתשומת־לב בלתי מודגשת ובדקדוק שמרני על כל פרטי הפרטים, כאלו הוא מנסה להשאר אלמוני ככל האפשר, כשהוא עומד דום בשעת מסקר „פלוגת הנערים". אכן, עדיין נושא אני בנפשי תמונה ברורה של אותה אספה לזכר הרצל שהתקיימה ב„קרנג'י הול". מפילדלפיה

בא הימן דויסון, אחד מחסידיה הנלהבים של התנועה הציונית, ואחד ממיסדי „בני ציון". דר. הרי פרידנוואלד, רופא דגול שזה עתה נבחר לנשיא הפדרציה של ציוני ארה"ב, בא מבלטימור לנאום באזני הנאספים באנגלית, כשם שעשה דוד בלאוסטין מנהל רשת החנוך של „כל ישראל חברים". הרב דר. אדולף רדין נשא את נאומו בעברית וזכה ברעם מחיאות כפים, אף על פי שמעטים הבינו את דבריו. הרב החביב על הכל צבי הירש מסליאנסקי, הנואם המזהיר ביותר למען ציון ומורהו של חיים ויצמן, דיבר באידיש וזעזע את נפשם של כל הנוכחים בדברי הלל נוגעים עד הלב. אחד מנכבדי האורחים היה הרב דר. יוסף ה. הרץ, אשר נזדמן לבקור בארצות הברית ואשר באותם הימים היה הרב הראשי של התאחדות אפריקה הדרומית וכעבור זמן היה רבה הראשי של בריטניה הגדולה.

למרות הופעתם רבת־הרושם של יתר הנואמים וכשרון דבורם, שאולי עלה על שלו, היה זה סירוס ל. זולצברגר, סגן נשיא הסתדרות הציונים האמריקאים שזכה בהערכתם הרבה ביותר של עמיתיו האמריקאים. הוא נפגש עם דר. הרצל בקונגרס הציוני הששי שהתקיים בקיץ שעבר בבאזל, עשה שעות מרובות בחברתו של המנהיג הציוני המנוח, וזכרונותיו על השעות היקרות הללו, שנמסרו בלא אפקטים יתרים, בפשטות אומרת כבוד ובהסתייגות, הפכו לדברי הלל מזעזעים נפש ונוגעים עד הלב יותר מכל אשר נאמר באותו יום, ב־17 לאוגוסט שנת 1904.

מר זולצברגר צייר תמונה שהתרחשה בבית הכנסת בבאזל, שלשם הלך עם הרצל בשבת בבקר בקיץ 1903. כאשר הוזמן הרצל לעלות לתורה, ואחרי שקראו לפניו את פרשת השבוע, סיפר לנו זולצברגר, נדב הרצל לבית הכנסת 800 פראנק שויצריים (באותם הימים כ־160 דולאר).

„בעמדו על יד התבה בשעת קריאת התורה, עטוף בטליתו ועוטה כפת משי, היה מראהו כמראה סמל הגבר היהודי", אמר זולצברגר. „אלו היה אמן מציירו כך ולא היה מלטש את דמותו ומשפרה, מצייר היה תמונה יפה למופת. גבה קומה, יפה־תואר, בעל זקן שחור ועינים צלולות, זקוף ויסה־הליכות, נראה היה בדיוק כדמותו של נסיך ישראל".

„בפעם אחרת פגשתי את הרצל במלונו, בחברת כמה אישים חשוב ם, ביניהם דר. הרי פרידנוואלד מבלטימור וישראל זנגויל. בשעה שדיבר הרצל ישב זנגויל, כמנהגו, בעינים עצומות. פנה אליו הרצל ואמר: „אל תי זן, ישראל!" וחיש מהרה הבזיקה תשובתו של זנגויל: „לא ינום ולא יישן אלוהי ישראל — אבל ישראל לעתים תוקפת אותו תרדמה!"

טווח המחשבה שנתגלה באותו ערב רחב היה עד להדהים", המשיך זולצברגר. „הוא הקיף את הספרות הצרפתית, הגרמנית והאנגלית, את השירה והאמנות, את התיאטרון — כל דבר שבעולם פרט לציונות. עובדה זו גרמה לי תמהון, אך כשחזרנו למלון הסביר אחד מהאנגלים שבחבורה את פשר הדבר המסתורי הזה. כשנכנסנו לקיטון הגברים של המלון טרויס רויס נגש איש אחד אל הרצל, שילב זרוע בזרועו, ולא מש ממנו כל הזמן. הרצל הציגו לפנינו בתור ידידנו הטוב, פשה מקונסטנטינופול. איש זה, כפי ששמעתי מידידי, היה מרגל תורכי שנשלח על ידי ממשלתו כדי לעמוד על המתרחש בקונגרס, ונכחותו גרמה לכך שהישיבה הזאת נמנעה מלדון בעניני הציונות.

„הרצל בקשני לדבר בפני הקונגרס ולמסור את נקודת הראות האמריקאית על הציונות, וכך עשיתי; אחרי כן תורגמו דברי לגרמנית על ידי דר. נורדאו. כאשר נתברר לו כי רשימת הנואמים שעדיין לא נשאו את דבריהם מונה כשלושים וחמשה אנשים, ביקש מהם הרצל להגביל את נאומיהם בתחום של חמשה רגעים. עם הסיום קם הרצל והשיב על דברי הכל. מימי לא ראיתי פקחות כזאת, כשרון נאום כזה והומור כזה. הוא קרע את נמוקיהם של מתנגדיו לגזרים. בין שהביא את הכל לידי כך שיתפתלו מרוב צחוק ובין שעוררם לפרוץ ברעם מחיאות־כפים, תמיד זעזע את הקונגרס כולו עד אין שעור. זה היה אחד הנצחונות המזהירים ביותר שנזדמן לי לראות בחיי".

„נצחון דומה לזה רכש", אמר זולצברגר בסוף דבריו, „באותו ערב כאשר הצירים הרוסים אמרו להבדל מהכלל ורק אישיותו הדגולה היא שהחזירה אותם למחנה. מי האיש אשר על כתפו תצנח אדרתו, כלום תמצאנה כתפים ראויות לשאתה? הזמן לבדו יענה על כך."

כל המשתתפים באספה רבת־העם זו שהתקיימה באותו יום ראשון בחודש אוגוסט 1904, חשו בעליל, כי מותו של הרצל הוא אבדה קשה במיוחד לזולצברגר. מותו של המנהיג הציוני הגדול כאלו נטל ממנו את הדחף שחייב אותו לקום ולעשות, אותו דחף שעד כה ציין את כל מה שעשה למען המטרה. אף על פי שזולצברגר הוסיף להיות ציוני מסור, נתמעטו הופעותיו באספות הציוניות שהתקיימו בשנים הבאות ונעשו יותר ויותר נדירות.

עובדה זו עוררה תגובות שונות. נמוקים רבים הובאו מצד חוגי הציונים שניסו להסביר את הסתיגותו ההדרגתית של זולצברגר מהפעילות הציונית. היו שהרחיקו לכת כדי כך, שרמזו כי אחרי מותו של הרצל פנה זולצברגר

עורף לציונות. אכן, יש לי ראיה חותכת לכך שהוא הוסיף להתעניין בציונות זמן רב אחרי שחדל לקחת חלק פעיל בענייניה של הפדרציה של ציוני ארצות־הברית.

באוגוסט 1945, כאשר הדפסתי חוברת על דבר „חובה של יהדות אמריקה לאחיה", ציינתי מאמר שכתב זולצברגר ב„די מכביאן" (המכבי) בפברואר, בעת שהיה סגן נשיא הפדרציה. בעוד זכרון המלחמה הספרדית־אמריקאית חקוק בנפש כל בני אמריקה, הסיק זולצברגר מוסר־השכל מאותו סכסוך קצר אך נתעב ביותר.

„דברי הקטגוריה של אמריקה כלפי ספרד", כתב, „נראים קלי־ערך ביותר, כשאנו משוים אותם לפשעים הכבדים אשר פשעו אומות העולם במשך 2000 שנה כלפי ישראל. אם לא נשתעבדנו כליל על ידי הנוחות והגאות הכלכלית", אמר בסוף דבריו, „אם לא איבד הדם האדום הזורם בעורקינו את כל להטו, עד שלא נותרו בנו כל רגשות פרט לאלה שמעוררות בנו העליות והירידות בשוק המניות, לא נוכל להתכחש לציונות."

אחרי צאת החוברת לאור קבלתי מכתב מבנו של סירוס זולצברגר, ארתור הייס זולצברגר, המוציא־לאור של „ניו יורק טיימס", אשר בו נאמר כי אף על פי שאביו היה ציוני בשנותיה הראשונות של התנועה, הרי מאורעות מלחמת העולם הראשונה שכנעו אותו להאמין כי לאומניות מופרזת ורבוי אומות קטנות הם שהיו בשורש הסכסוך בינלאומי. דומה כי על סמך הערה זו אפשר להניח, כי סירוס ל. זולצברגר נשאר נאמן לרעיון הציוני לפחות עד פרוץ מלחמת העולם ב־1914, וכיון שהיה חברו ומעריצו של דר. מגנס נתן מר זולצברגר את עזרתו לאוניברסיטה העברית עד מותו שארע ב־1931.

פ ר ק ה.

רושם מותו של הרצל קשה היה ככל שהיה, בכל זאת עד מהרה הוחלפה תמונתו העטופה בשחור בתמונות מועמדים מדיניים, בבחירות שנערכו באותה שנה, בפרט בתמונותיהם של יוסף ברונדס, מועמד לבית הנבחרים מן המחוז התשיעי ושל מאיר לונדון, מועמד לסנט המדינה מהמחוז הרביעי, שניהם שליחי הסוציאליסטים. ברונדס היה אחד ממנהיגי הפועלים המוכשרים ביותר של זמנו, אשר כעבור זמן נטש את הסוציאליזם כדי לעשות למען ארץ־ישראל היהודית.

אף על פי שפעמים רבות נבחר ברונדס כמועמד, מעולם לא זכה לכהן במשרה. כעבור זמן נתאכזב כליל מהסוציאליזם, ולא רק מפני שההצלחה הפוליטית לא האירה לו פנים אלא מפני שהתעניותו נסבה והלכה לרדיפות יהודי רוסיה ושאר ארצות אירופה. יותר ויותר נוכח בכך שתקותם היחידה של יהודי אירופה המזרחית קשורה בארץ־ישראל והגשמת הציונות ובסופו של דבר הקדיש את כל מאמציו למען מטרה זו.

זוכר אני יפה כיצד הופיע על הבמה באספה ציונית שהתקיימה ב־1907, במסיבת חנוכה שנערכה על ידי המועדון הציוני שלנו ב„פולקס ליסיאום הול" שבמזרח העיר. בעמדו על אותה במה שעליה עמד דר. סטפן ס. וייז, (אשר בן ארצו ההונגרי, סם שוארץ, שכנע אותו להופיע עליה) גילה ברונדס את דעתו המתחזקת והולכת, שהסוציאליזם לא יפתור את הבעיה היהודית. כמו כן ציין את העובדה שלמרות שיותר מ־50.000 איש השתתפו בתהלוכת הלפידים שנערכה למענו בערב הבחירות, הנה לא עלה בידו להזעיק אפילו חמשת אלפים או ששת אלפים קולות, שנזקק להם כדי להבחר. הכל אוהבים תהלוכות — אך אין הם יכולים או אין הם רוצים לאסוף קולות שיספיקו כדי להבטיח את המשרה בידיו.

בסוף החגיגה, כאשר עזבנו את האולם, הזכיר המזכיר שלנו, הרי שטרן, אחד ממייסדי המועדון הציוני, את הנאום שנשא ברונדס שנתים קודם לכן, בבית הכנסת „דוקרל מגן־אברהם" שברחוב אטורנו, שבמזרח העיר, באספה שערך המועדון הציוני שלנו לטובת הקרן להגנה עצמית אשר דר. מגנס יסד לשם אוסף כספים בשביל לצייד בהם את יחידות ההגנה העצמית ברוסיה. מיד כאשר עלה ברונדס על הבמה החל לחבוט על חזהו ולצעוק: „חטאתי כנגד העם היהודי! שמוני נוטרה את הכרמים — כרמי שלי לא נטרתי." אחרי שהביע את חרטתו על כך שהשתמט במשך זמן כה רב מחובתו, הצהיר ברונדס בפומבי שמעתה ועד יום מותו יתמסר אך ורק לרעיון הציוני. וכך אמנם עשה.

באספת הוועד הפועל הציוני, שהתקיימה בוינה ב־15 לאוגוסט 1904, חמשה שבועות אחרי מותו של הרצל, נתגלה כי במותו היה דר. הרצל איש עני וכי משפחתו נשארה ללא אמצעי קיום. הוא הרבה לנדב מרכושו הפרטי לשם המטרה הציונית ומתוך אידיאליזם מובהק סרב להשתכר סכום כלשהו מעסקנותו הציונית, גם כשהציעו לו סכומי כסף נאים למדי בעד נאומים או מאמרים על הציונות.

כאשר פראנק ווגנל, המוציאים־לאור של האנציקלופדיה היהודית פנו אל דר. הרצל, באמצעות דר. ריכרד גוטהייל, ובקשו ממנו לתרום מאמר על הציונות, הסכים הרצל לעשות זאת בשני תנאים. ראשית: שיניחו לו לעשות זאת שלא על מנת לקבל פרס, ושנית ששמו לא יהיה חתום על המאמר. בהזדמנות אחרת ויתר הרצל על סכום של 30.000 דולר תמורת מסע הרצאות בארצות הברית, שהציע לו אדם אחד בשם מג'ור פונד, כשהיה הרצל בלונדון ב־1901. בסרבו לקבל הצעה זו אמר הרצל כי יש דברים דחופים מזה המחייבים אותו להקדיש להם את זמנו ומרצו וכי אין הוא יכול להסכים להפיק רווח אישי מעמדתו כמנהיג התנועה הציונית, בפרט בשעה שהדבר קשור בהזנחת חובותיו הדחופות כלפי אחיו היהודים.

לאמיתו של דבר, לא רק שסרב להפיק רווח מעמדתו אלא שלעתים קרובות רוקן את כיסיו כדי לעזור לפעולה זו או אחרת. באחד ממכתביו לפרופסור גוטהייל התעניין הרצל במכונת כתיבה חדישה עם אותיות תורכיות אשר חברת רמינגטון החלה לייצרה. הרצל סבור היה כי יהיה בכך כדי לעזור להתפתחות המשא־ומתן שלו עם השולטן אם יגיש לו במתנה את הראשונה מן המכונות האלו. דר. גוטהייל כתב שמחיר המכונה יהיה 300 דולר, אבל אולי יוכל להשיגה בחצי הסכום הזה. כשקיבל הרצל מכתב זה מיהר לשלוח בדואר חוזר המחאה על סך 150 דולר עם הוראות לקבוע על המכונה את סמלי החצר התורכית.

כמו כן פנה הרצל אל גוטהייל ובקשו להתקשר עם משורר אידישאי ידוע, מוריס רוזנפלד, ולהציע לו שישלח מפרי רוחו לשבועון הציוני „די וועלט", שנדפס בוינה בגרמנית, וגם ישמש לו כתב אמריקאי. הרצל נקט בצעד זה כיון שגבר עליו לחץ ההמונים דוברי האידיש שבאירופה שדרשו שיוסיף מדור אידישאי לעתונו. נוסף לכך נתבקש גוטהייל לשאול את רוזנפלד מהי המשכורת שיש לשלם לו. הרצל ציין בפני גוטהייל כי משכורת זו חייבת להיות צנועה למדי (באותם הימים ידוע היה לכל כי „די וועלט" נתמך בעיקר על ידי כספים שמקציבה לו משפחת הרצל).

באחד ממכתביו האחרונים לגוטהייל, כתב הרצל כי הביאו לתשומת לבו את העובדה שהפדרציה חייבת 6.000 דולר למשרד ההסתדרות הציונית העולמית שבוינה. הרצל הוסיף שהוא יודה לדר. גוטהייל אם ידאג לכך שהכסף יוחזר מיד. בתשובתו הודיע גוטהייל להרצל כי סכום הכסף הזה הוצא לשם הדפסת הירחון הציוני „די מכביאן" אשר יעקב דה הס היה עורכו.

במשך שבע שנים, מ־1897 ועד יום מותו, ב־1904, מצא דר. הרצל את הזמן והמרץ שדרושים היו לו לכתיבת מכתבים לגוטהייל פעם בשבועים. אם נביא בחשבון את העובדה שהתכתבות זו לא היתה אלא פרט זעיר בכלל התכתבותו, בעיקר עם מנהיגי התנועה הציונית, שעלתה בהרבה על הפדרציה הצעירה של ארצות הברית, נוכל לראות לפנינו מה קשות היו המשימות שקיבל הרצל על עצמו. ופרט לכל זה רבצו עליו אלף ואחד תפקידים אחרים שהיה עליו לטפל בהם ללא דחוי והסוסים. כשנתגלו עובדות אלו לוועד הפועל מיד ארגן קרן שנקראה „תרומה לאומית למען ילדי הרצל". בארצות הברית נתמנה סירוס ל. זולצברגר כגזבר הקרן, וזוכר אני את ההערה שהעיר בשעה שקבל על עצמו את תפקידו. „זה עתה הסרתי מעל כתפי ערמה אחת וכבר עלי להעמיס עליה ערמה שניה". כוונתו היתה לומר שזה עתה סיים את תפקידו כגזבר קרן הסעד למען קרבנות קישיניב במאורעות 1903, והנה עליו להרתם בעול אחריות זו, אחריות דחופה וכבדה. יש לציין כי בעוד שוועדתו של זולצברגר הצליחה לאסוף סכום של 15.000 דולר למען קרבנות קישיניב, הרי הכסף שנאסף למען ילדי הרצל לא הגיע למחצית הסכום הזה.

כמו כן התברר לוועד הפועל כי אך ששה שבועות לפני מותו כתב הרצל ליעקב ה. שיף, אותו בנקאי ונדבן ידוע, על דבר התנועה הציונית. הרצל לא יכול היה לצפות, ושום אדם אחר לא יכול היה לצפות, ששיף ירחש התנגדות עזה לתנועה הציונית ויכריז שתכניותיה נואלות הן ובלתי מעשיות. עמדתו של שיף, שנמסרה באספת האגודה היהודית בצ'טו קואה נפלה כפצצה. בין יהודי אמריקה היתה לדעתו חשיבות ניכרת, והיה חשש כי התפרצות בלתי צפויה זו תשמש גורם מעכב לצמיחת הציונות באמריקה.

אילו היה הרצל בחיים יתכן מאד ששיף נמנע היה מהכרזת עמדתו זו. על כל פנים, אין ספק, שעטו המזהיר של הרצל ודאי מבטל היה את טענותיו של שיף. ואולם בהעדרו של הרצל בוססו הציונים בביצת הפקפוקים. מי יהיה זה שיענה ליעקב שיף? מי יהיה זה שדבריו ישפיעו על יהדות אמריקה? נפתלי הרץ אימבר, מחבר „התקוה" השתולל ברחובות כמטורף. יש להניח לו, אמר להשיב תשובה קולעת ועוקצנית לשיף. אך בקושי עלה הדבר להניאו ממעשה זה. לא קולו היה הקול הדרוש באותה שעה. מפורסם היה למדי — אך למירע המזל פרסומו בא לו לא רק בזכות כשרונו הגדול, אלא גם בעקב הרגליו המוזרים.

דר. ישראל פרידלנדר נתבקש לפנות אל פרופסור סולומון שכטר, ראש הסמינר התיאולוגי היהודי, ולדרוש ממנו שיענה לשיף. אבל בטרם הספיק

דר. שכטר לנסח את מענהו, זכינו בתשובה מצוינת ממקור בלתי צפוי. אליהו רות, מזכיר מדיני של ארצות הברית, נסע באותם הימים לבקור רשמי בארגנטינה ונתקבל בברכה על ידי וועדת ציוני ארגנטינה, ובראשם אהרן וכט, שהיה חבר הוועד הפועל הציוני העולמי. בתשובה לדברי התודה על העזרה שהגישה ארצות הברית ליהודי אירופה, כתב רות מלים, שהיה בהן לשמש תשובה נצחת לשיף, אם כי לא לשם כך נכתבו.

„תמיד ישמחו אנשי אמריקה", אמר, „לעזור לעם היהודי שבכל ארצות העולם. אך דומני כי העם היהודי לא יזכה בגאולה של ממש אלא כאשר ישב בביתו אשר בארץ־ישראל".

דבריו של רות הזכירו את דבריו של מדינאי חשוב אחר, ג'והן האי, שגם הוא הצטיין כמזכיר מדיני. האי ציין, ובהדגשה ניכרת, כי „האמונה בעקרונותיה ומטרותיה של התנועה ציונית אין בה להעיד על אי נאמנות לארץ המולדת." בינתים הדפיסה העתונות גם את תשובתו של דר. שכטר לשיף, „בכל מקום שהציונים פועלים בו — ספוגה היהדות רוח חיים."

ואולם שום הפרכה, תהיה הגיונית ורבת־רושם כאשר תהיה, לא היה בה לבטל בטול גמור את התקפתו של שיף על הציונות. השאלה שהציג האריכה ימים ובשנים הבאות שבה ועלתה על הפרק. הרמז על הנאמנות הכפולה היה נשק שהשתמשו בו כלפי הציונות יהודים ולא יהודים. כעבור שנים ציין האיש הגדול לואי דמביץ ברנדייס: „שום אמריקאי איננו צריך להיות סבור כי הציונות עומדת בנגוד ללאומיות. לאומיות כפולה איננה ראויה לגינוי אלא כשיש בה משום אי־נאמנות. כל יהודי אמריקאי הנותן את עזרתו להתפתחות ההתיישבות היהודית בארץ־ישראל, אם כי לא הוא ולא בניו יחיו בארץ זו, יהיה בזכות כך אדם הגון מכפי שהיה, וממילא גם אמריקאי טוב מכפי שהיה."

פרק ו.

שעת חרום, יותר מכל דבר אחר, יש בה לעורר בכל אומות העולם, וביהודים בפרט, את הרגשת האחדות. וכשהטרגדיה מתיצבת בפתח, התגובה היא מיידית: למירע המזל אין לעורר תגובה עזה בלא מלמד האלימות ושפיכות־הדמים.

הדירבון העז שבשני אלה קיים היה למכביר בידיעות שנתקבלו בארצות הברית מרוסיה, בתחילת נובמבר, 1905. בימים שלפני ה־13 לנובמבר, הופיעו בעתונים האנגליים ספורים מעורפלים על דבר התחדשות מעשי־האלימות כנגד היהודים, ואולם הידיעות הברורות על דבר שערוריות הטרור הרוסי לא נתגלו אלא במברק שקבל דר. מגנס, אשר באותם הימים כיהן בתור מזכיר הפדרציה של ציוני אמריקה, מרבי מ. טמקין מיליסבטגראד, מנהיג ציוני ותיק. המברק מסר על התפרצות חדשה של מאורעות־דמים, העולה ברשעותה ובאכזריותה הנואלת על התפרצות ההריגה בקישיניב ב־1903.

מברקו של רבי טמקין קרא לעזרה מיידית לקרבנות הפוגרום והודיע כי רב הוא מספר ההרוגים והפצועים וכי בתים רבים וחנויות רבות נהרסו. בעצם היום ההוא קבלו עוד כמה אישים מניו־יורק מברקים, אשר עברו דרך שויצריה וארצות אחרות של אירופה, ואשר נמסרו בהם פרטים על התנקשויות אכזריות בחייהם וברכושם של יהודים שבכל רחבי רוסיה. בקישיניב, אשר אך לפני זמן קצר חזתה במעשי זוועה ושפיכות־דמים, סבלו היהודים ממעשי אכזריות מחודשים; יותר מ־300 בתים עלו באש ו־600 משפחות יהודיות הפכו למשפחות פליטים. הנזק ברכוש עלה בעיר זו בלבד ליותר ממיליון דולאר.

תוצאות הפוגרום ביקטרינוסלב, שנמשך שלושה ימים, היו חמורות מאד. אנשים רבים נהרגו ויותר מ־200 חנויות וכ־130 בתים נהרסו. מרוסטוב שעל חופי הדון הודיעו על ביזתן של 7000 דירות ועל שרפת בית־הכנסת. מר אליהו לוברסקי, סוחר וציוני ותיק אשר לרגלי עסקיו נזדמן לאודסה בעת פרוץ הפוגרום, תאר מחזות זוועה ורצח מדהימים אשר ראה בעיר זו.

נוכח גילויים מחרידים אלה מיהרו אנשי ארצות הברית לבחור וועדה של שלושה, אשר מתפקידה היה לגייס עזרה למען קרבנות המאורעות. אוסקר שטראוס, מי שהיה שגריר ארצות הברית בתורכיה, נבחר ליושב־ראש הוועדה, יעקב ה. שיף נתמנה להיות גזברה וסירוס ל. זולצברגר למזכירה. ב־15 לנובמבר, קיבל שיף ידיעה מאת הברון גינצבורג מפטרבורג ובה נאמר כי הפוגרום עדיין לא שכך. הצורך בעזרה היה דחוף, ואמנם מיהרה העזרה לבוא. בשבוע הראשון אספה הוועדה 350.000 דולר. הברון רוטשילד שלח מברק ובו נאמר כי בלונדון נאספו 250.000 דולר וכי בפריז נאספו 125.000 דולר.

דוד וולפסון, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית, שלח מקלן שבגרמניה מברק דחוף: „כנסו אספה המונית ענקית לעורר את דעת הצבור. אספו כסף

למען הקרבנות, ובעיקר לשם הגנה עצמית".

לא היה ספק בכך שידו האצילה של הצאר ניקולי השני היא שניהלה את הפוגרומים האלה. היקפם, שעת התחוללותם, החוצפה והחירות הבלתי מרוסנת שגילו ה„מאות השחורות", האספסוף הפרוע של רוסיה במעשי האלימות שלהם, הצביעו בעליל על תכנית מתוכננת מגבוה, ומכוונת לפעול בשעות קבועות, תכנית של מעשי זוועה מחושבים מראש.

מניעי התכנית הזאת גם הם לא היו דבר של מסתורין, אלא חלק מתכנית ההשמדה שהיתה מכוונת כנגד מנהיגי המרד הגואה ועולה. ההתקפה על היהודים היתה, בעיקרה, אך מסכה, נסיון להסיח את דעתם של ההמונים הרוסים, הנעורים לאיטם, מהמושאים האמיתיים שגרמו לרגשות איבה. ואם בד בבד עם כך נמצאו משרתים את מטרות האנטישמיות המושרשת ברוסיה — מה טוב!

למרות התוצאות האיומות של הפוגרומים, אפשר היה להבחין בצליל אחד מעודד. שלא כמו בשעת הרציחות שארעו שנתים קודם לכן בקישינב, הפעם עמדו היהודים על נפשם. ואם גם היה נשקם דל ביותר, הם הוכיחו אומץ־לב רב אשר שם קץ לכמה גילויים שעלולים היו להיות טראגיים ביותר.

ב־24 לנובמבר, הודיע יעקב שיף כי נאספו יותר מ־650.000 דולר לעזרתה של יהדות רוסיה. בד בבד עם זאת הוכרז על היווצרו של „ארגון ההגנה העצמית", שבראשו עמד דר. מגנס ושמטרתו היתה לאסוף כספים לציוד יחידות ההגנה העצמית ברוסיה.

בערב יום א', ב־3 בדצמבר, ערך ארגון ההגנה העצמית אספת מחאה בגראנד סנטראל פלייס. יושב ראש האספה היה דר. מגנס. פרופסור ריכרד גוטהייל הוכיח את היהודים על כך שלא היו מוכנים לעמוד נוכח המצב, אף על פי שרושם הפוגרומים בקישיניב לא נמחק עדיין מזכרונם. דר. מגנס אשר להט רוחו עתיד היה לשכוך במידה ניכרת בזכות אמונתו בפציפיזם והתעלסותו המסוכנת עם התנועה הסוציאליסטית, היה באותו ערב ממש נהדר. הוא ייסר את היהודים בשבט דברי תוכחה והלקה אותם בעוז רוח שלא היתה בו כל נימה של פציפיזם.

„אתם אנשים שכוחם במתניהם." אמר לכל הנאספים, „ובכל זאת עמכם מוכה. יש בכם העומדים מן הצד ואומרים כי העולם הנוצרי חייב להתבייש בעצמו. הריני מצהיר שאנחנו בעצמנו ראויים שיאשימונו. עלינו להתעורר כגבורים, אבל אנחנו כופפים גב ומקשקשים בזנב. יותר מכל יתר בני אירופה

נהגנו אנחנו לפי תורתו של ישו. כאשר סטרו על לחיינו הגשנו את הלחי השניה. העובדה שכרענו מתחת לשבט הקוזקים יש בה משום בזיון לכל אחד מאתנו, כשם שההגנה העצמית של אחינו ברוסיה תיחשב להם לכבוד."

בהתריעו על הצורך להיות נכונים, המשיך דר. מגנס ואמר: „אסור לנו לחשוב כי יצאנו ידי חובתנו בהגשת עזרה חומרית. כלום לא דבקה בנו רוח בוניה של הארץ האדירה הזאת עד שיש בנו הנטיה לנהוג מנהג של פטרונות כלפי בני גזענו שברוסיה ולכנותם בשם עבדים, ולהתברך בנפשנו על החופש שזכינו בו אנחנו?"

למחרת היום, אחרי הצהרים, נשתתקה כל פעילות במזרח העיר. 150.000 יהודים, שבראשם עמד דר. מגנס, התאספו כדי להשתתף במצעד מחאה. כל החנויות ובתי־המסחר שלאורך הדרך נסגרו. אין צורך לומר שהציונים האוסטרו־הונגרים שלנו היו חלוצי ההפגנה. יצאנו מאולמי האספות שלנו שבג׳פרסון הול אשר ברחוב קולומביה, ובשעה שהגענו לאיסט ברודווי צעדו אחרי דגלנו יותר מ־500 איש, ובראשם וועדת חברינו אשר נכללו בה סימון טיץ, יוחנן קורנבלו, דוד ברנר, דוד זוננשיין, הרי שטרן, שמואל קלוץ, שמואל שוארץ ושמואל ויסמן.

מוריס מרגוליס, אשר באותם הימים היה תלמיד בית הספר התיכון ואשר כעבור שנים שימש כמזכיר לאומי של פדרציה הציונית באמריקה, תאר את המחזה ב„די מכביאן", ירחון ההסתדרות הציונית. „רחובות רבים חסומים", כתב. „על ידי אנשים, נשים וילדים, הצועדים אל „יוניון סקואר". רבים מהם נושאים בידיהם דגלים ציוניים ואמריקאים עטופים בשחור. בעברם דרך אלן סטריט, תלו היהודים דרי משכנות־העוני סמלי צער ואבל על חלונותיהם — גרבים שחורות, נייר שחור, חתיכת בד שחורה או מטפחת — כל אשר נזדמן לידיהם. כאשר עברו המפגינים בברודוויי, וברחוב העשירי, על יד חנויות כל־בו „וואנה", השמיעו פעמוני הכנסיה האפיסקופלית שבפינת הרחוב את צלילי „התקוה", לשם הבעת אהדה ליהודים בשעתם הקשה."

היתה זו ההפגנה הראשונה בקנה מידה כזה, אשר נערכה על ידי יהודי ניו־יורק, ויש לציין כי ארגונה נתקל בהתנגדות מצדדים שונים. היו שהתנגדו לארגון ההגנה העצמית; היו שטענו כי הופעה המונית מעין זו עלולה לעורר תשומת־לב יתירה כלפי היהודי, ולהפקירו לבחינתו המיותרת של שכנו שאינו יהודי.

ואולם צדדים אלה לא הביאו בחשבון את הרגש העז שכבש את האנשים, אשר לא בושו ולא חששו לדרוש מאת ממשלתנו שתתערב בדבר ותעצור את ידם של הרוצחים הרוסים בטרם ישפך דם יהודי נוסף. מנהיגים יהודים מסרו את הדרישה הזאת לנשיא תאודור רוזבלט — ואולם, למירע המזל, באותה שעה לא יכול היה רוזבלט, ואולי לא אבה, לעשות משהו בעניין זה.

בכל זאת חשו רבים כי הפגנה זו היה לה ערך חשוב, ולוא אך כתקדים. לואיס ליפסקי, שבאותם הימים היה עורך ה„אמריקן רביו", תארה כמחאה רצינית ביותר, אשר עשויה היתה להסב אליה את תשומת לבו של העולם הלא־יהודי ואשר וואשינגטון לא תוכל להתכחש לה ולהתעלם מהרגש הציבורי הצפון בה.

אכן, לא רק שלואיס ליפסקי צדק בדבריו אלה, אלא אפשר לומר שהיה בהם משום נבואיות. מאז הימים ההם התברר שוב ושוב כי ההפגנה ההמונית היא דרך משכנעת ביותר להבעת אהדה ציבורית והפניית תשומת לב לבעיה מסויימת. כעבור ארבעים שנה, כאשר ייסודה של מדינת ישראל עמד תלוי באויר, הוכח שאמצעי זה הוא אמצעי יעיל ביותר להשגת המטרה. מחאות צבוריות מאורגנות, אשר הביעו בפני ממשלתנו את הדרישה לקיים את הבטחתה לתמוך ביצירת מדינה יהודית, עזרה להחיש את החלטתם של אישים חשובים רבים בממשלה והמריצה אותם לרדת מעל כס אי־ההחלטה, אם לא גרוע מזה, ולהתיצב בצד ישראל.

אכן, לולא עמדתו התקיפה של דר. מגנס ב־1905 ודאי לא היתה אותה הפגנה, אשר כה היטיבה להכשיר את הקרקע, מתקיימת כל עיקר. הוא הוא אשר התיצב כנגד כל מי שהתנגד להפגנה, והוא היה זה שביטל את חששותיהם של המנהיגים היהודיים החשובים ביותר, שסבורים היו כי הפגנה מעין זו אינה עשויה לעורר יחס רציני מצד שכנינו שאינם יהודים, וכי מוטב להפנות את כל המרץ לאוסף כספים ומתן כל עזרה אחרת ליהודי רוסיה. כמה חסרי יסוד היו חששות מסוג זה אפשר להיוכח מהעובדה ששבוע אחרי ההפגנה היה באפשרותו של יעקב ה. שיף להודיע כי 1.000.000 דולר נמסרו לכוחות הסעד ברוסיה, כולל המהאה על סך 10.000 מאת א. ה. הרימן, שלא היה יהודי, אביו של מי שכיום מכהן במשרת מושל מדינת ניו־יורק. בפרק הזמן שבין ההפגנה וההצהרה הזאת הומטרו כ־250.000 דולר לקרן הסעד, ואין ספק שבמידה ניכרת יש לזקוף זאת על חשבון ההתעוררות שקמה בעקבות רושם ההפגנה.

פרק ז.

בפעם הראשונה נזדמן לי להכיר את דר. מגנס בראש השנה, ב־1904. שעה שבאתי לטקס התפילה שהתקיים באולם שבשדרת בדפורד פינת שדרת וילוגבי אשר בברוקלין, שמעתי כי זמן מה קודם לכן נתמנה דר. מגנס להיות רבה של „היכל ישראל", שהיה במרחק מה משם. סקרן הייתי לדעת איזה מין אדם הוא, שכן מאמרו על השפעתו של דר. הרצל על הסטודנטים היהודים בגרמניה, אשר נדפס בהוצאה המיוחדת של „דה מכביאן", עורר את תשומת לבי. בשנות 1902 ו־1903 למד דר. מגנס במכללת היידלברג ולפיכך ניתן לו לכתוב על הדבר בתור עד ראיה.

הגעתי ל„היכל ישראל" עם התקרב טקס התפילה, שנוהל על ידי דר. מגנס, לקיצו. כאשר נכנסתי ניגש אלי אדון אחד בלבוש אלגנטי ורשמי ובקשני להסיר את כובעי. בעיני היה הדבר בחינת חילול קודש; היתה זו פגישתי הראשונה עם בית הכנסת הרפורמי, וכיון שסרבתי להסיר את כובעי במקום קדוש נאלצתי לעמוד בחוץ עד סוף הטקס. כשהזעם מפעפע בקרבי גמרתי בנפשי להמתין עד שיהיה בידי להביע את מחאתי באזניו של דר. מגנס עצמו.

כאשר יצא דר. מגנס מבית־הכנסת, זמן מה אחרי סיום התפילה, ניגשתי אליו והתאוננתי לפניו על הדרך שנהגו בי ועל הדרישה המוזרה שנדרשה ממני. דר. מגנס הקשיב לדברי ברוב סבלנות ואחרי כן חייך אלי ושאלני מאין באתי לאמריקה וכמה זמן שוהה אני בארץ זו. אחרי כן החל להסביר לי את ההבדלים שבין הגישה האורתודוכסית והרפורמית. הליכותיו היו כה נעימות ומשופעות תבונה, הסברתו כה משכנעת, עד שכעבור רגע שכך כעסי. הנה כך נפגשתי עם יהודה מגנס. מאז נזדמן לי לראותו לעתים קרובות ובמשך שנים רבות היה לי הכבוד לעבוד עמו יחדיו בתנועה הציונית.

בכינוס הציוני שנערך ב־1905 נבחר דר. מגנס למזכיר הפדרציה של ציוני ארה"ב, משרה שהחזיק בה שלוש שנים ונתגלה בה כעובד נאמן ופעיל. שלושה חדשים אחרי הכינוס נבחר ליושב ראש וועדת ההגנה העצמית, וכעבור שנה נתמנה להיות אחד משני הרבנים המכהנים ב„היכל עמנואל", אשר בניו־יורק סיטי. בבית כנסת זה שמעתי, באחת השבתות של חנוכה, את דרשתו המסעירה על המכבים. גישתו לנושא זה לא היתה עשויה לרכוש לו ידידים בתוך קהילתו. בשעה שדיבר על הלאומיות היהודית ראיתי שהקהל נבוך ויחסו לנואם מצטנן במידה ניכרת. השמש, אשר לפני כמה רגעים

היה מחייך מגיל, הזעים את פניו והסב את מבטו הצדה. מלים כאלו לא היו עשויות להתקבל באהדה על ידי יהודים גדושי שובע רצון עצמי, אשר ראש שאיפתם היתה לדמות ככל האפשר לשכניהם.

אכן, אין לומר כי היה זה שדוך רוחני ממדרגה ראשונה, אך דבר זה לא הפריע בעד דר. מגנס מהביע את דעותיו ואמונותיו. באחד הימים של חורף 1907 הביא דר. מגנס למועדון הציוני האוסטרו־הונגרי שלנו, שבמזרח העיר, צעיר ששמו היה דויד שינברג, מפילדלפיה, וגברת אחת ששמה היה שרה קוסי מנוארק. שניהם שאפו לארגן את הנוער בתנועת „יהודה הצעיר". באותו זמן כבר כלל המועדון שלנו קבוצות של צעירים: „כוכבי ציון", „מועדון ציוני ג'אנט הרצל" (על שם אמו של הרצל) ו„קבוצת ג'ולי הרצל" (על שם אשתו של הרצל). כמו כן קיים היה כבר באותם הימים „מועדון לנוער על שם דוד וולפסון" (האיש אשר כיהן אחרי הרצל במשרת נשיא ההסתדרות הציונית העולמית). אחד מפעילי הקבוצה הזאת היה סירוס לבנסון, אשר עתה הנו מנהל בית ספר תיכון ונשיא של המחוז הציוני של לונג ביץ', ניו־יורק. דר. מגנס סבור היה כי אגודתנו תוכל לשמש קרקע פוריה לארגון תנועת „יהודה הצעיר", אשר תאחד את ארגוני הנוער השונים האלה. דעתו היתה כי כוחה של ציונות העתיד מותנית באחוד התנועות הקטנות על בסיס הרעיון המשותף, במקום שתתפתחנה כיחידות נפרדות ונבדלות זו מזו.

עקרון זה שימש בסיס לארגון „יהודה הצעיר" בערים שונות; בניו־יורק עמד פרופסור פרידלנדר בראש התנועה, וכעבור זמן מה, עם התרחבותה למימדים לאומיים, היה לנשיאה הלאומי.

באותן שנים ראשונות צצו מדי פעם בפעם תנועות נוער שונות, ומטרת כולן היתה להבטיח את עתיד הציונות. בין היתר היתה תנועת „צעירי ציון מניו־יורק", שהתארגנה באוקטובר 1902 על ידי מוריס מרגוליס. מועדון נוער ציוני דומה לזה התארגן על ידי ארתור דמביץ ב־30 לאוגוסט 1897, בימי הקונגרס הציוני העולמי הראשון בבאזל. ואולם כיון שתנועה זו לא הראתה פעילות החיה אותה מרגוליס כעבור חמש שנים. כן יש לציין את תנועת „בני ציון" מבוסטון, שבראשה עמד אדולף הוברט ואשר בין מנהיגיה נמנה רוברט סילברמן; ואת תנועת „עזרת ציון", שהתארגנה בפילדלפיה על ידי ישראל הרברט לוינטל (עתה מנהיג רוחני של מרכז יהודי בברוקלין).

מענין הדבר, שכאשר יעקב דה הס, מזכיר הפדרציה של ציוני ארה"ב, הודיע לדר. הרצל על דבר התפתחותה של הפדרציה בשנה זו שבה כיהן במשרתו, ואמר לדר. הרצל כי יותר מתשעים קבוצות חדשות הצטרפו להסתדרות, ביקש דר. הרצל לדעת אם קבוצות אלו כוללות צעירים וצעירות מהמעורים בחיי אמריקה. על השאלה הזאת השיב דה הס בציון התנועות הנ"ל ושמות מייסדיהן.

יעקב דה הס, אשר הרצל המליץ עליו בפני דר. גוטהייל כעל אדם אשר יש בכחו להביא תועלת לתנועה בעיקר בפעולה עם יהודי אמריקה מהמעורים בארץ זו, היה מחסידיה הנאמנים של הציונות המדינית של דר. הרצל. כיון שידע שהקונגרס הציוני הששי עתיד היה להיות סוער ביותר, שכן עמדו לדון בו בעיית אוגנדה אשר עוררה מחלוקת עזה, הבטיח להרצל, ברוב התלהבותו, כי הפדרציה של ציוני ארה"ב, אשר באותם הימים עסקה בעיקר באוסף שקלים, תשלח משלחת גדולה לקונגרס. הרצל אשר ידע כי רוב הצירים הרוסים יתנגדו למשלוח וועדת חקירה לאוגנדה, הסתמך על המשלחת הגדולה זאת אשר דה הס סיפר לו עליה, בשעה שצייר לפניו תמונה בהירה ששיקפה את התפתחות התנועה הציונית ואת הצטרפותן של הקבוצות החדשות הרבות אליה.

ואולם רשימת הצירים שבאו לבאזל, לא כללה אלא עשרה צירים רשמיים מארצות־הברית, ובתוכם יוסף בלואסטון, נציג אגוד הציונים, שלא היה זהה בדעותיו עם הפדרציה. דר. בלואסטון, אשר זו היתה לו פגישתו הראשונה עם הרצל, ניסה לשכנע את דר. הרצל כי הקונגרס חייב להכיר באגוד הציונים כביחידה נפרדת. הרצל ציין לפניו, שכבר קיימות שתי הסתדרויות ציוניות נפרדות בארצות הברית, הפדרציה של ציוני ארה"ב וארגון „אבירי ציון" בשיקאגו. שתי הסתדרויות אלו מיוצגות היו בקונגרס על ידי הריס הורוביץ ולאון זלוטקוב.

דר. בלואסטון הצטרף לצירים שהצביעו נגד הרצל, ואולם יעקב דה הס, דר. הרי פרידנוואלד, סירוס זולצברגר, לאון זלוטקוב, הריס הורביץ ועוד שני אנשים הצביעו בעד משלוח וועדת חקירה לאוגנדה, אשר בריטניה הציעה להקדישה להתיישבות היהודית.

ב־10 ביוני, 1907, ערכה אגודת „ציוני ניו־יורק" סעודה לכבודו של דר. י. ל. מגנס, מזכיר הכבוד של הפדרציה של ציוני ארה"ב ורבה של „היכל עמנואל", שבניו־יורק. המסיבה נערכה בקלינטון הול, שבגראנד סטריט פנת קלינטון סטריט. בהזדמנות זו פגשנו לראשונה את אביו של

דר. מגנס. כמו כן קראו לפנינו מכתב מהסופר האידישאי הגדול שלום עליכם, אשר באותה שעה נמצא בדרכו בחזרה לאירופה אחרי בקורו הראשון בארצות הברית. בהיותו באמריקה צמחה בינו ובין דר. מגנס ידידות אמיצה. במכתבו כתב שלום עליכם: „בקראך את הדברים האלה נערוך, הספינה ואני, מערכה קשה בגלי האטלנטיק. ואולם תערוכנה להן הספינות מלחמה בגלים, יטיחו להם הקברניטים ראשם בכותל, אני ארים ב־10 ביוני כוס יין לכבוד נסיעתו של דר. מגנס שלנו לארץ ישראל.

עד מהרה התברר שדר. מגנס גלוי־לב הוא ושונא פשרות מכדי שישא חן בעיני רבים מאנשי קהילתו, שמצפונם שלו היה וכל שאיפתם לא היתה אלא להסתגל בנוחות לסביבתם. אכן, תכונותיו אלו לא היה בהן להשרות רוח שמחה וידידות. ב־1908 השיא אחד מגבאי הקהילה את בתו לאציל הונגרי. אביה ליווה את הכלה אל במת המזבח של הקתדרלה ב„סנט פטריק", שבשדרה החמישית, כמה בניינים הרחק מ„היכל עמנואל". בדרשתו שהתקיימה בשבת גינה דר. מגנס את האב על מעשהו זה. אפילו אם נניח שיהודי רשאי להרשות לבתו להנשא לקתולי, הנחה שדר. מגנס לא היה מוכן לקבלה, הרי כבוד אמונתו וקהילתו צריכים היו לחייב את הגבאי להתפטר מתפקידיו בבית הכנסת. אפייני הדבר ליהדות הרפורמית של אותם הימים, שרבים מבני הקהילה יצאו להגן על אותו גבאי. היו לו ידידים מבין נכבדי בית הכנסת והחישובים האישיים התגברו על דברים עקרוניים, אפלו בנקודה חשובה כל כך. בדברי בקורתו עורר בהם דר. מגנס יחס איבה וערער את מעמדו כרבה של בית „היכל עמנואל". דר. מגנס החריף את המצב כאשר דרש שהגבאי יתפטר מתפקידו ואיים שאם לא יעשה כן יתפטר הוא ממשרתו.

תקרית זו מזכירה לי מאורע אחר שארע כעבור עשר שנים, כאשר דר. סטפן ס. וייז, אשר באותה שעה היה מנהיג רוחני של בית הכנסת החפשי בניו־יורק, דרש את התפטרותו של הנרי מורגנטאו, יושב־ראש בית הכנסת החפשי, ואיים שלא יוסיף לנאום מעל דוכנו בבית־הכנסת אלא אם כן יעזוב מורגנטאו את משרתו. אכן, גורמים משכנעים הניעו את דר. וייז להציג את הדרישה הזאת. באותם הימים חתם מורגנטאו על כתב מחאה נגד הציונות. אך אשמתו הכבדה ביותר היתה בגלל הדברים שמסר על הפוגרומים שנערכו ב־1918 בלמברג, אחרי שזכו הפולנים בעצמאותם הלאומית. מיד אחרי כניסת הצבאות הפולנים ללמברג החלו במעשי זוועה כנגד היהודים, בטענם שהיהודים מצדדים עם הרוסים (שהיוו חלק גדול מתושבי למברג).

הנשיא וודרו וילסון שלח ועדת חקירה ללמברג שהשתתפו בה מורגנטאו, וסיר סטיוארט מונטגיו סמואלס מלונדון. מוריס סמואל נמנה על סגל הועדה, ובאחד ממאמריו כתב סמואל כי מורגנטאו כמוהו כחומר ביד היוצר וכי האריסטוקרטיה הפולנית מוליכה אותו שולל. כשהגיעו ללמברג ונפגשו עם המשלחת היהודית של העיר, פתח מורגנטאו ונאם בפניה על כך שהיהודים חייבים להיות פולנים טובים. ובתמסיר שמסר בשובו לאמריקה טישטש את פשעי השלטונות הפולנים. סיר סמואלס, מצד שני, זקף את אשמת הפוגרומים על חשבון השלטונות הפולנים. הדו"ח של מורגנטאו גרם זעזוע קשה ליהודי ארצות הברית ורובם ככולם גינוהו בכל לב. כאשר חתם, נוסף על כך, על כתב מחאה נגד הציונות, אילץ דר. וייז את מורגנטאו להתפטר ממשרת יושב־ראש בית הכנסת החפשי.

אכן, אי שביעות רצונו של דר. מגנס גברה והלכה. עמדתו כרבה של בית הכנסת הרפורמי הגדול והעשיר שבכל אמריקה לא גרמה לו נחת רוח, ועד מהרה התפטר מכהונתו על מנת שלא לחזור עוד להיות רב בקהילה רפורמית.

כאשר דר. מגנס יסד את „הקהילה" הוא נבחר ליו"ר וברנרד ריצ'רדס שימש כמזכיר. כעבור שנה יסד דר. מגנס את משרד החינוך היהודי, בשתוף פעולה עם דר. שמשון בנדלי, עסקן וותיק בשדה החינוך העברי. עד מהרה הקיפו את השנים מספר מחנכים מקצועיים, ביניהם אלכסנדר דושקין, ישראל ס. צ'יפקין, א. ב. ברקסון, קלמן ויטמן, סמואל מרגושס, אלברט פ. שולמן, מרדכי סולטס, גברת לאה קלפר, ואחרים. דר. מגנס הקדיש הרבה מזמנו ומרצו לפיתוח משרד החינוך העברי.

בחיפושין אחרי הספוק האישי הרוחני פנה דר. מגנס מהיהדות הרפורמית אל היהדות המסורתית והיה לרבה של בית הכנסת „בני ישורון". בעיני, ואין לי ספק שגם בעיני רבים אחרים מבין עמיתיו ומעריציו בקרב התנועה הציונית, היה זה שינוי של ברכה. בכתבי את הדברים האלה צפה לפני דמותו בשעת עריכתו את טקס התפילה בבית הכנסת „היכל עמנואל", והוא עוטה צעיף תפילה קטן, שכמעט אינו נראה לעין, ומיד אחרי זאת צפה לפני דמותו בשעת התפילה ב„בני ישורון", כולו מכוסה בטלית השופעת חמימות ובטחון, רוח יהודית אמיתית. דרשותיו, מנהגו ודרכיו בקרב הקהילה, כל אלה העידו על שינוי לטובה. באחת השבתות, למשל, הזמין כמה מנהיגים יהודים נכבדים, ביניהם התלמיד חכם לאון זולוטקוב, עורך ה„ג'ואיש דיילי טאגבלאט"

לקרוא פרקי אבות בפני קהילתו. אכן, מרחק רב עבר מאותה הסתפקות־במועט ריקה ויומרנית המציינת את בית הכנסת אשר שרת בו קודם לכן.

כנראה נתחולל בנפשו של יהודה ל. מגנס זעזוע עמוק שהדפו לצד האורתודוכסיות. זעזוע זה תבע ממנו להוסיף ולחקור, להוסיף ולחפש. שכן, כיצד נוכל להסביר את תשוקתו הפתאומית לעבוד את אלוהיו באוירת האכסטזה האורתודוכסית של בית הכנסת החסידי — שלא היה, למעשה, אלא בית כנסת זעיר אשר הסתתר בחלקו האחורי של איזה בנין ברידג־סטריט, שבלב מזרח העיר? כוונת הדברים לבית הכנסת „שניאבר", שלשם הביא את מגנס ידידו הטוב בריל קואניסברג. בשעת הבקור הראשון שביקר שם תקף אותו רצון כה עמוק להתפלל בין אחיו החסידים עד ששכר לעצמו חדר במזרח העיר כדי שיוכל לשהות בו במשך השבת ולקחת חלק בטקס התפילה, מבלי לחלל את השבת על ידי נסיעה מביתו דרך כל העיר. יתכן שהוא עצמו לא התנגד התנגדות רבה לנסיעה בשבת, שכן הרקע הרפורמי שלו ודאי השאיר בו רושם ידוע, אלא שעזה היתה אמונתו שאסור לו להתפלל ביחד עם היהודים האורתודוכסים האלה, אלא אם כן יתייחס לאסוריהם בכבוד וישמר שלא לעבור עליהם, בחומרה שאינה נופלת משלהם.

פעילותו של מגנס כמנהיג ציוני, בפרט בקרב הנוער של הימים ההם, היתה דבר בעתו, כמעט כאצבע ההשגחה. במשך השנים 1904 עד 1910, כאשר הגיעה פעילותו הציונית לשיאה, היה באישיותו לשמש גם סמל גם כוח דחף. הוא התמסר לדבר בכל מאדו, כמעט כמו דר. הרצל, אך נעדר היה את גדלותו של המנהיג הדגול הזה. במובן זה היה הרצל יחיד שאין שני לו. די היה לנו שמצאנו במגנס מישהו שנוכל להעריצו, מישהו שינסוך אשראה בעבודתנו למען ציון. אפילו כעבור זמן, כאשר התמרמרנו בכל לבנו על כך שיסד בירושלים את „ברית שלום", ארגון המצדד באחוד דו־לאומי של יהודים וערבים בארץ־ישראל, לא יכולתי שלא להעריצו אישית. שכן קסמו, כנותו ונאמנותו, שאינה יודעת סטיות, לארץ־ישראל שקלו כנגד חסרונותיו ושגיאותיו.

פרק ח.

מותו של דר. הרצל לא שם קץ למחלוקת בענין אוגנדה. בשנת 1905 עדיין הרבו לדון בשאלה אם צדקו ישראל זנגויל ועמיתיו הטריטוריאליסטים בהמליצם לקבל את הצעת אוגנדה, או אם צדקו רובם של המנהיגים הציונים והמוני התנועה הציונית באירופה בדחותם את ההצעה הזאת. באותם הימים קיימים היו במזרח העיר מועדונים ציונים רבים, שייצגו אנשים מבני רקע שונה ומוצא שונה. ביניהם „בני קדימה", שמועדונם היה בברום סטריט, „מפיצי שפת עבר", קבוצה דוברת עברית, קבוצה דוברת רוסית שהתרכזה באיסט ברודוויי, ו„אוהבי ציון". ביניהם היה גם המועדון שלנו, מועדון הציונים האוסטרו־הונגרים, בפיט סטריט מספר 65, אשר אולי היה הפעיל שבכולם ואשר שימש מרכז לפעולות תרבותיות וארגוניות. כן יש לציין את „חברת הציונים הצעירים", קבוצה שהיתה משתו בלתי רגיל בימים ההם, שכן היתה זו קבוצה דוברת אנגלית.

במועדון זה שמעתי, בינואר 1905, ויכוח סוער בין שמואל בליץ ובין מוריס מרגוליס על בעיית אוגנדה. לואיס ליפסקי שימש כמפשר. מסקנות הויכוח שוב אין בהן חשיבות. אך היה זה נסיון מעניין ומועיל, בעיקר משום שזימן לליפסקי את ההזדמנות להביע את דעותיו שלו בענין זה ולהבהירן בפנינו. לואיס ליפסקי התנגד להצעת אוגנדה, שכן חשש שיהיה בה להביא לידי פצול הרסני של כוחות הציונות. במאמרו שהדפיס ב„מכביאן" כתב: „הצלחנו לאחד אלפי אנשים בעניינם המשותף בציון, כלום נחלק את כוחותינו לשנים לצורך הנסיון הזה?"

ויכוחים, הרצאות, דיונים בלתי רשמיים — כל אלה היו המזון הרוחני שלנו באותם הימים, וכמעט לא עבר שבוע ללא מאורע מסוג זה. זוכר אני את ההרצאה שהרצה אברהם גולדברג באידיש, על דבר הצעתו של אברהם שומר, ליצור קונגרס יהודי. גולדברג, שבאותם הימים היה צעיר ועז רוח, דיבר בדרמטיות רבת־רושם לטובת ההצעה הזאת. כשסיים את נאומו הומטר עליו זרם שאלות. „כיצד נצביע" חפץ הקהל לדעת, „מי יצביע, היכן ובעד מי ומי?"

בהעבירו את ידו ברעמת שערו השחורה כפחם השיב גולדברג, „אתם תצביעו, אתם תצביעו, אתם תצביעו. תצביעו למען צירים שייצגו את קיום הארגון הלאומי. מספר הצירים יתאים באופן יחסי למספר החברים שימנה כל ארגון וארגון. פרט לכך, רשאים תהיו לבחור נציגים על ידי הגשת בקשה

מיוחדת, בכל פעם שתמצא איזו אישיות שתהיה ראויה בעיניכם להשתתף בדבר בתור ציר בלתי תלוי. היכן תצביעו? וועדת הבחירות של הקונגרס תקבע את מקום הבחירות, את תאריכי הבחירות ואת שיטת הבחירות."

עשר שנים עברו בטרם יצאה התכנית הזאת לפועל. וכאשר יצאה לפועל שילמו יותר מ־130.000 יהודים אמריקנים מס סמלי תמורת הזכות לבחור צירים לקונגרס היהודי האמריקני הראשון, שהתקיים בפילדלפיה בדצמבר 1918.

כמו כן שמור בזכרוני אותו ערב בחורף 1906, שבו קרא לפנינו אחד מחברינו, הרי סקלר, סופר ומחזאי שכתב באידיש, עברית ואנגלית, מערכון בשם „יוקל גנב". כיון שהיה זה פרי עטו של חברנו ועם זאת מערכון משעשע ביותר, נתקבל במחיאות כפים סוערות.

כמה מהאישים החשובים ביותר בציונות האמריקנית נמנו על המנהיגים הצעירים של אותן אגודות ראשונות. „המועדון הציוני ע"ש דר. הרצל", למשל, אגודה דוברת עברית שהרבתה לעשות למען העלאת קרנה של העברית בקרב הנוער היהודי האמריקני, מנתה בין חבריה את מקסוול סילבר שהיה נשיאה, את עמנואל ניומן, ברנט בריקנר, סול כהן, בן פרידמן ורבים אחרים הידועים כיום כאישים פעילים בקרב הקהילה האמריקנית־יהודית. בימיו הראשונים של מועדון „פרחי ציון" עמד בראשו עורך הדין שמואל מרקביץ, ואחרי כן עמדו בראשו שמואל בורובסקי, אברהם רדלהים, מכס ארץ, לואיס גריבץ ואחרים.

בין האגודות הציוניות השונות של אותם הימים יש לציין גם את האגודה שנקראה „מועדון פולן", ושהיתה מורכבת ממהגרים חדשים שהמשיכו לראות בפולנית את שפתם המשותפת. מנהיגי „מועדון פולן", כזכור לי, היו דר. פינס, יעקב קופקין־מנקס, אוסקר גולדשלג, גברת שואנפלד, האחיות מורגנשטין, האחיות זלצמן, ועוד.

אך יותר מכל האגודות בניו־יורק הרבה המועדון שלנו, מועדון הציונים האוסטרו־הונגרים לעשות למען התנועה הציונית.

חדרי המועדונים הציונים שלנו שימשו באותם הימים בית גם לפועלי ציון הגליציאים שבניו־יורק, אשר בראשם עמדו ב. לסט, ב. טורק, שמואל מרגושס, ארוסתו העלמה קירשנבאום, המנהיג הנודע שמואל שור, חנינה וייזן, רובין אייזלנד ועוד כמה אנשים שכעבור זמן מה הצטרפו לשורות פועלי ציון הלאומיים באמריקה.

חדרי המועדון שלנו וספרייתו, שהיו בפיט סטריט, בשדרה השניה, ואחרי כן עברו לסנט מרכס פלייס, שימש מקום מפגש כללי גם לנוער ציוני שנמנה על קבוצות אחרות; בפרט נמשכו רוב האנשים לחדרי הקריאה שלנו בזכות העתונים הרבים בלשונות רבות, שהיו מגיעים אלינו מארצות אירופה. לפני זמן מה הזכיר לי דר. יהושע ניומן, פרופסור לאנגלית בקולג' ברוקלין, כי בשנים 1906—1907 רגיל היה לעשות את כל הדרך הארוכה מברוקלין ועד המועדון כדי לבקר בספרייתנו שבה היה קורא את השבועון הגרמני הציוני „די וועלט", שנוסד על ידי דר. הרצל ונדפס בעת ההיא בווינה.

בין יתר הצעירים שנהגו לבקר בחדרי המועדון שלנו וספרייתו היה ברנט בריקנר, שכיום הנו מנהיג רוחני של בית הכנסת המפורסם שבאוקליד, קליבלנד. באותם הימים הוא היה צעיר שהצטיין בבגרות נפשית, ועד מהרה היתה לו לזרא אגודת הנוער הציוני „המועדון הציוני ע"ש דר. הרצל", שבה היה פעיל. יום אחד ניגש אל הרי שטרן, מזכיר האגודה הציונית שלנו, וביקש שיניחו לו להצטרף לאגודה. למירע המזל דחה שטרן את בקשתו של בריקנר, שכן התברר לו כי הצעיר לא הגיע עדיין לשנתו השמונה עשרה. אחד התנאים לחברות באגודה ציונית בוגרת היה תשלום השקל, ולפי חוקי ההסתדרות הציונית העולמית, כאז כן עתה, חייב כל תורם שקל להיות לפחות בן שמונה עשרה.

כאן המקום לציין צעיר מוכשר אחר שהיה מבקר במועדוננו, הוא אליעזר ליפה יפה, תלמיד בית הספר החקלאי וודבין, וכתב של „דאס אידישע פאלק", שבועון ציוני אידישאי, שנדפס בווילנא, שברוסיה. יפה נהג לחתום על מאמריו בשם „איש ישר". אכן, ראוי היה לכינויו הספרותי, אולי יתר על המדה. זוכר אני, למשל, את הדו"ח שמסר בכינוס הלאומי העשירי של הפדרציה של ציוני ארה"ב, שהתקיים בקיץ שנת 1907 בטנרסביל, ניו־יורק. במאמרו כתב שאמנם יש בין הצירים אישים מצוינים כגון פרופסור סולומון שכטר, רבי פריירה מנדס, רבה של בית הכנסת הספרדי בניו־יורק; דר. הרי פרידנוואלד שהרצה במכללת ג'והן הופקינס; דר. י. ל. מגנס רבה של „היכל עמנואל"; הרב צבי הירש מסליאנסקי, לואיס ליפסקי; יעקב דה הס, פרופסור ישראל פרידלנדר ועוד, הרי עם זאת אפשר למצוא ביניהם גם צירים אשר באו לטנרסביל אך כדי לבלות בה את חופשת הקיץ שלהם, ואינם ראויים להשתתף בדיוני הכנוס. יפה טען, כי טובת התנועה הציונית מחייבת שבעתיד ייבחרו הצירים לפי יעילותם וכושרם לכלכל את ענייני הכינוס.

כמו כן זוכר אני כיצד היו תלמידי־חכמים במקצועות אידישאים ועבריים באים לבקר במועדוננו מיד עם הגיעם לארצות הברית. בין אלה היו יצחק אבן, שנודע בזכות ספורי המופת שלו על חיי החסידים; העתונאי האידישאי הותיק גרשון בדר והמחזאי האידישאי משה ריכטר. כן זכינו לראות בתוכנו את התלמיד החכם יוסף מרגושס ואת ידידו, בן בויברק מולדתי, חיים אהרן הפנר, שבעת ההיא היה עורך השבועון האידישאי „דאס אידישע וואכנבלאט" שיצא לאור בניו־יורק.

תכנית הפעולה שערכנו עשויה היתה לעורר ענין באמצעות כל פרט הקשור בתנועה הציונית. אפילו השם שבחרנו לנו נועד לשמש מטרה מסויימת. שם זה נבחר ברוב שימת־לב. הבחנו בכך שארגונים ציונים שכינו את עצמם בשמות תנכיים לא משכו אליהן חברים רבים, בעוד שהאגודות הקהילתיות וחברות צדקה שונות שצצו בכל פעם שהגיעה ספינת מהגרים חדשה לניו־יורק, עלו ופרחו ומשכו אליהן חברים חדשים, רק משום שהשתמשו בשמות הערים והאתרים שמשם באו האנשים.

המהגרים החדשים שהשתוקקו למצוא בארץ הנרחבת הזאת חוליה שתקשר אותם עם עברם, נמשכו משיכה טבעית אחרי כל דבר שהזכיר להם את ארץ מוצאם. החלטנו לנצל את הדבר הזה ולהשתמש בו כדי להרחיב את שורות הציונות.

על הצלחתנו תעיד העובדה שמילאנו תפקיד כה נכבד בתנועה הציונית באמריקה. בשעה שהתחלנו לנקוט בטכסיסי הגיוס של ה„לנדסמנשפטן" משכנו אלינו חומר אנושי שונה בתכלית מזה שנהר עד כה לאגודותינו; כמה פעמים הגענו עמהם לכלל התנגשות. נקודה כואבת אחת התגלתה תוך מלחמתנו להכרה בדגל הציוני. בכל נשף, אספה, ופיקניק שנתי ובכל שאר הפעולות שערכנו נהגו הלנדסמנשפטן להניף את הדגל האמריקני ואת דגל המלכות האוסטרית. הנשפים השנתיים המפוארים שלהם, למשל, מסתיימים היו, לאחר הרקודים והאכילה והשתיה, במצעד נהדר אשר נערך סביב האולם, ואשר השתתפו בו כל החברים. נושאי הדגל, שעמדו בראש התהלוכה, ראו בכך כבוד מיוחד לעצמם, ובזכות כך תורמים היו סכומי כסף ניכרים לקרן האגודה. את הדגל הציוני סרבו בכל תוקף לשאת.

נוכח מצב זה נהגה קבוצה מאנשי שלומנו, ובראשה מאיר אורנשטין, לפלס לה דרך אל החגיגות האלו. עם תחילת המצעד מניפים היינו את הדגל הציוני ומצטרפים לתהלוכה. תוצאות הדבר דומות היו תמיד: מגרשים היו אותנו מהאולם כהרף עין ושום הסברות והפצרות לא היה בכוחן להביא

אנשים אלה לידי כך שיביעו את חשיבותו הסמלית של דגלנו ואת ערך הנפתו בפומבי.

יחסם לדבר פשוט היה למדי, אולי אפילו פרימיטיבי, ומבוסס היה על בורות משוועת. פעם נזדמן לי לשאול את נשיאה של אחת האגודות הללו מדוע מתיחסת אגודתו, שכמעט כולה היתה מורכבת מצעירים יהודים שזה לא מכבר הניחו מאחוריהם את חופיה האפלים והמדכאים של אירופה, בהתנגדות כה עזה לדגל הציוני.

תשובתו התמימה והכמעט ילדותית, היתה: „אבי אומר היה תמיד כי הציונים הם גויים; הם הולכים כנגד רצונו של האלוהים." ואולם מהו רצונו של האלוהים לא יכול היה, בעצם, לומר. הוא ועמיתיו לא ידעו כמעט ולא כלום על ההיסטוריה היהודית. בעצם, לא ידעו הרבה ולא התעניינו הרבה במנהגים יהודיים, ולמרות כל מחאותיהם נגד „הגויים הציונים" לא טרחו אפילו לשמור את השבת.

ואם חוג אנשים צעיר זה נקט בהתנגדות כה עזה וכה עיורת לגבי ההכרה בסמל התקוה היהודית, מה אפשר היה לצפות מהקשישים? אכן, מהם לא זכינו לא בהבנה ולא בהסברה, ולו לשם אדיבות בלבד, ולו תהיה משוחדת כפי שתהיה. פעם שהיה מישהו מנדב תורה לבית הכנסת, נוהגים היו באותם הימים לשאתה מתחת לחופה ברחובות העיר ושאחריה צועדת תהלוכת אנשים, ותזמורת שהיתה מנגנת שירים בלתי מתאימים לרגע, כגון השיר „תמי, תמי", שהיה מקובל ביותר. הדגל האמריקאי מתנפנף היה, כיאות, בראש התהלוכה. ופעם או פעמים, נישא בסך גם הדגל האוסטרי. אכן, זה בצד זה נשאו את סמל הדרור החדש ואת סמל הדכוי שהניחו מאחוריהם. ואולם בשביל דגל ציון לא מצאו מקום. וכאשר ניסינו להביאו אל התהלוכה מיד גרשו אותנו משם.

אחת התקריות המעודדות, בתוך מבול המכשולים והקשיים שהיה מנת חלקנו, ארעה בתערוכה שהתקיימה בסנט לואיס ב־1904. בזכות מאמציו של אחד מציוני העיר, מיכאל שיפלמן, נכלל הדגל הציוני בין דגלי יתר הארצות שקישטו את שטח היריד. אכן, תקרית בודדת היתה זו, ואם גם היה בה כדי לשמח לבב ולבשר טובות, הנה שנים רבות חלפו לפני שעתידים היינו ליהנות מהכרה ציבורית מעין זו.

גיוס חברים חדשים למועדון האוסטרי היה באותן השנים מלאכה קשה ביותר. אבל כשהגיעה הקריאה להתגייס לגדוד החיילים האוסטרים המשוחררים, שהתחדש באותם הימים, היתה ההענות מידית. עד מהרה

התנדבו מאות אנשים לגדוד זה וכעבור זמן מה אפשר היה לראותם צועדים בסך במזרח העיר במדים התכולים־אפורים של הגדוד ה־30 האוסטרי, שחנה באותם הימים בלמברג, בירת גליציה.

מנהיג תנועה פסבדו־לאומית זו היה בן בויברק, צבע לפי מקצועו, בשם ניסן כץ, והוא גייס את רוב המתנדבים מבין המהגרים החדשים, אשר איש מהם לא רכש לו עדיין נתינות אמריקנית. כץ נהג לרכב בראש המצעד על סוס לבן וגדול, בלווית שנים מ„סגניו", שגם הם רכבו על סוסים. בכל שנה חוגגים היו ברוב פאר את ה־18 באוגוסט, יום הולדתו של הקיסר האוסטרי פרנץ יוסף. מתקשטים היו במדיהם היקרים, שידם לא השיגה לשלם מחירם, ועוברים בסך לפני הקונסול האוסטרו־הונגרי שבניו־יורק. שנים שלושה ימים אחרי כן היה כץ מתגאה בפני כל במכתב ההודיה שהיה מקבל מאת השגריר האוסטרי בוואשינגטון. ואולם גדוד זה לא האריך ימים. בכל פעם שאחד המתנדבים קיבל נתינות אמריקנית ממהר היה להשליך את המדים ממנו והלאה. וכיון ששורות הגדוד הצטמצמו והלכו, נתפזרה האגודה עד שנעלמה לגמרי.

פ ר ק ט.

שטח אחר שבו נתקלנו בהתנגדות מתמדת, אף שיש לציין שגם זכינו בו להתקדמות ניכרת, היה הפעולה למען הקרן הקימת לישראל. נסינו למכור את הבולים הקטנים של הקהק"ל במחיר של פאני תמורת כל בול. הצענו להנהיג את הנוהג לצרפם למכתבים, לכרטיסי בית הכנסת שנמכרו לתפילות ימות החגים ולכרטיסים שמכרו אגודות שונות בקשר לחגיגותיהן ופעולותיהן השונות. אכן, תכנית זו לא היה בה להביא תועלת כספית רבה, שכן צריכים היינו למכור הרבה מאד בולים עד שמחירם יצטרף לסך של דולר אחד. ואולם דבר זה היה בו ערך תעמולתי רב, שיקר היה בעינינו מהערך הכספי שבכך.

למרות שקשה היה מאד ליצור קשר עם הוועדות, הארגונים, והקהילות אשר הסתמנו על רקע מזרח העיר וחלקים מסוימים של ברוקלין, בכל זאת התמדנו בתפקיד שקבלנו על עצמנו, פעם זוכים ביתר הצלחה ופעם בפחות הצלחה. לעתים היה עלינו להשקיע עמל של שנים או שלושה חודשים

ותכנון מדויק וחמור בטרם עלה בידינו לפרוץ חומה של אגודה זו או אחרת או איזה בית כנסת, ולהוציא־לפועל מכירת בולים בסך של חמשה דולאר. אבל בכל פעם שעלה בידינו להשפיע על כמה אנשים להכיר במגן הדוד המצויר על רקע התכלת, סבורים היינו שיש גמול למאמצינו. ההכרה בסמל ובמטרה שייצג חשובים היו בעינינו יותר מכל. מוכנים היינו להקריב קרבנות רבים ובלבד שנזכה בהכרה זו.

ראינו זאת כהשג מיוחד במינו כאשר הצליח מזכירנו, הרי שטרן, ביחד עם וועדה קטנה שעסקה בדבר, לערוך, זמן מה לפני תשעה באב, שנת 1906, ארבע אספות המוניות בארבעה בתי כנסת שבמזרח העיר. בבית הכנסת „קראוקואר", בבית הכנסת „דוקרל מגן־אברהם", בבית הכנסת „השם הסופר" ובבית הכנסת ההונגרי „אוהב צדק". הנואמים היו הרב צבי הירש מסליאנסקי, הרב יוסף זאב, רבי אסתרסון, ויעקב מזל. דוד שוב, הזמר נעים הזמר מצפת, השמיע בפני הנאספים משירי ציון.

חברינו אשר הוטל עליהם ליצור קשרים עם הקהילות הקטנות השונות שבמזרח העיר, עמדו בפני תפקיד קשה ביותר. רבים מבתי הכנסת, למשל, נמצאו בקציה האחורי של איזו חצר או באיזו חנות, או באולם מהוהה שבקומתו השניה של בנין ישן. עצם המאמץ שדרוש היה בשביל למצוא את המקומות האלה, שלא לציין את הקושי שכרוך היה בנסיון למוצא אוזן קשבת לענייננו, מייגע היה ביותר וגזל זמן רב.

מבחינה זו נהנינו, שותפי לואיס קרטר ואנכי, (עסקנו בסחר צרכי מזון) מתנאים נוחים משל האחרים. פעולותינו התרכזו בברוקלין, ששם היו הקהילות השונות מתאספות בבנינים גדולים משלהן, שלא היה עלינו להרבות בחיפושים אחריהם. כמו כן הכירו אותנו רוב עסקני הקהילה וחבריהם. ואולם פרטים אלה לא היה בהם להקל במידה רבה על פתרון בעייתנו. צריכים היינו לעמול קשה כדי לשכנע את היהודים להאמין באמונתנו, והבוז שנתקלנו בו לא נפל מזה שנתקלו בו עמיתינו שבמזרח העיר.

במיוחד זכורים לי שני מקרים, שניהם נשמרו בנפשי, שכן מעורבות היו בדבר שתי קהילות אשר אחי הקשישים ממני נמנו על חבריהן. במקומות אלה ציפיתי לזכות בקבלת פנים אוהדת. בקורי הראשון היה בבית־הכנסת הישן ביותר של ברוקלין, „בית ישראל אנשי אמת" אשר בפינת הרחובות הריסון וקיין, ואשר דר. ישראל גולדפארב היה, ועדיין הנו, מנהיגו הרוחני, ואחי אברהם ושמואל נמנים על חבריו. היה זה בשלהי אחר הצהרים, לפני

תשעה באב. באותה שעה כבר התאספו בבית־הכנסת כשנים עשר אנשים אשר המתינו לבואם של יתר אנשי הקהילה. הסברתי להם את הערך הרב שיש בקנית בולי הקרן הקימת לישראל, איזה תפקיד חשוב מבצעים בכספים הנאספים בדרך זו ובדרכים אחרות מעין זו, וכמה חיוני הוא הצורך לרכוש אדמה יהודית בפלשתינה, כצעד לקראת יסוד המדינה שלנו.

ואולם דברי נפלו על אזנים אטומות. מר גולדברג צחק וקרא אל יתר הנוכחים: „רבותי, הקשיבו נא — הבר הצעיר בא הנה כדי לבקש מאתנו נדבות! שערו בנפשכם! מעולם לא עלה בדעתי שיהיה שוטה עד כדי לבוא לבית הכנסת כדי לקבל כאן כסף!"

כיון שהייתי צעיר וחמום מוח במקצת, הגבתי על הערתו בכעס והערתי לו שידי משגת לשלם מכיסי סכום העולה על מספר הדולרים שאצליח לקבל בעד בולי הקרן הקימת לישראל, וכי אין ברצוני אלא לעוררם ולקרבם למטרה חשובה שתביא תועלת מרובה ליהודים בכל אשר הם שם.

„טוב", אמר גולדברג, „נניח שאינך מקבץ נדבות, נניח שהכספים אינם זורמים לכיסיך, אבל זכור את דברי — מישהו מרמה אותך ומסמא את עיניך עד שאינך תופס שהוא משתמש בך בכדי להעשיר את עצמו!"

כאן לא יכולתי עוד למשול ברוחי. „הסתכלו בעצמכם", צעקתי. „הנה באספתם כולכם, בערב תשעה באב, כדי להתאבל על בית המקדש בירושלים שנחרב לפני תשע־עשרה מאות שנים, אבל אינכם מוכנים לנקוף אצבע כדי לגאול את ירושלים בימינו אלה. מדוע אתם מרימים קול צעקה ומה אתם מצפים להשיג בתפילותיכם הנובעות מהספר ולא מהלב?"

כיון שאמריקה היא ארץ דמוקרטית, הרי כל אדם יש לו הזכות לפעול בדרך חופשית ודמוקרטית. אני נהניתי מזכויותי. עתה הגיע תורם ליהנות משלהם. מישהו תפסני בצווארוני, וכמעט שהשליכוני לרחוב, אלא שלגודל מזלי נפתחה בעצם הרגע הזה הדלת ונכנס מיכאל שליט, יושב ראש הקהילה ואחד ממנהיגי הציונות באמריקה.

מיד לאחר שעמד על המתרחש, הניד בראשו בעצב, פנה אל הנאספים ואמר: „וכי אינכם יודעים כי האלוהים ישמח על גאולת ארצו לא פחות מאשר על תפילותיכם?" אחרי כן שב ופנה אלי, לקח מידי את כל הבולים שהיו עמי והחל למכרם לכל הנוכחים. אין לי ספק שלא עלה בידו לשכנע איש להאמין בערכה של הקה"ל, אבל הוא העמיד אותם במצב של מבוכה עד שחייבים היו לקנות את הבולים — ולמרות שהפעולה הזאת בוצעה בפי שבוצעה, בכל זאת היה בה ערך ידוע.

הנסיון שהתנסיתי בו למחרת בבקר, בבית הכנסת „בית יהודה", שבבדפורד אבניו, היה פחות מעודד. כיון שאחי הבכור, לואיס, היה אחד ממייסדי הקהילה וגבאי בית־הכנסת, בטוח הייתי ששם אזכה בהצלחה גדולה מזו שזכיתי בה בערב הקודם, לפני ששליט התערב בדבר. ואולם אחי יצא לחופשה ולא יכול היה לעזור לי. יתר האנשים צחקו לי ובטלו את דברי במשיכת כתף. אדון אחד בא בימים, אשר עמד לקרוא את הקינות פנה אלי בדברי תוכחה ואמר:

„איש צעיר אתה הולך כנגד רצונו קדוש של האלוהים. אלו רצה האלוהים שנשוב לזכות בציון, מחזיר היה אותה לידינו בלא עזרתם, כביכול, של הציונים. האמן לי, האלוהים איננו זקוק לעוזרים. לך לך בבקשה לקבץ את נדבותיך במקום אחר, והניחנו לקונן בשלוה, כראוי ליהודים טובים."

השמוש במונח „קבוץ נדבות" ביחס לכל הקשור במגביות, מקובל היה למדי באותם הימים, ונתקלים היינו בו בעיקר במאמצינו למכור שקלים. אכן, למזלנו עורנו עבה היה כדי כך שיכולנו לבלוע הרבה מבלי להטיל בחזרה את כל הרפש שהשליכו עלינו; אחרת וודאי נופלים היינו ברוחנו ומתיאשים מפעולותינו.

עד מהרה נוכחנו שאך בכוח המאמצים הספונטאניים האישיים לא נוכל לשמור על כך שגובה התקציב לא ירד. לפיכך החליטו כמה מהאגודות הציוניות שבמזרח העיר לערוך התחרות, שתפקידה היה להעלות את מספר השקלים הנמכרים במפעל השקל שנערך ב־1907. כל אגודה מינתה וועדה שתפקידה היה למכור שקלים על ידי הליכה מבית לבית ומדלת לדלת. כמו כן נקבע פרס לאגודה שתמכור את מספר השקלים הגדול ביותר. (מפעל מכירת השקל לא היה בחינת אמצאה חדשה. עוד בשנת 1902 ארגן יעקב דה הס, אשר באותם הימים נבחר לכהן כמזכיר הפדרציה, קבוצת ציונים, שנכללו בה יעקב פישמן, יצחק אלן, מיכאל אהרונסן ואחרים, ואשר תפקידה היה למכור שקלים בניו־יורק). בוועדת המועדון הציוני שלנו השתתפו שמואל וייזן, סולומון קלוץ, דוד ברנר, שהיו מייסדי המועדון הציוני; שמואל שוואַרץ ואחיו הרמן ומ. אסתרייכר, שהיו הראשונים בחבריו ההונגרים, קלמן מאהלר, יעקב ה. רנד, אדואר ולואיס שפיגל, מכס דופו, דוד זוננשיין, יוסף שור, לואיס קסטנר וכותב הדברים האלה. בין חברי האגודה הציונית „קדימה" היו שמואל לונשין, אחיו יוליוס, לאו וולפסון, הנרי אייזר, אדולף ואוסיאס נתנסון ויוסף דויטש. בין חברי האגודה הציונית על שם נורדאו, וועד החוג, אשר התפתחה מהאגודה הקודמת לה, „אגודת הציונים הצעירים

בניו־יורק", היו מוריס ודוד מרגוליס, שמואל בליץ, יוסף שיקלר, צ'רלס פסמן ורוברט גולדשטין, ס. ס. שוארץ, אליעזר ליפה יפה, יעקב לנדסברג, בוריס גרבלסי ודר. יהושע בלוך, שכיום הריהו מנהל המחלקה היהודית בספריה הצבורית של ניו־יורק.

מאותם הימים זכור לי עוד ציוני פעיל אחר, הלוא הוא לואיס גרמין, סוחר מצליח מדרום ברוקלין, שהתידדתי עמו בשנותיה הראשונות של התנועה הציונית בארצות הברית. הוא היה ציוני עוד לפני שנדפס ספרו של דר. הרצל, „המדינה היהודית". את אהבתו לציון ירש מאביו, שהיה לו עסק של ספרים ונקרא בשם גרמנסקי. הוא היה מהראשונים שלקחו חלק בתנועת „חובבי ציון". פעילותו של לואיס גרמין בתנועתו הפוליטית של הרצל נתגלתה לראשונה בסביבת מגוריו. ואם כי מעטות היו המשפחות היהודיות שניסה להשפיע עליהן להכיר בערכה של הקרן הקימת לישראל ובערכן של יתר המגביות שנערכו למען ארץ־ישראל, הנה בשנת 1920 הופיע שמו של גרמין בין שמות ציונים פעילים אחרים של ארצות הברית.

ב־1950 היה לי הכבוד לנסוע עמו למדינת ישראל ולבקר את המושבה האמריקאית שלנו רעננה שבשרון. שם ביקרנו את פרדסו של גרמין, שסיפק עבודה לעולים חדשים. גרמין היה מן הראשונים שהצטרפו ל„אחוזה" שלנו שנתארגנה ב־1912. מאז הוכיח את פעילותו גם בתור בא כוח של רעננה.

מר גרמין לא שכח לעולם את הארגון הספורטיבי היקר לו „מכבי רעננה". בכסף אשר נדבו בניו של גרמין ייבנה בקרוב מועדון ה„מכבי" אשר יהיה מכונה על שם היהודי הציוני הגדול הזה. כן יש לציין את עזרתו לבנין בריכת השחיה הענקית שברעננה, העומדת לרשותו של ארגון ה„מכבי".

ציוני פעיל אחר שהתבלט באותם הימים היה יצחק פלר, יהודי אדוק, שהיה בעל חנות במזרח העיר, בניו־יורק. לעתים קרובות היה מבקר במועדון הציוני שלנו ובספריה וקורא את השבועון הציוני „די וולט", שנדפס בגרמנית בוינה.

אף על פי שלפי נטיותיו היה מקומו של מר פלר בהסתדרות „המזרחי", הנה בזכות פעילותה הרבה של קבוצתנו הצעירה הוא רחש כלפיה הערכה רבה. ובשעה שהחל מסדר „בני ציון" שכיום נקרא „בני ציון" להתארגן, היה בין הראשונים שנתנו ידם לארגון הסעיף שנקרא „מבשרת ציון", ובמשך שנים מילא תפקיד של נשיא. בסופו של דבר התיישב עם משפחתו בארץ־ישראל.

מזג האויר היה סוער, אבל לא היה בכך להפריע התכנסות הוועדות. הן המשיכו בעבודתן בהתלהבות רבה. תקרית קטנה ששמעתי מפי הרי שטרן יש בה כדי לשמש דוגמה למסירות אנשינו לאמונתם. הרי שטרן וחברו נכנסו פעם לבית־מרקחת שבפינת הרחובות קלינטון והוסטון. כששמע הרוקח את מבוקשם אמר להם: „אין אני ציוני. לאמיתו של דבר הריני חבר הבונד, אבל כיון שלמען האידיאל שלכם יצאתם אל הרחוב במזג אויר פרוע שכזה, אקנה מכם שקל.“ „סרבנו למכור לו שקל“, אמר הרי, „כיון שלא האמין בתכנית באזל. במקום זה הסכמנו לקבל ממנו תרומה על סך עשרים וחמשה סנט, מחיר השקל.“

מזג אויר פרוע לא היה הסכנה היחידה שעמדה בפנינו בשעת מלוי תפקידנו. הרמן שוארץ, (אשר כעבור כמה שנים נבחר לנשיא המועדון הציוני שלנו) סיפר לי על מקרה שקרה לו. פעם אחת דפק בדלת דירה אחת. עקרת הבית יצאה אליו ואחרי שהעיפה בו מבט אחד החלה לצעוק בקול היסטרי בהונגרית וציותה על בתה ללכת לקרוא למשטרה. צעיר זה, נשבעה, היה האיש אשר גזל את רכושה לפני כמה ימים. למזלו ידע שוארץ לדבר הונגרית, ואף על פי שנבהל מן ההתפרצות הזאת וחשש מהתוצאות שעלולות היו לצמוח ממנה, ביקש מהאשה להתבונן בו היטב. בשעה שהתבוננה בו הסביר לה את מבוקשו. לא עבר זמן רב והיא נרגעה והתנצלה לפניו. אכן, היא טעתה, הודתה. וכדי לפייסו קנתה ממנו שקל.

ספוריהם של שטרן ושוארץ מזכירים תקרית אחרת שארעה ב־1910 ואשר מעורבים היו בה הנרי אלטמן, כיום מעורכי ה„טאג“ היהודי, ומאיר אורנשטין, שידוע היה בתור נואם משכנע לטובת הציונות. בתשעה באב יצאו שניהם לאסוף כספים למען הקרן הקימת לישראל. הם הלכו מבית לבית וכך נזדמנו לחנות תכשיטים שבפינת רחוב הוסטון ושדרת ב. בעל החנות ואשתו היו בחנות. האשה היתה יצור נדיב ובעל לב זהב, אך לא ניחנה בתבונה יתירה. „האין זו בושה“, אמרה לבעלה, „ששני צעירים נאים שכאלה נאלצים להלך ולקבץ נדבות? תן להם כמה פרוטות“, שידלה את בעלה, „ונקוה שבקרוב יצליחו למצוא להם משרות.“.

אורנשטין מיחה על דבריה, ניסה להסביר, להבהיר את המצב — אך הכל היה לשוא. למרות כשרון הדבור המשכנע שלו לא עלה בידו לבאר לה שאין הם מבקשים נדבה אלא אוספים כספים למען הקהק“ל. בסופו של דבר התיאש ונאות לקבל מן הבעל כמה פרוטות למען הקהק“ל, שכן חש שכוונותיו של הזוג טובות היו, אם כי הבנתם לא עמדה על דרגה גבוהה

ביותר.

בפעולת המגבית היה בן זוגי קלמן מאהלר, שבא לאמריקה אך כמה שבועות קודם לכן. בשעת הקפותינו סיפר לי מאהלר תקרית משעשעת שארעה לו ימים מספר אחרי רדתו מן האניה. מאהלר ביקש מבן דודו שיראה לו את מקומו של המרכז הציוני בברודווי. ביום א׳ צעדו שניהם לארכה ולרחבה של ברודווי בחפשם את מקום מרכז האגודה. בסופו של דבר הגיעו לרחוב 149, ששם עמד בניין חנות מכונות התפירה „זינגר". „ודאי זהו בניין מרכז האגודה", טען מאהלר, בהצביעו על מגרד השחקים החדש. „באירופה אמרו לי שהציונות משגשגת יפה להפליא בארץ הזאת. אין ספק שזהו הבניין הציוני החדש."

באותה שנה, שנת 1907, זכתה הסתדרות „קדימה" במקום הראשון; בשנה הבאה הגדיל מועדוננו לעשות יותר מכולם. ואולם למרות שהתמדנו במאמצינו והצלחנו לבצע מה שהיה, לאור האדישות והאיבה שנתקלנו בהם, בחינת נסים קטנים, הרי סכומי הכסף שאספנו לא היה בהם כדי לכסות את הוצאות ההסתדרות הציונית. ההכנסה ממכירת השקלים נועדה, בעיקר, לכסות את ההוצאות האדמיניסטרטיביות של התנועה הציונית, ואולם גם בשנים ההן וגם במשך שנים רבות לאחרי כן קטנות היו מכדי לעשות זאת.

למרות המשבר הכלכלי הגובר והולך ולמרות חוסר העבודה שהשתלט על אמריקה ב־1907, לא מיהרו צעירי המועדון שלנו להתיאש. הם התמידו במאמציהם לאסוף כסף למען הקרן הקימת לישראל ובחודשים יולי, אוגוסט וספטמבר, הצליחו הוועדות שלנו לאסוף אלף דולאר, סכום שבאותם הימים נחשב לנאה למדי. בזכות זאת נרשמו שמותיהם של עשרות ממנהיגינו הציונים בספר הזהב של הקרן הקימת לישראל.

פ ר ק י.

בשלהי שנת 1907 נודע לחברי המועדון הציוני שלנו שדר. נתן בירנבאום, עתונאי מצטיין ומנהיג יהודי אוסטרי, שכנויו הספרותי היה מתיאס אחר, עומד לבקר באמריקה. היה ברצוננו להפוך את בקורו למאורע חגיגי לכבודו, שיהיה בו כדי להביע את הערכתנו למסירותו העמוקה למטרות הציונות; לפיכך התקשרנו עם אגודת יוצאי גליציה שעליה נמנו יהודים גליציאים

ובוקובינים, ובאנו בדברים עם מזכיר הארגון, בר בלוטרייך.

הוא הציע לשלוח וועדה לישיבה של הוועד הפועל של אגודת יוצאי גליציה. כאשר הסברנו לו כי דר. בירנבאום הוא מייסד „קדימה", הארגון הראשון של הסטודנטים היהודים באוניברסיטה בוינה, כי הוא היה מזכיר הקונגרס הציוני הראשון אשר דר. הרצל עמד בראשו, וכי רק לפני עת קצרה היה ציר הפרלמנט, מטעם הלאומיות היהודית (הציונית), קפץ אחד מחברי אגודת יוצאי גליציה על רגליו, וטען בכל תוקף שאנשי אגודתו לא יוכלו להשתתף בקבלת פנים זו, כיון שהם מצפים לבואו של אדם חשוב בהרבה מדר. בירנבאום. אדם זה, אמר, ראוי לכל הכבוד שיש בדעתנו להשפיע על דר. בירנבאום. כוונתו היתה למר דשינסקי, סוציאליסט פולני, חבר הפרלמנט האוסטרי, נציג מחוז קרקאו.

למזלנו הטוב נמנה ברנרד שמל על חברי הוועדה, ואהדתו נתונה היתה לתנועה הלאומית היהודית. בעזרת כמה מחבריו עלה בידו לשכנע את וועד הפועל להשתתף בחגיגה שנערכה לכבוד דר. בירנבאום.

קבלת הפנים לדר. בירנבאום נערכה על ידי וועדה משותפת אשר ייצגה את האגוד הציוני של ניו־יורק רבתי ואת המועדון הציוני האוסטרו־הונגרי שלנו. החגיגה נערכה באחד האולמות הגדולים של אותם הימים, זמן קצר אחרי שהגיע דר. בירנבאום לאמריקה, בינואר 1908. הסבוב שערך בארץ זו בחסות הפדרציה של ציוני ארה״ב הוכתרה בהצלחה מיוחדת. כאשר נאם, למשל, ב„פנואל הול" המפורסם שבבוסטון, ב־12 למרץ היה אולם רחב ידים זה מלא עד אפס מקום, והתגובה על דבריו היתה כה נלהבת ששבוע אחרי כן נאלץ לחזור על הרצאתו.

שפוטו המוטעה של ידידנו הסוציאליסט, חבר וועדת אגודת יוצאי גליציה, ביחס להערכת אישיותם של בירנבאום ודשינסקי, הוכח בעליל ב־1918 כאשר פולניה הפכה למדינה עצמאית. באותם הימים היה דשינסקי ציר הפרלמנט הפולני החדש מטעם הסוציאליסטים ובסבוב שערך לפני הבחירות לארכה ולרחבה של גליציה, הביע דשינסקי חזון לעתיד, שבו אמר כי בסופו של דבר יהיה על היהודים לעזוב את פולניה, משום שהם מסרבים להתבולל בין הפולנים. הוא ועמיתיו הפולנים לא היו רוצים לראותם כקבוצה נבדלת החיה בלב פולניה ומשמשת אבן נגף לפולניה הקמה לתחיה.

לא דברים בעלמא סח דר. יהודה ל. מגנס כאשר העיר פעם שהמועדון האוסטרו־ציוני שלנו היה אחד מקני הציונות באמריקה. התוצאות הממשיות שיכולנו להראות הצדיקו את ההתענינות שהוא וציונים חשובים אחרים

הקדישו לאגודתנו. גם בקבוצותינו הצעירות וגם במחלקות החברים המבוגרים תוכננה העבודה והוצאה לפועל בהתלהבות של קודש. כעבור שנים יצאו משורותינו מנהיגים ציונים רבים, ביניהם קומץ המרץ הזעיר (כפי שהנה גם כיום) רוז לוריא.

כיום, בתור רוז הלפרין, הריהי ידועה כאחת ממנהיגות התנועה הציונית בארצות הברית והריהי חברת הסוכנות היהודית העולמית. תפקיד זה הוטל עליה בקונגרס הציוני העולמי העשרים ושלוש, שהתקיים בירושלים באוגוסט 1951. לפני זמן קצר התפטרה מתפקיד נשיאת הדסה וכיום היא נחשבת לאחד האישים הגדולים ביותר העמלים למען ישראל.

בחורף 1907, כאשר השפל הכלכלי הגיע למלוא חומרתו ומליונים אמריקנים היו למחוסרי עבודה, הוכיחה רוז לוריא לראשונה את כשרון המנהיגות שניחנה בו. רוב חברינו היו מחוסרי עבודה ומצבו הכספי של המועדון הציוני שלנו היה בכי רע. הקופה היתה ריקה ולא היה בה כסף כדי לשלם בו את דמי השכירות של המועדון. שותפי ליאו קרטר ואנכי שילמנו שכר דירה לכמה חדשים ואולם בכל זאת הגיע היום שבו עמדה אגודתנו בפני הצורך לעשות את הצעד הנואש ולוותר על מעונה.

בשעה זו נכנסה רוז לעובי הקורה. היא היתה נשיאת „כוכבי ציון", קבוצת הנוער שלנו, דקה ושבירה היתה ודמותה כדמות בובה. משום כך נראתה צעירה אפילו מכפי שהיתה למעשה. כשהגיע היום שבו נאלצנו למצוא לנו מקום שנוכל לערוך בו את פגישותינו הציעו אדוארד לו, יושב הראש הצעיר שלנו, והרי שטרן, ש„כוכבי ציון" וקבוצות נוער אחרות שתחת חסותנו, תערוכנה את פגישותיהן בבית הספר „אליאנס" שבאיסט ברודווי, עד שנוכל לחזור למעוננו.

כשהודעתי על כך לרוז נשתקעה רגע בהרהורים, ואחרי כן הציעה שאפגש עם אביה, פסח לוריא, צורף כסף שחנותו היתה באיסט ברודווי. הוא היה אדם יוצא מגדר הרגיל, תלמיד חכם, נעים הליכות, אשר כבר באותם הימים היה ציוני ותיק. נאמנותו לעניין הציוני החלה בימי „חיבת ציון", התנועה שקדמה להרצל. כשהחילותי להסביר לו את הקשיים הכספיים שלנו שסעה רוז את דברי באמרה שהיא, אידה מאיר, העלמה טנץ ואחרים החליטו לערוך קונצרט כדי לאסוף כספים לתשלום דמי שכירות המועדון.

אחרי שבועות של הכנות קדחתניות שרוז לוריא עמדה בראשן, ערכה קבוצת „כוכבי ציון" את הקונצרט שלה באולם „אפולו" שבמזרח העיר. כה יפה אורגן המפעל וכה נאה היה פרסומו והוצאתו לפועל עד שלמרות

צוק העתים והמחסור בכסף התאסף קהל רב כדי כך שדי היה בהכנסות הקונצרט כדי לשלם בהן את דמי שכירות המועדון והספריה עד שהמצב הכלכלי השתפר.

הצלחת מפעל הקונצרט שימשה השראה לחברים המבוגרים יותר. הם נבוכו קמעה כשראו שיצור כה זעיר וכה צעיר ידע להצביע על הדרך לפתרון הבעיה הכספית שלנו. והנה כך החלטנו גם אנחנו לערוך הצגה בכדי לאסוף כספים למען המועדון שלנו. שכרנו את „תיאטרון העם טומשובסקי" והחלטנו להזמין את הנואם האידישאי המצטיין, את המנהיג הציוני המחונן, את הרב צבי הירש מסליאנסקי, לנאום בפני הקהל. הרי שטרן ואנכי נשלחנו ללכת אל הרב מסליאנסקי ולהציע לו את הצעתנו.

כשהגענו אל ביתו שברחוב קוסקואיסק שבברוקלין, ישב הרב מסליאנסקי בחדר האוכל שלו ושתה תה. בפינת החדר, על שולחן הבנה מגולף, עמד מיחם נחושת כבד ומהביל, אשר ממנו מלאו וחזרו ומלאו את הכוסות. מלישנסקי קבל את פנינו באדיבות ושאלנו בהתעניינות רבה על דבר עבודתנו ומספר חברינו. אולם הוא לא היה נכון להטות אוזן להזמנתנו עד שנאות לשתות עמו לפחות כוס אחת של תה חם ורותח, כדרך הרוסים.

אחרי כן, בשעה שנסינו, מבלי שירגיש בדבר, לצנן את גרונותינו הצרובים בנשיפת אויר, שאלנו מסליאנסקי על דבר תכניתנו. כאשר סיפרנו לו ששכרנו את „תיאטרון העם טומשובסקי", שאל אותנו אם העלינו בדעתנו את האפשרות לשכור את „גראנד תיאטר" של אדלר, שלדעתו התאים יותר למטרותינו. התוודינו לפניו כי בראשית מעשיהם פנו חברי הוועדה שלנו אל יעקב אדלר, אבל אחרי שרגליהם קפאו במשרדו החיצוני במשך יותר משעה, פקעה סבלנותם והלכו לדרכם. כעבור זמן, כאשר נודע לחברי הוועדה כי באותה שעה נועד אדלר ומנהל עסקיו איבן אברהמסון עם עורך השבועון האידישאי „פרייע ארבעטער שטימע" החליטו לא לחזור אליו, שכן הם לא חפצו להתקשר בשם המועדון עם מישהו שיש לו נטיות אנרכיסטיות.

בשמעו את הדברים האלה נשען מסליאנסקי על גב כסאו וצחק. „רואה אני שאינכם בקיאים ביותר בעניני התיאטרון." אמר. „אינכם צריכים לחשוב שאדלר ואברהמסון הם אנרכיסטים. עליכם לדעת שכל איש השייך לפי מקצועו לתיאטרון תלוי תמיד בחסד העתונות. אדלר חייב לשמור על יחסים טובים בינו ובין העורכים והכתבים. „אנחנו הציונים", המשיך מסליאנסקי, „חייבים ללמוד מכך לקח, וליסד בארץ הזאת עתון אידישאי משלנו בשביל ההמונים היהודים, כדי שלא יהיה עלינו לחשוש מכל הערה

ומכל משפט עוין העלול להופיע פה או שם.

בנקודה זו ראוי לציין כי כעבור שנתים נשא רעיונו של מסליאנסקי פרי, כאשר נוסד השבועון הציוני „פרייע ארבעטער שטימע".

הרב מסליאנסקי הואיל להסכים לנאום על במתנו ועל כן דימינו בנפשנו כי חצי המלאכה כבר נעשתה. ואולם העתים היו כה קשות, שלמרות פרסומו הרב לא עלה בידינו למכור כרטיסים רבים וחששנו מאד שמא יכשל מפעל המגבית.

באותה שעה נזדמן לאחד מחברינו, יעקב קופיקין־מנקס, שהיה תלמיד הסמינר התיאולוגי של שכטר, לקרוא באחד העתונים מאמר על ארץ־ישראל, שנכתב על ידי כומר נוצרי שחזר לאמריקה אחרי בקורו בארץ־ישראל, ופיו היה מלא הלל על החלוצים היהודים ועל עבודתם למען גאולת הארץ. במאמר זה, סיפר לנו מנקס, לא חשש הכומר לחזות עתידות ולומר כי בתנאים טובים יותר יהיה בידי החלוצים להפוך את הארץ לארץ פוריה כפי שהיתה בימי קדם, ארץ זבת חלב ודבש.

יחסנו למאמר זה (אשר לא קראנוהו) מהול היה בחשד מה. באותם הימים היה מזרח העיר מוצף מיסיונרים, ששאפו „לגאול" את המהגרים החדשים שבאו לאמריקה, וחששנו שהמאמר צופן בחובו כוונות ברוח זו. לפיכך מינינו וועדה שתפקידה היתה לחקור בדבר בדקדוק. אחרי שקראה הוועדה את המאמר בשום לב, גם הקדישה לו דיון מקיף, החליטה כי אין בו כל רמזים בלתי רצויים וכי אין הוא מנסה לשכנע את היהודים לשנות את אמונתם. גמרנו בנפשנו כי היה זה דין וחשבון כן, גלוי ומעודד ביותר על הדברים שראו עיניו האוהדות הבלתי משוחדות של אותו כומר בארץ הקודש.

מיהרנו להתקשר עמו, והוא הסכים בחפץ לב להיות אורחנו ולעזור לנו ככל האפשר. ברגע שקבלנו את הסכמתו צרפנו את כל הפרוטות שעלה בידינו לאסוף והדפסנו בעתונות מודעה שהצהירה שכומר אחד יביע באספה את רשמיו מהעבודה החלוצית הנעשית בארץ־ישראל. התוצאות היו מעודדות ביותר, הן מבחינה כספית והן מבחינת ההרגשה העצמית שלנו. כל הכרטיסים נמכרו והכסף שנאסף הספיק לנו לתשלום הוצאותינו במשך זמן ניכר. אכן, שני המפעלים, קונצרט הילדים שאירגנה רוז לוריא ואספת העם שנערכה בתיאטרון, נתנו בידינו סכום שאיזן את מצבנו הכספי למשך שנתים ימים, עד שמצבה הכלכלי של הארץ, אשר נשתנה בינתים לטובה העמיד אותנו שוב על רגלינו.

פרק יא.

בשעה שהריני צופה אחורנית נראה לי שכל פעולה שפעלנו באותם הימים, כל מחשבה שחשבנו, כל תפנית שפנינו, נבעה מתוך התשוקה לעשות משהו למען הציונות. משום כך, אולי, עמדה אגודתנו כנגד כל המכשולים והקשיים שבדרכה והמשיכה להתפתח בעוד שקבוצות כה רבות נשמטו בצדי הדרכים. הריני מאמין בכל לב כי בדרך זו או אחרת, במישרין ושלא במישרין, כתוצאה ברורה מפעולתנו או בדרכים רבות שאינן גלויות לעין, רכשה קבוצתנו נפשות למען הציונות או לפחות החדירה רחשי אהדה וחיבה כלפי ציון, יותר מכל ארגון אחר הדומה לה בגדלו והיקפו.

חדורים היינו בתחושת ערך מטרתנו, ספוגים אמונה בעתידה ולהוטים לראות את הרעיון הופך מחלום למציאות. והנה כל מחשבותינו, בהכרה ושלא בהכרה, מכוונות היו לשירות התנועה. אפילו אירוע קל ערך כפיקניק ילדים הפך לקרקע פוריה להחדיר בה את זרע הציונות, אף שלכאורה דומה היה שאין אנו שואפים אלא להוציא את הילדים הגדלים בין צללי משכנות־העוני לבלות יום אחד בשמש ובאויר החפשי.

אכן, כך היה הדבר בשעה שארגנו טיול שהשתתפו בו הילדים המבוגרים יותר של מעון הילדים ע"ש מונטגומרי, אשר בדיי סטריט, מעון אשר מנהלו היה יוסף דויטש, חבר אחד המועדונים הציוניים, שהרבה לבקר בחדר הקריאה שלנו. מעון ילדים זה, אחד מהמעטים שקיימים היו באותם הימים, נועד לבוא לעזרתן של אמהות עובדות, רובן אלמנות, שלא היה להן מקום אחר להשאיר בו את ילדיהן במשך היום.

יום אחד בא דויטש למועדון שלנו והציע שכמה מחברינו יצאו אל הפארק ביום א' אחר הצהרים עם מספר ילדים, מהמבוגרים שבמעון. העתים היו קשות והרעיון שנעניק לפעוטות אלה מעט הנאה שאין מדרכם לזכות בה, הלהיב אותנו. אחד מחברינו, יוחנן קורנבלו, ניגש לפעולה ואירגן קבוצה שתפקידה היה לצאת ביום א' הקרוב עם הילדים לפיקניק בסנט ג'ורג' פארק. קנינו למען ילדינו דגלים אמריקנים וציונים, כיבדנו אותם בכריכים ובסודה, וכמובן ממילא, לימדנו אותם שירים ציונים באידיש ובעברית, אשר שרו בדרכם הביתה.

למראה רושם הפיקניק על חיי המעון היה דויטש מדושן עונג. לעתים קרובות היה נכנס למועדוננו כשהוא מפזם אחד משירינו. הפיקניק והשירים שלימדנו, אמר, היו אמצעים לשמירת המשמעת בקרב הילדים. טיול ראשון

זה היה אחד מהטיולים הרבים שאירגנו, וקורנבלו חוזר היה ואומר כי בעיניו היו חלק בלתי נפרד מן הציונות, שכן באמצעות השירים שלימדנו אותם והסיפורים שסיפרנו להם ואשר חזרו וסיפרו לחבריהם הקטנים מהם, ספגו משהו מרוח הציונות.

אכן, הריני נוטה להאמין שהוא צדק, אם כי לא נוכל לדעת כמה מהילדים האלה נשארה בהם איזו זיקה לציונות. דומני שתקרית אחת שארעה חייבת היתה להשאיר חותם עמוק בלב הילדים. כאשר הגענו לפארק ביום א' שבו התקיים הטיול הראשון, את מי ראו עינינו אם לא את אותו מלאך שרת תמהוני אשר גונן תמיד על כל פעולה ציונית, את נפתלי הרץ אימבר, מחבר „התקוה", אשר איזה חוש ששי מפותח להפליא הניעו תמיד להזדמן לכל אירוע ציוני בין שהזמינוהו ובין שלא הזמינוהו לבוא. אף על פי שבאותו אחר הצהרים לא הוזמן לפארק, הופיע שם פתאם והצטרף אלינו. שמחנו לראותו, אם כי יש לציין שהוא הביאני במבוכת מה כאשר סרב לשתות את הסודה שהצעתי לו וברוב חציפותו טען, שבתור „מארחו" חייב אני לספק משהו נאה יותר לאיש אשר כמוהו.

אכן, כל זה לא איכפת היה לי. חיבבתי את אימבר מאד ולמרות חסרונותיו הבולטים, ביניהם אלכוהוליזם חמור ומעין הציפות ממורמרת, רחשתי לו כבוד בזכות כשרונותיו כמשורר. בהתחשב עם חולשתו יצאתי לשוטט בסביבה עד שמצאתי מקום ששם יכולתי לקנות לוג של שכחה בשביל יצור טראגי זה.

הכרתי את אימבר בשנים האחרונות של חייו. פגשתיו ב־1905 ומאז רואה הייתי אותו מדי פעם בפעם עד מותו ב־1909. שנים אלו שנים רעות היו לו. מזלו פנה לו עורף והוא ניסה, בצורה פאתיטית ביותר, לשמור על דמותו האגדית שצייר בנפשו, דמות של בכור שטן נועז, אשר בכל רגע ורגע עשויה ספינתו להגיע אל החוף. אלא שמעולם לא הגיעה. ואילו חי אלף שנים גם אז לא היתה מגיעה. כי כן, אימבר היה אדם אימפולסיבי, עקשן ובלתי מעשי, שאינו רואה את הנולד. תמיד היה בחינת איפכא מסתברא, ואפשר לומר שדמותו היתה מעין המחשה של המושג משורר, או שמא עלי לומר המחשה מוטעית של מושג זה. משום כך עורר כלפיו גם רגשות אהבה וגם רגשות שנאה שהיו תמיד עזים ביותר.

רבים נהגו לדבר סרה באימבר וראו בו אדם קשה, יהיר ואנוכיי בתכלית, אדם השקוע בעצמו ואיננו מתענין בערכים אנושיים כלשהם. ואולם כל מי שהתבונן בתכונותיו הצפונות של האיש, אלו המתגלות בשיריו, יכול היה להיוכח בכך שהערכה זו היא מוטעית בתכלית. ויתר על כן, כל מי

שהיטיב להכירו ידע שלמרות כל חסרונותיו ניחן אימבר ברוחניות עילאית.

היה בו איזה דבר שהציבו ממעל לכל החסרונות האנושיים. בשנותיו האחרונות, שהיו שנות עוני ומחסור ראוהו לא פעם כשהוא קונה מילון בשביל הפרחחים לבושי הבלואים של מזרח העיר. מבזבז היה את פרוטותיו האחרונות כדי לשמח לבב פרחחים.

סיפור אחד אשר סיפר לי שמואל לושין על אימבר יש בו להפריך בתכלית את המעשיות על אטימותו האדישה של זה ולגלות את עמקות רגישותו האנושית.

הדבר אירע בבוקר שבת של יום חורף קר ועז. אימבר שנזדמן לבוארי ראה זקנה אחת שעמדה ברחוב והתחננה לשוא בפני כמה מאוכלוסי בוארי, שיכנסו לביתה וידליקו את התנור כדי לחמם את הבית בשביל ששת ילדיה. בראותה את אימבר פנתה אליו ובקשה את עזרתו.

„כלום עלי למלא תפקיד של גוי של שבת בשביל אשה זקנה?" חשב אימבר בלבו וגאוותו נפגעת על כך שחשבוהו לגוי. ואולם כעבור רגע אמר בלבו, „ומדוע לא?" האם המאזנים שלי כה מאוזנות הן עד שחטא קל זה יכריע את הכף? זה כבר, חשב אימבר, הוכרה הכף לטובתו של השטן. חטא היהירות בחפצו לגלות שגם הוא יהודי — קשים היו מכל חטא אחר שקשור היה בדבר. — כי כן, באשמתו עלול היה ליטול מהזקנה וצאצאיה את מעט הנוחות והחמימות שהם ניהנים מהם ביום השבת.

שערו בנפשכם, חשב, נפתלי הרץ אימבר, מחבר „התקוה", משמש גוי של שבת! הוא שרך את רגליו אחרי הזקנה ונכנס אחריה לאולם כניסה אפל. הם טיפסו במדרגות חורקות עד לקומה החמישית והגיעו לדירה עלובה, שהיתה נקיה למופת לכבוד שבת, אלא שהעוני הציץ בה מכל קרן זוית, והתבלט מתוך כל רהיט וכלי. על מיטה רעועה ישבו ששה ילדים דוממים ורועדים מקור, שהצטופפו יחדיו כדי להתחמם זה בגופו הצנום והקטן של זה.

עיניו של אימבר קלטו כל זאת במבט אחד, והוא החל במלאכה. עד מהרה התלקחה האש בתנור. „תודה, תודה", קראה האשה ומיהרה להגיש לאימבר כוס משקה ופרוסת חלה. אימבר שתה את הויסקי בהעלם אחד, ואחרי כן, כאשר הלכה האשה לחדר השני כדי למלא את כוסו שנית, חיטט בכיסיו ומצא פה פרוטה שם פרוטה, ובעוד הילדים מתבוננים בו בעינים קרועות לרווחה מרוב תמהון, הניח את כל רכושו על השולחן ופרח והלך לו.

„חכה רגע!" קראה האשה אחריו ברוצה אל ראש גרם המעלות. „חכה רגע! שכחת משהו!" ואולם אימבר לא שכח דבר. אם כי היה דל ועני זכר כי יש מישהו שמצבו קשה משלו.

אכן מעטים מדי הם האנשים הזוכרים את נפתלי הרץ אימבר בדמותו זו.

אחד מזכרונותי הברורים ביותר על אימבר הוא משנת 1907, כאשר ביקר את מועדוננו הציוני שבמזרח העיר, בלווית המחזאי האידישאי הגדול, אברהם גולדפאדן. שונים היו זה מזה בתכלית גם בדרך ההתנהגות גם בלבוש. אימבר לבוש היה בגדים מהוהים, סגנון דבורו ותנועותיו טבועים היו בחותם גנדרנות והיתה בו איזו זיקה להתפארות. וגולדפאדן לבוש היה חולצה בעלת צוארון גבוה ואותה חליפת ערב כהה ודרמטית אשר העידה למרחוק שאדון זה שייך לעולם התיאטרון.

מדרך כניסתם למועדון אפשר היה להסיק, ובמידת מה של צדק, כי אימבר היה איש התיאטרון. זרועו מונחת היתה בתנועה של ידידות, כמו בדרך אגב על כתפו של גולדפאדן, עליז היה ונרגש והוא ברך לשלום את כל הנוכחים, כשרוחו הטובה זורחת סביבו. אכן, אי אפשר להכחיש את העובדה שהיה בו כוח מגנטי; אי כך הצליח תמיד לכוון כל שיחה ושיחה לאפיק אחד — לעצמו — ובכל זאת, למרות הדבר הזה ואולי דוקא בשל הדבר הזה, מקשיבים היינו כמו מוקסמים בשעה שהיה מספר כיצד קיבל עשרים וחמשה גולדן מהקיסר פראנץ יוסף בעד שירו העברי, „אוסטריה", שהוקדש למלך המפורסם. משרבבים היינו את צוארנו לחזות באיזה כתב־יד עתיק ומרופט שקיבל מהמיקדו היפאני בשביל שיר שכתב לכבוד הנצחון שזכתה בו יפאן במלחמתה עם הרוסים. הוא הציף אותנו בבדיחות, דיבר על ילדותו ועל פגישתו עם המלומד הגליציאי השל שור, אשר עצתו כיוונה את אימבר בדרכו והמריצה אותו לתת מוצא לכוח היוצר שלו ולכתוב את „התקוה". ויתר על כן. שור הקדיש התענינות רבה למשורר הצעיר ועזר לו לפתח אמצעי הבטוי שלו ולהעמיקם, מה שהפך את שירתו של אימבר לשירה גדולה באמת.

נפתלי הרץ אימבר נהג לומר כי שלושת האנשים אשר השפיעו עליו ביותר, שלושת האנשים המחוננים בגדלות נפש ובידע רב, אשר הם לבדם, מכל הבריות שבעולם, ידעו להכיר בכשרונו בראשית דרכו ולעודדו, היו השל שור מברודי, אברהם קרוכמאל מלמברג והשופט מאיר סולצברגר מפילדלפיה. אכן, לא היתה להם השפעה אלא על חלקה האחד של אישיות מוזרה וחצויה זו. בעוד שאימבר, המשורר, גדל והלך, הנה האיש אימבר

התנוון לאט לאט עד שבשנותיו האחרונות היה, לפחות לגבי חוץ, לא יותר מיצור פאתיטי, דמות מסולפת בתכלית של האיש אשר יכול היה להיות.

אותו ערב נחרת בזכרוני בעיקר משום שבפעם ההיא ראיתי את אימבר בשעה של הארמוניה פנימית. בגדיו המהוהים, הרגליו הקטנוניים, שבהם ציפה את עצמו כהגנה מפני כל פגיעה, הסכסוכים שכמעט תמיד הקיפוהו מכל צד, כל זה הוטל הצדה. הוא היה עליז, שנינותו הבריקה. ושעה שהשמיע את מה שהפך כמעט למונולוג — ישב גולדפאדן בשקט, לא אמר אלא מלה פה ומלה שם, הקשיב לדברי אימבר בהתעניינות ובתשומת לב שלא נפלו מאלו של כל יתר הנוכחים.

מאחת ההפסקות בדבורו הקולח של אימבר השתמש גולדפאדן בהזדמנות והראה לנו העתק ממכתב של דר. הרצל שנכתב ב־24 למאי שנת 1897, ואשר מטרתו היתה להציג את גולדפאדן בפני אישיות חשובה בעולם התיאטרון של אותם הימים, בפני כוכב הבמה האוסטרית אדולף פון זוננטל מוינה.

בשעה שאני צופה אחורנית ומתבונן באותם הימים הקשים שבהם נסינו לזכות בהכרה בדגל הציוני, דבר שהיה חשוב לנו כאחד האמצעים לשילוב התנועה בחיי היהודים האמריקנים, מתחיל אני להבין מה רב ערך התרומה שתרם אברהם גולדפאדן, בדרכו המעודנת והמיוחדת במינה, למען הצלחת מטרתנו. מחזהו האחרון, למשל, „בן עמי", לא רק שנתנה בו ההזדמנות להניף את הדגל, אלא שכולו כתוב היה מתוך נקודת מבט יהודית לאומית. וכך, באמצעות הבמה, באמצעות הצגת מציאות מסויימת משלו, בתור מהות ממשית וחיה שעשויה היתה להקלט בנפשם לאורך ימים, החדיר גולדפאדן ללב ההמונים את הרעיון הזה אשר נסינו להביאו בפניהם. אכן, גולדפאדן גוהג היה לומר, שמבחינה זו או אחרת נושאים כל מחזותיו אופי לאומי. אחרי מותו של גולדפאדן, בינואר 1908, הוכיח לואיס ליפסקי במאמר שכתב ב„מכביאן" את אמיתות הטענה הזאת, בדרכי הערכה נלהבים שהקדיש למחזאי האידי אשר כה רבה היתה תרומתו לתרבות היהודית. „גולדפאדן", כתב ליפסקי, „היה איש חסר דאגה כל ימיו, אדיב, פיקח, ושלו ברוחו. אחרי שעבר קורס לחינוך שאחריו נמצא ראוי לעסוק במקצוע ההוראה ברוסיה, עזב, כאחרים ממייצגי ההשכלה, את רוסיה, חי חיי נע ונד, עבר בערים רבות, דשדש בעולם העתונאות היהודי שאיננו מכניס הרבה, ובסופו של דבר, אחרי מלחמת תורכיה ורוסיה, הגיע לרומניה.

„גולדפאדן כתב כמה כרכי שירה וכבר ידוע היה בתור כותב בלאדות, בשעה שגורלו — ויש אומרים כי היה זה מזלו הטוב של העם היהודי — הביאו לבירתה של רומניה. עד מהרה מצא את דרכו אל המעמד הגבוה, חסרי הדאגה, אשר בילה את זמנו בנעימים. אנשים אלה כיבדו אותו בתור כותב בלאדות, ואולם יותר מכל העריכוהו כמייסד התיאטרון האידישאי. ואולם כאשר עבר התיאטרון הזה לאודסה, נוכח שיהודי רוסיה יש להם דרישות רציניות יותר, וכמשרת נאמן של עמו נענה לדרישות אלו והעניק להם את „בר כוכבא" „שולמית" וכמה אופרטות על נושאים תנכיים.

גולדפאדן הוא זה שכתב את „רוז'ינקעס און מאנדלען", אותה נעימה שפילסה לה דרך לחיים היהודיים והושרה על ידי אמהות יהודיות ברוסיה החשוכה, ועוד שירים רבים אשר הפיחו רוח יהודית גם באלה מבני עמנו שנטו להתבוללות.

מרוסיה בא גולדפאדן אל ארצות הברית. תחילה עוררה בו הארץ יחס של דחיה והוא נסע לפאריז והשתקע בה. בשנת 1906 חזר לניו־יורק. מחזהו האחרון היה „בן עמי", ובו הביע בצורה נאה ביותר את אהבתו לציון.

גולדפאדן רחש אהבה עמוקה לחיים היהודיים. התלהבותו, ההומור שלו וחיבתו לעם היהודי מושרשים היו בו עד רגעו האחרון. כאשר שכב על ערש הדוי שלו וקבוצת ילדים ציונים באה לבקרו ביקש מהם לשיר לו את אחד משירין הלאומיים.

אף על פי שגולדפאדן כתב אך באידיש, היתה בו אהבה עמוקה אל השפה העברית. הידידות האמיצה ששרתה ביניהם והעובדה שכשרונותיהם השלימו זה את זה יפה כל כך, הביאוני לא פעם לידי המחשבה שגולדפאדן ואימבר יכולים היו ליצור יחדיו דראמה עברית נהדרת. שכן כל אחד מהם היתה בו יכולת להסעיר את לב הבריות, וכל אחד מהם, לפי דרכו ובתחומו שלו, מחונן היה בזיקה דרמטית אמיתית.

מחמת איזה עיוות שבמזלו היה אימבר בנו החורג של הגורל. ואף על פי שידע כי זכה בחיי נצח הודות לשירו „התקוה", נגועה היתה ידיעה זו במרירות. אחרי שנים של ידידות קרובה הפנה כנגדו ישראל זנגביל (כפי שטען אימבר) את חיצי קולמוסו.

אחרי הדפסת „התקוה" על ידי הוצאת קימבל, שיקאגו, שעסקה בהדפסת יצירות מוסיקליות, ואחרי שזכתה „התקוה" גם בהצלחה מסחרית, צץ פתאם מישהו — אדם שהיה זר בתכלית לאימבר — אשר טען שכל הזכויות על ההמנון שמורות לו, והגיש תביעה משפטית כנגד המוציאים לאור. ואולם

ענין זה היה בו גם צד של נעימות כלשהי לגבי אימבר. כשהביאה אותר חברת קימבל לשיקאגו התערב אימבר בדבר והחברה לא הפסידה אלא סכום פעוט שאין לו ערך. עד שנתיישב הענין חי אימבר בביתה של משפחה יהודית מפורסמת, אשר סיפקה לו את מזונו, הלבישה אותו בגדים חדשים ודאגה לשעשעו כראוי.

אכן, אם גם סבל בחייו סבל רב ואם גם נחל אכזבות קשות, שלא הומתקו אלא ברגעים ספורים של סיפוק, הנה דבר אחד הביא לאימבר הנאה שלימה: הוא ידע שהנו האיש היחידי אשר אי פעם ישב לכתוב, ביודעין, המנון לאומי והצליח בדבר כדי כך שפרי רוחו היה לבן לוויה של הפרק הגדול ביותר בהיסטוריה.

בשנים האחרונות, עם התגברות אותו זרם, אשר כה התמהמה לבוא ואשר שאיפתו היא להעביר את עצמותיו של אימבר לישראל, נתעוררו לתחיה ספורים, אגדות ובדיחות הקשורים בו והמוכיחים מה עז היה הרושם שהטביע יצור בודד וקשה־רוח זה על החיים היהודיים. חלק מכל המסופר אירע למעשה וחלק לא היה ולא נברא. הנקודה שעד היום יש בה לעורר מחלוקת רצינית ביותר היא מקורה של נעימת „התקוה". לאמיתו של דבר אימבר לא היה לו שום חלק בכתיבת המנגינה או בהתאמתה לשיר. ובכל זאת, בכל פעם שעולה הנושא על הפרק קם מישהו ומאשים אותו בכך שהמנגינה „נלקחה בהשאלה" משיר עממי בוהמי. כיון שעד הזמן האחרון לא היו העובדות האמיתיות נהירות לי, מעולם לא נסיתי לקבוע עמדה בענין זה, פרט לכך שתמיד טענתי שאימבר נקי מכל אשמת גנבה אמנותית, פשוט משום שהמנגינה הותאמה למלים שלא בידיעתו.

בשעת בקורי בישראל בקיץ 1951 נתעוררה בי פעם מבוכת־מה, משום שלא היה בידי לסתור את דברי הבלע שהוטלו באימבר על ידי אדם שנזדמן לי לפגשו ברכבת, בנסיעתי מתל־אביב לחיפה. אדם זה היה יליד צ'כוסלובקיה, ולמרות העובדה שחי כמה שנים בישראל והיה חבר הקיבוץ „אפיקים", היתה בו גאווה שאין לערערה על כמה דברים שמקורם ברקע שלו שבמזרח אירופה. מצער הדבר, אמר, ואפילו מביש במקצת, שהנעימה של „התקוה" נלקחה מיצירתו של המלחין הצ'כי המפורסם סמטנה, מבלי שיטרחו, אפילו, להודות בדבר.

נוכח העובדות הללו שמחתי, אפוא, לקרוא מאמר אשר נזדמן לידי כעבור כמה חדשים ואשר שפך אור על השאלה הזאת והבהירה לי, ודומני גם לזולתי. אחרי שחזרתי מישראל דפדפתי בהוצאות ישנות של הירחון

„קומנטרי", שנדפסו בעת העדרי. לגודל אפתעתי הכיל הטופס שיצא ביוני 1951 מאמר שנכתב על ידי הרב דר. דוד דה סולה פול, המוכיח כי מקורה של נעימת התקוה הוא נעימה של ברכת „הלל" ספרדית, שחוברה לא מאוחר מאשר במאה ה־18 ואשר אפשר למצאה בכרך שנדפס ב־1858 על ידי עמנואל אגואילאר וא. ד. דה סולה, (סבו של רבי דה סולה פול), ושמו של כרך זה הוא „נעימות עתיקות שבספר התפילה של היהודים הספרדים והפורטוגאליים." בשלהי 1880 הותאמה נעימת ההלל הזה, בשנויים קלים, ל„התקוה", על ידי הרב פרלצויג מלונדון.

פ ר ק יב.

הרבה מכוחה והרבה ממנהיגותה של התנועה הציונית באותם הימים נשאב מיהודים אשר לא רק שגלו ממולדתם העתיקה, כך היינו כולנו באותם הימים, אלא מאנשים שגלו גם ממולדתם השניה. אחד מאלה היה חיים ויצמן, כימאי צעיר ומבטיח, אשר החל להתבלט בתנועה הציונית; כן יש לציין את דר. שמריהו לוין, ליברלי רוסי צעיר, שהיה ציר ב„דומה" הרוסית הראשונה.

בשנים הראשונות לאחר מותו של הרצל נתגלה לוין כאחת הדמויות הדינמיות ביותר והאהודות ביותר שבקרב הקבוצה החדשה, שדגלה ב„ציונות למעשה". עד אותו יום שבו טס מרוסיה לפינלאנד, ב־1906, כדי להיות בין החותמים על המניפסט הויבורגי, אשר גינה את ממשלת הצאר על שפזרה את ה„דומה" שנבחרה באופן חוקי, היתה התעניינותו של דר. לוין נתונה גם לשחרורה של רוסיה מעול השלטון הקיים וגם לפעולה הציונית. כיון שעזב את רוסיה, חתך את כל קשריו עם הארץ הזאת. דר. לוין, שלא כרבים אחרים מאנשי הקבוצה, שהיו מבין היוזמים של פרסום המניפסט הזה, לא הצטרף לתנועת המחתרת שעשתה למען שחרורה של רוסיה. תחילה האמין כי די להפוך את רוסיה לארץ דמוקרטית כדי שבעיית היהודים תפתר ממילא. ואולם עתה נוכח שאין טעם לבזבז את מרצו על משימה נואשת, והשקיע את כל מאמציו בפתרון האחד של הבעיה — יצירת מדינה יהודית שיהיה בה בטחון ואשר בה לא יהיו היהודים תלויים במצב רוחו של עם אשר הורגל מזה שנים לרדפם.

עוד לפני אותו משבר אשר הניעו לתת את כל לבו לפעולה הציונית, נודע שמריהו לוין ברבים בזכות אישיותו וכשרון הנאום שלו. מחונן היה באותו דבר הכובש את לב הקהל, באותו כוח באותה שנינות ופקחות, המשכנעים את ההמונים לנהור לאספה ולהטות אוזן קשבת בכל מקום ובכל פעם שנזדמן לו לשאת נאום. לא ייפלא, אפוא, כי אלפי אנשים ציונים ושאינם ציונים, באו לקדם את פניו בשעת בקורו הראשון בארצות הברית. עדיין עוטה הילת שבחים שזכה בה על אומץ הלב שגילה בהשתתפותו בחיבור מניפסט ויבורג, הגיע לניו־יורק בתחילת דצמבר שנת 1906, ונשא את נאומו הראשון ביום א', ב־9 לדצמבר, באקדמיה על שם דורלנד רידינג, שבמנהאטן.

האספה, כזכור לי, נקבעה לשעה 8.30 בערך; ואולם כה עז היה כוח המשיכה של לוין עד שהקהל שבא לשמוע את דבריו הפר את כל החוקים המקובלים, ומילא את האולם בשעה שבע. אלפים אשר באו לשם אחרי כן לא הצליחו להכנס לאולם. יתר הנואמים שדיברו באותו ערב היו דר. יהודה ל. מגנס, סירוס זולצברגר, יעקב ה. שיף, ווייט, מי שבמשך שנים היה שגריר אמריקה בפטרבורג. ואולם אין ספק כי שמריהו לוין היה זה שבזכותו באו הכל לאספה.

היתה זו אספה דרמטית, שארעה בה תקרית בלתי צפויה שהגבירה את הדרמטיות. כשהתקרבו הדברים אל שיאם, בשעה שדר. לוין נאם בפני הקהל במין ז'רגון שחציו אידיש וחציו גרמנית, ושעשוי היה להיות מובן לכל הנוכחים, התמוטט פתאום דוכן הנואמים, שנבנה בחפזון ובצורה בלתי יסודית. לגודל המזל לא נפגע איש וחיש קל הותקן הדוכן מחדש. דר. לוין תפס את חוט הנאום במקום שהניחו, עבר לדבר באידיש שאינה מעורבת בלשון אחרת והסביר כי הוא מזכיר לעצמו את אותה היהודיה שהיה עליה לעבור זרם מים גועש בעזרת קרש שהטיל מישהו לעברה כדי שישמש לה מעין גשר ארעי.

„בשעה שהציבה את רגלה על הקרש", אמר דר. לוין, „התפללה ונדרה נדר, ‚אלי הטוב', נאנחה, ‚הביאני נא בשלום אל החוף ואני מבטיחה לנדב לבית הכנסת קילו נרות'. ואולם בעודנה מהלכת על הקרש החלה לעמוד על המקח עם האלוהים. ‚אשה עניה אני', חשבה בלבה, ‚וקילו נרות עולה ביוקר .אולי אוכל לנדב חצי קילו נרות.' בעצם הרגע הזה החל הקרש לשקוע. נבהלה האשה וצעקה, ‚אלי הטוב, האמינה נא לי, אך התלוצצתי מעט אנדב קילו שלם של נרות, כפי שהבטחתי.'

וכאשר החלה הבמה להתנודד ולהתמוטט מתחתי", המשיך שמריהו לוין, הרגשתי גם אני שהנה מזכירים לי שלא אחזור בי מהבטחתי. הבטחתי לנאום לפניכם הערב באידיש ועד כה נהגתי בדרך הפשרה ודיברתי באידיש־למחצה. מכאן ואילך הריני מתחייב לתת קילו שלם, כפי שהבטחתי בראשונה".

תקרית משעשעת ארעה כאשר החל הקהל לקרוא בכרוזי התעמולה למען השקל, אשר הוועדה הציונית שלנו פיזרה על כל המושבים. הכל התפלאו שעל הכרוזים חתום: „יעקב ה. שיף, מזכיר". ידוע היה הדבר ששיף, נדבן ידוע ואחד מאנשי הכספים הבולטים באמריקה, איננו נמנה על הציונים. חידה זו נפתרה כאשר התברר שאחד מחברי המועדון האוסטרו־הונגרי שלנו, אשר כיהן בתור מזכיר וועדת השקל, שמו היה כשמו של הנדבן הידוע.

יש אומרים, ובצדק, כי בבקוריו הרצופים בארצות הברית עשה דר. שמריהו לוין יותר נפשות למען הציונות מכל אדם שקדם לו או בא אחריו. נסיעתו היתה שרשרת נצחונות ששמו הולך לפניה, אותו שם שעשה לו בתור נואם משכנע שדבריו מבוססים על תבונה יתירה ועל כוח אנליטי רב. דבר אחד אינו מוטל בספק: הוא שימש כוח מדרבן לתנועה הציונית באמריקה בשעת משבר בהתפתחותה. בשעה זו שהיא נאבקה על עצם קיומה בתוך המבוכה שהשתררה עם השפל הכלכלי, כשעדיין לא התעודדה אחרי ששיכלה את מנהיגה הדגול דר. הרצל, היתה היהדות האמריקנית שקועה כל כך בבעיותיה היומיומיות המעשיות עד שהתנועה הציונית צפויה היתה לסכנה רצינית של ירידה. ואולם בקורו של שמריהו לוין באמריקה העלה את האנשים מעל לעצמם ומעל להתרכזותם בעניניהם הפרטיים, ואם גם במקרים רבים לא היתה התרוממות זו אלא זמנית בלבד, הרי תמיד שרד ממנה משהו גם אחרי שעיקר רשמה נמחה.

בשנות 1900 עלו ארגונים שונים בניו־יורק ופרחו. ואולם ברובם היו אלה ארגוני צדקה מסוג זה או אחר, שעיקר תפקידם היה לעזור למהגרים, לתמוך בחולים, להגיש עזרה רפואית לנצרכים ולדאוג לקבורתם של מחוסרי האמצעים. ארגונים אלה קרובים היו ללבם של אנשים בגיל העמידה ולמעלה מזה, אשר לגביהם הבטחון בשנות הזקנה, העזרה בעת המחלה וקבורה יהודית כדת, הם עניינים בעלי חשיבות ממדרגה ראשונה. ארגון הצדקה החשוב ביותר היה באותם הימים ארגון „בני אברהם", שעליו נמנו 100.000 יהודים, מבני מזרח אירופה. כנוסיהם השנתיים היו אירועים בולטים בחייהם של יהודי ניו־יורק, ואולם למרות המאמצים הרבים שהקדשנו לכך לא עלה

בידינו לשכנע אותם לקבל את תכנית באזל, להניף את הדגל הציוני, או לשיר את „התקוה". אכן, רק בשנת 1914, כאשר גברה השפעת הציונות על חיי היהודים האמריקנים, מצא לבסוף ארגון זה לנחוץ להכיר בתכנית באזל, בדגל הציוני וב„התקוה". (ראוי לציין כי הציוני המסור, לאו וולפסון, שהיה סגן נשיא ראשון של „מסדר הכוכב המערבי העצמאי" היה זה שהרשה לראשונה להניף את הדגל הציוני בפעולות ארגונו).

עמדתם האנטי־ציונית של ארגונים אלה והעובדה שחברי ההסתדרות הציונית נמשכו אליהם לעתים קרובות, בזכות מסיבותיהם והסדרי העזרה ההדדית שלהם, החליטו בשנת 1907 כמה ממנהיגי הציונים לייסד חברת אחים ציונים. דחף נוסף לפעולה זו סיפקה קבוצה מתחרה, „הציונים המאוחדים", שעל חבריה נמנו אנשי „חובבי ציון", תנועה שקדמה לימי הרצל ואחרים, ושבראשה עמד דר. בלואסטון. בשנת 1903 פנתה תנועה זו אל הקונגרס הציוני הששי בבאזל ודרשה שיכירו בה כביחידה ציונית נפרדת. ואולם הקונגרס לא נעתר לדרישה הזאת. בסופו של דבר ארגנה התנועה הזאת, ביחד עם חברי הפדרציה של ציוני ארה"ב קבוצת אחים שנקרא „בני ציון". ביולי 1908 העניק הכינוס האחד־עשר של הפדרציה, אשר התקיים באטלנטיק סיטי, את ברכתו לקבוצה זו וכך בא הקץ לפילוג. שאריתה של תנועת הציונים המאוחדים התמזגה עם הפדרציה הציונית.

קבוצת האחים (הידועה כיום בשם „בני ציון") ערכה את כינוסה הראשון במאי שנת 1908, ב„קליטון הול" אשר בניו־יורק. בהזדמנות זו הודיע נשיאה, דר. מגנס, שנוסדו שמונה מרכזים (מחנות) ואורגנו 575 חברים. בין החברים החדשים שנבחרו לכהן במשרות שונות היו דר. דוד בלאוסטין, (נשיא), דר. א. י. בלוסטון (סגן נשיא), הרב צבי הירש מלישנסקי (מטיף), לאופולד קלמן (גזבר), יהושע ספרירגן (גזבר), גדליה בובליק, יושב ראש ועדת התעמולה, נתן פרנסקי (יושב ראש ועדת התרומות), לוין אפשטין (יושב ראש הועדה הרפואית של האגודה). כעבור כמה שנים נבחר חבר קבוצתנו דר. סולומון ניומן לכהן במשרה זו, ועשה את עבודתו באמונה במשך כמעט עשרים וחמש שנים.

חברי הקבוצה הציונית האוסטרו־הונגרית שלנו ארגנו מחנה של המסדר על שם דוד וולפסון, מי שהיה נשיא ההסתדרות הציונית העולמית, וחברו הקרוב ביותר של דר. תאודור הרצל. בפעולותיה למען ארץ־ישראל פילסה אגודת „בני ציון" את הדרך לפני אגודות צדקה אחרות ולימדה אותן לעשות למען התנועה הציונית.

אפשר אולי לומר, שהתקוות שתלינו לפני התכנס הכינוס האחד־עשר של הפדרציה הציונית, בהשפעתו של דר. שמריהו לוין, גדולות היו מדי. התאספנו באטלנטיק סיטי, ביולי שנת 1908; היה זה בעצומה של עונת הקיץ, ומר א. ה. פרומנסון, שעליו הוטל לדאוג לפרטים הסדוריים שכר את האולם הענקי „מליון דולר פיר", בבניין שעמד על הרציף החדש של אטלנטיק סיטי, בשביל האספה ההמונית שערכנו במוצאי יום א'. כיון שבין עשרות אלפי האנשים שממנהגם היה לצאת בשעה זו אל הטיילת, היה אחוז ניכר של יהודים, סבורים היינו שלא יקשה עלינו למלא את האולם מפה אל פה, בפרט מאחר שהכניסה היתה חפשית ושאחד הנואמים היה שמואל שטראוס, עורך ה„ניו־יורק דיילי גלוב". אך למעשה, לא עלה בידינו למלא את האולם אלא למחצה. כנראה העדיפו ההמונים את רוח הים הקרירה ואת שעשועי הטיילת על פני תכניתנו, שחייבה יתר רצינות.

אף־על־פי־כן היה הכנוס ער ומוצלח ביותר מבחינות שונות. דגלים ציונים רבים התנוססו על פני הטיילת, ודבר זה כשלעצמו היה בו משום נצחון. מספר ניכר של צירים ואורחים שונים הופיעו מכל קצוות הארץ ומלאו את המלון עד אפס מקום, גם גלשו אל בתי המלון הסמוכים. אני, למשל, לא הצלחתי להשיג חדר פרטי ונאלצתי לשכור חדר ביחד עם הרי סקלר, מחזאי נודע ומחבר רומנים שהיה, כמוני, צירו של המועדון האוסטרו־הונגרי.

באותם הימים נתגלה הצורך בשבועון בשפה האידיש, אשר יגיע אל ההמונים שזרמו מאירופה בקצב מהיר ומתמיד. יסדנו מגבית למען עתונות אידישאית שתפקידה היה לספק כספים למען שבועון זה. המטרה שהצבנו לפנינו היתה לאסוף 5000 דולר. חלק ניכר מסכום זה, 2800 דולר, עלה בידינו לאסוף עוד לפני הכינוס. באספה ההמונית שנערכה באולם „מליון דולר פיר" הצלחנו למכור מניות של המפעל החדש הזה, בסך 1,100 דולר.

השבועון, שנקרא, „דאס אידישע פאלק", הופיע ב־26 בפברואר, שנת 1909, בעריכת דב אברסון ולאו לזרסון. כעבור זמן עברה עריכת השבועון, למשך שלושה חדשים, לידיו של דר. וורסטמן. אחרי כן נתמנה אברהם גולדברג להיות העורך והרי סקלר היה סגנו. סניור אבל, מפקח חברת „יין כרמל", שבאותם הימים היה ציוני נלהב, נבחר לנשיא הוצאת הספרים „ציון". לאופולד קלמן נבחר לגזבר וישראל מרטין למזכיר. אחרי זמן מה עברה משרת הנשיא ליוסף ברונדס, יעקב לנדסברג נתמנה לגזבר והרי קאהן למנהל־העסקים. כעבור שנים רבות עברה משרת מנהל־העסקים

לידין של חבר אגודתנו, מנחם־מנשל, אשר מילא תפקיד זה במשך כמה שנים.

כיון שעיקר המנהיגות של הפדרציה של ציוני ארה"ב נבעה משורות הרבנות השמרנית, ממילא זכה הרעיון הציוני באהדה מצד חוגים אלה. רוב אוהדי הציונות היו מבוגרי הסמינר התיאולוגי היהודי, אשר באותם הימים נקרא „הסמינר של שכטר". המורים בסמינר זה היו פרופסור סולומון שכטר, דר. ישראל פרידלנדר, דר. לואיס גינצבורג, דר. מרדכי מ. קפלן, דר. אלכסנדר מרכס, דר. יוסף מאיר אשר, דר. ישראל דוידסון ואחרים. אכן, מרצים אלה החדירו את הציונות לנפש התלמידים ביחד עם הלמודים הדתיים.

לא ייפלא, אפוא, שכאשר הודיע דר. מגנס על החלטתו להתפטר מתפקיד מזכיר הפדרציה, משרה שכיהן בה בהתנדבות במשך שלוש שנים, בחרו הצירים ברבי יוסף יאסין, בוגר הסמינר, לכהן במשרה זו.

לשבחם של היהודים הרפורמיסטים אשר דגלו בציונות, יש לציין שאף על פי שהמנהיגות הרפורמית היתה אנטי־ציונית, היו מבני הזרם הזה אנשים רבים בעלי שעור־קומה, אשר נענו לקריאתו של דר. הרצל. ביניהם נמנה פרופסור גוטהייל, הנשיא הראשון של הפדרציה, אביו, רבי גוסטב גוטהייל, רבי סטפן ס. ויין, המזכיר הראשון של הפדרציה; רבי מרכס הלר, רבי ברנרד פלסנטל ודר. מגנס עצמו. זוכרני, שאחרי בקורו הראשון של דר. שמריהו לוין, בשנת 1907, בסינסינטי, שהיתה מרכז חשוב של היהדות הרפורמית באמריקה, הגיע מעמד הדברים בקולג' ללמודי העברית לידי כך ששלושה מחברי המחלקה, דר. מרגוליס, דר. שלזינגר ודר. מלתר, נאלצו להתפטר, כיון שהטיפו לתלמידים את דבר הציונות.

יש לציין שבימיה הראשונים של התנועה, השתדלו המנהיגים הרפורמיסטים להפיץ את דעותיהם של שלושת המחנכים האלה והתיחסו אל הציונות בסובלנות. בישיבה של הועידה המרכזית של רבני סינסינטי, שהתקימה במרץ 1899, נתבקש אחד המרצים בקולג' ללמודי העברית, ציוני בשם דר. כספר לויאס, לדבר בעד הציונות. כיון שלא היה מוכן, ולא היה מחונן בכשרון הדבור, ויתר על ההזדמנות הזאת והבטיח להציג את דעותיו בכתב. אחרי שנכשל הנסיון להדפיס את מאמרו בשנתון הועידה, הדפיסו בעתונו של הקולג' ללמודי העברית. מאמר הגנה זה על הציונות השתרע על אחד עשר עמודים והדגיש את הדעה האומרת: „אין להסתפק בבקוש האמת, יש לדעת לדגול בה בשעה שמוצאים אותה".

באותם הימים החל גם חלק קטן מהיהדות הדתית לגלות התענינות רצינית בתנועה הציונית. כבר נזדמן לי לציין את השתתפותה של היהדות

הדתית בהסתדרות הציונים האמריקנים, בתחומי ארגון המזרחי האוטונומי למחצה, שבראשו עמד דר. פיליפ קליין, חבר בית הכנסת ההונגרי „אוהב צדק", שבמזרח העיר. כמו כן היו כמה תלמידי ישיבה צעירים שלמדו בישיבת רבי יצחק אלחנן, שבמזרח העיר, אשר הרעיון הציוני חדר ללבם. בשנים 1905—1907 התידדתי עם כמה מתלמידי ישיבה אלה, אשר כעבור זמן למדו ב„סמינר הדתי היהודי". ביניהם היו מנהיגים לעתיד כגון, אברהם א. ניומן, נשיא דרופסי קולג' שבפילדלפיה; דר. הרי דוידוביץ, מנהל בית חרושת לשינים תותבות בישראל, הידוע כמתרגם שקספיר לעברית; לואיס ברמן, שבמשך כמה שנים כיהן במשרת נשיא ציוני מחוז אינוור, ניו־יורק; רבי שמואל כהן, שבמשך שנים רבות היה חבר וועד הפועל של אחוד בתי הכנסת באמריקה; ודר. לואיס אפשטיין, אשר במשך כעשרים וחמש שנים דרש את דרשותיו מעל במתה של „קהילת ישראל" אשר בברוקלין.

פ ר ק י ג.

כמה ימים אחרי נעילת הכנס הציוני האחד־עשר הגיעו ידיעות מקונסטנטינופול על דבר מרד התורכים הצעירים, אשר אילצו את השולטן עבדול חמיד להרשות להם להקים פרלמנט. עד מהרה פשטו דעות שונות על השפעת הדבר על מאמצי הציונים לרכוש את הזכיון על ארץ־ישראל, או לפחות לפתח תכנית להתישבות יהודית בעלת מימדים רחבים בארץ זו. רבים סבורים היו, שכיון ש„התורכים הצעירים" היא תנועה ליברלית, ודאי תקדם בברכה את שיבתם של היהודים לארץ־ישראל. דעה זו מקובלת היתה בפרט בחוגי „פועלי ציון", אשר לגביהם המלה „מרד" תמיד צפונות היו בה כוונות פרולטריות. ואולם גישתם של יהודי ארץ־ישראל ושאר הציונים שלא היו מוגבלים במסגרת מפלגתית, היתה מציאותית יותר. גישה זו אמרה שהציונות לא תפיק שום תועלת מעשית ממעמד העניינים בתורכיה, שכן „התורכים הצעירים" היא תנועה לאומית קיצונית שאינה עשויה לראות בעין יפה כל צעד העלול באחד הימים להביא לידי כך שהאימפריה התורכית תאבד כברת ארץ מסוימת. הספקנים שבין המשקיפים טענו שהשנויים במדיניות התורכית עלולים אפילו לעלות ליהודים ביוקר.

בימי השלטון הישן, ציינו, לא הורשו היהודים להתיישב בארץ ישיבה של קבע, ואולם איש לא הפריע להם להכנס ארצה ולשבת בה זמן מה. היהודים נכנסו לארץ ונשארו בה על ידי תשלומי „בקשיש", צורת השוחד המזרחית לפקידים הנמוכים. עתה, טענו משקיפים אלה, מאחר שהפקידים הישנים יפנו דרך לדור נאור יותר, יעלה שער „הבקשיש" במידה רבה, כדי שיהיה בו לגשר את התהום שבין המשכורות הממשלתיות הנמוכות ובין רמת החיים הגבוהה יותר של פקידי „התורכים הצעירים", שהם אנשים בעלי דרישות תרבותיות ידועות.

כל הויכוחים נתיישבו בשעה ששמענו את נאומו של השגריר התורכי בניו־יורק, מר מונדג'י ביי, באספה פומבית שהתקיימה ב־3 בספטמבר, שנת 1908. אף על פי שלא דיבר גלויות נגד הציונות, לא היו דבריו מעודדים ביותר. השקפת עולמו לא הבטיחה יחס חם ואוהד לרעיון ההתישבות היהודית ההמונית בארץ־ישראל או לקיום קהילה יהודית חזקה כלשהי בארץ זו תחת שלטון התורכים. לאמיתו של דבר, דבריו היו כה מעורפלים ובלתי מחייבים עד שלא היתה כל דרך לקבוע מה תחליט הממשלה התורכית לעשות למען היהודים.

כאשר התאסף הקונגרס העולמי הציוני בהמבורג, ב־1909, שוב לא השתעשענו עוד באשליות באשר לכוונותיה של הממשלה התורכית. „התורכים הצעירים" מוכנים היו להרשות למספר יהודים בלתי מוגבל להכנס לגבולות ממלכתם, בתנאי שיתפזרו ויתיישבו במחוזות כגון מקדוניה או אנטוליה, אשר שם יצפו מהם שיתבוללו בתושבי המקום. בתנאי זה מוכנים היו „התורכים הצעירים" להכניסם לגבולות ממלכתם ולערוב להם שייהנו מבטחון ולא יסבלו מפוגרומים ומרדיפות. לגבי ההתיישבות בארץ־ישראל היה יחסו של השלטון החדש, עוין יותר, אם יתכן הדבר, מיחסו של השלטון הישן. הם התנגדו לה התנגדות מפורשת.

למרות הצהרה ברורה ומפורשת זו היו ציונים שנאחזו בתקוה מעורפלת: אחרי שהיהודים יתישבו בארץ יעלה בידם להגיע לידי פשרה מסויימת עם הממשלה התורכית. ואם גם לא יצלח הדבר בידיהם, הרי בדרך זו או אחרת יוכלו להגיע לארץ־ישראל מאזורים שונים של תורכיה. סכויים מעורפלים אלה די היה בהם להביאם לידי כך שיהיו מוכנים לשנות את תכנית באזל ולהקריב את האידיאלים היסודיים של התנועה הציונית.

אף על פי שזרם זה לא היה גדול במספר, קולני היה למדי, ואך הגיונו העילאי של דר. מכס נורדאו וכוח דבורו היה בהם לשים קץ לויכוח העקר.

„בהתאם לדרישתו של הרצל הייתי ממתכנני התכנית בקונגרס הציוני הראשון בבאזל", אמר נורדאו. „והנה קמו בתוכנו חברים ציונים אשר יש את נפשם להכניס כמה שנויים בתכנית, ואולם אני כשלעצמי לעולם לא אסכים לשנוי הקל ביותר. במקרה שהממשלה התורכית החדשה תעזור לנו להגשים את שאיפותינו, נריע לכבודה בזכות חלקה בהפניית גלגל ההיסטוריה היהודית. במקרה שלא תעשה כן, יהיה עלינו להמתין לשעת רצון. אם כי קשה הדבר לחכות ולחכות, הרי אין בכך משום פחיתות כבוד. הנטיה לצדדים ואבוד האמונה הם שיש בהם פחיתות־כבוד."

כשסיים נורדאו את נאומו, התגעש כל הקונגרס באנדרלמוסיה של קולות. בתוך המהומה והתרועות הבחנתי בקושי בקולו של ויליאם אלדין, כתב ה„ניו־יורק ג'ואיש מורנינג ג'ורנל", שצעק באזני, „תכנית באזל בטוחה מסכנה! איש מכל אלה ששמעו את הנאום שנשא דר. נורדאו לא יעז לשנותהו" וכשנשאתי את עיני נתקל מבטי ביצחק אלן, ציר מניו־יורק, שהיה מגחך גיחוך של נחת־רוח למראה הצורה שלבשו הדברים.

כנוס הפדרציה של ציוני ארה"ב שנערך ב־1909 נהיה הכנוס השלישי שנערך בניו־יורק מאז כנוס הבכורה של שנת 1898, הצטיין בכך שהעלה על הפרק רעיון שהיה אחד מהתרומות החשובות ביותר שתרמה אמריקה להתפתחותה של ארץ־ישראל בשלביה הראשונים. ובכל זאת, ואם גם מוזר הדבר, לא זכה רעיון זה שיכירו בחשיבותו. להפך: מסיבות שונות הוא נתקל בהתנגדות ניכרת. המדובר הוא בתכנית לייסד את „אחוזות" — חברה לקנית אדמות פרטיות בארץ־ישראל, שהוצעה על ידי סימון גולדמן, סוחר מסנט לואיס. את האמצעים הכספיים שדרושים היו לשם הוצאת הדבר לפועל צריך היה, לפי התכנית, לאסוף מתשלומיהם של החברים הנמנים על כל אחוזה ואחוזה. תכנית זו הצטיינה בהרבה דברים חיוביים: ראשית — היא עוררה את השקעת הכספים ביזמה פרטית בארץ־ישראל, בנגוד להשקעת הכספים הצבורית, באמצעות „הקרן הקימת לישראל". שנית — היא עודדה את ההתיישבות על ידי אספקת אדמות ואמצעי פיתוח לחברים עצמם או למהגרים שלא היו להם אמצעים ואשר עבדו במושבות על בסיס של חלוקת רווחים. במשך הזמן התברר שהתכנית הצליחה יפה למדי. האחוזה שנוצרה על ידי גולדמן היא המושבה פוריה, נתקלה אמנם בקשיים רבים, אבל קבוצות אמריקניות אחרות זכו בהצלחות מעודדות יותר. בין אלו נמנית המושבה רעננה, שיש לי חלק בייסודה. כמו כן יש לציין שיהודי ארצות אחרות גילו עניין במפעל „אחוזות" והדבר עורר אותם להמציא צורות שונות

של התישבות חקלאית בישראל, המבוססות על רעיונות שונים ואידיאולוגית שנות.

נגד הצעתו של גולדמן יצא יעקב דה הס, שהיה אחד מחסידיו המסורים ביותר של הרצל ואשר חמש שנים אחרי מותו של הרצל עדיין דבק בציונות המדינית, בנגוד לציונות המעשית, שלאט לאט הלכה וכבשה את הלבבות. דה הס גייס את כל ידידיו להתיצב כנגד סימון גולדמן, ופתח בדיון חריף שעלול היה לעוות את כל מהלך הכינוס.

לתמהונם של הכל התיחסה הנרייטה סולד בהסתייגות לתכניתו של גולדמן — לא מפני שהתנגדה לתכנית המעשית של בנין ארץ־ישראל (תכניתה הגדולה שהציעה אך כעבור שלוש שנים שופכת אור על עמדתה ביחס לציונות המעשית) אלא כיון שהיא לא רצתה בכך שישובו להעלות על הפרק את הבעיה הנושנה — ציונות מעשית או ציונות מדינית — דבר שעלול היה לשמש מקור של סכסוכים ורוגז. היא שאפה לאחות את הקרע שנתגלע בכנוס זה בטרם יגדל כל כך עד שאי אפשר יהיה עוד לאחותו. ולפיכך פנתה אל גולדמן ובקשה ממנו להכניס שנויים בהצעתו.

מכל הבחינות האחרות התנהל הכנוס ללא תקלות, ונאמו בו אישים כגון קפטין טילור נ. פיליפס, מצאצאיו של לוחם מלחמת הגבורה המהפכנית הקצין פיליפס, מאנשיו של גנרל ואשינגטון, מר שמואל שטראוס, אחד מעורכי ה„ניו־יורק גלוב", דר. מגנס, הרב צבי הירש מסליאַנסקי, לואיס ליפסקי, דר. מרדכי מ. קפלן ואישים נודעים אחרים שגם הפעם שימשו כוח משיכה לגבי ההמונים שהנאומים חביבים היו עליהם, בפרט כאשר הושמעו בקול רועם ובאידיש מצלצלת כזו של הרב מסליאנסקי.

פ ר ק י ד.

עם נעילת הכנס השנים־עשר של הפדרציה של ציוני ארה"ב, יצאתי לאירופה — היתה זו נסיעתי הראשונה בחזרה לאירופה מאז בואי לאמריקה שש שנים קודם לכן — להשתתף בקונגרס הציוני העולמי התשיעי ולבקר את משפחתי בגליציה. את הקונגרס הזה ואת טיפולו המוצלח של דר. נורדאו בהצעתם של „התורכים הצעירים" כבר תארתי בזה, ואולם נוסף על כך היה בקור זה עשיר בחוויות שונות שהשאירו עלי רושם עז.

המקום הראשון ששהיתי בו היה וינה שם פגשתי קבוצה של צעירים וצעירות אשר באו ממקומות רחוקים כשנגהאי או אפריקה הדרומית להשתתף ביום השנה החמישי של מותו של תאודור הרצל ולבקר את קברו שבבית הקברות דובלינגר. התהלוכה שהלכה אל מקום מנוחתו של המנהיג הדגול היתה לכולנו חויה עמוקה שהדגישה את קשר הקרבה המאחד אותנו, אם גם רחוקות ושונות היו הארצות שמהן באנו. ואולם דיוננו על העבודה הציונית בארצות השונות הדגיש לפנינו מה דלים היו הישגינו, למרות מאמצינו ומסירותנו, וכמה מעט התקדמנו לקראת מטרתנו — בנין ארץ־ישראל.

אכן, קשיים אלה לא היה בהם כדי לרפות את ידינו. כל אחד מאתנו הגה תכניות מתכניות שונות להלחם למען המדינה היהודית. יום אחד, למשל, פגשתי את מר יונה קרמנצקי, שעמד בראש „הקרן הקימת לישראל" בוינה והיה מנהל בית־החרושת למכשירים חשמליים הגדול ביותר בוינה. מר קרמנצקי סיפר לי שהחליט לתרום כסף בשביל לשלוח בכל שנה ושנה כמה סטודנטים לארץ־ישראל, שיתחייבו שעם שובם לוינה יעבדו שנה בתור מדריכים של קבוצות נוער ציוני, וילמדו את חניכיהם פרק בציונות.

כעבור ימים מספר, כאשר בקרנו בספריה הציונית ברחוב טוירקן מס׳ 9, בבית אשר קודם לכן היה מעונו של העתון „די וועלט", שנוסד על ידי דר. הרצל ביוני 1897, פגשנו אדם אחד אשר הכיר את הרצל אישית. ברצון נאות לספר לנו פרטים על דבר הרצל והראה לנו את המקום ששם עמד שולחן הכתיבה של הרצל. כמו כן הציע לנו להדריך אותנו בוינה, וקבלנו את הצעתו בשמחה. בין השאר הראה לנו את רחוב רמברנדט מס. 11, ששם קבע הרצל, בתחילת יוני 1897, את המשרד הראשון של „די וועלט". כעבור כמה חדשים עבר משרד זה לרחוב טוארקן מס. 9, ששם שכן עד מותו של הרצל ביולי 1904.

למחרת היום פגשנו את דר. שאול רפאל לנדאו, אחד ממזכיריו לשעבר של דר. הרצל ועורכו הראשון של העתון הציוני הרשמי „די וועלט". אף על פי שרבים מאתנו ידעו כי הרצל כינה את דר. לנדאו בשם רודף־שערוריות והדיח אותו מתפקידו כעורך העתון, בכל זאת חשנו שדר. לנדאו הוא אדם אשר יוכל לשפוך אור על כמה בעיות הקשורות בימיה הראשונים של תנועתנו. הוא סיפר לי שהרצל החשיב ביותר את ערכה של אמריקה בתמונת העולם הציוני. כן סיפר לי על קשר המכתבים ההדוק שניהל הרצל עם דר. מיכאל זינגר, וכעבור זמן מה עם דר. ריכארד גוטהייל. התכתבות זו מעידה על התעניינותו של הרצל בצמיחת הציונות בארצות הברית ועל

רגישותו המתמדת לתגובתם של המוני היהודים באמריקה לגבי תנועתר המדינית אשר דר. סינגר חנכה באספתו בראשונה בניו־יורק ב־4 במאי, 1897.

ואולם הקשר הראשון של הרצל עם אמריקני אשר גילה עניין בציונות המדינית שלו, קדם להתכתבותו עם דר. סינגר ודר. גוטהייל. ב־8 למאי, 1897, ארבעה חדשים לפני הקונגרס הציוני העולמי הראשון, השיב על מכתב שקיבל שבוע לפני כן מאת העלמה רוז זוננשין, עורכת ה„אמריקן ג׳ואס״ (היהודיה האמריקנית) שיצא לאור בסנט לואיס. באותה שעה בילתה העלמה זוננשין את חופשתה בקרלסבד ומשם כתבה לדר. הרצל ובקשה ממנו שישלח לה את תמונתו ואת תמונת דר. נורדאו וגם העתק של נאום אשר כמה חדשים קודם לכן נשא דר. הרצל בלונדון. הרצל הפנה אותה אל דר. נורדאו ששהה בפאריז ואל יעקב דה הס ששהה בלונדון, כדי שתקבל מהם את החומר שבקשה. כמו כן ציין, שהקונגרס הציוני הראשון יתקיים במוניך ושהוא מקוה לפגשה שם. ממכתב זה מסתבר שבאותה שעה עדיין קיוה דר. הרצל להתגבר על התנגדותה של הרבנות הרפורמית, שהגישה תלונה מרה כנגד תכניתם של הציונים לקיים את הקונגרס הציוני העולמי הראשון על אדמת גרמניה. המחאה זכתה בהצלחה כה גדולה עד שמאז נודעו הרבנים הגרמנים בשם „פרוטסט רבינר״. אכן, לאור התפתחותה של ההיסטוריה אפשר לומר: גם זו היתה לטובה. ב־29 לאוגוסט שנת 1897 התאסף הקונגרס בעיר הנייטראלית באזל, אשר בשויצריה.

בקונגרס זה שוב הוכיח דר. הרצל את התעניינותו בציונות האמריקנית, בבקשו מאת אדם רוזנברג, עורך־דין מניו־יורק, חבר הארגון הציוני „שבי ציון״, שהתעכב בבאזל בדרכו הביתה מארץ־ישראל כדי להיות נוכח בקונגרס הציוני העולמי הראשון, לנאום בקונגרס על הציונות באמריקה ולמסור לצירים על נסיעתו לארץ־ישראל. למחרת ביקש הרצל מרוזנברג להשתתף ביחד עם דר. מכס נורדאו, דר. בודנהיימר ודר. נתן בירנבאום בוועדה חשובה שנסחה את תכנית באזל שהתקבלה בקונגרס.

דר. הרצל שמח להיוכח שארבעה אמריקנים השתתפו בקונגרס. פרט לרוז זוננשין ואדם רוזנברג השתתפו בו דויד טרייטש והרב דב שפטל שפר מבלטימור. אכן, רק ציר אחד מכל אלה היה ציר רשמי, והוא דר. שפר שנשלח לקונגרס על ידי ארגון ציוני בלטימור, אשר נשיאו היה דר. אהרן פרידנוואלד, אביו של הרי פרידנוואלד, שהיה הנשיא השני של הפדרציה של ציוני ארה״ב.

חמשה שבועות אחרי הקונגרס הראשון קבל הרצל את המכתב הראשון מדר. ריכרד גוטהייל, שבאותם הימים היה פרופסור במכללת קולומביה, ובו הודיע דר. גוטהייל להרצל שהוא עוסק בארגון אגודת ציונים מבין היהודים שהשתרשו באמריקה וחיו בניו־יורק. דר. גוטהייל ביקש שישלחו לו חומר על דבר הקונגרס. דר. הרצל שמח מאד על חפצו של גוטהייל לעשות למען התנועה והשיב לו תשובה מידית. מכאן נתפתחה ידידות אמיצה בין הרצל ובין משפחת גוטהייל.

ד״ר הרצל פנה אל הציונים לקום ולארגן אגודות ציוניות ולשלוח צירים לקונגרס הציוני ופרטים מבין ציוני ארצות הברית נענו לקריאה זו. ב־23 במאי 1897, שלושה חודשים לפני פתיחת הקונגרס הציוני הראשון, רשם דר. הרצל ביומנו, שקבל את התמסיר הראשון שלו מאת מיכאל זינגר מניו־יורק. הרצל שמח על התמסיר וכעבור שבועים, ב־4 ביוני 1897, כשיצא בוינה הגליון הראשון של ״די וועלט״, הקדיש הרצל שני דפים וחצי לתמסיר של זינגר שעסק בפעולותיה של התנועה הציונית החדשה.

חודש ימים אחרי כן שלח הרצל מברק לזינגר ובו הודיעו שהקונגרס אשר עמד להתקיים במוניך יתאסף בבאזל, שויצריה, ב־29 באוגוסט. כעבור כמה ימים קיבל הרצל מברק מארגון ציוני באלטימור ובו נאמר כי יש בדעתם לשלוח ציר לקונגרס. ב־16 ליולי קיבל דר. הרצל מכתב מולוף שור, ציוני מחסידי לשון עבר, ובו הודיע שור שהוא ביקר בסנט פאול, דס מואינס ובקנסס סיטי, ועזר לארגן שם אגודות ציוניות וכי ההענות הנלהבת ביותר באה מצד היהודים הדתיים.

ב־19 לאוגוסט שנת 1897 נודע להרצל כי ה״ג׳ואיש אכספוננט״, שבועון פילדלפי בלתי ציוני, קידם בברכה את הופעתו של השבועון הציוני ״די וועלט״, שיצא לאור בוינה. ה״ג׳ואיש אכספוננט״, כתב, שלמרות נסיונם של הרבנים הרפורמיסטים של גרמניה וארצות הברית להזהיר את היהודים האמריקנים שלא יתמכו בתנועה הציונית החדשה של הרצל, הרי אין לחשוש מפני תנועה זו. כמו כן הוסיף ה״ג׳ואיש אכספוננט״, שיש מקום להניח כי תנועתו החדשה של הרצל תרכוש לה ידידים רבים מבין יהודי אמריקה.

ב־19 באוקטובר שנת 1897 נודע להרצל כי ארגון ״אוהבי ציון״ בפילדלפיה ערך אספה שבה מסר דר. שפר, ציר באלטימור, תמסיר על הקונגרס. בין יתר הנואמים היו דר. סולס כהן והרב צבי הירש מלישנסקי. הארגון החליט למכור מניות של הבאנק הציוני. ב־10 לנובמבר קיבל דר. הרצל תמסיר נוסף ובו נאמר שהם הצליחו למכור 500 מניות של הבאנק.

ב־20 באוקטובר, 1897, הגיעה אל הרצל הידיעה, שבאספה שהתקיימה בשיקאגו ושנאמו בה הריס הורביץ, לאון זלוטקוב והרב דר. ברנארד פלסנטל, הצטרפו לתנועה חברים חדשים רבים. באותו יום הודיעו להרצל כי גם בקליבלנד התקיימה אספה ציונית, שנאמו בה רבי גיטלסון וס. רוקר, וכי גם שם הצטרפו חברים רבים חדשים לתנועה.

ב־3 לינואר 1898 הודיעו להרצל כי בסינסינטי התארגנה אגודת „אוהבי ציון" וכי כמה מאות חברים הצטרפו אליה. כעבור שבועים שמע הרצל כי בלואיסוויל נוסדה פדרציה ציונית. באספה הראשונה נאמו לואיס דמביץ, דודו של השופט לואיס ד. ברנדייס, סימון שפינסקי והרב סולומון שיפלד. כעבור שבועים, ב־15 לינואר, הודיע להרצל לאון זלוטקוב, עורך העתון האידישאי בשיקאגו, כי „אגודת ציון בשיקאגו" מונה 450 חברים. כעבור תשעה חדשים יסדה אגודה זו את „אבירי ציון".

ב־8 לאפריל, נודע להרצל כי בסן פרנציסקו התארגנה אגודה ציונית, שרוב חבריה באו בעיקר מחוגים דתיים.

ב־17 לאפריל, שלושה חדשים אחרי שנוסדה הפדרציה של ציוני ארה"ב, קיבל הרצל מכתב מאת דר. א. ס. וואלדשטין, מורה ומחנך, אשר כעבור שנים היה מורה בגמנסיה „הרצליה" שבתל־אביב. דר. וואלדשטין כתב, שבישיבה שנערכה בבוסטון ואשר השתתפו בה שלושים וחמשה צירים שייצגו תשע־עשרה אגודות ציוניות, הוחלט לארגן את האגודה הציונית של ניו־אינגלנד.

בין כל התמסירים שקיבל הרצל באותן השנים מארצות הברית יש ענין מיוחד, בעיקר לגבי כל חסידיה של „הקרן הקיימת לישראל", בתמסיר הבא: ב־8 באוקטובר, 1898, ששה שבועות אחרי הקונגרס הציוני העולמי הראשון וארבע שנים לפני היוסד „הקהק"ל", הודיע דר. זינגר לדר. הרצל כי בחתונתם של חבריו לעבודה בתנועה הציונית ברטה הלפרין ורפאל וואלברג, שנערכה בניו־יורק, ערכו משה שפיצבארד ואברהם פרוכטר מגבית למען „הקרן הקיימת לישראל". הכסף נשלח למשרד הציוני בווינה. זו היתה המגבית הראשונה שנערכה על ידי ציונים ונשאה את שמה של „הקרן הקיימת לישראל". וכאמור, מגבית זו התקיימה ארבע שנים לפני שנוסדה „הקרן הקיימת לישראל".

ב־10 במאי, 1898, הודיעו להרצל כי ב־3 במאי נערכה אספה שנשאה אופי ציוני. אספה זו שימשה כתגובה לקריאתו של הנשיא ויליאם מקקינלי להתנדב למלחמת אמריקה־ספרד. יושב הראש היה נתן שטראוס, הנואמים היו השופט הנרי גולדפוגל והרב דר. אדולף רדין, ובהזדמנות זו התארגנה

קבוצת „מתנדבים עברים־אמריקנים". במברק שנשלח לראש ממשלת אלבניה, נאמר כי 5000 מתנדבים יהודים מוכנים לשפוך את דמם למען ארצות הברית. כעבור שנה קבל תאודור הרצל תמסיר מציוני סינסינטי ובו נאמר כי ב־22 במאי, אחרי נצחונו של האדמירל דיואי את הצי הספרדי, התארגן בסינסינטי מצעד שלקחו בו חלק יותר מ־30.000 איש וביניהם ציונים שצעדו אחרי הדגל הכחול־לבן. עשרות אלפי הצופים הריעו לכבוד היהודים ופרצו בקריאות כגון: „קדימה היהודים! ימח שמם של הספרדים!" למחרת שיבחה העתונות המקומית את היהודים על גילוי הרגש הלאומי שלהם. התמסיר שנשלח להרצל הסתכם במלים: „עתה, אחרי ששכנינו הגויים קדמו אותנו בהכרזות כאלו, הרינו מקוים שנזכה ביחס מתון יותר מצד היהודים חסידי ההתבוללות.

דר. מיכאל זינגר עמד בקשר מתמיד עם הרצל וב־16 בנובמבר, שנת 1897 הודיע לו על כינוס שהתקיים ביזמתם של הרב פיליפ קליין, הרב דראכמן, הרב צינסלר, הרב צדיקוף, הרב יכס, יחזקאל שרונסון, עורך „טאגבלאט" (עתון יומי יהודי), דר. א. י. בלאוסטון והרב פרידמן, ואשר מטרתו היא ארגון „אחוד האגודות הציוניות של ארצות הברית".

ב־12 בינואר, 1898 נשלח אל דר. הרצל מברק ובו נאמר: ברכות ללוחם האמיץ למען ציון דר. תאודור הרצל. המשרד המרכזי של „אחוד האגודות הציוניות בארצות הברית" פתח בפעולה. בסיס פעולתנו היא תכנית באזל, ובחשבון סופי — ציון". על החתום באו הרב דר. פיליפ קליין, דר. א. י. בלאוסטון ודר. מיכאל זינגר.

כעבור עשרה ימים הודיע זינגר להרצל על מנויי אישים מסוימים, חברי „אחוד הציונים של ארצות הברית", לכהן במשרות מסוימות, כדלקמן:

נשיא, הרב דר. פיליפ קליין; יושב ראש הוועד הפועל, דר. א. י. בלואסטון; סגני הנשיא, א. ר. שרונסון, ה. מ. שולמן, הרב מושנזון ודוד טרייטש. חברי הוועד הפועל: א. ד. מוריסון, ה. ב. איזקסון, משה אפסוד, מ. בוקשאוס, ג'ק מלינוף, לואיס קוהן, ה. רבינוביץ, אברהם פרוכטר ומשה שפיצבארד. שני האחרונים היו בני עירי בויברק.

והנה רשימת האגודות אשר באותם הימים כבר נרשמו ב„אחוד הציונים של ארצות הברית":

אגוד רבני ציון, ציון המצוינת, אוהבי ציון, ודורכי ציון מניו־יורק; חובבי ציון מברוקלין, האגודה הציונית מיוארק, חובבי ציון מבאיון, בני ציון, חובבי ציון ובנות ציון מקליבלנד, אוהיו; מבשרת ציון מפילדלפיה,

והאגודה הציונית מסבאנה, כל האגודות האלו, כתב זינגר להרצל, מונות יותר מ־2000 חברים.

ב־29 לינואר, 1898, כתב דר. גוטהייל להרצל: „אני משער כי דר. לאון קלנר* יראה לך את המכתב שכתבתי לו אתמול. כעת אני פונה אליך

במישרין, לבקשך להפסיק את מלאכת הפצול שנציגך בארץ זו, דר. מיכאל זינגר, עושה כאן. הריני מצרף מכתב שזה עתה קבלתי מאת מר ו. שור, יש בו להביע את ההרגשה השוררת כיום בחוגים הציוניים באמריקה. אודה לך מאד אם תקדיש לענין תשומת לב מידית."

התלונה שהגיש דר. גוטהייל בפני הרצל, על דבר פעולותיו של דר. זינגר, עוררה בי תמהון. לא יכולתי להבין מדוע רוחש גוטהייל, שבאותם הימים היה פרופסור במכללת קולומביה, ואיש נכבד וחשוב אשר שאף לעזור לתנועה הציונית המדינית החדשה, רגשי מרירות כלפי זינגר, אשר אחרי ככלות הכל היה הראשון בארצות הברית אשר הציע להרצל את שירותו והתנדב לעשות למען המטרה הציונית. זינגר הקיף את עצמו בקבוצת ציונים, ביניהם הרב דר. מאיר קופשטין, מקהילת „אנשי חסד", משה שפיצבארד, מנהל מחלקת החוץ של באר יארמלובסקי שבאיסט ברודווי, ואברהם פרוכטר, שכעבור זמן היה פקיד חברת הנפט רוקפלר באירופה.

התמסיר הראשון ששלח זינגר להרצל נכתב באמצע מאי, שנת 1897. בתמסיר הזה הודיע זינגר על האספה הציונית ההמונית הראשונה שהשתתף בה ואשר התקיימה ב־4 במאי ב„ליברטי הול", ניו יורק. באספה זו הקשיבו מאות יהודים לנאומיהם של דר. פיליפ קליין, המנהיג הרוחני של הקהילה „אוהב צדק", שבמזרח העיר, רבי ברנארד דראכמן מקהילת „זכרון אפרים", פרדיננד לוי, מבקר העיר, הרב דר. מאיר קופשטין ודר. ס. אפפל, רופא ידוע מבני מזרח העיר. דר. הרצל שמח מאד על הדו"ח הראשון הזה שקבל מארצות הברית וב־23 במאי, 1897 ציין ביומנו: „התנועה מתחילה לפעול באמריקה. מיכאל זינגר, עורכו של שבועון חדש, „טולרנס" שולח לי תמסירים על אספות המתקיימות בניו־יורק. אגוד רבנים שבראשם עומד דר. גוטהייל הכריז שהוא מאוהדי תנועתנו."

דר. זינגר המשיך לכתוב את התמסירים השבועיים ששלח להרצל. כעבור כמה שבועות הודיע זינגר להרצל על דבר אספה המונית שארגן בבית הכנסת שברחוב כריסטי שבניו־יורק. הנואמים באספה זו היו: מאיר

* קלנר היה האחראי לפרשים הסהוריים בקונגרס הציוני העולמי הראשון.

לונדון, הרב מאיר קופשטין, יוליוס גוטליב והרב פרידמן.

זינגר הודיע שבשבוע שבו התקיים הקונגרס בבאזל ארגן אספות ציוניות בכמה בתי־כנסת, וכי הוא היה אחד הנואמים באספה של „חובבי ציון" מברוקלין, שהתקיימה בבית הכנסת שברחוב מור. יתר הנואמים היו: רבי רוזנברג, יעקב מנילוף נשיא האגודה, המשורר העברי זליקוב ומשה אסצוד. כמו כן הודיע להרצל שאגודת „חובבי ציון" מונה כ־400 חברים.

במשך כשנתים נהג זינגר להודיע לדר. הרצל במישרין על פעולותיו. משום כך תמהתי על ההערה שהעיר גוטהייל להרצל על דבר זינגר. חידתי נפתרה כאשר שבתי ופגשתי בשנות המלחמה, 1942—1943, את דר. שאול ר. לנדאו שחי בניו־יורק ומת בעיר הזאת בשיבה טובה.

דר. לנדאו, אשר שוחחתו עמו על התנועה בימיה הראשונים, יעץ לי לבחון היטב את התמסירים של זינגר בשנים 1897—1898. כמו כן סבור היה דר. לנדאו שבחינה מדוקדקת של פעולותיהם של חבריו לעבודה של זינגר, אברהם פרוכטר ומשה שפיצבארד, יהיה בה לגלות את הסבות שהניעו את גוטהייל להתלונן בפני דר. הרצל.

דר. זינגר רכש את אמונו של הרצל בהציגו את עצמו כמחבר רומן שכתב בשנת 1891, ואשר נדפס בבודפסט בלשון הגרמנית. רומן זה שנקרא „דם יהודי" היה מוקדש לנדבן היהודי הגדול ברון מוריץ דה הירש, ויצא במהדורה שניה על ידי הוצאת הספרים של יעקב ד. ברנדייס (קרוב רחוק של השופט לואיס ד. ברנדייס). בבואו לארצות הברית ניהל זינגר חליפת מכתבים עם ויליאם מקקינלי, אשר אם כי לא היה עדיין נשיא ארצות הברית בכל זאת כבר נודע שמו כמנהיג רפובליקני חשוב באוהיו.

התמסיר הראשון ששלח זינגר לדר. הרצל במאי 1897 שימח את דר. הרצל כל כך עד שציין ביומנו, שכנוס של רבנים, שבראשם עמד דר. גוטהייל הכריז את רחשי אהדתו לתנועה הציונית. אכן, הדבר אשר ארע בכנס כך ארע: כמה חדשים אחרי שדר. הרצל נאם בלונדון בפני אגודת „המכבי", הזמין הרב דר. גוסטב גוטהייל, רבה של „היכל עמנואל" בניו־יורק, את הרבנים לשמוע דין וחשבון על האספה, אשר נכתב עליה ב„ג'ואיש כרוניקל" בלונדון. רוב הרבנים שנכחו באספה התיחסו בקרירות לתנועתו החדשה של הרצל, ולא יותר משנים או שלושה מהם גילו יחס אוהד כלפי הציונות המדינית של הרצל.

התמסיר המעודד ששלח זינגר חדשים אחרי הקונגרס על דבר אספת אגודת „יהודה הצעיר" בניו־יורק לא היה מדויק, שכן לא יותר משנים או

שלושה מהנואמים צדדו בעד התנועה והם: הרב גוטהייל ורבי יוסף ה. הרץ, שבאותם הימים היה רבה של בית הכנסת סיקריוס, בניו־יורק, וכעבור זמן היה רבה הראשי של בריטניה.

כעבור זמן התברר כי פנייתו של זינגר לאגודות ציוניות שונות בבקשה להצטרף ל„אחוד ציוני ארצות־הברית", הפריעה לפעולותיהם של דר. גוטהייל, רבי סטפן ס. וייז וחבריהם, שאותה שעה ניסו לצרף את האגודות האלו ל„פדרציה של ציוני אמריקה". בשעה שהעמידו את דר. הרצל על מצב הדבר לאמיתו הביע את מורת רוחו:

עניין זינגר גורם לי אי נעימות. במשך פרק זמן ממושך למדי מקבל הייתי ממנו תמסירים וסבור הייתי שהוא מרבה לעשות למען התנועה הציונית שלנו. אמנם חשתי כי התמסירים שלו יש בהם מעין להיטות יתירה, ועתה הריני רואה ממכתבך שפעולותיו של זינגר הן למורת רוחך. דומני שרצוי שתשלח לי תמסירים רשמיים. לא אוכל לקבוע מי צודק בעניין זה, שכן אין התנאים באמריקה ידועים לי. אנא שלחו לי תמסירים בלתי משוחדים שאפשר יהיה להדפיסם בעתון הרשמי „די וועלט".

„בינתים שמעתם, בודאי, כי הקונגרס של 1898 ייערך באוגוסט בבאזל. ב־28 בפברואר 1898 ערכה ההסתדרות הציונית של ניו־יורק והסביבה כינוס בסמינר היהודי הדתי האמריקני אשר כתבו עליו להרצל ב־29 לינואר. החלט לפנות אל כל האגודות הציוניות בכל רחבי ארצות הברית ולבקש מהן לבחור צירים לכינוס הראשון שעתיד היה להתקיים ב־10 וב־11 במאי בניו־יורק. ההזמנה נחתמה על ידי וועדה שהשתתפו בה מנהיגים ציונים מניו־יורק, ששמותיהם: דר. ריכארד גוטהייל, אדם רוזנברג, ש. בוקנסקי, גרשון רוזנצויג, הרמן רוזנטל, ש. מוסינזון ורבי סטפן ס. וייז, שהיה מזכיר כבוד של הוועדה.

הכינוס התקיים ב־4 ביולי, 1898, חדשים אחרי התאריך שנקבע בראשונה. וועדה זו בחרה גם את הצירים שהשתתפו בקונגרס הציוני העולמי השני שעתיד היה להתקיים בסוף אוגוסט.

בימיה הראשונים של התנועה גילה דר. הרצל, שהוא עצמו היה עתונאי מוכשר, הערכה רבה לעמיתיו העתונאים, בפרט לאלה אשר גילו התעניינות בתנועה הציונית הפוליטית שלו. ואולם לא תמיד היו עתונאים אלה אנשים נאמנים. דברים אלה מכוונים בעיקר כלפי דר. אדוארד בראון, מארצות הברית, אשר ניהל חליפת מכתבים עם הרצל במשך פרק הזמן שבין ה־9 לאוגוסט, 1897 וה־16 במרץ 1898. במכתביו להרצל הציע בראון הרבה הצעות, בפרט ביחס לארגון התנועה באמריקה. הוא הציע למנות אנשים

לכהן בתפקידים מסוימים ואת עצמו מינה לראש מחלקת הארגון. כאשר חדל הרצל לענות לו על כל מכתביו, דרש בראון שיחזיר לו כמה מהם. בתשובתו על כך, ציין הרצל כי הוא אדם עסוק מאד וכי מוטב יהיה אם יפסיקו את התכתבותם. ביולי 1956 קבלתי מכתב מאת דר. אלכסנדר ביין, כותב הביאוגרפיה של דר. הרצל ומנהל הארכיון הציוני המרכזי בירושלים, ובו נתבקשתי למסור פרטים על דבר דר. בראון. עלי לציין, שעד אותו רגע מעולם לא ידעתי שהרב דר. בראון היה פעיל בשורות התנועה הציונית. באותו זמן עסק דר. ביין בלקט מכתביו של דר. הרצל, שהיוו חלק מכתביו של הרצל אשר יצאו לאור בעשרים כרכים על ידי הסוכנות היהודית, והיה מעוניין באינפורמציה על דבר דר. בראון.

הנה כך ניגשתי לספריות שונות, לחפש שם חומר הקשור באדם זה. עברתי על עתונים ציוניים שונים, ולא נתברר לי אלא שדר. בראון היה במשך זמן מסוים, רבה של „שערי התקוה", בית כנסת רפורמי בניו־יורק, כי בשנת 1876 תרגם לאנגלית את „ספר הישר" וכי ערך סדור לשימושה של קהילתו. על פעילותו הציונית לא נאמר ולא כלום.

כעבור זמן מה סיפר לי ידידי הרי סימונוף, שאביו, אשר גם הוא היה רב ואשר הכיר את דר. בראון, לא העריך אותו ביותר בתור רב. מסתבר שהוא לא ניחן בכשרון לרתק את קשב הקהל. נוסף על כך שמעתי מפי ידידי דר. יהודה בלוך, מנהל המחלקה השמית של הספריה המרכזית בניו־יורק, אשר כדר. בראון, אשר למד ארבעים שנה לפניו, גם הוא היה מבוגרי „יוניון קולג'" שבסינסינטי, כי דר. בראון היה אדם שאין לסמוך עליו.

פרטים אלה יש בהם להבהיר לנו מדוע התאכזב הרצל כאשר גילה את האמת על דבר בראון.

כזכור, הרי גם מיכאל זינגר הציג את עצמו בפני הרצל כסופר, ובסופו של דבר גרם להרצל אכזבה. ואולם זינגר הקדיש לפחות לתנועה ששה־עשר חדשי עבודה, מה שאין לומר על בראון.

בימים ההם היו בארצות־הברית עוד כמה יהודים נכבדים אשר גילו עניין בתנועתו החדשה של הרצל. לראשונה שמע דר. הרצל עליהם ממכתביו של ד"ר גוטהייל. עוד ב־7 במאי 1897 כתבו הרב דר. ברנארד פלסנטל משיקאגו והרב דר. פראירה מנדס מניו־יורק מכתב לעורך ה„אמריקן היברו", השבועון האנגלי־יהודי המצוין שנדפס בארצות הברית, ובמכתב זה הסבירו שאין להתכחש לקונגרס שדר. הרצל עמד לקיים במוניך. הם הציעו שהיהדות האמריקנית תשלח לקונגרס אישים חשובים כגון יעקב ה. שיף, פרופסור

ריכארד גוטהייל, פרופסור סירוס אדלר, פרופסור א. ר. זליגמן, אוסקר שטראוס, סימון וולף, יוליוס ביין, אדוארד לאוטרבך והרב דר. גוסטב גוטהייל. המכתב הסתיים במשפט: „קולם ישמע ודבריהם יעוררו קשב של כבוד".

כעבור שבוע ימים הדפיס דר. קאופמן קוהלר תשובה ב„אמריקן היברו", שבסופה נאמר: „בשם אלוהים, מה לנו היהודים האמריקנים ולכל התנועה הציונית אשר דר. גודמן, רבה הראשי של וינה, הגדירה בתור נסיון של אבוד עצמי לדעת מצד היהדות? אם הבעירה האנטישמיות בערה במוחו של הרצל, האם גם עלינו לנהוג כמטורפים?

באחד ממאמריו כתב דר. קוהלר: „המדינה היהודית הזאת שדר. הרצל רואה בדמיונו עתידה להבנות על בסיס של עקרונות סוציאליסטיים. „הארץ המובטחת" שלו היא ארץ שביסודה תעמוד תכנית של שבע שעות עבודה. שאיפתו היא לראות בהתנוסס דגל יהודי, שעליו שבעה כוכבי זהב, אשר יסמלו לא את היום השביעי בשבוע שהוא שבתון, לא את השנה השביעית שהיא שנת שמיטה — כל אלה אינם אלא דברי הבל. המצוות אין להן מקום בתמונת העולם של הרצל — אלא את שבע שעות העבודה שתחשבנה ליום עבודה.

„לא, ידע נא העולם כולו כי המדינה היהודית לתועבה היא לנו."

מענין לציין, כי בשנים ראשונות אלו של התנועה הציונית נדפסו ב„אמריקן היברו", שהכל ראו בו שבועון שאיננו ציוני, ובכמה חוגים נחשב אפילו לשבועון המתנגד לציונות, מאמרים פרו־ציוניים ומכתבים־לעורך פרו־ציוניים, שמספרם עלה פי שלושה על מספר המאמרים והמכתבים האנטי־ציוניים שנדפסו בו. המאמרים הפרו־ציוניים נכתבו על ידי: דר. ריכארד גוטהייל, הרב דר. יוסף הרץ, הרב יוליוס זילברפלד, מפיטסבורג, הרב דר. גוסטב גוטהייל רבו של „היכל עמנואל", הרב דר. מאיר קופשטיין, רבו של בית הכנסת „אנשי חסד", הרב דר. ברנארד פלסנטל משיקאגו, א. דמביץ, מרצה בקולג' גרץ שבפילדלפיה, ובנו של לואיס נ. דמביץ, שהיה דודו של שופט בית משפט העליון לואיס ד. ברנדייס. ואולם החשוב שבכל אלה היה המאמר „ציונות", שנדפס בטפסים שיצאו לאור ב־10 וב־17 לדצמבר, 1897, ואשר נכתב על ידי ג'וזפין לזרוס, כותבת מאמרים אמריקאנית ואחותה הבכירה של אמה לזרוס, המשוררת האמריקנית אשר הסונטה בת־האלמות שלה מפארת את פסל החירות. מאמר זה הוא יצירת מופת אשר עד היום לא פג טעמה.

האישים אשר באותם הימים הביעו את הגישה האנטיציונית היו הרב דר. קאופמן קוהלר, רבו של „היכל בית אל"; הרב דר. רודולף גרוסמן, רבו של היכל „רודף שלום", קלאוד ג. מונטיפיורי, ואחרים.

כמו כן הופיעו ב„אמריקן היברו" מאמרים שנכתבו על ידי מי שהיו מכונים „לא־ציונים". מאמר ראשון מסוג זה נדפס ב־21 במאי, 1897 וביסודו עומדת ההשקפה האומרת: שאיפתה של הציונות ליישב את ארץ הקודש בהתישבות חקלאית ראויה שיתייחסו אליה באהדה. ואולם כשהדברים אמורים במדינה יהודית, יש להצהיר פה אחד: „נערו את חצניכם מזאת", כל מי שטובתם של היהודים קרובה ללבו יראה בעליל את הסכנה הצפויה אפילו בדיונם של דברים אשר כאלה.

כעבור שבועים ערכה קבוצה „בלתי ציונית" אחרת ישיבה בבית הכנסת החדש שבסנטרל פארק. יושב הראש היה מאיר ס. איזאקס. בין החלטות הישיבה שנשלחו לקונגרס הציוני היתה החלטה זו: „אין להציג כל בעיה יהודית בפני ועדה דיפלומטית של המעצמות הגדולות, אלא אם כן בהסכמתם של חברת „כל ישראל חברים", הארגון האנגלו־יהודי, אחוד הקהילות העבריות־אמריקניות וארגונים חשובים אחרים. כן יש לציין כי ה„אמריקן היברו", אשר תחילה התנגד לקונגרס הציוני טרח להגיע לידי הסדר עם ה„ג'ואיש כרוניקל", שלפיו קיבל מעתון זה את כל התמסירים על מהלך הקונגרס. התמסירים האלה נדפסו שבועים אחרי הקונגרס, וה„אמריקן היברו" הקדיש שנים עשר עמודים לקונגרס וציין את כל הצירים שהשתתפו בדיונים שהתקיימו בבאזל באוגוסט 1897.

ב־26 בנובמבר 1897 הודיע השבועון הציוני „די וועלט", שנדפס בווינה, כי הבאנק הציוני, אשר דנו עליו בקונגרס, עומד להיוסד, וכי מקומו יהיה בלונדון. ההון היסודי בסך 10.000.000 דולר, עתיד היה להתחלק למניות, כל מניה בסך חמשה דולר. האנטי־ציונים שביהודי אמריקה התקיפו את ייסוד הבאנק וטענו כי המשקיעים יאבדו את חסכונותיהם, כיון שהתכנית ליישב יהודים במדינה יהודית בארץ־ישראל לא תצא לפועל. באנק זה, אמרו, לא יהיה בו אלא להעשיר כמה ממנהיגי התנועה הציונית.

בינואר 1898 הזמינו דר. גוטהיל, הרב סטפן ס. וייז והרב דר. פראירה מנדס כמה אנשי עסק גדולים לישיבה. אדם רוזנברג, עורך הדין אשר ייצג את יקבי הבארון רוטשילד בראשון לציון, הודיע כי הבארון מוכן לתת אשראי למשך שלוש שנים לחברה שתצליח לקצור רווחים מיין וקוניאק שייצרו אותם בארץ־ישראל וימכרום בארצות הברית. גם תכנית זו עוררה

כמה מאויבי הציונות לצאת כנגדה בדברי קטגוריה.

כשבאו באי כוח „דה ניו־יורק סאן" לראיין את דר. מכס נורדאו בפאריז ולשמוע מפיו פרטים על התנועה הציונית, מיהר דר. קוהלר להתקיף את דר. נורדאו ואת התנועה. בתשובתו על התקפה זו אמר דר. נורדאו: „ד"ר קוהלר חי על היהדות; הרצל ואנכי חיים כדי לעשות למען היהדות."

מתנגדי הציונות באמריקה זלזלו בקונגרס ובציריו וקראו להם „בטלנים". על כך השיב דר. גוטהייל ברשימה שציינה את מקצועותיהם של כל הצירים בקונגרס באזל. חמשים וחמשה מהם היו סוחרים; ארבעים ושנים סטודנטים, ארבעים ואחד עתונאים ומושכים בשבט סופרים, עשרים עורכי־דין, חמשה מהנדסים ואדריכלים, שמונה רופאים, ששה רבנים, חמשה פרופסורים, חמשה תעשיינים, כימאי אחד, אמן אחד, ומתיישב אחד מארץ־ישראל.

כמה שבועות אחרי ייסוד הפדרציה של ציוני ארה"ב נפגשו בפעם הראשונה דר. גוטהייל, גברת גוטהייל, ורבי וייז עם דר. הרצל בקונגרס הציוני העולמי השני שהתקיים בבאזל. עם פתיחת הקונגרס ביקש דר. הרצל מוייז למלא במשך הישיבות תפקיד של מזכיר אנגלי. דר. גוטהייל ורבי פיליפ קליין נבחרו להיות נציגי אמריקה בוועד הפועל המצומצם. לפני שיצא וייז לאמריקה בקשו הרצל לשלוח לו תמסירים על הפעולות המתנהלות בחוגים ציוניים ובחוגים אחרים בארצות הברית, למען עתונו „די וועלט".

במכתבו הראשון, שנכתב בנובמבר 1898, מסר וייז על הנאום שנאם תאודור רוזבלט, אשר זמן מה קודם לכן נבחר להיות מושל מדינת ניו־יורק, בפתיחה הרשמית של המכון הטכני העברי בניו־יורק.

בסקרו את הקריירה הקצרה אך המזהירה שלו בתור ראש המשטרה של ניו־יורק נזכר רוזבלט שפעם אחת פנתה אליו וועדה מסוימת ובקשה ממנו לשלוח שוטרים לאספה שנאם בה אנטישמי נודע בשם אהלווארד, אשר הביאוהו מאירופה כדי לנאום בסדרה של נאומי הסתה באמריקה. רוזבלט סיפק את ההגנה שנדרשה, וכאשר נשא אהלווארד את נאומו עמדו שלושים בחורי חמד במדי שוטרים על משמרתם באולם האספה. למחרת באו אנשי הוועדה אל האספה ובראשם אהלווארד, כדי להודות לרוזבלט על עזרתו.

„זה היה נעים מאד", אמר להם רוזבלט, „רואים אתם, כל הבחורים האלה, שנשלחו להגן עליכם הם יהודים והם, כדוגמת שאר התושבים היהודים של העיר הגדולה הזאת הנם אזרחים הגונים". רוזבלט סיים את דבריו במלים: „זו היתה הפעם האחרונה שבה נאמת נאום הסתה בניו־יורק".

במכתב זה הודיע וייז להרצל כי אוסקר שטראוס, נציג ארצות הברית בחצר הממלכה התורכית, עומד להתמנות רשמית למשרת שגריר.

בקונגרס הציוני העולמי השלישי, שגם הוא התקיים בבאזל, באוגוסט 1899, ביקש הרצל את דר. גוטהייל למסור לצירים פרטים על פעולות הציונים בארצות הברית. דר. גוטהייל הסביר כי וייז לא יכול היה להשתתף בקונגרס כיון שהוא עמד להתמנות למנהיג רוחני של אחת הקהילות היהודיות הגדולות ביותר שעל חוף האוקינוס השקט, וכיון ש„בני ברית" עמדו לערוך אספה חשובה בסן פרנציסקו, סבורים היו הכל כי עליו להשאר שם ולנאום על הציונות בפני אגודת „בני ברית". הגברת אמה גוטהייל גם היא נשלחה כצירה לקונגרס, והרצל ביקש ממנה לתת את עזרתה לרוז אלמן מרומניה לארגן את הנשים הצירות שנכחו בקונגרס לאגודה מיוחדת בשם ארגון נשים ציוניות (ויצ"ו). הרצל סבור היה כי הציונות חייבת להתחיל בבית, עם החדרת התרבות היהודית וההכרה הלאומית היהודית. הגברת גוטהייל, שלקחה על עצמה את התפקיד הזה, הודיעה שארבעים ממאה ושלושים וחמש אגודות הציוניות שהיו קיימות בארצות הברית היו אגודות נשים.

דר. הרצל האמין ברבי וייז וסבור היה כי יש בידו לעשות הרבה למען התנועה הציונית והתפתחותה; לפיכך כתב בספטמבר 1900 לדר. גוטהייל כי רוצה היה להפגש עם רבי וייז בוינה באוקטובר. דר. גוטהייל הודיע להרצל כי חתונתו של וייז נועדה להתקיים ב־15 באוקטובר ולכן לא יוכל לבוא באותו זמן לוינה.

באותם הימים היו כמה ציונים נלהבים שעז היה חפצם לעשות למען הרצל והתנועה המדינית שיסד. אחד האנשים האלה, סימון היף מסינסינטי, כתב לדר. הרצל באוקטובר, 1900, כי רצוי הדבר שדר. גוטהייל יתקשר עם ויליאם מקקינלי, המועמד הרפובליקני למשרת נשיא ארצות הברית, ויוציא מפיו הבטחה שהוא יפגש עם שולטן תורכיה וימליץ על מתן צ'ארטר לארץ־ישראל. הרצל כתב לגוטהייל על ההצעה הזאת וביקש אותו לנסות ולהשיג מאת מקקינלי הבטחה זו. במקרה שיצליח בכך, כתב הרצל, יתמנה גוטהייל לשגריר אמריקה בתורכיה.

באחד ממכתביו שנכתב במשך חודש נובמבר 1901 הודיע דר. גוטהייל להרצל כי הסתדרות הציונים האמריקנים החלה להדפיס ירחון בשם „דה מכביאן", וכי עורך הירחון הוא איש צעיר שרבים תולים בו תקוות רבות ואשר שמו לואיס ליפסקי.

כעבור זמן מה, בכינוס הציוני השמיני שנערך בפילדלפיה, ביוני 1905, שוב נזדמן לנו להיוכח בהתענינות הרבה שהקדיש הרצל לארצות הברית.

בכינוס זה נתקבל מכתב מדויד וולפסון, שאחרי מותו של הרצל כיהן בתפקיד נשיא ההסתדרות הציונית העולמית. וולפסון אמר כי תמיד רחש הרצל רגשי הערכה עמוקים לגבי השיטה הדמוקרטית הנהוגה באמריקה, לגבי ערכי החופש שלה וכשרון המעשה הלאומי הגדול שהיא מחוננת בו. פעמים רבות הביע את השאיפה שיירבה מספר היהודים האמריקנים הלוקחים חלק פעיל בתנועה הציונית. וולפסון סיים את דבריו בהבאה מדברי הרצל: „כוחנו תלוי ביהודים האמריקנים. נקוה שהם לא יאכזבונו."

פ ר ק ט ו.

בהיותי בוינה היה עלי למלא תפקיד מסוים שבאמצעותו באתי במגע עם דר. בנו שטראוכר, הראשון מבין ארבעת הציונים שהיו חברי הפרלמנט האוסטרי. ב־1908 רשמה האגודה האוסטרו־הונגרית שלנו את שמו בספר הזהב של „הקרן הקיימת לישראל", — ביחד עם שמותיהם של הרי פרידנוואלד, הנשיא הלאומי שלנו, דר. י. ל. מגנס, המזכיר הלאומי שלנו, וא. ה. פרומנסון והרי שטרן, מזכירנו — לאות הערכה על פעולתו למען שפור מצבה של יהדות אוסטריה.

לכאורה קשה הדבר לאחד את הפעילות הפוליטית באחת מארצות הגולה עם השאיפות הלאומיות של התנועה. ואולם בפני יהודי אוסטריה לא עמדה הבעיה הזאת על הפרק. יהודי אוסטריה חייבים היו למצוא דרך כלשהי לשמור על האינטרסים של היהודים ולהגן עליהם מפני הלחץ הכלכלי והפוליטי מצד השלטונות העוינים. האנשים המוכשרים ביותר לטפל בדבר היו המנהיגים הציונים הצעירים, ביניהם אדולף סטנד, פרופסור גוסטב מאהלר, דר. היינריך גבל ודר. בנו שטראוכר, אשר ייצג את הגוש הציוני בפרלמנט. הדבר האחד שהיה קרוב ללבם של אלה היה שפור מצבם של היהודים בעולם. פתרון סופי לבעיות יימצא על ידי יצירת מדינה יהודית, ואולם בינתים צריך היה לדאוג לכך שתנאי חייהם של היהודים בארצות מזרח אירופה יוטבו במידת האפשר.

בחתרם לקראת מטרה זו נתקלו במכשולים ובהתנגדות על כל צעד ושעל, מצד הכוחות שבקשו למעט את השפעתה של התנועה הציונית. בכל

זאת הוקמה בשנת 1907 מפלגה לאומית יהודית שזכתה במידה מסוימת של הצלחה, במאמצה להכניס לבית־המחוקקים (לנדסטרט) ולקונגרס האוסטרי (רייכסרט). ואולם אחרי נצחון פוליטי ראשון זה התעכבה התפתחותה של התנועה. בקיץ 1909, כאשר חזרתי לבויברק לשם בקור, התנהלה שם מערכת בחירות. המועמד של הציונים היה הציוני הותיק גרשון ציפר. במקרה שהוא היה נבחר לרייכסרט היה מספר הציונים ברייכסרט מגיע לחמשה.

השפעתו של ציפר היתה חזקה בבויברק, אבל הפולנים הרחיבו את גבולות המחוז עד שנכללו בו שתי ערים ששם היתה להם השפעה רבה, למרות שמבחינה גיאוגרפית לא היו הערים הללו שייכים למחוז. ציפר זכה בעודף קולות בבויברק, ואולם הערים בואירשטין וצ'ידטצ'קו הכריעו את הכף לטובת המועמד של הפולנים.

מיד לאחר הבחירות הזמין המפקח המחוזי של בויברק את אבי אליו ודרש ממנו שיסביר לו כיצד קרה הדבר שהוא, גבאי בית־המדרש, התיר להשתמש בבית־התפילה לשם אספה בקשר לבחירות. אבי העיר שהיהודים השתמשו במקום היחידי שעמד לרשותם. כמו כן ציין שבית המדרש איננו בית־כנסת בלבד, אלא גם מקום מפגש של הקהילה היהודית. ואולם כל ההסברות היו לשוא. אכן, לא לשם בירור הדברים הזמין המפקח את אבי, מטרתו היתה לדכא את הקהילה לאחר הפעילות הרבה שהראתה בבחירות ולאחר ההצלחה שנחלה בבויברק, מה שהבליט את אי היעילות שגילה הוא בהנהלת המערכה המדינית שלו.

המפקח המחוזי לא הסתפק בכך שאיים להגדיל את מסי בית המדרש. הוא איים על אבי גם באיומים אישיים, שכנראה היו חריפים ביותר. אחרי פגישה זו החליט אבי לוותר על משרת הכבוד שהחזיק בה במשך יותר משלושים שנה, לעקור ממקומו ולהשתקע בעיר אחרת, שבה שכנה אחותי.

שנתים אחרי הבחירות שהתנהלו ב־1909 החליט דר. ציפר, שבינתים התאכזב כליל מהסכויים להשיג הישגים כלשהם בשדה הפעולה הפוליטית באוסטריה, לרכז את כל מאמציו בציונות. בהיותו עורך־דין מוכשר, הקדיש את זמנו לאוסף כספים בחוגי הציונים הגליציאים למען ייסוד בית־ספר תיכון בירושלים, „הגמנסיה רחביה". האיש שהשפיע עליו לקחת על עצמו את המשימה הזאת היה ידידו, הפדגוג הדגול שלמה שילר, שעל שמו נקראה קבוצת שילר, שעל יד רחובות. שילר שכנע את ציפר שירושלים זקוקה לבית ספר מודרני דוגמת ה„גמנסיה הרצליה" שבתל־אביב. חדור בהכרה שזוהי תרומה ממשית להתפתחותה של ארץ־ישראל ניגש ציפר למפעל זה

בהתלהבות שעזרה לו להתגבר על מכשולים רבים. דלותה של יהדות גליציה היתה המכשול העיקרי שנתקל בו. ואולם ההתלהבות לא חסרה, ומקורות שונים עודדוהו במאמציו, שכן גליציה, אשר תמיד היתה מקור תורה, התפתחה בה רשת בתי ספר עבריים מודרניים. בשיחות ששוחחתי עם צעירים שפגשתים בשעה שבקרתי את קברו של הרצל — התברר לי כי בתי־ספר אלה עמדו בפני בעיות רציניות ביותר.

ציוני גליציה גאים היו על ההתפתחות בשדה־החינוך שהושגה בזמן קצר למדי. וכאשר בקרתי במקומות כגון למברג, גזורטקוב, סטניסלאו, טולמטץ, ברזיאן וקהילות יהודיות אחרות, נוכחתי שהיתה להם הצדקה גמורה לגאותם. בנסיעתי זו פגשתי צעירים רבים. אחד מהם, לאון לייבריך, שבאותם הימים היה תלמיד המחלקה הראשונה בגמנסיה של בוצאץ׳ ואשר כיום הנו מרצה בגרץ קולג׳ שבפילדלפיה, השאיר עלי רושם עז.

בתי הספר אשר התנהלו למרות הקשיים הרבים שעמדו בדרכם, מלאו תפקיד חשוב ביותר בחיי הנוער בגליציה. אנשי הדור הישן טוענים היו כי בתי ספר אלה הופכים את תלמידיהם לגויים. תנאי השכון היו על פי רוב ארעיים ביותר, שכן לא ניתן היה לספק את הנתונים הדרושים לפעולה נרחבת. וגם כאשר נמצא הכסף הדרוש לשם החזקת בנין בית־ספר — מה שהיה קורה אך לעתים רחוקות — היו מתנגדי הציונות עומדים בדרכם של הציונים ומונעים מהם את אפשרות השימוש באולמות הצבוריים שבמקום.

רק בעיר אחת, גלינאני, שבמזרח גליציה, היה לציונים בית צבורי, בית העם. במקומות אחרים יסדו מגביות, וערכו הגרלות שהזוכה בהן זכה בנסיעה לארץ־ישראל ללא כל תשלום, ואולם קשה היה לאסוף כספים. כמו כן נתקלו הציונים בקשיים נוספים. כאשר היו הזוכים בהגרלה אנשים הקרובים לגיל הצבא הם לא יכלו להשיג את הרשיונות הדרושים לנסיעה זו.

בארצות הברית היתה לבעייה צורה שונה במקצת, ואולם גם כאן היתה הבעייה קשה למדי. לא ההתנגדות הנמרצת כי אם האדישות היא שעמדה למכשול בדרך חינוך הנוער. דבר זה נתגלה לי בשעת בקורו השני של שמריהו לוין בארצות הברית, ב־1908. השתתפתי בוועדה שנשלחה לפגוש את דר. לוין במשרדי הציונים האמריקנים, שבאותם הימים היו באיסט ברודווי. בין יתר האנשים שבאו לקדם את פניו של שמריהו לוין, היה אליעזר ליפה יפה, אשר באו לשם מבית־הספר החקלאי של הבארון הירש שבוודבין, ניו־ג׳רסי, ששם הכין את עצמו לחיי חקלאי בארץ־ישראל.

יפה, שכבר ברוסיה היה ציוני וחבר קבוצה שכעבור זמן כינתה את עצמה בשם „התחיה", שוחח עם שמריהו לוין אשר הכירו מרוסיה. והנה נכנס לחדר ציוני נלהב וותיק ששמו מרדכי ברודסקי, שיסע את השיחה ושאל את דר. לוין על מעשיו של חברם המשותף דר. טמקין. מיד נתלקח יפה בחימה.

„הצרה היא", העיר בלהט, „שתמיד אתם מדשדשים בעבר ומזניחים את העתיד. במקום לספר זכרונות על דברים שהיו וחלפו, מדוע לא תביטו סביבכם ותגיסו עוד כמה ציונים שיהיו מוכנים לעשות דבר קונסטרוקטיבי, לבוא וללמוד בבית־הספר החקלאי שבוודבין. שם, לפחות, ילמדו להיות חקלאים טובים .אחרי כן יוכלו לנסוע לארץ־ישראל ולהדריך שם בחקלאות את אחינו שלהם לא שיחק המזל כפי ששיחק לנו, ושבאו מארצות אירופה מבלי שרכשו שם כל הכשרה חקלאית. ואולם לא", המשיך ואמר, „אין זה בשבילכם, ולא בשביל יתר הציונים אשר כל מעייניהם נתונים לדברים שבאידיאולוגיה. אתם אוהבים מאד לדבר על דברים שצריכים היינו לעשות — אבל כשהנכם עומדים בפני המעשה, אינכם מגלים אלא אדישות מוחלטת."

בהמשך דבריו הודיע יפה שהצליח לארגן בבית הספר שלו אגודה ציונית. בתחילה התנגד המנהל לארגון תלמידיו באגודה הציונית, בעיקר משום שחשש כי הממונים עליו, אנשי „יקה" לא יראו זאת בעין יפה, ואולם, בעבור זמן מה נשתנה יחסו לטובה והוא המריץ את התלמידים להצטרף לאגודה. ובכל זאת, כאשר סיים יפה את למודיו ונסע לפלשתינה לא נלווה אליו אלא תלמיד אחד.

ואם בבית הספר של הבארון דה הירש, ששררה בו אוירה של הכשרה מעשית, קשה היה כל כך לעורר בתלמידים את הנטיה לקחת חלק בגורלו של העם היהודי, הרי במקומות אחרים היתה האדישות לגבי כך גדולה פי מאה. פרט למעטים יוצאים מהכלל היו בתי הספר העבריים חדורים מושגים מיושנים, והיו בחינת קרקע צחיחה לרעיון הציוני. אכן, מאחורי אדישות זו לגבי הציונות הסתתרה הדלות. ואולם דלות זו לא היתה קשה כזו של גליציה. ובגליציה התקדמה הציונות למרות כל המכשולים וכבשה לה מקום נכבד בקרב הנוער. באמריקה התרכזו הסטודנטים היהודים בעיקר במקצועות החופשיים, אולי משום שדרכם למקצועות אלה קלה היתה יותר משבגליציה. והנה כך התנכרו והתכנית התרבותית הציונית לא עוררה בהם עניין רב.

אכן, לולא גלי ההגירה החדשים שחזרו והביאו עמם תגבורת של אנשים צעירים מאירופה, עלולה היתה התקדמותה של התנועה להתעכב במידה

רבה. אשר ליפה, הוא נחל אמנם אכזבה בבית־הספר החקלאי, אבל בארץ־ישראל זכה לראות כיצד נושא עמלו פרי. הוא לקח חלק ביצירת ההתיישבות השיתופית והיה מייסד המושב המשגשג והפורה נהלל. כמו כן היה אחד ממייסדיה של „תנובה".

כשפגשתיו בארץ־ישראל כעבור שנים, נשכחה ממנו האכזבה שהיתה מנת חלקו בארצות הברית. על כל פנים הזמן והישגיו הרבים ריככו את הרגש הזה במידה ניכרת. הוא אהב לספר זכרונות מימי האגודה הציונות שלנו שבמזרח העיר, כאשר היה משקיע עמל רב כדי לשכנע את הבריות להעריך את החשיבות שיש בהשתתפותם של האמריקנים בבניינה של פלשתינה. „ועכשיו", אמר לי פעם, „התגשמו מרבית חלומותי. לא נשארה לי אלא משאלה אחת — לראותנו זוכים בעצמאות."

הוא לא זכה לראות בחייו בהתגשם משאלתו האחרונה. אכן, מקום חשוב היה לו בין בוני ישראל החדשה ועל כך תעיד העובדה שעוד ב־1932 מנה אותו הישוב בין עשרת בוניה הראשונים של ציון. זכות מיוחדת, בהתחשב עם רבויים של האישים החשובים שהקדישו את חייהם למען המטרה הנאצלה הזאת.

פ ר ק ט ז

אומרים שהסבלנות יש בכוחה לשחוק אבנים — ואולם מתוך נסיוני האישי יודע אני כמה מייגעת הסבלנות את האדם. סבלנותי, כזו של רבים מחברי המועדון שלנו באותם ימים ראשונים, עמדה בפני נסיון קשה בשעת מכירת בולי הקה"ל. אחזנו בכל התחבולות שיכולנו להמציאן. הזמן שבזבזנו על כך יקר היה מהתוצאות שהשגנו. ומבחינה כספית כדאי היה לנו לשלם בעד הבולים מתוך כיסינו ולהקדיש את הזמן שנחסך על ידי כך לעסקינו ומשרותינו. ואולם לא זו היתה מטרתנו. אוסף הכספים היה אמנם הדבר העיקרי שחתרנו לקראתו. ואולם הערך החינוכי שבדבר גם הוא חשוב היה בעינינו לאין ערוך. כולנו האמנו, כי ההישגים החינוכיים שקוינו להם יהיה בהם לפצות אותנו אלפי מונים בעד מאמצינו, אף שלעתים נראו אלה בעינינו כנואלים בתכלית.

ידוע ידענו כי הקרן הקיימת לישראל לא תזכה בהענות מלאה כל זמן שהצבור לא ייטיב להבין את מטרותיה ופעולותיה. דימינו בנפשנו שאין טעם להציג את הקופסה הכחולה, שכיום הריהי מוכרת לכל, בפני הבריות ולבקש מהם תרומות. ריח עז מדי של צדקה נדף מכך ולא תמיד נתנה לנו הזדמנות להסביר לתורמים את פשר תרומתם. כמעט כל אדם מוכן להכניס את ידו לכיסו ולנדב פרוטה בשעה שאתה מציג מתחת לחטמו קופסה של אוסף כספים. ואולם אך מעטים יתעניינו לדעת מה פירושה של תרומה זו. ואולם בשעה שהנך מוכר בול, מצפים ממך שתסביר מה פירושו. נוסף לכך אתה נותן דבר כלשהו תמורת התרומה, ואם גם אין לדבר זה אלא ערך סמלי.

בשנת 1910 החלטנו, לואיס קרטר ואנכי, לנסות ולמכור בחדשים אוגוסט וספטמבר בולים של הקהק"ל בבתי הקברות היהודיים, שכן בחדשים אלה באים לשם אלפי מבקרים. העלבונות הקשים שספגנו וחיצי החשד שהוטלו בנו די היה בהם לרפות ידי כל אדם שלא ניחן בעקשנות גדולה כשלנו. ואולם בעינינו היה כל בול שמכרנו מעין נצחון, בעוד שכל סירוב שנתקלנו בו לא היה בעינינו כשלון אלא דחית הנצחון לשעה קלה. כאשר באו אברהם גולדברג, עורך העתון האידישאי הציוני שלנו „דאס אידישע פאלק" וחברו לעבודה הרי סקלר לבית הקברות בואשינגטון כדי לכתוב כתבה על המוני היהודים שלקחו חלק בעליה לרגל שנתית ומסורתית זו, הבחינו בנו בשעה שעמדנו בשבילים המתפתלים ובין המצבות ועצרנו כל אדם שעלה בידינו לעצרו, כדי להשמיע באזניו את פרשתנו. הנה כך עסקה הכתבה שלהם בעיקר במערכה המתמדת שלנו למען הקהק"ל.

לפני החגים, כאשר עשינו את כל אשר בידינו כדי לצרף את הבולים לכרטיסים של בתי־הכנסת, החלטנו לערוך אספה של אישים העומדים בראש כמה ארגונים של יוצאי גליציה היושבים במזרח העיר. קיוינו לזכות בעזרה ממשית כלשהי וגם בכמה חברים חדשים. ואולם התגובה שקידמה את פנינו באותו מוצאי יום א' ב„הנינג הול" הפתיעה אותנו לגמרי. מאות ממנהיגי ארגונים אלה נאספו ובאו, וכן גם מייצגיהן של קהילות קטנות רבות. אכן, איש לא נעדר, פרט לנואם הראשי.

אחוזי יאוש מיהרנו, יעקב קופיקין־מנקס, שמואל וייזן ואנכי, למטה הראשי של הפדרציה, שהיה באיסט ברודווי. שם התקימה ישיבת וועד אשר יושב הראש שלה היה פרופסור ישראל פרידלנדר. כשסיפרנו לו על הצרה שאנו נתונים בה, ביטל את הישיבה וחזר עמנו אל האולם, ששם נאם נאום

שתוצאותיו נאות היו מכל שאפשר היה לקוות.

בין הקהל היה זקן אחד בעל דמות פטריארכלית וזקן לבן ונאה, אשר הציג את עצמו בשם צבי כהן מיפו. כה עז היה הרושם שעשה מראהו עד שנתבקש לספר לנוכחים על נסיונותיו האישיים בארץ־ישראל. הרקע שלו היה מענין ביותר. הוא היה בנו של דון כהן, תלמיד־חכם מסטיץ׳ שבאוסטריה, אשר תירגם לעברית את „הנשמה החפשית״ של לסינג. בשנת 1891 נסע צבי כהן לוינה והדפיס שם את העתון „ווינר איסראליט״, שעורכו היה ראובן אשר ברוידס. כמו כן היה ממייסדי אגודת „ארץ ישראל״, אשר הרצל הצטרף אליה בשנת 1896.

אותה אספה עוררה את צבי כהן לגלות התענינות באגודתנו. מאז הרבה לבקר במועדוננו. לפני נסיעתו לארץ־ישראל ערכנו לו מסיבת פרידה. נזדמן לי לשבת על ידו והוא העיר לי שהשולחן מלא בקבוקי יין, אבל אין עליו אלא בקבוק יין אחד מארץ־ישראל. „אחרי ככלות הכל״, אמר, הרי מחובתם של היצונים לתמוך ככל האפשר במוצרי ארץ־ישראל. אחרת כיצד תוכל הארץ להתפתח?״

הסברתי לו כי יין המובא לאמריקה מארץ אחרת עולה ביוקר, וכאשר ציינתי לפניו את המחיר שהיה עלינו לשלם בעד בקבוק יין „הכרמל״, שעמד על השולחן, ניתר ממקומו מרוב כעס. „שערוריה״, קרא, ומיד החל לחשב את המחיר שצריך היה לעלות בקבוק היין, כשהוא מביא בחשבון את מחירו בארץ־ישראל, את הוצאות האריזה, המשלוח, המכס, וכו׳. לפי חישוב זה צריך היה מחיר בקבוק היין להיות נמוך לאין שעור מזה ששילמנו בעדו. אכן, מחיר זה, בהתחשב עם הבדל הטיב ועם כוח המשיכה המיוחד שהיה ליין ארץ־ישראל, איפשר ליין „כרמל״ להתחרות עם יין תוצרת אמריקה.

כאשר סיים את חישובו הודיע צבי כהן כי יש בדעתו לדחות את נסיעתו עד שיעלה בידו לייבא כמה דוגמאות של יין משופר מיקבי פתח־תקוה ועד אשר ימצא באמריקה אדם שיהיה מעוניין להפיץ את יין ארץ־ישראל במחירים צנועים למדי.

כעבור שנים שלושה ימים בא צבי כהן לחנותי וסיפר לי שהוא כתב ליקבי פרידמן שבפתח־תקוה וביקש מהם לשלוח לכתובתי כמה בקבוקי יין לדוגמה. כיון שבאותם הימים היה הקשר בין הארצות איטי ביותר, עברו שמונה חודשים בטרם נתקבלו בקבוקי היין שכהן ביקש לשלחם לו. בהיותו איש המעשה אשר למרות גילו גדוש היה מרץ, הקדיש את עצמו, בינתים, לבצוע תכנית אחרת — ייסוד „חברת אחוזות״ באמריקה.

הוא לא נלאה מלשוחח על כך עם קבוצות ויחידים, והוא הזעיק מקרבו את כוח השכנוע שלו למען הגשמת התכנית הזאת. מאמר שהדפיס ב„דה מירור אוף פלשתין" עשה רושם כה עז עד שקבוצה מאתנו, שבראשה עמד מיכאל שליט, ארגנה את ה„אחוזה" של ניו־יורק ויסדה את רעננה, המושבה האמריקנית המשגשגת בארץ־ישראל, אשר כיום הריהי מונה יותר מ־12.000 תושבים.

כשהגיעו בקבוקי היין, הצעתי לכהן להעבירם למיכאל שליט, כיון שלא הייתי מומחה בעניני יינות ומשקאות. שליט היה סוחר יין והאדם המתאים ביותר לעסוק בענין זה. הוא בחן את מחירי היינות ואת טיבם, הביע שובע־רצון ומיד ניגש לטפל באמצעי ההעברה והזמין בטריאסט בקבוקים, ארגזים וחומרי אריזה אשר ציוה לשלחם לארץ־ישראל. בשעה שפרצה מלחמת העולם הראשונה היה שליט בפתח־תקוה ועסק שם בבדיקת יינות שונים. המלחמה הפסיקה את המסחר עם המזרח התיכון ואחרי שנסתיימה, שם חוק איסור המשקאות קץ לכל עסק היין של שליט. התכנית שיזם צבי כהן הושמה לאל.

דומה שהקושי החמור ביותר באותם הימים היה ביצירת הרגשה של אמון כלפי האגודות הציוניות השונות, כלפי יציבותן וכשרן להוציא את מטרותיהן לפועל. בדבר הזה תלויות היו רוב המגביות שלנו וכשרון המעשה של הציונים שלנו עמד להם להמציא דרכים שונות כדי לעורר את אמונתו של הצבור. זוכרני, למשל, כי כאשר השתתפתי באספה שנערכה לכבוד יום הזכרון של הרצל ראיתי את אברהם שפיכנדלר, אחד מהמסורים ביותר שבין הציונים הצעירים, יושב על יד הדלת.

„עלינו להוכיח לאחינו היהודים כי הציונים ממלאים את הבטחותיהם", העיר לי, „ואין דבר שיש בו לעורר אמון לגבי מוסד העוסק בעניני כספים יותר מהתשלום המידי. וכיון שהמשרד בלונדון מקפיד לשלם את הרבית על השטרות, אין אני מסתכן כל עיקר. אין זו אלא הלואה לשעה קצרה אשר אני מלוה לאוצר, אשר תשולם לי בחזרה כשהמשרד ישלם את הרבית על השטרות". מאז אותה אספה התקרבתי אל שפיכנדלר יותר ויותר וההכרות עם הציוני הצעיר התפתחה והיתה לידידות עמוקה וארוכה, לא רק ביני ובינו, אלא גם בין משפחתי ובין משפחתו.

בקיץ של שנת 1910 יצא לואיס ד. ברנדייס, אולי בפעם הראשונה, בגילוי דעת שהצטיין ביחס חיובי לגבי התנועה הציונית. בראיון עם בא כוחו של ה„אמריקן היברו", אמר, „הריני רוחש אהדה רבה לציונים; התנועה

הוכיחה את עצמה כתנועה חיובית ביותר. אנשים אלה, שרבים רואים בהם חולמים, ראויים ליחס של כבוד והערכה מצד כל העולם היהודי".

ואולם לא תמיד היו הכבוד וההערכה הגמול שזכינו בו. כאשר חפצנו לערוך אספה לכבוד יום הזכרון של הרצל בבית כנסת שבמזרח העיר, התייחס אלינו דר. קליין, רבה של קהילת „אוהב צדק", אשר ברחוב נורפולק, בכל הכבוד והרשה לנו לערוך את האספה בבית הכנסת שלו. הוועדה שלנו שכרה נואמים, הדפיסה כרוזים והדביקה על יד בית הכנסת מודעה שהודיעה על האספה. ואולם, יומים לפני האספה בא אלינו השמש של בית הכנסת והודיע לנו כי נשיא בית הכנסת השתמש בעובדה שהרב נעדר מהעיר כדי לסלק את המודעה ולתת הוראות שלא להעמיד את בית הכנסת לרשות האספה.

כיון שבאותו קיץ שהה רבי קליין בבית הקיץ שלו אשר ב„סי קליף", לא היתה לנו כל דרך אחרת אלא לתפוס את הרכבת המאוחרת ולנסוע אליו. יצאתי לדרך עם חברי לתנועה שגם שמו היה קליין, ובחצות הלילה הגענו למחוז חפצנו. השפענו על הרבי לכתוב מכתב חמור לנשיא וחזרנו לניו־יורק ברכבת נושאת־חפ"ב המוקדמת, וכך היה בידינו הסיפק ליישר את כל ההדורים. תוצאת מאמץ זה היתה אספה רבת עם. אכן, כה רב היה מספר הנאספים עד שהיה עלינו להשיב ריקם פניהם של אנשים רבים. בית הכנסת היה מלא מפה אל פה, ומצב רוחו של הקהל היה אוהד. אחרי נאומיהם של פרופסור ג. זליקוביץ, עתונאי אדישאי, וצבי הירש מלישנסקי, אשר הפיחו בכל רוח התלהבות, נדבו המשתתפים סכום נאה למען הקרן הקיימת לישראל.

מנהג יהודי ישן הוא לערוך בכל שנה אזכרה ביום מותו של איש גדול, ואולם אך לעתים רחוקות נוהגים לציין גם את יום הולדתו. דר. הרצל ראוי היה, חשנו כולנו, שיום הולדתו ויום מותו יהיו ימי זכרון בהיסטוריה היהודית המודרנית. הנה כך, חדשים לפני האזכרה להרצל, ערך המועדון הציוני שלנו מסיבה לכבוד יום הולדתו החמשים. לשם כך שכרנו את „קלינטון הול" ואחד מחברינו, מכס דופט, הצליח להשפיע על כמה אמנים, מהנודעים ביותר באותו זמן, להופיע במסיבה. בין אלה היו רגינה פרגר, כוכב הבמה האידישאית והמשורר האידישאי המפורסם מוריס רוזנפלד.

באספת האזכרה להרצל, שנערכה כעבור שנה ואשר עלי הוטל התפקיד לארגנה, נגרמה לי אפתעה נעימה. בזכות פעילותי הציונית הגיש לי המועדון האוסטרו־הונגרי תעודה של ספר הזהב של „הקרן הקיימת לישראל". כאשר בקרתי במשרדי הקה"ל בירושלים, כעבור יותר משתים עשרה שנים, פתח

לפני זלמן קוטלר, עתונאי אידישאי שהתיישב בארץ־ישראל, את רשימת ספר הזהב. ובמצאו את שמי במקום שנרשם שם, אמר לי שעלי להיות גאה בכך ששמי נכלל בכרך הראשון, משולב לנצח בשמותיהם של גדולי הציונים בעולם, מייסדי התנועה ו„הקרן הקיימת לישראל". אותו רגע היה אחד הרגעים הגדולים בחיי. אכן, לא אשכחנו לעולם.

שמחתי בכבוד שזכיתי בו באזכרה להרצל הועמה למחרת היום, כאשר שותפי לואיס קוטלר, אשר יצא לבקור בגליציה, שלח לי מברק בו הודיעני על מאורעות דמים שהתחוללו בעיר ברוהביץ, ששם ירתה המשטרה בציונים חפים מפשע, בה בשעה שערכנו את אספתנו בניו־יורק. הרציחות היו תשובה למחאת הציונים כנגד הזיופים שזייפו הפולנים בבחירות לפרלמנט הלאומי בוינה. מעמד הדברים דומה היה במידה רבה למעמד הדברים בבחירות בויברק, שהתקיימו בשנת 1909. ואולם הפעם הציבו הפולנים מועמד שלא היה פולני אלא יהודי מתבולל, בשם דר. נתן לבנשטין. היה זה אחד מאותם צאצאי צפרדעונים מוזרים המבחילים אשר צייתו לפולנים בכדי לפתוח לעצמם דרך לאפשרויות חברתיות וכלכליות. מתנגדו היה מועמד ציוני שנבחר על ידי „המפלגה היהודית לאומית". טכסיסם של הפולנים, להציג ברשימתם מועמד יהודי, או לפחות אדם שמוצאו יהודי, לא הוליכה שולל את המצביעים היהודים. וכדי „לנצח" בבחירות נאלצו לנקוט במעשי תרמית. כאשר ערכו המצביעים הפגנה, בתור מחאה על תוצאות הבחירות, נצטותה המשטרה לירות בראשי המפגינים — רובם ציונים צעירים — ולאסור רבים מהם.

יומים אחרי שקבלתי את מברקו של שותפי הוטל על שמואל גולדשטין, אחד מהציונים המסורים שלנו, לארגן אספת מחאה ב„האמילטון פיש פארק", שבה דברו נואמים ידועים נגד מעשי האלמות של השלטונות הפולנים. למחרת היום יצאה וועדה, שבראשה עמד חברנו מוריס קרמר, לוואשינגטון, כדי למסור כתב מחאה לשגריר האוסטרי. מנסיוננו ידענו כי שום תועלת מעשית לא תצמח ממחאתנו, ובכל זאת חפצנו להשמיע את דברינו באמצעות הצנורות הגבוהים, שכן תקותנו היחידה להניע מישהו להתערב בדבר באופן רשמי נתונה היתה בידיהם של השלטונות בוינה.

תקרית זו היה בה לשפוך אור על חוסר האונים של התנועה הציונית בכל השייך לענייניה הפוליטיים הפנימיים של אוסטריה. דבר שכבר התברר למנהיגי הציונים בגליציה, ביניהם חבר הפרלמנט אדולף סטנד.

אנו, ציוני ארצות הברית, מעולם לא התערבנו בעניינים פוליטיים מקומיים, ובאותם הזמנים האמינה הסתדרות הציונים האמריקנים שעליה

להמנע מכל פעולות פוליטיות, בין שהיא במסגרת אזורית ובין שהיא במסגרת לאומית. החלטה זו נתחזקה בנו אחרי תקרית שהריני זוכרה בבהירות, כאלו לא ארעה אלא אתמול. זה היה בשנת 1911, כאשר אך העתקנו את המועדון האוסטרו־הונגרי שלנו למעון נרחב יותר, שהיה ברחוב איסט הוסטון, מספר 253. יום אחד בא אלינו צעיר בשם גוסטב הרטמן וביקש אותנו לעזור לו לזכות במשרה צבורית באמצעות רשימת הרפובליקנים. לא הבטחנו לו לעשות דבר, אבל הוא הצליח לשכנע אותנו לקבוע מודעת תעמולה עם תמונתו בחלוננו, שפנה לרחוב אוסטון.

למחרת באו שני בעלי־גוף, חברי המועדון הדמוקרטי שבעברו השני של הרחוב, ודרשו שנסיר את מודעתו של הרטמן ונציג במקומה מודעה עם תמונה של המועמד שלהם לבית־המחוקקים.

הם לא המתינו לתשובה חיובית או שלילית, אלא מיהרו וקרעו את תמונתו של הרטמן מהחלון ואיימו עלינו לעשות שמות במועדון במקרה שנחזירנה לחלון. באותה שעה החלטנו שעלינו להתרחק מכל ענינים פוליטיים מקומיים כמו ממגפה.

ואולם לעתים קרובות משנים התנאים את פני הדברים. כעבור כמה חדשים השתתפנו באספת מחאה כנגד אסור הכניסה לרוסיה שגזרה הממשלה הרוסית על יהודים בעלי דרכונים אמריקנים. אף על פי שלא היתה זו אספה פוליטית, בכל זאת כשסיים המושל וודרו וילסון מניו־ג'רסי את נאומו, נתעוררה תנועה ספונטנית ורבים מיושבי היציע הכריזו שהוא ראוי להיות נשיא ארצות הברית.

בעקבות אספת המחאה ביקרו הרב יוסף זאף וידידו הציוני שמואל פרידמן את וילסון בביתו אשר בניו־ג'רסי, כדי לדון עמו בענין. זאף, אשר היתה לו עמדה נכבדה בין המנהיגים הדמוקרטיים בניו־יורק, הביע לוילסון את הערכתו הרבה והודיע למושל כי יש בדעתו להתחיל במסע תעמולה במזרח ניו־יורק. בחזרו לניו־יורק מיד ניגש זאף למלאכה והדפיס אלפי כרוזים, ארגן אספות, וכיוצא בזה.

אחרי שנבחר וילסון לנשיא חזרו זאף ופרידמן ובקרוהו שנית בניו־ג'רסי. זאף, אשר עבודתו הפוליטית למדה אותו להיות גלוי־לב, לא היסס להניח את הקלפים על השולחן. בשיחה עם וילסון פנה אליו ושאלו: „אדוני הנשיא, מה יש בדעתך לעשות למען הציונים השואפים לרכוש את ארץ־ישראל ולהפכה למדינה יהודית?"

הנשיא וילסון חייך את חיוכו השקט ואמר, „כאשר תהיה העת בשלה בשביל ארץ־ישראל יהודית תמצאו בי ידיד המוכן לתת את עזרתו להגשמת המטרה הקדושה הזאת."

אנשים רבים הבטיחו הבטחות כאלו ולעתים קרובות לא היתה כנות רבה בדבריהם. ואולם יוסף זאף, אשר ידע כי וילסון הוא אדם ישר בתכלית, קיבל את דבריו כפשוטם — והעתיד הצדיק את אמונתו באמריקני הגדול הזה.

פרק יז

כמה חדשים אחרי פורים של שנת 1912 הודיעה לנו אחת מחברות המועדון הציוני שלנו, גברת דורה שיפמן, על היוסדו של ארגון נשים ציוני בשם „הדסה", שבראשו עמדה הנרייטה סולד, אשר כבר אז ידועה היתה בכל רחבי אמריקה בזכות משפחתה ובזכות עבודתה החשובה בתנועה הציונית. על מנהיגות התנועה הצעירה הזאת נמנו נשים רבות שחברינו הכירון, ביניהן: גברת מתילדה שכטר, אשתו של נשיא הסמינר התיאולוגי, גברת ריכארד גוטהייל, אשתו של הנשיא הראשון של הפדרציה של ציוני ארה"ב, גברת אליס זליגסברג, גברת גרטרוד גולדסמית, (כעבור זמן היתה לגברת ברנארד א. רוזנבלט), גברת סופיה ברגר, (כעבור זמן — גברת מוהל), גברת נ. טיילון פיליפס, גברת נטי אלווי, גברת לוטה לבנסון, מזכירת המשרד הציוני שכה הצטיינה ביעילותה; גברת לוין אפשטיין, גברת רחל נתלסון, גברת מרדכי מ. קפלן, גברת ס. פ. אבלו, גברת י. ל. מגנס, גברת שרה קוסי מניוארק, וגברת רוז הרצוג. בין אלו שהצטרפו לתנועה זמן מה אחרי כן היו רוז ג'יקובס, שהיתה חברה פעילה ב„הדסה" וכעבור כמה שנים היתה לנשיאתה הכללית. כאן המקום לציין גם את רות פרומנסון, אשר אותה ואת בעלה הכרתי מימי הראשונים בתנועה הציונית. רות פרומנסון עמדה במשך כשלושים שנה בראש „משרד האספקה הארצישראלי". אכן, גאים היינו בה מאד כאשר התנדבה לעשות עבודה חשובה זו לטובת ארץ־ישראל.

בימים אלה, שקדמו לאמנציפציה של האשה, היה ארגון נשים לאומי בחינת חידוש מסעיר, שסיכוייו עוררו ויכוח חריף. כמובן מאליו לא הרבה

ידוע היה על תכניתה של „הדסה", והריני מסופק אם הנרייטה סולד עצמה, אף שניחנה בכושר רב לחזות את העתיד, ידע להעריך כראוי את חשיבות התפקיד שעתידה היתה „הדסה" למלא בבניין המדינה היהודית.

בקיץ שנת 1912 הפלגתי לאירופה באניה „פרזידנט גרנט". חברי למסע היה הציוני הותיק אליהו אברהם לוברסקי, שנסע ללונדון להתראות עם ידידו הטוב, הסופר והחוקר אחד־העם. פרט לידידותם הממושכת היו ביניהם קשרי עסק, שכן לוברסקי היה בא כוח אמריקני של אותה חברה אשר אחד־העם היה מייצגה בלונדון. בפגישה זו עם לוברסקי על סיפון האניה נזדמן לי לשוחח עמו על שאלה אחת שהרי שטרן הציגה לדיון במועדון שלנו, השאלה אם עדיין היתה התנגדותו של אחד־העם לציונות המדינית חזקה כפי שהיתה בימיה הראשונים של ההסתדרות הציונית העולמית.

אחד־העם הטיף, כידוע, ל„ציונות רוחנית", שדברה בעיקר ללבה של העלית היהודית, של המיעוט הנבחר מבין אנשי הספר המובהקים. חסרונה של תורתו, כפי שנוכח הרצל, היה בכך שהיא לא נתנה להמוני היהודים מקום בפעילות הציונית. אכן, גדולתו של הרצל, שגם הוא יצא מהאריסטוקרטיה האינטלקטואלית של אותה תקופה והיה מרוחק ביותר מחייהם ועניניהם של המוני היהודים, הוא בעצם העובדה שהוא הבין שהציונות שייכת לא רק למנהיגי התנועה, אלא לעם כולו. מיומנו של הרצל אפשר להיוכח שפעמים רבות עמד נוכח מאבק פנימי בין איסטניסותו הטבעית ונטיותיו האריסטוקרטיות ובין התביעות שנתבעו ממנו בעקב שאיפתו ליצור תנועה רחבה, המונית, ודמוקרטית. מענין הדבר, שבכל פעם, ואפילו כאשר היה בכך להגדיל את קשייו ולסבך את החלטותיו, ניצחו האינטרסים של הצבור היהודי בכללותו.

לוברסקי הבטיחני נאמנה כי חל שינוי ניכר בנקודת ראותו של אחד־העם ובהשקפת עולמו. בחמש עשרה שנים קובעות אלו התקרב אחד העם במידה רבה לגישתו של הרצל, שראתה בארץ־ישראל מקום ששם יוכלו היהודים להתיישב ושם יוכלו לבנות להם מולדת עצמאית ובלתי תלויה באחרים מבחינה כלכלית ומדינית.

לוברסקי הזמינני לבוא עמו ללונדון ולפגוש את אחד־העם, ואולם לא היה בידי לשנות את תכניותי, שכללו את השתתפותי בישיבות הוועד הפועל שהתקיימו בברלין. בישיבות אלו, דרך אגב, נזדמן לי לשוחח עם באי הכח מגליציה דר. האוזמן ואדולף סטנד, ובכמה מהויכוחים הבלתי־רשמיים שהתווכחנו ביניהם, השתתף גם שמריהו לוין.

אדולף סטנד גילה התעניינות רבה בהתפתחותה של התנועה הציונית בארצות הברית. בפרט נסבה התעניינותו למועדון הציוני שלנו.

„מדוע זה", שאל, „כה מעטים הם האנשים המצטרפים למועדון האוסטרו־הונגרי שלכם מכל אלפי המהגרים הנוהרים בכל שנה לאמריקה? בכל שנה שולחים אנו אליכם אלפי ציונים צעירים ומה קורה בשעה שהם מגיעים לאמריקה? רובם נוהגים כאלו מימיהם לא שמעו כלל על הציונות. למעשה, הם פשוט נעלמים בתוך כור ההתוך, נבלעים כליל בחיים הסובבים אותם ושוב אין רואים אותם ואין שומעים אותם בחוגים הציוניים".

אכן, ראיתי בעליל שמר סטנד לא ראה בבירור את הבעיות אשר עמדו בפני המהגרים מרגע הגיעם לארץ שאימצה אותם לבנים, ולא השיג בנפשו את המכשולים שנתקלו בהם, מכשולים כגון: שפה חדשה, סביבה חברתית חדשה שיש להתרגל אליה, הצורך להרויח כסף בארץ אשר לא היתה, כפי שהנחו אותם המעשיות להאמין, מרוצפת בזהב וזרועה אבנים יקרות.

דומני שעלה בידי להסביר לו כי לגבי אלפי יהודים, לא היתה הציונות אלא מעין הגנה מדינית נגד הדכוי הדתי. בשעה שלא היה עליהם לעמוד על המשמר מפני הפגיעה שעלולים לפגוע בהם בשל יהדותם, שוב לא היתה לציונות משמעות כלשהי בעיניהם, והדרך היחידה לכבוש את לבם מחדש היתה ההסברה המקיפה שהיה בה להחדיר בנפשם את מלוא משמעותה של ציונות ואת מובנה האמיתי.

עם שובי לארצות הברית שמחתי לראות כי ההלכה שהצגתי בפני מר סטנד הפכה למעשה: קבוצה מחברינו עברה ל„הארלם", הרובע שבאותם הימים היה רובע שכולו יהודי, וארגנה שם אגודה ציונית של חלוצי הציונות, שבראשה עמד נשיאה הרי שטרן. אליאס פרייס היה סגן הנשיא ואוליאס קרטר הגזבר. כעבור זמן נבחר שמואל ברמן לנשיא ופני שכטר־גרטר היתה המזכירה. בין חברינו שהצטרפו לאגודה זו היו עמנואל קרטר, שמואל ניומן, אירבינג ומואי גרוב. אכן, בזכות פעולה חינוכית ממושכת של קבוצה זו, עלה בידיה להביא אל שורותינו חברים נוספים. אף על פי שדבריהם של בני קבוצתנו לא הגיעו אלא אל חלק קטן מהקהילה היהודית ב„הארלם", הרי הודות למאמצים כשלהם גדלה התנועה באמריקה והתפתחה. חברים אחרים מהמועדון הציוני שלנו שעברו לפעול ברבעים שונים של העיר היו: הרמן שוארץ, קלמן מאהלר, פיליפ לוי, שמואל וייזן, מהרובע השבעה־עשר, בורו פארק, מוריס קרמר, צ'ארלס הרמץ, מכס יענקל, יוחנן קורנבלו, מהרובע הארבעה־עשר, יוסף שור, לואיס יענקל, ג'רום רולר, מהרובע

הששה־עשר, „איסט ניו־יורק", סלו קובל, סילביה קרמר מהרובע השני, לאור איסט סייד האדון והגברת דופט, איזדור וגולדה פירסט, שאול לו, מ„פורסט היל", קלרה פישר־ולצר, מנחם מנצ'ל, מריצ'מונד היל, מכס גטראו, האדון והגברת נחמיה זוננשין, האדון והגברת שמואל גולדשטין, האדון והגברת אברהם הבר, האדון והגברת יעקב ה. ראנד, דוד פודובסקי, יוסף וייס, לאו קורץ, מוריס קורץ ואנכי. כולנו נמצאנו פועלים במאנהאטן, ברובע השביעי; הרמן דרוקר עבר לוואשינגטון הייטס, אזור 87; הרמן יונגלייב, לברונקס רחוב 12, אזור ניו־יורק, נחמיה קורנבלאו לברונקס רחוב 25 אזור ניו־יורק; שמואל יודנפראונד, סם האלברכט, מנדל ארליך, דר. שמואל מרגושס, הרי אונגר, אדוארד שפיגל, יצחק שוסטר וסם שמבור, עברו לפעול ברחוב 39 ברונקס, רובע ניו־יורק; דר. סימון מילר, ליונקרס אזור ניו־יורק, דר. לאויס לאונר לליברטי, מחוז ניו־יורק, יונה לסי גייט, רובע ניו־יורק, האדון והגברת פיליפ פרידמן עברו לפעול במחנה השחר של „בני ציון" שבברוקלין, ניו־יורק. נתן גרין היה פעיל בין ה„לייבור ציוניסטס" שבברוקלין. בין האנשים אשר עד היום הריהם פעילים ברבעים הישנים אפשר למצוא את דוד וולפסון, הפעיל במחנה „מסדר בני ציון" ואת האדון והגברת סם צוקרברג, האדון והגברת פיליפ וויינברג, האדון והגברת שוארץ, גברת מנדל ארליך, גברת הרמן שוארץ, יוסף שוארץ ואחיו עמנואל, מרק גרין, גרטרוד הלברכט, יטה רנדשינדלהים, אברהם ג'וני, דוד טפר, ויליאם ונתן צוקרברג, רוז רוז־וכלר, מיני רוז־סקלרסקי, איזידור טרום, יעקב חמידס, ישראל מרגושס ושרה סמבור. שרה רובינשטין־ישראלי, שהיתה חברה פעילה בהדסה ונשיאת סניף ברוקלין. צ. ה. רובינשטין, אשר שרת את התנועה בנאמנות במשך הימים שהיה מזכיר המערכת של העתון היהודי „די דיי" (היום).

רבים מחברינו נוהגים היו לנסוע למקומות שונים בארצות הברית וגם לארץ ישראל, ולקשור שם קשרים אמיצים עם התנועה. משיקאגו הגיעו אלינו שמועות כי מכס הבר, מר ומרת מכס פליגלמן, רבי מוריס גולדשטין ואשתו, עושים כמיטב יכולתם למען התפתחות התנועה במערב. אלי קרייזלר גילה פעילות בהסתדרות המזרחי שבג'רסי סיטי. לואיס שפיגל, יואל רדנר וצ'ארלס הלברכט התיישבו בישראל.

החברים שגייסנו במשך השנים לשורות הציונות היו מושרשים יפה בתנועה. מדי פעם בפעם קרה אמנם שמישהו נשמט והתרחק מאתנו, ואולם גם אותם אנשים אשר פעילותם בתנועה לא נמשכה אלא זמן קצר, נשארו

בהם כמה ערכים, כמה יסודות של ציונות ששימשו לנו מקור עצמה בשנים שלאחר מלחמת העולם השניה. כל מי שהיה אי פעם חבר בתנועה באמריקה חדור היה יחס של הבנה ואהדה לגבי הציונות ומטרותיה. שלא כבני אירופה, הם לא נהדפו אל הציונות, בכוח רגש עיור או בכוח הסכויים להמלט מהדכוי. הם באו לשורות התנועה מתוך רצון חפשי ובחירה חפשית ומתוך אמונה שבשיקול דעת.

במאי שנת 1914, בא דר. ניסן כצנלסון, אחד מידידיו הקרובים של הרצל, שמילא תפקיד של גזבר ההסתדרות הציונית העולמית ומנהל „אוצר ההתיישבות היהודית", לארצות הברית, כאורחה של הסתדרות הציונים האמריקנים. מאז 1912 נתונה היתה אירופה במצב של מתיחות וסערה. צרפת, גרמניה, אנגליה, רוסיה ואוסטרו־הונגריה כמו ישבו על חבית אבק שרפה, שלא היה דרוש לה שתתפוצץ אלא גץ אחד קטן. מעמד דברים זה היתה לו השפעה ניכרת על מצבה הכלכלי של אירופה.

תפקידו של דר. כצנלסון היה לחקור את האפשרות להקים סניפים של „אוצר ההתיישבות היהודית" בארצות הברית, בכדי ליצור בסיס יציב להשקעותיו של הבאנק הציוני, שכן הכל סבורים היו שאם גם תפרוץ מלחמה באירופה לא תניח אמריקה לעצמה להגרר לתוך המערבולת.

לגודל הצער פרצה מלחמת העולם הראשונה לפני שהספיק דר. כצנלסון לסיים את סדוריו, ומאות אלפי דולר, שהיו מושקעים באירופה, הלכו לטמיון. במקרה שהיה האוצר מצליח להקים סניפים בעוד מועד אין ספק שחלק גדול מהכסף הזה היה מועבר לארצות הברית בתור השקעות־משנה ומצבה הכספי של ההסתדרות הציונית העולמית שהיה כה נואש בסוף המלחמה, לא היה רע כל־כך כפי שהיה. הטרגדיה שהשתררה בשנים הראשונות שאחרי המלחמה ודאי לא היתה חמורה ביותר, ולא היה קורה שאלפי מתיישבים חדשים יעזבו את ארץ־ישראל מחמת הרעב, כפי שקרה בשנות 1925—1926. אכן, הארץ חסרה היתה את האמצעים הדרושים כדי לעמוד בפני הסערה הכלכלית שהציפתה. ואולם כנראה נגזר על ישראל להבנות בתנאים עוינים. התחיה הלאומית זרועה היתה אין סוף של מכשולים, כל אחד קשה ממשנהו. דומה הדבר כאלו שוב ושוב נאלצו בוניה של האומה החדשה להוכיח כי ראויים הם לשאת באחריות ההיסטורית הגדולה שנחה על כתפיהם.

פרק יח.

בשתי נסיעותי הקודמות לאירופה, בשנת 1909 ובשנת 1912, יצאתי מתוך החלטה לבקר בארץ־ישראל, ובכל פעם נמנע הדבר ממני על ידי תנאים שמחוץ לגדר שליטתי. ב־1914 החלטתי בכל תוקף להשלים את נסיעתי ולהגשים את חלומי הישן. ב־13 ליוני 1914, אך ארבעים וחמשה ימים לפני פרוץ המלחמה, הפלגתי לאירופה על האניה „אימפרטור". אחד מחברי לנסיעה היה דר. כצנלסון, שחזר הביתה אחרי בקורו בארצות הברית. כמו כן הפליגו ב„אימפרטור" משה גלבר, ציוני מסור מקנדה, עם רעייתו ובנו הצעיר, אדוארד, שכיום הוא נשיאה של ההסתדרות הציונית בקנדה.

ביום האחרון של הנסיעה, בשעה ששוחחנו בינינו על תכניותינו לעתיד, ציינתי שיש בדעתי לסור לפריז, כדי לשוב ולהתראות עם דר. נורדאו. „ייתכן מאד שתפגוש אותו בקרוב בארצות הברית", העיר דר. כצנלסון. „הוא עומד לחתום על חוזה עם רשת עתונים על סדרה של הרצאות, שירצה בכל רחבי ארצות הברית, על נושאים שאינם קשורים בציונות. כפי ששמעתי", המשיך, „הנסיעה הזאת תכניס לנורדאו סכום של 30.000 דולר, חוץ מדמי הנסיעה וההוצאות. מכאן אפשר להסיק שלא יהיה זה בקור קצר ביותר".

ואולם, גם תכנית זו סוכלה על ידי המלחמה. במקום לבוא לארצות הברית הצטנף נורדאו בבדידותו בספרד, אשר נאלץ להמלט אליה, כיון שבתור אזרח אוסטרי ראו בו הצרפתים זר השייך למחנה האויב, למרות שהכל ידעו כי אהדתו נתונה לאומות הברית. הנה כך נמנע מאתנו, אנשי אמריקה, התענוג שבקורו עשוי היה להסב לנו. ויתר על כן, במשך זמן רב חרדנו לו מאד, עד שלבסוף עלה בידו להודיע לידידיו בדרך עקיפין, את הידיעה המשמחת כי שלום לו וכי הוא נמצא בספרד, שבאותם הימים היתה ארץ ניטרלית.

הגענו להאמבורג ב־20 ליוני. וכשירדנו מן האניה התברר לי כי באותו יום עצמו עמדה ההסתדרות הציונית הגרמנית לפתוח את הכינוס השנתי שלה, שהתקיים בלייפציג. מיהרתי לעשות את הסדורים הדרושים לשם העברת מטעני ויצאתי לאותה עיר ברכבת הראשונה שנזדמנה לי. כשהגעתי למרכז לייפציג ראיתי שכל הבניינים הצבוריים ורובם של בתי־העסק מקושטים בכחול־לבן.

אכן, רבה היתה התרגשותי למראה צבעיה הסמליים של הציונות, המוצגים בגאוה לעין כל. סוף סוף, חשבתי בלבי, „זכינו בכבוד והכרה מצד העולם הלא־יהודי. מאמצינו החלו נושאים פרי, וג׳סטה זו היא עדות לכך!״

מלא חלומות ורודים על האפשרויות העומדות להפתח לפנינו, מיהרתי אל האולם ששם החל הכנס להתארגן.

ואולם התרוממות הרוח שלי לא האריכה זמן. בועת האשליה התפקעה כאשר פגשתי את ידידי מר סיידמן, שהיה כתב ה„ג׳ואיש טאגבלאט״, אחד העתונים היומיים הראשיים שיצאו לאור בניו־יורק באידיש.

„ובכן, סיידמן״, שאלתיו, „מה דעתך על קבלת הפנים שערכה לנו לייפציג?״

כאשר הסברתי לו שאני מתכוון לצבעיה הסמליים של הציונות אשר קשטו את העיר לייפציג, צחק סיידמן, „אתה יודע,״ אמר, „גם אני נכשלתי בטעותך. צבעים אלה לא לכבוד הכינוס הוצגו לראווה. אנשי העיר עומדים לחגוג את יום השנה של מדינת סכסוניה, אשר צבעיה הלאומיים גם הם כחול־לבן. עוד דרך ארוכה לפנינו בטרם יוצגו צבעי הציונות בצורה אשר כזאת, בפרט כאן, בגרמניה, שאין רוחשים לנו בה אהבה רבה.

המשא ומתן שהתנהל בכינוס לייפציג נמלא רוח חיים בזכות השתתפותם של אישים מצויינים כשני האחים הצעירים, דר. פליקס רוזנבלוט ודר. מרטין רוזנבלוט וקורט בלומנפלד, אשר נודע כדברן חוצב להבות ואשר חלק על דעותיו של דר. ארתור הנטקה, בעיקר בעניין התמיכה בתנועת הנוער „בלאו־וייס״ (כחול־לבן) שדר. בלומנפלד היה ממייסדיה. הנטקה לא התנגד עקרונית לקיום התנועה, אבל הוא לא הסכים לחלוקה נוספת של התקציב הציוני, שגם בלאו הכי לא היה בו כדי לכסות את ההוצאות, לשם תמיכה בתנועת נוער. בלומנפלד, מצד שני, חזר וטען, כי הדור הצעיר הוא תקותה של התנועה וכי יש לתת לו את העזרה הדרושה, אם גם עשוי הדבר להיות כרוך בקרבנות. הנטקה היה כחלמיש שנתחכך בפלדתו של בלומנפלד — ואולם כשהחלו הגיצים להתעופף, הזמין הכינוס את דר. קלי, אחד מהבולטים שבציוני ברלין, לפשר בין הדעות המתנגדות.

מי יכול היה לדעת, בשעה שהקשבנו לויכוחים הסוערים הללו, כי בעוד חמשה שבועות תוטל אירופה לתוך קלחת האש של הסכסוך הבינלאומי. הנף ידו הקפריזית של השליט המלכותי, קיסר וילהלם השני העביר את מוקד התנועה הציונית מברלין ללונדון, מה שהוליד, כעבור שלוש שנים,

את הכרזת בלפור והעלה על הבמה את דר. חיים וייצמן, יורשו של דר. תיאודור הרצל, אשר זמן כה רב ייחלו לבואו.

אכן, שוב נתקלנו באירוניה הנצחית שרדפה אחרינו תמיד בדרכנו להגשמת מטרתנו: הכרתה של מעצמה גדולה, אשר שנים רבות נסינו לשוא לזכות בה בדרכי שלום, לא נתנה לנו אלא הודות למלחמה אשר הציפה את רובו הגדול של העולם התרבותי.

ראוי לציין תקרית משעשעת שארעה בשעת הכינוס בלייפציג, ואשר יש בה לשקף את האנדרלמוסיה ששררה באתיקה העתונאית של אותם הימים. עם פתיחת הכינוס נתקבל מברק ברכה מאת נתן שטראוס. מיד לאחר שקראוהו בפני החברים הבחנתי בכך שידידי סיידמן ממהר לצאת מהאולם. מתוך סקרנות עצרתיו על יד הדלת.

„לאן אתה נחפז?" שאלתיו.

„אל תעצרני עכשיו," זרק לי מעבר לכתפו. „עלי לשלוח מברק לעתוני ולהודיעו שאוסקר שטראוס שלח מברק ברכה לכינוס הציוני!"

„אבל, סיידמן", אמרתי, ממהר אחריו, „אתה יודע יפה כי נתן שטראוס ולא אוסקר שטראוס הוא זה ששלח את המברק.

„מובן שאני יודע זאת," השיב, „אבל קוראי „טאגבלאט" אינם יודעים זאת. איזה טעם יהיה לספור אם אציין את שמו של נתן שטראוס? הרי הכל יודעים שהוא ציוני — אבל אם אומר במברק כי אוסקר שטראוס שלח לנו את ברכותיו — זו תהיה חדשה! ידוע הדבר שעד עכשיו הסתייג מהציונות!"

אכן, מבלי להתחשב בעובדות נזכר במברק שמו של אוסקר שטראוס, במקום שמו של אחיו, לזכות את קוראי ה„טאגבלאט" בספור מלהיב.

שבוע ימים אחרי ההתרחשויות האלו הותז הגץ אשר הבעיר את הבערה. באותה שבת, ב־28 ליוני, הייתי בוינה והנה הגיעתנו השמועה על התנקשות בחייו של הארכידוכס פראנץ פרדינאנד.

הימים הבאים היו סוערים ביותר. חשתי בעליל במתיחות הגוברת והולכת, אם כי לא יכולתי להצביע על שום דבר שהיה בו להוכיח כי מאורעות דמים ממשמשים ובאים. בהתאם לתכנית היה בדעתי לשהות בוינה שבועים נוספים לפני צאתי לארץ־ישראל, ואולם תפנית פתאומית זו במהלך העניינים הסבה לי הסוסים. הערתי למשה ריכטר, המחזאי האידישאי, שגם הוא בא לבקר בלמברג, שנראה לי כי רצוי הדבר כי נחזור מיד לארצות הברית. ואולם ידידי סבור היה שאין זו אלא בהלת שוא. אדולף סטנד,

שנלווה אל ריכטר באותה שעת אחר־הצהרים, וכן גם משה פרוסטיג, עורך ה„טאגבלאט" האידישאי בלמברג, דר. מיכאל רינגל, אחד הציונים שעלו על במת הציונות בגליציה, דר. האוסמן, שהיה חבר וועד הפועל ודר. גרשון ציפר, כולם סבורים היו כי ההתנקשות בחיי הארכידוכס אין בה להביא לידי מלחמה, בעיקר משום שאוסטריה איננה מעונינת בכך. בטוחים היו שסרביה תתנצל ותפצה את אוסטריה כיאות, ושזה יהיה סופו של הענין.

אכן, אולי משום שחפצו לחשוב כך, ואולי משום שכה נואל היה הדבר ובלתי כדאי להטיל יבשת שלמה, שבלאו הכי סבלה מדלות, למלחמה שתביאנה עד פשיטת רגל, לא יכלו ידידי להעלות בדעתם כי תוצאות מרחיקות לכת עלולות לצמוח מהתקרית הסרבית, הם לא הביאו בחשבון, כמובן, את להיטותו אחר השררה של השליט הגרמני ואת שאפנותו האכזרית, אשר מאז תחילת המאה חיפש לו עילה למלחמה — ולבסוף זכה למצאה.

טענותיהם של סטנד, ריכטר ואחרים, לא היה בהן לשתק את הששותי. ובכל זאת, כאשר ביקשני ריכטר להשאר באירופה להשתתף במסיבה שתערך לכבודו, הסכמתי, לאחר הסוס מה, לעשות זאת.

הנה כך, כאשר פרצה המלחמה מצאתי את עצמי באוסטריה, מבלי שתהיה לי האפשרות להשיג התר נסיעה או מקום ברכבת, מבלי שתהיה לי האפשרות להתקשר, אפילו, עם הצירות האמריקנית בוינה, אף על פי שחזרתי ושלחתי אליה מברק אחרי מברק. כאשר הצלחתי לבסוף להגיע לוינה, אחרי חמשה שבועות של תחבלנות והשתמטות מתמדת מעיני השלטונות, התברר לי כי אחד המברקים שלי התקבל בצירות ואולם בתוך האנדרלמוסיה שנשתררה שם אחרי הכרזת המלחמה עמדו אמצעי הקשר לשירותם הבלעדי של הכוחות הרשמיים ומברק אחד, ואפילו תריסר מברקים, שהגיעו מעיירה קטנה בגליציה, לא היה לו כל ערך בעיני השלטונות. מבחינה מסוימת הריני שמח שנזדמן לי לבלות כמה שבועות בגליציה בתנאי המלחמה. תמונת מצבם של בני עמנו, הלכודים בין חיילות הרוסים המתקדמים מהמזרח ובין חיילותיהן של ארצות המערב, נתנה ערך ואוטנטיות בכל דבר שעתיד הייתי לעשות בכדי להחיש לאחינו עזרה מארצות הברית.

במשך שהותי בלמברג חזרתי ושמעתי פזמון אחד מפי מנהיגי הציונים של העיר הזאת; כולם, ללא יוצא מן הכלל, התחרטו על השנים שבזבזו על ענייניים מדיניים מקומיים. הם הודו שפעולה זאת היתה הכרחית, שכן היא היתה הדרך היחידה לרפות את הדכוי הגובר והולך שדכאו השלטונות

הפולנים את היהודים. בכל זאת חשו כי הזמן, המרץ והמחשבה שהשקיעו בכך היו על חשבון התנועה הציונית.

ביום ששי, 30 ליוני, שנת 1914, יומים לפני תשעה באב, נמצאתי בעיר ברזזאני. כשהתעוררנו באותו בוקר נוכחנו שפני העיר השתנו בתכלית. במשך הלילה הודבקו על קירות כל הבניינים מודעות שהכריזו על גיוס כללי. העולם ערך מצעד, וכיון שברזזאני היתה מרכז גיוס של מאות עיירות וכפרים נתמלאה כולה כחבית דגים רוחשת חיים. הרחובות, בתי הקפה ובתי המלון דחוסים היו אנשים שהצטופפו ונדחקו זה אל זה, אנשים שהתקדמו וצעדו כתף אל כתף, ואשר לא היה להם לאן ללכת. רובם ככולם לא היה להם מקום לינה או מקום שיוכלו אפילו לשבת שם. מהכפרים הסמוכים נהרו אנשים צעירים, אנשים בגיל העמידה, כולם מצפים שיצרפום ליחידותיהם הצבאיות. לשם העברתם השתמשו בכל דבר שיש לו גלגלים, בכל מה שעשוי היה לנוע על מסילת הברזל: קרונות פחם, קרונות בקר, אפילו משאיות להעמסת קורות, שמיהרו לגדרן בקרשים. המגויסים שנכנסו העירה ממלאים היו את מקומותיהם של אלה שכבר נשלחו לתעודותיהם. הנה כך לא פסקה תנועת בני האדם, שסתמה את נחירי בני העיר עד למחנק.

בהתחשב עם אזרחותי האמריקנית יעצו לי לעזוב את ברזזאני מיד, שכן עלול הייתי להעצר על ידי שלטונות הצבא בתור סוכן האויב. בקושי עלה בידי להדחק בתוך המהומה ולעלות על רכבת שנסעה לבויברק, עיר מולדתי. שם, לפחות, הכירוני השלטונות וקויתי ששם אהיה בטוח מסכנה עד שאקבל תשובה מצירות ארצות הברית שבוינה.

הנסיעה, אשר בימים כתקונם אינה גוזלת יותר מארבע שעות, נמשכה חמש־עשרה שעות חמות ובלתי־נוחות, שרציפותן נפסקה מדי פעם בפעם על ידי העצרות הרכבת. וכאשר הגעתי לבויברק נוכחתי כי המהומה שם גדולה מאשר בברזזאני. בכל יום עברו דרך העיר מאות עגלות רתומות לסוסים, מלאות עד אפס מקום נשים וטף, שנמלטו מאזור החזית. פיהם מלא היה ספורי זוועה מן החזית. הרוסים גילו, כרגיל, אכזריות רבה כלפי היהודים, בזזו רכוש, שרפו בתים ואסרו יהודים על ימין ועל שמאל בשל תואנות קטנות ביותר. האכזריים בכולם היו הגדודים שהיו תחת פקודו של אחי הצאר, ניקולאי ניקולייביץ. כל הפליטים שברחו מפני הרוסים לא היה להם מושג לאן פניהם מועדות וכיצד יתקיימו. כדי למלט את נפשותיהם מוכנים היו לזנוח את רכושם, בתיהם וחסכונותיהם הדלים, ובלבד שיצילו את חייהם.

מדוכא הייתי ביותר על שלא קבלתי מענה מוינה, אף לא רמז המעיד על כך שהצירות יודעת על קיומי, וקינאתי באנשים האלה, אם כי כה נוגה היה גורלם. הם לפחות יכלו להמשיך ללכת, עד שימצאו מקלט באוסטריה העליונה או בבוהמיה, הרחק מקוי החזית. אשר לי, הנה תקוע הייתי במקומי כאותו פרפר הנעוץ אל לוחו של המאסף, ולא היה בידי לעשות אפילו צעד אחד לקראת הבטחון. וכיון שבכל יום ויום התקרב הצבא הרוסי יותר ויותר, נראה העתיד קודר באמת.

למזלי הרב, ימים מספר לפני שכבש הצבא הרוסי את בויברק עלה בידי להשיג היתר נסיעה ללמברג, בירתה של גליציה. בשעת שבתי בבויברק נלוו אלי עוד שני אמריקנים, עמנואל קרטר מניו־יורק, ואיש אחד בשם מר דונר, מסקרמנטו, קליפורניה, שניהם ילידי בויברק שבאו לשם לבקר את קרוביהם.

במלון שלנו בלמברג היה לנו העונג לשמוע ספורים על ההיסטריה שתקפה את השלטונות הצבאיים. השמועות אמרו שלא עבר יום מבלי שיוציאו בו להורג איזה אדם שנאשם ברגול. וכיון שהזרים מועדים היו במיוחד להאשמות מסוג זה חיינו במצב של חרדה מתמדת. משום כך סבור הייתי כי מוטב יהיה אם אתיישב בסביבה שיש בה לשמש לי הגנה, בין ידידים ששמותיהם ידועים בעיר.

המקום הבטוח ביותר שיכולתי להעלות בדעתי היה משרד ה„טאגבלאט" האידישאי, שעורכו היה משה פרוסטיג. כשהגעתי לשם נערכה במשרד ישיבת חירום. כמה ממנהיגיה של יהדות גליציה אצו להזדמן יחדיו, כדי לפנות בקריאה אל יהודי הארצות הנייטרליות. זו עתידה היתה להיות ישיבתם האחרונה בטרם נסו אף הם מהרוסים המתקדמים.

שמחתי להיוכח שרבים מידידי ומכרי הצליחו להמלט, ועוד יותר מזה שמחו הם לראותני, כי בעזרתי ניתן להם לפתור את בעייתם, בעיית הקשר עם יהדות העולם. בעת שציפיתי לקבל רשיון לנסוע לוינה הם הספיקו לנסח שתי תעודות שנתנו בידי למסרן ליהדות אמריקה. האחת היתה בה קריאה לעזרה מידית ותאור הטרגדיה שהציפה את היהודים במחוזות הגובלים ברוסיה. הודגש כאן הצורך הנואש בתמיכה, וצויין שלא די בסעד דל הערך שאולי תציע להם הממשלה האוסטרית.

התעודה השניה דנה בעתיד הציונות. היא ספרה על ההרס הגמור של כל מה שהציונות עמלה למענו במשך שמונה עשרה השנים האחרונות ופנתה בקריאה אל התנועה הציונית באמריקה להמשיך בעבודה, להטיל

על שכמה את משא האחריות שעד כה נשאוהו ציוני אירופה. מעתה, ציין המסמך, בניינה של ארץ־ישראל הוא תפקידה של יהדות אמריקה. „אין אנו יודעים מתי תסתיים המלחמה הזאת", נאמר בסכום הדברים, „כן אין אנו יודעים אם ניוותר בחיים. ואולם יבוא יום והשלום ישוב לשרור בעולם, ואלפיים שנות ההיסטוריה היהודית קוראות ליהדות אמריקה לבוא ולמלא את שאיפתנו, שהיא הקמת בית לאומי יהודי בארץ־ישראל.

שני המסמכים נחתמו על ידי דר. מיכאל רינגל, דר. לאו שרייבר, דר. גרשון ציפר ומשה פרוסטיג, (עורך ה„טאגבלאט", שיצא לאור בלמברג) בשעה שחזרתי לארצות הברית, אחרי קשיים רבים שנתקלתי בהם על כל צעד ושעל, מסרתי את המסמך הראשון לוועידה של המועדון האוסטרו־הונגרי שלנו, כדי שיאספו כספים למען אחינו יהודי אירופה. הפעולה העקרית שנעשתה בשטח זה היה ארגון מגבית רחוב. סכום הכסף שנאסף בדרך זו נשלח לקופנהגן, בירתה של דנמרק הנייטרלית, עם הוראות לחלוקתו בין הפליטים מהמחוזות הגובלים ברוסיה.

בסופו של דבר גרם מכתב זה לייסוד אחת מוועדות הסעד, אשר כעבור זמן נבלעה בתוך הג'וינט. את התעודה השניה הבאתי למשרד הוועד הציוני הזמני שנתארגן באותם הימים, ומסרתיו לידיו של יעקב דה הס. בשעה שסיים דה הס לקרוא את המסמך נכנס דר. וייס למשרדו ואחרי ששמע את תמצית הדברים מפי דה הס, פנה אלי ואמר: „לא נאכזב אותם. הוועדה החדשה הזאת נוסדה בכדי לטפל בענייניהם של אחינו שמעבר לאוקינוס."

חמשה שבועות אחרי פרוץ המלחמה הגענו להולאנד הנייטראלית, שאליה נקלעו עשרות אלפי תיירים אמריקנים אשר ציפו בתור למקום באניה מאניות הקו הולאנד—אמריקה, שעדיין ערך את הפלגותיו לאמריקה פעם בשבוע, בהתאם לנוהג המקובל. אילו נשארנו בהולאנד וציפינו לבוא תורנו להפליג בחזרה ודאי עוברים היו חדשים לפני שהיינו מגיעים לניו־יורק. ואולם אנחנו הפלגנו ללונדון, ושם עזר לנו דר. ניומן, מזכיר וועדת החקירה האנגלו־אמריקאית להשיג מקום באניה ס. ס. קלטיק, אשר הפליגה כמה ימים אחרי בואנו לשם מליברפול לאירלאנד ומשם הישר לניו־יורק.

כאשר הגעתי לניו־יורק, בספטמבר 1914, היתה העתונות האידישאית צמאה לידיעות ממקור ראשון על דבר אזורי המערכה וגורלם של היהודים באותם האזורים. בהיותי האיש הראשון שחזר משטח זה של אירופה נפלתי בידיהם של העתונאים. יום אחד אחרי שהגעתי לאמריקה נדפס בעמודו

הראשון של „די ווארהייט" ראיון שראיין אותי אחד העתונאים ולמחרת היום הופיע ספורי גם ב„טאגבלאט".

כששה שבועות אחרי שובי מאירופה, ב־5 בנובמבר 1914, נתחזקה הציונות והעתונות האידישאית בזכות ייסוד עתון יומי חדש, „היינט". אכן, שמחה מיוחדת נגרמה לנו כאשר שמענו כי מפעל זה נשען על אישים כגון: הרמן ברנשטיין, שהיה עורכו הראשון, דר. מגנס וברנארד שמל, חבר המועדון הציוני שלנו ואחד ממנהיגי הקהילה; דוד שפירא ושותפו לעסק משה אהרונסון, וכן גם מוריס ויינברג, קבלן מצליח מברוקלין. חשנו כי השתתפותם של שלושת האחרונים היה בה להבטיח ל„היום" בסוס כספי בטוח — ואמנם צדקנו בכך. מר ויינברג אשר ב־1914 היה שותף בנסיון חדש של מפעל עתונאי, כיום הנו בעלו היחידי של „די דיי" (היום), ואחד ממבצרי העתונות האידישאית באמריקה.

כמו כן מעודדת היתה העובדה שאחד מהעתונאים הראשיים של „היום" היה דר. נחמן סירקין, ממייסדי תנועת פועלי ציון. נוכחותו בקרב הסגל היה בה להבטיח שהמטרה הציונית תמצא לעצמה בטוי רב עצמה בעתון האידישאי החדש.

מעניין הדבר להזכר בכך, שמארבעת העתונים האידישאים שיצאו לאור באותם הימים בניו־יורק, אך ה„וואהרהייט", שעורכו היה לואיס מילר, צידד בעד ארצות הברית. כל השאר, בהתנגדם לממשלה הרוסית שטיפחה את הפוגרומים נגד היהודים ברוסיה, צידדו בעד כוחות ארצות אירופה המרכזית. עם כניסתה של אמריקה למלחמה, באפריל 1917, התיצבו כולם נגד האויב והפכו לתומכיה הנאמנים של בעלות הברית.

פ ר ק י ט.

עם פרוץ מלחמת 1914, הטיל את עצמו דר. מגנס, אשר במשך זמן מה רפתה פעילותו הציונית במקצת, לעבודת הסעד במשנה מרץ. הוא נסע ממקום למקום על פני כל רחבי הארץ ופעל בשם וועד העזרה היהודי האמריקני. בשנת 1916 נשלח מגנס על ידי הג'וינט לאירופה, לבדוק את מפעלי הוועדה, אשר עסקו בחלוקת הכספים שנאספו באמריקה. במשך כמה שנים המשיך מגנס להיות פעיל בוועד העזרה היהודי האמריקני והקדיש

לה הרבה מזמנו ומרצו. אכן, מאותן שנים ראשונות, כאשר עלה על במת „היכל עמנואל" הרחיק דר. מגנס לכת ולעתים גם שינה את נתיבו הרעיוני. שינויים רבים חלו בו בפרק הזמן שעבר מאז היה רב רפורמיסטי ועד שנות המלחמה, כשנעשה פציפיסט מושבע. כאשר הצטרפה ארצות הברית למלחמת העולם הראשונה, באפריל 1917 ראה בכך דר. מגנס תוקפנות, אשר אך חיזקה את השקפותיו הפאציפיסטיות.

נטיותיו של דר. מגנס וקשריו השונים עוררו דאגה בלב ידידיו. וכאשר הגיעה העת לתת יד לעזרת האוניברסיטה העברית החדשה, שנוסדה על הר הצופים בירושלים, השפיעו עליו ידידיו, ובראשם הנדבן הגדול פליקס וואַרבורג, לקבל על עצמו משרה באוניברסיטה העברית בירושלים. כעבור שנים היה דר. מגנס נשיא האוניברסיטה.

בכל פעם שביקרתי בארץ־ישראל לא החמצתי את ההזדמנות לראות את דר. מגנס ולשוחח עמו. פרט לרקע הפעילות הציונית באמריקה, שהיה משותף לשנינו, היתה עוד נקודה הקרובה ללב שנינו. בניו וילדי למדו יחדיו בבית הספר הריאלי בחיפה.

בהדרכתו של מגנס התפתחה האוניברסיטה יפה להפליא. כשהריני משקיף כיום על אותן השנים הרחוקות, נדמה לי כי מעולם לא נזדמן לי לבקרו מבלי שיציג לפני איזו עדות נוספת לצמיחת האוניברסיטה — מעבדה חדשה, בניין חדש, תוספת לספריה — תמיד ניסה לרמוז שאוניברסיטה עברית ראשונה זו עתידה להטביע חותם על תרבות העולם.

כשפגשתיו באביב שנת 1930 היה דר. מגנס גאה במיוחד על בנין חדש שנשא את שמותיהם של פרופסור אלברט אינשטין ופיליפ ואטנברג. בפתיחתה הרשמית של האוניברסיטה בשנת 1925, נידב ואטנברג 100.000 דולר למען הקמת הבנין. אחרי שחזרתי מנסיעתי לארץ־ישראל ב־1930, מסרתי לואטנברג בישיבת המועדון הציוני שלנו את התמונה הראשונה של הבנין אשר הוקם בהענקתו. כשקבל את התמונה העיר: „עכשיו רואה אני כי זכיתי במציאה. אחרי ככלות הכל איזה ערך יש לסכום שתרמתי בהשוואה לאוצר שזה הביא לי — קשר נצחי של שמי עם שמו של אלברט אינשטין, האדם הגדול ביותר של דורנו!"

מעניין לציין, כי כאשר מת ואטנברג בירושלים, כעבור שנתים, היה אוצר זה שרכש לו כמעט רכושו היחידי. הכל סבורים היו שהוא אדם עשיר, ואולם אחרי מותו התברר לנו כי הוא לא הניח אחריו ולא כלום — פרט

לבניין נוסף באוניברסיטה העברית אשר שמו חרות עליו, בצד שמו של אינשטין.

יתכן כי יותר מכל עומדת לזכותו של יהודה מגנס העובדה, שבכל השלבים הסותרים זה את זה של אמונותיו ושל הקריירה שלו, ידע לקשור קשרי ידידות עם אנשים רבים, שצורות חייהם שונות זו מזו ככל האפשר וגווני אמונותיהם מרובים ככל האפשר.

זוכר אני את החגיגה לכבוד יום הולדתו השבעים, אשר נערכה באחד מימי יולי 1947, באולם רוזנבלום שבאוניברסיטה. באותה שעה כבר היתה הסערה מורגשת בארץ, אשר התכוננה לסכסוך הדמים שעתידה היתה לטבול בו כעבור עשרה חדשים, עם הצהרת עצמאותה של ישראל.

חיילים בריטים צעדו ברחובות הראשיים ועצרו כמעט כל מכונית וכל אוטובוס שהוביל נוסעים יהודים, באמתלת חיפוש נשק (שלא נמצא אלא לעתים רחוקות). כל נסיעה הפכה לחויה בלתי נעימה אשר לפעמים כרוכה היתה אפילו בהשפלה. ובכל זאת התאספו לכבוד המאורע על הר הצופים אנשים מכל קצוות ארץ־ישראל.

אף על פי שהכניסה היתה אך על פי כרטיס הזמנה, היה האולם מלא עד אפס מקום. רבים אשר באו ללא הזמנה נאלצו לעמוד במסדרונות. בין האורחים הרבים הבחנתי ביהודים אדוקים בעלי זקנים ופאות וחלוצים צעירים במכנסים קצרות. היו שם באי כוח של קבוצות הדוגלות בגישות מגישות שונות בענייני דת, חברה ומדיניות, כולם התאספו לתת כבוד לדר. מגנס, אשר הרבה כל כך לעשות למען האוניברסיטה. באותה שעה העלימו הכל עין מן העובדה שהוא היה גם מייסדו של „אחוד", התנועה אשר דגלה במדינה דו־לאומית, דבר הנוגד את השכל הישר ואת רוח הארץ. נשכחה גם העובדה שמגנס החזיק עדיין באמונתו בפאציפיזם — וזאת בארץ המוקפת אויבים אשר נשבעו להתקיפה בהזדמנות הראשונה ולהרסה כליל.

שבוע אחרי חגיגת יום ההולדת, ביקרתי את דר. מגנס. ישבנו במשרדו שהיה על הר הצופים, ושקענו בעבר. תחום זכרונותינו הקיף ארבעים ושלוש שנים, החל משנת 1904, כאשר ראיתיו לראשונה ב„היכל ישראל" שבברוקלין. ידידיו של דר. מגנס טוענים כי בשעה שהופיע בפני הועידה האנגלו־אמריקנית, ב־1946, הודיע להם שאין הוא מאשים את היהודים על כך שנקטו באמצעים חריפים כנגד הבריטים אשר מנעו מאחיהם היהודים את רשות הכניסה לארץ־ישראל. שאלתי את דר. מגנס מה היתה תגובת הועידה על כך, ואולם הוא נמנע מתשובה.

כעבור כעשרה חדשים, כשבועים לפני הכרזת מדינת ישראל, פגשתיו שנית, הפעם בלייק־סאקסס, ששם התאספה ועידת הבטחון של האומות המאוחדות, אשר עדיין סרבה להכיר במציאות, לדון בהצעת הוועדה האנגלו־אמריקנית. מגנס הגיע למקום בלווית אחיינו ג׳ימס מרשל, נשיא לשעבר של וועד החינוך בניו־יורק. כאשר נכנסו לאולם נגשנו אליהם, כתב „הארץ״ משה מדזיני ואנכי, וקדמנו את פניו של דר. מגנס בברכה. נדהמנו למראהו. שוב לא היתה לו חזותו הרגילה, חזות אדם מוצק ובעל לחיים ורודות. הוא היה חיוור וייגע, ונראה היה בעליל שהוא שרוי במתיחות קשה. אכן, המאורעות שארעו בחדשים האחרונים היה בהם לערער במידה רבה את אשליותיו בדבר סכויי הידידות בין הערבים ובין היהודים. אכזבתו התחזקה בעיקר אחרי רצח רבים מידידיו הקרובים, פרופסורים באוניברסיטה ורופאים בבית החולים הדסה, בדרכם להר הצופים ב־13 באפריל.

ביום הכרזת המדינה, ב־14 במאי, ובימים שבאו אחרי כן נסיתי לפגוש את דר. מגנס ואולם מאמצי היו לשוא. כעבור זמן ספרו לי שהוא נלקח לבית החולים, כיון שסבל מהתקפת לב אשר ממנה לא זכה עוד להחלים החלמה מלאה.

דר. יהודה לאון מגנס מת ב־27 באוקטובר, 1948, ואפייני הדבר לגבי האיש כי בקשתו האחרונה היתה שיערכו לו לוויה צנועה, ללא הספדים. הטקס נערך על מדשאת הסמינר התיאולוגי היהודי בניו־יורק. דר. סימון גרינברג, מנהל הסמינר, קרא לפני אלפי אנשים שנכחו במקום את הפרק העשרים ושלוש מספר תהילים. במשך רגעים ספורים נסתיימה הפרשה האחרונה של חיי אדם אשר הקדיש יובל שלם למען התפתחותה של ישראל ופריחת התרבות היהודית.

פ ר ק כ.

במשך השנה הראשונה של המלחמה, הצליחו יהודים רבים ממזרח אירופה למצוא את דרכם לארצות הברית. בין הראשונים שהגיעו באותם הימים לאמריקה היה המחנך העברי דר. צבי שרפשטין, אשר בא למועדון הציוני שלנו זמן קצר אחרי שהגיע לחופה של אמריקה. שרפשטין עשה הרבה למען המודרניזציה של החינוך העברי בגליציה, ונתן יד להקמת בתי

ספר אשר למדו עברית בשפה מודרנית. הוא כתב ספרי למוד, ערך תכניות־למודים ופיתח שיטות למוד אשר הפיצו את הלשון, הספרות והמסורת בקרב הנוער הגליצאי, בדרכים שעלו על כל השיטות הפדגוגיות הישנות. ואולם שרפשטין לא זכה ליהנות מהשגיו. ולהפך: הוא נתקל בהתנגדותם המתמדת של מנהיגי הקהילה היהודית, וכתגמול למאמציו גורש לעתים קרובות מערים שונות שנזדמן אליהן.

למועדון הציוני שלנו הביא את שרפשטין מנחם מנצ'ל, אשר הציגו בפני חברינו. אכן, בכל השנים שאחרי כן עתידים היינו לעקוב אחרי הקריירה שלו באמריקה מתוך הרגשה של איזו גאווה אישית, שכן עד מהרה הצליח לתפוס לו עמדה חשובה בין המחנכים העבריים המודרניים. ואולם אין לומר שעבודתו זו לא היה לה תקדים. שלא כמו בגליציה, ששם היה עליו לעשות את כל העבודה החלוצית, אך הנה בניו־יורק כבר נוסד כשבע שנים לפני כן בית הספר העברי הלאומי שמנהלו היה א. פרידלנד. מהתחלה ראשונית זו פיתח פינשטין, מורה בבית הספר הזה, את בית הספר התיכון המפורסם הרצליה.

ואולם אירופה המזרחית לא היתה המקום היחידי שמשם נהרו במשך ימות המלחמה אישים שונים לחופיה של אמריקה. מארץ־ישראל, שהוגלו ממנה על ידי התורכים, באו דוד בן גוריון, יצחק בן צבי, נשיא ישראל בימינו, אשר כבר באותם הימים היה ארכיאולוג נודע, ופנחס רוטנברג, מייסד חברת החשמל הפלשתינאית ואחד ממייסדי הקונגרס האמריקני היהודי.

שהותם באמריקה נתנה את אותותיה על הפעולה התרבותית היהודית, שהתגברה במידה ניכרת. אחת מתרומותיהם העקריות של האורחים היה הספר „ארץ ישראל: עבר והווה", שנכתב באידיש בידי בן גוריון ובן־צבי. המועדון הציוני שלנו היה בין הראשונים שרכשוהו.

בין יתר פעולותיו הרבות הדפיס בן־צבי, שהשתמש בכנוי הספרותי „אבנר". קונטרס שנשא את הכותרת „קרן פועלי ארץ־ישראל". קונטרס זה שצייר את דמותה של תנועת הפועלים בארץ־ישראל, נכתב למען ועידת פועלי־ציון באמריקה, ובעשרים ושמונה דפים הסביר בן צבי את מטרת הקרן, סיפר את ההיסטוריה שלה וציין את הישגיה. כן השווה כמה השוואות מעניינות בין מצבם של ארגוני הפועלים בארץ־ישראל ובין מצבם של אלה בארצות הברית. בארצות הברית, למשל, ציין בחוברת, משלמים הפועלים ליוניונים שלהם בכדי להחזיק קרן שביתה. בארץ־ישראל, לעומת זאת,

משלמים הפועלים ליוניונים שלהם בכדי להחזיק קרן מחוסרי עבודה. „קרן פועלי ארץ ישראל" היא אמצעי בטחון רב חשיבות לגבי פועלים המסתבכים בסכסוכי עבודה, ובעת שביתה היא מאפשרת להם ליהנות מעזרה למחוסרי עבודה.

„קרן פועלי ארץ ישראל" היתה מבוססת על תרומותיהם של פועלים ופועלות יהודיים שנאספו בחלקן על ידי מכירת בולים עם תמונותיהם של אישים נודעים כגון משה הס, ז'אן ג'וארץ, דר. נחמן סירקין, פרדיננד לסל ופרופסור אופנהיימר.

חוברתו של בן צבי עוררה עניין כה רב עד שחדשים מספר אחרי הופעתה נתגלה הצורך להדפיסה במהדורה שניה. כשהריני סוקר אחורנית ורואה לפני את התגובה העזה שעוררה חוברתו של בן צבי, הנני נזכר בחוברת אחרת, אשר נכתבה ברוסית על ידי ולאדימיר ז'בוטינסקי ונתרגמה לאידיש ב־1905 על ידי פועלי ציון בלונדון. שם החוברת היה: מדוע ארץ־ישראל ולא שום טריטוריה אחרת?" חוברת זו, שהשיבה תשובה סופית ונצחת על שאלת אוגנדה ועל כל הצעה אחרת מסוג זה, נמכרה יפה לא רק באנגליה אלא גם בארצות הברית.

בן־צבי ובן גוריון שהו בארצות הברית כשלוש שנים. כשנתפרסמה הכרזת בלפור היו בין הראשונים שהצטרפו לגדוד העברי. ואולם בטרם עזבם את אמריקה יצר בן גוריון קשר מתמיד עם ארצות הברית, בנשאו לאשה את פולה, מבוגרות בית הספר לאחיות באמריקה.

בהשקיפנו אחורנית בולטת לעינינו שנת 1915 כאחת השנים הפוריות ביותר בהיסטוריה של הציונות האמריקנית. שנה זאת הצטיינה במנהיגים הרבים שהעלתה על האופק ובפעילות מוגברת שנתגלתה בה בכל חזיתות הארגון. אישים רבים לאין ספור שהתבלטו בחיי היהודים באמריקה ובארצות אחרות ערכו סבובים במקומות שונים ונשאו נאומים למען התנועה. בין אלה היו לואיס ד. ברנדייס, סטפן ס. וייז, דר. י. ל. מגנס, דר. דוד דה סולהפול, השופט יוליאן ו. מק, דר. הרי פרידנוואלד, דר. שמריהו לוין, לואיס ליפסקי, אברהם גולדברג, גברת פבזנר, רבי מכס הלר, שלמה פרנקל, מוריס ורטהים, דר. הורס מ. קלן, נתן שטראוס, מוריס סמואל, מר פבזנר מחיפה, צ'ארלס קוהן, יצחק כרמל, ברנארד א. רוזנבלט, יעקב דה הס, בר בורוכוב, הנרי י. רוזנבאום, יוסף ברונדס, א. ה. פרומנסון, הרב צבי הירש מסליאנסקי ואיתמר בן אבי.

כיון ששורה כה נוצצת של נואמים עמדה לרשותנו לא ייפלא שהבריות נענו באלפיהם להזמנותינו ובאו להקשיב לדבריהם בכל מקום שנאמו שם. היתה זו הפעם הראשונה באמריקה, שהמוני אדם נמשכו לתנועה הציונית. לואיס ד. ברנדייס חיבר סיסמה מועילה: „לארגן עד שכל יהודי באמריקה יתפקד בין שורותינו. המתכחש לנו יהיה בין עוכרי עמו ביודעין".

תנועת „יהודה הצעיר" העמידה מנהיגים רבים לנוער הציוני. ביולי 1916, בכנוס הלאומי של הפדרציה של ציוני ארה"ב, שהתקיים בפילדלפיה, נוסדה אגודת הסטודנטים הציונית. אגודה זו נוסדה, לאמיתו של דבר, עוד בשנת 1905, בכינוס השנתי החמישי של הפדרציה של ציוני אמריקה. ואולם כיון שגוף זה לא היה פעיל, נתגלה הצורך להחיותו, מה שנעשה כעבור אחת עשרה שנים, בכינוס השמונה־עשר.

אכן, דומה כי בדרך כלל הגיע משך חייהם של ארגוני נוער לעשרים שנה בערך. בכינוס הפדרציה של ציוני ארה"ב, שהתקיים בוואשינגטון בקיץ 1925 נוסדה הסתדרות הסטודנטים האמריקנים „אבוקה". היטב זוכר אני את הרושם העז שהטביעו על הקהל הנאומים שנשאו דר. שמריהו לוין ומוריס סמואל באספה הראשונה, אשר בה ברך לואיס ליפסקי את הנוכחים בשם ההסתדרות הציונית באמריקה. אספה זו שבה השתתפו ישראל גולדברג, דר. אברהם קורלניק, דר. נורמן שליט, הנרייטה סולד, יוסף ס. שובאו, דוד רודבסקי, דר. אליעזר ריגר ודר. שלום שפיגל ממשלחת הנוער הארצישראלי, היתה אספה סוערת ורבת עניין. גם הפעם היו המנהיגים חבריה לשעבר של „יהודה הצעיר". ראוי, אולי, לציין במיוחד את אברהם ה. כהן, שמואל בלומנפלד, רבי שמעון גרינברג, רבי לואיס וויפל, אברהם צוקר, אדוארד סנדרו ומכס רהוד. הארגון פעל יפה במשך יותר מעשרים שנה, עד שנסתננו לתוכו חברים שהחלו להטות את מטרותיו לכיוונים שונים. באותה שעה החליטו הציונים כי בטול התנועה עדיף על סלוף דמותה. במקום להרשות לארגון לייצג גישות מדיניות שאינן עולות בקנה אחד עם הרעיון הציוני, בחרו לפזרו.

בשנת 1934 נתארגנה באמריקה תנועת נוער ציונית חדשה בשם „מסדה". בראש התנועה עמדו אליעזר ליפסקי, מתיו הנתר, רפאל פנחס, איב קיש, נת כהן, ברנארד פופקין, (כיום דב פלג), איב כהן, הרצל פישמן, יוסף שטרנשטין, ריי גלזר ואחרים. „מסדה" האריכה ימים זמן מה יותר מהתנועות הקודמות, אולי בזכות ההתעוררות שבעקב שנות המלחמה.

באותם הימים פנו קבוצות ציוניות שונות מכל רחבי הארץ אל הוועד הציוני בדרישה לכנס קונגרס יהודי אמריקני. התעמולה לקראת מפעל זה החלה באפריל 1915, ומטרתה היתה לעזור להקמת פלשתינה יהודית, ולרכוש את סיועם של אוהדינו שאינם מבני עמנו. אפילו בגרמניה המוצפת מלחמה נתגלו סמנים של התגברות ההתעניינות בציונות, והעתונות פרסמה ידיעות מעניינות על דבר יהודים רבים בצבא הגרמני שהקדישו את הכסף שקבלו מהצבא ל„קרן הקיימת לישראל".

בין טובי הנואמים שנהגו באותו פרק זמן לערוך סבובי־הרצאות משותפים, היו לואיס ד. ברנדייס ושמריהו לוין. בשנת 1916, כאשר מינה הנשיא וילסון את ברנדייס להיות חבר בבית המשפט העליון של ארצות הברית, המשיך לוין בפעולה בעצמו וחזר ובקר במאות ערים שבהם הופיעו יחדיו, ובכל מקום שבא לשם, בכל מקום אשר נאם שם, הבעיר את שלהבת התקוה והמסירות למטרה. פעם נזדמן לו לעורר התלהבות שהיתה, כמדומה, עזה מדי.

ערב אחד, (זהו ספור המעשה כפי ששמריהו לוין היה מספרו), כאשר נאם באחת הערים על אחד הנושאים שנהג לדבר עליהם, הבחין ביהודי בא בימים שישב בשורה הראשונה ממש מול דוכן הנואמים. יהודי זה כאלו בלע כל מלה שיצאה מפיו של שמריהו לוין ואחרי האספה ניגש אליו וברכו בלבביות על נאומו הנאה והנוסך השראת רוח. לוין, שרגיל היה במחמאות, שכח את הדבר מיד, ואולם למחרת בערב, כשנאם בעיר אחרת, הציץ בקהל — והנה נתגלה לפניו אותו זקן באותו מקום ממש ששם ישב בערב הקודם. אחרי האספה שוב ניגש אל לוין לברכו. לוין ראה בדבר צירוף־מקרים מוזר, אלא שלא נתן את דעתו לכך.

ואולם כאשר קרה הדבר בפעם השלישית והרביעית והחמשית, כעס לוין מאד. „ראה נא", אמר ערב אחד לזקן, „הערכתך מחניפה ביותר לאהבתי העצמית, ואולם אבקשך לחדול ללכת אחרי מעיר לעיר, כי סופך שתביאני למצב של התרופפות העצבים!"

נראה היה בזקן שהדבר גורם לו עגמת נפש. „וכי מה הרעה שהריני עשוי לעוללך," שאל, „בשעה שאני יושב בשקט ומקשיב לדבריך?"

„בגללך" השיב לוין, „עלי להכין חומר חדש בשביל כל נאום ונאום — ומשום כך אינני יכול להרדם לפני חצות הלילה. אולי תואיל לחדול מלבוא לאספותי, ואז אוכל לשוב ולחזור על נאומי הישנים?".

במשך שנות המלחמה עמל לוין ללא לאות למען המטרה הציונית. אולי יותר מכל אחר זולתו נפח בתנועה רוח חיים, שמר על גחלתה של תכבה, ועורר כלפיה התעניינות גוברת והולכת. אחרי המלחמה, כשנתגלע קרע בשורות הציונים האמריקנים, אשר איים להרוס את התנועה בארץ זו, היה זה לוין, האיש שאינו יודע לאות, אשר עלה בידו לתקן הרבה מהמעוות.

באוקטובר 1915, עם הקמת אגודת הסטודנטים הציונים, נעשה צעד נוסף כדי להמריץ מהגרים חדשים להשתתף בעבודה הציונית. אכן, בין מנהיגי החברה וחבריה היו גם הרבה ציונים ותיקים. הם סיפקו את ההדרכה הדרושה וכיוונו את פעולות הקבוצה כך שתועלתן תהיה מרובה ככל האפשר.

אחד מוותיקיה של התנועה היה פרופסור סולומון שכטר. עוד בחורף שנת 1906 נאם באספה ציונית שהתקיימה במזרח העיר. בין השאר אמר דר. שכטר כי „הוא בא להביע את אמונתו במטרת הציונות, שאל שורותיה הצטרף זה עתה, והריהו שמח מאד כי נתנה לו ההזדמנות לנאום לפני קהל ציוני."

באספה הראשונה נאם לואיס ד. ברנדייס. כדי להצביע על הרמה הגבוהה של הקבוצה, איני צריך אלא לציין כמה מחבריה. נשיא הקבוצה היה אוגין מאיר, אשר כעבור כמה שנים היה אחד מחברי ההנהלה של הבאנק „פדראל רזרב בורד" ועורכו של „ואשינגטון פוסט", פרופסור ריכארד גוטהייל, מאוניברסיטת קולומביה, שמואל שטראוס ודר. מכס רדין היו סגני הנשיא. בין חברי ההנהלה היו גם איזידור בלום, הנרי הורביץ, דר. י. ל. מגנס, דר. דוד דה סולה פול, דר. סטפן ס. וייז, מוריס וורטהיים, ישראל נ. טורמן ולורנס שטינהארדט, אשר כעבור זמן היה שגריר ארצות הברית בצ'כוסלובקיה ואחרי כן בתורכיה. אלבין ט. ספינסקי היה המזכיר, דוד רוזנבלום גזבר, ובין יתר החברים היו אישים כגון קצין הבריאות ס. ס. גולדוואטר, מיטצ'ל מיי, מפקח על החשבונות, לאון מ. וואלשטין, דר. הרי פלוטץ, דר. סולומון שכטר וסול. מ. סטרוק.

שנת 1915 גם היא היתה שנה קובעת בחיינו. באותה שנה נישאו אחד עשר זוגות מהקבוצה האוסטרו־הונגרית שלנו. אני נשאתי לאשה את העלמה ברטה סילבר. דרך אגב: בתערוכת הפרחים השנתית השניה שהנערות עזרו לערכה עלה בידה לאסוף ביחד עם העלמה רוז רוז, למען „הקרן הקיימת לישראל" סכומי כסף גדולים מכל שאספה כל קבוצה אחרת.

פרק כא.

מנויו של לואיס ד. ברנדייס, שלא היה לו תקדים, להיות חבר בית המשפט העליון בארצות הברית, נתקבל בחוגי העולם הציוני ברגשות מעורבים. העובדה שהוא זכה להגיע לדרגה גבוהה ביותר שבדרגות המשפט נסכה על הכל התרוממות רוח, ואולם רגש זה היה מעורב בחשש שמא יביא הדבר קץ לשרותו החשוב לאין ערוך ששרת את הרעיון הציוני מתחילת המלחמה באירופה. ששה שבועות אחרי שנתמנה לכהן במשרת הכבוד, קדמו את פניו בתשואות סוערות בכינוס הציוני התשעה־עשר שנערך בפילדלפיה. ביחוד גברו התשואות כאשר הודיעו כי במשך שתי השנים שהוא עמד בראש הוועד הציוני הזמני נאסף באמריקה סכום כסף עצום, 1.136.000 דולר, אשר הועבר למשרדי התנועה הציונית בקונסטנטינופול לצרכי העזרה שנתנה לארץ־ישראל ולמטרות אחרות.

ואולם, התענינותו של ברנדייס בענייני הציונות לא רפתה כל עיקר והוא הוסיף לגלות פעילות. ביחד עם דר. סטפן ס. וייז ועוד כמה אישים בעלי השפעה, לחץ על הנשיא וילסון להשפיע על הממשלה הבריטית לעשות למען ארץ־ישראל היהודית. נוסף על כך השתתף במשא ומתן הממושך שהתנהל בין הוועד ובין ממשלות רוסיה, אנגליה, צרפת ואיטליה, והריני זוכר יפה את אספת הוועד שהתקימה במאי 1917, שבה הודיע על ההתקדמות שחלה במשא־ומתן זה.

כמה חדשים קודם לכן קרוב היה המשרד הציוני בניו־יורק למשבר. קבוצה אחת, בשם „על המשמר" מינתה את עצמה לבצע פעולת כלבי־בלשים והדפיסה באידיש קונטרס שבו האשימה את האדמיניסטרציה הציונית בכך שהשתמשה לצרכים ארגוניים בכספים שהיו מיועדים להשלחה לארץ־ישראל במסגרת פעולות העזרה לשעת־חירום.

ידוע היה להם כי לשם הצלחת המגביות דרוש היה צוות מקצועי, וכי החזקת צוות אנשים מנוסים מחייב הוצאות. ואולם עם זאת הגיע לאזניהם שיש גרעון רציני למדי בסכומים שנתרמו על ידי יהודים למען יהודי ארץ־ישראל, והם החליטו לאחוז בצעדים נמרצים כדי לסתום את הפרצות. באותה שעה נזכרתי בתקרית דומה לזו שארעה שנים לפני כן. בקונגרס הציוני התשיעי, שהתקיים בהאמבורג בשנת 1909, יצא דוד וולפסון, שבאותם הימים היה נשיא ההסתדרות הציונית העולמית, במחאה נמרצת על כך שכמה מנהיגים ציונים השתמשו בכספים שנאספו למען הקרן הקיימת לישראל

וקרן היסוד למטרות ארגוניות. וולפסון קבע שאין לנגוע בכספים אלה, ובמקרה שלא יספיק הסכום שנאסף על ידי מכירת השקלים לשם כסוי ההוצאות צריך יהיה לספק את החסר ממקורות אחרים.

כאשר תורגמו הקונטרסים של קבוצת „על המשמר" והובאו לתשומת לבו של השופט ברנדייס, מיהר לעשות את כל האפשר כדי לטשטש את התקרית. ביחד עם גברת יוסף פלס, נתן שטראוס ועוד ציונים בעלי אמצעים, החזיר את הכסף שהשתמשו בו למטרות ארגוניות — סכום שעלה לכמה עשרות דולר — ויסד קרן נפרדת שהיתה מוקדשת לעבודה הארגונית.

אכן, כאשר נתקל השופט ברנדייס בפעולותיה של קבוצת „על המשמר" נפגע ביותר. לא הוא ולא מנהיג ציוני אחר ידע מי ארגן את הקבוצה הזאת והחשד נפל כמעט על כל הוגי־הדעות שבקרב הציונים. הדברים הרחיקו לכת עד כדי כך שברנדייס הזמין לוואשינגטון את דר. שמריהו לוין, שהיה מידידיו הקרובים. כאשר נפגשו השנים חלפה ביניהם שיחת מבטים. דר. לוין נתן את עיניו הנבונות בברנדייס, כשהוא מהרהר בלבו: „האמנם חושד הוא בי שהריני נמנה על חברי „על המשמר?" והשופט ברנדייס השיב תשובה המורה, שגם היא נאמרה במבטי עין: „יתכן שהנך אדם נבון ביותר, דר. לוין, אבל בי לא תוכל לשטות."

על מידת זהירותם של מנהיגי הקבוצה אפשר לעמוד מהתקרית הבאה: הקבוצה, שלא פרסמה את שמות מנהיגיה ואת כתובותיהם וגם העלימה את מקום משרדה, השתמשה לצרכי התכתבות בתיבת־דואר מספר 1413, ניו־יורק. יום אחד כתב זלמן קוטלר, הציוני המסור שהיה אדם בעל גוף וגבהר שש רגלים ושש אינץ', מכתב ששלחו לתיבת דואר 1413. במכתב זה הודיע לקבוצה כי יש ברצונו להצטרף אליה. כיון שהיה לו שם של איש תם וישר סבורים היו מנהיגי הקבוצה שהוא יהיה להם לתועלת, בכל זאת החליטו לנסותו והודיעו לו לבוא בחצות הלילה לפארק שבברונקס, כדי להפגש עם אחד ממייצגי הקבוצה. חמשה עשר רגעים אחרי שתים־עשרה נכנס קוטלר לפארק, ששם ציפה לו יחזקאל רבינוביץ, אשר בנגוד לו היה יצור דק גו שקומתו לא עלתה על חמש רגלים ושלושה אינץ'. כאשר נצבו זה לעומת זה פרצו שניהם בצחוק, וקוטלר נתקבל לקרב קבוצת „על המשמר". כנראה היה זה רבינוביץ, אשר באותם הימים עבד במשרד הציוני, שסיפק את החומר על אי הזהירות שנהג המשרד בעניני כספים. הקבוצה לא האריכה ימים, שכן השופט ברנדייס דאג לכך שלא יקרה שנית שמישהו יגע בכספים

שנאספו למען ארץ־ישראל. כלבי הבלשים התפזרו כשהם שמחים להיוכח שמאמציהם נשאו פרי.

הכינוס השנתי העשרים של הפדרציה של ציוני ארה״ב נפתח בבלטימור, ב־24 ביוני ונמשך עד ה־28 לחודש. מצב הרוח ששרר בכנס היה עֵר ואופטימי. המשא ומתן עם בריטניה הגדולה התנהל כשורה, והיה יסוד לצפות לבשורות טובות בדבר ארץ־ישראל היהודית.

דר. הרי פרידנוואלד, נשיא הפדרציה של ציוני ארה״ב, פתח את הכינוס, כפי שעשה שתים־עשרה פעמים רצופות קודם לכן; למחרת היום מסר את מושבו ללואיס ליפסקי, שהיה יושב ראש הוועד הפועל של הפדרציה. דר. סטפן ס. וייז נאם לפני הכינוס ואמר: ״אינני יודע אם עלי לקדם בשמחה או בצער את התנאים שהביאו יהודים רבים להכרה במטרות הציונות. דלתות הציונות פתוחות תהיינה תמיד לפניהם, ולעולם לא תנעלנה בפניהם. כיום, ממש כמו לפני עשרים שנה, מוכנה הציונות לקבל בברכה כל אדם המוכן לעשות לא למען ההשקפה הציונית שלו אלא למען תכנית באזל״. לכבוד הכינוס הניפה בלטימור דגל כחול־לבן אשר התנוסס מעל בנין העיריה עד תום ימי הישיבות. בערב יום א׳ התקיימו שלוש אספות בשלושת אולמות התיאטרון הגדולים ביותר שבעיר, יותר מ־10.000 איש נאלצו לחזור לבתיהם, מאחר שלא השיגו כרטיסים. השופט ברנדייס הופיע באותו ערב בכל אחד משלושת המקומות ו־300.000 דולר נאספו למען מגבית לשעת חירום לטובת ארץ־ישראל.

כעבור ארבעה חדשים, ב־2 בנובמבר 1917, נשא המשא־ומתן עם בריטניה פרי. הממשלה הבריטית פרסמה את הצהרת בלפור, הקוראת ליהודים לבוא לבנות בית לאומי יהודי בארץ־ישראל. כשהגיעה הבשורה לאמריקה גדלה השמחה עד מאד. ציונים ולא ציונים בכו יחדיו משמחה בראש חוצות. במועדון הציוני שלנו התנוסס דגל ציון בכל חלון ובעלי חנויות הציגוהו לראווה לכל אורך השדרה השניה. זה היה היום הגדול אשר ציפו לו תשע־עשרה מאות שנה. זו היתה ההכרה אשר לזכות בה הקדיש הרצל את חייו.

בארצות מרכז אירופה, ובפרט בגרמניה, נפלה השמועה על דבר הצהרת בלפור כפצצה. דר. מנפרד גאורג, אחד מהאחראים שבעורכי העתונים, אשר היו לו קשרים עם ה„אולשטין פרלג״ ואשר כיום הריהו עורכו של „אופבאו״ בניו־יורק, כתב את הדברים האלה: הרינו מביעים את צערנו על כך שבריטניה הגדולה זכתה להיות המעצמה הראשונה אשר הצהירה את אהדתה לבית הלאומי היהודי בארץ־ישראל. ובהתאם לדעת העתונות

של מעצמות מרכז אירופה, צריך היה שגרמניה תמנע את הדבר הזה.

אכן, מנפרד גאורג טעה טעות אחת. אין לומר כי בריטניה הגדולה „זכתה" להצהיר את אהדתה למדינה היהודית. כדי להגיע לידי כך דרוש היה משא ומתן שהתנהל בכשרון רב על ידי דר. חיים ויצמן, ודרושה היתה עזרתו האקטיבית של סטפן ס. וייז והשופט ברנדייס. דבר זה נתגלה לנו כמה חדשים אחרי שנתפרסמה הצהרת בלפור, מפי ראובן פינק, כתב עתון היומי „היום" בוואשינגטון, שהיה ידידם הקרוב של ברנדייס ושל וייז. הוא סיפר לנו בפרטי פרטים על המכשולים שהציבו הרבה יהודים בריטיים בדרכו של דר. וייצמן בשעת המשא ומתן עם הממשלה הבריטית, ביניהם היו חברי פרלמנט, אשר התנגדו לכך שבריטניה תתחייב בכל הבטחה שהיא שאינה מבוססת על נוסחה פוליטית מקובלת ומוגדרת בדקדוק רב. הנסיון להגיע אל הדבר באמצעות הדרך הזאת עלול היה לגרום לעכובים, שהיה בהם כדי להזיק להכרה בציונות, אם לא לבטלה כל עיקר. הנה כך נאלץ דר. ויצמן לפנות בבקשת עזרה אל השופט ברנדייס, אשר השפיע על הנשיא וילסון להתערב בדבר.

שלושה שבועות אחרי שהתפרסמה הצהרת בלפור ערכו ציוני ניו־יורק סעודה לכבודו של לואיס ליפסקי, למלאות עשרים שנה לחברותו בתנועה הציונית. אוירת הערב טעונה היתה התרגשות, שכן עדיין לא פגה החגיגיות שהשרתה הצהרת בלפור על הכל. מהמסיבה הזאת לא נעדר איש מכל אלה שהיתה להם השפעה כלשהי על חייה של יהדות ניו־יורק.

עם פרסום הצהרת בלפור נוסד הגדוד העברי שנלחם, תחת פקודו של אלנבי, צד בצד עם הצבא הבריטי, למען שחרור ארץ־ישראל מידי התורכים. דוד בן גוריון ויצחק בן צבי היו בין הראשונים שנענו לקריאה והתגייסו לגדוד. בין יתר האנשים שהצטרפו לגדוד היו א. ל. ברון, אדולף ברינברג, פנחס גינגולד, פיליפ בלום, אליהו גינסברג (כיום גילנר), ג׳ק גודמן, הירש לייב גורדון, הרשל לוביאניקר, משה ריבלין, ארנולד קריטצ׳מר ישראלי, ס. ז. צוקרמן, וולול שוארץ, אהרון שכנה, מרדכי ניומן, כיום בעל הוצאת־ספרים בישראל, צבי פרידלנדר, כיום חבר המושב אביחיל, ואהרון שנידרמן, כיום תושב המושבה האמריקנית הרצליה. אלפי צעירים מאמריקה וקנדה ומארצות אחרות הצטרפו לשורות הלוחמים. כעשרים צעירים מחברינו הצטרפו לגדוד ביום אחד. עד היום חרותים בזכרוני שמותיהם של מנדל ארליך, צ׳ארלס האלברכט, אסט, דרימר, צבירין ואינצידלר, שהיו בין המתגייסים. רבות מהצעירות שהיו חברות בקלוב הציוני שלנו התיצבו לפלוגת האחיות של „מגן־דוד אדום", בכדי להגיש עזרה ראשונה לאנשי

הגדוד הנלחמים בחזית. ואולם למירע המזל לא היתה ביניהן אפילו אחות מקצועית אחת, ובארץ־ישראל של אותם הימים לא היו התנאים הדרושים להכשרתן. מסבה זו נפסלו על ידי הצבא. ואולם כאשר התארגנה היחידה הרפואית הראשונה, שיצאה לארץ־ישראל ושנמנו עליה ארבעים רופאים, אחיות ומומחים בעניני תברואה, ואשר בראשה עמד פרופסור פרידנוואלד מבלטימור, ויתרו הנערות מהמועדון הציוני שלנו ומקבוצות ציוניות אחרות על גאוותן, והפנו את מרצן למגביות למען „מגן־דוד אדום" ו„הקרן הקימת לישראל".

פרסום הצהרת בלפור הסעיר את הפעילות הציונית במקומות שונים. אם כי המלחמה היתה עדיין בעצם תוקפה ובמשך שמונה החדשים האחרונים השתתפה אמריקה בקרבות, עוררה התקוה לשלום ציונים רבים לפנות אל המטה הראשי הציוני בניו־יורק ולברר את התנאים של רכישת אדמות בארץ־ישראל, באמצעות קניה אישית או קניה משותפת.

אכן, לא היתה זו הפעם הראשונה שפעילות מעין זו נתגלתה בחוגי הציונים האמריקנים.

ב־1897 יצא אדם רוזנברג לארץ־ישראל בכדי לקנות אדמה למען קבוצתו „שבי ציון" שחבריה היו אנשי ניו־יורק. כעבור עשר שנים, ב־1907 ארגן הרי פישל, קבלן מניו־יורק את חברת „אחוזת בית", שמטרתה היתה לרכוש אדמות למען יהודים אמריקנים בפלשתינה. שנה אחרי כן ארגן סימון גולדמן, סוחר מסנט לואיס וציוני מסור, את „האחוזה", וכעבור זמן מה נסע לארץ־ישראל. שם קנה אדמות בגליל התחתון ויסד מושבה הנקראת „פוריה".

ב־1912 יסדה הקבוצה הציונית שלנו שבניו־יורק את „אחוזת ניו־יורק", שהקימה את רעננה. עם תחילת שנת 1914 היתה „אחוזת ניו־יורק" מוכנה לפתוח במשא־ומתן בענין קנית האדמה שעליה נוסדה רעננה. נשיא האחוזה שלנו, מיכאל שליט, עזב את ניו־יורק ונסע לגמור את העסק, ואולם יחסי האיבה המדיניים שנתגלו באותה שעה מנעו אותו מהשלמת תפקידו.

דומה, שהצעדים הנועזים ביותר לקראת הנחת יסוד המוצק כסלע, לפיתוח ארץ־ישראל ביזמתם של יהודים אמריקנים, נתגלו בספטמבר 1914, כאשר ברנארד א. רוזנבלט וציונים אחרים ממנהיגות התנועה הציונית יסדו ארגון שתפקידו היה רכישת שטחי אדמה גדולים שהתחלקו לחלקות קטנות ונמכרו לאנשים שונים בארצות הברית. באותה שעה כבר השתוללה המלחמה כחדשיים, יהודים רבים גורשו מארץ־ישראל ואנחנו, תושבי ארצות הברית,

נתבקשנו לתרום כספים לעזרת יהודי ארץ־ישראל. נוכח התנאים האלה ראו ציונים רבים במשימתו של רוזנבלט עניין של הבל. ואולם דוקה „הבלים" מסוג זה הם הנחשבים כיום לגילויי אומץ־לב שהיה בהם מן החזון ואשר הועילו בהרבה לבניית ישראל. כעבור כמה שנים הצטרפו לארגון ציונים ידועים כסולומון וינשטין וצ'ארלס פסמן, שעשו מאמצים רבים בכדי לגאול שטחי אדמה לשם יסוד מושבות יהודיות בארץ־ישראל.

כעבור זמן, ב־1916, נגרמה לנו חרדה רצינית באחת מפגישות ה„אחוזה" שלנו, כאשר כמה מחברינו הביאו לפנינו את דברי העתונות האיידישאית, שהודיעה כי התורכים והגרמנים החרימו את כל כספי באנק אנגלו־פלשתינה ביפו, שבו הפקדנו יותר מ־250.000 דולר לשם תשלום דמי קדימה בעד אדמתנו.

חברינו נהגו לשלם תשלומים חדשיים להשלמת הסכום הדרוש לקניית האדמה. כשנתפשטה הידיעה שכספנו אבד, נתיאשו כמה מהם והציעו לבטל את כל הענין כולו. לגודל המזל עשוי היה רובם של החברים מחומר נוקשה למדי, וכשהאיצו בהם נשיאנו מיכאל שליט, גזברנו לאופולד קלמן ומזכירנו שמואל יודנפראונד להמשיך בתשלומים, נעתרו להם והוסיפו סכומי כסף לחשבוננו ב„סטייט באנק" שבניו־יורק, גראנד סטריט. כעבור שנה שולם לנו בעד אמונתנו והאופטימיזם שלנו, כאשר הודיע לנו מר לבונטין, המנהל הכללי של באנק אנגלו־פלשתינה, שהצליח להציל את כל כספי הבאנק ולהפקידם במקום בטוח במצרים. מיד לאחר שנסתיימה המלחמה העברנו לחשבון הבאנק שלנו בארץ־ישראל את כל הכסף שהפקדנו ב„סטייט באנק" בניו־יורק. הסתדרות המזרחי גם היא יזמה תכנית של קנית קרקעות, ובראש המפעל עמד רבי מאיר ברלין. אכן, ההתעניינות בארץ־ישראל נתגלתה לעין אצל יהודים רבים בעלי רקע שונה ונטיות שונות.

פרק כב.

אחרי המלחמה גברה ההתעניינות בארץ־ישראל ונעשתה מעשית יותר ויותר. אחת הבעיות שעמדו על הפרק היתה כיצד לייסד מפעלים בני קיימא בארץ ישראל. אנשי עסק אמריקנים רבים חפשו דרך להשקיע כספים בתעשיות פרודוקטיביות חדשות ובמפעלים מסחריים בארץ זו.

באותם הימים היינו, אחי אברהם ואני שותפים בעסק סיטוני של צרכי מזון בברוקלין. אכן, טבעי היה הדבר שהפדרציה הציונית תפנה אלינו בבקשה לעזור לה לשווק באמריקה צרכי מזון שהובאו מארץ־ישראל — בעיקר דבש ושקדים מראשון לציון, רחובות וזכרון יעקב.

סבורים היינו כי מחירי המצרכים גבוהים מכדי שיוכלו לעמוד בהתחרות עם מצרכים אלה הנמכרים בשוק האמריקני, ואולם נענינו לתביעת משרד הפדרציה הציונית וערכנו תכנית שלפיה יכלו המושבות האלו לשלוח את המצרכים ישר לידי הצרכן היהודי. סיפקנו חינם במחסננו שטח אכסון לסחורה, כן סיפקנו חינם אמצעי־הובלה — ולפני שפנינו כה וכה הסיתנו לבנו להקציב כמה אלפי דולר בתור דמי קדימה לכיסוי הוצאות המכס על יותר מחמשה־עשר טונות של סחורה.

באותם הימים הגיעה לארה״ב וועדה, שחבריה היו כתריאל רפפורט מראשון לציון ומר ברמן מרחובות, כדי לטפל בבעיות הקשורות בתכנית זו וכמו כן גם לייסד סוכנות למכירת יין כרמל, אשר ממשלת ארצות הברית התירה את מכירתו באמצעות הרבנות ולשם מטרות שבטקס דתי. הוועדה שכרה אדם צעיר בשם אדם רוזן, (כיום ראש רוזנטורס) אשר זה עתה הגיע לאמריקה מראשון, לשם עזרה באריזת המצרכים ושיווקם.

במשך העבודה שמעתי על פניות רבות מאד אל הפדרציה הציונית בקשר להקמת עסקים שונים בארץ־ישראל. כה רב היה הענין בדבר עד שנאלצנו לייסד מחלקת מודיעין מיוחדת, שמנהלה היה הציוני והעתונאי הידוע ישראל גולדברג. אכן, גם דברים אלה כבר היה להם תקדים. עוד בינואר 1898 הזמינו פרופסור ריכארד גוטהייל, רבי סטפן ו. וייז והרב דר. פרירה מנדס, כמה מנכבדי היהודים לישיבה ,שבה הציע אדם רוזנברג לארגן חברה לשם ייבוא יין וקוניאק מיקב הברון רוטשילד שבראשון לציון. רוזנברג, שהיה בא כוחו של הברון, הודיע כי היקב מוכן לתת אשראי למשך שלוש שנים בתנאי שהחברה החדשה גם היא תקציב לכך סכום שלא יהיה קטן מאשראי זה. בערך באותם הימים, בחורף שנת 1898, הופיע בארצות הברית יהושע שטמפר, אחד ממייסדי פתח־תקוה, בכדי לטפל בשיווק מצרכים אחרים אשר ניתן היה לייבאם מארץ־ישראל, כגון זיתים, עץ חריטה, בשמים, פנינים מלאכותיות, תכשיטי כסף מלאכת מחשבת מזרחית, שטיחים, בדים לרפוד ווילונות עם דוגמאות דמשקאיות, סבון, שמן זית ושימורים. עם בואו נתארגנה וועדה, אשר יושב הראש שלה היה ניומן כהן ואשר תפקידה היה להקים את החברה שתעסוק בדבר.

כמו כן זוכרני שבכנס הלאומי הציוני השנים־עשר, שנערך בניו־יורק ביוני 1909, הודיע הציוני הידוע והתעשיין שמואל בלום מפילדלפיה, על תכניתו לפתוח בארץ־ישראל סניף של בית־החרושת שלו לשינים תותבות. שנים רבות עברו עד צאת תכנית זו לפועל, ואולם בסופו של דבר הפך בית־החרושת שלו, אשר בנחלת־יצחק, הקרובה לתל־אביב, למפעל תעשייתי לדוגמה בישראל, המעסיק מאות אנשים. מפעל חלוצי חשוב אחר הוקם ביזמתו של ציוני אמריקני ידוע בשם וילסון, אשר בשנת 1910 החל לבנות בתים פרטיים קטנים בארץ־ישראל. אחרי מלחמת העולם הראשונה שימש נסיונו בסיס לעסקי בניין משגשגים בתל־אביב.

אכן, רשימת המפעלים שהוקמו אחרי המלחמה, כמוה כרשימת השמות בספר הטלפון. איש שיקאגו בשם לאופולד לבנשטין פנה להסתדרות הציונית בבקשה לתת לו סמכות לאסוף כספים לשם הקמת בית־חרושת לתוצרת עור ביפו, שיעסיק חמשים יהודים. קבוצת אנשים בסירקוס יסדה חברה לעבוד עורות שהונה היסודי היה כ־50.000 דולר. בניו־יורק הקימו כמה אנשים בעלי אמצעים את החברה האמריקאית־פלשתינאית, שבראשה עמדו סוחר הבדים הגדול והנדבן הידוע סולומון ס. למפורט והמחנך היהודי החשוב דר. שמשון בנדרלי. המפעל, ששם לנגד עיניו את המטרה לאסוף מליון דולר שישמשו לו בסיס, נחנך בהתרוממות־רוח, במסיבה חגיגית שנערכה במרכז היהודי שבמערב העיר, ואשר הנואם הראשי שלה היה לואיס מרשל. השופט אוטו רוזלסקי פנה אל האורחים בקריאה לתת ידם להקמת העסק ובו במקום נאסף סכום שהגיע כמעט למליון דולר.

חברת סרטים בשם „חברת סרטים פלשתינאית", נוסדה על ידי מר ב. פ. שולברג, אשר במשך שנים היה מנהלה של חברת פרמונט. אחד ממפעלי גידול הפרי הרבים שהוקמו היה „התאחדות הפרדסנים האמריקאית־פלשתינאית", אשר עסקה בייבוא תפוזים לאמריקה. חברת השימורים „ציון", שנוסדה ב־1920 שלחה את הציוני הידוע אברהם גולדברג להיות נציגה בארץ־ישראל.

מפעל אחר שיש לציינו ואשר הוקם בירושלים בערך באותם הימים, הוא „מרבדיה" — בית מלאכה לשטיחים טוויים ביד. מפעל זה יסדוהו אנשי ניו־יורק והשקיעו בו 300.000 דולר. יוזמיה העיקריים של תכנית זו היו התעשיין ישראל גרינבלט מפילדלפיה, הקבלן פרלמן מפיטסבורג וי. ז. רוספזון מניו־יורק.

אכן, תכניות רבות עד אין ספור צצו באותם הימים ועלו בזו אחר זו. עוד בשנת 1900 הקים לוין־אפשטין, ממייסדי רחובות, דמות בולטת בחוגי הציונות, את חברת „יין כרמל" באמריקה, שתפקידה היה ייבוא יינותיה המשובחים של ארץ־ישראל ושיווקם בארה"ב. כעבור זמן מה הקים את חברת „אמנות ואומנות", שמטרתה היתה לטפל במכירת יצירות „בצלאל" בארצות הברית. אלכסנדר לנדסברג מברוקלין, שאחרי שרותו בגדוד העברי החליט להתיישב בארץ־ישראל הקים חברה למוצרי סריגה ולשם כך הביא לבית־החרושת שלו שבירושלים מכונות ומומחים מפולניה.

„בני ציון" גילו פעילות רבה בהקמת מפעלים חדשים, כולל „יהודה" חברה לאפיה וטחינת קמח, שבראשה עמד אחד מהבולטים שבחברי התנועה, מאיר הרבסט, בעל חברת „גלוב ריי" שבניו־יורק. נוסף לכך ארגנה חברת „בני ציון" את החברה לתעשיה „יהודה", שכעבור זמן הולידה את חברת הבטוח „יהודה" שבארץ־ישראל.

מפעל חשוב אחר שנוצר באותם הימים היה „נסקו", (נשיונל סטרקטור אנד סופלי קורפורישן) חברה לאספת צרכי בניין, שהונה היסודי עלה לסך של 1.000.000 דולר ואשר בראשה עמד א. י. גולדשטין, בעל חנות המכולת הסיטונית, והנרי כהן, בעל חברת הודסון (עסק נייר סיטוני), שניהם אנשי הובוקן.

אכן, אין זו אלא רשימה מקוטעת. ראוי לציין כי בעוד שכמה מהמפעלים האלה הוכתרו בהצלחה, או לפחות עלה בידם להתגבר על תקופת ההתפתחות הראשונה, הרי רבים ממפעלים אידיאליסטיים אלה נגזר עליהם לנחול כשלון ולגרום אכזבות. במקרים מסוימים היו אלה מפעלים שטרם הגיע זמנם; עדיין לא היתה הארץ מוכנה לקיימם — להמציא את החומר הגלמי הדרוש, או לספק שוק מתאים למוצרים הגמורים. במקרים אחרים לא התאים סוג המפעל שניסו להקים לצרכיה האפייניים של הארץ. כמו כן קרה — כפי שקורה לעתים קרובות כאשר תעשיין חודר לשדה פעולה חדש — שנעשר שגיאות של שיפוט, ארגון ותכנון, והן היו בעוכרי המפעל. ואולם ביך שהוכתרו נסיונות אלה בהצלחה ובין שנדונו לכשלון, כל אחד מהם עזר בדרכו לצמיחתם והתפתחותם של חייה הכלכליים של ארץ־ישראל; מהם בהגדילם את רכושה של הארץ ואת הפרודוקטיביות שלה, ומהם בהצביעם על שגיאות ונקודות תורפה שיש להמנע מהן בעתיד.

בעקבות הצהרת בלפור, אך בטרם הגיע המלחמה בארץ־ישראל לקיצה, הניח דר. ויצמן את אבן היסוד של בניין האוניברסיטה בהר הצופים. וכך

התגשם חלומו שחלם הפרופסור הרמן צבי שפירא מאוניברסיטת היידלברג עוד בימי הקונגרס הציוני הראשון, שהתקיים בבאזל בשנת 1897.

עם כבוש ירושלים על ידי גדודו של הגנרל אלנבי עזבה היחידה הרפואית את חופי ארצות הברית והפליגה לארץ־ישראל, כדי למלא משימה קשה ביותר — טיהור הארץ מטרכומה, קדחת, טיפוס ומחלות מסוכנות אחרות, כדי שארץ־ישראל תהיה מקום נאות יותר לעליה החלוצית.

פרק כג.

בכינוס השנתי של הפדרציה של ציוני ארה״ב, שהתקיים ב־1918 בפיטסבורג, שינתה הפדרציה של ציוני ארה״ב את שמה ל„ההסתדרות הציונית של ארה״ב.״ אכן, באותה שעה חלו גם שינויים יסודיים יותר במבנה של התנועה. הפדרציה של החברות הציוניות הקטנות נתבטלה, וחלוקת התנועה בעשתה לפי המחוזות הגיאוגרפיים, שנשיאם הכללי היה השופט יוליאן ו. מק. היו מבין הציונים שלא הסכימו לשינוי הזה והויכוח בענין זה נמשך עד היום. כמה ציונים סבורים כי החברות קרבו אנשים רבים אל הציונות והפעולה הציונית והחדירו בהם ענין אישי עמוק יותר בתנועה מאשר יש ביד הארגון בצורתו הנוכחית לעשות.

למרות חלוקי הדעות בקרב התנועה שגשגו התקוות ופרחו. בעוד המלחמה נמשכת נפגשו ציוני אוסטריה, ביניהם גם נציגים מגליציה ובוקובינה, לשמוע דין וחשבון מפורט מפי דר. הנטקה מגרמניה, חבר וועד הפועל, אשר הבטיחם נאמנה כי למרות המלחמה מתקדמת הפעולה יפה, וכי הסכויים לזכות בארץ־ישראל יהודית טובים הם מאשר היו אי פעם. בטקסס התאספו ציונים מכל רחבי המדינה הגדולה הזאת, להקשיב לנאומו של דר. סטפן ס. וייז, שאחרי לואיס ד. ברנדייס כיהן בתפקיד ראש הוועד הציוני הזמני. בנאומו ציטט דר. וייז את דברי השופט ברנדייס, שאמר כי במשך שמונה־עשרה מאות שנים לא היתה ליהודים הזדמנות טובה משיש להם כיום להגאל בתור יחידה לאומית. בכל קצוי העולם שכחו הציונים את בעיותיהם האישיות והקדישו את עצמם למען הרעיון הציוני.

עם גמר המלחמה, אספו ציוני אמריקה חתימות על כתב בקשה שעתיד היה להשלח לועידת השלום בוורסל, ואשר פנה בקריאה אל האומות המאוחדות

לתמוך בדרישות הציונים להכיר ביהודים כבאומה. לשם הצלחת מאמצים אלה נשלחה משלחת מייצגת אל הוועדה, שחבריה היו השופט יוליאן ו. מק, יושב־ראש; דר. סטפן ס. וייז; לואיס מרשל; יעקב דה הס; קולונל הרי קוטלר; יוסף ברונדס; דר. נחמן סירקין; רבי ב. ל. לבינטל; מוריס וינצ׳בסקי; ברנארד ג. ריכארדס; ופרופסור פליקס פרנקפורטר, ששימש כמזכירה של המשלחת הציונית.

כאשר המתינה המשלחת בוורסיל להזדמנות להופיע בפני ועידת השלום, יצאו השופט ברנדייס ויעקב דה הס לבקור בארץ־ישראל, כדי שיוכלו למסור דין וחשבון על המצב שם. כעבור כחמש שנים, כאשר ביקרתי לראשונה בארץ־ישראל, סיפר לי ידידי זלמן קוטלר על הפגישה שנערכה בארץ־ישראל בין ברנדייס ובין שני שליחים שנשלחו על ידי הנשיא וילסון כדי לברר את אפשרויות ההתיישבות בארץ.

קוטלר, עתונאי אידישאי שעבד למען ה„טאגבלאט״ האידישאי בניו־יורק, והתיישב כעבור זמן מה בארץ־ישראל, הכיר את השופט ברנדייס וגם את יעקב דה הס, ובהתאם לספורו נפגשו שליחיו של וילסון, הנרי ק. קינג, נשיא קולג׳ אובריין, וצ׳ארלס קריין, תעשיין אמריקני נשוא־פנים, עם השופט ברנדייס בארץ־ישראל ושאלוהו אם עדיין סבור הוא כי ארץ־ישראל מקום נאות הוא להתישבות יהודית, גם אחרי שראה שהארץ נטושה, גדושה בצות קדחת, חשופה מירק, בלתי מפותחת, ללא בתי־ספר, ללא בתי חולים ראויים לשמם, כבישיה מעטים וכמעט שאין בה תרבות.

על הדברים האלה השיב ברנדייס, שאחרי שראה את כל זאת הריהו משוכנע ביתר תוקף כי ארץ זו חייבת להיות מולדתם של היהודים. „ראיתי את השממה״, אמר להם, „נוכחתי שאין שם בתי־הספר ובתי־חולים, הארץ דלה היא מבחינה חקלאית ומבחינת המסחר והתעשיה, ואין בה אותה נוחיות שיש בארצות הציביליזציה. אכן, במקרה שתמונה אחרת היתה מתגלית לעיני אינני בטוח שהייתי ממליץ על ההתיישבות היהודית בארץ־ישראל. לא דבר קל הוא לבוא ולהציע לקחת ארץ מעם מסוים, אשר טיפל בה ופיתחה כראוי. ואולם עצם העובדה שבמשך מאות השנים הללו היא עומדת במצב של עזובה והרס, משמשת לי הוכחה לכך שארץ־ישראל ציפתה לשיבתם של היהודים לארצם העתיקה, אשר ישקמוה ויבנוה, עד שתחזור להיות ארץ פוריה ומפוארת.״

אחד האנשים אשר חי, הלכה למעשה, בהתאם למשימת היהודים בארץ־ישראל, כפי שהצטיירה בעיניו של ברנדייס, היה אהרן ארונסון, חוקר טבע

ואגרונום מזהיר, אשר זכה בפרסום עולמי בשל תגליתו בעניין „החיטה הפראית". בהיותו ראש תחנת הנסיונות החקלאית שבעתלית, הרבה לעשות למען התפתחותה החקלאית של ארץ־ישראל עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. במשך המלחמה שימשה ידיעתו הרחבה והמפורטת את הארץ ואת מערכותיה לעזר רב לבריטים בשעת שחרור הארץ מידי התורכים. כמו כן היה ממארגני הארגון החשאי „נילי", שהיה בו חבר פעיל ואשר אחותו שרה, אחיו אלכסנדר ושני ידידיו בלקין ופינברג, גם הם היו ממנהיגיו. מטרת ארגון מחתרת זה היה לעזור לשחרר את הארץ ולהגן על האינטרסים של היהודים החיים בה.

היתה זו מכה קשה ואבדה רצינית לציונות כאשר התברר ביוני 1919 כי אהרן ארונסון נפל מתוך מטוס שטס מעל תעלת למנש. הנרייטה סולד והשופט ברנדייס הביעו רחשי כבוד לאיש ולתרומתו המיוחדת במינה אשר תרם למען הצלחת האומות המאוחדות. המשוררת היהודיה, ג'סי סמפטר, כתבה אודה לכבוד ארונסון, שהיה אחד מבוניה הנאמנים של ארץ־ישראל.

אחד מאנשי הגדוד העברי, עתונאי מפילדלפיה, גרשון אגרונסקי (כיום אגרון), העורך והמוציא לאור של „ג'רוזלם פוסט", העתון האנגלי היחידי הנדפס בישראל, כתב מארץ־ישראל על הולדתו של העתון העברי:

„ביום העשרים ושמונה לחודש סיון, בשנת חמשת אלפים שש מאות שבעים ותשע (18 ביוני 1919) הופיעה בירושלים ההוצאה הראשונה של העתון החדש והיחידי בארץ ישראל. יום זה צריך להחרת באותיות אדומות בהיסטוריה של העתונאות היהודית. שם העתון „חדשות הארץ". אחרי כן הובעה הדעה שהעתון עתיד להצליח. העורך, יצחק לייב גולדברג, ציוני ידוע וידידו האישי של הרצל, היה אדם מחונן להפליא, ומה שחשוב יותר — אדם בעל כושר התמדה יוצא מגדר הרגיל. אכן, הוא נתברך בשני הנתונים החיוניים להצלחתו של עתון.

המשימה החשובה ביותר אחרי המלחמה היתה מתן עזרה לחלוצים הצעירים מאירופה, אשר חפצו לבוא לארץ־ישראל ולהתיישב בה. אחי שמואל ובן אחותי בנימין הלפר נזדמן להם לשרת את המשימה הזאת ברגע דרמטי מסוים שארע בעת בקורם באירופה בקיץ 1920. הם יצאו לחוץ לארץ כמייצגי ארגון הסעד שלנו, שמטרתו היתה מתן עזרה לבני המולדת, ושמו פניהם לבויברק עיר מולדתנו. כאשר הגיעו לוינה פגשו בקבוצה הגדולה הראשונה של החלוצים הגליציאים, ביניהם אנשים רבים מבני עירנו. כל החבורה כמו נלכדה במלכודת, שכן חסרים היו לה האמצעים הכספיים לשם תשלום דמי

הנסיעה מוינה לטריאסט, ששם היה עליה לעלות על אניה לארץ־ישראל. אחי ובן אחותי שמעו על צרתה של הקבוצה מפי הירש גרוס, ידידנו הטוב, גם הוא איש בויברק, שהתפרסם בניו־יורק בתור מייסד תזמורת כלי הנשיפה של יוצאי בויברק. גרוס האיץ בהם לתת לקבוצה את סכום הכסף שהיה דרוש לה בכדי להשלים את הנסיעה לטריאסט, בציינו לפניהם כמה חשוב הדבר לגבי ארץ־ישראל לזכות במתיישבים צעירים אלה המלאים רצון וכושר פעולה.

ואמנם בואם לארץ־ישראל הביא לארץ תועלת מרובה. אחי נתן להם את הכסף הדרוש, שכן סבור היה כי הוצאה זו סופה להביא ערך שאינו נופל מערכה של פעולת הצלה כלשהי. והשנים הבאות הוכיחו כי החלטתו החלטה נבונה היתה. בין אנשי הקבוצה הזאת היו מיכאל שיין (כיום זוהרי), שנעשה פרופסור באוניברסיטה העברית, שמעון בריטפלד, שכיום הנו חבר עירית חיפה; פסח קרמר־מלכי, העובד בחברת החשמל של רוטנברג בחיפה; פייבל שליידר (עתה דר. שרגא קלעי) המשמש מפקח ברשת החינוך בישראל; אברהם זך שזה יותר משלושים שנה הריהו ספרן בספריה העירונית בתל־אביב, אריה אלויל, אמן נודע ומורה לאמנות בתל־אביב; ברל בקר, חבר קבוצת רמת־יוחנן ואחיו אריה ממשמר העמק, שניהם מומחים מהטובים בארץ, בעניני גידול צאן. ברל גם הרבה לכתוב על הבעיות הקשורות במקצוע זה; חיים זוהרי מורה בירושלים; ומוריס זך, שהיה אחד ממייסדי קבוץ בית־אלפא. כן נמנו על הקבוצה הזאת הני שרייר־סולד וצפורה רדלך־בנטוב, אשר פגשתין באביב שנת 1924 בנהלל, שקבוצת החלוצים הגדולה שלהן יבשה את בצותיה.

כשהגיעה הקבוצה ליפו, בקיץ 1920, קידם את פניהם בנמל איש בויברק, משה וינד, אשר בא ארצה כמה חדשים קודם לכן, עם הקבוצה הראשונה של חלוצי למברג. משה וינד, תפס מקום חשוב בענף הבניין בארץ. לראשונה פגשתי אותו ואת אשתו מרים במקום עבודתו בהר ציון, באביב 1924. כיום, בשנת 1959, הוא עוסק בהשלמת בניין „יד ושם" בירושלים.

אכן, גמול נאה למדי, יש לציין, על השקעה קטנה. והריני בטוח כי גם יתר חברי הקבוצה עשו לא פחות מחבריהם המצוינים כאן למען התפתחותה של ישראל.

בתחילת 1920, כאשר התפרסם שהנדבן הגדול יעקב ה. שיף שינה, לבסוף, את גישתו לגבי הרעיון הציוני והחל להתייחס אליו באהדה, עלה בזכרוני הויכוח אשר התעורר בשנותיה הראשונות של התנועה, כאשר הוא

הכריז באספה פומבית כי הציונות היא עניין של הבל וכי מטרותיה לעולם לא תתגשמנה. אכן, דעתו זו לא מנעה אותו מלתרום למען ארץ־ישראל. זיקתו הפילנטרופית כה כנה היתה, עד שאם גם ערער על מטרות הציונות, בכל זאת כאשר באו אליו בשנת 1910 דר. פאול נתן מחברת „עזרה" הגרמנית יהודית ודר. שמריהו לוין, עלה בידם להשפיע עליו לתרום 100.000 דולר למען הטכניון אשר חברת „עזרה" שאפה להקים בחיפה. אנשי חברת „עזרה" חפצו ששפת הלמוד בטכניון תהיה גרמנית. תחילה תמך שיף בעמדתם ואולם כעבור זמן מה — ויתכן כי זה היה הסימן הראשון שהעיד על התעוררות עניינו בציונות — שינה את דעתו וצידד עם אלה אשר דרשו שלשון ההוראה תהיה עברית.

אחרי הצהרת בלפור התברר יותר ויותר שיעקב שיף מתקרב והולך אל הציונות. כאשר הגיעה השמועה ב־1920 על הצעד המכריע שצעד לבסוף, הציג ה„לונדון ג'ואיש כרוניקל" את המאורע כעדות דרמטית לשינוי הזמנים וכהוכחה חותכת לכך שהצלחת הציונות היא עובדה שאין לערער עליה.

„אכן, נצחון גדול הוא זה לציונות", כתב ה„ג'ואיש כרוניקל", „מר שיף נתן את הסכמתו לתכנית הציונית. הוא נוכח כי גמילות החסד בלבד אין היא אלא אמצעי ארגעה, והוא מזהירנו שהיהודים לא יזכו בשלום אמיתי בארצות מגוריהם, עד אשר יוכחו עמי הארצות הללו כי יש להם בית משלהם. האבולוציה הרוחנית של מר שיף יש בה משום הוכחה לכנות פעולתו."

פ ר ק כ ד.

מכל המעצמות הגדולות רוסיה לבדה היתה מקור אכזבה. הכל קיוו כי המהפכה אשר מחתה את שיירי הטירניות הצאריסטית, תסלק את המכשולים שעמדו בפני הפעולה הציונית ברוסיה. ואולם למעשה שונים היו הדברים בתכלית. השלטון החדש שקם אחרי מהפכת נובמבר 1917 גילה יחס איבה כלפי הציונות שהיה חזק אפילו מזה של השלטון הצאריסטי הקודם.

אכן, זה היה גון אחד בלתי מעודד, בתמונה שפרט לכך היתה מעודדת ביותר, והחלטת הציונים להגשים את מטרת התנועה התחזקה בזכות הסכוי

שהזהיר לעיני העם היהודי — הסכוי לבנות בית לאומי משלהם, על אדמת אבותיהם המקודשת, אחרי שמונה מאות שנים של שתיית כוס התמרורים של הגלות.

באוקטובר שנת 1920 פירסם הוועד הפועל הציוני העולמי בלונדון גילוי־דעת, שהחתומים עליו היו דר. חיים וייצמן ונחום סוקולוב, „שני מלאכי הגאולה", כפי שהיו מכונים, ומנחם אוסישקין, יוליוס סימון ונחמיה דה ליים. בהדגישו את ההזדמנות הבלתי צפויה שעמדה בפני העם היהודי להגשים את חלומו העתיק לחזור לארץ־ישראל, קרא גילוי־הדעת לכל לבוא ולתת את ידם להתפתחות הארץ — להגירה ולהתיישבות; לצמיחה הכלכלית על ידי יצירת שוק עבודה פרודוקטיבי; לעבודה הסוציאלית והתרבותית; ולעזרה ממשית לקרן היסוד. גילוי־הדעת הצהיר כי הנהלת העניינים הכספיים תעשה בהשגחת חבר נאמנים, וכי וועדה כלכלית מיוחדת תטפל במתן עזרה ממשית להתפתחותה של ארץ־ישראל. גילוי הדעת האיץ בכל הציונים לא לחסוך מנפשם כל עמל ויגיעה ולהיות למופת ליהודי כל העולם כולו.

„עתידו של העם היהודי נתון בידיו", נאמר בסוף התעודה, „והעולם ידון אותם לפי מעשיהם כיום."

ואולם, אף על פי שגילוי־דעת זה היה בו כדי לעורר השראה, בכל זאת עצור היה בו רמז לפיצול הטרגי שעתיד היה להתרחש בין ציוני „המזרח" ובין ציוני „המערב". גילוי הדעת פנה להמוני היהודים; מטרתו היתה לחזק את המדיניות שהציונות נקטה בה עד אותם הימים. יהודי אירופה וארץ־ישראל, בהנהגתם של חיים ויצמן ונחום סוקולוב, צדדו בהשקפה האומרת כי כוחה ועתידה של התנועה מושתתים על יסוד החינוך ההמוני והחדרת הרעיון הציוני ברבים. ואולם השופט ברנדייס נקט עמדה אחרת. הוא סבור היה כי הגיע הזמן להנתק מהעבר הציוני וליצור תכנית של התפתחות רחבת מימדים, שתהיה מבוססת על השקעות פרטיות, דבר אשר עשוי היה, למעשה, לשעבד את ההמונים למעטים, בתהליך גאולת הבית היהודי הלאומי. ואולם בטרם בשלו חילוקי דעות אלה והפכו לפיצול גלוי לעין, שמחנו להיוכח שהתעשיין הבריטי הגדול, סיר אלפרד מונד, הצטרף אל שורותינו. התקרבותו אל הציונות ודעותיו האופטימיות על עתידה של ארץ־ישראל הועילו בהרבה לשמה הטוב של התנועה. זוכר אני את בקורו בארצות הברית ב־1920 ואת התגובה שעורר הדבר. לבנו שש למראה אדם אשר כמותו הלוקח חלק פעיל בהתפתחותה של ארץ־ישראל.

שבועים אחרי אשור השמועות שהגיעו מסן־רמו בדבר יצירת ארץ־ישראל יהודית בחסות המנדט הבריטי, הצליחה ההסתדרות הציונית באמריקה לקיים ועידה לאומית ציונית שנערכה בניו־יורק ב־9 וב־10 במאי, 1920, ואשר השתתפו בה 100.000 צירים מכל רחבי הארץ. הוועידה נפתחה במצעד שנערך בשדרה החמישית. שורות המצעד מנו כ־100.000 איש ומספר הצופים עלה על כך פי עשרה. אכן, היה זה אירוע מיוחד במינו בהיסטוריה היהודית. פעמים רבות קודם לכן נערכו מצעדים ברחובות ניו־יורק. ואולם מצעדים אלה תמיד עמדו בסימן קדרות, כיון שנערכו לאות מחאה על התפרצות זו או אחרת כנגד יהודי אירופה. מצעד זה היה הראשון שבא לחגוג מאורע משמח בעל חשיבות יתירה.

בהתאם להצעתו של דר. סטפן ס. וייז הביעה הועידה דברי תודה לעם הבריטי ולממשלתו, וגם לארצות הברית ולנשיא וילסון, על תמיכתם בהחלטה שנתקבלה בסן־רמו. פרופסור פליקס פרנקפורטר הציע לשלוח ברכות לדר. חיים ויצמן ולנחום סוקולוב על מאמציהם שנשאו פרי. אליהו ד. סטון, שבאותם הימים היה חבר בית המחוקקים של מדינת מסצ'וסטס, הביא את ברכת מדינתו ומסר שבית המחוקקים של מדינה זו מתיחס באהדה הן להחלטת סן־רמו והן להצהרת בלפור אשר קדמה לה.

לכבוד הרגע הגדול הזה תרם נתן שטראוס 100.000 דולר למען האוניברסיטה העברית, ומיתר הנוכחים בועידה נאסף סכום של 60.000 דולר.

דומני כי ועידת 1920 היתה האירוע האחרון שבו שלטה הרמוניה והסכמה בין כל הצירים. בפגישת הכינוס הלונדוני, ב־17 ליולי 1920 שררה, לכאורה, רוח אחוה. ואולם לא היה זה אלא חיפוי על המתיחות הגוברת והולכת ועל ההתנגשות הצפויה, שעתידה היתה ליצור קרע בשורות התנועה.

התנגשות פנימית זו החמירה ביותר בעקב ההצעה להקים את „קרן היסוד", שמטרתה היתה לממן תכנית של חמש שנות התפתחות. הקרן, שהציבה לפניה את המשימה לאסוף 25.000.000 לירות, עמדה לכלול לא רק תרומות, אלא גם השקעות, מבלי שמקור הכספים ישמש יסוד להבדלים כלשהם. לפרט זה התנגד השופט ברנדייס בכל תוקף. רובם של הצירים האמריקאים שהשתתפו בועידה צדדו עמו, וכאשר הרכיבו את ההנהלה העולמית הציונית הראשונה לאחר המלחמה, לא השתתף בה אפילו אמריקני אחד. אף על פי שידוע היה לכל כי העזרה העקרית לקרן הזאת תצטרך לבוא מאמריקה, המשיכה הועידה לדבוק בתכנית הקמת „קרן היסוד". הצעתו של השופט ברנדייס להטיל על הועידה לארגן וועד שתפקידו יהיה

לנהל את עניניה של ההסתדרות הציונית העולמית, נתקלה בהתנגדות מרה, לא רק מצד כמה מהצירים, כי אם מצד כל העתונות האידישית. „טאגבלאט" שיצא בניו־יורק, לא יכול היה, למשל, להבין מהו הגורם שהניע שופט עליון של רפובליקה דמוקרטית להציע לייסד וועד רודני בן שלושה אנשים שיהיה בידו שלטון בלתי מוגבל בכל העניינים היהודיים הלאומיים.

„היינט", עתון אידישאי בולט אחר, שעורכו, ויליאם אדין, היה אחד מצירי הועידה, הבין, כנראה, את גישתו של השופט ברנדייס, ואולם ראה לנכון לחלוק עליה. „לא ייקשה עלינו להבין את הגורמים שהניעו את מר ברנדייס, אשר אחרי ככלות הכל הוא דמוקרט מושבע, לעמוד על כך שיבצעו תכנית אשר יש לראות בה תכנית אוטוקרטית. החיאתה של ארץ־ישראל היא עניין קשה ביותר, הדורש טקט רב, אורך־רוח ותבונה מעשית. ככל שיקטן מספר האנשים שבידיהם נתונות ההחלטות הסופיות כן תשתפר המלאכה שיש לעשותה וכן ירבו סכוייה להעשות כראוי.

„אכן, יעילותה של הדרך הזאת נבחנה לא פעם ונמצאה בלתי מספקת. כל ממשלה אוטוקרטית השתבחה בה, וכל המצדדים ב„יד החזקה" זמרו את תהילתה. ההשגים המעשיים של שלטון בלתי מוגבל, המרוכז בידיהם של מעטים, כמעט תמיד נרכשים על חשבונם של האינטרסים החשובים ביותר לאנשים, פרט לכך שהדבר עלול לשתק כוחות שיש בהם תועלת מרובה."

אחרי שובו מועידת לונדון מסר השופט ברנדייס, בישיבת הוועד הפועל הלאומי של ההסתדרות הציונית באמריקה, שהתקיימה ב־30 בספטמבר, דין וחשבון שחובר על האניה זילאנד, אשר ניסח את העקרונות שלפיהם חייבות היו לנהוג הועדות שנבחרו על ידי הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית באמריקה, לשם שינוי התנועה הציונית באמריקה, בהתאם לתנאים שנוצרו בעקבות ההחלטה שנתקבלה בסן־רמו. הסעיף האחרון של הדין־וחשבון דן בשיתוף פעולה עם מי שאינם ציונים, ונאמר בו:

„יתר על כן, אל לנו להתעלם מהעובדה שתכניותינו חייבות להקיף את כל היהודים, גם את אלה שאין בהם רצון לבנות את ההסתדרות הציונית, ואולם יש בהם הרצון להשתתף ביחד עם ההסתדרות הציונית בבניין ארץ־ישראל."

כדי לרכוש את העזרה הדרושה להקמת „קרן היסוד" וכדי להוציא לפועל את תכנית המגבית הגיעה לארצות הברית, ב־3 באפריל, 1921 המשלחת המפורסמת הראשונה של „חמשת הכוכבים" — משלחת מנהיגים

עולמיים של העולם הציוני שעליה נמנו דר. חיים וייצמן, שזה עתה סיים לטפל בגיליוין המדעיים הקשורים במלחמה; פרופסור אלברט אינשטין, אשר התיאוריה שלו בדבר היחסיות חוללה מהפכה בתפיסת התבל שלנו; מנחם אוסישקין, אשר מסירותו לציונות החלה עוד בימים הראשונים של „חיבת ציון", בן־ציון מוסינזון, אחד מראשי המחנכים בארץ ישראל, וחביב הכל — שמריהו לוין.

הועידה מיהרה לפתוח במשא־ומתן עם הוועד הפועל הציוני, בישיבה גורלית שהחלה במוצאי שבת, בתשיעי באפריל, ונמשכה ביום ראשון בבקר ולא נסתיימה אלא בשעה מאוחרת של אחר־הצהרים. זוכרני כיצד ישבתי בשלהי אחר הצהרים של אותו יום באולם האופרה המטרופוליטנית ביחד עם אלפי אנשים אחרים אשר באו לקדם את פניה של משלחת וייצמן. האספה אמורה היתה להתחיל בשעה שתים אחר־הצהרים, ואולם איש מהאורחים לא הגיע למקום בשעה הקבועה שכן כולם נתונים היו עדיין בלב הויכוח הסוער שניהלו עם הוועד הפועל הציוני.

מישהו הפיץ את השמועה שקבלת־הפנים עומדת להדחות, רחש של רכילות מילא את האולם הנרחב. אנשים שהיה להם מושג כלשהו על דבר ההתקדמות של המשא־ומתן רמזו שויכוח סוער מתקיים בדבר הקמת „קרן היסוד" בארצות הברית, מישהו סיפר כי ברגע מסוים קם השופט יוליאן ו. מק, נשיא הסתדרות ציוני אמריקה, והעיר לדר. וייצמן, „אני מאמין בכל לבי כי לולא מר אוסישקין, מצליחים היינו בלי כל קושי לבוא לידי הסכם." במלה אחת, השופט מק סבור היה כי אוסישקין היה בחינת אבן נגף שעמדה בין משלחת וייצמן ובין ההסתדרות הציונית באמריקה.

למרות חילוקי הדעות הרבים שהפרידו בין שתי הקבוצות, נמשך המשא־ומתן כמה ימים נוספים. ואולם ביום ששי, 22 באפריל, הצהיר העתון „דה ניו פלשתין" במאמר שפנה לחברי הסתדרות ציוני אמריקה וחתום על ידי השופט מק, והודיע במלים ברורות כי „דר. וייצמן הפסיק את המשא־ומתן שהתנהל עם ההסתדרות הציונית באמריקה". השופט מק ציין כי דר. וייצמן פירסם הצהרה בדבר הקמת משרד „קרן היסוד" בארצות הברית בתור יחידה ציונית שאינה תלויה בהסתדרות הציונית באמריקה, וכי ההסתדרות הציונית באמריקה אין לה חלק בדבר. כמו כן ציין שבקרוב יתפרסם דו"ח מפורט של המשא־ומתן, בצירוף תכנית ההסתדרות בכל רחבי הארץ. באספה שהתקיימה בברוקלין קמה אחת ממנהיגות „הדסה", בבית

יעקב סובול, ואמרה: „אנחנו בעד „הדסה", אבל נגד „אודסה" — רמז למנחם אוסישקין, שמוצאו מאודסה.

בפרק זמן גורלי זה נדפס „דה ניו פלשתין", פעמיים בשבוע, אף על פי שבדרך כלל היה שבועון. בהיותו כלי בטויה של הנהלת הסתדרות הציונית באמריקה, לא ייפלא שהדגיש את הגישה המתנגדת לגישתו של וייצמן. נקודת ראותו של וייצמן מצאה את בטויה המלא בעתונות האידישאית, ואולם חסידיו מעונינים היו להדפיס את דבריהם גם באנגלית, למען הציונים הרבים אשר לא ידעו לקרוא באידיש, בפרט מבין אלה שחיו מחוץ לניו־יורק. לשם כך יסדו שבועון אנגלי שנקרא „דה ניו מכביאן" (המכבי החדש) אשר הופיע לראשונה באחד במאי, 1921 והמשיך לצאת לאור עד החמישי למאי, כאשר אוהדיו של וייצמן זכו בנצחון בולט בועידה הציונית והשתלטו על הנהלת ההסתדרות הציונית באמריקה. במשך קיומו הקצר של „דה ניו מכביאן" היה לואיס ליפסקי עורכו. באמצע אפריל התפטר לואיס ליפסקי ממשרת מזכיר ההסתדרות הציונית באמריקה, בתור מחאה על המדיניות האנטי־וייצמנית. אחרי ועידת קליבלנד קיבל מאיר ויסגל על עצמו את משרת העורך של „דה ניו מכביאן", והחזיק בה במשך כמה שנים.

בעקב התמיכה שתמכה העתונות האידישאית בדר. וייצמן נאלצה חזית ברנדייס לנקוט בהתקפת־נגד נמרצת, שכללה הוצאה לאור של שמונה דפים באידיש, בטופס שנדפס ב־23 למאי 1921. דפים אלה הביאו בפירוט רב את השקפתו של ברנדייס בפני הקוראים. היתה זו הפעם הראשונה — וגם הפעם האחרונה — ש„דה ניו פלשתין" כלל מאמרים באידיש.

נזכר אני בפרט אחד שיש בו ללמד על המצב ששרר לפני הועידה. השופט מק הודיע שקיבל מברק מארץ־ישראל מהגברת מרי פלס, אלמנתו של יוסף פלס, בו הובעה האהדה לגישתו של מק, שצידד עם ברנדייס. למחרת היום שלח פטר שויצר, גזבר ההסתדרות הציונית באמריקה, מברק מארץ־ישראל, בו הביע את אהדתו לדר. וייצמן, והאיץ בשופט ברנדייס ובשופט מק להגיע לידי הסכם עם דר. וייצמן. שויצר ציין כי בקורו בארץ־ישראל שכנע אותו לגמרי להאמין ש„קרן היסוד" חייבת להתחיל בפעולתה במהירות האפשרית.

באמצע המאבק נתוסף קול שלישי לויכוח: רבי יצחק לנדמן, אויבה המושבע של הציונות, אשר הופיע בועידת השלום בפריז, וכעבור שלוש שנים גם בועידה של הקונגרס בוושינגטון ומחה על יצירתה של מדינה יהודית, כתב במאמר ראשי שנדפס ב„דה אמריקן היברו" שהוא היה המוציא־

לאור והעורך שלו, כי היהודים חייבים „להשליך את הציונות — ולבנות את ארץ־ישראל".

ביום ראשון, 17 באפריל, 1921, הכריזו דר. וייצמן והמשלחת שלו על הקמתה של „קרן היסוד" בארצות הברית. עמנואל ניומן נתמנה למנהל המוסד. אכן, לפני שהחלה הקרן בפעולתה היה לי הכבוד להגיש, בהתאם להצעתו של שמואל בליץ, לדר. וייצמן ולדר. לוין, אשר גרו במלון „קומודור", את אחת התרומות הראשונות החשובות שנתרמו לסניף האמריקני של „קרן היסוד" — המחאה שהחתומים עליה היינו אחי אברהם ואנכי.

חמשה ימים לפני שהכרז על ייסוד הקרן נערכה אספה המונית ב„רג'ימנט ארמורי". יותר מ־25.000 איש התאספו באולם ומחוצה לו, לשמוע את נאומיהם של דר. וייצמן ונואמים ציונים אחרים בעלי שם, ביניהם דר. אלברט איינשטיין, אשר הוצג בפני האספה אחרי נאומו של דר. וייצמן. דומה שנאומו היה הנאום הקצר ביותר שנשמע אי פעם. בדברו בגרמנית, באותם הימים לא שלט עדיין באנגלית, אמר: „מנהיגנו ומנהיגכם דר. ויצמן דיבר: הטו נא לו אוזן קשבת!" אחרי כן התיישב במקומו לרעם מחיאות כפים.

אותו רגע נזכרתי במאורע שארע כמה ימים לפני כן. כאשר הגיעו המנהיגים הציונים לניו־יורק קדמו את פניהם חברי וועד ההסתדרות הציונית שלנו, שבראשו עמד לואיס ליפסקי, במלון „קומודור". שהינו שם זמן מה, לשמוע את התשובה שהשיבו דר. וייצמן ומנחם אוסישקין על נאום הברכה של ליפסקי. והנה הציע מישהו שדר. אינשטין גם הוא יאמר כמה מלים. ואולם הוא היה נבוך מכדי שיוכל לדבר. הגברת אינשטין באה לעזרתו ואמרה שמוטב יהיה אם נבקש את דר. אינשטין לנגן לפנינו משהו על הכנור שלו.

בועידה הציונית שהתקיימה בקליבלנד ביוני של אותה שנה, נשלם הקרע בין חסידי ברנדייס ובין חסידי ויצמן. תוצאות ההצבעה הוכיחו כי רוב הצירים התנגדו לעמדתו של ברנדייס. השופט יוליאן ו. מק, דר. סטפן ס. וייז, פרופסור פליקס פרנקפורטר, רבי אבא הלל סילבר, רוברט סולד, ישראל ברודי, אברהם טולין, ואחרים נחלו כשלון בענין „קרן היסוד" ומק התפטר ממשרת נשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, כמו כן הוא הודיע על התפטרותו של השופט ברנדייס ממשרת נשיא הכבוד. ההצבעה שנערכה בועידה הוכיחה לא רק את נצחונו של וייצמן אלא גם את נצחונם של אותם הציונים אשר מאותה שעה ואילך עתידים היו להוות את גרעין המנהיגות הציונית באמריקה, ביניהם היו לואיס ליפסקי, אברהם גולדברג, מוריס

רוזנברג, עמנואל ניומן, ברנארד רוזנבלט ואחרים. מר רוזנבלט היה זה שהשפיע על עמנואל אונטרמאיר (שבאותם הימים היה עורך־דין מצליח בניו־יורק) לשאת בתפקיד נשיא „קרן היסוד" למשך שנים מספר.

בהשקיפנו אחורנית יתגלה לעינינו כיצד משנים הבריות את עמדותיהם עם השנים. בשנת 1921 היו כמה מחברי הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית באמריקה, כגון רוברט סולד, דר. סטפן ס. וייז, ודר. אבא הילל סילבר, חסידים מובהקים של גישתו של השופט ברנדייס, בעוד שעמנואל ניומן, אליהו ד. סטון וברנארד רוזבלט צדדו בגישתו של דר. ויצמן ונלחמו למענה. ואולם בעת הקונגרס העולמי הציוני העשרים ושנים, שהתקיים בבאזל בדצמבר 1946, הפכו רוברט סולד ודר. וייז לחסידים נלהבים של דר. וייצמן, בעוד שברנארד רוזנבלט, עמנואל ניומן ואליהו סטון, שינו את דעתם ותמכו באבא סילבר, שהתנגד לדר. וייצמן.

שלושה שבועות אחרי ועידת קלבלנד, ב־3 ביולי, 1921, ערכה קבוצת ברנדייס אספה בפיטסבורג, כדי להחליט על התכנית הסופית ליסוד „החברה לפיתוח א״י". הועידה החליטה להתחיל במפעל עם סכום של 1.000.000 דולר, אשר חלקו נתרם באספה. שאול רוזנבלום מפיטסבורג אשר תרם 300.000 דולר עמד בראש רשימת התורמים; נתן שטראוס תרם 25.000 דולר. כעבור שנים הפכה חברה זו להיות „החברה הכלכלית לארץ־ישראל", אשר הרבתה לעשות כדי לעודד את ההתענינות בהשקעות פרטיות בארץ־ישראל.

אחד הדברים, שעורר סערת ויכוח עזה באספה, היתה השאלה אם צריכה הקבוצה או אינה צריכה להשתתף בקונגרס הציוני העולמי, אשר עמד להערך כעבור חדשים בקרלסבאד, צ׳כוסלובקיה. פליקס פרנקפורטר, אשר עמד בראש האופוזיציה שהתנגדה להשתתפות בקונגרס, נתמך על ידי נתן שטראוס. דר. אבא הילל סילבר, אשר דיבר דברים קשים נגד מנהיגי ההסתדרות הציונית העולמית, דרש שהכינוס יקים ארגון חדש ששמו יהיה „בוני הארץ", דוגמת קבוצה אחת בגרמניה שנתפרדה מהתנועה הציונית. השופט מק, אשר הבחירות שנערכו בשעת ועידת קליבלנד שמו קץ לכהונתו כנשיא ההסתדרות הציונית באמריקה, טען שהתומכים בברנדייס חייבים להשאר במסגרת הסתדרות הציונית באמריקה ולהמתין עד הבחירות הבאות, שאולי יתנו בידיהם כוח רב יותר.

בתור פשרה החליטה הקבוצה לשלוח גילוי־דעת לקונגרס הציוני העולמי, חתום על ידי השופט מק, דר. סטפן ס. וייז, נתן שטראוס, פליקס פרנקפורטר,

גברת מרי פלס, יעקב דה הס, רוברט סול, ישראל ברודי ואברהם טלוין. גילוי־דעת זה הביע את התנגדותה העזה של הקבוצה לדר. וייצמן ולמדיניותו. עם זאת נאמר בו כי כל חברי הקבוצה ישארו בשורות הציונות.

פרק כה.

קבוצת פיטסבורג ייצגה את הציונות הקפיטליסטית. לעומת זאת עסקו באותה שעה כל הנוטים לשמאל באוסף כספים למען התפתחות הכלכלה הציונית־סוציאליסטית בארץ־ישראל. ציוני השמאל האמריקנים, אשר לפני המלחמה נתקלו בקשיים מרובים בעקב ההשקפות האינטרנציונליות סוציא־ליסטיות של רבים ממנהיגי הפועלים היהודים, זכו בתקופה שאחרי המלחמה ביתר הבנה. בסוף פברואר 1921 הכריז הוועד הארצישראלי של פועלי ציון באמריקה על מפעל, שנקרא „מגבית לקניית מכשירי עבודה למען ארץ־ישראל", אשר בשנים האחרונות נתפרסמה בתור „מגבית ההסתדרות". האספה ההמונית הראשונה והשוק שנערך בה למען אוסף הכספים, התקיימו ב־27 בפברואר, 1921, ב„אולד לקסינגטון אופרה האוז"; הנואמים היו יהודה ל. מגנס, אלכסנדר קאהן (כיום מנהל העתון „פורווארד") מכס פיין, שבאותם הימים היה מזכיר בפועל של „האגודים המקצועיים היהודיים", יוסף שלוסברג, מזכיר האגוד הבינלאומי של ענף בגדי הנשים, ודוד פינסקי. מטרת המגבית היתה לאסוף תרומות גדולות וקטנות. אפילו סכום קטן כ־5.00 דולר אפשר היה לקנות בו מיטת ברזל מתקפלת למען פועל יהודי בארץ־ישראל, בעוד שבסכום של 4.000 דולר אפשר היה לקנות טרקטור או משאית.

ההתחלה היתה צנועה; באספה הראשונה נאספו 30.000 דולר, אשר חלק ממנו, סכום של 1000 דולר, נתרם על ידי פטר שויצר, גזבר ההסתדרות הציונית באמריקה. לאט לאט, ובהנהלתו של חבר פועלי ציון שמואל בונצ'יק, שהצטיין בדינמיות רבה, זכה המפעל להגיע למימדים נאים. הועידה השלוש־עשרה של פועלי ציון, שהתקיימה ברוצ'סטר, ניו־יורק, ביולי 1921, החליטה כי מפעל מכשירי העבודה ראוי שימשיך בפעולתו בתור מוסד של קבע. מאותם הימים תרם המוסד מליון דולר להסתדרות פועלי ארץ־ישראל.

באותה ועידה נמסר שכמה ימים קודם לכן, ב־2 ביולי, הודיעה מפלגת העבודה הבריטית שהיא מצדדת עם היהודים בארץ־ישראל.

שלושה חדשים אחרי ועידת רוצ'סטר, הגיעה לארצות־הברית משלחת הפועלים הראשונה מארץ־ישראל. תפקידה היה למכור מניות של באנק הפועלים שנוסד בארץ־ישראל. בין הצירים היתה מניה שוחט, אחת הנשים הרבגוניות ביותר והדינמיות ביותר שנתגלו בהיסטוריה של ארץ־ישראל החדשה, אשר חוג פעולותיה הרחב כלל גם את ההגנה; ברל כצנלסון, אחד ממייסדי ההסתדרות ועורך „דבר"; ויוסף ברץ, ממייסדי „דגניה". עם בואם התארגנה ועידה שיושב הראש שלה היה מכס פיין, גזברה יהודה ל. מגנס ומזכירה שמואל בונצ'יק. המשלחת הארצישראלית הצליחה בתפקידה מתחילת פעולתה, ופילסה את הדרך לבקורים מוצלחים של צירים אחרים, שביניהם היה אברהם דיקנשטין, אשר כיום הוא עומד בראש אמפל — „אמריקאן פלשתין טריידינג קורפורישן". ההשקעה בבאנק הזה היתה בטוחה, ועד היום מקבלים מאות יהודים אמריקנים רווחים מן המניות של באנק הפועלים שקנו באותם הימים.

בשעה שסיעת ברנדייס ערכה את אספתה בפיטסבורג נתקבלה הנהלת ההסתדרות הציונית באמריקה על ידי הנשיא הרדינג בוואשינגטון. בין הצירים חברי המשלחת היו לואיס ליפסקי, אברהם גולדברג, הרמן קונהיים, ברנארד רוזנבלט, לואיס רובינזון, מוריס רותנברג, ופטר שויצר. אליהם נתלוו המנהלים של ציוני מחוז וואשינגטון, ביניהם עורך הדין בן וואשינגטון מכס רהוד, מי שהיה ראש „אגודת הסטודנטים הציונים".

תפקידה החדש והחשוב ביותר של ההנהלה החדשה היה למנות צירים לקונגרס הציוני העולמי השנים־עשר. בסך־הכל הגיע מספר הצירים של ציוני ארה"ב לשלושים ותשעה, ובראשם עמד לואיס ליפסקי. כיון שבאותם הימים היתה „הדסה" חלק בלתי נפרד של ההסתדרות הציונית באמריקה, כללה המשלחת גם ארבע מחברות „הדסה", והן: הנרייטה סולד, לוטה לבנסון, גברת דוד דה סולה פול וגברת פטר שויצר.

הנה כך באה ההסתדרות הציונית באמריקה לקונגרס הציוני השנים־עשר, אשר התקיים בקרלסבאד בספטמבר 1921, בלא המנהיגות אשר ליותה את התנועה בדרכה בשבע השנים הקשות. אכן, העדרו של ברנדייס מורגש היה ביותר, כשם שמורגש היה העדרם של סטפן ס. וייז ויעקב דה הס, שהיה יד ימינו של ברנדייס. נוסף על כך חסרה היתה הרשימה גם שמות ידועים אחרים, ביניהם דוד וולפסון, אשר נפטר זמן מה אחרי פרוץ המלחמה. ואף על פי כן היה זה הקונגרס הראשון שהתקיים במשך שמונה שנים, מאורע רב חשיבות, שציין את תחילתה של תקופה חדשה בהתפתחות התנועה

הציונית. אחרי שאישר הקונגרס את הקמת קרן היסוד על ידי ועידת לונדון שנערכה שנה קודם לכן, עבר לטפל בבעיות ההתיישבות בארץ־ישראל. מספטמבר של השנה הקודמת ועד אפריל שנת 1921, באו ארצה יותר מ־10.000 עולים חדשים. וכך גדל הישוב היהודי ביותר מ־40 אחוז. בכל זאת סבורים היו רבים, שאין די בעליה הזאת, וגרסו, ביחד עם דר. נורדאו, כי יש לחוש ולהביא לארץ־ישראל עליה המונית של כחצי מיליון יהודים ממזרח אירופה.

פרט זה כשלעצמו היה בו לעורר דיון סוער. המתנגדים לעליה ההמונית טענו כי עשרות אלפי איש עלולים לגווע בארץ־ישראל בגלל חוסר האמצעים הדרושים לקיומם. ואולם סנגוריו של נורדאו השיבו על כך כי מוטב יהיה אם אלפים יגוועו בארצם מאשר אם מאות אלפים ייהרגו בידי אויביהם בארצות הגולה. לצערנו הרב נתאשר הנמוק הזה באירופה כעבור פחות מעשרים שנה.

כמובן מאליו, עוררה ההתפלגות שחלה בתנועה הציונית באמריקה תגובה ודיונים מצד הצירים האירופים, אשר השוו את הדברים למצב שנוצר בגרמניה וגרם ליצירת תנועת „בני הארץ" בגרמניה.

לא כל צירי הקונגרס תמימי דעים היו עם וייצמן. יוליוס סימון, מגרמניה, נושא נאום שעורר מחיאות כפים, שבו הביע את אהדתו להשקפתו של ברנדייס בענין התפתחותה של ארץ־ישראל. ואולם כל אוהדיו של ברנדייס נתבקשו לקרוא מאמר אקטואלי ומשכנע ביותר, שנכתב על ידי עורך העתון הציוני החפשי, דר. נחום גולדמן, שבו הציג הכותב בצורה מזהירה ביותר את נמוקיו של דר. וייצמן, בהדגישו את העובדה שהתנועה הציונית העולמית לא היתה קיימת לולא החלה מתוך דחף המוני והמשיכה את צמיחתה בתוך תנועה עממית דמוקרטית.

אם תלך התנועה הציונית בדרכו של ברנדייס, ציין גולדמן, ישתנו מניעיה ועקרונותיה עד שידמו לאלה של הברון רוטשילד ואחרים דוגמתו; היא תהפוך לחברת קולוניזציה פלוטוקרטית ופילנטרופית, תאבד את צביונה הרשמי ותרד לדרגה של אחת החברות להתיישבות בארץ־ישראל. אכן, טעמו של גולדמן הוא שחיזק במידה רבה את התמיכה ב„קרן היסוד" ובמדיניות של וייצמן.

נושא נוסף שעמד לדיון בקונגרס ושצלו האפיל על עתידה של ארץ־ישראל היה המאורעות שפרצו כמה חדשים קודם לכן. תמונתה של המדיניות שנקטה בריטניה כלפי תקרית זו היתה ברורה לגמרי, היתה זו מדיניות

שהטילה ענשים כבדים יותר על הקרבן מאשר על הצד התוקף. כמה מנהיגים ציונים שניחנו בכושר לצפות את העתיד, נבאו שהחיים בארץ־ישראל תחת שלטונם של הבריטים יהיו גדושים התנגשויות וקשיים תמידיים.

בשעת התכנס הקונגרס השנים־עשר, עדיין דנה ישיבת חבר הלאומים, שהתקימה בסן־רמו, בפרטי ההחלטה, שהתקבלה בשנה הקודמת, להעניק לבריטניה את המנדט על ארץ־ישראל בכדי שתפקח עין על יצירת הבית הלאומי היהודי. אכן, החלטת סן־רמו ב־1920 היתה כל מה שדרוש היה ליהודים כדי להמשיך בבצוע שאיפותיהם הישנות. ואולם בריטניה וארצות אחרות סבורות היו שהיהודים מגלים הססנות ידועה. מספר המהגרים, שהביא לארץ־ישראל גל ההגירה הראשון לאחר המלחמה, אף שהיה בה לעשות רושם על צירי הקונגרס בקרלסבאד, שכן הם הכירו את הקשיים הכספיים ששמשו רקע להגירה זו, פעוט היה בעיני האנגלים, כי הם ציפו לתגובה עזה יותר על פתיחת שערי ארץ־ישראל בפני היהודים.

פרט זה הוא שעורר את חיים וייצמן, נשיאה החדש של ההסתדרות הציונית העולמית, לומר בקונגרס השנים־עשר את הדברים האלה:

„אלו היינו מגיבים כיאות על החלטת סן־רמו ומספקים לארץ־ישראל את האמצעים שהיו דרושים לה בהתאם להזדמנות שנתנה לה, חוסכים היינו מהחלוצים הרבה סבל ומצוקה, ולא היה בידי אויבינו להסית נגדנו את הערבים.

„שום יהודי לא התיצב בפני המעצמות בגאווה כגאוותנו." אמר בנאומו, „בגאווה הכרזנו בפני המדינאים הבריטים: העם היהודי אזור סבלנות. העם היהודי יש לו אנשים".

ואולם למירע המזל, לא נענה העם היהודי לקריאתה של „קרן היסוד" כפי שהיה עליו להענות. נתגלה פרץ עמוק בין המטרה ובין ההשגים, והדבר השתקף בצורה טרגית ביותר בארץ־ישראל, כאשר החלוצים הצעירים שזה עתה עלו ארצה לא מצאו בה את התנאים הדרושים ולא את האפשרות ליצור תנאים אלה. בכדי לנסות ולתקן את המצב ולעורר זרם תרומות למען קרן־היסוד, באה לארצות הברית ב־1922 משלחת „חמשה כוכבים" שניה. משלחת זו, אשר נמנו עליה דר. נחום סוקולוב, פרופסור אוטו וארבורג, ולדימיר ז'בוטינסקי, דר. אלכסנדר גולדשטין וקולונל פטרסון, שלא היה יהודי, השפיעה על יהדות אמריקה לפתוח את ארנקה במידת מה. ואולם כאשר הגיע ב־1922 מברק מהמשרד הירושלמי ובו נאמר שהכסף אזל, לא היתה דרך אחרת אלא לפנות אל עשרה ציונים בעלי אמצעים ולבקש מהם לאסוף

ביניהם תרומה של 100,000 דולר, שהארץ נזקקה לה באופן דחוף.

לא מכבר, באוקטובר 1951, עלתה בזכרוני אותה ישיבה בשיחה ששתתף בה הנדבן היהודי הגדול אברהם מזר. בהתאם להזמנה שקבלנו התאספנו כמה אנשים במשרד „קרן היסוד" בניו־יורק, וכל אחד מאתנו נתבקש לחתום על שטר בסך 10.000 דולר. הודיעו לנו כי „קרן היסוד" עתידה לקבל סכום גדול של כסף, אלא שסכום זה לא יהיה בידיה לפני סוף השנה, כאשר יגבר קצב המגבית. מדברי מר מזר הבינותי שרבים מהנוכחים מהססים לחתום עלהאגרת. לנוכח המצב הזה לקחתי את היזמה בידי ומיהרתי לחתום את שמי ואת שם אחי אברהם — על האגרת שנמסרה לי, ואחר עזבתי את המשרד. פעולתי שינתה את פני הדברים. מיד לאחר שהלכתי משם עשו כל יתר האנשים כמוני ללא הסוסים. בזה אחר זה הטביעו אברהם מזר, יעקב סיגל, מוריס דוגלס, יעקב גואל, ישכר תאו, פיליפ ואטנברג, מיכאל שליט, יוסף־פרנסקי ולואיס תופיקס, את חותמותיהם על האגרות וכך היה בידי „קרן היסוד" להענות לדרישת המשרד הירושלמי. עלי לציין, שהסכומים הנקובים באגרות שולמו בתאריך המדויק, מכספי המגבית של „קרן היסוד", שנאספו מכל רחבי ארצות־הברית.

עיקר המעמסה הכספית נפלה, באותם הימים, בעיקר על קומץ מהציונים הכלליים. המוני היהודים באמריקה לא תרמו אלא מעט, והמאמץ התמידי שדרוש היה כדי להמריצם לפעילות כלשהי היה בו משום מעמסה.

נוסף על כך סבלנו מהעובדה שאבדנו חלק חשוב מההסתדרות, בעקב עזיבתם של ברנדייס, יוליאן מק ורוברט סולד. אכן, יש לציין כי רבים מאלה שצדדו עם השופט הגדול, בזה אחר זה, חזרו ונתלכדו בשורות התנועה הציונית, מאחר שנוכחו כי דרישותיה של ארץ־ישראל חשובות מכל חישובים אישיים.

אחד מהראשונים שחידש את פעילותו בתנועה היה בנימין כהן, המומחה המפורסם בעניני חוק בינלאומי, שבאותו פרק זמן שימש כיועץ לממשלה הבריטית שעסקה בנסוח כתב המנדט על ארץ־ישראל. אף על פי שהיה אחד מהתומכים הנלהבים בברנדייס בהתנגדותו ל„קרן היסוד", בעת שהיתה עדיין בגדר הצעה שהוצעה בועידת לונדון, לאט לאט החל לתרום ל„קרן היסוד" וגם עורר את ידידיו לעשות כן.

פרק כו.

אף־על־פי שחבר הלאומים הסכים למנדט עקרונית, הוא לא נקט בשום צעדים שהיה בהם לקרב את הוצאתו לפועל. הציונים נכחו יותר ויותר כי מדיניותה של בריטניה בארץ־ישראל יש בה כדי לעורר דאגה, ואולם לא רבות היו האפשרויות שעמדו בפניהם באשר לבחירת המדינה שיפקידו בידיה את הנהלת העניינים. ארצות הברית לא נמנתה על חבר הלאומים, ומשום כך אי אפשר היה להציעה ככוח מנדטורי, אם גם היתה מביעה את רצונה לשמש בתפקיד זה. על כל פנים, עדיין היה יסוד להאמין שמדיניתו של דישראלי לא תחריב את הדבר אשר בלפור, לויד ג'ורג' ולורד ססיל נתנו את ידם להקמתו.

אכן, הציונים האמריקנים חשו שאם ארצות הברית תצהיר את הכרתה ביסודות העקריים של הצהרת בלפור, יהיה בכך לעזור במידה ניכרת לחיזוק עמדתם של היהודים בארץ־ישראל. בחדשי פברואר ומרץ של שנת 1922, ניהלו המנהיגים הציונים מו"מ מתמיד עם כמה סנטורים וחברי בית־הנבחרים. אברהם גולדברג מסר לוועד הפועל שהסנטורים קמינגס, קורטיס, ספנסר, היטצ'קוק, קלדר ואחרים מתיחסים באהדה לענין הציוני, וכן גם הסנטור לודג' ממסצ'וסטס יושב ראש הוועד ליחסי חוץ וסבו של הנרי קבוט לודג', הסנטור לשעבר ומייצגה של ארצות הברית באו"ם.

מוריס רותנברג, אשר דיבר ב־6 במרץ בפני ישיבה מיוחדת אשר התכנסה בפילדלפיה, הדגיש כמה חשוב הדבר להשיג את הכרתו המוצהרת של הקונגרס בטרם תתחיל וועדת המנדט של חבר הלאומים לטפל בבעיית ארץ־ישראל, בפרט מאחר שהוותיקן הכריז בגלוי על התנגדותו למנדט.

המנהיגות הציונית העולמית הסכה אם עליה לתבוע מארצות־הברית הצהרת הכרה, בחששה מפני תשובה שלילית, שעשויה היתה לגרום לאבוד פרסטיז'ה, ולהביא נזק ליחסינו עם הבריטים בארץ־ישראל. ואולם לואיס ליפסקי, אברהם גולדברג, אליהו סטון ואחרים בטוחים היו בהצלחה. כדי להבטיח חזית מאוחדת, התקשר גולדברג, באמצעות הגברת ריכארד גוטהייל, עם סטפן ס. וייז. (הקרע שביחסיו אל ההסתדרות הציונית באמריקה, בעקב פרשת ברנדייס, עדיין לא התאחה). וויז הצליח להשפיע על גוש הרבנות הרפורמית שימנע מלהתקיף את ההחלטה האמריקנית לתמוך בעניין הציוני בארץ־ישראל.

הנה כך נתקבלה ההחלטה, ואולם לא היה בדבר לחזק בהרבה את עמדתם של היהודים ביחסיהם עם הבריטים בארץ־ישראל, בפרט מאחר שקולונל קיש, שהיה קצין הקשר לא יכול היה להוכיח כי יש בידי היהודים האמצעים הכספיים הדרושים לשם בצוע תכנית ההתיישבות של המהגרים החדשים.

מעניין לציין, כי אחד האנשים שהופיעו בפני הוועדה לענייני חוץ של ארצות־הברית, בצדם של ליפסקי, גולדברג, סטון ודר. סיידל מבלטימור, היה רבי מוריס ס. לזרסון, גם הוא מבלטימור. כיום רבי לזרסון הוא אנטי־ציוני מושבע ואחד ממנהיגי הוועד האמריקני ליהדות. הפיכת־לב זו לא נבעה משינוי עקרוני כלשהוא אלא מתרעומת אישית שנתעוררה בו בשעה שציוני בלטימור מינו למנהיגם לא אותו אלא את רבי ישראל.

ביוני, 1922, נעשה הצעד הראשון לאחות את הקרע בשורות הציונות האמריקנית. הצענו לבחור בוועדה, שבראשה עמד מוריס רותנברג ואשר תפקידה היה לפתוח במשא־ומתן עם השופט יוליאן ו. מק, ראש הוועד להתפתחות ארץ־ישראל שנוסד זמן מה קודם לכן ואשר השתתפו בו בעיקר אותם חסידי ברנדייס, אשר נפרדו מהתנועה בועידת 1921 שהתקיימה בקליבלנד.

כעבור חודש מסרו לנו כי חבר הלאומים אישר לבסוף את המנדט. לכאורה הוסר המכשול הליגלי האחרון שעמד בפני הקמת המדינה היהודית. ואולם עד מהרה התחכמו הבריטים להטיל יום יום אבני נגף חדשות בדרכנו.

בינתים דרושים היו באופן דחוף כספים, כדי לכסות את ההוצאות של הועידה הציונית שהתקיימה בירושלים. הנה כך שוב הופיע דר. וייצמן בארצות הברית, לנהל את מסע התעמולה למען „קרן היסוד", שנערך ב־1923. לא היה זה תפקיד חדש לגבי דר. וייצמן, שכן במשך שלוש השנים האחרונות מילא אותו מדי פעם בפעם במסגרת פעולתו שהקיפה שלוש יבשות, בשבצו נאומים רבים לאין ספור למען „קרן היסוד".

דר. וייצמן ודר. לוין היו אורחיה של ועידת הסתדרות ציוני ארה"ב. זוכר אני כיצד הגיעו לבלטימור ביום א' בבקר, ב־17 ביוני, ברכבת שהיתה גדושה צירים שנסעו לועידה. ברדתו מהרכבת העיר דר. וייצמן למוריס רותנברג, שהוא היה מבכר ללכת ברגל מהתחנה לבית המלון, ששם עמדה הועידה להפתח בשעות אחר־הצהרים של אותו יום.

„יתכן שזאת תהיה הזדמנותי האחרונה עד סוף הועידה לשאוף מעט אויר צח", אמר, ומוריס רותנברג, אשר זכר היטב את אולמי האספות, המלאים אנשים והמחניקים מרוב עשן, מיהר להסכים לעשות את חפצו.

יחדיו יצאו ללכת אל המלון, רבים מאתנו הלכו אחריהם ורבים הצטרפו אלינו על כל צעד וצעד. כאשר הגענו למלון לבש הטיול אופי של עליה לרגל. דומה היה לטיוליו של חיים נחמן ביאליק לחוף הים בתל־אביב, כפי שהצטייר הדבר בזכרוני. ביאליק יוצא היה מביתו בחברת ידיד אחד או שנים וכמו מגנט של תופרת, שהסיכות דבקות בו בזו אחר זו, כן היו מלוים חדשים נמשכים אליו ומצטרפים לחבורתו. בהגיעו לחוף הים היו עשרות אנשים הולכים אחריו, מעין תהלוכה נלהבת של חסידים המתאמצים לתפוס מלה פה מלה שם, לא מפני שהיה להם ענין רב בנושא שיחתו אלא פשוט משום שחפצו לומר כי הם שמעו, בעצם אזניהם, את קולו של האיש הגדול.

אחרי שנפתחה ישיבת הועידה הראשונה, נוכחתי כמה צדק דר. ויצמן בשעה שיצא לשאוף מעט אויר כל עוד ניתן הדבר להעשות. בישיבת הועידה, אשר דנה בענין הועידות, הצטופפנו במשך שעות חמשה־עשר איש, — יושב הראש היה מכס קונהים משיקאגו — בחדר קטן, כשאנו מזיעים מרוב עמל למלא את התפקיד הקשה ולבחור את ועידות הכנס.

הכנס היה ער ביותר, ואחרי נאומו של דר. וייצמן התחייבו הצירים לעבוד בתוך קהילותיהם ולעשות ככל יכולתם כדי להגדיל את כספי „קרן היסוד", שהיוו את רקע תקציבה של ארץ־ישראל היהודית.

בערך באותו זמן החלה פעולה שמטרתה היתה לקרב את הפועלים היהודים המאורגנים של אמריקה לתנועת הפועלים של ארץ־ישראל. בישיבה של „האגודים המקצועיים היהודיים" שנערכה בניו־יורק, קרא מכס פיין, מזכיר הארגון, מכתב מאת בן־גוריון, שבאותם הימים היה מזכיר הוועד הפועל של הסתדרות העובדים בארץ־ישראל. במכתב זה פנה בן־גוריון אל תנועת העבודה המאורגנת של ארה"ב והמריצה לשלוח משלחת לארץ־ישראל, כדי לעמוד על התנאים הכלכליים בארץ ולראות מקרוב עסקים שונים שנוסדו בארץ־ישראל במשך מלחמת העולם הראשונה ואחריה. לא הייתי זקוק אלא לדחיפה קלה בכיוון הנכון כדי שאשליך את הזהירות ממני והלאה ואעשה את הדבר אשר לבי האיץ בי לעשותו. רופין הכריע את כף המאזנים שלי, והנה כך מצאתי את עצמי לבסוף, בשנת 1924 עומד לצאת לבקורי הראשון בארץ־ישראל.

פרק כז

ב־17 במרץ 1924 הפלגתי לארץ־ישראל באניית הקיטור „פטריה". נסיעה זו היה בה לספק שתי משאלות: ראשית היה בה משום הגשמת התשוקה ששקקה בי עת כה ממושכת, התשוקה לבקר בארץ־ישראל; ושנית חשתי כי אי־כך תבוא לידי בארץ החדשה הזאת, הנאבקת מאבק כה קשה לבנות את עתידה על הריסות העבר, ההזדמנות לתרום את תרומתי אני למען התפתחותה. בשבתי בקיטוני הבנתי לרגשותיו של יוליסס, בשעה שיצא להשלים את הפרק האחרון של האודיסיאה. הוא לא נעדר מביתו אלא עשר שנים, כאשר יצא ללכת לשם מטרויה ונעצר בדרכו על ידי מאורעות שונים שהפריעו בעדו מהגיע על מחוז חפצו בהקדם. אשר לי, הנה במובן ידוע הייתי בדרך כחמש עשרה שנים משנת 1909, כשיצאתי בפעם הראשונה לחוץ־לארץ. ואולם שלוש פעמים התערבו בדבר תנאים שלא היתה לי שליטה עליהם ומנעו בעדי מהשלים את נסיעתי לארץ־ישראל.

בשעת הנסיעה נוכחתי שעל האניה היו שלושים ותשעה יהודים. יתר הנוסעים, שמספרם הגיע ל־800 בערך, היו קתולים ששמו פניהם לארץ־הקודש. בכוחו של אותו דחף פנימי המאחדנו בכל עת התחברו על ספונה של „פטריה" כל הנוסעים היהודים, שעה קלה אחרי צאת האניה מנמל ניו־יורק. בין חברי לדרך היה חברי לתא, מר פרלין מפיטסבורג, אשר השקיע סכום כסף ידוע בבית־החרושת „מרבדיה", אשר בירושלים; מר קאופמן מלונדון, שנסע לבקר בכרכור, המושבה שנבנתה בכספי „אחוזת לונדון"; האדון והגברת סלוצקי מצ'סטר, ושמונה בנותיהם (התשיעית באה ארצה כמה שבועות אחרי שהגענו לחיפה); ודר. וגברת בורג מסן־אנטוניו, טקסס, אשר שאפו להקים סנטוריון ובית הבראה על ראש הר הכרמל בחיפה.

אכן, משפחת סלוצקי הצטיינה לא רק במספר בנותיה. ראוי לציין שהם מכרו חנות־נעלים גדולה בצ'סטר, כדי לחיות חיי אכרים בארץ־ישראל. הם הביאו אתם עשרות זנים של שתילים שנשתלו בבלפוריה, שבה קבעו לבסוף את ביתם, ורובם עלו יפה.

ואולם הנוסע שבלא ספק היה המעניין ביותר מכל שהיו על האניה, הנוסע שתרם יותר מכולנו להנאתנו מהנסיעה, היה המלומד דר. בורג. דר. בורג היה ממש אנציקלופדיה חיה והיה בידו לשפוך אור מדעי על כל הנקודות המעניינות שחלפנו על פניהן בדרכנו, ולשלבן בפרק זה או אחר של

ההיסטוריה היהודית. אכן, הוא החל בשעוריו על היהדות ברגע שהפלגנו ועברנו על פני פסל החירות.

„הנה", אמר, בהורותו על סמל הדרור המפיח השראה, „לרגלי פסל החירות יש טבלה קטנה הנושאת את המלים הנצחיות של המשוררת היהודיה הגדולה אמה לזרוס. במלים אלו היא פונה אל נעדרי־הבית הנואשים, אל כל העמים הנדכאים והמדוכאים וקוראת להם לבוא לחופינו ולמצוא בהם נמל איתן. ואולם האם ידוע לכם", הוסיף, „כי אמה לזרוס דברה גם על נמל אחר שיש בו לתת בטחון לעמה? עוד בשנת 1881, בשעת הפוגרום הראשון ברוסיה, היא כתבה מאמרים בעתונות האנגלו־יהודית, שהביעו את הדעה שעל היהודים לבנות להם בית יהודי בארץ־ישראל."

דר. בורג עצמו היה ציוני עוד לפני ימי הרצל והחל לדגול בשיבת ציון זמן לא רב אחרי שנכתב אותו מאמר, בשעה שלמד רפואה בוינה, והיה מהראשונים שהלכו אחרי דר. נתן בירנבאום שיסד את אגודת הסטודנטים „קדימה". אחרי שסיים את למודיו בשנת 1889, היגר לארצות הברית והתיישב בטקסס, ששם עסק במקצוע הרפואה והטיף למען הציונות. באמצעות ידידי נעוריו הרבים שרכש לו בוינה, אשר רבים מהם עבדו בצדו של הרצל, שמר על קשר אמיץ עם התנועה בארה"ב ובארצות אחרות.

במשך תשעה עשר ימי הנסיעה שימש לנו מדריך, וגם יותר מזה, שכן שום מורה־דרך לא יכול היה להכין אותנו יפה כמותו לחזות במראות שנתקלנו בהם בדרכנו. אין צורך לומר, ששום מורה־דרך לא יכול היה להכיננו יפה כל כך לקראת הפגישה עם ארץ־ישראל. כשהתנ"ך משמש לנו ספר למוד ודר. בורג מורה־דרך ומדריך, רכשנו לנו את כל הידיעות, שאפשר לרכוש בזמן כה קצר, על רקע המקומות המעניינים שבארץ־ישראל.

והנה דוגמה טיפוסית המלמדת על היקפו הרחב של טווח בקיאותו של דר. בורג. בשעה שהתקרבנו לפונטה בלגדה שבאזורים הודיענו דר. בורג שהקהילה היהודית הקטנה החיה באותו מקום היתה פעם קהילה פורחת, ואולם בעקב גורמים שונים, קצתם חברתיים וקצתם כלכליים, הגיעה עד סף ההתכחדות. כשהגענו אל החוף, אחרי צליחת האוקינוס האטלנטי, שמנו פעמינו לבית־הדאר, לשלוח משם מכתבים הביתה. בבית־הדאר פגשנו אדם אחד אשר רמז לנו בתנועות יד שנלך אחריו. הוא ראה בנו שהננו יהודים, ואולם כיון שלשונו היחידה היתה הלשון הפורטוגזית, לא יכול היה לפנות אלינו בדברים.

הוא הוליכנו לחנותו הקטנה, שהיתה בקרבת מקום. כעבור רגעים מספר בא לשם עוד יהודי אחד, שפנה אלינו באנגלית. הוא היה בנקאי מקומי ואדם בעל תרבות ידועה, שהיתה לו עמדה ניכרת בעירו. הוא הזמיננו לבית־הכנסת שלהם והסביר לנו כי בשנה שעברה עדיין היה במקום מניין יהודים, ואולם מאז נידלדלה הקהילה היהודית עד שהיא מונה תשעה גברים ועשרים ושלוש נשים. פעם ישבו על האי יותר מ־5 משפחות יהודיות, ואולם נשואי־תערובת, נסיעתם של הצעירים ובעלי־היזמה ליבשת, וכיוצא בזה, הפחיתו את מספר התושבים היהודים עד שהנותרים במקום החליטו למכור את בית־הכנסת ולמסור את תשמישי הקדושה שלו לבית־כנסת אחד באנגליה הנושא את שמו.

הוא ציין לפנינו כי השינויים בתנאי הקהילה היהודית נתנו את אותותיהם אפילו במזונותיהם. כיון שלא היה על האי שום שוחט, לא טעמו טעם בשר במשך חדשים רבים. האספקה היחידה שהיתה בידיהם, כמה תרנגולות שנשחטו בשבילם כאשר עגנה בנמלם אניה אחת, נשמרה בבתי־קרור לחג הפסח.

בהמשך נסיעתנו בים התיכון התעכבנו בגיברלטר, אלג׳יר, ניצה, נאפולי, פלרמו ואתונה. דר. בורג יצא עמנו לתור את העבר, היה זה מסע על פני מאות שנים, שבו ניתן לנו לעמוד על החותם שהטביעה התרבות היהודית על כל תקופה ותקופה. ואולם כאשר הגיעה אניתנו לחיפה שינה מסענו את כיוונו וניתן לנו סוף סוף להציץ בעתיד היהודי.

האדם הראשון שנזדמן לי לפגוש בשעה שירדנו מהאניה בחיפה היה הנרייטה סולד. אכן, היה לנו חומר עשיר לשיחה — כל ההיסטוריה הציונית באמריקה צרורה היתה בצרור זכרונותינו. בטרם עזבי את מלון „הרצליה", ששם התנהלה שיחתנו, ציינה לפני הנרייטה סולד מספר משפחות שסבורה היתה שעלי לבקרן. ביניהן היתה משפחת הרמן בנטוביץ, ששכנה בירושלים ואשר חתנה היה פרופיסור ישראל פרידלנדר — אותו דר. פרידלנדר, אשר בשנת 1910 הואיל לבוא לעזרתנו, כאשר נתברר לנו, כי הנואם שנועד לדבר באספה שערכנו למען הקהק״ל לא הגיע למקום.

הכרתי את דר. פרידלנדר משנת 1906, כאשר פגשתיו במועדון הציוני שלנו, זמן מה אחרי שנבחר לנשיא המקומי של „יהודה הצעיר". וכזכור לי, פגשתיו שנית בשנת 1911, בבית הוריו של אברהם א. ניומן. בהזדמנות זו נתגלתה לי עדינות נפשו הרבה ורגישותו כלפי הזולת. אל בית ניומן באתי כדי לנחם את המשפחה על מות בתם הצעירה מיני, שם ראיתי את דר. פרידלנדר, אשר ישב עמהם בשעת צרתם וניסה להפיג את צערם בפרקים

מן התנ"ך, שעצרו בתוכם הבטחה לחיי נצח ואת הפגישה עם הנפש האהובה בעולם שכולו טוב.

לשמע זכרון זה נתערפלו עיניה של הגברת סולד והיא ספרה לי על התקוות שתלתה בנערה מימי ניומן, שצפון היה לה עתיד בתור מנהיגה של תנועת־נשים יהודית. „על סגולותיה של מיני עמדתי בעודנה ילדה קטנה", סיפרה לי הגברת סולד, „התבוננתי בה במשך ימי התבגרותה וידעתי כי מצאתי בה אדם שבאחד הימים יהיה לי לעזר רב בעבודתנו למען ארץ־ישראל היהודית. ואולם המות חטף מידינו צעירה מבטיחה זו, והאבדה היתה קשה ומרה."

כעבור ימים מספר פגשתי את הנרייטה סולד שנית בירושלים. גם הפעם המטירה עלי כמה עצות טובות. „עליך לראות את המושבות. שם נעשים המעשים החשובים", האיצה בי, „ואל תבזבז זמן רב מדי בערים, ששם לא תמצא דבר פרט לדבר רכילות בטלים."

אכן, עצתה לא היתה מקורית ביותר. כמה ימים קודם לכן אמר לי את הדברים האלה עצמם חיים נחמן ביאליק בכבודו ובעצמו. הוצגתי לפניו בתל־אביב, על ידי יעקב פישמן, שבאותם הימים היה עורך ה„ג'ואיש מורנינג ג'ורנל". פישמן והאדון והגברת ביאליק עמדו לצאת לסבוב בארץ, וביאליק, כהנרייטה סולד, האיץ בי לעזוב את העיר.

„עליך לצאת לכפר", אמר, „לפגוש את החלוצים ולראותם בעבודתם. לראות את התרנגולות, הפרות, הכבשים, הסוסים והחמורים. והחשוב מכל הוא שתנסה לראות כמה הרבה יכול הכפר שלנו לתת לחלוצים. ראית די ערים בחייך. לאמיתו של דבר, עת ארוכה מדי היינו כולנו, אנחנו היהודים, שוכני־ערים רבות מדי. המשקים והשדות הם שישנו את הצעירים שלנו. חיים קשים חייהם, בפרט בזמן הראשון, ואולם ככל שייאחזו באדמה כן תחוש תחייתם לבוא; הדבר הזה ורק הדבר הזה הוא שיפתח לפניהם את הדרך לחיים טובים יותר בארץ המובטחת."

אחד האנשים הגדולים הרבים שפגשתי באותו זמן היה יוסף שפרינצק, מנהיג דינמי ביותר של תנועת העבודה ונואם משכנע, אשר יצא לחוץ לארץ כעבור שנים למסע תעמולה מוצלח למען המדינה העברית. בכל פעם שבקרתי בכנסת והתבוננתי בו כשהוא ממלא תפקיד יושב־ראש בישיבותיה, נתעורר בי זכרון הרושם הראשון שנתרשמתי ממנו.

שבוע אחרי פסח פגשתי במשרד הפועל הצעיר בתל־אביב את גרשון אגרונסקי. פגישתי עם גרשון עוררה בי מחדש את התענינותי בגורלם של

כמה מחברי הגדוד העברי שהכרתי באמריקה. גרשון עצמו בא לארץ־ישראל לראשונה בתור חייל מהגדוד העברי. אחרי שחרורם מהצבא ניסו כמה מהאנשים להתיישב בארץ. אך כיון שלא היו בידיהם האמצעים הדרושים לכך, נחלו רוב הנסיונות האלה כשלון. בסופו של דבר עלה בידיהם לייסד בעמק חפר את המושבה „אביחיל", העומדת על אדמת הקהק"ל. יתכן שגם הפעם חוזרים היו ונכשלים לולא עמדה להם תמיכה בסך 40.000 דולר שהעניקה הגברת רבקה דוצלוביץ לסניף טקסס של ההסתדרות הציונית בארה"ב. כזכור לי, החליטה ההסתדרות הציונית בארה"ב שהכסף הזה יביא את מיטב התועלת אם יימסר לידיהם הנאמנות של חברי הגדוד העברי. אכן, המציאות הוכיחה שהיתה זו החלטה נבונה מאד. כיום „אביחיל" היא אחת המושבות המשגשגות ביותר בישראל. אחד מנאמניה הוא חברנו צבי פרידלנדר, הצעיר לנצח למרות שערו האפור והמשתוקק תמיד לשמוע חדשות על דבר איש ההסתדרות הציונית בארה"ב, אשר אותו העריץ מעל לכל, הוא מנהיגו לשעבר לואיס ליפסקי.

ואולם לא כל חברי הגדוד העברי שנשארו בארץ־ישראל התיישבו על האדמה. יום אחד, זוכרני, התהלכתי ברחובות תל־אביב והנה ראיתי לפני דמות של אדם גבוה, אשר אם כי שזוף־שמש היה ולבוש במדי שוטר, היה בו משהו מוכר לי. כשהתקרבתי אליו ראיתי כי שניידרמן הוא, צעיר שהיה חבר במועדון הציוני ע"ש וולפסון, אשר בניו־יורק והצטרף לגדוד העברי בעצם היום שהצטרפו אליו חברי מועדוננו. שאלתיו אם יוכל לקשרני עם כמה מצעירי מועדוננו שגם הם נשארו בארץ.

עלי להודות כי תשובתו תמוהה היתה בעיני במקצת. „הבט השמימה ותמצא שם את אטס הקטן; התבונן על פני האדמה ושם תמצא את צבירין; עקוב אחרי משאיות הבירה ובודאי יתגלה אינזידלר לעיניך."

הוראות נוספות לא קבלתי ממנו. ואולם למחרת בבקר העפתי מבט אל עמוד הטלגרף ובמרומיו ראיתי את אטס, שעסק שם במלאכת האלחוטאי. צבירין עבד ברחוב הראשי בתקון הכביש. ואת אינזידלר מצאתי בין נהגי משאיות־הבירה. צד אחד היה משותף לכולם. מאושרים היו עתה מכפי שהיו לפני כן, מאושרים היו לחיות ולעבוד בארץ־ישראל ולהקים בה משפחות לתפארת הישוב היהודי. כאן המקום לציין עוד אדם אחד, שהכרתיו יפה בניו־יורק, ואשר גם הוא היה חבר לשעבר בגדוד העברי, ושמו אהרון שכנאי. כאשר פגשתיו בירושלים היה פקיד מחלקת התיירות של הוועדה הציונית. משרה שהחזיק בה שנים רבות.

באותם הימים היה גרשון אגרונסקי פקיד יחסי־צבור ושימש סגן לקולונל פרידריק קיש, ראש המחלקה המדינית של הוועד הפועל הציוני בארץ־ישראל. העבודה שעשה היתה עבודה קשה שאיננה נושאת־פרי רב. ובצד חובות אחרים הטילה עליו גם את הטיפול בעניינים הקשורים בפקידי המנדט. הכספים הדרושים לעבודה זו ואשר את חלקם העיקרי אמורים היו יהודי ארה״ב לספק, מתמהמהים היו להגיע ומשהיו מגיעים לא היה בהם די. עובדה זו הדאיגה ביותר את הקולונל קיש והוא המטיר עלי שאלות רבות:

מדוע, חפץ לדעת, מתייחסים האמריקנים בבקורת כה קשה לוועדה הציונית — בשעה שידוע להם יפה מה קשה הדבר לנהל את עניני ארץ־ישראל הציונית נוכח המכשולים שמעמידים הבריטים בדרך ונוכח המחסור בכספים לשם כסוי ההוצאות היסודיות? ומדוע כה להוטים התיירים האמריקנים לחזור, בשובם הביתה, על דברי הרכילות הבטלים ואין הם מרבים לדבר על ההשגים העצומים שיום יום מתגלים לעיניהם בארץ־ישראל?

דברים אלה הרבו להטריד את רוחו של קולונל קיש, שכן הוא היה אדם בעל שאר־רוח, שמילא את חובתו באמונה רבה. הוא הקדיש את כל כוחותיו למען הציונות ומוזר היה בעיניו שאנשים אחרים אינם נוהגים כך. אכן, הקולונל קיש התבלט ביותר במלחמת העולם השניה. בנשאו דרגת בריגדיר גנרל עמד בראש חיל המהנדסים המלכותי בצפון אפריקה ותרם למען הנצחון על הנאצים באל־עלמיין תרומה כה חשובה, שיתכן שאיש לא עלה עליו בכך, פרט לגנרל מונטגומרי. היה זה קיש שהגה את התכנית המבריקה של העברת צנור־מים במדבר, לשם אספקת מים לגדודיו המתקדמים של מונטגומרי — היתה זו הפעם הראשונה בהיסטוריה העולמית שדבר מעין זה הוצא לפועל. כן יש לציין כי תחבולתו היא שהכשילה את החיילים הגרמנים לשתות מי־ים מלוחים, שזרמו בצנורות אחרי ששונה כיוון המים פתאומית. בעקב זאת נגרמו לגרמנים אבדות שכמעט לא נפלו מאבדותיהם בשדה הקרב. אכן, קיש איבד את חייו בשדה המערכה, בשעה שנלחם להגנת הארץ אשר שנים כה רבות הקדיש לה את מאמציו הברוכים.

בליל פסח השתתפתי בסדר הצבורי שנערך במלון אלנבי בירושלים, שנאספו בו יותר מ־150 אורחים מכל קצוי העולם. ביניהם היה גם אדם אחד שאיננו יהודי, סגן שר החינוך בדנמרק, שיצא לסבוב בארצות המזרח התיכון. הוא הקשיב ברוב תשומת־לב לארבע הקושיות ואחרי כן פנה ואמר לי:

„הייתי רוצה להוסיף קושיה חמישית: מדוע אינכם מרבים יותר לעשות כדי להביא מספר רב של יהודים מסכנים מאירופה ומשאר חלקי התבל לארץ המובטחת? בימים אלה נזדמן לי לראות את תנאי חייהם. מה מאושרים יכולים היו להיות כאן! מדוע אינכם מביאים אותם לארץ־ישראל?"

וכי מה יכולתי להשיב לידידינו זה שאיננו יהודי? אולי אך זאת בלבד: עבדים הננו עתה כאז, ואם לא לפרעה הרי לסביבתנו.

למחרת בבקר נכחתי בקידוש שנערך במלון אמדורסקי, שבעיר העתיקה בירושלים. אחרי הקדוש נאם הנציב העליון סיר הרברט סמואל. בין האורחים היה דר. יהושע גוטליב, עורך העתון האידישאי שיצא לאור בוורשה. כאשר סיים הנציב העליון את נאומו, פנה גוטליב אל יעקב פישמן ואלי ואמר, „המפתח האמיתי של ארץ־ישראל לא בידו הוא, כי אם בידינו."

דברים אלה דומים היו להפליא לדברים שהביע חיים וייצמן באחד הנאומים שנשא ב־1921:

„המפתח לשערי ארץ־ישראל איננו בכיסו של סיר הרברט סמואל", אמר, „ואין הוא בכיסה של ההסתדרות הציונית. הוא בכיסם של היהודים שיש להם האפשרות הכספית לתת את העזרה הדרושה. עומס האחריות רובץ על שכמם של היהודים האמידים. אם לא נביא לארץ־ישראל את המספר המקסימלי של היהודים שהארץ מסוגלת לקלוט, אתם היהודים האמריקנים תהיו אשמים בכך, כי בידיכם ישנם האמצעים שבכוחם לממש את הדבר. עליכם לזכור", הוסיף, „אין אנחנו דורשים מכם אלא שתקדישו לנו מעשר — לא יותר מעשירית מההכנסה הנקיה שלכם. אבל החלוצים משלמים מאה אחוזים — ולא בכסף. הם סוללים את כבישיה של ארץ־ישראל, הם שופכים את דמם להגן על ההישגים שנרכשו ברבע מאת השנים האחרונות. שמונים דורות של סבל ומסורת גדולה שלא הופרה דוקרים אתכם, היהודים האמריקנים, במבטי בוז!"

באחד הימים, כאשר הוזמנתי לביתו של זלמן קוטלר, כתב העתון היומי „דה דיי", לתה של אחר־הצהרים, סיפר לי קוטלר, בהנאה ידועה, על ההישג העתונאי שזכה בו בשנה הקודמת, כשהיה היחידי שהצליח לראיין את אדולף הוכס, עורך „דה ניו־יורק טיימס", בשעת ביקורו בארץ־ישראל.

„עליך לזכור", אמר לו מר הוכס, „כי אינני ציוני והדברים שראיתי בארץ־ישראל לא הפכו אותי לציוני. אבל שוב אינני יכול להיות אנטי־ציוני, כפי שהייתי לפני בקורי בארץ־ישראל. עדיין אין אני מאמין בכך שיש צורך לבנות כאן מדינה יהודית ושניתן הדבר להעשות. אבל אני מאמין

— ובדבר הזה אני משוכנע בכל תוקף — כי כל אלה הסבורים כי יש לבנות מדינה יהודית בארץ־ישראל וכי הדבר הזה הוא בגדר האפשר, ראויים שלא יבואו אליהם בבקורת ועל אחת כמה וכמה ראויים הם שלא יבואו אליהם בבקורת שלילית. אמונתם, מסירותם הפנה ליהדותם והאידיאליזם שלהם ראויים, לדעתי, ליחס של כבוד והערכה. „הריני משוכנע ששום יהודי איננו יכול לבוא לארץ־ישראל ולראות את ההישגים שהושגו כאן מבלי שיתגאה בעובדה שהוא יהודי. עלי לומר לך", הוסיף, „שאין אני יכול לזכור דבר אחר בחיי אשר היה בו לתת לי סיפוק והנאה שישוו לאלה שהפקתי מבקורי בארץ־ישראל."

פרק כח.

במשך שהותי בארץ־ישראל היתה לי ההזדמנות ללמוד משהו על הפסיכולוגיה של יהודי אירופה האמידים. יהודים אלה היו להם אפשרויות רבות, גם סיבות רבות, להשקיע כספים בארץ, ובכל זאת, ועד כמה שהדבר תמוה, סרבו לנצל את האפשרויות הללו. זוכר אני במיוחד נסיעה אחת באוטובוס שנסעתי עם דר. יהושע גוטליב, אברהם גולדברג וסוחר עשיר של מוצרי ברזל ונחושת, בעל עסק פורח בורשה. במשך ארבע שעות — למעשה, במשך כל זמן הנסיעה — ניסה דר. גוטליב לשוא, לשכנע את הסוחר כי התנאים בפולניה חזקה עליהם שישתנו לרעה, וכי מן החכמה יעשה הסוחר אם יעביר חלק מהונו לארץ־ישראל, וכך יבטח את עצמו מפני הרעות העלולות להתרחש בפולניה. אם ינהג כך, ציין דר. גוטליב, יוכל, ויהיה מה שיהיה, להתיישב עם משפחתו בארץ־ישראל ולחיות בנוחיות ידועה ובבטחון. ואולם הסוחר הורשאי לא היה מסוגל לראות את הדברים בדרך זו. הוא לא היה מוכן לוותר על קוצו של יוד, שלא לדבר על המרת החיים הנוחים שחי בפולניה בקיום בארץ־ישראל.

„עדיין אין התנאים בשלים", חזר ואמר. אכן, בשבילו לא הבשילו לעולם, גם לא כאשר החרימו הנאצים את רכושו והשמידו את כל משפחתו.

גישתו זו של הסוחר נסכה עלי דכאון, כי חשתי שהיא אפיינית לגישת רבים מאד מהיהודים העשירים שחיו באירופה ושהיה בידם לתרום תרומות חשובות להתפתחותה של ארץ־ישראל, ובד בבד עם זאת לבטח את עצמם

בפני כל העלול להתרחש בפולניה. ואולם בשעה שהגענו לגבולות קבוץ עין־חרוד, פגשנו את האמן המפורסם שאול רסקין, בן ניו־יורק, שיצא לטייל בארץ ולציירה. כאשר העפתי עין ברשומיו היפים, השופעים תקוה ואשראה, נעלמה הרגשת הדכאון שלי. נוכחתי לדעת כי עם אנשים מסוגו של אותו סוחר פולני ובלעדיהם, עתידה הארץ לשוב, באחד הימים הקרובים, ולזכות בתפארת העתיקה שעדיין מרחפת על פני האתרים ההיסטוריים שלה.

למירע המזל, דר. גוטליב עצמו התמהמה עת ארוכה מדי. כאשר פרצה המלחמה ברח מורשה ובסופו של דבר הגיע לסיביר, אשר שם גווע בתנאים טרגיים.

לא כל היהודים הפולנים בעלי האמצעים היו קהי־לב כאותו סוחר הססני. מלודז', שהיתה מרכז של תעשית הטויה המפורסם בפולניה, באה לארץ־ישראל קבוצת אנשים בעלי רכוש מסוים. הם הקימו בית־חרושת לחפצי אריג, „לודז'יה". זמן מה נאבקה „לודז'יה" בקשיים רבים ואולם בסופו של דבר התפתחה והיתה למפעל משגשג ופורח. בשעת בקורי נתגלתה עליה פתאומית בענף הטבק, שהיתה מבוססת, בעיקר, על השמועה שאחד מבני היחש בגרמניה מעונין להקים בית־חרושת לסיגריות בארץ־ישראל. הוא בדק את האקלים ואת הקרקע ונוכח לדעת שהם מתאימים לצרכיו יותר מאשר אלה שבארצות אחרות ששם גדל הטבק התורכי. דבר שני שעורר את שגעון הטבק — ולאמיתו של דבר היה זה אך דחף פתאומי שאינו יותר משגעון־לדבר — היתה העובדה שבאותה שעה באו לארץ כמה משפחות יהודיות שמוצאן מאזורים מגדלי טבק באירופה. נזדמן לנו לראותם ברדתם מהאניה, וכאשר ראינו אותם שנית, כעבור ימים מספר, כבר החלו לעבוד בשדות ולשתול את שתיליהם הראשונים. כה הגיוני נראה הדבר להשקיע הון בענף הטבק עד שרבים מאתנו עשו זאת מבלי לבדוק את הדברים, ומבלי לבחון את הרעיון מכל הבחינות המעשיות ומנקודת ראות עסקית, כפי שבלי ספק עושים היינו בתנאים שונים ובאוירה אחרת, שאינה עמוסה רגשנות.

כמפעלים רבים אחרים שהפסידו סכומי כסף גדולים, נכשל גם עסק הטבק. „אחוזה אלף" שלנו שברעננה, כמושבות רבות אחרות, הפסידה הפסדים קשים בגלל סיבות שחייבים היינו לחזותן מראש. אכן, לא היו לנו שום סכויים לעמוד בהתחרות נגד ארצות הבלקן, ששם צמח רוב הטבק. שכר העבודה שלהן כה נמוך היה בהשואה לשלנו עד שלא יכולנו למכור את התוצרת במחירים שלהם. נוסף על כך הם השתמשו באחוז גדול של

עבודת ילדים, שגילם למטה משתים־עשרה, והדבר הזה, כמובן, לא בא בחשבון בשבילנו.

כמו כן יש לציין עוד גורם אחד שהיה לו חלק בכשלון זה. לפני מלחמת העולם הראשונה ייבאה ארצות־הברית אחוז גדול מהטבק התורכי. בשעת המלחמה, כאשר נותק הקשר עם מקור הטבק, פנתה התעשיה, וביותר, פנה הטעם האמריקני, אל הטבק של וירג׳יניה, שנמכר בשוקי ארצות הברית במחיר שלא עלה על המחיר שהיה על הצרכן לשלם אך בעד המכס על התוצרת התורכית. למרות כל הדברים האלה, יש לציין כי ענף הטבק בארץ־ישראל לא נעזב כליל וכיום עוסקת מדינת ישראל בנסויים בקנה מידה רחב לייצר את תוצרת וירג׳יניה. האכרים הדרוזים החלו להקדיש לטבק שטחי אדמה רחבים למדי, במסגרת מאמציהם לתרום את תרומתם למטרתה של ישראל להיות ארץ שאיננה תלויה באחרים מבחינה כלכלית.

בזמן בקורי נזדמן לי לראות גם התפתחויות מעודדות. באפריל שנת 1924 נפתח „יריד המזרח" הראשון בתל־אביב. זוכר אני כיצד נפגשתי בתערוכה עם ויליאם מזר. אמריקני צעיר, אדום שער ודינמי זה, תלמיד הגמנסיה הרצליה שבתל־אביב ובנו של אברהם מזר, התלהב מאד למראה התצוגה המפתיעה של מוצרי ארץ־ישראל. „שער בנפשך", אמר לי בהתרגשות, „כל הדברים האלה נוצרו בעצם המקום הזה — לפני שלוש או ארבע שנים עדיין לא באו האנשים אשר יצרו אותם ארצה, ובתי־החרושת לא נבנו עדיין! צריך היית לראות את המוצרים האלה בשלביהם הראשונים, כפי שראיתים אני. אילו ראית כיצד פועלים בתי־החרושת שלנו ואת ההתקדמות שהתקדמו, גם אתה נרגש היית כמוני!"

התלהבותו של ביל מזר הצעיר לא היתה בחינת תגובה חולפת. התלהבות זו השפיעה על אביו להגדיל את תרומותיו, שגם בלאו הכי לא היו קטנות, להתפתחותה של המדינה היהודית. בשעה שהכריזו על הקמת המדינה העניק מזר הקשיש 500.000 דולר לישראל. ב־1951 תרם 300.000 דולר למגבית המאוחדת והשקיע סכום שאינו נופל מזה במלוה העצמאות. בסך הכל עלו התרומות שתרמו לישראל מ־1947 ועד 1952 משפחת מזר ו„חברת הודסון לנייר ושיירים", השייכת להם, ליותר מ־1.000.000 דולר. וזה נוסף על הכסף שהשקיעו במלוה. ואולם הדבר החשוב ביותר שעשו למען ישראל היה הקמת בית החרושת לנייר, שערכו ב־3.500.000 דולר. זוהי אחת התרומות האישיות החיוניות ביותר שנתרמו למען התפתחות כלכלתה של האומה החדשה. איזה שיא מפואר בהיסטוריה של עזרה לישראל, אשר החלה כלפני

יובל שנים, כאשר, עד כמה שידוע לי, תרם אברהם מזר את אחת מתרומותיו הראשונות בשעה שקנה ממני שקל במחיר 25 סנט!

אחת הפגישות המעניינות ביותר שלי בישראל היתה עם בוריס כצמן, מהנדס כימיה שהכרתיו יפה בארצות הברית. משחר נעוריו הראה כצמן התעניינות רבה בבניינה של ארץ־ישראל. ב־1897 נשלח כציר לקונגרס הציוני העולמי הראשון ומאז המשיך למלא תפקיד חשוב בתנועה באמריקה. ואולם בשנת 1921 החליט כי בעזרה לפיתוח תעשייתה יוכל להביא את התועלת הרבה ביותר לארץ־ישראל. דומה שרבים לא עמדו עדיין על מלוא משמעותה של תרומתו זו העקרית, אם כי הפוטנציה העצומה העצורה בה כבר החלה לזכות בהערכה.

בקרתי את כצמן ברחובות ששם חי בבית שאביו בנה. אחרי שהראה לי את העיר, שבה פגשנו את המשוררת ילידת אמריקה ויפת־הנפש ג'סי סמפטר, שהתיישבה ברחובות כמה שנים קודם לכן, פיתני להצטרף אליו ואל ידידיו להשתתף בטיול ל„נבי מוסה", השוכנת בין ירושלים ויריחו ואשר הערבים מאמינים שבה נקבר משה (מוסה). במשה רואים הערבים את אחד מנביאיהם.

סביבת „נבי מוסה" היא אחד מפלאי הטבע; הרחק כמטחוי עין נשקפות גבעות מוזרות של סלע שחור, כצמן וידידיו חצבו בקרדום במומחיות מפתיעה ואספו כמה שברי סלע שחור והביאום לרחובות. במעבדה הקטנה, אך יעילה, שבמרתף ביתו טחן כצמן את האבנים והפיק מהם כמות ידועה של נפט, אמוניאק, מלח וחמרים אחרים. במיוחד היה כצמן מעונין בהפקת הנפט מהסלעים האלה. כדי להוציא את הרעיון הזה לפועל, ניסה לאסוף כסף בארצות הברית. ואולם הוא לא נפגש ביחס של אהדה. כאשר מת, כעבור כמה שנים, היה אדם חסר אשליות ומאוכזב. רק בזמן האחרון — ב־1951 — הגיעה הידיעה מישראל כי נתגלה בסביבת טבריה סלע הדומה בתרכובתו לאותו סלע שעל יד „נבי מוסה". יתכן שאחרים ימשיכו בעבודה שכצמן החל בה לפני שלוש עשרות שנים.

במשך שהותי בארץ־ישראל בקרתי גם ברעננה, אשר ה„אחוזה" שלנו בניו־יורק יסדה בשנת 1922, כעשר שנים אחרי התארגן הקבוצה. הגעתי לרעננה בחברתו של בני סיגאל, חבר ה„אחוזה" שלנו, שבאותם הימים ישב בתל־אביב. אותו יום היה יום העשור השני להיוסדה של המושבה על ידי שמונה מחברינו אנשי ניו־יורק, והם: יהושע ירחו, מהנדס חשמל שעבד בעירית ניו־יורק, ג'ק שוארץ, בוגר מכללת מק־גיל; לואיס קזן; מר בונדיק; מר פרידמן; מר רוהר; מר סטבינסקי ומר פטרוזנסקי. כעבור זמן מה הצטרפו

אליהם מר וינשטין, מר קריגר, מר ניומן וקסלייר. מיכאל שליט ומר אפשטין הביאו את קרוביהם מאירופה ועזרו להם להתיישב במושבה. התרשמותי הראשונה מרעננה, שבאותם הימים עמדה באמצע אדמת חול שוממה, לא היה בה לעורר בי את התקוה שיום אחד תעמוד כאן מושבה משגשגת, שישובה ימנה כ־12.000 איש, והתקציב השנתי שלה יעלה על חצי מיליון לירות.

לפני שעזבתי את ארץ־ישראל היתה לי ההזדמנות לראות, בזעיר אנפין, את הדברים ששיוו אופי מיוחד למקומה של יהדות דרום אפריקה בהסטוריה הציונית. עלי להודות כי התייחסתי בפקפוק ידוע לתכניות שדנו בהן בהזדמנות זו, אך עלי לציין, שמאז נוכחתי פעמים רבות כי קהילה יהודית זו ניחנה, אי כך, ביזמה רבה, בכוח החלטה וברצון לעשות למען ישראל.

הוזמנתי לתה בבית יהושע גורדון, אחד ממארגני „יריד המזרח" הראשון. גורדון עצמו היה איש מיוחד במינו, בעל מרץ ועדיין צעיר מאד ובעל בלורית שהאפירה בטרם עת. גם אורחיו, כמותו, היו אנשים מיוחדים במינם. ביניהם היו כמה ממנהיגי הישוב וכמה יהודים בני דרום אפריקה. אחד מהאחרונים, מר לוי, העמיד על הפרק את השאלה: מה יוכלו הוא ובני ארצו לעשות למען התפתחותה של ארץ־ישראל היהודית, ולמען סלילת הדרך להתיישבות יהודי דרום־אפריקה בארץ.

היה זה מר לוריא, אביו של השגריר הראשון של ישראל בניו־יורק, אשר שירטט בו במקום את התכנית שלדעתו היה בה לשרת את שתי המטרות כאחת. כשלב ראשון של תכנית הפתוח הציע להקים בנק משכנתאות שיתן הלוואות על משכנתאות ברבית נמוכה. דבר זה, סבור היה, יקטין את מחירי הבנייה, ויאזנו במידת מה עם המחירים שבני דרום אפריקה רגילים לשלמם. מנקודת מוצא זו התפשטה השיחה והקיפה תכניות רבות ושונות — כולן הגיוניות ומעשיות. עם זאת עלי להודות כי בשעה שעזבתי את ביתו של יהושע גורדון קשה היה לי להאמין כי אין אלה דבורים בטלים וכי אותם יהודים בני דרום אפריקה מוכנים באמת לעשות משהו. ואולם בבקורי הבאים בארץ־ישראל נוכחתי כי הבנק הוקם למעשה וכי מר לוי ממלא בו, וברוב יעילות, תפקיד של מנהל ראשי. בעקבות אותו דיון הוצאו לפועל תכניות־עסק שונות, וביניהן תכנית מחסני־קרור.

בין יהודי דרום אפריקה הרבים אשר הרבו מאד לעזור לבנין תעשייתה של ארץ־ישראל, יש לציין שני אנשים שבלטו באופן מיוחד: מר יפה ומר

פוליקנסקי, אשר יסדו כמה מהמפעלים החשובים ביותר בארץ. לזכותו של פוליקנסקי, בעיקר, יש לזקוף את פתוחה של תעשיית הטבק המשגשגת, ענף שרכש לו בו נסיון ניכר בדרום אפריקה. אחוז יהודי דרום אפריקה בעלי ההשקעות במדינת ישראל עולה כיום בהרבה, באופן יחסי, על אחוז היהודים האמריקנים בעלי ההשקעות בארץ.

אחד האישים הציוריים ביותר שפגשתי בעת שהותי בארץ־ישראל היה מפקח המשטרה דוד תדהר, קרימינולוג מחונן ביותר. עד מהרה נתקשרה ביניבו ידידות ולפני עזבי את הארץ הגיש לי במתנה את ספרו „פושעים ופשעים בארץ־ישראל", שעורר רעש ידוע כאשר נדפס ב־1923. ספרו של תדהר נכתב בעברית — יתכן שזהו הספר הראשון מסוגו אשר הופיע בעברית מודרנית. מיד לאחר שנדפס הספר ציוה סיר הרברט סמואל להחרימו, בהתחשב עם תלונתו של פקיד ממשלה בריטי שטען כי יש בו לעודד את הפשע. עד מהרה תורגם הספר במקוצר לאנגלית, ועל סמך זה זיכתה אותו מחלקת המשפט של המנדט מאשמה. לאמיתו של דבר קבל תדהר מכתב מהיועץ המשפטי הראשי של הממשלה שבו שיבח זה את כשרונותיו ואת מסירותו למיטב מטרותיו של החוק והמשפט.

פ ר ק כ ט.

בשובי לארצות־הברית נוכחתי לדעת כי ההסתדרות החלה במבצע, בהשתתפותם האקטיבית של ציונים רבים חדשים מחברי תנועת העבודה, ביניהם מכס פיין, המזכיר הכללי של האגודים המקצועיים היהודים בניו־יורק; אברהם שיפליאקוף, מנהיג תנועת העבודה היהודית אשר קודם לכן היה ממתנגדי הציונות; ומנהיגים אחרים של תנועת פועלי ציון, ביניהם ברוך צוקרמן, שמואל בוצ'יק, יצחק המלין, לואיס סגל, הירש איהנרייך, מאיר בראון ואברהם מילר, אשר נזדמן לי להכירו שנים רבות קודם לכן, בימים הראשונים של המועדון האוסטרו־הונגרי שלנו. גם הפעם, כמו בכל מפעל ציוני של תנועת העבודה שבוצע באותם הימים, היה זה דר. נחום סירקין אשר גילה יזמה ואשראה, ואשר עשה חלק גדול מהעבודה הקשה. דר. סירקין היה עסקן ציוני מסור עד מותו, ב־6 בספטמבר, 1924.

אם כי היה ממייסדי פועלי־ציון, האגף הסוציאליסטי של התנועה הציונית, שהיה אנטי־דתי ביותר, ביקש סירקין ברגעיו האחרונים שהרב צבי הירש מסליאנסקי יעמוד לצד מטתו. „בן עמי אני", אמר דר. סירקין, „ואני רוצה למות כפי שמתו אבותי."

לגבינו בטאו מלים אלו את המסירות לרוח היהדות אשר ציינה אפילו תנועה זו, שהיתה מכונה „תנועה שמאלית". רגש זה, בדרכו, אינו נופל בעצמתו ובעמקותו מאדיקותם של חוגים אחרים דתיים יותר.

לולא הרוח הזאת לא היו כל אלה שלקחו חלק בעבודת התנועה, יכולים להקריב הרבה כל כך ולהתמסר בלב שלם כל כך להגשמת האידיאל הציוני. אכן, כפי שנסח את הדברים השופט ברנדייס, „ציוני הוא יהודי טוב יותר."

בשלהי שנת 1924 שוב יצאתי לחוץ לארץ. בשבוע החנוכה נמצאתי בברלין, ועסקתי בעניינים הקשורים במפעל הטבק בארץ־ישראל, שהתחלתי להתעניין בו בשעת בקורי בארץ־ישראל. בברלין הוזמנתי להשתתף במסיבת חנוכה שערכה ההסתדרות הציונית המקומית. בהזדמנות זו פגשתי את פרופסור מיטבוך, את מר בדט, חבר המיניסטריון הגרמני, את סגן שר הפנים, סברינג, את אברהם גולדברג מניו־יורק, שיצא למסע־הרצאות למען ציוני גרמניה; את האדון והגברת לואיס שפיגל ואת האדון והגברת בן ציון פט, (שתי המשפחות חיות כיום בתל־אביב); את המלחין היהודי המפורסם, יוסף אחרון, אשר פעם היה מורהו של ישה חפץ, ואת האגרונום דיק, מומחה בעניני חקלאות, אשר ב־1910 הזמינו פרופסור פרנץ אופנהיימר לבחון את ארגונה של „מרחביה", הישוב השתופי הראשון בארץ־ישראל.

כעבור שבועיים, כשהפלגתי באניה „אקויטניה" בחזרה לארצות־הברית, נפגשתי עם מר אחרון שנית. „נראה הדבר", אמר לי, „כי שוב הריני נאלץ לשנות את מקום מושבי. כשזכיתי שיכירו בי בתור מלחין ברוסיה היה עלי לעזוב את הארץ, כיון שהבולשביקים השתלטו עליה. המקלט שמצאתי בגרמניה לא היה אלא אשליה. ועכשיו שוב אני עומד בפני שנוי. האם אשאר בארצות־הברית, או סופי להקים את ביתי בארץ־ישראל?"

בתחילת 1925 זכו ציוני ניו־יורק בזכות נדירה. הם ראו את הדגל הכחול לבן כשהוא מתנוסס חגיגית בלב „טיימס סקואר", בפינת רחוב 43 וברודווי. במקום שכיום עומד עליו בניין פרמונט. החברה הימית ארץ־ישראל אמריקה, שנוסדה באותם הימים שכרה משרדים שנשקפו אל ברודווי, בקומה הראשונה של בניין שעמד על אותו מגרש. ממעל להמולת ההמון שתמיד הציפה את השטח הזה, הניפה החברה מחלונות משרדיה דגל ענקי שהואר באורות

חזקים, להסב את תשומת לב העוברים והשבים להפלגתה הראשונה לארץ־ישראל של האניה „פרסידנט ארתור", במרץ 1925. נשיא החברה היה השופט יעקב ס. סטרהל, ציוני מסור ונשיא לשעבר של מסדר „בני ציון". החברה הימית נוהלה על ידי מר אפשטין, סוכן ימי ידוע.

ב־1 באפריל, 1925, כאשר הפליגה „פרסידנט ארתור", כשהיא נושאת יותר מ־500 נוסעים ששמו פניהם לארץ־ישראל לחוג שם את הפסח ולהשתתף בפתיחתה הרשמית של האוניברסיטה העברית, הצטופפו על הרציף אלפי אוהדים, לראות את אנית הנוסעים הראשונה שנשאה את הדגל הציוני. מאורע זה הזכיר לי דבר שקרה שנה קודם לכן, כאשר האגודה הציונית שלנו שכרה אנית קיטור שבה הפלגנו ל„ביר מאונטין". כאלף נוסעים התאספו על הספון ואחד מחברינו, צבי רובינשטין, שבאותם הימים היה עורך „די דיי", השפיע על רב החובל להרים את הדגל הציוני לגובה תורן האניה, משהו נמוך מהדגל האמריקני, וכך הפלגנו עד הנהר ובחזרה.

אחרי שתים או שלש הפלגות נאלץ הקו הימי האמריקני־ארצישראלי להפסיק את פעולתו. היה זה נסיון שבטרם עת. מספר האמריקנים המעוניינים לנסוע לארץ־ישראל מועט היה, ועשרים ושמונה שנים חלפו לפני שחזרה אנית־נוסעים, שהדגל העברי מתנופף עליה, והפליגה מאמריקה לישראל. כאשר הפליגה „ירושלים", אנית הנוסעים הישראלית הראשונה שעברה את האטלנטיק, מניו־יורק לחיפה ב־22 במאי 1953, הניפה בגאוה את דגלה של מדינת ישראל החפשית והעצמאית. בינתים השתנו פני הדברים. אכן, שרות אניות ישראלי צריך היה להיווסד זמן רב קודם לכן, ואחרי הפלגתה הראשונה של „ירושלים", הוסדר שרות קבוע לניו־יורק ובחזרה.

יש לציין כי שרות ימי זה לא היה השרות הימי הראשון שהעביר נוסעים מישראל לארצות־הברית. בשלהי קיץ שנת 1948, כמה חדשים אחרי הקמת המדינה העברית החלו בהעברת־משאות באמצעות שרות סדיר מהארץ האחת לשניה. לשם כך השתמשו בספינות שכורות. הצורך בשרות זה נעשה חיוני ביותר אחרי שקוים ימיים רבים סרבו להניח לספינותיהם לעגון בנמלי ישראל. ביולי שנת 1948, כשעברתי ברומא בדרכי לישראל, שמעתי כי אניות משא שנשלחו מארצות־הברית למדינת ישראל נוהגות לפרוק את משאן בנמלים איטלקיים. מדינות ערב איימו לנקוט בפעולה נגד הספינות שיפקדו את נמלי ישראל. בדרך זו ציפו להרעיב את הישוב הישראלי ולאלצו להכנע. הלחץ הזה חייב את ישראל להקים שרות אניות־משא משלה. באניות, שתחילה היו שכורות, החלו הספנים הישראלים הצעירים להביא מצרכים

חיוניים לישראל, וב־1949 הקים השרות הימי הישראלי־אמריקני קו סדיר של אניות משא הפועל בין ישראל ובין נמלי החוף המזרחי של ארצות־הברית וקנדה, ואשר התפתח והיה לחוליה מסחרית חשובה בין שתי הארצות ומקור חיוני של הכנסת דולרים לישראל.

מבחינה מדינית היתה שנת 1925 ללא אירועים רבים. ואולם מבחינה תרבותית היתה זו שנה הסטורית, כי בה נחנכה האוניברסיטה העברית שעל הר הצופים — וחשיבותו של דבר זה זוכה בהכרה גדלה והולכת, ככל שגדל היקף תרומתה של האוניברסיטה העברית לחינוך, למחקר ולמדע. מסמל השאיפה היהודית התפתחה האוניברסיטה עד שהיתה למקור של הישגים המשמשים עדות מפוארת לפוריות הרוח היהודית.

טקס הפתיחה התקיים על הר הצופים בראשון לאפריל. אלפי אנשים ונשים ידועים באו מכל קצוי תבל להשתתף בחנוכתה הרשמית של האוניברסיטה העברית הראשונה. מבריטניה באו לורד ארתור בלפור, דר. חיים וייצמן, דר. נחום סוקולוב, ואנשים רבים כדי כך שלא נוכל לציינם בזה; ההסתדרות הציונית של ארה״ב היתה מיוצגת על ידי פרופסור מרדכי מ. קפלן; מכל הארצות האחרות שלחה כל קהילה יהודית את אנשי המדע שלה, את מחנכיה ואת בני העלית האינטלקטואלית, להשתתף בטקס שציין את תחילתה של תקופה חדשה ברדיפת הידע היהודית בת הדורות.

פ ר ק ל.

חדשים אחרי פתיחת האוניברסיטה שמעתי כי לייבל טאובס, הציוני הותיק אשר בתקרית הבלתי נעימה שארעה לו בבית המדרש בבויברק פותח הספר הזה את דבריו, הגיע לארצות הברית. הוא בא לבקר את אחותו, אמו של ידידי הצעיר מוריס גודשטין אשר כעבור זמן הצטיין כרבי של בית הכנסת ההסטורי טאורו, שבניופורט. שנים רבות לא ראיתי את מר טאובס ובינתים התגשמו כמה מהדברים אשר למענם לחם מלחמה כה קשה.

בפרק זמן זה, בערך, נוסדה תנועת החלוץ בארצות־הברית. הדחיפה הראשונה לכך שימש מאמר שנדפס ב„דה ניו פלשתין״ ואשר כותבו היה שלום שפיגל, אחד ממורי בית־הספר הריאלי בחיפה, שהגיע לארצות־הברית מארץ־ישראל. בערך באותם הימים החל דר. סולומון דויטש (כיום תושב בתניה וידוע בשם שלמה בר דוד) לנהל משא ומתן עם מר ס. ברונסטון

מפליינפילד, שמטרתו היתה לרכוש חוה לשם הכשרת נערים ונערות אמריקנים להתיישבות על אדמת ארץ־ישראל. דר. דויטש הצליח לשכנע את מר ברונסטון להגיש במתנה לקבוצת החלוצים הראשונה את חות דולן המפורסמת, ולעזור בכך לחנוך בארצות הברית את התנועה אשר הכשירה הרבה צעירים טובים לחיים בארץ־ישראל.

בישיבת הועד הפועל של ההסתדרות הציונית של ארה״ב, שהתקיימה בדצמבר, התפרץ ויכוח סוער. העתונות הדפיסה גירסה משובשת של הדברים שאמר דר. סטפן ס. וייז, שבאותם הימים היה יושב ראש המגבית המאוחדת, בדרשה שדרש ב־20 בדצמבר. לפי גירסת העתונות אמר דר. וייז ליהודים, שעליהם לקבל את תורתו של ישו. וייז הכחיש את הדבר בכל תוקף, ואולם הרבנות האורתודוכסית, שמעולם לא היתה מאוהדיו של דר. וייז, השתמשה בתקרית זו ודרשה שהוא יתפטר מכהונתו בתור יושב ראש המגבית המאוחדת.

חבריו של וייז, שהכירו את מסירותו הנלהבת והממושכת למטרה הציונית, ראו בידיעה שהופיעה בעתונות שגיאה בישת־מזל. ישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית של ארה״ב (נמניתי על חבריו) שהתקיימה ביום ראשון 27 לדצמבר, הקדישה לדבר הזה יום תמים. לואיס ליפסקי הגן על וייז, ורבי מאיר ברלין דרש את התפטרותו. דרישה זו היתה מיותרת, כיון שדר. וייז כבר הגיש את התפטרותו. דיון זה לא הביא אלא לידי כך שגדליה בובליק ואפרים קפלן, עורך ״דה ג׳ואיש דיילי ניוס״ וחבר המערכת של ״ג׳ואיש מורנינג ג׳ורנל״, שני עמודי התוך בשני כלי הבטוי של החוגים האורתודוכסים בניו־יורק, התפטרו מהוועד הפועל.

ואולם רוב הציונים מוכנים היו לקבל את נוסחת ספורו של דר. וייז. קריאתו הנלהבת של ליפסקי לאחוד שורות הציונות האמריקנית גם היא גרמה לכך שהבעיה תרד מעל הפרק. הנדבן נתן שטראוס העניק למגבית המאוחדת תרומה נוספת של 150.000 דולר לכבודו של וייז, ודר. וייז המשיך לכהן בתפקידו כיושב־ראש, וזכה בקולות רבים עד להפתיע בהנהלת קרן־היסוד ובוועד הסתדרות ציוני ארה״ב.

בדיון שהתקיים ב־27 בדצמבר הביע ישראל הרברט לבינטל, מהמרכז היהודי בברוקלין, דברים המלמדים הרבה על מעמד הדברים. מר לבינטל ציין כי הרבנות האורתודוכסית סבורה שהיא תוכל לשמור על המטרות הדתיות לא על ידי חינוך הנוער ובניין בתי־ספר חדשים, אלא על ידי כך שתדון את דר. סטפן ס. וייז ברותחים.

כשהגיע זמנו של הכינוס הציוני של שנת 1926, הוכח במפגיע ערכו הרב של דר. וייז לגבי התנועה הציונית. בתחילת מגבית 1925 הודיע דר. וייז כי יש בכוונתו לאסוף 5.000.000 דולר, שבאותם הימים היה סכום לא ישוער. אכן, אפשר לומר כי עלה בידו להגיע למטרה זו, כי כן, לא חסרו אלא כמה אלפי דולר להשלמת הסכום שהציג לפניו. דבר זה כשלעצמו הישג עצום היה באותם הימים נסוכי האדישות.

כוח חדש החל להתבלט בחיי התנועה הציונית באמריקה. „הדסה", הסתדרות הנשים הציונית, שנוסדה על ידי הנרייטה סולד, השתתפה בכינוס 1926 ושלחה 254 צירות לעומת 386 הצירים של הסתדרות ציוני ארה"ב. גברת ציפ סולד הודיעה כי מספר חברותיה של „הדסה" הגיע ל־30.000, מהן 7000 חברות חדשות שהצטרפו לארגון בשנה אחת. כמו כן נאספו באותה שנה על ידי „הדסה", כפי שהודיעה גברת פרל פרנקלין משיקאגו, יותר מ־500.000 דולר למען העבודה בארץ־ישראל. נוסף לכך שיתפה „הדסה" פעולה עם הוועדה למען ארץ־ישראל של הרופאים האמריקנים היהודים, ועזרה לה לאסוף 1.000.000 דולר למען בנייתו של בית־ספר לרפואה בארץ־ישראל.

לכבוד יום הולדתו השבעים של הרב צבי הירש מסליאנסקי החליט הכינוס לשתול על שמו 70.000 עצים בארץ־ישראל, כמזכרת לשירותו ששרת את התנועה הציונית.

כינוס זה דמה למצעד של אישים חשובים. חיים נחמן ביאליק שנזדמן לבקור באמריקה נאם בכינוס וכמוהו עשה גם דוד ילין, המחנך הדגול מארץ־ישראל, שבאותם הימים היה מרצה־אורח במכון למדעי היהדות של דר. וייז. נוסף על כך השמיעו את דבריהם בפני הכינוס שני נציגים נכבדים של תנועת העבודה בארץ־ישראל, דוד רמז ואברהם הרצפלד.

הרצפלד, שגינה את נטייתם של העולים החדשים להתיישב בארץ־ישראל בערים, בהתאם לאותה פרופורציה שהיתה אפיינית לישוב היהודי בארצות אירופה, ציין את חשיבות יישובם במושבות חקלאיות ואת ערכה הרב של אספקת האמצעים שיאפשרו את הוצאת התכנית הזאת לפועל. רמז, שדיבר אחריו, הציע לערוך תכנית של מלוה לאומי בסך 300.000.000 דולר, סכום שייאסף בארצות הברית. את הסכום הזה הציע להקדיש למטרות אלו: 60.000.000 דולר לקניית אדמה; 40.000.000 להשבחת הקרקע; 50.000.000 דולר לייסוד בנק למשכנתאות; 50.000.000 דולר נוספים לבנק לתעשיה;

20.000.000 דולר לעבודה תרבותית ו־80.000.000 דולר ליישובן של 40.000 משפחות על הקרקע.

היתה זו תכנית מפוארת. רמז סבור היה כי המעוף ועוז הרוח שבעצם מימדיה יהיה בהם לקחת שבי את הדמיון האמריקני. ואולם, אף על פי שכיום יודעים אנו שכל אלה הופכים היו בלא ספק להשקעות יציבות ונבונות מבחינה כלכלית, הנה באותם הימים נראתה התכנית הזאת בעינינו כדמיונית ביותר. טעמה היה כטעם חלומות בהקיץ ולא כטעם המציאות הקרה והנוקשה.

אישיות חשובה אחרת שהשתתפה בכינוס היה קרל שרמן, שבאותם הימים היה יועץ משפטי של מדינת ניו־יורק. במיוחד ידוע היה בקרב ציוני ניו־יורק, אשר שמעו את הנאומים שנשא באספות ציוניות רבות בשנה הקודמת. השתתפותו האקטיבית של שרמן בענייני הציונות היתה הישג ברור. בכינוס הזה נבחר בפעם הראשונה לחבר הוועד הציוני הלאומי ובמשך שתי עשרות שנים חזר ונבחר לוועד הזה בכינוסים הבאים. ערכו לגבי התנועה הוכח בעליל ב־1947 שעה שההצבעה על חלוקתה של ארץ־ישראל ועל הקמת מדינה יהודית עצמאית עמדו על הפרק בישיבות האו"ם.

בינתים התעורר עניין חדש, אשר משך אליו אנשים רבים שלא היתה בהם התלהבות ציונית וגם דולרים רבים. רוסיה הציעה תכנית של התיישבות יהודית בקרים ו„עודדה" את יהודיה להתיישב שם. יהדות אמריקה נתבקשה לעזור להוציא את התכנית הזאת לפועל. אלפי אמריקנים, ביניהם בעלי אמצעים, נפתו לתרום למטרה זו, כי הם ראו בתכנית ההתיישבות בקרים פתרון פשוט ליהדות רוסיה, שלא יהיה בו לעורר את הטענה, שעדיין היתה נשמעת, על דבר הלויאליות הכפולה. הציונים, מכל מקום, הבינו את מלוא משמעותו של הדבר הזה וידעו כי אין זו אלא תכנית תעמולה. הם נלחמו בדבר מלחמה נואשת, ולא נרתעו גם מבקורתם של חוגים מסוימים שטענו, כי הציונים פועלים נגד טובתה של יהדות רוסיה במדינה הקומוניסטית.

העובדה, שהתכנית לא הצליחה לשמש פתרון של ממש ליהדות מזרח אירופה או אפילו ליהודי רוסיה בלבד, יש בה הצדקה מספקת ליחסנו אליה — ואולם דבר זה אין בו להחזיר לנו את המיליונים שכה זקוקים היינו להם ואשר נגרפו בתעלת השופכין הסובייטית.

פרק לא.

שמועות טובות הגיעו מארץ־ישראל. לורד פלומר, הנציב העליון החדש שבא במקומו של סיר הרברט סמואל, השפיע רוח שלום על הארץ. אף מבחינה כלכלית ניכרה הטבה ידועה: כאלף מהגרים חדשים הגיעו ארצה במשך אוגוסט בלבד. נוסף על הפרטים המעודדים הללו נמסר לנו, כי הגברת אמליה אוסטרובסקי, מסן פרנציסקו, הורישה לארגון „הדסה" 200.000 דולר, שבאותם הימים היה סכום עצום.

כמו כן נתנה לנו בשנת 1926 ההזדמנות להכיר לראשונה את המנהיג החדש והמזהיר שעלה בשמי הציונות. בשלהי אותה שנה, כשהופיע דר. וייצמן בארה"ב נתלווה אליו, פרט לגאורג הלפרין, המנהל הכללי של „אוצר ההתיישבות היהודית", גם חיים ארלוזורוב, מנהיג צעיר ודינמי של „הפועל הצעיר" בארץ־ישראל. דר. ארלוזורוב היה עדיין באמצע שנות העשרים, ועמד להתמנות לראש המחלקה הפוליטית של הסוכנות היהודית בארץ־ישראל.

לרגלי הטבת המצב הכלכלי בארץ ישראל, אחרי שנתים של מצוקה וחוסר עבודה, שגרמו לעזיבתם של יותר מ־12.000 עולים חדשים, לבש חג הפורים של שנת 1927 חדוה מיוחדת. הרגשת הרווחה שעמדה באויר נסכה על החגיגות שמחה ועליצות שלא היו כמותן. שוב נמצאה עבודה לכל, העתיד נראה בהיר יותר, ובערב פורים נהרו התושבים לתל־אביב בעשרות אלפיהם, מלאו את הכיכרות הראשיים וזרמו אל הרחובות הצדדיים. באותו לילה לא ישן איש בתל־אביב. הכל רקדו ושרו עד שעות הבוקר, ואחרי הצהרים חזרו אל הרחובות לראות את תהלוכת פורים היפה שצעדה לאטה מהתערוכה ולאורך כל רחוב אלנבי.

כמו בדרך נס נמלאו השמים לפתע פתאם בענני קונפטי שזרמו למטה מצפלין מוכסף וכיסו את הבניינים, את התהלוכה ואת ההמונים. הכל היו מוקסמים מהדבר הזה, השופע דמיון, ואיש לא יכול היה לנחש ידו של מי בכך.

רק כעבור ימים מספר התברר מי הוא שיזם את הג'סטה הנאה הזאת. זו היתה התרומה שתרם לחגיגות פורים מר בדט, שהיה במזרח התיכון לרגלי תפקידיו הממשלתיים.

אכן, ימי הרעה לא עברו עדיין כליל. רק כעבור שנה החלה הארץ להחלים מתקופת השפל שבאה אחרי הגאות של שנת 1924. מכל מקום,

בשעה שהתקיים הקונגרס הציוני העולמי השש־עשרה בשנת 1929, היה מקום לאופטימיזם, לא רק בעקב השפור הניכר שחל במצבה הכלכלי של ארץ־ישראל, אלא בשל עצם העובדה שסוף סוף נוצרה הסוכנות היהודית, אשר המשא־ומתן בדבר הקמתה התנהל זמן ממושך ביותר.

שש שנים עברו בטרם הפך חלום ייסודה של הסוכנות למציאות; הסוכנות היהודית, שנוסדה מיד לאחר הקונגרס הציוני העולמי השש־עשרה, ייצגה את שאיפתם המשותפת של חיים וייצמן, לואיס מרשל ופליקס וארבורג, ליצור כלי אשר ימזג את מאמציהם של ציונים ולא ציונים למען ענייניה של ארץ־ישראל. אכן, אנשים שאינם ציונים מוכנים היו להיות שותפים נאמנים בעסק זה. ישיבה אחת שנכחתי בה כעבור שנה ואשר התקיימה בארץ־ישראל בהשתתפותם של נשיא קרן־היסוד במזרח גליציה, מהנדס בשם נפתלי לנדאו, היה בה כדי להוכיח דבר זה בעליל.

צירם של בני למברג הבלתי ציונים, אדם שבמשך שנים דיבר בגלוי נגד הציונות, חתם על ההסכם בשם קבוצתו. בשעת מעשה ראו הנוכחים שהוא בוכה מרוב שמחה. הוא חיבק את לנדאו ברוב רגש וביקש שיניחר לו להשתתף השתתפות מלאה במגבית למען קרן־היסוד.

ואולם למרות הכוונות הטובות ביותר לא יכול היה מזוג יסודות זה להחזיק מעמד במשך זמן רב. לואיס מרשל, שנזדעזע ביותר לשמע הידיעות על דבר מאורעות הדמים שהתחוללו בארץ־ישראל בשנת 1928, זמן מה אחרי ההכרזה על דבר ייסוד הסוכנות היהודית, נפל למשכב וכעבור זמן מה מת. פליקס וארבורג, תרם ביד נדיבה לבניינה של ארץ־ישראל וניסה להמשיך בתכנית גם אחרי מותו של מרשל, ואולם הוא לא הצליח למלא את התפקיד הקשה הזה לבדו. דבר זה לא יכול היה לצאת לפועל בלא ידו החזקה, אישיותו המשכנעת וגישתו הדיפלומטית הנבונה של אדם כלואיס מרשל.

הישיבה הראשונה של הסוכנות היהודית התקיימה ב־11 באוגוסט שנת 1929, בציריך. בין משתתפיה היו: דר. וייצמן, סיר הרברט סמואל, לואיס מרשל, פליקס וארבורג, אוסקר וסרמן, פרופסור אלבר איינשטיין, ליאון בלום ציר הסוציאליסטים בפרלמנט הצרפתי, אשר כעבור שנים היה נשיא צרפת, לורד מלצ'ט, שלום אש, רבי בן־ציון עוזיאל, ראש הקהילה הספרדית בתל־אביב, דר. סירוס אדלר והרבה מנהיגים אחרים מכל קצוי התבל. הסוכנות היהודית, שלא כדוגמת ההסתדרות הציונית אשר עם תחילתה היה לה גרעון ואשר נאלצה תמיד להאבק במחסור בכספים, החלה את דרכה

כשהיא מצוידת ב־1.000.000 דולר, שנתרמו חלק כחלק על ידי פליקס וארבורג ולורד מלצ'ט.

ואולם חרף ההתחלה המבטיחה הזאת עד מהרה שינו המקרים הטרגיים שאירעו את עורו של הארגון כדי כך, שהסוכנות היהודית הפכה לארגון המונה חברים ציונים בלבד — מהם באי־כוח מוסדות ציוניים שונים ומהם כאלה שהיו מכונים „בלתי ציונים" אך משום שמימיהם לא שימשו כדברי ההסתדרות הציונית.

כשהגיעו השמועות על דבר רציחות הערבים ב־1929, היו לרבים מאתנו סיבות מיוחדות לחששות. בני ובתי היו תלמידי בית הספר הריאלי, בית הספר התיכון שנוסד בחיפה ב־1919 על ידי דר. א. בירם שהיה מנהלו במשך שנים רבות. כמה ימים לפני ששמענו על התפרצות המאורעות, קבלתי מכתב מבני, שבו סיפר לי שהוא ועוד כמה תלמידים מתכוננים לצאת לטיול בסביבת הגבול הסורי. בין חברי הקבוצה היו עוד כמה צעירים אמריקנים שלמדו בבית־הספר, ביניהם סידני דנציס, בנו של העתונאי האידישאי מרדכי דנציס, וילדיו של מר שימל מפילדלפיה. רק אחרי שבוע ימים של חקירות באמצעות משרד החוץ האמריקני הודיעו לנו מהשגרירות האמריקנית בירושלים שכל הילדים חזרו לבית־הספר בשלום.

במשך השנה האחרונה שררה מתיחות בין הערבים והיהודים בעיקר בקשר לתפילה שהתפללו היהודים אצל הכותל המערבי בירושלים. ובכל זאת היה בפתאומיות ההתקפה ואכזריותה משום אפתעה לגבי יהודי אמריקה. המנהיגים היהודים בארץ־ישראל גם הם לא היו מוכנים לדבר. רובם נמצאו באותה שעה בציריך לרגלי ייסודה של הסוכנות היהודית ונאלצו למהר הביתה, כדי לעמוד נוכח המצב.

כשנתקבלה הקריאה לעזרה מידית למען קרבנות המאורעות גייסה יהדות אמריקה את כל כוחותיה. ציונים ולא ציונים עשו את כל אשר ביכולתם כדי לאסוף כספים. במשך זמן קצר נאספו כמה מיליון דולרים ומנהיג הקהילה היהודית המפורסם, השופט יונה גולדשטיין, נשלח לארץ־ישראל כדי לטפל בחלוקת הכספים, תפקיד שמילא בצורה הראויה לשבח.

באספת מחאה שנערכה ב„מדיסון סקואר גרדן" בניו־יורק, קראו בפני הקהל את גילוי־הדעת של פייר ואן פאסן, אשר האשים את הרי לוק, שבשעת העדרו של סיר ג'והן רוברט צ'נסלור שימש כממלא מקום הנציב העליון, על שקשר קשר עם המופתי הגדול מירושלים ועזר לו לארגן את מאורעות

הדמים. המופתי ידוע היה בתור גורם מסכסך ומעורר מהומות מאין כמותו. כעבור שנים שיתף פעולה עם הנאצים.

סנטור ויליאם א. בורה, הנואם הראשי באספה ההמונית, אמר את הדברים האלה: „לבנו נזדעזע למראה עם מפוזר ומפורד אשר נאחז על אדמת אבותיו. כלום יווצר כאן בית לאומי או נקודת מהומות בינלאומיות?"

על שאלתו של הסנטור בורה הגיבו הבריטים בדרך האפיינית להם. הם ארגנו וועדת חקירה שנקראה וועדת שאו. מעצם טיבה של וועדה זו ברור היה לכל כי לא נוצרה אלא כדי להעניש את היהודים על התפרצות הערבים.

ב־1930, כמה חדשים אחרי המאורעות, שבתי ובקרתי בארץ־ישראל, והיתה לי ההזדמנות להיות נוכח בכמה מישיבותיה של הוועדה. בישיבה אחת, שהריני זוכרה בבהירות יתירה, ניסה אחד הנואמים הערבים להטיל ספק באוטנטיות של מכתב ששלח האמיר פייסל (שכעבור זמן היה מלך עיראק) לפליקס פרנקפורטר, בעת וועידת השלום ב־1919, ואשר הובעו בו רגשי הידידות שרחש העולם הערבי לגבי היהודים ולגבי פיתוחם את ארץ־ישראל.

נסיון נוסף לבטל את ערכו של אותו מכתב נעשה על ידי דר. א. מ. רובהני מבוסטון, שכתב ל„בוסטון טרנסקריפט", שאין דבריו של פייסל משקפים את הרגשותיו האמיתיים שהוא הוגה כלפי הציונות.

פרנקפורטר השיב על הטענות האלו בדין וחשבון מפורט, שהסביר מה הניע את פייסל לכתוב את מכתבו זה, וציין שאין הוא מביע אלא דעותיו החפשיות של פייסל, כפי שביטאן בפגישה שנערכה בינו ובין פרופסור פרנקפורטר. הקולונל ת. א. לורנס, שהיה בין הנוכחים בפגישה, תרגם את המכתב לאנגלית ופייסל חתם עליו מתוך הסכמה מלאה לתכנו.

ואולם הוכחותיו של פרנקפורטר, כשם שכל דבר אחר שהיה בו לשמש עדות לפעולותיהם הנפסלות של הערבים, לא היה בהן למנוע את וועדת שאו מהגיע למסקנות שנקבעו מראש. הערבים טוהרו לגמרי מכל אשמה וחקירותיה של הוועדה לא הביאו אלא לידי קצוצים חמורים בעליה ואסור קניית אדמות להתיישבות יהודית חקלאית.

למרות העוול הרב שנעשה להם ולמרות המכשולים שהוצבו בדרכם על ידי ממשלת המנדט, קדמו יהודי ארץ־ישראל את העתיד בנכונות ובאומץ־לב. אפילו האסור שחל על תהלוכת פורים המסורתית לא היה בו כדי לעמעם את שמחת החגיגות של אותה שנה.

אחרי פרעות 1929 נתגלו הוכחות רבות לכך, שהקומוניסטים היהודים נתנו יד להסתת ההמונים הערבים הבורים נגד היהודים. דבר זה נראה בעיני עגום מכדי שיהיה נכון. ואולם בדרכי בחזרה לארצות־הברית, במרץ 1930, נזדמנה לי עדות שהוכיחה את אמיתות השמועות הללו.

יום אחד, בשעה שטיילתי, בחברת א. פ. שולמן ודר. יעקב קליגר מ„הדסה" בארץ־ישראל, על ספונה של ספינתנו ששמה פניה לטריאסט, שמענו ויכוח שהתנהל בין כמה תיירים יהודים פולנים שחזרו לביתם ובין קבוצת צעירים כבני עשרים וחמש. קבוצה זו, כפי שנתברר לנו, גורשה מארץ־ישראל על ידי הממשלה בגלל פעולות ההסתה שניהלה בקרב הערבים, ובשעה ששמענו את המשפטים הנדושים של תורת מפלגתם בדבר הקפיטליסטים היהודים (הלואי והיו לנו כמה מאלה) המנצלים את ההמונים הערבים, התברר לנו כי נכונות הן השמועות ששמענו. לא נשאר לי אלא להצטער על הכסף הרב שהתבזבז על הבאתם של הצעירים האלה לארץ־ישראל בתור חלוצים.

אחרי המאורעות חל המשבר בשוקי ארצות־הברית ואחריו בא השפל, אשר הציף חלק גדול של העולם. בכל זאת הצטיינה העת הזאת בפעילות ציונית רבה. ארץ־ישראל גילתה סימני התפתחות משביעי־רצון וציונים מסורים בכל רחבי העולם תרמו תרומות נאות למען הארץ. אחד התורמים האלה היה ידידי דר. הנרי ואכטל, וכפי ששמעתי מפי הנרייטה סולד, לזכותו יש לזקוף את ייסוד מרפאת השנים של „הדסה", במרכז לבריאות על שם לנה ונתן שטראוס אשר בירושלים. הוא תרם ציוד לרפוי שנים וספריה הכוללת את כל החידושים במקצוע זה, ששוויה מגיע לעשרות אלפי דולר.

היה זה אותו הנרי ואכטל עצמו אשר נזדמן לי להכירו ב־1907, בקלוב הציוני שלנו שבמזרח העיר. יום אחד הודיע לנו כי הוא חוזר לאירופה. כעבור שנתיים נכנס למועדוננו וסיפר לנו כי זה עתה חזר מארץ־ישראל. סיפורים רבים ומעניינים היו עמו על דבר הארץ המובטחת, שעדיין לא הבטיחה הרבה, ואולם תקרית אחת משעשעת נקבעה בזכרוני עד היום הזה.

„בוקר אחד", סיפר לנו, „הגחתי מחדרי הקטן שבמלון אשר ביפו וראיתי קבוצת צעירים שעמדה ברחוב בטלה מעבודה. במה הם עוסקים?' שאלתי את אחד העוברים ושבים. ‚הם סופרים', השיב לי. ‚מה? סופרים רבים כל כך בארץ קטנה כל כך!' קראתי, ‚מה תעשה ארץ־ישראל בכל אלה?' ‚אל תדאג', אמר לי איש שיחי, ‚הם ממלאים תפקיד חשוב. הם כותבים הביתה שישלחו להם כסף!'"

אף־על־פי שואכטל לא עבד בארץ־ישראל כרופא־שינים, בכל זאת יש לראותו כאחד מחלוצי המקצוע בארץ, כיון שהוא עזר לייסוד השרות הרפואי הזה בארץ. אמריקנים אחרים שתרמו להתפתחותו של ענף רפואי זה היו דר. שמואל לוין־אפשטין, דר. ארל מ. שרמן וגם דר. לואיס שיפמן, אשר עבד כרופא שנים בירושלים וכעבור זמן עבר לניו־יורק. דר. אגרונט משיקאגו ודר. סולומון דויטש מברוקלין מפורסמים היו בתחום רפואי זה בחיפה.

פרק לב.

אחרי הדו"ח של וועדת שאו ואחרי חקירת תנאי הארץ שנעשתה בידי סיר ג'והן הופ סימפסון, מומחה לכלכלה בריטי, פורסם הספר הלבן של פספילד, שקבע מחדש את נוסחת המנדט בהארה הבריטית. הספר הלבן עורר בעולם כולו סערת מחאה נגד ממשלתו של רמסי מקדונלד והביא לידי התפטרותו של דר. וייצמן מתפקיד נשיא ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית.

בפברואר 1931 כתב מקדונלד לווייצמן מכתב אשר ביטל את הספר הלבן והכיר בטענות היסודיות שטענו הציונים נגד המנדט, ובכל זאת לא הרבה נעשה כדי להסיר את ההגבלות החדשות שגזר פספילד על העליה היהודית ועל קניית קרקעות.

אכן, כזה היה מעמד הדברים בשעת התכנס הקונגרס הציוני העולמי השבע־עשרה בבאזל, בקיץ 1931. מצב הרוחות ששרר במפגש זה, שנערך בעיר שלפני שלושים ושבע שנים חנך בה הרצל את התנועה הציונית, גדוש היה מרירות. האשמות רבות הוטחו כלפי וייצמן על גישתו המדינית „העדינה" לגבי הבריטים. רבים מן הצירים טענו שיש לארגן וועד פועל שייצג את הקואליציה ואשר וייצמן לא יהיה בין חבריו. סוף סוף נזדמן לרביזיוניסטים למלא תפקיד ידוע בוועד הפועל. ואולם הקונגרס דחה את הצעתם וסרב להצהיר כי מטרת הציונות היא מדינה יהודית, וכך הוסיפו הרביזיוניסטים להיות מפלגת האופוזיציה.

זאב ז'בוטינסקי, ראש התנועה הרביזיוניסטית, בא לקונגרס מלא תקוות מרוממות, שכן מאז היוסדה בשנת 1925 התחזקה התנועה והלכה. כנראה

ציפה לשכנע את רוב הצירים לתמוך בהצעתו, וכאשר נדחתה הצעה זו קרע בחמת רוחו את כרטיס הציר שלו והשליך את הקרעים על הבמה. אחד מצירי הרביזיוניסטים מיהר אל הבמה וניסה להוריד את הדגל הכחול־לבן. ואולם הקולונל בנימין אברסט, ממסצ'וסטס, שקומתו הגיעה לשש רגלים, עצרו מלעשות זאת.

עד כמה חריפה היתה בקורתו של ז'בוטינסקי כלפי המנהיגות הציונית העולמית נוכחתי בשיחה אישית שנזדמן לי לשוחח עמו כשנה וחצי קודם לכן. בדרכי לארץ־ישראל שהיתי ימים מספר במדריד ושם פגשתי את ז'בוטינסקי ואת אשתו, שעמדו לצאת לדרום אפריקה. ז'בוטינסקי חזר וטען כי וייצמן מטפל בבריטים בכפפות של משי. איש לא יכחיש את זכותו המלאה להביע את בקורתו השלילית בקונגרס הציוני, ואולם הכל חשו כי הדרך שבה הביע את בקורתו נרגשת היתה מדי, ואין ספק שלא היה בכך כדי לחזק את סכוייו לרכוש לעצמו את מקום המנהיג, בהא הידיעה, של התנועה הציונית העולמית ולשכנע את צירי הקונגרס לדגול בגישה הרביזיוניסטית.

אחרי הקונגרס גברה המתיחות בין הרביזיוניסטים ובין מפלגות העבודה של ארץ־ישראל. בשעת הג הבכורים הראשון שנחגג בהדר־הכרמל, יום אחרי שבועות של שנת 1933, הייתי, לצערי, עד ראיה לתגרה שפרצה בין הרביזיוניסטים ובין חברי ההסתדרות, שעסקו בארגון החגיגה. בתגרה הזאת נשפך דם יהודי והמשטרה הבריטית עמדה מרחוק ולא עשתה דבר, פרט לכך שנהנתה למראה יהודים הנלחמים זה עם זה.

כמה ממנהיגי הציונות חשו כי יש לשים קץ למלחמת אחים זו. דוד בן־גוריון, ששהה אז באירופה, נפגש עם ז'בוטינסקי ושניהם הגיעו לכלל הסכם שלום. ואולם למירע המזל הפרה ההסתדרות בחיפה את ההסכם הזה, ועל כך ראויה היתה, כמובן, לגנאי.

בקיץ 1932, עם התקרב השפל לשעותיו החמורות ביותר, החליטו כמה מאות יהודים אמריקנים לנסות למצוא את היציבות הכלכלית בארץ־ישראל. שבעה חדשים לפני עלות היטלר לשלטון בגרמניה הפלגתי באניה „דויטשלאנד" לאירופה, בדרכי לארץ־ישראל, לבקר את ילדי שהיו תלמידי בית הספר הריאלי בחיפה. על האניה פגשתי כשלוש מאות יהודים, מהם רבים שהיה בדעתם להשקיע את פקדונותיהם בארץ־ישראל ואחרים שהחליטו ללכת למושבות ולנטוע שם פרדסים.

האניה עגנה בשרבורג שבצרפת, משם עתידים היינו לנסוע ברכבת לטריאסט, לעלות על האניה „ג'רוסלם" ולהפליג לארץ־ישראל. לפני עזבי את ניו־יורק ביקש ממני מוריס מרגולס, מזכיר ההסתדרות הציונית בארה"ב, להתעכב בוינה ולהניח זר פרחים על קברו של דר. הרצל. על ספון האניה נפגשתי עם ציוני ידוע משיקאגו, מר בן־עמי, דודו של סול בן־עמי, חבר הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית באטלנטה, אשר הוא ובנו ובתו יצאו להתיישב ברחובות. כאשר סיפרתי לו על התפקיד שהיה עלי למלא בוינה, התנדב הוא וילדיו להצטרף אלי, וכן עשה גם עוד נוסע אחד, צעיר בשם לויו, מאורלנדו, פלורידה, אשר הוריו התיישבו בתל־אביב ב־1922.

הנה כך, במקום לנסוע לשרבורג, ירדנו מן האניה בברמן והגענו לוינה ברכבת. שם הלכנו לבית־הקברות והנחנו את הזרים, סמל ההערצה שרחשנו להרצל, לרגלי מצבתו. שומרת בית הקברות, שהיתה נוצריה, סיפרה לנו כי אנשים רבים באים לבקר את בית מנוחתו של הרצל. במיוחד ציינה אדם אחד בשם דר. בנדיקט.

מפיו של דר. בנדיקט שמענו על תקרית אחת נוגעת עד הלב שארעה בחייו של הרצל. בשנת 1928 נזדמנו דר. בנדיקט ואשתו למעון־קיץ באלט האוסי. בעל־הבית היה נוצרי ולפיכך התפלאו מאד בראותם את תמונתו של דר. הרצל, שהיתה תלויה על אחד הכתלים של חדר המטות. כאשר שאל דר. בנדיקט את בעל הבית כיצד הגיעה לביתו תמונתו של מנהיג יהודי, שמת לפני שנים, סיפר לו האיש את הספור הזה:

משנת 1898 ועד שנת 1903 נהג הרצל לבלות עם משפחתו את הקיץ בבית הזה. פעם אחת, שעה שהרצל וקבוצת ידידיו ישבו על הגזוזטרה ושוחחו ביניהם, עבר על ידם בעל תיבה־מנגנת. הרצל, שכל ימיו גילה התעניינות עמוקה בבני־אדם, גחן לפנים ושאל את האיש אם הוא מצליח להפיק את מחייתו מנגינתו. האיש אמר לו כי חייו קשים הם וכי אך לעתים רחוקות עולה בידו למלא את מחסורו. הרצל שקע בהרהורים, בחן את האיש, שגם הוא כהרצל היה גבה קומה ובעל שער כהה וזקן עבות ושחור, ואחרי־כן הזמינו אל הבית, כיבד אותו בכוס קפה והציע לו להתחלף עמו בבגדים. אחרי שעשו כן עזב הרצל את הבית כשהוא מחזיק בידו את התיבה המנגנת.

הרצל הלך מבית אל בית וניגן באזני השכנים. תחילה תרמו אך פרוטות, אבל כאשר הסביר להם מה הוא עושה החלו לתרום שטרות כסף. כעבור שעה קלה חזר הרצל הביתה ונתן לבעל התיבה־המנגנת הנבוך 150 גולדן. המנגן הודה להרצל על מעשהו הטוב ונפטר לדרכו. כעבור שנה חזר המנגן

לאותו מעון־קיץ, ואולם הבית היה ריק. שבועים קודם לכן הלך הרצל לעולמו. כששמע המנגן את השמועה הזאת הטיל את עצמו ארצה, בכה בכי מר וקרא: „הה, אלוהים, כה רבים החטאים המתהלכים על פני הארץ. מדוע היה עליך לקחת את הקדוש היחידי שפגשתי בחיי?" בעל הבית, שנזדעזע עד עומק לבו מעצמת הצער הזה הזמינו להכנס הביתה, ואולם המנגן פנה לדרכו והלך. „אינני רוצה שרגלי יחללו את המקום שהאיש הקדוש התהלך בו", אמר.

אחרי שסיים בעל הבית את ספורו הראה לדר. בנדיקט ספריה קטנה ושמורה בהקפדה, שהכילה את כתביו של הרצל: „המדינה היהודית", „אלט נוילאנד", יומניו של הרצל, נאומיו בקונגרסים וספרים אחרים שנכתבו על ידי המנהיג הציוני הגדול. חוץ מהספרים האלה לא היה בבית אלא ספר התנ"ך.

ספור זה זעזע את דר. בנדיקט עד עומק נפשו; בו ראה את גילוי נשמתו של הרצל ואת סוד גדולתו. ארבע שנים חלפו לפני שנזדמן לו לבקר את קבר הרצל. עשר שנים חלפו בטרם ניתן לו לפרסם את ספורו בכלי הבטוי הנאות לו. ב־1938 בשעה שהנאצים השתלטו על וינה, נאלץ דר. בנדיקט להמלט מהעיר. רבות נדד בחפשו מרגוע לנפשו, ואולם תמיד השתוקק לנסוע לארץ־ישראל. דר. בנדיקט ידע כי שבועונו של הרצל, „די וועלט" המשיך להדפס בארץ־ישראל בעברית, בשם „העולם". בכתב־עת זה חפץ לפרסם את ספורו בפעם הראשונה, וכך עשה בשנת 1942, בשעה שהגיע לבסוף לארץ־ישראל. ספור נפלא זה, המלמד על ההשפעה שהיתה להרצל גם אחרי מותו, הובא לתשומת־לבי על ידי איש הרוח דר. שמעון ברנשטין, עורך „דאס אידישע פאלק", אשר פירסמו בתרגום, אחרי שהופיע ב„העולם".

בשלהי שנת 1932, כאשר ביקרתי באוניברסיטה העברית שעל הר הצופים, נוכחתי כמה יפה התפתחה מאז היוסדה. הספריה הלאומית הוצגה בפני המבקרים כראש גאוותה של האוניברסיטה. שם ראיתי בעליל כי תרומתו של דר. הנרי ואכטל לא נצטמצמה בגבולות בית הבריאות על שם שטראוס. דר. ואכטל אסף ספרים רבים העוסקים ברפוי שנים והגישם שי לספריה, וכך העשירה בספרים העוסקים בנושא חשוב זה.

אוצר אחר, שערכו אינו ערך מקצועי, אלא שיש בו לעורר עניין באנשים רבים, הוא האוסף הכולל 2700 חתימות ו־1500 תמונות של אישים דגולים, שנמסר לספריה הלאומית העברית שעל הר הצופים על ידי דר. אברהם שואדרון, מגליציה, שאספם במשך יותר משלושים שנה. בין החתימות האלו אפשר היה למצוא את חתימותיהם של שרה ברנארד, היינריך גרץ, בנימין

דישראלי, הייניך היינה (במכתב שבו הביע חרטה על התנצרותו) לסל, משה מנדלסון, מיירבר, קרל מרכס ואחרים.

באותם הימים נפתח בתל־אביב המוזאון הראשון של ארץ־ישראל, שכן, המנהיג הציוני הגדול, ראש העיר מאיר דיזנגוף הגיש לעיר במתנה את ביתו הנאה שברחוב שדרות רוטשילד והקדישו למטרה זו.

את דיזנגוף פגשתי בתחילת ספטמבר 1932, במסיבת־גן שנערכה על ידי האדון והגברת מרק שוארץ בביתם הנאה שברחוב מונטיפיורי, לכבודו של דר. הלל גוטליב, פרופסור לרפוי שנים באוניברסיטה של וינה, שערך מסע־הרצאות בארץ־ישראל. היה זה זמן מה אחרי שובו של ראש העיר מאירופה, שלשם נסע כדי לרכוש עתיקות וחפצים בעלי ערך היסטורי בשביל המוזיאון. אכן, דבר זה יקר היה ללבו והוא פנה אלי ושאלני אם יש באמריקה יהודים אמידים שאפשר יהיה להשפיע עליהם לתרום למוזאון חפצים בעלי ערך אמנותי.

„זה עתה נעשה אחד היהודים האלה אזרח כבוד של תל־אביב", אמרתי לו, „עליך לכתוב לשמואל אונטרמאיר, וודאי יואיל להקדיש לך משהו מהאוסף הפרטי שלו". סיפרתי למר דיזנגוף כי ב־1926 ראיתי את האוסף של אונטרמאיר, כאשר עורך־הדין המפורסם, שבאותם הימים היה ראש קרן־היסוד בארצות הברית, הזמין את מנהלי קרן־היסוד ואת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית להשתתף בקבלת־פנים לכבוד סיר אלפרד מונד. דיזנגוף אמר שהוא יכתוב לאונטרמאיר, ואולם כאשר ראיתיו שנית, כעבור כמה חדשים, עדיין לא קיבל ממנו תשובה.

הבטחתי למר דיזנגוף להתקשר עם אונטרמאיר בשמו. כאשר חזרתי לארצות הברית, בקרתי במשרדו ביחד עם מיכאל שליט, אשר בימי נשיאותו של אונטרמאיר היה ממנהלי קרן־היסוד, אבל התברר לנו כי אונטרמאיר יצא את העיר. בהגיגות „המכבי", שנערכו באותה שנה ב„מדיסון סקואר גרדן", היה אונטרמאיר, שעמד בראש הליגה האנטי־נאצית שנוסדה באותם הימים, אחד הנואמים הראשיים. בשעה שעמד לעזוב את המקום עצרנוהו והזכרתי לו את מכתבו של דיזנגוף. אונטרמאיר הזעיף את פניו ואמר: „אלוהים! כמה אתה חושב יכול אני לתת? זה עתה תרמתי 15.000 דולר לליגה האנטי־נאצית ולפני כמה שנים תרמתי 25.000 דולר למען בניין במת האמפיתיאטרון של האוניברסיטה העברית!"

ואולם כאשר ציינתי את העובדה שמר דיזנגוף לא ביקש ממנו לשלוח

לו תרומה של כסף, אלא אך כמאה חפצי אמנות כדי להעשיר את מוזיאון תל־אביב, נחה דעתו של אונטרמאיר ועל פניו השתפך חיוך.

„אמור בבקשה למר דיזנגוף לכתוב לי שנית, וביתר פירוט", אמר, „ואז אראה מה אפשר יהיה להעביר למוזיאון תל־אביב."

התשוקה להעשיר את אוצרותיה התרבותיים של ארץ־ישראל היתה אחד הגילויים של שלב ההתפתחות החדש בארץ־ישראל. אכן, באותם הימים החל ענף התיירות להתפתח בארץ, כי מאות תיירים נהרו אליה, לראות במו עיניהם את הנס אשר צפוי היה סוף סוף להתרחש.

תיירים אלה זקוקים היו להדרכה ולהסברה מתאימה על דבר הארץ, לשם כך יסדה מרת גרטרוד גולדשמיד—רוזנבלט, ממנהיגות „הדסה" בארץ־ישראל, וועדה אשר תפקידה היה להקביל את פניהם של התיירים אשר הגיעו ארצה, לטפל בהם ולארגן למענם טיולי־הסברה בערים ובמושבות.

תקרית אחת משעשעת שארעה בשעת בקורי בתל־אביב, ב־1932, יש בה לשפוך אור על שאיפתם של היהודים להיות עם ככל העמים.

בוקר אחד פגשתי ברחוב את אחד מידידי. „בוא עמי, הבר", אמר לי, „רצוני להראות לך משהו." הוא הוליכני לפינת הרחוב ושם ראינו איש בא בימים שהיה מרקד באמצע הרחוב, בסמוך לאופנוע שהחנוהו אי כך ואשר שני כדי חלב נידלדלו משני עבריו.

„מה כל ההתרגשות הזאת?" שאלתי את ידידי.

„זה עתה שמע האיש הזה ששוטר אחד סיפר לי כי הוא אסר את הכייס הראשון בתל־אביב. הזקן מאושר — כיון שסוף סוף, כך הוא אומר, תל־אביב היא עיר ככל הערים."

פ ר ק לג.

אף־על־פי שבימים אלה כבר התייחס הישוב בפקפוק לגבי כל הבטחה של הממשלה הבריטית, בכל זאת נטו עדיין כמה אנשים לסמוך על דברתו של רמסי מקדונלד איש מפלגת העבודה, יותר משסמכו על דברתו של ראש הממשלה שקדם לו. אכן, הוועד הפועל העולמי של ההסתדרות הציונית, שפעל על סמך ההודעה הבריטית אשר הפשירה משהו את משמעותו של

הספר הלבן של פספילד, החל בהכנות לקראת בואה של עליה יהודית בקנה מידה גדול.

כמה מחברי הוועד הפועל עשו נסיונות לבוא בקשר עם ערבים בעלי השפעה, שמטרתם היתה יצירת יחסים ידידותיים יותר בין שני העמים שחיו בארץ־ישראל. בד בבד עם כך פנו כמה ממנהיגי עבר־הירדן, באמצעות שליחים סודיים, אל קבוצה של יהודים ידועים וניסו לקבוע עמהם פגישה, בכדי לדון יחדיו על ארגון התיישבות יהודית בעבר הירדן. אכן, אין תימה בכך שהם רצו להפיק תועלת מהתעשיה של היהודים וממפעליהם, שכן עבר הירדן, ששטחה גדול פי שלושה משטח ארץ־ישראל ומספר תושביה קטן היה אז פי ארבעה ממספר תושבי ארץ־ישראל, היתה ארץ נכשלת ומוכת עוני, אם כי באוצרותיה הטבעיים עשירה היתה מאחותה ארץ־ישראל.

באחד מימי יולי, 1932, נערכה סוף סוף פגישה במלון „המלך דוד" שבירושלים. קבוצת יהודים עמדה לנסוע לעבר הירדן כדי לראות שטח אדמה גדול למדי אשר ממשלת עבר הירדן מוכנה היתה למכרו להם. הקבוצה אשר עליה נמנו מר נתן קפלן משיקאגו, שישב בארץ־ישראל; לואיס ג'רמין, מסוחרי ברוקלין; אברהם שפירא מפתח־תקוה, אשר הערבים רחשו לו כבוד רב בזכות ישרו ואומץ לבו, ומדריך יהודי ידוע בשם גודל, יצאה בדרכה לעבר הירדן.

ואולם הבריטים עקבו אחרי התפתחות המשא־ומתן, ומיד אחרי שעברו היהודים את גשר אלנבי נעצרו על ידי הפקידות הבריטית אשר דרשה מהם לחזור על עקבותיהם. כמה מאנשי הקבוצה המשיכו בדרכם. אחרים חזרו לירושלים, כיון שאיימו עליהם במאסר. אכן, כל התכנית נתבטלה מאליה כאשר הבריטים הוציאו פקודה שאסרה על היהודים לקנות קרקעות בעבר הירדן ולהקים שם מפעל כלשהו.

כמה שבועות אחרי התקרית הזאת, הגעתי לארץ־ישראל ולואיס ג'רמין סיפר לי עליה ועל הקשיים הרבים שעמדו בדרכו של כל יהודי שחפץ לנסוע לעבר־הירדן. הבריטים השתמשו בשבטים הצ'רקסים, שאינם מוסלמים, ושישבו בחלק גדול של עבר־הירדן, כדי להסית את תושבי עבר הירדן נגד היהודים.

על מצב ענינים זה עמדתי מנסיוני האישי, כאשר נסעתי כעבור שמונה חדשים בלויית יהושע חסין, עורך „פלשתין אילוסטרייטד ויקלי", לעמאן, בירת עבר הירדן. היתה זו נסיעה לשם עסק, למכור שם ציוד לקולנוע. בשעה

שהתקרבנו לאס־סלט, העיר הראשונה בדרך לעמאן, הסיר הנהג שלנו, שהיה ערבי נוצרי מארץ־ישראל, את כובעו וחבש תרבוש אדום.

„בתור ערבי, בין נוצרי ובין מושלמי, אוכל להסתדר כאן", הזהיר אותנו, „אבל אתם, שהנכם יהודים, חייבים להזהר. מוטב יהיה אם לפי שעה תניחו לי לטפל בעניינים.

כשהגענו לעמאן מיד הלכנו לקולנוע המקומי. חסין, שדיבר ערבית שוטפת ונראה היה בו שהוא מכיר את הכל, הציגני בפני בעל הקולנוע. זה קיבל את פנינו לפי הנוסח הערבי — בטקס ממושך של לגימת קפה ואכילת פירות, תוך כדי שיחת נמוסין שאין לה סוף. את השיחה לא הבינותי, אך דימיתי שאין היא מקדמת אותנו לעניין שלשמו באתי לשם.

כעבור כמה שעות החלה סבלנותי פוקעת. פניתי אל חסין ושאלתיו באנגלית מתי נתחיל לדון בענייני עסק, שכן היה ברצוני לצאת לדרך בחזרה לירושלים לפני רדת החשכה. כאשר התברר למארחי שאמרתי את אשר אמרתי נעלב עלבון קשה, כי ראה בכך פגיעה בקבלת־הפנים שערך לנו. חסין הרגיע את רוחו, והשיחה שבה להתנהל בדרכה זו, שאיננה מובילה לקראת כל נקודה שהיא.

בארבע אחר הצהרים התחלנו סוף סוף לשוחח בענייני עסק. הצעתי להפגין בפניו את פעולת המכשירים. על כך השיב כי מוטב יהיה אם נמתין עד שעה שבע, ואז ישלח החוצה משרתים שבידיהם סירים וכלי־מטבח שונים, בכדי להקיש בהם ולעורר את התושבים לבוא ולחזות בהצגה הפומבית הראשונה של האמצאה „החדשה". כוונתו היתה לקבל דמי כניסה בעד הצגתי ולהכניס את השלל לכיסו.

מתוך סקרנות פשוטה שאלתיו כמה הוא מרויח בהצגת סרט אילם. „אמש היתה הכנסה לא רעה", אמר, „נשאר בידי רווח של יותר מלירה. אבל הערב, כשנציג סרט מדבר, ודאי תגדל הכנסתי. „אכן, זה היה הטווח של מפעלי־העסק בעבר הירדן. בין כה וכה נעשתה השעה מאוחרת מכדי שנוכל לצאת לדרכנו בחזרה לירושלים. לפיכך החלטנו להשאר שם וללון במקום.

למחרת בבוקר, כאשר עברנו ברחובותיה של עמאן, הבחנו בשני אנשים ממשטרת עבר הירדן, שעמדו על המשמר על יד פתח הבנק העותומני, ובידיהם רובים מכודנים, מחשש פריצה. באותה שעה נזכרתי בבקורי בברקליס בנק שבתל־אביב, בחברתו של מיכאל שליט. בלשכתו הפרטית של המנהל,

מר חכמסוילי, עמד אחד משמשי הבנק ותחב שטרות כסף לתוך מעטפה שקופה.

„אתה בטוח שלא טעית?" שאל מנהל הבנק. „בערימה הזאת צריכות להיות 40.000 לירות."

„אתה רוצה לומר לי", שאלתי את שליט, „כי האיש הזה, הנושא 200.000 דולר, יעבור ברחובותיה של תל־אביב בלי משמר?"

מנהל הבנק צחק. „מי ישדוד אותו ברחובות תל־אביב?" שאל, וחזר לעסוק בענייניו, כששום חשש איננו מטריד את דעתו.

באותו ערב שבו שהינו בעמאן פגשנו קצין צבא בריטי, שחי במחנה בצרקה, המטה הראשי של צבא עבר הירדן. הוא סבור היה שהצבא עשוי להיות מעוניין במכשירי הקול שלי, ולפי הצעתו במקום לחזור לירושלים נסענו למחרת היום לצרקה.

כאשר הגענו לצרקה ראינו כי למרות נוכחותם של הבריטים שם היה מקום זה פרימיטיבי אפילו יותר מעמאן. העיר עצמה לא היה בה אלא בית־קפה אחד, כמה חנויות קטנות וצבורים של בקתות יל‌ידים. מחנה הצבא, שנמצא מחוץ לעיר, נבנה על ככר עצומה ומאובקת, ומראהו כמראה כל מחנה צבאי בעולם כולו, היה דהה וחדגוני.

בשעה שנוצר משמר הגבול, טענו זאב ז'בוטינסקי וחסידיו, כי היהודים חייבים להצטרף לחיל זה. הם חששו שגוף צבאי שיחנה באזור יהיה בו כדי לסכן את שלום הישוב. לפני סוף 1927 הצטרפו למשמר הגבול יותר מ־150 צעירים יהודים, ואולם למרות העובדה שבזכות השכלתם הגבוהה משל יתר החיילים, שימשו רובם בתור עובדים מקצועיים וסמלים, הרי החיים השוממים שנגזרו עליהם, בידודם מהישוב היהודי וההרגשה שכל דרך אחרת שילכו בה תביא ברכה יותר לבניינה של הארץ, המריצה אותם לעזוב את משמר הגבול מיד עם תום ימי גיוסם. כאשר בקרתי בצרקה לא היו שם אלא כחמשה עשר מהם, רובם בעלי משפחות, אשר הצבא סיפק שיכון למשפחותיהם ושילם את דמי החזקתן, נוסף למשכורת יסודית שהיתה גבוהה למדי.

בצרקה לנתי בביתה של אחת המשפחות הצעירות הללו, שהיה לה ילד בן שנתים. סכוייהם היו טובים משהו משל אחרים כמותם. הבעל חביב היה על קצינו ועתיד היה לעלות בדרגה. ואולם העובדה שיהיה עליהם לגדל ילד באוירה זו, לא קסמה להם כל עיקר. למחרת בבקר נפרדתי מהם, ושנים רבות תהיתי כיצד פתרו את בעייתם.

במוזר, וכפי שיקרה לעתים קרובות בעולם מוזר זה, כשבע עשרה שנים אחרי כן נזדמן לי לשמוע כיצד התגלגלו הדברים. הפרשה לא היתה משמחת ביותר. בהיותי בחיפה בשנת 1949, נסיתי למצוא את קרוביו של אחד מידידי בניו־יורק, משפחה בשם שרייר, שנשתחררה זמן מה קודם לכן ממחנה הסגר בגרמניה. מצאתים בבית אחד בחיפה במרכז מסחרי. שם שיכנו אותם שיכון של ארעי, עד שיימצא בשבילם ובשביל אחרים שבאו ארצה ביחד עמהם, מקום של קבע. בשעה ששוחחתי עם בנה של המשפחה, הבחנתי בנער אדום שער שישב על מיטת ברזל סמוכה, והקשיב לשיחתנו שהתנהלה בגרמנית.

פתאם קפץ ממקומו, ניגש אלי ואמר באנגלית רהוטה, „אני רואה שאתה מאמריקה.“ כששאלתיו מנין הוא יודע אנגלית, סיפר לי כי הוא נולד בתל־אביב, לפני כתשע־עשרה שנים, וכי אביו היה חייל בצבא משמר הגבול. אחרי כן סיפר לי כי אביו עלה לדרגת מיג'ור וכי בשנת 1944 נהרג בקרב בצפון אפריקה. אחרי מותו של אביו נסע עם אמו ללונדון, ששם קבלה אמו קצבת תגמולים בתור אלמנת קצין ששרת בצבא הבריטי. קצבה זו קטנה היתה מכדי שיהיה בה לספק את צרכיהם והארץ אשר למענה מסר האב את חייו לא העניקה להם אלא מידת בטחון זעומה. הנה כך חזרו לישראל ללא פרוטה בידיהם, כדי לחיות בין ידידיהם ובין בני עמם. אחרי שסיפר לי כל זאת קרא הנער לאמו, שישבה בחדר הסמוך, ולתמהוני הרב נוכחתי שהיא אותה אשה עצמה שבביתה התארחתי באותו לילה שעשיתי לפני שנים כה מרובות בצרקה.

הנער, כפי שסיפרו לי, עמד להתגייס לצבא הישראלי. האם עמדה לקבל עבודה במכון ליופי בתל־אביב. התקוות שהשתעשעו בהן במשך כל אותן שנות בדידות ממושכות של שירות האב בצבא ועלייתו בדרגה היו לאל במחי אחד של הגורל. ורק עתה, אחרי שנים כה רבות, עתידים היו להתערות בחיי הישוב ולמצוא להם, לבסוף, בית.

פ ר ק ל ד.

בשלהי 1932 ניכרו סימני גאות בכלכלת ארץ־ישראל והמתיחות והחששות שהאוירה גדושה היתה בהם אחרי מאורעות 1919 שככו. המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, שבראשה עמד דר. חיים ארלוזורוב, ניהלה

משא־ומתן עם מנהיגי הערבים, שמטרתו היתה קניית קרקעות ויצירת יחסים נאותים יותר בין העמים שישבו בארץ. הבטחון גבר כדי כך שבפעם הראשונה החלו היהודים מהינים לנסוע למלון „ים המלך" שעל יד יריחו, להשתתף ברקודים שמשכו אליהם אנשים רבים מתל־אביב וירושלים.

מבחינה תעשייתית הגיעה ארץ־ישראל לשלב של גידול שלא היה כמותו. שגשוג הארץ גבר בעיקר אחרי 1933, כאשר היטלר השתלט על ממשלת גרמניה, מה שגרם לעליה המונית של יהודי גרמניה, שרבים מהם היו בעלי אמצעים.

בדרכי בחזרה לארצות הברית, ב־5 במרץ 1933, נתקבלה החדשה על נצחונו של היטלר בבחירות, והריני זוכר את תגובותיהם השונות של חברי למסע שהיו בדרכם בחזרה לגרמניה. האנשים שישבו בגרמניה שנים רבות — מהם בני משפחות שישבו שם במשך דורות — נזדעזעו פחות מאלה שהגיעו לגרמניה לפני שנים מעטות, באופן יחסי, אחרי מלחמת העולם הראשונה, מרוסיה, פולניה, ורומניה. האחרונים הבינו היטב כי הם יהיו הראשונים אשר יסבלו תחת עולו של השלטון הנאצי. להם היה נסיון באשר לרדיפות אנטישמיות.

כשהגעתי לניו־יורק מצאתי גם שם תגובות שונות על עלית הנאצים. הבלתי ציונים הזהירו מפני הפגנות המוניות נגד התעללות הנאצים ביהודי גרמניה. ואולם היסודות הציוניים, בהנהלת קונגרס יהודי אמריקה, ערכו הפגנות המוניות, אשר השתתפו בהן יותר ממיליון יהודים.

שהייתי בניו־יורק קצרה היתה ביותר. שנים עשר ימים אחרי שהגעתי לשם כבר הפלגתי באניה „וולקניה" בחזרה לארץ־ישראל. יצאנו לדרך ביום ששי 23 למרץ, וכיון שלא יכולנו להשתתף באספה ההמונית שנערכה ב„מדיסון סקואר גרדן", ערכנו אספת מחאה משלנו על האניה, שבה השתתף כל אחד מ־150 הנוסעים היהודים שהיו עליה.

במשך תשעת ימי הנסיעה מניו־יורק לניאפולי היתה לי השׂהות להתבונן בנוסעים שנסעו לארץ־ישראל ולמיינם בלבי. על האניה היו ארבעים ושׁשה חלוצים שיצאו להצטרף לכמה קבוצים, ואולם לפי הערכתי עתידים היו כחמישים אחוז מהם לחזור במהרה לארצות הברית, שכן הם לא היו חומר מתאים לחיי הקבוץ. קבוצה אחרת מנתה מספר יהודים קשישים, שנסעו לבלות את ימי זקנתם בארץ הקודש. כן היו בין הנוסעים כמה אנשי עסק, שהכניתם היתה לעסוק בקניית קרקעות — תכנית טיפוסית של „אנשי אויר" טיפוסיים. לעומת הקבוצה הזאת נצבו כמה יהודים שמטרתם היתה

לנטוע פרדסים בארץ־ישראל. אחד מהם, סימון מילר, ממדינת פנסילבניה, היה אחד מהיוזמים הראשונים של ענף פרי ההדר המשגשג בארץ. עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, בערך בשנת 1913, נטע פרדס גדול ברחובות. כיון שאני עצמי נטעתי פרדס קטן ברעננה — מצאתי עניין רב בפרשת נסיונותיו. זמן ממושך ועמל רב השקיע בצבירת הונו הקטן ובכל זאת מוכן היה לסכן את כולו בבנין הארץ המובטחת.

יתר נוסעי האניה רובם היו תיירים, שנסעו לארץ־ישראל לחגוג שם את חג הפסח. ביניהם היה אדם אחד, אשר זו היתה לו נסיעתו הראשונה ארצה. אף על פי שבנפשו עשה את הדרך הזאת אלפי פעמים. אדם זה, בלא ספק המפורסם בכל נוסעי האניה, היה החזן הנאהב יוסף רוזנבלט. הוא ואשתו ובנו הנרי יצאו להגשים חלום שחלמו יחדיו במשך שנים רבות.

כשהגיעה „וולקניה" לניאפולי, ב־1 באפריל 1933, עשרים וחמשה ימים אחרי עלות היטלר לשלטון, התברר לנו כי אלפי יהודים גרמנים נוהרים לאיטליה בתקווה להצליח לעלות על אניה ולנסוע לארץ־ישראל. „וולקניה" לבדה העלתה על ספונה כ־1100 איש. כשהגענו לחיפה, יום אחד לפני פסח, עמד הישוב בפני בעייה רצינית למדי. אמצעי השיכון מצומצמים היו, ואף על פי שרוב הפליטים מצוידים היו בסכומי כסף ניכרים, נתגלה קושי מסויים בהסדר דיורם. ובכל זאת איש לא נאלץ, כמובן, ללון ברחוב. אכן, „הסדר" שנחגג באותה שנה אפוף היה רגשי גיל. כל האנשים שעלה בידם להמלט מידי הנאצים מלאים היו רחשי תודה על כך שמצאו מקלט בארץ ישראל היהודית.

אם כי במובנים ידועים קשה היתה הסתגלותם לדרכיה של הארץ החדשה, בעיקר קשה היתה בעיית הלשון, אפשר לומר כי השפעתם של העולים החדשים האלה על הארץ בריאה היתה ומועילה. בשנה אחת הגיעו ארצה יותר מ־650.000 עולים. זו היתה ההגירה ההמונית הגדולה ביותר לארץ־ישראל מאז היוסד המנדט. למרות התנאים שלא היו רגילים בהם התערו העולים יפה בחיים החדשים. לעתים קרובות נאלצו להניח את מקצועותיהם שעסקו בהם קודם עלייתם, שכן לא יכלו לעסוק בהם במסגרת הארץ. הנה כך אפשר היה לראות עורכי־דין, רופאים, פרופסורים ומהנדסים שהחלו לעסוק בחקלאות, בניין בתים ואפילו בחפירת תעלות ורחיצת חלונות. כל זאת עשו במרץ ומתוך אהבת שיטה וסדר, שהיתה להם השפעה חיובית על הארץ.

אכן, זרם זה של אנשים שבאו ארצה עם עודף הון, גרם לאינפלציה שנמשכה עת קצרה ושהחמירה בעיקר אחרי התקפתה של איטליה את חבש ב־1935. ואולם דבר זה היה אך שלב חולף. עד מהרה נספג חלק גדול של הונם של יהודי גרמניה בתעשייה ובמסחר. מצרכים שונים שנוצרו בארץ נמכרו בארצות ערב השכנות; אנשי עסק יהודים החלו נוסעים בקביעות למצרים, לסוריה ולעיראק, להכין שווקים למוצרי התעשייה הישראלית המתפתחת, ויום יום מגיעות היו ארצה מכונות חדשות מארצות־הברית.

מצב דברים זה לא היה לרצון לבריטים והם הציבו את כל המכשולים שבעולם בדרכה של התעשייה. הם נהגו, למשל, לעזור לקבוצה מסוימת בקניית המכונות שדרושות היו לה לצורך עסק כלשהו, ולסרב, אחרי כן, לתת רשיון כניסה למומחים שבלעדיהם אי אפשר היה להפעיל את המכונות הללו. לעתים קרובות הולכות היו לאבוד מכונות שערכן נאמד באלפי לירות ושעמדו כאבן שאין לה הופכין בנמלים ובמחסנים שונים, כשהן חוסמות את הדרך בפני מטענים חיוניים אחרים, גוזלות דמי אחסון ומתקלקלות מחמת מזג האויר, שלא טרחו להגן עליהן מפניו, וטיפולם הגרוע של פקידי הנמל, שרובם היו ערבים ובריטים.

ואף־על־פי־כן שגשגה הארץ, ובין הנהנים משגשוגה היו הערבים, שהחלו מתיישבים ברכוזים גדולים בקרבת האוכלוסיות היהודיות, ששם היתה להם עבודה קבועה בתשלומים גבוהים. שנת 1933 היתה שנה ספוגת אופטימיות באופן מיוחד. בתי התיאטרון מלאים היו עד אפס מקום. („הבימה" הציגה את „רחב" להרי סקלר בפני אולמות מלאים עד אפס מקום); בתי קולנוע חדשים נבנו; המוזיקה והאמנות פרחו ושגשגו.

בשרון, בין מושבתנו רעננה ובין רמתים, במרכז רצועת פרי־ההדר, יסדה קבוצה של ששים מהגרים מגרמניה, רופאים, עורכי־דין ומורים, את המושבה רמות־השבים, שעד מהרה נודעה בתור „בית־חרושת לביצים", בזכות הביצים והעופות שהרבו לשלוח לשוק.

אחד האנשים הציוריים ביותר בתל־אביב של אותם הימים היה הסופר וההומוריסט דניאל פרסקי, שנהג לטייל ברחובות העיר נעול סנדלים ובכותונת ללא מעיל, כשצוארו חשוף תמיד ומטה כבד בידו. ידידיו מצפים היו לפגשו בשעת טיולו, כי אהבו להקשיב להלצותיו היהודיות שלא היה להן קץ. מספר היה אותן במבטא אשכנזי אשר שמר לו אמונים. קוראי „הארץ" נהנו מאד לקרוא את טורו המבריק, שהיה מופיע בעתון בגליון יום ששי.

בין יתר האמריקנים ששכנו באותם הימים בארץ היה הציוני המסור הרולד כרמלי. באותם הימים נתונים היו כל מעייניו במלון שהפץ לבנות על חופה של תל־אביב, ובכל זאת מוצא היה לעצמו שהות לצאת לטיול של עונג, בחברת יוסף בך, מי שהיה נשיא „פבליק נשיונל בנק אנד טרוס קומפני" בניו־יורק, ואשר במשך הזמן התיישב בארץ־ישראל.

על ראש הר הכרמל נבנה בית ספר חקלאי חדש, בכספים שהקדיש לכך בצוואתו סיר סימון כדורי, אחד היהודים העשירים ביותר במזרח. בערך באותם הימים הונחתה מהלומה קשה על הישוב. בליל ששי, ב־16 ביולי, טיילתי על חוף הים בחברת הרי לנג, מאנשי „פורווארד", ואשתו, כאשר הגיעתנו השמועה על דבר רצח דר. חיים ארלוזורוב, שבוצע על חוף הים, במרחק כמה צעדים מהמקום ששם עמדנו. היתה זו טרגדיה כפולה: עקב הרצח הזה נחצה הישוב לשני מחנות, ההסתדרות והרביזיוניסטים, אשר חשדו זה בזה, וארץ־ישראל שיכלה את אחד מבניה הצעירים והמזהירים ביותר, אשר שירותיו המדיניים למען הארץ ערכם היה ללא גבול. אכן, אבדה זו הומתקה במקצת ע"י העובדה שמשה שרתוק (כיום שרת) אשר למד כלכלה מדינית בלונדון אצל פרופסור הרולד לסקי, חזר ארצה לסתום את הפרצה והמשיך בתפקידו ביעילות, שרשמה כבר ניכר בהסטוריה החדשה.

יומיים אחרי מותו של ארלוזורוב נפטר אדם אחר, שמקומו בחיים היהודיים שונה היה משלו. החזן הנאהב יוסף רוזנבלט, שבאותם הימים שהה בארץ־ישראל לרגלי הסרטת סרטו „חלום בני עמי", (היה לי בכך חלק פיננסי), מת לפתע פתאם בירושלים. ההלוויה צריכה היתה להתקיים למחרת בבוקר, ואולם כה עצום היה רושם מותו של ארלוזורוב על נימי הנפש של הבריות, עד שאנשים רבים מכל קצוי הארץ שלחו מברק אחרי מברק ובקשו לדחות את ההלווייה עד אחרי הצהרים, כדי שיספיקו להגיע אליה. אלפי אנשים ליוו את הארון להר הזיתים, ששם מצא את מנוחתו האחרונה החזן רוזנבלט, אשר כל חייו חלם על ארץ־ישראל ופארה בשירו, ואשר המות חטפו בשעת הבקור הראשון שביקר בה.

ב־1932 חגגה כל ארץ־ישראל היהודית את יום הולדתו הששים של חיים נחמן ביאליק, גדול המשוררים העברים מאז יהודה הלוי, ויש אומרים מאז ישעיהו. מצב רוח עליז שרר בארץ. הבריות חשו בטחון בגורלם, שלא חשו כמותו מעולם. יותר ויותר נשתרשה בהם ההרגשה שיוכלו לעמוד בפני כל פגע. ילדי בית הספר יצאו לרחובות והוסיפו משנה עליצות לחגיגת יום

הולדתו של ביאליק, בסרטי הקהק"ל שהדביקו לכבודו של המשורר הגדול לבגדיהם של העוברים והשבים.

יום אחד, ישבתי על ספסל שעמד על יד ביתי שברחוב שינקין. והנה עבר שם ביאליק, בדרכו ממשרדו שבהוצאת „דביר", לביתו, לאכול ארוחת צהרים.

ביאליק נעצר על יד ספסלי ושאלני באידיש אם אויאל ללוותו לביתו, כיון שחפץ לשוחח עמי בעניין מסוים.

„שמריהו לוין סיפר לי שאתה עוסק בסרטי קולנוע", אמר לי בשעה שהלכנו יחדיו, „וחשבתי שאולי תוכל לעזור לי להתקשר עם מישהו בהוליבוד בעניין ספור שכתבתי ושאפשר לעשות ממנו סרט." וכאן שירטט לפני את הספור על דבר „נסיך ארם", מתוך „אגדת שלושה וארבעה". כאשר סיים את דבריו הצעתי לו להתקשר עם מכס שולמן מבוסטון, שהיה מעריץ נלהב של ביאליק ואשר עזר מבחינה כספית ללואיס ב. מאיר, בתחילת הקריירה המזהירה שלו.

כשהגעתי הביתה פנתה אלי בתי הצעירה, שהיתה אז בת שש, ואמרה: „מי האיש הזה ששוחח אתך באידיש?" כשסיפרתי לה סרבה להאמין לי: „ביאליק מדבר רק עברית", טענה. ורק למחרת היום, כאשר ציפיתי לו עד שעבר שם שנית, הצלחתי לשכנע אותה להאמין שאמנם ביאליק הוא. הצגתיה לפניו והוא, שתמיד אהב ילדים והבין יפה לרוחם, הושיבה לידו על הספסל וסיפר לה בעברית כיצד נפגשנו בפעם הראשונה.

בפגישתנו הראשונה שאלני ביאליק מתי באתי לארץ־ישראל. כאשר סיפרתי לו שהגעתי למלון „בלפור" אך בערב שעבר, נצנצו עיניו והוא זרק אלי: „נו, ואיך מוצאת ארץ־ישראל חן בעיניך?" נבוכותי משהו ואמרתי לו שעדיין לא נתנה לי ההזדמנות לראות שום דבר על כך השיב ביאליק, „לכן אני שואלך. רציתי לשמוע את תשובתך בעודך בלתי משוחד!"

כאשר ביקר ביאליק בארצות הברית בשנת 1926, נמניתי על חברי הוועדה שיצאה לקדם את פניו בבטרי, שלשם הגיע בסירה מהאניה שהפליגה עד סנדי הוק. לפני עזבנו את הנמל עמד ביאליק והתבונן במגרדי־השחקים שהסתמנו מרחוק בשמי ניו־יורק. פניתי אליו ושאלתיו: „נו, איך מוצאת אמריקה חן בעיניך?"

ביאליק ציחקק. „אני רואה שלא שכחת את שאלתי", אמר. „זכרונך טוב בשלי."

בנובמבר 1933 שוב נתגלו גלי אי שקט בארץ־ישראל. המופתי הגדול של ירושלים הסית את ערביי ירושלים ויפו לערוך הפגנות נגד כוחות המנדט, לאות מחאה על העליה היהודית; מקומות אחרים בארץ כמעט שלא נענו לקריאתו, ואולם שתי הערים התגעשו. כיון שהמהומות מכוונות היו לא נגד היהודים אלא נגד הממשלה מיהרה הממשלה להשתלט על המצב.

המזכיר הקולוניאלי סיר פיליפ קונליף־ליסטר, שישב בלונדון, פיזר הבטחות גם על ימין וגם על שמאל והצהיר: „המנדט התחייב לאפשר ליהודים ליצור בית לאומי בארץ־ישראל. כמו כן התחייב המנדט להגן על זכויותיהם של כל תושבי הארץ. יש לשמור על קיומן של שתי ההבטחות האלו כאחת.“ הישוב בחר לראות אך כוונות טובות בהצהרה מבולבלת זו, והסוכנות היהודית מיהרה להמציא סטטיסטיקה, שהוכיחה כיצד נשתפר מצבם של הערבים על ידי העליה היהודית. מאז 1920, העידו המספרים, השקיעה יהדות העולם יותר מרבע בליון דולר בארץ־ישראל; מחיר הירקות, הדגים, הביצים, העופות, החיטה, הפירות ושאר המצרכים, שמכרו הערבים ליהודים עלה ל־4.000.000 לירות בשנה. כן הפיקו הערבים מהיהודים כ־1.500.000 לירות בכל שנה משכר דירה שקיבלו מהם, סכום שאינו נופל מזה קיבלו בתור שכר עבודה.

פ ר ק ל ה.

בארצות־הברית גילתה „הדסה“ סימנים ראשונים של הפרדות מההסתדרות הציונית בארצות הברית, בשעה שהחליטה, מתוך הסכם עם ההסתדרות הציונית בארה“ב, למסור את כספי השקלים שלה ישר להסתדרות הציונית העולמית ולא לידי הסתדרות ציוני ארצות־הברית, כפי שנהגה לעשות עד אותם הימים. ואולם בהתאם להסכם נאסר על „הדסה“ לדרוש שיכירו בה כבארגון נפרד וחייבת היתה לראות עצמה כארגון הנשים הציוניות בארצות הברית.

באותם הימים בחרה הקרן הקיימת לישראל, אשר תמיד קיבלה את מרותם של כל המנהיגים הציוניים, בנשיא חדש. נשיא זה היה דר. גולדשטין, שזה עתה נסתיימו שלוש שנות שירותו בתור נשיא „יהודה הצעיר“ באמריקה. בחירת אישיות דינמית זו לתפקיד זה היתה צעד נבון מצד

הקהק"ל, וציונים רבים במקומות שונים העריכוהו כיאות. במשך עשר השנים שבהן מילא דר. גולדשטין תפקיד של נשיא הקהק"ל, התקדמה הקרן יפה להפליא. ציונים רבים, בעיקר מקרב הציונים הכלליים, הכירו בכשרונותיו ובחרוהו להיות נשיא ההסתדרות הציונית בארה"ב, תפקיד שמילא במשך שתי עונות תמימות.

באותם הימים קבעה הוועדה העולמית למען עזרת יהודי גרמניה, שיש לראות בארץ־ישראל את המרכז העיקרי ליישוב הפליטים. הארגון הקדיש את מחצית תקציבו למטרה זו והחליט שאחד מתפקידיו הראשיים הוא לשתף פעולה עם ג'ימס ג. מקדונלד, שעמד בראש וועדת חבר הלאומים לטיפול בפליטי גרמניה. כעבור שנים היה ג'ימס ג. מקדונלד שגרירה הראשון של ארצות הברית בארץ ישראל.

ב־1934 התמדתי לנסוע הלוך וחזור מארץ ישראל לניו־יורק. ביולי של אותה שנה הפלגתי באניה „רומא" לארץ־ישראל, והנה הגיעתנו הבשורה הטרגית על דבר מותו של ביאליק בוינה, שלשם נסע לשם נתוח. על האניה היה עמנו משה פינשטין, דיקן של בית הספר התיכון „הרצליה" והסמינר התיאולוגי. מיד כאשר שמענו על פטירתו של ביאליק ארגן משה פינשטין אספת אזכרה, להביע רחשי כבוד למשוררה הגדול של ישראל.

בתל־אביב השתתפתי באספת אזכרה נוספת, שבה נשא שמריהו לוין, שבמשך עשרות שנים היה ידידו האישי של ביאליק וחברו לעבודה בהוצאת „דביר", נאום הספד נוגע עד הלב על ביאליק. כששוחחתי עמו כעבור כמה שבועות במלון סן־רמו, נראה היה בו שלבו אומר כי לא יארך הזמן עד שמישהו יספיד גם אותו. לוין, שמעולם לא ידע לאות, היה חולה ועייף; השנים הרבות שהקדיש לעבודה למען ציון נתנו בו את אותותיהן. בכינוס הציוני שנערך באטלנטיק סיטי בטרם צאת השנה, קם דר. לואיס פינקלשטין, מנהל הסמינר התיאולוגי, וחלק את הכבוד האחרון לשמריהו לוין.

בעת בקורי בירושלים בשנת 1934 נכחתי בטקס הנחת אבן היסוד של בית הכנסת ישורון ברחוב קינג ג'ורג'. רבי ישראל הרברט לבינטל, שייצג את אחוד בתי הכנסת של ארצות הברית, (השכבה הקונסרבטיבית של יהדות אמריקה, אשר סיפקה את האמצעים לבניין בית הכנסת ואשר כעבור זמן הגישה אותו לקהק"ל) ניהל את הטקס. כיום משמש בית הכנסת ישורון לא רק לתפילה בלבד. יש בו, או היתה בו, ספריה נרחבת ושטח אדמה

גדול מקיפו סביב. עומדים להוסיף לו גם כמה בניינים, לשם פעולות תרבותיות בשביל הנוער הירושלמי.

אוהב אני להזכר בתקרית קטנה שארעה בשעה שטיילתי באותו זמן בגליל בחברת בני דודי יוליוס ושמואל מרכוס. הם מעוניינים היו במיוחד לבקר את קברו של רבי מאיר בעל הנס, שעל יד טבריה. הגענו לשם השכם בבוקר ונוכחנו כי המקום סגור על ידי שרשרת ברזל ארוכה הצמודה לשער ברזל. נסינו לחדור לבניין הקטן שלפי הדעה המקובלת שמורות בו עצמותיו של הרבי, והצלחנו לרפות את השרשרת. מצאנו את עצמנו בחדר קטן וחשוך, שבו עמד סיר נחושת גדול מלא שמן ופתילות קטנות. הדלקנו את הפתילות הצפות בשמן, הנחנו מטבעות כסף סביב הסיר, ובטרם הלכנו לדרכנו עלה בידינו לחזק את השרשרת עד שהמקום היה סגור ומסוגר, כאילו לא דרכה בו רגל אדם. פעמים רבות ציירתי בנפשי את תדהמתו של השמש, שבוודאי בא אל הקבר כשעתים אחרי לכתנו משם וגילה סימנים של בקור לילי מסתורי — פתיליות דולקות, מטבעות פזורות סביב הסיר! איזה בן תמותה יכול היה להכנס למקום הקדוש, והרי בעצם ידיו נעלו, גם מצאו נעול בבקר?

במשך השנים האלו ביליתי יותר זמן בארץ־ישראל מאשר בארצות הברית. לפעמים שוהה הייתי זמן ממושך יותר על האניה, בנסיעתי לשם ובחזרה, מאשר בארץ עצמה. באחת מנסיעות־העסק שלי לאמריקה, ב־1925, שמחתי לפגוש על האניה קבוצת רוכבי־אופנוע בת ארבעה־עשר צעירים ארצישראליים, שנסעו לכינוס הציוני שנערך באטלנטיק סיטי. תהנה זו היתה האחרונה בסבובם שהקיף שטח עולם ניכר. בראשם עמדו בן־ציון תמרי, חבר ה„מכבי", פקיד בנק ברחובות, וזליג רייכרט, חבר „הפועל", פקיד חברת החשמל של רוטנברג בתל־אביב. האנשים שילמו את הוצאות הנסיעה מכיסם, וכשהגיעו לניו־יורק אחרי שהיו בדרכם כמה חדשים, אזל כמעט כל הכסף שהיה עמם. מוריס מרגולס, שבאותם הימים היה מזכיר ההסתדרות הציונית בארה"ב, ביקש ממני לטפל בהם במשך השבועיים שאמרו לשהות בניו־יורק. רוברט סילברמן דאג לכך שיוכלו ליהנות מדברים רבים שידם לא השיגה לשלם בעדם.

ואולם כה רבות היו ההזמנות שהומטרו על הקבוצה הזאת על ידי קהילות שונות ששכנו בסביבות ניו־יורק, עד שעברו ששה שבועות בטרם יצאו לדרכם חזרה לארץ־ישראל. הכרת־הכבוד של הצעירים האלה ורמת האינטליגנציה שלהם עוררו כבוד בכל אדם שפגשם.. התמונה

הצבעונית שנצטיירה על ידי הופעתם, כשהם רוכבים במדיהם על האופנועים שלהם, שנשאו בגאוה דגלים זעירים של תכלת־לבן, הסעירו את ההמונים שבאו לחזות בהם. אכן, הם היו שליחים נושאי רצון־טוב, שפעלו פעולה מבורכת למען ארץ־ישראל. גאה הייתי מאד שהיה בידי להנעים להם את שהותם בניו־יורק. את תודתם על כך הביעו בקבלת־פנים שערכו לכבודי כאשר באתי, לאחר כמה שבועות, לארץ־ישראל.

בשלהי אוגוסט 1935, שוב הפלגתי, באניה „רומא", לארץ־ישראל. בין הנוסעים היו יעקב דה הס וויליאם זיו, בעל הוצאת הספרים זיו־דוד, שהיו בדרכם לוינה להשתתף בקונגרס הראשון של ההסתדרות הציונית החדשה (הרביזיוניסטים), שנוסדה באותם הימים. קונגרס זה, שהיה כקוץ באליה, עורר ויכוחים סוערים בעולם הציוני — והניצוצות להטו במשנה עוז על אנייתנו בשעה שמישהו שאל את דה הס אם ידידו הטוב השופט ברנדייס מתייחס באהדה להסתדרות החדשה (אין צורך לומר שהשואל ידע יפה כי התשובה על כך היא שלילית). הויכוחים נמשכו עד שהאניה הגיעה לגנואה, שמשם נסעו דה הס וזיו ברכבת לוינה.

באמצע שנות השלושים היו היהודים אלה שסבלו בעיקר מההתעללות הנאצית והפשיסטית. ואולם אין לומר כי הם היחידים שסבלו מכך. בשלהי 1934, בשעה שביקרתי בחיפה עם אברהם גולדברג פגשתי את דר. ג'קואס פייטלוביץ, האיש שגילה את השבטים „האבודים" של יהודי חבש. ספוריו על העם הזה משכו את לבי כדי כך שהחלטתי לבקר בהזדמנות הראשונה בחבש. קיוויתי לפגוש את המלך (או הנגוס, כפי שהיה מכונה) היילה סלאסי, אשר טען כי הוא מצאצאיה של מלכת שבא.

הזדמנות זו נזדמנה לפני בספטמבר 1935. נסעתי לסואץ ומשם אמרתי להפליג באניה לנמל חבש דיבואוטי. ואולם בסואץ הגיעתני הידיעה על כך שהאיטלקים התקיפו את אדיס־אבבה, בירת חבש. מטרת ההתקפה הזאת היתה להציל את „כבודם הלאומי" של האיטלקים, אשר נפגע קשות ארבעים שנה קודם לכן, כאשר גורשו האיטלקים בחרפה מחבש. היתה זו אכזבה קשה בשבילי, ואולם נסיון זה לא היה חדש בחיי. שלוש פעמים קודם לכן הפריעו בעדי המלחמה והשמועות על התפרצות המלחמה מהשלים את נסיעותי לארץ ישראל. אכן, רגיל הייתי באכזבות מעין זו.

כעבור כמה חדשים ראיתי את הנגוס ואת משפחתו וכל פמלייתו בירושלים. גם הם, כאחינו יהודי גרמניה, חיפשו בארץ־ישראל מקלט מהרדיפות ומהאכזבות. מירושלים נסע הנגוס ישר לג'נבה. בנאום שניתן

להשוותו לדבריהם של הנביאים הקדמונים ואשר עד היום יש בו כדי להפתיענו בתבונתו ובכשרון שנתגלה בו לצפות את העתיד להתרחש, חזה סלאסי שההתקפה הזאת שהתקיפה איטליה בדם קר את חבש אינה אלא הקדמה למלחמת עולם שניה, אלא אם כן ינקוט חבר הלאומים באמצעים שיהיה בהם למנוע את הדבר. ואולם בשעה שעשרות אלפי חבשים חסרי הגנה, ביניהם אחינו כהי העור, הפלשים, נרצחו באין עוול בכפם, ישב חבר הלאומים בחיבוק ידים ולא נקט בשום פעולה שהיא. הנגוס, שניחן ברגישות והיה אדם אינטליגנטי ובעל תרבות גבוהה, צדק בנבואתו. ההתקפה על חבש היתה אחת ההקדמות לתגרה הבינלאומית. בסופו של דבר באה גאוותו של העם האמיץ לידי סיפוקה. אכן, דרושה היתה תגרה בינלאומית כדי לגרש את האיטלקים מהארץ בפעם השניה.

גם בארץ־ישראל נתגלו סימנים מוקדמים של רעות שעמדו להתרחש. בתחילת פברואר 1936 נסעתי במונית מתל־אביב לחיפה. בדרך נעצרנו בבית־קפה בעיר הערבית תול־כרם, ששם נהגנו להעצר בנסיעותינו כדי לשתות משהו. הפעם הבחנו בכך שתושבי העיר מתייחסים אלינו בהסתייגות, ואינם מגלים כל סימני ידידות (ואם גם לא כנים ביותר). עד מהרה התברר לנו כי שליחיו של המופתי ביקרו בעיר והסעירו את רוח תושביה.

כעבור שבועיים נזדמן לי להגיע לבירות, שבאותם הימים שייכת היתה לסוריה, ואשר כיום היא בירת לבנון. כדי לא לעבור בשטחים ערביים שסכנה היתה לעבור בהם, יעצו לי להפליג לשם באניה, שעזבה את חיפה בערב. עד שהגעתי לבירות גבר חששי כדי כך שמיהרתי לסיים את ענייני בשעות הבוקר ואחרי כן יצאתי לחפש מונית לחזור בה לחיפה. הנהגים המקומיים לא היו מעוניינים ביותר לנסוע לחיפה ודרשו מחירים דמיוניים בעד הנסיעה הזאת. בסופו של דבר התברר לי כי שירות האוטובוסים לחיפה פועל וכי אוטובוס אמור לצאת מבירות בשעה אחת־עשרה בבוקר. למעשה לא יצא האוטובוס לדרכו אלא בחמש לפנות ערב. למזלי ישבתי על יד סטודנט ערבי צעיר ששלט בשפה האנגלית. הוא הציג את עצמו בתור אחיינו של מוחמד אבו חדרה, ראש עירית עזה. הוא למד באוניברסיטה האמריקנית בבירות, והשיחה עמו עזרה לי להתגבר על חששותי במשך הנסיעה. ואולם כאשר הגענו לחיפה ומצאתי את עצמי באמצע הרובע הערבי עמד בי לבי מרוב פחד. השעה היתה מאוחרת וכל אוטובוס או מונית שיכולתי לנסוע בהם למלוני לא נמצאו במקום. נאלצתי ללכת ברגל ברחובות

החשוכים הצרים והמצחינים של הרובע הערבי, כשאני רועד למראה כל צל ותוהה אם יעלה בידי להגיע בשלום להדר הכרמל.

בשבועות שמיד אחרי כן, גבר קצב התקריות שבאו זו אחר זו. ואולם בד בבד עם כך ניסו כמה ערבים, שקיימו יחסי ידידות עם היהודים ושלא השגיחו באיומיהם של טוכני המופתי, לשכנע את המוני הישוב הערבי להודות בכך שהפריחה הכלכלית שנהנו ממנה באה להם בזכות העליה היהודית. דוגמה לכך נזדמנה לי בשעה שביקרתי ברעננה. במסעדה אחת שבמקום ראיתי כמה ערבים שישבו סביב שולחן ונהנו ממנות העוף שהוגשו להם. בעל המסעדה סיפר לי כי ערבים אלה, אשר עסקו בהבאת זיפזיף למושבה, משתכרים ביום אחד יותר מכפי שהיו משתכרים במשך שבוע תמים, בשעה שמעבידיהם היו ערבים.

אם כי גברה המתיחות והלכה מדי שבוע בשבוע היה מאורע הדמים שאירע ביום א' 19 באפריל מהלומה לישוב. אכן, העולם כולו נזדעזע מהדברים שקרו באותו יום ובימים שבאו אחריו.

נסעתי ליפו לרגלי עסקי, לבקר בית קולנוע ברובע עג'מי, והנה הגיעה השמועה שחבורת טרוריסטים ערבים משתוללת ברחובות יפו ורוצחת כל יהודי שמזדמן בדרכה. לעג'מי עדיין לא הגיעה ואולם האנשים שהיו עמי חששו לחייו של צעיר אחד בשם טרביס, בן למשפחה יהודית, שתפסה מקום ניכר בעסקי הנפט בטולסה, אוקלהומה. טרביס הצעיר נמצא בקרבת מקום לעג'מי, שם סקר בנין אחד שאביו, שבאותם הימים ישב בתל־אביב, היה מעוניין בו. הודות לשיתוף פעולה מצד בית החולים הצרפתי ביפו נשלח אמבולנס שאספו ברחוב והוציאו מהעיר. אשר לנו הצלחנו אי כך להגיע בחזרה לתל־אביב.

לנאצים היתה יד במאורעות אלה ועובדה זו ידועה היתה לכל. כאשר שכנתי בעין גנים, בחורף 1936, כמה חדשים לפני פרוץ המאורעות, שמעתי בגלים קצרים שדורים ששודרו מגרמניה לתושבים הגרמנים שחיו בשרונה, וילהלמינה וחיפה. לכאורה לא נמסרו אלא דרישות שלום, ואולם אחרי מלחמת העולם השניה נתגלה כי למעשה לא היו דרישות שלום אלו אלא הוראות שנשלחו בצופן. כן יש לציין כי במשך כל ימי המאורעות אכסנו התושבים הגרמנים שבארץ תאים של טרוריסטים ערבים ועזרו להם בכסף וציוד.

עדות נוספת לכך שלנאצים היה חלק במאורעות 1936 נתגלתה כעבור זמן רב. הקצב הנאצי אייכמן, אחד מתלייניו הראשיים של היטלר, סידר

פגישה בין המופתי והיטלר. אייכמן והמופתי היו אלה שהמציאו את תאי הגז שבהם נשמדו מיליוני יהודים.

ב־1941 היה אייכמן, שדיבר אידיש שוטפת, בוינה, ונמצא בקשר עם דר. יוסף לובנהרץ, המנהיג האחרון של הקהילה היהודית בוינה. כשהגיע דר. לובנהרץ לליסבון הנייטרלית, כדי לדון בעניני עסק עם וועדת הג'וינט האמריקאי, סיפר לעמנואל רוזן, שגם הוא כדר. לובנהרץ בא לשם בתור מייצג הוועדה, כי אייכמן נוהג לשוחח עם היהודים באידיש ורוכש את אמונם. בזכות ההבטחות שהבטיח להציל כמה יהודים זרמו סכומים גדולים של כסף אמריקני אל כיסיו ושימשו לביצוע מטרות הנאצים. בה בשעה נשמדו מאות אלפי יהודים בכל חודש בתאי הגז. במאי 1954 כאשר ביקרתי בירושלים, שמעתי על המשפט שהתנהל בבית המשפט המחוזי בין דר. ישראל קסטנר ובין מלכיאל גרינואלד. במשפט זה נתברר כי לשם הצלתם של 1800 יהודים הונגרים שילמו לאדונים הנאצים האלה סכום כסף עצום שהגיע לשני מיליון דולר; רכבת שנשאה 1800 יהודים ושנועדה להביאם לתאי הגז הביאה אותם לשויצריה הנייטרלית.

מיד אחרי פרוץ המאורעות נסגר נמל יפו מחמת השביתה הערבית הכללית, שהוכרזה על־ידי הוועד הערבי העליון, וכך נשלל מהיהודים להפיק תועלת מנמל חשוב זה ששימש להעלאת עולים ולהבאת מצרכים. סוחרים ערבים אשר התנגדו לשביתה נאלצו להחריש מחמת האיומים שאיימו עליהם. עובדי הנמל הערבים אשר נפתו להאמין כי השביתה לא תאריך ימים נמלאו מרירות בגלל ההפסדים שנגרמו להם, והחלו להתמרד נגד הוועד הערבי העליון. התמרמרות מעין זו התפשטה בקהילות ערביות רבות בכל הארץ. ממשלת המנדט נתבקשה לשים קץ למאורעות הדמים ולשביתות, ואולם היא המשיכה להשהות את הדברים — והיהודים המשיכו ליהרג.

המתיחות גברה והלכה. הערבים המשיכו בהתקפותיהם ובמעשי־האלמות שלהם במקומות שונים בארץ. הנוער היהודי הארצישראלי עמד נגד ההתקפות האלו בכל מקום שפרצו שם. תלמידי בתי הספר התיכוניים וסטודנטים התנדבו ללכת לכל נקודה מסוכנת שנשלחו אליה. בני וחברו, יהודה ורבר, שלמדו בכתה האחרונה של בית הספר הריאלי ועמדו לפני בחינות הבגרות קבלו רשות מאת דר. א. בירם, מנהל בית הספר, לעזוב את כיתתם ולהצטרף לכוחות ההגנה. הם הלכו לקבוצת כנרת, שנוסדה ב־1908, ונשלחו לעמוד על המשמר ב„גן רחל", שנקרא כך על שם המשוררת

העברית המפורסמת. בכינרת מלאו את תפקידם במשך תשעה הדשים תמימים, ולא עזבו את המקום אלא כשחזר המצב לתקונו.

אחד הדברים החשובים ביותר שקרו בימים סוערים אלה היה בניין נמל תל־אביב, שנבנה למרות כל המכשולים הקשים שעמדו בפני כך. פועלים יהודים התנדבו לבנות את הנמל החדש. הם עמדו עד מתניהם במים ועבדו במשמרות יומם ולילה עד שהצליחו לעשות את הנבצר. שבוע אחרי שהחלו בעבודה פרקו בנמל תל־אביב אניה יוגוסלבית נושאת מלט.

באותם הימים עשיתי הכרה עם כתב אמריקני, לא יהודי, שהתייחס באהדה למפעלים הציוניים. שוחחתי עמו שעה קלה אחרי שבא מיפו, ששם ראיין ערבי אחד, מנהיג, לכאורה. כשציין את שם האיש הזה שאלתיו אם מוכן היה לראיין את הגנגסטר האמריקני לרי פיי (שבאותם הימים היה דמות מפורסמת) בתור מנהיג אמריקני. הבאתי אותו לנמל תל־אביב, ששם נמשכה העבודה, והסברתי לו כיצד נבנה הנמל חרף התנגדותה של ממשלת המנדט, וכיצד עמדו אנשים ונשים אלה העוסקים במלאכת הבניין בתור לקנות מניות כדי לספק את ההון הדרוש למפעל. בשעה שנפרדנו שידלתיו לחזור בשנה הבאה, ולראות כיצד פורקים בנמל תל־אביב משא רב מכפי שפורק בנמל יפו העתיק מאז היוסדו.

פ ר ק לו.

בנובמבר 1936 הגיעה לארץ־ישראל וועדה מלכותית, שבראשה עמד א. פיל, מי שהיה מזכיר מדיני בריטי לענייני הודו. מטרת הוועדה הזאת היתה לחקור את סיבות המאורעות. ביולי 1937 פירסמה הוועדה דין־וחשבון, שניכרו בו סימני אהדה יותר מהבנה אמיתית, ואשר ביטל את טענותיהם של הערבים והדגיש את התחייבויותיה של ממשלת המנדט. עם זאת ציין דין וחשבון זה, כי לאור המצב אין התחייבויות אלו ניתנות לבצוע והציע תכנית חלוקה, שלא עלתה בקנה אחד עם שאיפת היהודים למדינה יהודית.

בינתיים נסעו המנהיגים היהודים לג'נבה, מושב חבר הלאומים, כדי לתת לחברי חבר הלאומים מושג על התנאים בארץ־ישראל. בין נציגי הציונים היו ברל כצנלסון, עורך „דבר" ומזכיר הוועדה המדינית של הסוכנות היהודית לארץ־ישראל. מג'נבה נסע כצנלסון לאמריקה ושם הודיע כי

חבר הלאומים אינו מהסס להטיל את האשמה על המהומות בארץ־ישראל על שכם הבריטים, אשר „התייחסו בארך־רוח כלפי הטרוריזם הערבי והיה להם חלק ביצירת מצב זה שהעלה את הצורך בחלוקה.“ מר כצנלסון עשה כמה חדשים באירופה ושוחח עם חברי חבר הלאומים, שהיה להם מושג „מדויק עד להפתיע“ על מצב הענינים בארץ־ישראל.

כל אדם שבעיית ארץ־ישראל לא היתה זרה לו, ידע יפה כי תכנית החלוקה של וועדת פיל, אם מתוך זדון ואם שלא מתוך זדון, היא תכנית בלתי מתאימה ביותר. תכנית זו הקציבה ליהודים חמישית משטח עבר הירדן המערבי; כללה באזור זה חלק גדול של אדמה שאינו מתאים לעבוד; הפרידה זה מזה שטחים יהודיים חשובים ברצועות השייכות לערבים — וכללה בחלקם של הערבים שטחי אדמה רבים שנקנו מידיהם בכסף מלא ושהיהודים פיתחו אותם בהקרבת נפש.

אכן, בכל זאת היה בתכנית זו יסוד חיובי אחד — העובדה שהיא הוצגה בפני חבר הלאומים עוררה את התעניינותם של יהודי העולם כולו, בין שצדדו בה ובין שהתנגדו לה, כפי שלא אירע מאז הצהרת בלפור. כתוצאה מכך הגיעה מכירת השקלים בשנת 1937 לשיא גבוה והקונגרס הציוני העולמי העשרים, שהתקיים בציריך, זכה במספר משתתפים גדול מכפי שהיה בקונגרס ציוני שהתקיים אי פעם.

הדיון סוער היה ביותר. דר. חיים וייצמן, וכמוהו גם דוד בן־גוריון, זלמן רובשוב ודוד רמז, חברי מפלגת העבודה בארץ־ישראל, היו בעד החלוקה, בטענם שהיהודים חייבים לקבל את השלטון לידיהם בשעה שמציעים אותו להם, ואחרי כן לנסות ולהגיע לידי שיפורים ידועים. הם טענו כי השתוללותם הגוברת של הנאצים מחייבת להכין מקום לניצולים. דבר זה, שהוא קודם לכל, אי־אפשר לבצעו אלא אם כן תהיה בידי היהודים יחידה לאומית יהודית שהיא, ואך היא תטפל בבעיות ההגירה שלהם. גישה זו מצאה לה תומכים במשה קלינבאום (כיום סנה), דר. ארתור רופין, פרופסור זליג ברודצקי, יצחק גרינבאום, לורד מלצ'ט, לואיס ליפסקי וארבעה־עשר צירים נוספים, חברי המשלחת האמריקנית, שייצגה את ציוני ארצות הברית. הם הציעו לתת בידי הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית העולמית יפוי כוח להתחיל במשא־ומתן עם בריטניה, כדי לקבוע עם כוחות המנדט את התנאים המדויקים של המדינה היהודית.

בין המתנגדים להצעה זו היו רבי מאיר ברלין, מנחם אוסישקין, רוברט סולד, דר. סטפן ס. וייז, דר. אבא הלל סילבר, רבי ש. פישמן (כיום מימון),

דר. שמורק, מאיר גרוסמן, ורוב צירות „הדסה", שהגברת תמרה דה סולה פול עמדה בראשן.

בין יתר הצירים האמריקנים שהשתתפו בדיון, היו רבי אירבינג מילר, מוריס וינברג, יהודית אפשטין, יעקב פישמן, דר. סימון ברנשטין ופרופסור גוסטב קלאוזנר.

אחד הצעדים החשובים שנעשו על ידי הקונגרס היה מנויו של דר. נחום גולדמן לשאת בתפקידו של המנוח ויקטור יעקובסון, אשר ייצג את ההסתדרות הציונית העולמית, בעת פגישת חבר הלאומים, תחילה בקונסטנטינופול ואחרי כן בג'נבה. יעקובסון היה מליץ יושר מזהיר למטרות הציונות, ואולם דומה שגולדמן ראוי היה בכל המובנים למלא את מקומו בתפקיד עדין וחיוני זה. מנויו העלה בזכרוני את פגישתנו ב־1924, במלון בן־נחום שבתל־אביב. יעקב פישמן הוא שעשה בינינו הכרה. היה זה אחרי שחזרתי מעין חרוד, ששם נכחתי באספה שבה התוכח אברהם גולדברג עם מנהיגי התנועה הקבוצית על בעיות מדיניות, וסיפרתי לפישמן על הערותיו הנבואיות של גולדברג. פישמן חייך, פנה אל גולדמן ואמר:

דומני שברור לכולנו כי גולדברג להוט ביותר להתחיל בויכוח — מצדי, אפשר לבחור בכל נושא שבעולם! כשיבוא גולדברג למלון הייתי רוצה שיתפתח ביניכם ויכוח. למעשה כבר בחרתי בנושא נחמד ועסיסי — בעיית היחס בין הממשלה המנדטורית בארץ־ישראל ובין חבר־הלאומים."

שיחתנו שוסעה על ידי הופעתו של אדם אחד שגם שמו היה גולדברג — אזרחה השני של תל־אביב. יצחק ליב החביב הציע שנצא לטייל על חופה הלבן והיפה של תל־אביב.

עד היום הריני מצטער על כך שאותו ויכוח שנדחה לא התקיים עוד. מעניין היה לראות את מוחו ההגיוני והמזהיר של דר. גולדמן, כשהוא מתייצב נוכח נסיונו בויכוח ושנינותו של איב גולדברג.

בכינוס של „הדסה" שהתקיים באטלנטיק סיטי בשלהי אוקטובר, 1937, ושבו נבחרה גברת פ. אפשטין (יהודית אפשטין, כפי שהיא ידועה לכל) להיות נשיא ההסתדרות הציונית בארצות־הברית, דחה דר. וייז את תכנית להתנגדות שהובעה כלפי תכנית זו, כמה שבועות קודם לכן, בקונגרס הציוני העולמי העשרים.

בכינוס הציוני הארבעה־עשר, אשר בו נבחר מחדש דר. סטפן ס. וייז להיות נשיא ההסתדרות הציונית בארצות־הברית, דחה דר. וייז את תכנית החלוקה, והקונגרס הסכים עמו והחליט פה אחד להביע התנגדות לכל

הגבלה בדרך התפתחותה של ארץ־ישראל. עובדה זו מעידה על שינוי גישה באשר לנקודה זו, שחל מאז הקונגרס הציוני העולמי. בקונגרס התיחסו הציונים הכלליים, סיעה א', ובראשם לואיס ליפסקי, באהדה לתכנית החלוקה, כיון שראו בה קפיצת־דרך לעצמאות, ואם גם רב היה המחיר שצריך היה לשלם בשל כך. לעומת זאת התנגדו הציונים הכלליים סיעה ב' התנגדות ללא פשרות לכל צורה של חלוקה.

לפני הנעל הכינוס נתנה בו ההזדמנות להביע רחשי־כבוד לאחת הנשים הגדולות של אמריקה, למשוררת המפורסמת אמה לזרוס, אשר היתה ציונית עוד לפני ימיו של הרצל. לרגלי השנה החמישית למותה נשלחה משלחת, שבראשה עמד רבי ברנט בריקנר, מקליבלנד, לבדלוס אילנד, שם הנחנו פרחים לרגלי פסל החירות, מתחת לטבלת הארד שעליה חרות שירה בן־האלמות של אמה לזרוס, הנושא ברכה לכל העניים והמדוכאים הבאים אל חופי הדרור.

אחד הגילויים החשובים ביותר באותם הימים בארץ־ישראל היה הופעתו של ארגון „ההגנה", בתור ארגון רב היקף, מלוכד היטב וממושמע יפה, המוכשר לא רק לעשות מעשים של גבורה ואומץ־לב, אלא גם לבוא לידי החלטות שקולות היטב בנוגע לעניינים מדיניים שונים.

אף־על־פי שימי המאורעות גדושים היו פרובוקציה שהסיתה למעשי תגמול בפורעים הערבים, חייבה „ההגנה" את חבריה ודרשה מכל הארץ כולה לנקוט לפי מדיניות „ההבלגה", אשר רכשה את הערצתם של כל אוהדי הציונות והפיקה דברי שבח, ואם גם נאמרו באונס, מפי רבים שהסתייגו מתנועה זו.

היה זה אליהו גולומב, ראש ה„הגנה", אשר פתח במבצע ה„הבלגה". רכוב על האופנוע שלו עבר לארכה ולרחבה של הארץ, להבטיח שיתוף פעולה מצד כל חלקי הישוב. אחד מסגניו המוכשרים ביותר היה יחזקאל סחרוב, כיום ראש משטרת ישראל, אשר בנסיעתו לארצות הברית הרבה לעשות למען „ארגון ידידי ההגנה". כאשר חזרתי לארצות־הברית ביקש ממני מר מוריס מרגולס, אחד מהמיסדים של „ידידי ה הגנה ", לעזור לגברת סופי יודין, מנהלת הספריה הציונית והארכיונים הציונים, לארגז אספה למען מגבית בביתם של מר ומרת יעקב ראנד, מבורו־פארק, ברוקלין. דומני כי זו היתה אחת הראשונות בשורת אספות שכעבור זמן הפכו מפעל רב היקף, אשר מטרתו היתה לספק אמצעים כספיים למען ארגון זה, שהיה לשד עצמותיה של מערכת ישראל למען עצמאותה. פרט חשוב

בעבודתנו היה הבטחון המלא שהכספים הנאספים על ידינו ייעשה בהם שימוש טוב, שכן כספים אלה היו בידיו של רוברט סולד, מי שפעם היה נשיא ההסתדרות הציונית בארה"ב ואחרי כן היה יושב־ראש הנהלת „פלשתין אקונומיק קואופריישן".

בתחילת 1937 חגגה „הדסה" את יום הולדתה העשרים וחמש. בחגיגות שנערכו לכבוד המאורע בירושלים צויין כי מאז היוסדו חלו בארגון תמורות רבות. מארגון־עזר, שעמד בצד הציונות ושתפקידו היה אוסף כספים הפכה „הדסה" לתנועה בעלת עמדה משלה ומטרות המייחדות אותה. התעניונתן של נשי „הדסה" בתנועה הציונית גברה והלכה והכרת ערכי הציונות חשובה היתה בעיניהן ביותר. מעוניינות היו להבין את הבעיות הקשורות בבניין הבית הלאומי ולהשתמש בזכויותיהן המדיניות כדי לעזור לפתרונן.

בנאום שנשאה במסגרת החגיגות הדגישה הנרייטה סולד את העובדה, שהצלחת הציונות תלויה במאמציהם של היהודים עצמם ולא בהתערבותם של אנשים מבחוץ. כשאנו סוקרים כיום את הדרך שעשתה התנועה הציונית לקראת מטרתה, ניתן לנו להעריך הערה זו כראוי.

אכן, כל מה שהושג בארץ־ישראל, וגם העצמאות בכלל, הושג בעיקר בזכות מאמציהם של היהודים וקרבנותיהם — לפעמים גם על אף מאמציהם של עמים רבים, שניסו למנוע את הקמת המדינה היהודית. אם קבלו היהודים עזרה כלשהי מכוחות מבחוץ, באה עזרה זו בעיקר מפרטים ולא מממשלות. הצהרת בלפור הוא אחד המקרים המעטים היוצאים מכלל זה.

הבחרותו של דר. אבא הלל סילבר לכהן בתור יושב־ראש המגבית המאוחדת בשנת 1938 נתקבלה בברכה על ידי דר. וייצמן, שבאותו זמן היה בארץ־ישראל. דר. סטפן ס. וייז, שדר. סילבר בא בעקבותיו למלא את המשרה החשובה הזאת, סבור היה שבארץ־ישראל נחוצים היו הכספים יותר מבכל מקום אחר, כי שם הוקם גמל לקרבנות הנאצים.

הצורך בכספים נעשה דוחק ביותר עם התעוררות הציפיה לשינויים רציניים במדיניות הבריטים כלפי ארץ־ישראל היהודית. בטול הוועדה המלכותית, אשר המליצה על חלוקת ארץ־ישראל, היה בו משום נעילת דלת על תקופה שלמה, שאם גם היתה קשה הרי בכל זאת נכרו בה סימני שלטונם של עקרונות הצהרת בלפור. מסקנותיה של הוועדה והספר הלבן של שנת 1939, אשר הבהיר את המסקנות הללו, פירושם היה התכחשות להצהרת בלפור ותחילת תקופה של החנקת שאיפותיהם של היהודים.

בארצות הברית גינו יהודים ונוצרים כאחד את בריטניה על פרסום הספר הלבן, ובאנגליה קם אדם חשוב כוינסטון צ'רצ'יל והאשים את ממשלתו במה שכינה „מעילה באמון, הכתמת המוסריות הבריטית, השתמטות מחובה קדושה כלפי היהודים והעולם כולו."

החמרת המצב באירופה והגברת רדיפות היהודים, ביחד עם ההתמרמרות החזקה שהתפשטה בעקב הספר הלבן, היה בהם לעורר את ההתעניינות בארץ ישראל יהודית. בתערוכה העולמית בניו־יורק נהרו מאות אלפי מבקרים לראות את הישגיה של ארץ־ישראל היהודית בתעשיה ובחקלאות ולהתפעל מעצם העובדה שהיהודים מחזיקים מעמד ומפתחים את הארץ, למרות כל המכשולים שהקימה המדיניות הבריטית בדרכם.

הציונים התכוננו לקונגרס הציוני העולמי שעתיד היה להתקיים באוגוסט 1939 בשויצריה. כאשר התכנסו יחדיו היתה האוירה הפוליטית מתוחה ביותר, שכן בהתקרב הקונגרס לקיצו נכנסו חילות היטלר לפולניה והציתו את המדורה שעתידה היתה לתבוע מיליונים קרבנות. ברכת הפרידה שנשא דר. וייצמן בישיבת הנעילה של הקונגרס מעוננת היתה בנחושי־לב קודרים. שאיפתו היחידה, אמר, היא שכל ידידיו בתנועה הציונית, חברי השמאל והימין ואלה שבין שני הצדדים, יזכו „לחזור ולהפגש בחיים". למירע המזל נתקיימו חששותיו יותר משנתקיימו תקוותיו. כאשר נפגש הקונגרס העולמי כעבור שבע שנים בבאזל, נעדרו ממנו רבים מהמנהיגים הציונים באירופה. הם היו קרבנות ההשתוללות הנאצית.

מהיום הראשון שנכנסה בריטניה למלחמה השתדל הישוב בארץ, שעזה היתה תשוקתו להשתתף במלחמה למען החופש ושלהוט היה ביותר לעשות את כל שבידיו בכדי לגמול לנאצים רוצחי אחיהם כגמולם, להקים גדוד צבאי שיילחם צד בצד עם הבריטים בתנאים שוים לאלה של יתר המגויסים. בריטניה קבלה את שירותם בהסתייגות. מתנדבים מארץ־ישראל, נשים וגברים כאחד, הוגבלו ביחידות שירותים, נשק לא ניתן בידיהם והם לא נשלחו לקוי החזית. זמן מה, עד שנתברר לעולם כולו שאין זה אלא דבר הבל, ניסו הבריטים לשמור על שויון במספר המתגייסים היהודים והערבים. אבל בסופו של דבר נאלצו להכיר בעובדה המעציבה, שפירוש הדבר למעשה אינו אלא ויתור על הגיוס כולו, שכן הערבים לא היו מעוניינים לא במלחמה ולא בתוצאותיה. לא היו להם ערכים ברורים של חופש ולא שאיפה אמיתית לזכות בו. ההתנגדות לנאצים לא עוררה בהם התלהבות יתירה.

כאשר הגיעו דר. וייצמן וגברת וייצמן לארצות הברית בסוף מרץ 1940, עמדה בעיית הצבא העברי בכל תוקפה. בחוגי הציונים האמריקנים שימש דבר זה נושא תמידי לדיונים. בפגישתו עם אנשי העתונות הודיע דר. וייצמן כי המשא־ומתן בעניין הקמת צבא עברי בארץ־ישראל עדיין נמשך. ידוע היה הדבר כי לפני עזבו את אנגליה הרבה דר. וייצמן בדיונים עם וינסטון צ׳רצ׳יל והכל ציפו שלפני עזבו את הארץ הזאת יוכל לפרסם כמה פרטים רשמיים בנוגע לתכניותיה של בריטניה בעניין השתתפותם של היהודים במאמץ המלחמתי. לעומת זאת מסר דר. וייצמן בגלוי מספר הודעות בעניין שיחותיו עם כמה מחשובי המדענים האמריקנים בדבר אמצאות כימיות שהיה להן קשר עם המלחמה. הבריטים אדישים היו לגבי נכונותו של הישוב ועיניהם סומאו כליל על ידי חישובים מדיניים קטנוניים של המשרד הקולוניאלי. הנה כך, למרות מאמצי היהודים להכנס לשותפות צבאית מלאה עם בריטניה, לא נתקבלו למסגרת הצבא הבריטי באוקטובר 1940 יותר מ־250 איש מעשרות אלפי הצעירים היהודים שמוכנים היו לשרת בו. במאמר שכתב י. סחרוב בנובמבר ב„דה ניו פלשתין״ גילה הכותב כי בעוד שמספר האנשים המוכנים להתגייס לצבא מגיע ל־100.000 או 150.000 איש, למעשה אין משרתים בצבא הבריטי אלא 5000 איש, ואלה נמנים על יחידות שירותים.

הוכחה נוספת ומדהימה עד להפתיע לאדישותם של הבריטים הוצגה בצורה דרמטית על ידי טביעתה הטרגית של האניה „פטריה״ בנמל חיפה. בתחילת נובמבר 1940 הצליחו כמה מאות „עולים בלתי ליגליים״ להגיע לארץ־ישראל על גבי שתי ספינות־משא רעועות. „פטריה״ עתידה היתה לפי התכנית להסיעם למחנה הסגר במאוריציוס. בשעה שעגנה „פטריה״ במרחק כמה מאות מטרים מבניניה של חיפה היו על סיפונה כ־1800 יצורים אנושיים מוכי גורל, יגעים מרוב צרות ואומללים כפלים בשל חוסר האונים שלהם להגיע למטרתם שהיתה בטווח ראיה ושמיעה. אחרי שהחליטו האנשים לא להמשיך בנדודיהם פוצצו את הספינה הבריטית ויותר ממאה וחמשים נפש נספו. הנותרים בחיים, שהצילום בנמל חיפה, הובאו אל החוף. ובהתחשב עם ההתמרמרות שעורר הדבר בעולם כולו התירו להם, לאחר הסוסים ידועים, להשאר בארץ־ישראל. אכן, הבריטים לא ויתרו על קלפיהם. הם ניכו את מספר הנצולים ממספר הסרטיפיקטים המועטים שהוקצבו לעליה, וכלאום במחנה ההסגר המפורסם שבעתלית.

כאשר עברה המלחמה את השלב השלו באופן יחסי ונפתח הסבוב הראשון של התבוסות הטרגיות שנחלו האומות המאוחדות, התעורר חשש, שהיתה לו הצדקה ידועה, כי בעקב המצב הטרגי של העולם תוסט השאלה היהודית הצידה. יהודים רבים החלו שואלים את עצמם אם יש מישהו, פרט להם עצמם, ששאלת היהודים מעסיקה את דעתו, ואם זיעזע אי פעם גורלם את מצפון האומות החפשיות ועורר בהן את החפץ לגונן על זכויותיהם הראשוניות. אפילו בשעה שהיו הנאצים מידפקים על שערי מצרים והמרד העיראקי שעמד להתפרץ הכריח את הבריטים לשלוח לשם כוח צבאי חזק, שכה קשה היה להם לוותר עליו, עדיין קיבל הישוב תשובה שלילית וחסרת־לב על דרישתו להשתתף בהגנתו. כדי להתייצב לעומת פלישת הנאצים שאיימה על ארץ־ישראל, גייסו היהודים 135.000 גברים ונשים. עד אפריל 1941 קבלו הבריטים בלא חפץ 10.000 איש למסגרת הצבא. וכנראה מרוצים היו לולא התגייס איש מהם.

היהודים, שלבם מלא היה חרדה וחששות, התעודדו משהו בשעה שהוקמה, במרץ 1941, הוועדה האמריקנית־פלשתינאית, שמרכזה היה בואשינגטון. שני יושבי־הראש של הוועדה היו הסנטורים רוברט וגנר וצ׳רלס מקנרי. כן השתתפו בוועדה ויליאם גרין, הרולד ל. איקס, המזכיר לעניני פנים, ג׳ונסון, יועץ משפטי, ויקארד, מזכיר המחלקה החקלאית, תשעה־עשר מושלים, חמישים נשיאי מכללות, מספר אנשי כנסיה חשובים קתולים ופרוטסטנטים, ודמויות צבוריות ידועות, כגון ונדל ל. וילקי, אלפרד א. סמית, ויליאם אלן וייט ואחרים.

ואולם כל מאמציה הרציניים של וועדה זו ושל קבוצות אחרות, יהודיות ונוצריות, ציוניות ובלתי ציוניות, וכל כובד המשקל של ההשפעות האישיות השונות שהופעל במקומות מסוימים, לא היה בהם לבטל את הטרגדיה של תאי הגז באירופה, או לשנות את עמדתה של בריטניה בקשר להיתר הכניסה לארץ־ישראל, לגבי אותם יהודים אשר יכולים היו, ואם גם לאחר הסתכנות נואשת, להנצל מידי התליינים. המאמץ היחידי שנשא ברכה היה פעולת ההצלה שנעשתה במחתרת על ידי ארגון ה„הגנה". ואולם פעולה זו נתקלה בהפרעות רציניות בגלל חוסר אמצעים והצורך להסתיר את הפעולה, הן מידידים לכאורה והן מאויבים גלויים. בעיצומה של המלחמה באירופה, שעה שעדרי הנאצים השתלטו על כל מטר מרובע של אירופה, הצליח ארגון „ההגנה" לחדור לשטחי האויב ולהוציא משם יהודים, ביחידים ובזוגות, בעשרות ובתריסרים. ואולם כל זה לא היה אלא טיפה מהים, ולא היה בו

לשמש פתרון למיליוני היהודים שנתפסו במלכודת באירופה.

השתמטותה של בריטניה מכל תשובה ישירה לדרישת היהודים להקים צבא משלהם סופה שעוררה אפילו את דר. וייצמן המתון לגנות את המדיניות הצבועה והמשוחדת הזאת. במאמר שכתב בנובמבר 1941 ב„דה ניו פלשתיין", ואשר כותרתו היתה „ארץ־ישראל שלי עייפה ויגעה", כתב:

„האומה היהודית מצפה שיקציבו לה מקום בשורות הראשונות בין הלוחמים נגד היטלר. היא דורשת שיניחו לה ללחום בשם דגלה הלאומי. הקונגרס הציוני העשרים ואחד, שהתקיים באוגוסט 1939, מינה את ידי להביע לממשלה הבריטית את תשוקתנו לשתף עמה פעולה. דברים אלה אמרנו במכתב שנשלח ב־29 לאוגוסט לראש הממשלה צ'מברלין, ועל כך קבלנו תשובה אדיבה, אך בלתי מחייבת."

בהמשך הדברים ציין וייצמן את הנסיונות החוזרים שנעשו בכדי לשכנע את בריטניה להתייחס לנוער הציוני כאל חלק מהחילות הלוחמים החפשיים של העולם כולו. ב־2 באוגוסט 1941, כשנתיים אחרי הפניה הראשונה לצ'מברלין, נתקבל סוף סוף מענה מאת הבריטים ובו נאמר כי בעקב „קשיים טכניים" חייבת היחידה היהודית להשאר לפי שעה בגדר של תכנית. ואולם דר. וייצמן סרב להשלים עם המפלה הזאת או להסתפק בהתמרמרות על עקשנותה של בריטניה. הוא הבין כי הדבר החשוב מכל הוא לעזור למאמץ המלחמה בכל צורה שהיא. בסיכום מאמרו קרא אל הנוער הציוני: „עבדו והלחמו, ולו בתורת אלמונים. אם גם אין נוהגים בנו כראוי, אל לנו להזניח את חובתנו. עלינו לעשות ככל יכלתנו למען המטרה המשותפת."

במאמר שנכתב באותו גליון ואשר נשא את הכותרת „מדיניות שנכשלה", ציין בן־גוריון, שלמרות חוזי הידידות הרשמיים של בריטניה עם שלוש אומות של המזרח התיכון — תורכיה, מצרים ועיראק — הרי ארץ־ישראל היהודית היא הארץ היחידה בכל האזור כולו הנלחמת בצדה של אנגליה. יתר הארצות בהרו להשאר נייטרליות, ועיראק הרחיקה לכת עד כדי להתקיף את אנגליה התקפה צבאית. „למירע המזל", כתב, „ממשיכה ממשלת ארץ־ישראל במדיניות של הזנחת ידידים ועדוד אויבים. ב־1938, כאשר חזר מר צ'מברלין ממוניך, הביא לארצו שלום זמני תמורת צ'כוסלובקיה שנמסרה להיטלר. מר מקדונלד, שבאותם הימים היה המזכיר הקולוניאלי, השלים עם המופתי, ותמורת זאת מוכן היה למסור לידיו את יהודי ארץ־ישראל. שניהם נכשלו... ארץ־ישראל היהודית היא הפתרון היחידי לסבלם של היהודים, ואחת החלטנו — להשיג את הפתרון הזה."

בינואר 1942 פנה בן־גוריון אל המגבית המאוחדת וציין לפניהם כי אחרי הטרגדיות של הספינות „סטרומה" ו„פטריה", אשר מאות יהודים נספו בהן, חייבים היהודים להתייצב לעומת המצב בעינים פקוחות.

פ ר ק ל ז.

כעבור שלושה חדשים הגיע דר. וייצמן לארצות הברית, להשתתף בכינוס המדיני הציוני החשוב אשר התקיים מהתשיעי ועד האחד־עשר במאי במלון בלטימור. כינוס זה של מנהיגים חברי כל המפלגות הציוניות כונס על ידי „הוועדה הציונית האמריקנית לשעת־חירום", שבראשה עמד דר. סטפן ס. וייז. ההצעה שנתקבלה בכינוס נקראת „תכנית בלטימור".

כינוס בלתי רגיל זה החליט כמה החלטות, ביניהן „להגביר את המאמץ למען החופש הדמוקרטי והצדק הבינלאומי, שלו הקדישה את עצמה ארצות־הברית ובנות־בריתה חברות האומות המאוחדות, ולהביע אמון בנצחון הסופי של האנושיות והצדק על כוחות השפל והאכזריות."

הכינוס דרש נאמנות לרוח הצהרת בלפור והמנדט, אשר „הכירו בקשר ההיסטורי שבין העם היהודי ובין ארץ־ישראל", ודרש שתנתן ההזדמנות, כפי שניסח זאת הנשיא וילסון, לבנות בארץ זו מדינה יהודית".

כמו כן דרש הכינוס כי יפתחו את שערי הארץ, כי יפקידו בידי הסוכנות היהודית את ההגבלה על העליה לארץ־ישראל וייפו את כוחה לבנות את הארץ, כולל בזה שטחים בלתי מעובדים ובלתי מיושבים, וכי ארץ־ישראל תוכר בתור מדינה יהודית בתוך העולם הדמוקרטי החדש.

אם ימלאו אחר הסעיפים האלה, אז ורק אז, אפשר יהיה לומר כי כופר העוול בן־הדורות שנעשה לעם היהודי.

בישיבת הנעילה שהתקיימה במלון בילטמור, התדפקו על דלתות האולם יותר מ־3000 איש. מאות נאלצו לחזור על עקבותיהם. מנהיגי מפלגות ציוניות שונות נאמו באספה, ביניהם בן־גוריון, שדרש כי הביורוקרטים של המשרד הבריטי הקולוניאלי יחדלו „לטפל" בעניני ארץ־ישראל.

האספה הגיעה לשיאה בשעה שדר. סטפן ס. וייז הגיש לדר. וייצמן טבעת שהיתה שייכת לדר. הרצל, בציינו שטבעת זאת עברה מהמנהיג הציוני הראשון למנהיגה הנוכחי של התנועה.

בנאומו הדגיש דר. וייצמן את הסכמתו המלאה לדרישה לשינוי המדיניות הבריטית למדיניות אשר תתן בידי היהודים חופש גמור לקנות קרקעות, חופש עליה וחופש לנהל את ענייניהם.

הסדורים במלון בלטימור הופקדו בידיו הנאמנות של מאיר ו. ויסגל. בפעם הראשונה נערכה הבמה שעליה ישבו אורחים מחוץ־לארץ, חברי הסוכנות היהודית ואנשים הנושאים בתפקידים שונים בהסתדרויות ציוניות שונות, לפי נוסח הקונגרס הציוני העולמי — ורושם הדבר היה חזק מאד.

שבועיים אחרי נעילת הכינוס ערכה הוועדה האמריקנית־פלשתינאית, אשר הסנטורים רוברט פ. וגנר וצ'ארלס ל. מקנרי היו יושבי־הראש שלה, סעודה במלון מייפלאואר שבואשינגטון. בשדור מיוחד ששודר מלונדון לכבוד הסעודה, האשים לורד יהושע וונג'וד, אחד מידידיה הנאמנים של ארץ־ישראל היהודית, את המחלקה הארצישראלית של המשרד הקולוניאלי באנטישמיות חריפה. למחרת הודיע שירות השדור הבריטי כי אותו שידור היה „טעות רצינית מצד הפקיד שתפקידו היה לערוך את החומר". ואולם „הטעות" עשתה את שלה. נאומו של לורד וונג'וד כבר השאיר את רשמו החזק הן על האורחים שהשתתפו בסעודה והן על הצבור האמריקני, שקרא את נאומו בשלמותו, שכן העתונות מסרה אותו בפרוטרוט.

בראשית שנת 1943 החלה תמונת המלחמה להשתנות. אחרי המהלומה שנגרמה על ידי התבוסות הראשונות שנחלה אמריקה באוקינוס השקט, החלו צבאותיה לפלס להם דרך אל הנצחון הסופי. כן ניכרה התקדמות בהכנות לפתיחת החזית השניה באירופה. לנוכח פני הדברים נתעוררה התקוה שלפחות כמה מיהודי אירופה יינצלו מהשמדה הודות לפעולות הצבאיות, והתפקיד שחייבת היתה ארץ־ישראל למלא בפעולות הצלה אלו נצטייר בבירור.

בשעה זו מצאו להם בטוי חששותיה האנוכיים של קבוצה קטנה ואולם חזקה למדי, ביצירת „המועצה האמריקנית ליהדות", שבראשה עמד לסינג רוזנבלט, יורש זה של אוצר המיליונים המרובים של „חברת סירס רואבוק". היה מתומכיה הנאמנים של המועצה. המועצה הקדישה את עצמה למלחמה בציונות וטענתה היתה שהיהדות איננה תרבות מיוחדת לעצמה אלא אחת מהדתות הקיימות. בציונותם של יהודי אמריקה ראתה אי־נאמנות ראויה לגינוי לארצות־הברית, ולפיכך עוררה המועצה סערת מחאה בחוגי הרבנים הצעירים והרבנים הצבאיים. רבי ארתור לילבלד, מנהלה הצעיר והמוכשר של הוועדה לאחדות של ההסתדרות הציונית בארה"ב אשר כיום הנו המנהל של מוסדות „בית־הלל" ואחד הרבנים הראשיים של התנועה הרפורמית,

ערך סבוב בארץ, כדי לעמוד בפני התעמולה המזיקה שניהלה המועצה נגד הציונות. מאלסקה, שלשם נשלח על ידי הצבא, כתב הרב הצבאי אדוארד ת. סנדרו דברי מחאה על פעולות המועצה. הרב המפורסם מסדרהוסט, ניו־יורק סיכם את התגובה הכללית שהתעוררה במאמר שנדפס ב„דה ניו פלשתיין", ונשא את הכותרת: „ציונים משרתים בצבא".

„עתה, מאחר שהתקפי ההיסטריה שככו", כתב, „יש ברצונם של כמה מאתנו לומר מלים מספר על נסיון ביש זה להשמיץ את התנועה הציונית באמריקה. אנחנו אנשי הצבא — והריני מדבר בשמם של הרבה מאות אנשים אשר יצאו להפגש פנים עם האויב, ובשם אלה המתכוננים למלא תפקידים קשים ומסוכנים — נפגענו קשות... בעיקר, משום שחשנו שיש בכך נסיון להטיל דופי בנאמנותנו לאמריקה. בעודנו לובשים את המדים הצבאיים של ארצנו האהובה, בעודנו מתאמנים יומם ולילה לקראת תפקידים שיהיה עלינו למלא מעבר לים ומוכנים למות בכדי להגן על כל פינה וכל קרן זוית של ארצנו... מתקיפים אותנו אנשים, אשר אם כי הם אמריקנים טובים, הרי אין הם יכולים לומר כי הם ממלאים תפקיד פעיל בהגנתה של אמריקה. סבורים היינו כי לנו הציונים יקרה אמריקה לא פחות משהיא יקרה לחברי המועצה."

„בשעה שהננו נלחמים למען שחרורם של ההולנדים, היוונים, היוגוסלבים, הצרפתים, הפיליפינים וכל הקתולים והפרוטסטנטים המשועבדים, הרינו נלהמים גם למען שחרורם של היהודים בכל מקום שהם נמצאים שם ולמען הבית הלאומי בארץ־ישראל."

„בשעה שיהודים כה רבים נשמדו באירופה במחנות ההסגר הנאציים או נלחמו בתוך כנופיות הפרטיזנים ביערות ובהרים, בשעה שתקותם היחידה היתה שאנחנו נעשה את כל אשר ביכולתנו בכדי לעזור להם — היו פעולותיה של המועצה האמריקנית ליהדות גורם שהתמיד להפריע בעבודה הציונית שנעשתה בארצות הברית".

הריני זוכר דיון אחד שהתנהל בשלהי פברואר 1943, ב„היכל עמנואל". יושב הראש היה הרב פרלמן. המשתתפים בויכוח היו הרב אלמר ברגר, שהיה חבר המועצה, והרב פיליפ ברנשטין מרוצ'סטר, ניו־יורק, שבאותם הימים התגייס לשרות הצבאי בתור רב צבאי. בויכוח החפשי שהתקיים אחרי הדיון שאלתי את הרב ברגר מדוע לא הקדיש משהו ממרצו ומהתלהבותו לפעולה הצבאית, ששם נחוצים היו ביותר, במקום שיבזבזם על המערכה נגד הציונות. מענה על כך לא קבלתי — לאמיתו של דבר גם לא ציפיתי

לקבל, כיון שידעתי שלא יוכל לתתו לי מבלי להשפיל את כבודו.

כאילו ניסו להפריך את טענותיה של המועצה ליהדות, החלו מדינות שונות של ארצות הברית להביע את אהדתן להקמת מרכז יהודי בארץ־ישראל. אילינויס, מיסורי, טקסס, קרולינה הדרומית, פלורידה, ניו־יורק, קליפורניה, מרילנד וגיאורגיה, היו בין המדינות הראשונות שנקטו עמדה זו. במהרה עתידות היו מדינות אחרות להצטרף לרשימה זו ולעזור ביצירת הלחץ, שהביא לידי הקמת המדינה היהודית, ואשר כעבור כמה שנים נוכחה התנועה הציונית בערכו הרב.

בין אלפי הציונים שהתגייסו לשירות הצבאי היו עשרים ושלושה אנשים מהרובע יורקוויל, ביניהם מייסד המרכז הציוני במקום, הרי פ. וכסלר. לפני שהתגייס לצבא דאג דר. וכסלר לכך שלא תחלש פעילותו של הסניף הציוני שלו, ובחר אנשים מוכשרים שתפקידם היה להוציא לפועל את תכנית הסניף הזה ולהגדיל את מספר חבריו וגם למכור במשך חדשים מספר אגרות מלוה בטחון של ארצות־הברית בסך 100.000 דולר.

במרץ 1943 ניתנה לנו ההזדמנות לשמוע מפי משה שרתוק (שרת) תאור של מצב הרוחות ששרר בין יהודי ארץ־ישראל. בנאומו שנשא באספה הציונית זמן קצר אחרי שהגיע לאמריקה, אמר:

„בשעה שעזבתי את הארץ שלטו ביהדות ארץ־ישראל רגשות מעורבים. מצד אחד חשו הכל רווחה בעקב מפלתו של רומל וששו על נצחונותיו של הגנרל מונטגומרי, (שליהודי ארץ־ישראל היה בהם חלק חשוב. י. ה.) ומצד שני, ובפרט מאחר שנתרבו השמועות על הרצח ההמוני של יהודי אירופה, חשו הכל רגשות כעס והתמרמרות שעוררו בהם את הצורך לקום ולעשות.

„כאשר הגעתי לאנגליה נוכחתי כי מצפונו של הצבור נזדעזע זעזוע עמוק. נוסדה וועדה מיוחדת שבה השתתפו אישים חשובים ובראשם הבישוף מקנטרבורי, ושתפקידה לעשות את כל הניתן להעשות למען הצלתם של יהודי אירופה. הממשלה הבריטית הבטיחה להקדיש את רוב יתרת הסרטיפיקטים שהוקצבו ב־1939 — בערך 35.000 — לילדים יהודים מארצות הבלקן. ואולם חוץ מזה לא נעשה דבר שיש בו מועיל".

שרתוק הביא מספרים להוכיח את דבריו וצייר תמונה שגילתה את תרומתה הגדולה של ארץ־ישראל הקטנה להצלת נרדפי המלחמה. כן ציין את הערך העצום שיהיה לארץ בעתיד, במקרה שתינתן ליהודים האפשרות לפתח באופן חפשי את אוצרותיה הפוטנציאליים ולשוב ולחיות בה בתור עם חפשי ועצמאי.

ככל שנעשתה תמונת הטרגדיה הזוועתית שארעה באירופה ברורה יותר, כן גדלה ההכרה, בקרב מנהיגי יהדות אמריקה, בכך שעליהם להגיע לעמדה אחידה כדי לפעול יחדיו למען הנפגעים באירופה ולמען ארץ־ישראל שלאחר המלחמה. בזמן מלחמת העולם הראשונה הקונגרס היהודי האמריקני הוא שמילא את התפקיד החיוני של לכוד דעת הקהל באמריקה וארגון הפעולות שנעשו על ידי היהודים. עתה גילתה את היזמה הדרושה תנועת „בני ברית" ובראשה נשיאה השופט מרץ הנרי מונסקי, ובתחילת 1943 התכנסו מנהיגי הארגונים היהודיים הלאומיים בפיטסבורו, לשרטט תכניות פעולה.

הוועדה החליטה לכנס תוך חמשה חדשים כינוס יהודי אמריקני. למירע המזל לא השתתפו בוועדה לא הוועד היהודי האמריקני ולא הוועד של מפלגת העבודה היהודית, ורק לאחר משא־ומתן זהיר ומאמץ רב, הצליחו לשכנע את הקבוצות האלו להשתתף בכינוס.

בסופו של דבר הוחלט לשנות את שם הכינוס, ולכנותו „כינוס אמריקני־יהודי, וכן הוחלט להכריז על בחירות כלליות שצריכות היו להתקיים לא יאוחר מאשר ב־14 ביוני 1943. האוכלוסיה היהודית התחלקה לאזורי בחירות שכל אחד מנה 10.000 איש. רבעים שמספר האוכלוסיה היהודית שלהם היה קטן מזה, צורפו יחדיו. עד מהרה החלה תעמולת בחירות חזקה, שכן כל אחד מהארגונים שהשתתף בבחירות שאף לזכות במספר גדול ככל האפשר של צירים בכינוס.

במנהאטן שימש בתור קלפי מרכז מנהאטן העצום. ביום הבחירות נהרו אלפי יהודים לאולם העצום עד עשר בערב. כה עזה היתה ההתחרות על הקולות, כה חריף היה העניין בתוצאות הבחירות, עד שרבים מהמשגיחים על סדר הבחירות, אשר ישבו במקום בתור מייצגיהם של מועמדים ידועים, נפגעו פגיעה אישית בכל פעם שמנו את הקולות של מתנגדיהם. מעמד דברים זה חזר ונשנה פעמים רבות, שכן שמותיהם של מנהיגים ציונים חשובים מאד הופיעו ברשימות הצירים של מפלגות לאומיות שונות.

הפגישה הראשונה של הכינוס האמריקני־יהודי התקיימה ב־29 באוגוסט 1943, במלון „ואלדורף אסטוריה". צירי הכינוס הציבו בפניהם את התפקיד לעצב תכנית פעולה אשר כל יהודי אמריקה יוכלו לתת לה את הסכמתם. אחרי חמשה ימים של דיונים, הגיעו 500 הצירים אשר ייצגו חמשה מליון יהודים אמריקנים, לידי החלטה, אשר אך ארבעה קולות חלקו עליה, לדרוש ייסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל! כמו כן החליט הכינוס פה אחד לגנות גינוי נמרץ את המועצה ליהדות, אשר במשך ימות הכינוס יצאה

בהתקפה עזה על הציונות ב„דה ניו יורק טיימס", שמטרתה היתה, כנראה, להשבית את פעולת הכינוס בעצם תחילתה.

ארבעת הקולות שהתנגדו להחלטה היו קולותיהם של השופט פרוסקאואר ומשלחתו, שייצגו את הוועד האמריקני־יהודי. למרות התנגדותו להחלטה הכריז השופט פרוסקאואר כי הוועד ימשיך להשתתף בכינוס. ואולם כעבור חדשים חדלו בשיתוף הפעולה, בעיקר בגלל חילוקי הדעות בנוגע להקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל, ורק ב־1945, כאשר נציג המועצה האמריקנית יהודית חזר מביקור במחנות הסגר באירופה, הואיל הוועד בלא חפץ להודות בכך שאכן יש צורך בהקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל. בקור זה גילה, בדרך שאינה משתמעת לשתי פנים, שהפליטים היהודים עצמם אינם מוכנים לראות בשום נמל אחר פתרון לבעייתם.

הדבר החשוב ביותר שצמח מהתקהלות זו של ארגונים יהודיים היתה העובדה ש„בני ברית", תנועה שלא היתה ציונית, החלה לנטות בכיוון העקרונות הציוניים. תמיכה זו, בהתחשב עם גדלה של התנועה, היא שעזרה לתנועות הציוניות שלנו להביא את הכינוס לידי חיוב הקמת המדינה היהודית בארץ־ישראל.

נימה אירונית עולה במוחי שעה שהנני נזכר באותה פגישה הסטורית ראשונה של הוועדה. למרות שנתקבלה ההחלטה להתייחס באהדה להקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל, יצר משה פורמנסקי, חבר השומר־הצעיר, סערה ידועה, שעה שהביע בנאומו את השקפת מפלגתו שצידדה במדינה דו־לאומית בארץ־ישראל. בקיץ 1950, כאשר ביקרתי במשמר העמק, הקבוץ שבו חי פורמנסקי, שמעתי שהוא נהרג בהגנה על הנקודה, על־ידי חייל „צבא הערבי" — אחד מאלה שעמם שאף לשתף את מדינתו הדו־לאומית.

עם היווצר הוועדה האמריקנית לשעת־חירום לעניני הציונות חלה תמורה חשובה ביחסיהם של שני האנשים הדינמיים ביותר בהסטוריה של ציוני אמריקה. בנקודה חשובה זו בהסטוריה של התנועה נתאחה הקרע שהיה בין דר. אבא הלל סילבר ובין דר. סטפן ס. וייז, שעה ששניהם קיבלו על עצמם לכהן כיושבי־ראש בוועדה זו. כך נחלצו מלוא כשרונותיהם ומרצם של שני האנשים האלה למען המטרה הציונית, בשעה שהצורך בסגולותיהם היה חזק במיוחד.

הודות לידידינו הרבים בבית הנבחרים והודות לידידינו בבית הלבן, לא נדחתה בעיית א״י כליל במשך כל ימות המלחמה. בעיצומה של המלחמה שלח הנשיא רוזבלט את אירה הירשמן לתורכיה, בשליחות מיוחדת שמטרתה

היתה הצלת יהודים מאירופה. שליחות זו היו לה סיכויים להצליח במקרה שהבריטים מוכנים היו, לפחות הפעם, לוותר על אינטרסים מדיניים למען ההגינות האנושית.

בישיבת בית־הנבחרים של ארצות־הברית, שהתקיימה בתחילת 1944, הציעו הסנטורים רוברט פ. וגנר ורוברט א. טפט לקבל החלטה „להשתמש בהשפעתה של ארה״ב ולנקוט באמצעים שיביאו לידי פתיחת שערי הארץ בפני היהודים שיבואו לארץ זו ויאפשרו את ההתיישבות החקלאית שתעזור לעם היהודי לשקם את ארץ־ישראל ולבנות בה מדינה חפשית ודמוקרטית.״ הדיונים על הצעה זו התקיימו על ידי המחלקה לענייני חוץ ב־10 בפברואר 1944. נציגים רבים הביעו את אהדתם לקבלת ההצעה. בראשם עמד איש בית־הנבחרים סול בלום, וביניהם היו ג׳והן מקקורניק, יוסף מרטין, והרטר ממסצ׳וסטס, רוז מקליפורניה, צ׳פרפילד מאילינויס, אבנהרטר וייס מפנסילבניה; קלר, דיקשטיין, קליין, ברי ודלני מניו־יורק, ואחרים. דר. אבא הילל סילבר ודר. ישראל גולדשטין, שבאותם הימים היה נשיא ההסתדרות הציונית בארה״ב, נכחו בהזדמנות הסטורית זו, שבה גילה העם האמריקני נכונות להבטיח בידי היהודים את ארץ־ישראל.

ב־9 במרץ 1944 נתקבלו דר. סילבר ודר. וייז בבית הלבן על ידי הנשיא רוזבלט. בהזדמנות זו מלאו את ידיהם לגלות ברבים את העובדה שארצות הברית מעולם לא נתנה את הסכמתה לספר הלבן של שנת 1939 — הודעה זו חשובה היתה ביותר לגבי הציונים שנלחמו למען ביטול מסקנותיה של תעודה זו.

באמצע ההכנות לקראת המועצה הראשונה של האומות המאוחדות שהתקיימה בסן פרנציסקו, נתקבלה השמועה שהאדריכל הראשי של האו״ם נפטר. המהלומה שגרם מותו של הנשיא רוזבלט היתה מזעזעת. רבים חשו כי זוהי מכת־גורל שניחתה על כל התקוות לשלום וליציבות בימים שאחרי המלחמה. ברגע טרגי זה חש העולם החפשי והליברלי תחושת אבדה וחרדה לעתיד. הציונים, שנלחמו להקמת ארץ־ישראל חפשית מצאו להם אוהד נאמן בהרי ס. טרומן, האיש שקיבל לידיו את השלטון אחרי מותו של הנשיא רוזבלט.

שרשרת המאורעות שארעו אחרי המלחמה הובילה לקראת שיא בלתי צפוי ואולם בלתי נמנע; אכן, אם נביא בחשבון את השחקנים שהשתתפו בדרמה ואת רקע הספור, מיד ניוכח כי אי אפשר היה לארץ־ישראל אלא להגיע לאותו תהליך קשה, ולעתים גם טרגי, שפילס את דרכה אל העצמאות.

הבחירות שהתקיימו בבריטניה ב־1945 היה בהן לעורר תקוות ידועות. המפלגה הקונסרבטיבית של וינסטון צ׳רצ׳יל הבטיחה לפתוח את שערי הארץ בפני המוני העולים היהודים, להגדיל את מספר הסרטיפיקטים במאות אלפים. אנשי הלייבור הבטיחו לתת ליהודים עצמאות לאומית. הם גרסו שסבלם הטרגי של היהודים במשך המלחמה הגביר את זכויותיהם לעצמאות מדינית בארץ־ישראל. מנהיגים יהודים באנגליה לא חדלו מלשקול את שתי ההבטחות בנסיונם לנחש איזו מהן יש לה יותר סכויים להביא לידי תוצאות מעשיות.

מסע הבחירות הגיע לקיצו ושוב לא היה מקום להשערות. הלייבור נהדף אל השלטון, ואולם הפירצה שבין ההבטחה ובין קיומה עתידה היתה להתגשר על ידי שלוש שנים קשות ומלאות מצוקה.

כאשר נתאשרו תוצאות הבחירות הודיעו בעתונות, כי דר. וייצמן אמר את הדברים האלה: „לגבי תנועת הלייבור הבריטי זהו נצחון ואולם דומני שלגבינו אין זה אלא כשלון.״ אולי היתה בהערה זו משום נבואיות, ואולי אין לראות בה אלא ניחושי־לב, שהיו מבוססים על הלקח שלמד מיחסיו עם ממשלת העבודה שהיתה בשלטון חמש־עשרה שנים קודם לכן. מכל מקום, דר. וייצמן לא היה היחידי שהיו בלבו חששות ידועים.

גם לפני הבחירות חשו מנהיגי הישוב שאין מקום לצפות מצד הכוח המנדטורי, שעל מצפונו רבצו טרגדיות כגון טביעתן של „פטריה״ ו„סטרומה״, להשתתפות יתירה בצרתם של יהודי אירופה. לא אנשים ולא ממשלות יש בהם להשתנות במשך לילה אחד. הם ידעו שתמימות היא לצפות שאחרי המלחמה תזכה ארץ־ישראל במדיניות של פתיחת שערים מצד כוח אשר סגר את השערים, סגר אותם ונעלם, בשעת חירום נואשת. הנה כך החליטו המנהיגים הציונים לפעול ללא אשורה של בריטניה ולעמוד נגד מדיניותה המכשילה.

בקיץ 1945, התקיימה בניו־יורק אספה אשר בה השתתף המנוח דני שינד, מארץ־ישראל ואנשים אחרים, שנמנו על „ידידיה האמריקניים של ,ההגנה׳״. במשך שנים פעל ארגון „ההגנה״ בקנה־מידה קטן למדי באופן יחסי עד שהתפתח כדי כך שהיה בידו לקנות אניות ולציידן ולהעביר בהן יהודים ממחנות הסגר לארץ־ישראל, למרות המכשולים ששמו הבריטים בדרכן. רבות מהאניות האלו נתפסו ונוסעיהן נשלחו למחנות הסגר בקפריסין, ואולם רבות מהן הצליחו להשתמט מהצי הבריטי ולפרוק את המטען האנושי

שלהן על חופי ארץ־ישראל. טיפלו בהם חברי ה„הגנה", ועד מהרה התמזגו עם הישוב היהודי המכונה „ליגלי".

האניה האחרונה אשר הותאמה למטרה זו על ידי ה„הגנה" היתה האניה ההסטורית „אקסודוס". אניה זו שבקושי היה בה לשאת 500 נוסעים, הביאה 4620 יהודים ממחנות ההסגר באירופה. בפעם האחרונה שראיתיה עם מטענה האנושי, ביולי 1947, בחיפה, ניכרו בה סימני פגיעות קשות שהיו תוצאות התנגשותה עם אניות בריטיות, אשר נתקלה בהן כמה ימים קודם לכן בקרבת חופי ארץ־ישראל. לפני שהפליגה האניה לאירופה קיבלו כל אנשי הצוות שהתנדבו לתפקיד זה, ספר תנ"ך, וכך נחתם חוזה הנאמנות ביניהם ובין האניה שיצאה להציל יהודים ולדביאם לארץ המובטחת.

פ ר ק ל ח.

ברוב הארגונים — וההסתדרות הציונית בארה"ב איננה יוצאת מכלל זה — צומחת המנהיגות בד בבד עם צמיחת הארגון ומתבגרת ביחד עם התבגרותו. ואולם מדי פעם בפעם קורה שאדם שלא מכבר הצטרף לשורה טס כמטאור לעמדת מנהיגות. איש כזה היה הרמן שולמן, אשר במשך שנים מועטות של פעילות ציונית נעשה אחד ממנהיגיו של הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית בארה"ב. בהיותו עורך־דין מבריק, ייצג את ענייני הציונות בבית־הנבחרים בואשינגטון, תמך בה במועצות המפלגה הדמוקרטית ולחם למענה בישיבת האו"ם בסן־פרנציסקו. הציונות הזדהתה עם חייו וקבעה כל דבר אשר עשה.

אכן, אבדה קשה היתה זו כאשר מת הרמן שולמן לפתע ב־1945, בשעה שגישתו הרעננה לבעיות שעמדו בפנינו ומרצו העז נחוצים היו ביותר. הנחמה היחידה היתה העובדה שהוא השאיר אחריו יורשים לרוח הציונית שלו, את אשתו רבקה ממנהיגות „הדסה", הידועה יפה בארצות הברית, ואת בנו פאול, הנמצא בישראל. כעבור זמן נתמנתה גברת שולמן לנשיאת „הדסה". על מלוא ערכה של מורשת שולמן ניתן לנו לעמוד כעבור שנים, כאשר פאול שולמן הצעיר בא ביחד עם עוד כמה מהנדסים אמריקנים לישראל והחל לעסוק בשיקומו של מפעל האשלג בים המלח. כאשר ראיתים בעבודתם באביב 1954 במדבר ים־המלח, התפלאתי מאד על כך שנערים

אמריקנים אלה יכולים להסתגל לחיים קשים כל כך. „עלינו לשקם את מפעל האשלג. פירוש הדבר החיאת ענף תעשיה חשוב. פירושו ייצוא המשתלם בדולרים. פירושו — עורק חיים בישראל". זו היתה תשובתו של פאול שולמן הצעיר כאשר שאלתיו, מה מניע אותו לחיות חיים קשים כל כך.

עיקר החיכוכים נתגלו בארץ־ישראל עם הבחירות שהתקיימו באנגליה ביולי 1945. מיד עם עלות הלייבור לשלטון חשו היהודים את היד המדכאה. ההגבלות שחלו על העליה נעשו חמורות יותר ויותר. חיילים בריטיים התקיפו מושבים יהודים וערכו חיפושי־נשק, והישוב נאלץ לסבול שורת השפלות ובזיונות גלויים, שבוצעו בהתאם לפקודותיו הזדוניות של שר החוץ ארנסט בוין.

הקבוצה ששימשה לו מקור עדוד עיקרי בארצות הברית היתה „המועצה האמריקנית ליהדות" שבראשה עמד לסינג רוזנוואלד. הם לא היססו מלבזבז כספים על כרוזים שנשאו דברי בלע על הציונים ואשר היה בהם נסיון שוא, אם כי מכעיס למדי, לרכוש מנהיגים יהודים במקומות שונים. אחד המנהיגים אשר הכרוזים האלה עוררו בו בעיות ידועות, כתב לידידו, רבי הרי הלפרן מהמרכז היהודי בברוקלין, איסט מיג'וד, ושאלו מדוע יש לראות בארץ־ישראל פתרון לבעייה היהודית. תשובתו של רבי הלפרן נדפסה ב„דה ניו פלשתיין". „כלום לא נלאית מלשמוע ויכוחים רבים עד אין סוף על הבעייה היהודית?" כתב, „כלום אינך סבור שיש משום טרגיות בעובדה שהרינו מתמידים להופיע בחדשות העתונות, בין שדנים אותנו לזכות, בין שדנים אותנו לחובה ובין שרואים בנו משא נוסף על העולם, שגם בלאו הכי הריהו כורע תחת עול הבעיות החמורות המכבידות עליו? כלום לא תסכים עמי שהבעייה החמורה ביותר של העם היהודי היא העובדה שהוא מוסיף להוות בעייה? עם נורמלי איננו מהווה בעייה, לא לגבי עצמו ולא לגבי אחרים, ובתור יהודי יש ברצוני להיות נורמלי ולחדול מלהוות בעייה. כיוון שהריני שואף להגיע לכך אני רואה בציונות פתרון הגיוני למצבנו." בסיכום מכתבו כתב רבי הלפרן: „הריני בטוח כי בפעם הבאה שנתראה יהיה זה באספה ציונית."

לכוד בחבלי טכסיסיו, ושרוי במצב שנעשה יותר ויותר בלתי נוח, בעקב דרישותיו המתמידות של הנשיא טרומן לשמור על ההבטחה הבריטית להכניס לארץ־ישראל 100.000 יהודים, ניסה ארנסט בוין לדחות את השעה הבלתי נמנעת, שבה יהיה עליו למלא את ההבטחה בהציעו למנות וועדת חקירה אנגלו־אמריקנית שתחקור את בעיית ארץ־ישראל. כה בטוח

היה בוין בכך ששום תועלת מעשית לא תצמח מחקירות אלו עד שהתחייב שממשלת הלייבור תנהג בהתאם למסקנותיה של הוועדה — במקרה שתגיע לכלל החלטה אחידה. הוא סמך על כך שיתגלעו חילוקי דעות בין החברים האמריקנים ובין החברים הבריטים של הוועדה, כמו כן הניח שגם חבריה של כל קבוצה לא יגיעו לכלל החלטה אחת. אכן, הוא לא הביא בחשבון את חוש הצדק אשר כיוון את חברי הוועדה ובעיקר את ריצ'ארד קרוסמן, האיש הצעיר והמבריק, חבר הפרלמנט הבריטי, ואת ברטלי ק. קראם, עורך־דין אמריקני מפורסם וליברלי. שני אלה חברו יחדיו לתרום תרומה חשובה להגשמת הציונות.

הוועדה החלה בחקירותיה בתחילת 1946, ובקרה לא רק בארץ־ישראל אלא גם במקומות אחרים, בעיקר במחנות ההסגר באירופה, שבהם שכנו והתייסרו מאות אלפי פליטים יהודים כשהם מצפים לקראת עתיד בלתי ידוע שאינו מבטיח הרבה. ב־1 במאי 1946 הדפיסו עתוני ניו־יורק פרטים על הצעותיה של הוועדה: פתיחה מידית של שערי הארץ בפני 100.000 יהודים; בטול תנאי הספר הלבן; וכמו כן שורה ארוכה של הצעות נוספות שלא היו מסויימות כל כך, ואולם כולן העידו על כוונות טובות ביחס לציונות. הוועדה הגיעה לכלל דעה אחידה, ואולם בעוד שהעולם להוט היה לעשות מעשים התמהמה בוין והשתמט, ובסופו של דבר דחה את הדין־וחשבון ובד בבד עם כך הגביר את מאמציו להרוס את הישוב.

מאמצו הראשון לשבר את ההתנגדות היהודית לספר הלבן נתגלה בשחרה של השבת שחלה ב־29 ביוני, כאשר חיילים ושוטרים בריטים אסרו בפתע 2000 מנהיגים יהודים בארץ־ישראל, ביניהם כל הצמרת של הסוכנות היהודית, וכלאו אותם במחנה הסגר בלטרון. בד בבד עם זאת התקיפו גדודי הצבא הבריטי קבוצים שונים בכל הארץ, שדדו רכוש וקראו קריאות אנטישמיות ואנטי־אמריקניות. המנהיגים היהודים לא נשתחררו אלא בנובמבר. בינתים גברה ההתמרמרות שעורר הדבר בכל העולם, כולל בריטניה עצמה. ויתר על כן, עתה הוכח כי הישוב לא ייכנע בפני אמצעים כאלה וכי העדרה של המנהיגות אין בו להביא לידי אנדרלמוסיה. אכן, הארץ לא נפלה ברוחה, התנגדותה לממשלת המנדט גברה והתחזקה ובתנאים בלתי נורמליים המשיכה להתנהל בצורה יעילה ונורמלית.

כאשר התכנס הקונגרס הציוני העולמי העשרים ושתים, בדצמבר 1946, בבאזל, אחרי הפסקה של שבע שנים טרגיות, הגיע המצב בשורות הציונות לידי משבר. איש לא פיקפק בכך שזוהי פגישה הסטורית. יתכן, אולי, שזה

היה הקונגרס החשוב ביותר מאז 1897. קריאת שמות הצירים בלבד, שכרגיל אינה אלא דבר שבשגרה, עמוסה היתה דרמטיות עזה, שכן היה בכך לא רק ציון הנוכחים, אלא גם ציון הנעדרים. בין הצירים שבאו מאירופה היו הנפגעים, המזועזעים, המיותמים — אלה שאבדו את כל מה שהיה להם פרט לתקוה לזכות בארץ־ישראל יהודית. הרוח השלטת בקונגרס היתה רוח של עקשנות, החלטה נחושה, ונכונות לקדם את פני הבאות. היתה זו רוחם של מגיניה הקדומים של ירושלים, אשר עמדו כנגד הרומאים ונלחמו על כל בית, על כל שעל, על כל אבן. ואולם אפילו באוירה זו נתגלעו בקונגרס חילוקי דעות. כמה שאלות יסודיות, אשר בהן תלוי היה עתידה של ארץ־ישראל, ציפו לפתרונן. בספטמבר עתידה היתה ממשלת המנדט לערוך בלונדון וועדת שולחן־עגול, שהמשתתפים בה אמורים היו להיות ערבים, יהודים ואנגלים. עד כה לא התחייבו היהודים להשתתף בוועדה זו, ונתעורר ויכוח חריף על השאלה אם יש להשתתף בה או יש להמנע מכך. נקודה שניה שהדעות נחלקו עליה היתה החלטת הסוכנות היהודית בפאריז, שהחליטה באוגוסט להביע נכונות לנהל משא ומתן על דבר הקמת „מדינה יהודית זמנית בחלק מתאים של ארץ־ישראל", במלים אחרות — חלוקה.

דר. וייצמן, סטפן ס. וייז, משה שרתוק ואחרים היו בעד החלוקה באמצעות וועדת שולחן־עגול וקבלת עקרון החלוקה כבסיס למשא־ומתן. דוד בן־גוריון, אם כי צידד בעד החלוקה, „כי חלק קטן של ארץ־ישראל, שיהיה תחת שלטון יהודי, עדיף על חלק גדול של הארץ הנמצא תחת שלטונם של האנגלים והערבים", בכל זאת היה נגד ההשתתפות בוועדת לונדון. יהודית אפשטין, נשיאת „הדסה", ציינה בדבריה, שתנועת המרד בארץ־ישראל היא תופעה מכוערת ואולם בלתי נמנעת. בהמשך דבריה הדגישה את העובדה שהיא בעד „עליה בלתי מוגבלת" לארץ ישראל. הגברת אפשטין החשיבה ביותר את העבודה הציונית הנעשית בשדה הדיפלומטי, הן בארצות הברית והן בארצות אחרות, „יש לשכנע אומות גדולות להיות לצדנו, כי בלעדי זאת לא נוכל להצליח בדרכנו". בישיבת המליאה אמר דר. נחום גולדמן כי הציונים חייבים להיות מוכנים „להנחות טרגיות" לשבור את נקודת־הקפאון המדינית בארץ־ישראל, להפטר מהשלטון הזר ולפתוח את שערי הארץ בפני הגירה המונית. דר. נחום גולדמן אמר שהוועד הפועל איננו מבקש את הקונגרס לתת בידו סמכות מוחלטת בהנהלת המשא ומתן עם הממשלה הבריטית. בקשתו היא שלא יאסרו עליו לנהל משא־ומתן עם ממשלה זו, כדי שאפשר יהיה לברר מהן הצעותיה. במקרה הצורך, אמר,

יובאו הצעות אלו בפני קונגרס ציוני מיוחד. דר. חיים גרינברג, מנהיג „פועלי ציון" האמריקנים, הביע אהדה רבה לחלוקה. הוא אמר כי חוץ מתכנית החלוקה אפשר לראות שלוש דרכים אחרות לפתרונה של ארץ־ישראל, ואולם גם אחת מכל אלו אין לראות בה פתרון מעשי. רבי אבא הלל סילבר, שעמד בראש הסיעה שהתנגדה לשתי ההצעות כאחת אמר שבמקרה שהקונגרס יחליט שיש להשתתף בוועדה חייבים יהיו נציגיו לעמוד על התכנית הישנה, תכנית „מדינה יהודית בכל ארץ־ישראל". כל הצעה אחרת יש להעמיד להחלטה בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית.

השאלה לא עמדה להצבעה אלא בערב האחרון של הקונגרס, בשעה מאוחרת אחרי חצות.

בינתים השתמשו בלחץ חזק למדי כדי להשפיע על החלטתם של נציגים שהססו ולא החליטו לאיזה צד יתנו את קולם.

תקרית אחת שארעה שעה קצרה לפני ההצבעה יש בה ללמד על הססנותם של צירים רבים בעניין זה. יוסף גרינליף, האחראי למשלחת ציוני ארה"ב, נוכח כי בנימין רבלסקי, ציר מבוסטון, התכוון לשנות את עמדתו ולתמוך במקום בסילבר בסיעת וייצמן. הוא ישב בין רבלסקי וביני וניסה לשכנע אותו להשאר נאמן לתכניתו התוקפנית יותר של דר. סילבר. משמאלי ישב ציר אחר מבוסטון, אליהו סטון, שבמשך ימים רבים היה מחסידיו המובהקים של וייצמן. הפעם החליט סטון לתמוך בסילבר, אף על פי שמצדדים שונים לחצו עליו לשמור אמונים לדר. וייצמן.

„רק בתנאים יוצאים מגדר הרגיל", אמר סטון, „הייתי מעלה בדעתי שאוכל לתמוך במישהו פרט לדר. וייצמן, שבו תמכתי במשך כל השנים האלו. ואולם אני יושב כאן ונזכר בחיילים הבריטים המזוינים במכונות יריה, שפרצו ליגור ולעשרות קבוצים אחרים. אני נזכר כיצד הרסו בדם קר את אשר נבנה בעמל של שנים ובקרבנות רבים. אני נזכר במאסרם של מנהיגינו הציונים ובכל ההבטחות שבריטניה הפרה, אני נזכר בכל נסיונותיה של בריטניה להשפיל את יהודי ארץ־ישראל, אך משום שהם יהודים — ואני מרגיש שאין אני יכול לצעוד לצדו של דר. וייצמן. עלי להביע את התמרמרותי על הבריטים. עלי להצביע בעד עמדתו של דר. סילבר".

ואולם למרות כל המאמץ שנעשה בכדי לשכנעו נתן רבלסקי את קולו לדר. וייצמן. בעשותו כן מצא את עצמו בין המעט, שכן רוב צירי ציוני ארצות הברית, וביניהם גם אלה שבדרך כלל היו מאוהדיו של דר. וייצמן, הצביעו בשעה גורלית זו בהסטוריה הציונית בעד מדיניות תקפנית יותר.

מעניין לציין, כי אנשים רבים אשר בכינוס הציוני האמריקני שנערך בקליבלנד ב־1921 היו מתנגדיו המושבעים של וייצמן, נמנו עתה על תומכיו — בין אלה היו דר. וייז ורוברט סולד. ידידיו של מר סולד, זוכרני, התחננו לפניו שיחזור לבית־המלון שלו כיון שלקה בהצטננות קשה שתקפה אותו באולם המלא רוח פרצים שבו התכנס הקונגרס. ואולם מר סולד לא הסכים בשום אופן לעזוב את המקום לפני שיצביע בעד עמדתו של דר. וייצמן. בהמשך הישיבה הצליחו ידידיו של סולד לשכנע את נורמן ג'יקובס, ציר מבריטניה, שהיה היחידי מבני הארץ הזאת שהתנגד לוייצמן, לעזוב את האולם ביחד עם סולד, כדי שמאזן הכוחות לא ישתנה בעקב עזיבתו של סולד. לרעם מחיאות כפים עזבו שניהם את האולם.

כל אותו ערב היסטורי ישב דר. וייז עטוף בצעיף עבה, שכן גם הוא לקה בהצטננות בשעת הישיבות וגם הוא מאן לעזוב את האולם בטרם תום הישיבה ובטרם שהצביע בעד עמדתו של דר. וייצמן. שבוע קודם לכן, שעה שנאם על הנושא „חמשים שנות ציונות", הזכיר דר. וייז לצירים אשר השתתפו בקונגרס הציוני העולמי השני שהתקיים בבאזל ב־1898, כיצד הוא מילא באותו קונגרס תפקיד של מזכיר באנגלית. דר. וייז קרא ליהודי ארץ־ישראל „להתנגד, להתנגד לדכוי אחינו, ואולם לא להניח למעשינו להכתים את ההסטוריה הארוכה והנקיה שלנו. אם לא נתחשב בערכים המוסריים הגבוהים של הציונות", הזהיר, „יש סכנה שהציונות תשקע לרמה של לאומנות בלתי מרוסנת."

ביום ראשון, 15 לדצמבר, הזהיר לואיס ליפסקי את הצירים כי „הסרוב להשתתף בוועדת לונדון עלול ליצור גורמים שיחריבו את כל שהשיגה התנועה הציונית במשך המשים השנים האחרונות". מאיר גרוסמן, חבר „מפלגת המדינה היהודית", המליץ על מנוי ממשלה יהודית זמנית בארץ־ישראל וטען שיש לבטל את הוועד הפועל הציוני העולמי. יעקב חזן, ציר השומר הצעיר, דרש יצירת „מדינה דו־לאומית בארץ־ישראל תחת פקוח שלוש המעצמות הגדולות (הכוונה, כמובן, לארצות־הברית, בריטניה ורוסיה). כנגד עמדתו של חזן דיבר יצחק טבנקין, מ„אחדות העבודה" שיצא בהתקפה גם על תכנית החלוקה וגם על בריטניה.

ההצבעה נסתיימה בנצחונה של „הסיעה התקפנית", שמנהיגה היה דר. אבא הלל סילבר. אכן, במידת מה יש לזקוף נצחון זה לזכותם של דניאל פריש ודר. משה סנה שהצליחו לרכוש את שש־עשרה הקולות של קבוצת „אחדות העבודה", דבר שהכריע את הכף. באותם הימים עדיין נמנה סנה

על הציונים הכלליים. (באוקטובר 1954 הצטרף למפלגה הקומוניסטית). הודות למאמציו של סנה זכתה סיעת סילבר ב־171 קולות בעוד שסיעת וייצמן זכתה ב־154 קולות.

לקונגרס הציוני העולמי העשרים ושנים באו מפלגות המזרחי, הרבי־זיוניסטים, השומר־הצעיר ופועלי־ציון, בדעה מגובשת וברורה. לעומת זאת בתנועת הציונים הכלליים נתגלעו חילוקי־דעות רציניים. יסודות שונים בתנועה זו נקטו בגישות מיוחדות להם והציגו לעצמם מטרות משלהם, ורק אחרי כמה ימים סוערים ולילות נדודים הצליח דר. ישראל גולדשטין לאחד את הסיעה החשובה הזאת לגוף אחיד, שנקרא „ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים". דר. גולדשטין נבחר להיות נשיא הארגון. אכן, גם בקונגרסים קודמים נעשו הנסיונות ליצור ארגון מאוחד אשר כזה מתוך היסודות השונים שהרכיבו את תנועת הציונים הכלליים. ואולם רבי גולדשטין היה הראשון שעלה בידו ליצור התאחדות ברת־קיימא, הפועלת עד היום הזה.

בשיא הקונגרס נפטר יעקב פישמן, ציוני ותיק, עתונאי אידישאי מארצות־הברית, וחבר הוועד הפועל, אשר במשך יותר מעשרים וחמש שנים היה מחסידיו הנאמנים של דר. וייצמן. הוא מת בבית מלון בבאזל וכעבור חדשיים, בפברואר 1947 העבירו את עצמותיו לישראל. הייתי אחד מידידיו אשר ליוו אותו לבית מנוחתו בירושלים.

בתחילת אותה שנה, בכינוס הארבעים ותשעה של ציוני ארצות־הברית, הגן לואיס ליפסקי על ההחלטה שהחליטה הסוכנות היהודית באוגוסט ואמר „הרינו מתפעלים מהחוש המציאותי שנתגלה בפגישת הוועד־הפועל בפריז. הרינו עומדים בפני שתי דרכים: להלחם עם אנגליה מלחמה שאין לה קץ או למצוא דרך שתאפשר ליהודים לחיות חיי שלום בארץ־ישראל.

על הדבר הזה השיב אבא הלל סילבר בנאום הנעילה שלו: „עלינו לעמוד בכל תוקף על כך שהציונות איננה תנועת הגירה או תנועת פליטים, אלא תנועה שמטרתה לבנות מדינה יהודית למען העם היהודי בארץ ישראל. הסיסמה הקלאסית של הציונות איננה מלמדת כיצד למצוא בית למאה אלף פליטים יהודים. סיסמת תנועתנו היא — מדינה יהודית. סבור אני, ודומני שרוב היהודים גם בארצות הברית וגם בישראל מסכימים עמי, שבמקרה הצורך יהיה עלינו ללחום בבריטים, ואם גם לעולם. אין להתעלם מהעובדה שהציונות הגיעה לשלב מדיני וצבאי חדש, אחרי שניערה מעליה

את כל נעימות הפשרה והויתורים, שכמעט הביאו לידי כך שבריטניה תטיל את כל הבעייה הארצישראלית אל חיק האו"ם.

במוצאי שבת ערכה הקהילה היהודית של באזל קבלת פנים לכבוד צירי הקונגרס, שבה היו דר. חיים וייצמן ודר. סטפן ס. וייז הנואמים הראשיים. דר. וייצמן סיפר לקהל שומעיו, כי בשעת הקונגרס הציוני העולמי השני, היה לצרפו. הדבר החשוב ביותר שתמיד נבנה תחילה היה מגדל המים, על הסדר באולם. הוא ניגש לקבוצת צירים מרוסיה ולתמהונו נוכח שהיא מנהלת ישיבה משלה, שבראשה עומד מנחם שינקין. שינקין ביקש מוייצמן, שבאותם הימים היה איש צעיר, שיניח להם שעה קלה עד שיסיימו את ישיבתם. ואולם וייצמן סרב לעשות זאת באמרו שהדבר מפריע לישיבה הכללית ולנשיא העומד על הבמה. אותה שעה הוציא שינקין מכיסו פעמון קטן וצילצל בו, לסמל את סיום הישיבה.

פרק לט.

הישיבה הכללית שהתקימה בערב ב־14 בדצמבר 1946, נערכה באותו „קאזינו" שבו התקיים הקונגרס הראשון לפני יובל שנים. בקונגרס 1946 שימשו צעירים שבאו ממחנות הסגר שונים באירופה בתור סדרנים. באחד הימים שמעתי שאחד מהם מספר על מחנה ההסגר צ'ינו צ'יטו, שהיה בקרבת רומא, ששם ישבה אחיינית שלי וילדיה עד שהגיע זמנה להפליג לארץ־ישראל. כאשר חקרתי את הצעיר על אודותם, אמר: „כן, פגשתי את אחייניתך, אבל עכשיו אין היא נמצאת עוד במחנה. היא וילדיה ורבים אחרים נמצאים באי קפריסין. הם עזבו את אירופה בספינה „ברכה פולד", ואולם הבריטים עצרו את הספינה לפני שהגיעה לחיפה וכל הנוסעים נשלחו לקפריסין."

מבאזל נסעתי לירושלים, ואחרי משא־ומתן קשה ומסובך עם ממשלת המנדט עלה בידי לקבל רשיון לבקר בקפריסין. הייתי המבקר הראשון שהגיע למחנות קפריסין. בשעת בקורי עצורים היו שם יותר מ־8000 פליטים יהודים. רובם באו לארץ־ישראל באניות שנקראו „ארונות קבורה", שלדי ספינות שבאמצעותן לחמו בהסגר הבריטי, לפעמים בהצלחה ולפעמים בלא הצלחה, כפי שהעיד מספרם הגדל והולך של העצורים בקפריסין. אכן, כמה

חדשים אחרי בקורי גדל מספרם עד 33.000, למרות העובדה שברעננה ובמקומות אחרים בארץ־ישראל עמדו צריפים חדשים שנבנו על ידי הסוכנות היהודית והוצעו לממשלה הבריטית כדי להשתמש בהם בתור מחנות פליטים, תחת פיקוחה של הממשלה הבריטית, שלא תשחרר מהם אלא 1500 איש בכל חודש. הבריטים דחו את ההסדר האנושי הזה והעדיפו לשלוח את האומללים האלה למחנות קפריסין, להיות מופקרים לגשמי החורף שהציפו את אהלי הבד ולשמש הקיץ הלוהטת אשר שדפה את האדמה ואת כל אשר עליה.

למרות האמצעים שנקטה בהם בריטניה כדי להגביל את הקשר בין הישוב ובין עצורי קפריסין, שמרה ה„הגנה" על מגע מתמיד עם האי והצליחה לארגן את חיי המחנות ולדאוג לכך שהעצורים לא יפלו ברוחם. כל אניה שהביאה עמה עצורים כללה כמה אנשי „הגנה" בעלי נסיון והכשרה מיוחדת. מהם שימשו כמורים, אחרים דאגו לבריאות הגופנית והנפשית, ועבדו כפסיכולוגים, מומחים לתברואה, יועצים וטרפיסטים. ואולם חשובה מכל היתה העובדה שהם הצליחו, ממש תחת חטמם הרחרחני של הבריטים, לבנות תעלה שהובילה אל הים. שם נפגשו עם סירות קטנות שה„הגנה" שלחה אליהם מהארץ, ורבים מהצעירים והצעירות האלה חוזרים היו ומגיעים ארצה על מנת לשוב לקפריסין בספינת עצורים חדשה, כדי להתחיל מחדש בעבודת שיקום הפליטים החדשים שהגיעו למחנות.

למרות שיטת הקשר היעילה הזאת, מעוניינים היו כל תושבי הארץ לקבל דרישות שלום מקפריסין, וידיעות שיהיה בהן לשפוך אור על שלום העצורים. כאשר חזרתי לארץ־ישראל, הוזמנתי על ידי יוסף הפטמן, נשיא אגודת הסופרים היהודים, ועל־ידי מר דנציגקורן, מזכיר האגודה, להשתתף בקבלת־הפנים שבה נתבקשתי להביע את רשמי על מצב המחנות בקפריסין, וכמו כן להביע דברי־הסברה בקשר להתרחשויות החדשות בהסתדרות הציונית באמריקה. ראיתי זאת ככבוד גדול לעצמי, כי דרך כלל אין האגודה הזאת נוהגת לערוך קבלות־פנים אלא לסופרים בלבד.

נסעתי לקפריסין בעיקר כדי לראות את אחייניתי ואת שני ילדיה. הם היו היחידים שנותרו מכל משפחתנו באירופה, והנסיונות שלהם ושל אלפי אומללים אחרים בני ברזאני, אשר היו קרבנות ההשתוללות הנאצית, סיפקו בידי חומר לכמה ספרים גדושים ספורי זוועות. תודה מיוחדת חב אני לצ׳ארלס פסמן, נציג הג׳וינט בירושלים, על שעזר לי להשיג אשרה לקפריסין.

כאשר הגעתי לשם נוכחתי כמה הרבה הג'וינט לעשות למען שיקום חייהם של אלה שנותרו בחיים, אך כדי לנדוד ממחנה הסגר אחד למשנהו.

ואולם למרות אכזבתם הקשה על כך שנאלצו לעזוב את חוף ארץ־ישראל עם הגיעם לשם, עזה היתה התקוה שפעמה בלבם. הם כינו את המחנה שלהם „ערב ארץ־ישראל", בידעם כי הפעם אך נדחתה שעת גאולתם וכי סופם להגיע אל מטרתם. ביקרתי אותם בסוף ינואר, שעה שעונת הגשמים היתה בכל תקפה, ובכל זאת מצאתים שותלים גנים קטנים של ירקות ופרחים לפני אהליהם המוצפים מים.

אפשר אולי לומר שהמלאכה הקשה ביותר שצריך היה לעשותה על האי, ארגון פעולות הג'וינט, נעשתה על ידי אחד האנשים המוכשרים ביותר שהיה לי הכבוד לפגוש בחיי. מוריס לאוב, נציג הג'וינט, חייב היה להלך בנתיב הצר שבין השלטונות הבריטיים ובין העצורים; הוא נמצא במצב עדין ביותר וידע להשתמש בשלטון המוגבל שהיה בידיו לטובת המחנה, דבר שבתנאים אלה אפשר היה להשיגו אך ורק על ידי התנהגות שיש עמה גם זהירות, וגם אהדה והבנה.

אחת הבעיות העיקריות שעמדו בפניו קשורה היתה, עד כמה שתמוה הדבר, בקבוצה של צעירים וצעירות מארצות־הברית, צרפת ואנגליה, אשר החליטו, כנראה מתוך איזו תשוקה של „הקרבה עצמית" להעמיד פנים כאלו הם פליטים מאירופה שבאו לארץ־ישראל באניית פליטים. במקרה שלאומיותם היתה מתגלית נשלחים היו לארצותיהם תיכף ומיד. בשעה שניסה לאוב לחפות עליהם ולעזור להם להסתיר את לאומיותם לא רק שהעמיד את עצמו בפני אפשרות של אבוד משרתו, אלא שהיה בכך גם לערער את עמדת הג'וינט באי קפריסין. אין צורך לומר שאנשים אלה גרמו קשיים גם בשל עצם העובדה שבגללם נצטמצמו מנות המזון שגם בלאו הכי זעומות היו ביותר. אכן, המצב בכללו קשה היה, ואולם לגודל המזל בא הכל על מקומו בשלום, ולמרות המעמסה הנוספת והחרדה המרובה עלה בידי לאוב להמשיך בעבודתו היעילה בלא שום תקלה.

בינתים התקרבה ועדת השולחן העגול, בלונדון, לסוף שלא הוכתר בהצלחה. פרטי תכנית בוין, כפי שהוצגו בפני הערבים והיהודים, נתגלו כעוינים את האינטרסים של היהודים יותר מכל התכניות הקודמות של הספר הלבן וכיוצא בזה. תכנית זו עתידה היתה להוריד את המדינה העברית מעל הפרק, להקפיא את היהודים בתור מעוט בארץ־ישראל, לבטל את

המנדט, לשלול מהסוכנות היהודית את כוחה, וכעבור שנתיים לתת את העליה היהודית בידיו של הנציב העליון.

לא רק שמנהיגי הציונות דחו בכל תוקף את תכנית בוין אלא שבגללה נגרם קרע בפרלמנט הבריטי. המזכיר הקולוניאלי ארתור קריץ־ג'ונס התייחס באהדה לתכנית החלוקה. לעומת זאת, ראש הממשלה קלמנט אטלי, שנשען במידה רבה על בוין, אשר נחשב „האיש החזק" בממשלת הלייבור, עשה את אשר ביכולתו כדי להכשיל את הצעתו של קריץ־ג'ונס, ובינואר 1947 הצהיר בוין כי הוא מציע למסור את בעיית ארץ־ישראל לידי האו"ם.

בד בבד עם הדברים האלה נתחזק לחץ הבריטים בארץ־ישראל. במו עיני ראיתי תקריות רבות, אשר תוכננו בזדון לעורר את זעמם של היהודים, והוכיחו בעליל כי הבריטים רוחשים כלפיהם רחשי בוז. בתחילת פברואר 1947, למשל, הזמינני צעיר אחד, חבר־ללמודים לשעבר של בני, לראות מגרש נאה בקרבת תל־אביב, שהממשלה הבריטית אמרה לבנות עליו קלוב לחיילים משוחררים. כשהגענו למקום נעצרה המונית שלנו על ידי שני חיילים בריטים, אשר דרשו שנראה להם את הדרכונים שלנו. הדרכון שלי הוחזר לי אחרי בקורת שטחית, ואולם הצעיר ששרת בצבא הבריטי בצפון אפריקה, והשתתף בחזית איטליה בתור חייל בבריגדה העברית, ושוחרר בכבוד עם תום המלחמה, נחקר לפני שהחזירו לו את ניירותיו חקירה מדוקדקת. התבוננתי בו, חסר־אונים, שעה שכעסו גאה בו, וכאשר הקשבתי לדברים שאמר באותו ערב, כשנתן פורקן לכעסו וטען כי לעולם לא תתן בריטניה את הסכמתה להקמת מדינה יהודית, התחלתי מבין כיצד קרה הדבר שצעירים רבים, שאולי אינם שולטים ברוחם יפה כמותו, הצטרפו לקבוצות קיצוניות שניסו להחזיר לבריטים מידה כנגד מידה.

זוכר אני תקרית אחרת שאירעה בתחרות כדור־רגל, שנערכה על הכרמל בין קבוצת „הפועל" וקבוצה אורחת של שחקנים מקצועיים הונגריים. מיד אחרי שהסתיים המשחק הקיפו מאות חיילים בריטים את שדה המשחק והחלו בחיפוש נשק שיטתי. שום נשק לא נמצא, ובכל זאת נעצרו שלושים ושש צעירים למשך לילה אחד על יסוד טענות שוא, שלא המציאו אותן אלא כדי להעליבם ולהעלות בהם חימה.

כעבור יומיים השתתפתי בתפילת השבת שנערכה בבית־הכנסת ישורון, שברחוב המלך ג'ורג' בירושלים, וכאשר יצאתי משם, שעה קצרה לפני תום התפילה, ראיתי משאית צבאית גדולה, עמוסה חוטי תיל, שחנתה מול בית הכנסת, ליד פתח בניין אחד שהבריטים הפכו אותו לקלוב של קצינים.

כמה חיילים עסקו בפריקת חוטי־התיל ועריכתם סביב הבניין. כאשר דיברתי עם הקצין הממונה, שגם הוא אך מילא פקודה מגבוה, הגעתי לידי מסקנה שפעולה זו אינה נובעת לא מתמימות ולא מבערות. כוונתה היתה להרגיז את היהודים ולעוררם למעשי איבה, לא רק על ידי הפגנת סמל השלטון הבריטי אלא על ידי בזיון נואל של השבת בקרבת המרכז הדתי הצבורי הגדול ביותר בירושלים. פעולה זו אמנם גרמה לתגובה שנתכוונו לה. כעבור כמה שבועות, כשכבר הפלגתי בספינה „סטורינה" בחזרה לארצות־הברית, הודיע מקלט הרדיו של האניה כי אנשי המחתרת היהודית פוצצו את קלוב הקצינים, וכי ששה קצינים מצאו את מותם.

אכן, לכך בעצם התכוונו הבריטים. הם היו מעוניינים לגרום לידי תקריות מעין זו, ומוכנים היו בחפץ לב להקריב לשם כך כמה אנשים, שכן כל תקרית כזאת היה בה לחזק את טענתם שהישוב היהודי בארץ־ישראל הוא בלתי ממושמע, בלתי אחראי, בלתי ראוי לשלטון עצמאי, ובלתי ניתן לרסון, אלא אם כן ינקטו נגדו באמצעים חמורים. כל תקרית מעין זו עזרה לבריטניה לאשר את טענתה ואת טענתו של העולם הערבי אשר תחת שלטונה, אשר אמרה כי היהודים אינם מגינים על עצמם אלא נוהגים בתוקפנות. זה היה אחד הפרטים שבריטניה מעונינת היתה להדגישו בפני האו"ם, וכל התפרצות מצד היהודים עזרה בידיה לעשות זאת.

למרות אי השקט ואי הבטחון לא קפאה ארץ־ישראל על שמריה. העליה „הבלתי ליגלית" התגברה, אף על פי שקרו דברים שלא ישוערו, כגון תפיסתה של אניית הפליטים „חירות" אשר נשאה 950 עולים, שנאלצו, אחרי שהוכו באכזריות, לעבור לאניה אחרת ולהפליג לקפריסין. בכל זאת הגיעו בכל יום ארצה אניות חדשות, ורבות מהן הצליחו להשתמט מעיני משמר הצי הבריטי.

גם בדרכה של ההתיישבות הוצבו מכשולים חמורים. ואולם אף על פי שהצבא הבריטי שלט בארץ שלטון בלתי מוגבל, אף על פי שהיא נאלצה כמעט בכל יום לשאת בעולו של מעצר־בית שנמשך משבע בערב ועד שש בבקר; שאלפי חיילים בריטים שמרו על הכבישים וערכו חיפושים בכל אוטובוס ובכל רכבת שנסעו בהם נוסעים יהודים; אף על פי שנעשו כל המאמצים להחניק את הישוב מבחינה כלכלית, פוליטית וסוציאלית — בכל זאת נמשכה העבודה החיונית ונעשתה כתיקונה.

בימים שקדמו לעזיבתי את ארץ־ישראל נוסדו במקומות שונים בארץ כמה קבוצים חדשים, ביניהם שלושה קבוצים בנגב. נוכח חפצה של בריטניה

להפריד שטח זה מארץ־ישראל היהודית, שנתגלה בהצעת החלוקה שלה, חשוב היה ביותר להקים בו נקודות יישוב, שכן, לולא היתה כל התיישבות בנגב לא היו ליהודים כל סכויים לזכות בשטח ארץ זה, הגדול באופן יחסי. ואולם אחרי שנוסדו מושבים במקומות שונים בנגב ואחרי שהיהודים הצליחו להסיג את גבול המדבר, היה יסוד להניח שלא על נקלה אפשר יהיה לבטל את דרישתם לכלול את השטח הזה, השומם ואם גם פורה בכוח, בגבולות המדינה היהודית, תהיה אשר תהיה.

מאחר שבעיית ארץ־ישראל הובאה לדיון בפני האו״ם, חשוב היה ביותר שזכויות היהודים בנגב יהיו דבר של ממש ולא ענין עקרוני בלבד. בשבוע האחרון לשהייתי בארץ־ישראל זכיתי להיות עד לייסודה של אחת הנקודות אשר יש בהן להבטיח לנו דריסת רגל בנגב. נקודה זו היתה ״מבטחים״, שנוסדה בדרום השממה על ידי מפלגת הציונים הכלליים. המתיישבים, צעירים בני עשרים ואחת, עשרים ושתים, היו רובם ככולם פליטי אירופה.

הנקודה התארגנה באירופה, בתחילת המלחמה, בשעה שחבריה, שעדיין היו כמעט ילדים, היו פרטיזנים שנלחמו נגד הנאצים. ב־1942 הצליח חלק מהקבוצה להגיע לארץ־ישראל, וכעבור שנתיים הצטרפו אליה חברים נוספים. יתר חברי הקבוצה שנשארו בחיים נמצאו בשעת היווסד הקבוצה בקפריסין, וציפו להזדמנות להצטרף אל חבריהם שבארץ־ישראל.

מתוך הכרח, ובהתאם ללקח שנלמד מנסיונות קודמים ומרים של התנגשויות הן עם הערבים והן עם הבריטים, נתפתחה שיטה מיוחדת של ייסוד נקודות כגון זו. כל דבר שאפשר היה להביאו מוכן למקום, נבנה קודם לכן והועבר אל הנקודה בשלמותו ושם צרפו במהירות ככל האפשר את כל שניתן היה לצרפו. הדבר החשוב ביותר שתמיד נבנה היה תחילה היה מגדל המים, ששימש גם כמגדל־מצפה שממנו אפשר היה להבחין בהתקרבות קבוצה עוינת של ערבים או חיילים אנגלים. אחרי כן נבנה היה אולם גדול — דרך כלל היה זה חדר־האוכל, ששימש גם לשיכון כללי עד שנבנו יתר הבנינים. במקרה הצורך שימש חדר־האוכל גם למטרות בטחון. בה בשעה מקיפים היו את הנקודה בגדר תיל. כל זה נעשה תוך שעות מספר וכך מוכנה היתה הנקודה כבר מתחילת היווסדה לעמוד בפני התקפות האויב.

בימיה הראשונים של ההתיישבות החקלאית נהגו להקדיש לכל הדברים האלה יום תמים, שעל פי רוב הסתיים בחגיגה. ואולם ייסודה של ״נבטים״, והדבר אפייני היה לאותם הימים, לא נמשך אלא שעות מספר. סימני החפזון ניכרו בכל, שכן המתיישבים לא יכלו לעשות אלא את הנחוץ ביותר והאורחים

שיצאו לדרכם השכם בבוקר חייבים היו להחל בנסיעה הארוכה והמייגעת באוטובוס, כדי להגיע לביתם לפני שעת העוצר.

בדרך ל„נבטים" ראיתי שיוסף סרלין, (שכעבור זמן היה שר הבריאות) מחזיק על ברכיו ארגז. שאלתיו מה יש בו ועל כך השיב לי משה קול, מנהל לשכת עליית־הנוער של הסוכנות היהודית, שאותו ארגז מכיל את אמצעי הקשר של הקבוץ עם העולם התרבותי — מקלט רדיו, מתנת הציונים הכלליים בארץ־ישראל.

עם התפרצות מלחמת השחרור בישראל ופלישת מצרים לנגב נאלצו אנשי „נבטים" לעזוב את הנקודה, אך חמשה־עשר חדשים אחרי היווסדה. מבחינה איסטרטגית היה מקום זה מסוכן מאד, ומשום כך הוחלט להעביר את תושבי „נבטים" ל„ניצנים", הקבוצה הראשונה של הציונים הכלליים שהתיישבה בנגב.

פ ר ק מ.

פרק הזמן שבין ינואר ובין סוף אפריל 1947 גדוש היה מתיחות עזה. הגורל נחרץ. ארנסט בוין החליט למסור את ההכרעה בעניין ארץ־ישראל לידי האו„ם, „ללא שום המלצות." פרוצדורה זו כרוכה היתה בדחיות רבות עד אין קץ והשתמטויות רבות, ותפקידה היה לפלס את הדרך להארכה בלתי מוגבלת של שלטון הבריטים בארץ־ישראל, שאין בצידה אפילו ההתחייבויות המוסריות הקשורות במנדט. ממשלת ארצות־הברית (כלומר, הנשיא טרומן ורבים מחברי בית־הנבחרים שהתייחסו לעניין הציוני באהדה) פנו אל ממשלת בריטניה בדרישה להגיש נוסחה ברורה של תכניותיה לגבי ארץ־ישראל; דעתם היתה כי עניין זה מחייב החלטה סופית ולוא רק לשם הגנה על הפרסטיז'ה של האו„ם, בתור גוף בינלאומי.

ואולם איש לא יכול היה לומר אל נכון אם האו„ם יקפיד על כך שתתקבל החלטה ואם תדאג, במקרה שתתקבל ההחלטה, שזו תוצא לפועל. כמעט אי אפשר היה לצפות שארצות־הברית ורוסיה, שלגבי כל דבר אחר נקטו עמדות שונות ומתנגדות, תהיה להן גישה דומה בעניין זה. איש לא הטיל ספק בכך שבריטניה מסרה את בעיית ארץ־ישראל לידי האו„ם בכדי ליצור בלבול ומבוכה, ושהיא תעשה את כל אשר בידיה כדי שאי הבטחון יימשך

בארץ־ישראל. דבר זה נתאשר, אם זקוק היה לאישור, על ידי המלים שהביע הלורד הול, הלורד הראשון של הצי הבריטי, שבוע לפני פתיחת הישיבה הכללית שהתקיימה ב־28 באפריל. לורד הול הצהיר שממשלת הלייבור לא תציית לכל החלטה שלא תעלה בקנה אחד עם החלטותיה הקודמות בעניין ארץ־ישראל.

אכן, היהודים לא נזקקו לגילוי־דעת ציני זה כדי לעמוד על כוונותיה של בריטניה. נסיון יומיומי של יותר מעשרים וחמש שנים, אשר כלל צביעות והפרת הבטחות ואשר הגיע לשיאו שנה קודם לכן, בשעה שבוין דחה את הצעותיה של וועדת החקירה האנגלו־אמריקנית, שימש להם אזהרה מספקת לגבי הצפוי להם. בוין גמר בכל תוקף למנוע את היהודים מלעלות לארץ־ישראל, וכדי לבצע את החלטתו זו לא נרתע משום דבר. הוא כתב מכתב אישי לשר החוץ הצרפתי גיאורג בידו, שבו ביקש ממנו למנוע את היהודים מלהפליג לארץ־ישראל מנמליה של צרפת. הפצרות מעין זו שיגר גם לממשלות איטליה, פולניה, וארצות אחרות שיש להן נמלים. הדעות שהביע בעתונות והדו"חות הממשלתיים שמסר גדושים היו הערות אנטישמיות. התנהגותו בדרך כלל נתנה יסוד להניח שהנו אדם הנרדף, כדוגמת היטלר, על ידי שנאה עיורת ובלתי הגיונית כלפי היהודים.

ואולם, על אף כל שפלותו וזדונו לא עורר בוין ביהודים דאגה רצינית עם התקרב הישיבה הכללית של האו"ם. הכל הכירו אותו; נטיותיו, מצבי־רוחו, ותגובותיו צפויים היו מראש ואפשר היה לנחשם בדיוק רב למדי. ואולם מה תהיינה תגובותיהם של חמשים וחמש האומות שתתאספנה לחרוץ את גורלה של ארץ־ישראל? האם יגיעו באי כוחן להחלטה מתקבלת על הדעת, או שמא יניחו לישוב ולמאות אלפי היהודים בחוץ־לארץ לחיות מתוך אי בטחון מתמיד ומאבק שאין לו קץ? האם בסופו של דבר יתמכו בדרישתם של הציונים למדינה יהודית, או יגזרו על היהודים לחיות בגטו בארצם הם? ואם גם תהיה תגובתם אוהדת, האם תתאים לצרכיהם הטריטוריאליים והכלכליים של היהודים — ובסופו של דבר, כיצד אפשר יהיה לחייב את ההוצאה לפועל?

נקודות אלו ואלפי אחרות הטרידו את נפשם של היהודים בשבועות שקדמו לדיוני האו"ם בעניין ארץ־ישראל, ואולם כאשר נפתחה הישיבה ב„פלשינג מידוס", ב־28 באפריל 1947, דבר אחד, לפחות, נפתר בצורה משמחת ביותר. הרוסים, אשר תמיד נהגו לפי מסורת של איבה כלפי הציונות,

העלימו את איבתם זו בישיבת האו"ם, וב־14 למאי הדהימו את העולם כולו בנקטם עמדה אוהדת כלפי מטרות היהודים.

בנאום שנשא בוועדה המדינית אמר אנדרי גרומיקו, ראש המשלחת הסובייטית (וכפי שנראה בעליל גם ה„בוס" של המשלחות לעצרת האו"ם) כי הוא דורש בכל תוקף שיכירו בשרשיהם ההיסטוריים של היהודים בארץ־ישראל ובזכותם להשתתף בדיוני האו"ם. ויתר על כן, הוא הביע את אהדתו לייסוד מדינה עברית בארץ־ישראל, במקרה שיתברר שאין כל דרך להקים בארץ זו מדינה דו־לאומית, מה שרצוי היה יותר בעיני רוסיה.

בהמשך דבריו אמר גרומיקו, כי הסוכנות היהודית זכאית להשמיע את דבריה הן בפני הוועד הכללי והן בפני הישיבה הכללית. נוסף על כך התייחס באהדה לדרישתם של ארגונים יהודים אחרים שהיו מעוניינים להביא את תביעותיהם בפני האו"ם. באותה שעה לאיש לא איכפת היה הדבר שעמדתה של רוסיה איננה נובעת מאהבה לציונות או ליהודים, אלא מהרצון להביך את הממשלה הבריטית ולהכשילה. העולם הציוני מוכן היה ומזומן להמנע מבדיקת שיני הסוס שניתן לו במתנה. מקור בלתי צפוי זה של סעד והעזרה הצפויה שנתקבלה מארצות־הברית, עודדו את רוחם של יהודי העולם כולו ועוררה בהם תקווה שסוף סוף יתגשמו תלומותיהם הנושנים.

במשך ישיבות אלו שהיתי כל העת בארצות־הברית ויום יום הלכתי להקשיב לדיונים, שהתנהלו ב„פלשינג מידוס" וב„לייק סקסס". בישיבת הפתיחה, שעה שישבתי בחברת הציונים הידועים אברהם קרומביין ואדולף אוברט, נתנה לי ההזדמנות להבחין בתמרונים ובתהבולות שנקטו בהם הקבוצות הנוגעות בדבר לפני התחלת הדיונים. השתוממתי למראה שלטונה החזק של הרוח האנטי־ציונית ותשוקתה של משלחת ארצות־הברית להשביע את רצונו של המנהיג הסורי אל קהאורי.

ואולם המזל האיר לנו פנים, אם כי בתחילה לא ניתן לעמוד על מלוא משמעות הדבר, כאשר בחרה הישיבה הכללית בדר. אוסוואלדו ארנהה מבראזיל להיות יושב־ראש. הטקט שלו, הגינותו הרבה ומוחו המשפטני החריף עתידים היו לעמוד לעזר ליהודים בשעות הגורליות שצפויות היו להם; אכן, ידענו יפה, שאם אך יתנו בידינו את ההזדמנות לפרוש את דבריו בפירוט, רכוש נרכוש את אהדתן ותמיכתן של אותן האומות, בעיקר מארצות אמריקה הלאטינית, אשר עדיין לא קבעו את דעתן ביחס לשאלת ארץ־ישראל.

ביום הפתיחה הכריז דר. ארנהה כי הוא ימסור את הבקשות לרשות־דבור שהתקבלו מההסתדרויות היהודיות בעצרת האו״ם שנבחרה באותו יום. בתברר שכוונתו היתה לסוכנות היהודית, הארגון ששימש לנו בא כוח רשמי, וכמו כן גם לארגון אופורטוניסטי שצץ בן לילה ואשר כינה את עצמו „הציונים הפרוגרסיביים והוועדה העברית לשחרור לאומי״. בימים שבאו אחרי כן, נואשנו פעמים רבות מערכם של הנאומים שנשאו דברינו. האומות הערביות, על חמש משלחותיהן, מסוריה, עיראק, לבנון, מצרים וסעודיה, ניתן להן זמן רב והזדמנויות רבות לחזור ולפרט את טענותיהן. נוסף על כך הן נהנו מתמיכתם של עמים אסיאתיים רבים. אנחנו, מצד שני, חייבים היינו להמתין עד שיגיע תורנו להשמיע את דברינו וללקט את פירורי ההזדמנויות לעזור למטרתנו — וגם אז לא היינו אלא בחינת „אורחים״ של האו״ם.

ואולם גם הפעם הכריע את המאזנים לטובתנו עצם משקל טענותינו. הציר היוגוסלבי חזר והדגיש את החשיבות שיש בכך שהאו״ם תהיה לסמל ההגינות, ופרופסור אנריק פבריגט מאורוגוואי, אחד הידידים הטובים ביותר שרכשנו לנו באו״ם, הטיל את מלוא כוחו השכלי, את כשרון הדבור שלו ואת אהדתו החמה, למערכה בעד השגת מטרתנו.

אחת הדחיפות החזקות ביותר שהצעידו אותנו לקראת הגשמת המדינה העברית היה נאומו של דר. אבא הלל סילבר בפני הוועדה המדינית בלייק סקסס. בהתאם לעתונות, הרגילה בנאומים והאדישה בפני רשמם, כבש נאום זה את תשומת לבן המלאה של חמשים וחמש אומות. דר. סילבר האיץ בחברי אונסקופ — הוועדה שנבחרה לחקור על המקום את ענייני ארץ־ישראל — לראות בעינים פקוחות ובלתי משוחדות כמה הרבו היהודים לעשות לא רק לטובת עצמם, אלא גם לטובת הערבים. כל חברי הסוכנות היהודית נכחו בהזדמנות זו — משה שרתוק, נחום גולדמן, עמנואל ניומן, וחיים גרינברג. דוד בן־גוריון, הרב זאב גולד ורוז הלפרין, חברי הוועד הפועל.

ככל דבר אחר הקשור בארץ־ישראל גרם גם ייסודה של אונסקופ לחילוקי דעות סוערים. ברית המועצות, בחשדה המתמיד בארצות אחרות ובחששה שמא תשלל ממנה האפשרות לקבוע בהכרעה הסופית בעניין ארץ־ישראל, המליצה על הקמת וועדה שתשתתפנה בה חמש המעצמות הגדולות, ונוסף על כך מדינה ערבית אחת. בוועדה כזאת יכולה היתה רוסיה להפעיל את מלוא כוחה כנגד כל דבר שלא יהיה ישר בעיניה.

ארצות־הברית, בתמיכתה הפעילה של בריטניה, דרשה שתיבחר וועדה שתהיה מורכבת מבאי כוחן של שבע ארצות ניטרליות, שאינן משועבדות לאחת המעצמות. הפשרה שהגיעו אליה אחרי עמידה ממושכת על המקח ייצגה את רוסיה במידה ידועה באמצעות יוגוסלביה, שבאותם הימים נחשבה לאחת מגרורותיה של רוסיה, שכן טרם נודע עדיין שהיא עומדת להקרע מהורתה הרעיונית. הערבים גם הם היה להם סניגור נלהב בוועדה, הוא סיר עבדול רחמן מהודו. למזלנו התייצבו כנגדו ידידים מסורים לציונות, המחוננים בכשרון דבור, כגון דר. פבריצ'ט מאורוגוואי ודר. ג'ורג' גרסיה גרנדוס מגואטמאלה. אין בכל חברי האו"ם איש הראוי מהם שייאמר עליו שהיה מאדריכליה של עצמאות ארץ־ישראל. בראש הוועדה, וגם דבר זה היה למזלנו, עמד השופט אמיל סנדסטרום משבדיה, אשר תבונתו השקטה והאנליטית ויחסו המשפטי הנאצל שמרו על ההרמוניה בוועדה, למרות נגודי הדעות החריפים שלעתים קרובות נתגלו בין חבריה. אכן, כיון שראה את התנאים בארץ כמות שהם, אי אפשר היה אלא שגישתו ההוגנת והבלתי משוחדת תובילנו למסקנה אחת ויחידה, המבוססת על האמת שאיננה מעורפלת על ידי נאומיהם של הערבים.

אחד־עשר חברי אונסקופ, ביניהם אלברטו אולוא מפרו, ניקולס ס. בלום מהארצות הנידרלאנדיות, איבן ק. ראנד מקנדה, ז'וזה בריליז' מיוגוסלביה, דר. נרסולה אנדטזאם מאיראן, דר. קרל ליסיצקי מצ'כוסלובקיה וג'והן ד. ל. הוד מאוסטרליה, נוסף לאלה שנזכרו לעיל, הגיעו לארץ־ישראל ביוני 1947, אחרי ששהו זמן מה בבירות ובלבנון, כדי להפגש שם עם נציגיהן של ארצות ערביות שונות. אחרי יובל של חברות פעילה בתנועה הציונית, לא יכולתי לשבת בנחת ולצפות בסבלנות לחדשות שהיו מסתננות מארץ־ישראל. והנה, לרגלי חתונתה של בתי, שהתקיימה בירושלים ב־26 ביוני, נתנה לי ההזדמנות להיות בארץ־ישראל ולעקוב מקרוב אחרי חקירותיה של אונסקופ.

במשך שהותה של אונסקופ בארץ־ישראל השתתפתי בכל הדיונים שהיו פתוחים לצבור, אשר התנהלו באולם י. מ. ק. א. אף־על־פי שהערבים החרימו את החקירות, בכל זאת לא נמנעו מלשלוח אליהן את נציגיהן. סיר עבדול רחמן שימש להם סנגור ראשי ונראה היה בו שהוא נהנה ביותר מחקירת השתי־וערב שערך לעדים היהודים. לא היה ספק בכך שהוא הקדיש זמן רב ומחשבה רבה לנסוח שאלות, שתפקידן היה להביא אותם במבוכה ולהפילם בפח. ואולם ככל שהיו השאלות שנשאלו מסובכות, וככל שקשה היה לספק

את האינפורמציה שנדרשה מהם, היטיבו המנהיגים הציונים להשיב ללא שהות יתירה את התשובות הנכונות.

אכן, כל מי שידע מה בקיאים המנהיגים היהודים בכל שלב של התפתחות ארצם ומה רבות ידיעותיהם בכל דבר הנוגע להסטוריה המדינית והכלכלית שלה, לא התפלאו על כך כל עיקר.

ידיעה שלמה וקרובה זו של ארצם העידה על המאמצים שהקדישו למען הכן את עצמם להתמודד עם הבעיות שעתידות היו לעמוד בפניהם בשעת היוסד המדינה העברית החפשית.

במשך אותם ימים סוערים של חקירות האונסקו"פ היתה לי פגישה עם משה קולודני, כיום משה קול, בפנסיון טן־עזר. באותו מקום פגשתי גם את דוד בן גוריון. הוא היה דאוג ביותר, ייתכן שסיבת הדבר היתה העובדה שיום קודם לכן ערך סיר עבדור רחמן, חבר אונסקו"פ מהודו, חקירת שתי־וערב בלתי ידידותית לרב הראשי הרב יצחק הרצוג, שהופיע בפני הוועדה. נוסף על כך נרגז היה בן־גוריון בגלל התנהגותם הבלתי הוגנת של הפקידים הבריטים בארץ־ישראל, אשר יום יום הטילו עוצר על הישוב או הרסו רכוש יהודי, תוך כדי חיפוש אחר נשק. אחריותו של בן־גוריון כלפי הישוב, אשר נשא אליו עינים בציפיה להדרכה, והמתיחות שבעקב ישיבות האונסקו"פ, החלו לתת את אותותיהם עליו. אכן, מאמץ קשה היה זה לנהל יחסים עם אנשי ממשלת המנדט.

בעוד עבודה זו למען ציון נמשכת והולכת, נסיתי אני בדרכי שלי למחוק את התמונה המזוייפת שצויירה על־ידי הפקידות הבריטית. הבריטים הפיצו תעמולת שקר בין החיילים כדי להקדים רפואה לכל רגש אהדה שעשוי היה להתעורר בהם כלפי היהודים ומאבקם. כדי לבטל את ההשפעה הזאת הדפסתי כמות גדולה של כרוזים, שהכילו ציטטות מהצהרת בלפור; את מכתבו של האמיר פייסל שנשלח לפליקס פרנקפורטר ב־1919; את הכרזתו של וינסטון צ'רצ'יל שפורסמה ב־1920, בדבר המדינה היהודית; את ההחלטה שנתקבלה על־ידי בית־הנבחרים של ארצות־הברית בשנת 1922; פרטים על דבר הוועדה האנגלו־אמריקנית של שנת 1924; את הדברים שאמר לויד ג'ורג' ב־1937 על דבר המושג „בית לאומי יהודי"; ובסופו של דבר, את ההכרזה שהכריזה ממשלת הלייבור הבריטית ב־1945 בנוגע לארץ־ישראל, בה הובע הרצון לבטל את הספר הלבן של שנת 1939, להסיר את הגבלות העליה ולבצע מיד כמה דברים

שיקדמו את יצירת ארץ־ישראל היהודית. בזכות הכרזה זו זכתה מפלגת הלייבור בבחירות 1945 במספר ניכר של מצביעים. מיד אחרי עלותה לשלטון לא היססה לבטל את הבטחותיה הן במלים והן במעשים.

במשך יוני ויולי הקדשתי זמן רב להפצת הכרוזים האלה בין הצבא הבריטי ובבסיסים צבאיים בריטיים שונים. את התועלת שהיתה בהם לא אוכל להעריך, ואולם במשך הזמן נתגלו פרטים רבים שהוכיחו כי רבים מהחיילים הבריטים מילאו בלא חפץ, פקודות שהיו מכוונות נגד יהודי ארץ־ישראל ואך משום שהמשמעת חייבה אותם לציית למפקדיהם.

נסיונותיה של בריטניה להתערב בתהליך החיים היומיומי של ארץ־ישראל נכשלו. מעולם אי אפשר היה לדעת מתי יפשוט הצבא על ישוב זה או אחר לשם חיפוש אחר נשק, או מתי יוכרז עוצר ומתי יבוטל. הכבישים גדושים היו משאיות צבאיות, שהובילו חיילים ממקום למקום, או אך הציגום לראווה בפני הישוב היהודי כדי לשכנע אותו שאין טעם להתנגד לשלטון המנדטורי.

ואולם למרות המתיחות הרבה, בשום פנים אין לומר כי חיוניותו וערנותו של הישוב שככו ואפילו במידת־מה. להיפך, דומה שהפעילות גברה בכל השטחים. שעה שהגעתי לארץ־ישראל ב־8 ביוני, היתה שיחת היום בארץ חגיגת המחול בדליה, שכיום הפכה לפרט קבוע בחייה של ישראל.

הכרטיסים לחגיגה אזלו שבועות לפני המאורע; ובכל זאת שיחק לי המזל והצלחתי להשיג כרטיס ביום החגיגה. יצאתי את חיפה באוטובוס שנסע לדליה, הנמצאת במרחק של שעת נסיעה מהעיר. הדרך גדושה היתה מכוניות ונאלצנו לזחול לאט לאט. במובן ידוע הזכיר לי הדבר את הכביש הראשי היוצא את ניו־יורק, לפני סוף שבוע החל בחג — ואולם ניו־יורק לא ראתה מימיה גיוון כזה של אמצעי תחבורה. אותו יום יכולת לראות על הכביש אוטובוסים, אופנועים, מכוניות פרטיות, עגלות, אופנים וחמורים — כל דבר שאפשר לעבור בו ממקום למקום. יותר מ־28.000 אנשים באו לחגיגה והצטופפו באמפיתיאטרון הטבעי שעל גבעות אפרים, בין הקבוצים עין־השופט ודליה. הכל חייבים היו להגיע למקום לפני שבע, שאז החל העוצר, ואיש לא יכול היה לצאת לדרכו לפני חמש בבוקר. במשך תשע מעשר השעות שלפנינו ישבנו בערב הצונן והסתכלנו במחולותיהם של רקדנים מעשרות קבוצים, שחוללו על רחבה טבעית וגדולה. ההצגה, שנסתיימה בשורת מחולות שבוצעו על ידי רקדנים ערבים, הדגישה, בהשפעת תנועת השומר הצעיר שהאמינה במדינה דו־לאומית, את נימת הקרבה שבין

שני העמים השוכנים בארץ, ואת הידידות שעשויה היתה להתפתח ביניהם, אלו אך מניחים היו אותם לנפשם ולגורלם, ללא הסתה והשמצות מצד יסודות המבקשים את טובת עצמם ואינם נרתעים גם מאכזריות.

פרק מא.

מארץ־ישראל נסעה וועדת האו״ם לאירופה כדי להכיר מקרוב את אסונם של היהודים שחיו על סף היאוש במחנות ההסגר. אף־על־פי שכמה מחברי הוועדה שמרו עד אותה שעה על הנייטרליות שלהם, הרי התנאים שראו עיניהם, השיחות שניהלו עם היהודים שנותרו בחיים אחרי זוועות הנאצים, החלטתם התקיפה של אלה לראות בארץ־ישראל את הפתרון היחידי לבעייתם, כל זה הביא אפילו את האוביקטיביים והבלתי רגשניים ביותר שבחברי הקבוצה לידי זעזוע אמוציונלי.

כאשר פורסם לבסוף הדין־וחשבון של אונסקופ, זמן קצר לפני ישיבות האו״ם שהתחילו בספטמבר, התברר כי שמונה מחבריה, לעומת שלושה אחרים שהתנגדו לכך, היו בעד יצירת מדינה יהודית בארץ־ישראל, שבצידה מדינה ערבית הקשורה אליה מבחינה כלכלית. בהתאם להצעה זו חייבת היתה ירושלים להיות עיר בינלאומית, מרכז קודש של שלוש האמונות. השלושה שבמעוט, שכללו את הודו, איראן ויוגוסלביה, הציעו להקים מדינה אחת פדרלית, דבר שלמעשה אין פירושו אלא שלטון ערבי תמידי בארץ־ישראל.

הציונים ברחבי העולם כולו ראו בהחלטה זו משבר שחלף בשלום. עדיין עמדו בפניהם מכשולים קשים שצריך היה להתגבר עליהם, והאקטואלי שבהם היה הצורך לרכוש לטובתם שני שלישים מהקולות בישיבתה של עצרת האו״ם שעתידה היתה לדון בעניין הצעת האונסקופ. מאבק זה, שהיה הקשה ביותר, תלוי היה בעמדתה של האו״ם, ולפי ההשערה הכללית היתה זו עמדה אוהדת. הערבים כשלעצמם לא היו עשויים להוות מכשול רציני. הישוב בטוח היה למדי שיהיה בכוחו לעמוד בפני כל קשיים שייתקל בהם מצד זה. ואולם מה תהיה עמדתה של בריטניה נוכח הרס זה של תכניותיה הערמומיות, שמטרתן בטול המנדט תוך כדי שמירה על השלטון בארץ־ישראל? וכיצד, למעשה, תתמוך האו״ם בהצעתה שלה במקרה שתקבל את

ההחלטה בדבר חלוקת ארץ־ישראל? כלום יימצא לה אומץ־הלב המוסרי הדרוש לשם בצוע החלטה כזאת, ומנין תקח את הכוח המשטרתי הדרוש לכך?

בעיקרו של דבר היתה זו שארית התקווה היהודית אשר עמדה על כף המאזנים, ואולם עם זאת היתה בכך גם משום בחינה לגבי האו״ם ולגבי יכולתה לשמש כוח המשליט שלום בעולם. הדין־וחשבון שנמסר על ידי הרוב הגדול של חברי האונסקופ כלל הצעות שקיומן אינו מצריך שום כוח משטרתי. שתי המדינות שעתידות היו לקום בהתאם לתכנית החלוקה לא היו עתידות לזכות בעצמאות שלמה אלא אחרי תקופת מעבר של שנתיים, שבה חייבות היו לנהוג לפי חוקה שיהיה בה לערוב לשלום ושנוסף לכך תפתח דרך ליצירת קשר כלכלי ביניהן.

עתונות ארצות הברית קיבלה את החלטת אונסקופ בתשואות שמחה. ארתור קרוק, כתב ה״טיימס״ בוואשינגטון כתב בעתונו, בגליון 2 בספטמבר, כי ה״סטייט דפרטמנט״ של ארצות הברית, שזמן רב התייחס באיבה למטרותיה של הציונות, התרשם ביותר מהעובדה שנציגיהן של אחת־עשרה ארצות, הרחוקות זו מזו מבחינה גיאוגרפית והשונות זו מזו במובנים כה רבים, נוטים חסד להקמת בית לאומי יהודי״. במאמרו רמז קרוק שמעתה ישנה ה״סטייט דפרטמנט״ את גישתו ויצדד בכל תוקף בעד הקמת בית לאומי יהודי. קרוק אמור היה להיות קרוב ל״סטייט דפרטמנט״ יותר מכל כתב אחר בואשינגטון ולדבריו היה משקל רב. למירע המזל שגה הפעם בהשערותיו ואולי הטעוהו במזיד. ה״סטייט דפרטמנט״ המשיך, ואם גם ביתר מתינות, בהתחשב עם דעת הצבור העולמית, ״לעגוב״ על העולם הערבי.

בינתים החלו כל הציונים בוחנים את מפת ארץ־ישראל בתשומת־לב רצינית מכל שהקדישו לה עד כה. כל אחד מאתנו ניסה להעריך את מספר התושבים שיוכלו להקלט בשטחים שהקציבה האונסקופ למדינה היהודית.

הישוב בארץ־ישראל קיבל את הדו״ח של אונסקופ ברגשות מעורבים. ההצעה שהוצעה הכזיבה רבות מהתקוות שהשתעשע בהן במשך שנים של הקרבה למען העצמאות הלאומית. ואולם הסכויים לזכות במדינה עצמאית, לזכות בשחרור מהמעמסה המדכאת של המנדט, ולהיות מסוגלים, לבסוף, להביא הביתה את אחיהם האומללים היושבים במחנות מוקפים גדרות תיל בקפריסין ובאירופה — סכויים אלה היה בהם כדי להרנין את הלבבות.

שינוי הלך הרוחות בחוגי הפקידות הגבוהה של ארצות־הברית (פרט לנשיא טרומן) גרם לנו דאגה. העזרה שציפינו לה הוענקה לנו יום אחד ונחסכה מאתנו במשנהו. בעודנו ממתינים לפתיחת ישיבות האו״ם שהחלו

בספטמבר, זעזעו ארץ ושמים כדי לרכוש את הכוח הדרוש להצגה הסופית. בכתבו על הטרגדיה האמריקנית ב„דה ניו פלשתיין" ב־5 בספטמבר 1947, היטיב הארולד ריבלוב להגדיר את רגשותיהם של יהודים ונוצרים, ציונים ובלתי ציונים, בהעירו כדלקמן: „יחסם של הרוסים ידוע לנו, לפי שהובע על ידי מר אנדרי גרומיקו בשעה שדובר על החלוקה בחודש מאי. אשר לאמריקה, הנה משחק הפוקר המדיני שהיא משחקת יתכן שהיתה בו פקחות ידועה בשעת הישיבה המיוחדת שדנה בארץ־ישראל, כאשר הכל הסתירו את קלפיהם. ואולם כל משחק פוקר מגיע לסיבוב האחרון, שבו מגלים את הקלפים. סיבוב אחרון זה ממשמש לבוא".

אכן, אותו „סיבוב אחרון", לא היה אלא מערכה פסיכולוגית ופוליטית, שבה היה עלינו להפגין את כוחנו, להסתיר את חולשתנו ולמצוא עצה להשתמש בכל יתרון שהיה בידינו. עד כמה שמוזר הדבר, בפרק זמן זה של דיונים, ויכוחים והסוסים, היתה לנו בריטניה לעזר. מדיניותה האכזרית כלפי ההגירה ואמצעי הדכוי שהיא התמידה לנקוט בהם בארץ־ישראל עוררו כלפינו את אהדתו של כל העולם כולו וזיכו אותנו בעזרה רצינית מצד צדדים שונים בשעה שבאנו לתבוע את זכויותינו.

דוגמה טיפוסית לאיולתה של בריטניה היא תקרית א. ק. „אקסודוס". ספינה רעועה וישנה זו שלא נבנתה אלא בשביל מלאכות שונות הנעשות בקרבת חופי אמריקה, הפליגה בתחילת יולי 1947 מדרום צרפת לארץ־ישראל. על ספונה היו 4620 גברים, נשים וילדים, אשר נואשו מהתקוה שישחררום ממחנות ההסגר שעל אדמתה השנואה של גרמניה, והחליטו לשחרר את עצמם בכל מחיר. אחרי שבוע שעשתה על פני הים נתקלה הספינה במשמר ימי בריטי ונפגעה קשות על־ידי הספנים הבריטים. במערכה זו נרצחו אמריקני אחד מאנשי הצוות, ויליאם ברנשטין, ושנים מהנוסעים. בהגיעם, בלווית המשמר, לחיפה, נפגשו הפליטים בצו בריטי חדש. הם לא עמדו להשלח לקפריסין, כמקובל, אלא להיות מושלכים בחזרה לקלחת האירופית אשר ממנה נמלטו זה עתה.

בקשיחות־לב אכזרית דחקו אותם לשלוש אניות־סוחר בריטיות והחזירום למרסייל. ואולם הצרפתים סרבו להעלותם על חופם אלא אם כן ילכו מרצונם הטוב. זאת לא אבו הפליטים לעשות; מרצונם לא היו מוכנים לרדת אלא אל חופה של ארץ־ישראל. הנה כך, במשך קרוב לחודש ימים נשארו באניות דמויות כלובים צפופים, כשהם סובלים מהחום הקשה ומהצחנה הגוברת והולכת, ומכל השפלות אשר השפילום שוביהם. מחאות העולם כולו לא היה

בהן אלא לחזק את החלטתה של בריטניה להעניש את האומללים האלה. בסופו של דבר החזירום ברשעות עכורה לגרמניה וגררו אותם לחופה של האמבורג, כשהם נאבקים עם שוביהם בגבורה נואשת על כל צעד בדרך למחנות ההסגר שנטשו אותם לפני זמן כה קצר.

אם היה בכוח תקרית כלשהי לגבש את דעת הצבור העולמית בשאלת ארץ־ישראל היתה זו תקרית „אקסודוס". היא שירטטה בקוים עזים וחריפים את תמונת הטרגדיה היהודית שרק ארץ־ישראל עשויה היתה לשמש לה פתרון. פתרון זה, לפחות במובן כללי, נצטייר בדו"ח של האונסקו"פ, וב־17 בספטמבר הביע שר החוץ גיאורג ס. מרשל, את עמדתה של אמריקה ביחס לדו"ח, שעה שהצהיר בפני עצרת האו"ם ב„פלשינג מידו": „ממשלת ארצות־הברית מחשיבה ביותר לא רק את ההצעות אשר נתקבלו פה אחד על־ידי הוועדה המיוחדת, אלא גם את ההצעות שנתאשרו על־ידי רוב חברי הוועדה".

פרק מב.

עם היווסד וועדת אד־הוק, שכללה באי־כוח של חמישים וחמש מדינות האו"ם, נתקרבו הדיונים הסופיים על גורלה של ארץ ישראל לשיאם. בחירתו של הרברט ו. אואט, הציר האוסטראלי הראשי, לראש וועדת אד־הוק, היתה לנו בשורה משמחת, כי הוא היה אדם הוגן ויודע דבר, אדם בעל רגשות אנושיים חמים. ליותר מזאת לא יכולנו לקוות. מינוי של מיג'ור־גנרל ג'והן ה. הילדינג למשרת יועץ משלחת ארצות־הברית גם הוא נתקבל על ידינו בשמחה, שכן ידענו כי הוא רוחש אהדה לציונות ומכיר את הבעיה היהודית מתוך הנסיון שרכש לו בעבודתו בין הפליטים היהודים באירופה. חששנו שמא יצרף משרד החוץ האמריקני למשלחת את אחד „המומחים" שלו, הידועים בתור מצדדי הערבים — צעד שעלול היה להיות אסון לגבי המטרה הציונית. ואולם התברר כי חששנו זה לא היה לו יסוד.

ואולם לא מינה לנו הגורל אפילו רגע אחד של סיפוק שלא הועם זהרו. בתשלום בעד שמחתנו בעקב התפתחות הדברים ניסה סיר ארתור קריץ־ג'ונס, המזכיר הקולוניאלי הבריטי, שעד כה ראינו בו ידיד הציונות, לשחד מראש כל מסקנה שתתקבל על סמך הדו"ח של אונסקו"פ, בהודיעו שהממשלה

הבריטית „מוכנה לוותר על המנדט על ארץ־ישראל ולתת את הסכמתה להענקת עצמאות לארץ־ישראל", ואולם הוא הדגיש שכל זמן שלא תמצא הבעייה הערבית־היהודית את פתרונה לא תהיה בריטניה מוכנה לקבל על עצמה את האחריות הכרוכה בהשלטת החלטה כלשהי. הבריטים, הוסיף, יצטרכו להוציא גם את צבאם וגם את האדמיניסטרציה שלהם מארץ־ישראל, ואולם הם מוכנים לנסות להשליט כל תכנית שגם היהודים וגם הערבים יתנו לה את הסכמתם.

הרמז העצור בהצהרה נרגזת זו ברור היה לגמרי: יצאו נא הבריטים מהתמונה, אמרה, ואז ראה תראו איזו אנדרלמוסיה תשתרר בארץ. אז יתברר לכם אם זקוקים אתם או אינכם זקוקים לבריטים. אין צורך לומר שקריץ־ג'ונס העלים את העובדה שהבריטים עצמם שוקדים להכין את האנדרלמוסיה הזאת. הם לא סמכו על כך שמהלך העניינים כשלעצמו יערער את כלכלתה של ארץ־ישראל. בהכירם את היהודים ואת כשרונם לעמוד בפרץ בשעת חירום, החלו הבריטים משליטים בילבול מתוכנן, שעשוי היה, לפי סברתם, להרוס את הכלכלה הארצישראלית עד היסוד.

אכן, חוץ מהיהודים עצמם, אשר לא נותרו בהם כל אשליות לגבי אדוניהם שליטי המנדט, לא יכול היה איש להאמין בכך שאיזו אומה, פרט לנאצים, תקום להרוס במתכוין עם שלם. בעת שגורל הארץ עדיין נידון היה בישיבות האו"ם והחלטת האו"ם עדיין לא נקבעה, כבר נחרצה החלטתו של הישוב. בדרך זו או אחרת חייב הוא להשיג את העצמאות. והוא החל להכין את עצמו לקראת הנהלה עצמית מאורגנת ע"י העתקה חשאית של דוקומנטים שונים, אוסף חומר סטטיסטי חיוני והכשרת אנשים צעירים לתפקידים ארגוניים. ב־17 לאוקטובר 1947 הודיע משה שרתוק בפני וועדת אד־הוק, בשם המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית שהוא עמד בראשה, כי נעשות ההכנות לשלטון עצמי. כן הזהיר את הוועדה כי במקרה שלא יוכלו לזכות בכך בדרכי שלום יצטרכו היהודים ללחום למען שחרורם. ואולם הוא ציין שאין הם ששים לנקוט באמצעים נואשים וכי מעדיפים היו לשכוח את כל המרירות שבלבם ולבוא לידי הסכם הן עם הערבים והן עם הבריטים, אם הם יגלו נכונות לעזור להם להקים את המדינה היהודית.

בינתיים שלחה הוועדה האמריקנית־יהודית, באמצעות נשיאה השופט יוסף פרוסקאואר, מברק סודי לשר החוץ מרשל, שמטרתו היתה לשכנע את ממשלת ארצות־הברית לאשר „תיכף ומיד" את הדו"ח של אונסקו"פ. „גוף בינלאומי אובייקטיבי הגיע לכלל הסכמה בענין בעיית ארץ־ישראל", ציינה

הוועדה, והוסיפה כי קבלת הדו"ח יהיה בה להביא לידי התוצאות הרצויות „במהירות האפשרית".

מההתחלה נוכחנו בכך שארצות אמריקה הלטינית הן שהחזיקו בידיהן את המפתח לפתרון בעיית ארץ־ישראל. בישיבה המיוחדת שנערכה באפריל תלוי היה הרכב אונסקו"פ בהצבעתן. ועתה, כשהגיעו לכלל דיון על הדו"ח של הוועדה, ברור היה יותר מאשר אי־פעם כי החלטתם תקבע את עתידה של ארץ־ישראל. משום כך טוב היה לדעת כי שנים מהאישים הבולטים ביותר בין חברי משלחת אמריקה הלטינית, דר. פבריגט מאורוגוואי ודר. גראנאדוס מגואטמאלה משתדלים לעשות למען ארץ־ישראל היהודית לא פחות מכפי שהשתדלו להשפיע על נוסח החלטתה של אונסקו"פ.

עזרה נוספת באה לנו עם היווסדן, ב־29 באוקטובר, של וועדות־משנה, שאחת מהן כללה אך את הארצות המוסלמיות ואת קולומביה, והשניה, שתפקידה היה לטפל בשאלת החלוקה, כללה את רוסיה, ארצות־הברית, קנדה, פולניה, צ'כוסלובקיה, גואטמאלה, דרום אפריקה, אורוגוואי וונצואלה. לגבינו היו בדבר שלוש נקודות חיוביות: ראשית, ההפרדה בין הארצות המוסלמיות ובין יתר הארצות איפשרה לוועדת החלוקה לפעול ללא הפרעות וללא תחבולות שיש בהן להסיח את הדעת מהעניין; שנית, וועדת החלוקה מורכבת היתה בעיקר מיסודות אוהדים, שכן רוב האומות שהשתתפו בה כבר נתנו את הסכמתן, בדרך זו או אחרת, להקמתה של מדינת־ישראל; שלישית, יושב־ראש הוועדה, קסאוורי פרוסיזינסקי, ידוע היה מכבר כידיד הציונות.

תחילה התחלקה התענינותם של באי־כוח העתונות שוה בשוה בין וועדת החלוקה ובין הקבוצה המוסלמית. ואולם כעבור כמה ימים ברור היה לכל כי שום החלטה שיש לה משקל כלשהו לא תתקבל על־ידי הקבוצה האחרונה; דיוניהם הצטמצמו בעיקר בחזרות על נמוקיהם המסולפים והנואלים שהיו סחורתם מעצם תחילת הדיונים. אחרי שנים־שלושה ימים מאז החלו וועדות־המשנה בדיוניהן אפשר היה לראות את הכתבים כשהם יושבים במסדרון שמחוץ לחדר מספר 12, ששם התאספה וועדת החלוקה, ומצפים לידיעות למלא בהן את מברקיהם שנשלחו לעתונים שונים. בדרך כלל, לא היה הרבה חומר שאפשר היה לשלחו, פרט להשערותיהם של הכתבים עצמם שהסתמכו על מלה שנאמרה כאן, מחווה שנעשה שם, שאלה שהשיבו עליה תשובה כלשהי או התעלמו ממנה. הגנרל הילדינג, אשר השתתף בוועדה בשם ארצות־הברית, עמד יום־יום בפני מצב קשה בשעה שניסה להימנע מלהביע, בטרם צאת היום, את דעתו על ההתפתחויות שהתרחשו בישיבות. כי כן, רוב הכתבים

והכתבות היו ידידיו. הצורך להשיג את הידיעות במוקדם הטריד במיוחד את ג'והן הוהנברג, שחייב היה לשלוח את הסקירה הסופית לעתון הערב „ניו־יורק פוסט".

בין יתר הכתבים שציפו לגילוי החדשות, כשהם יושבים במסדרון ומספרים מעשיות וגם, ומה אנושי הדבר, מתערבים זה עם זה, כדי להרוג את הזמן, באמצעות הטלת מטבעות, היו ג'סי צל לוריא, כתבת „הדסה ניוז לטר" וה„פלשטין פוסט"; גברת פרן מרג'ה, כתבת „ניו־יורק פוסט"; משה מדזיני ומ. צ. פראנק, כתבי „הארץ"; האדון והגברת דן פינס, כתב „דבר"; דר. עזריאל קרליבך, מ„ידיעות אחרונות" ואחרי־כן „מעריב"; ג. ל. טלר, כתב „פלקור"; אלכסנדר גבריאל מ„לונדון ג'ואיש כרוניקל"; תומס המילטון מ„ניו־יורק טיימס"; ג'והן רוג'רס מ„ניו־יורק הראלד טריביון"; שמואל שניידרמן מ„ג'ואיש מורנינג ג'ורנאל"; יחזקאל רבינוביץ מ„דה דיי"; שלמה ישראלי מ„דה פורווארד"; גברת רובינסון מ„קונסיל אוף ג'ואיש וומאן"; לילי שולץ מ„דה ניישן"; ויקטור ברנשטיין מ„דה ניו־יורק סטאר"; בוריס סמולאר מ„ג'ואיש טלגראף אג'נסי"; פיליפ סלומוביץ מ„דטרויט ג'ואיש ניוז"; גברת פדרבוש; א. ס. לירייק; ג'רולד פראנק; דר. הילל זיידמן; רבי אהרן פיטצ'ניק; משה קרונר וכתבים רבים אחרים. בין האנשים שפגשתי באותם הימים בלייק־סאקסס היו הצירים עמנואל סלר ויעקב ק. יעבץ; רבי מרדכי נורוק; אהרן ציזלינג; מרדכי בנטוב; רבי מכס קירשבלום; הכלכלן רוברט נתן; יוסף זיו, יועץ המחלקה לבנין של האו"ם; רבי אירווינג מילר; דר. ישראל גולדשטיין; רבי לואיס י. ניומן; מנדל פישר; הרי סימונוף; אברהם הבר; דר. סידני מרכס; ארנסט ברברש ואחרים.

אחד הרגעים היותר דראמאטיים בתקופת דיונים זו היה כאשר הופיע דר. וייצמן בפני וועדת אד־הוק. כולנו, ציונים ובלתי־ציונים, יהודים ונוצרים, אורחים, צירים ועתונאים, ציפינו לרגע זה, שבו ישא המנהיג הציוני הנכבד את דברו. דר. וייצמן, שזה עתה עבר ניתוח קשה בעיניו, קרא את נאומו לאט־לאט, אך בלא הסוסים. הנמקת הדרישה לתת ליהודים את ארץ־ישראל היתה ברורה ומנוסחת בצורה משכנעת. „ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ" אמר דר. וייצמן בסוף נאומו. בהביעו את המלים הרמות האלו דומה היה כאילו מתנשא לפתע דר. וייצמן מעל לכל הנאספים. עתה לא היה עוד כימאי, איש־מדע ומנהיג פוליטי. אח היה לנביאים הקדמונים, אשר דבריהם כמשואות אור ואמונה לעולם כולו.

לפני גשת דר. וייצמן לשולחן הנואמים ברכוהו ידידיו הרבים שנאספו באולם של לייק־סאקסס ואחלו לו הצלחה. בין האנשים הרבים שראיתי שם היו לואיס ליפסקי, ברל לוקר, דר. י. ג. רונגי, גיאורג בקר, א. ק. אפשטיין, מוריס מרגולס ואחיו דוד מרגולס, אברהם ה. פלר ומאיר ווייסגל. ואולם האיש שהצטייר בזכרוני ביתר בהירות מכולם היה יאן מאסאריק. שר החוץ של צ׳כוסלובקיה ובנו של מייסד הרפובליקה, חיבק את דר. וויצמן ואיחל לו הצלחה. פעמים רבות תהיתי מה היו הרהוריו באותה שעה. כלום ניחש לבו כי בעוד כמה חדשים תהיה ארצו בידי הקומוניסטים, וכי הוא עצמו ישכב מת בחצר שעל־יד חלון משרדו, אחרי שאיבד את עצמו לדעת, כפי שכינו זאת שכירי הסובייטים אשר הרסו את עמו שוחר הדרור?

אותה שעה נפרד יאן מאסאריק מדר. וייצמן. עד כמה שידוע לנו היתה זו הפעם האחרונה שהופיע בלייק־סאקסס, כי ימים מספר אחר הסצינה הזאת, הנוגעת עד הלב, חזר לארצו ומצא את מותו. שעה שנפטר אבד לעולם אחד מלוחמיו העזים ביותר למען השלום, וליהודים אבד אחד מידידיהם הנדיבים ביותר והאמיצים ביותר, אדם שבכל הדיונים על עצמאותה של ארץ־ישראל, וגם קודם לכן, השתמש בכל מלוא השפעתו, בכל המרץ שבידיו, בכל כוח השכנוע של אישיותו, למען המלחמה בעד העם היהודי.

פרק מג.

עם סוף אוקטובר נתגלה הרמז הברור הראשון, שהעיד על כך שמשלחת ארצות־הברית נזעקה ללחום בעד החלוקה, למרות המהומה שהקימו ארצות ערב וקומץ ידידיהן, למרות ההשמצות ומטר החרופים שהטילו ביהודים ולמרות כל המזימות הערמומיות שנקטו כנגדם, לעתים קרובות בעזרתם הנלהבת של הבריטים. גם קודם לכן תמכה משלחת ארצות־הברית בדרישות היהודים, ואולם עד אז הסתפקה בתמיכה פושרת למדי, שגילתה את חילוקי־הדעות שהיו בין יסודות שונים של משרד החוץ האמריקני, בעלי גישות שונות בענייני המזרח הקרוב. בישיבה של וועדת אד־הוק הצהיר הרשל ג׳ונסון כי משלחת ארצות־הברית מציעה לוועדת החלוקה לייסד, עם פינוי הבריטים את הארץ, שתי מדינות בעלות שלטון עצמי, אחת יהודית ואחת ערבית. לדעתו עתיד היה דבר זה להתרחש לא יאוחר מאשר ביולי 1948.

גילוי־דעת זה היתה בו אפתעה לא רק לציונים אלא גם לבריטים. בלונדון כתב גיאורג ליכטהיים ב„דה ניו פלשטיין", כי מיום ליום נעשה קשה יותר להבין את יחסם הרשמי־למחצה של הבריטים לגבי דיוני האו״ם בעניין ארץ־ישראל. „לפעמים נראה הדבר", ציין באחד ממאמריו, „כי משרדי ווייט־הול אינם יודעים את אשר עומד להתרחש, ואולי אין הם מעוניינים שהכתבים ידעו זאת".

הודעתו של הרשל ג׳ונסון בדבר עמדתה של ארצות־הברית בעניין הדו״ח של אונסקו״פ נתקבלה בדממת תמהון. רק כעבור זמן־מה הגיב על כך כתב דיפלומאטי של עתון יום א׳ אחד חשוב (בלתי ציוני) בהודיעו כי בהתחשב עם האינטרסים הכלכליים של אמריקה במזרח הקרוב לא ציפו לכך (בלונדון) שארצות־הברית תתמוך בתוקף אשר כזה בחלוקה.

אף־על־פי שמסקנותיה של וועדת־המשנה של ארצות המוסלם ידועות היו לנו מראש, בכל זאת עקבנו בעניין רב אחרי פעולותיה. הפרט היחידי שעמד על הפרק בדיוניה היתה ההתנגדות, שנעשתה יותר ויותר חמורה, למדינה יהודית. ואולם הבריטים אשר הקדישו כמה מהמומחים הראשיים מהמשרד הקולוניאלי שלהם לעזרתה של וועדת־המשנה ולהדרכתה, ניסו ככל שיכלו להפיק מתגובות אלו של שנאה ורצון־להכעיס תכנית כלשהי שאפשר יהיה לפרסמה ברבים. אחרי ששה שבועות של „דיונים" נתפרסם סוף־סוף הדו״ח של וועדת־המשנה של המוסלמים, בצורת קונטרס בן ששים וארבעה עמודים. העמוד הראשון מוקדש היה, ובצדק, להבעת תודה להארולד ביילי, יועץ המשרד הקולוניאלי, אשר התמיד לעמול, שכם בצד שכם, עם חברי הוועדה. ואולם למרות כל המאמצים ליצור ארנק משי מאזנו של חזיר, נדחה הדו״ח של וועדת־המשנה המוסלמית על־ידי וועדת אד־הוק בהצבעה של 26 כנגד 11. פרט בולט בדו״ח זה היתה הדרישה המחוצפת להפסיק מיד כל עליה יהודית נוספת לארץ־ישראל.

וועדת החלוקה, שבראשה עמד קאסאווירי פרוסיזינסקי, התקדמה יפה במאמציה להגיע לכלל פשרה בין הצדק והמעשיות. כפי שניתן היה לחזות מראש, הגיעו רוסיה וארצות־הברית פעמים רבות למבוי סתום. לסטר פירסון, ראש המשלחת הקנדית לקח על עצמו את התפקיד להביאן לידי פשרה משביעת־רצון. הצעתו תבעה מבריטניה לוותר על המנדט ב־1 בינואר 1948 (כפי שהציעו הרוסים קודם לכן), ואולם להמשיך למשול בארץ־ישראל עד שיוכלו היהודים והערבים להקים ממשלות משלהם. בהמשך הצעתו נאמר כי יש למנות וועדה קטנה שתפקח על יצירת היחידות האוטונומיות הללו ואשר

תשתף פעולה עם הממשלה הבריטית, הצעה שהוצעה קודם לכן על־ידי האמריקנים. בהתאם להצעת הרוסים חייבת היתה הוועדה למסור דו״ח ישיר למועצת הבטחון. גם האמריקנים וגם הרוסים ביקשו שיתנו להם שהות להתיעץ עם ממשלותיהם, ובסופו של דבר, הגיעו שתי המעצמות לידי הסכם.

בהתאם להסכם זה חייב היה המנדט להסתיים באחד במאי 1948 ושתי המדינות העצמאיות חייבות היו לקום לא יאוחר מאשר בראשון ביולי באותה שנה. האו״ם צריך היה למנות וועדה מבאי־כוחן של שלוש עד חמש אומות קטנות, שתפעל בהדרכתה ותחת שלטונה של מועצת הבטחון. הוועדה, צויין להלן, תיבחר אך ורק משורותיהן של האומות המתייחסות באהדה לעקרון החלוקה. תפקיד הוועדה היה להוציא לפועל את ההחלטות שהוצעו על־ידי עצרת האו״ם ולעזור לבריטניה הגדולה למשול בארץ־ישראל עד הראשון למאי; אחרי־כן יהיה תפקידה לנהל את העניינים עד שתיוצרנה הממשלות העצמאיות ותתחלנה בפעולתן. וועדת־המשנה פנתה במכתב מיוחד לבריטניה הגדולה וביקשה את הממשלה המנדטורית „להמשיך לשאת באחריות להשלטת הסדר והמשפט בארץ־ישראל עד האחד במאי״.

על מידת נכונותה של בריטניה לשתף פעולה אפשר ללמוד מן העובדה שוועדה זו, מאחר שמונתה, לא הגיעה אפילו לארץ־ישראל. הבריטים המציאו כל מיני מכשולים שבעולם כדי למנוע אותה מלפעול כראוי. אכן, שאיפתה של בריטניה לשמור על החוק והסדר בארץ־ישראל היתה רפה עד להתמיה. בשלהי אוקטובר הפנה ג׳והן הוהנברג, מ„ניו־יורק פוסט״ את תשומת לבי למברק מיוחד שעתונו קיבל מארץ־ישראל (תכנו אושר במכתב שקיבלתי כעבור שבוע מבתי). מברק זה גילה שהבריטים פרצו לקבוץ גניגר, ערכו שם חיפוש נשק קפדני, והשאירו במקום את אחד מאנשיהם. סברות שונות התהלכו על סיבת העובדה שהבריטים, אשר הודיעו שיש בדעתם לעזוב את הארץ, מטריחים את עצמם לחפש נשק בנקודה יהודית. דומה שאם באמת היתה הטלת החוק קרובה ללבם מיטיבים היו הבריטים לעשות אילו פשטו בכפרים הערביים ששם הערימו התושבים את הנשק לערמות ולפעמים גם נשאוהו בגלוי. ואולם הבריטים לא היו מעונינים, כמובן, להחרים את הנשק שסיפקו בעצמם, גם לא להשליט את החוק במקומות ששם נהגו, במשך זמן כה רב, להעלים עין מהפרתו.

אלה מאתנו אשר הכירו את המצב על כל סבוכיו הבינו יפה את סיבתה של פריצת הבריטים לגניגר. הקבוץ נמצא בקרבת יער בלפור אשר בו עסק הפלמ״ח, קבוצת העלית של ההגנה, באמונים. הבריטים ציפו להפתיעם ולאסור

רבים ככל האפשר מאנשי המחתרת היהודית, כדי לפגוע בכוח ההגנה היהודית ולהכשילו שעה קצרה לפני התקפות הערבים, שתוכננו בהקפדה רבה ושעמדו להתפרץ מיד עם צאת הבריטים את הארץ.

עם התקרב פגרת הקיץ שאפו צירים רבים לדחות את הישיבות ולחזור לבתיהם. ואולם הרברט אוואט, יושב ראש וועדת אד־הוק ביקש מעצרת האו״ם להמשיך בדיוניו עד שיעלה בידיהם ליישב את בעיית ארץ־ישראל. ב־11 בנובמבר אמר אוואט כי וועדת אד־הוק „תמשיך בישיבותיה עד שתגיע למסקנות סופיות״. כדי לתת תוקף להחלטה זו ביטל את תכניתו לנסוע ללונדון, כדי לחזות בטקס נשואיה של הנסיכה אליזבת.

אחרי עמל מרובה שהשקיע השופט אמיל סנדסטורם למען קבלתה של תכנית החלוקה, הוא התכונן לחזור לשבדיה ב־15 בנובמבר. מעמדה של נייטרליות מוחלטת, שנקט בעת שהחל בכהונת יושב־ראש אונסקו״פ, הגיע לאט־לאט לכדי תמיכה, מתחזקת והולכת, בדרישת היהודים לעצמאות. יותר משהנציעה אותו הרגשנות לעשות זאת, השפיע עליו כובד משקלן של העובדות, שהצדיקו את תביעות הציונים. במשך ישיבות וועדת אד־הוק וועדת החלוקה היתה הבנתו הנרחבת בענייני משפט בינלאומי לתועלת רבה בעת שנזקקו להגדיר פרטים עדינים של החוק ולהסביר את מובניו וכוונותיו. עתה, שעה שנפרד מאלה שעמם קשור היה בתפקיד קשה זה, שאלתיו אם מאז אותו יום בו עמד בשטח נמל חיפה והתבונן בקדרות בא.ק. „אקסודוס״ חלו אילו שינויים בדעותיו. סבור הייתי שאותה שעה שימשה נקודת־מפנה בדיוני אונסקו״פ; היא שברה את קור־רוחו המשפטי של סנדסטורם. אכן, תשובתו אישרה את הסברה הזאת.

„כן״, אמר, „דברים רבים השתנו מאז. היהודים, יודע אתה, זכו בידידים רבים בתוך צירי האו״ם ודומני כי בעוד חודש, ואולי אפילו לפני כן, הם יצביעו בעד עצמאות היהודים בארץ־ישראל״.

בשעת ההכנות, שקדמו להצבעה על החלוקה, עלו על הפרק כמה שאלות, ונעים היה לראות כי האנשים אשר וועדת החלוקה פנתה אליהם ונועצה בהם היו מהנדסים יהודים אשר הכירו כל צעד ושעל בארץ ובחנו אותה פעמים רבות הן לצרכי הקהק״ל והן למען חברות פרטיות שונות, חקלאיות ותעשיתיות. יש לציין שוועדת־המשנה סמכה על הגינותם בשרטטם את הגבולות החיוניים לגבי המדינה היהודית. קשה לתאר עד כמה הירבה משה שרתוק להתווכח על צירופו של שטח קטן שמבחינה אסטרטגית חשוב היה ליהודים, ובאיזה תוקף תבעו המומחים היהודים כברות־ארץ זעירות

בתכלית, שלעתים לא עלו בשטחן על כמה קילומטרים מרובעים. אולם כל מטר אדמה חשוב היה למדינה היהודית. לעתים קרובות, כפי שהוכח בשעת מלחמת העצמאות של ישראל, בטחונו של אזור שלם תלוי היה ברכישתם של כמה מטרים מרובעים של אדמה.

הימים שלאחרי ההצבעה היו רבי מתיחות ודרמטיים מכל שהיו בהיסטוריה האנושית. ב־25 בנובמבר הופיעו רבים מצירי או״ם בפני וועדת אד־הוק כדי להביע את עמדות ארצותיהם כלפי הבעיה. ביניהם היה ציר האיטי, אשר הודיע כי ארצו מתיחסת באהדה לחלוקה. הצבעת הנסיון גילתה כי שלושים וארבע מדינות היו בעד קבלת התכנית, שלוש־עשרה התנגדו לה ועשר נמנעו מהצבעה. הנה כך זכינו במספר קולות מספיק כדי להבטיח את קבלת התכנית ולשלוח אותנו באותו ערב הביתה במצב־רוח טוב מכפי שהיינו בו מאז החלו הדיונים. אולם למחרת בבוקר נתחלפו תקוותינו המרוממות בחרדה. מיד לאחר שנפתחה ישיבת עצרת האו״ם ב„פלשינג מידו״ הודיע ציר האיטי שבהתאם להוראות החדשות שקיבל מממשלתו עליו להצביע נגד החלוקה. לגבי, היה הדבר בחינת מכה אישית, כי באמצעותו של ידיד שלי, שקיים יחסי ידידות אמיצים עם הדיפלומאט הראשי של האיטי, עזרתי ליצור קשר בין הסוכנות היהודית ובין האיטי. האיטי החלה להתיחס למטרותינו באהדה, אולם היא נכנעה, כנראה, ללחץ חזק יותר שהופעל עליה מהצד המתנגד לחלוקה, ושינתה את עמדתה. אחרי הצהרה זאת השמיע גם הציר היווני, בשם ממשלתו, הודעה דומה לזו. אחריו הודיעו ציר הפיליפינים ובא־כוח ראש ממשלת צ׳ילי, שגם הם קיבלו הוראות להצביע נגד החלוקה. כל זה הפך את היוצרות על פיהם; אילו היתה ההצבעה נערכת באותו יום היו תוצאותיה מוכיחות שאך שלושים קולות הם בעד התכנית בעוד ששבע־עשרה הם נגדה ועשרה נמנעים מהצבעה. כך נמצאים היינו חסרים כמה קולות לשם השלמת מספר הקולות שדרוש היה לאישור התכנית. אכן, למראה השינוי הזה בכיוון הגיאות החלו הערבים לדרוש הצבעה מידית. הסוכנות היהודית מעוניינת היתה מאד לדחות את מועד ההחלטה והשתדלה ככל יכולתה לרכוש לצדה כמה מן האומות שעדיין לא קבעו את עמדתן בענין זה. אותה שעה בא לעזרתה פרופיסור פבריגאט ובמשך חצי שעה ניסה להוכיח כי יש לדחות את ההחלטה. השעה התאחרה יותר ויותר ויום־ההודיה התקרב ובא ועדיין נותרו אחד־עשר נואמים אשר לא השמיעו את דברם. אילו ממשיכים היו בדיונים היתה הישיבה נמשכת כל הלילה ופירוש הדבר היה יום־הודיה עלוב למדי לגבי רוב הצירים.

הדבר שימש לדר. ארנהה אמתלה לדרוש שהישיבה תחליט לדחות את ההצבעה עד יום ששי. צעד זה היתה לו השפעה מכרעת, כפי שהתברר אחרי כן, על תוצאות ההצבעה הסופית. ההחלטה בדבר דחיית ההצבעה נתקבלה אחרי ש־24 צירים הצביעו בעדה ו־21 צירים הצביעו נגדה. לא רק נוחיותם של הצירים היתה נגד עיניו של דר. ארנהה, אלא ההכרה שאנחנו נאלצים לתקן את חומת המגן שלנו. עובדה זו הוכחה לא מכבר, בשעה שנתגלה התפקיד שמילאה אמו הזקנה של דר. ארנהה בשעה הגורלית הזאת.

כפי שנתברר, פנו כמה ציונים ידועים, שראו את מאמציהם של הערבים לרכוש את עזרתה של בראזיל, לאמו של דר. ארנהה וביקשו ממנה להשפיע על בנה לבוא לעזרתנו. תחילה פיקפקה אם תוכל לעשות את מבוקשם, אולם בכל זאת הסכימה להטות להם אוזן. כשסיימו את דבריהם על דבר מלחמת היהודים לזכות במשפט צדק ובהכרה לאומית, שלחה לבנה מברק ובו נאמר:

„בימי חיי האחרונים יש ברצוני לתרום את תרומתי למען מטרה אנושית חשובה, למען מדינת ישראל. תן נא לי את ההזדמנות, לזכות ולהיות בין אלה שעזרו לגאולת העם היהודי".

דחיית ההחלטה היתה כחסד משמים. בזכות כך ניתנה למשה שרתוק, דר. סילבר ואחרים ההזדמנות להתקשר עם כל צד וצד שהיה בכוחו לעזור להם לבטל את השפעת הפעולה ההרסנית של שש מדינות מוסלמיות בכל בירות העולם, וכמו כן את האסטרטגיה של המשרד הקולוניאלי הבריטי. נמסר לנו, כי הנשיא טרומן בעצמו, שפעל בשם קבוצת סנאטורים שבאו לבקרו בבוקר יום־ההודיה, עשה למען קבלת תכנית החלוקה על־ידי־כך שגייס עזרה חשובה מבין האומות שפסחו על שתי הסעיפים. מיד לאחר טקס יום־ההודיה, שנערך באותו יום חמישי, התקשר הנשיא טרומן עם שר־החוץ מרשל, בלונדון, ודרש ממנו להתקשר טלפונית עם נציגיהן של האומות הללו בוואשינגטון, ולהשפיע עליהן לתת יד לעזרת תכנית החלוקה.

ביום ששי בבוקר שוב שרויים היינו במצב בטוח וידידינו מבין צירי האו"ם באו מוכנים לדרוש את קבלת ההחלטה הסופית בדבר החלוקה. אולם את פניהם הקבילה הצעתו של הציר הצרפתי אלכסנדר פרודי, לדחות את ההצבעה לעשרים וארבע שעות, כדי שאפשר יהיה „להגיע לידי פיוס". הציר הלבנוני קאמיל שמעון הצהיר שעד עתה לא נעשה כל נסיון לבוא לידי פיוס. שעה שנתברר להן כי התבוסה ניצבת לעומתן ניסו המדינות הערביות לסגת לכל מיני תחבולות של השהייה. נכללת בזה אותה הצעה ששמעון

כינה אותה בשם „הצעה קונקרטית" — „הקמת ארץ פדרלית אחת עם קנטונים יהודיים וערביים". אכן, לא היה זה אלא נסיון לחזור ולדוש בתכנית גרידי־מוריסון, שנפסלה ונדחתה לפני זמן רב. הצעה זו לא מצאה לה תומכים. מזכירות האו"ם עצמה רמזה, כי היא מתיחסת באהדה לתכנית החלוקה. ציר איסלאנד תור תורס, שדיבר בשם ד"ר אוואט, בשם הציר הסיאמי שהיה סגן יושב־הראש של וועדת אד־הוק ובשם עצמו — שלושת החברים שהיוו את קבוצת הפיוס בוועדה — הודיע בגילוי־הדעת הראשון שהביע מאז החלו הדיונים בדבר ארץ־ישראל, כי מן ההתחלה בעטו הערבים בכל נסיון של פיוס. הוא הזכיר כיצד הם החרימו את אונסקו"פ, סירבו לשתף פעולה עם וועדת־המשנה ופנו עורף לכל דיון בדבר גבולות. בכנותו את צעדם האחרון של הערבים „תחבולת השהייה של השעה האחת־עשרה", דרש הצבעה מידית.

גילוי־הדעת של תורס כאילו פתח את הסכרים. הרשל ג'ונסון נציג ארצות־הברית ואנדרי גרומיקו נציג רוסיה גינו את הערבים, ודר. ארנהה, בדרכו העדינה אך עם זאת תקיפה, הינחה את הישיבה לקראת רגעה הגורלי, ובשבת אחר־הצהרים התקיימה ההצבעה הסופית. מיליונים של יהודים בכל העולם החפשי הקשיבו בנשימה עצורה לשידורי הרדיו, וכשנתקבלו התוצאות התברר כי שלושים ושלושה קולות מצדדים בחלוקה, שלושה־עשר מתנגדים לה, עשרה נמנעים מהצבעה, ואחד נעדר מהמקום. הנה כך, כמעט אחר חמישים שנה, נתקיימה נבואתו של הרצל, לפחות מבחינה משפטית, שכן הגשמת הדבר למעשה עדיין צפונה היתה בחיק העתיד, ומדינה יהודית נולדה במשפחת אומות העולם.

בשמחה המטורפת שנתפשטה אחרי הדברים האלה נשכחה לרגע העובדה שהצירים הערבים יצאו בחימה מן האולם, כשהם מאיימים לקחת נקם ביהודים. כמו כן נשכח התפקיד המביש ששיחק בנימין פרידמן, יהודי עשיר מניו־יורק, אשר השקיע עשרות אלפי דולרים כדי לעזור לתביעותיהם של הערבים ולמען הגנתו של המופתי הגדול, יד־ימינו של היטלר בהשמדת היהודים.

כמו כן כמעט שנשתכח הדבר שגורלה של ירושלים עדיין תלוי היה ועומד. הישוב ויהודי כל העולם כולו לא יכלו להעלות בדמיונם מדינה יהודית בלי ירושלים. זו היתה נקודת המוקד של כל חלומותינו; זו היתה העיר ההיסטורית שקשרה את עברנו עם עתידנו; ומבחינה מעשית — זו היתה עיר ששכנו בה יותר מ־100,000 יהודים, אשר אילו היו הופכים אותה,

בהתאם לתכנית החלוקה, לעיר בינלאומית, היה בכך כדי למנוע מהם את הגאולה שזכו בה אחיהם, אלא אם כן ינטשו, כקרבנות הנאצים, את בתיהם ועסקיהם ואת קשרי האבות שלהם ויצטרפו לזרם הפליטים שנחרץ גורלם להתיישב בגבולותיה, המצומצמים גם בלאו־הכי, של המדינה העברית.

אכן, מצב תמוה היה זה; גדוש, כפי שנתברר פתאום, סכנות חמורות מכפי שעמדו בפנינו לפני אישור החלוקה — ומסוכן כפליים בשל העובדה, שפרט למינוי הוועדה, שלכאורה חייבת היתה לדאוג להוצאת הדברים לפועל, ואשר השתתפו בה פנאמה, דנמארק, הפיליפינים, צ׳כוסלובקיה ובוליביה, לא נקט איש בשום צעדים שהיה בהם להביא לידי ביצוע תכנית החלוקה, גם לא נראה היה כאילו מתכונן מישהו לנקוט בצעדים כאלה.

אולם כל הדאגות האלו הוסטו הצידה עם ניצוץ הגיל הראשון — עם הידיעה שסוף־סוף התגשם חלום בן 2000 שנה. אחרי ההצבעה ואחרי הסדרת פרטים רשמיים אחרים, הפך אולם עצרת האו״ם מעין כינוס ציוני, גדוש מנהיגי התנועה, ידידים דורשי טובתנו מכל הזרמים והחוגים, וכתבים של כל עתון יהודי שהצליח לשלוח באי־כוח ל„פלשינג מידוֹ״.

בתוך המהומה וההתרגשות קשה היה להבחין בכל האישים שהיו במקום, אולם כמה שמות נחרתו בזכרוני, וביניהם סולומון דינגול, ג׳ין יפה, יחזקאל רבינוביץ, אהרן אלפרין, דר. סמואל מרגושס ואשר פן — כתבי „דה דיי״; ליאון קריסטל, שלמה בן ישראל, מרק שוייד וסימון ובר — כתבי ה„פאַרווערטס״; שמואל שניידרמן, אפרים אאורבך ומשה ריבלין — כתבי „ג׳ואיש מורנינג ג׳ורנאל״; מנחם ריבולוב, עורך „הדאר״; אלכסנדר גבריאל, שכיום הנו כתב „ג׳ואיש כרוניקל אוף לונדון״; וולף שפיגלמן — כתב „הבוקר״, אשר ייצג גם את הקהק״ל; בוריס סמולר — כתב „דה ג׳ואיש טלגראפיק אג׳נסי״; ג׳סי לוריה — כתבת „הדסה ניוס לתר״; והרולד ו. ריבלוב — כתב „דה ניו פלשתין״. בין האחרים שנכחו באותו רגע היסטורי היו זלמן רובשוב, גברת רוז ג׳יקובס, גברת יהודית אפשטיין, גברת רבקה שולמן וגברת מאריאן גרינברג מ„הדסה״; דוד הורוביץ מ„יוניטד ישראל״; יוסף גרינליף, ג׳קואס טורצינר, שלום רובינשטיין, צבי שולר, אשר וולק ועוד.

אחרי ההצבעה, וכפי שניתן היה לצפות, נפלה העתונות הערבית ברוחה כליל. אחד העתונאים העיר, שנצחונם של היהודים ישתנה במהרה לתבוסה, תודות למנהיג הגרילה פאוזי ביי קאוקג׳י, הנמצא כבר בארץ־ישראל ואשר החל לארגן התקפה על מושבות היהודים.

באסיפה המונית שהתקיימה באותו ערב באולם סט. ניקולס, הופיע דר. וייצמן על דוכן הנואמים ובזכותו הפכה האסיפה לחגיגת נצחון עצומה. כעבור שלושה ימים קבע ראש העיר ניו־יורק את השני בדצמבר להיות יום הודיה ושמחה על הגאולה ההסטורית של העם היהודי, ואותו ערב נהרו עשרות אלפי יהודים לאסיפה שנערכה לכבוד המאורע במרכז הציוני במאנהאטן. רבים מהם לא הצליחו להיכנס לאולם ועמדו ברחובות שבקרבת מרכז מאנהאטן, מקשיבים למלים שהשמיעו הנואמים באזניהם ברמקולים. האולם עצמו גדוש היה קהל עד כדי מחנק. היו שם כל האנשים שתפסו מקום כלשהו בהסתדרות הציונית באמריקה וכן גם מנהיגים מארצות אחרות. אחד הראשונים שברכוני, שעה שנכנסתי לאולם, היה הציוני הותיק המנוח נומא טורסצינר. הוא ואשתו הנחמדה היו במצב־רוח חגיגי מאד; שמחתו היתה כה רבה עד שתפס אותי במרפקי ונשקני, כמנהג ארץ מולדתו. אחרי כן פגשתי עוד ידיד נושן, את לאו וילסון, שבארץ־ישראל ידוע היה בשמו העברי לוי שבואלי. אכן, פגישתנו זו עמדה בסימן חגיגת יום השנה, שכן לפני כמעט שלושים שנה חגגנו יחדיו את יום הצהרת בלפור.

פרק מד.

בעצם השעה שהתכנסנו על מנת לחגוג, החלו בארץ־ישראל מאורעות חמורים. ב־30 בנובמבר, יום אחרי ההצבעה על החלוקה, התפרצו ערביי המזרח התיכון, וכתוצאה מכך נהרגו שבעה יהודים. ב־2 בדצמבר נהרגו ארבעה־עשר איש.

אכן, לא היו אלו התפרצויות ספונטניות, ואין לומר שהיה בהן להעיד על רגשותיהם של רוב ערביי ארץ־ישראל. בשבת שאחרי ההצבעה על החלוקה היה לי הכבוד לפגוש את משה שרתוק בבית־הכנסת „בני ישורון". אחרי שרבי ישראל גולדשטיין נשא ברכת הודיה על הינסד המדינה היהודית, הצהיר שרתוק כי הוא משוכנע שערביי ארץ־ישראל אינם מעונינים להסתכסך עם היהודים, וכי הם לא יצאו נגדם במלחמה של ממש. מאורעות הימים שבאו הוכיחו כי צדק בהערכת המצב. אולם דבר זה לא היה בו להרגיע את הדאגה שנעשתה יותר ויותר חמורה נוכח המהומות בארץ־ישראל.

ב„לייק סאקסס" ציפינו בקוצר רוח לתחילת פעולתה של וועדת־הביצוע, בהתאם להוראות עצרת האו"ם.

ראש עירית ירושלים, דניאל אוסטר, והמנוח דר. מרדכי עליאש הוזמנו לבוא מארץ־ישראל, לשמש יועצים משפטיים לוועדה. אולם ישיבתה הראשונה של הוועדה לא נערכה אלא ב־8 בינואר 1948, ואותה שעה פנתה אליה הממשלה הבריטית בדרישה להשהות את נסיעתה לארץ־ישראל עד ה־15 במאי, תאריך שבו עתיד היה המנדט להסתיים. הוועדה השתדלה להכין כמה הצעות מעשיות להשלטת החלוקה. הצעות אלו אמרה להגיש בפני מועצת הבטחון, שעמדה להתכנס בראשון בפברואר.

ביסוד ההצעות הללו עמדה ההכרה בצורך בכוח משטרתי בינלאומי שישליט את החלוקה. יתכן אולי, שאפשר לומר שאם לא יצאה תכנית זו לפועל — הרי זו לטובה. זוכרני שהשתתפתי בישיבה של מועצת הבטחון שהתקיימה בתחילת מרס, שבה דנו בעניין השלטת החלוקה, והנה קמה אשה באה בימים וקראה מן היציע במבטא אנגלי מובהק: „לא אקריב את בני למען היהודים בארץ־הקודש". בהמשך אותה שנה שמעתי בחיפה גם מפי אמריקנים — נהגי ג׳יפים שקשורים היו בוועדה המתווכת של או"ם — מלים בלתי אוהדות כלפי המדינה היהודית, ואינני יכול שלא לשאול את עצמי: איזה תפקיד היה הצבא האמריקני ממלא אילו נשלח לארץ־ישראל במסגרת הכוח המשטרתי של האו"ם. אם נראה את גישתם של נהגי הג׳יפים כאות להרגשה כללית שרווחת היתה באותם הימים, מסתבר, שכוח כזה מתגלה היה כעויין לגבי היהודים, ומפריע היה ל„הגנה" בפעולותיה, עד שנאלצת היתה להתנגש עם האמריקנים או לוותר לפי שעה על המאבק, כדי לא לעורר נגדה את ארצות־הברית.

מכל מקום, האנדרלמוסיה המתגברת והולכת בארץ־ישראל העלתה את הצורך להטיל איסור משלוח נשק למזרח התיכון. כיון שבריטניה הפרה בגלוי את ההסכם, בספקה לארצות הערביות נשק חדיש, שנוסף לנשק שכבר הצטבר במחסניהן מקודם, דרשו המנהיגים הציונים, ועמם השופט יוסף מ. פרסקאואר, נשיא הוועד האמריקני־יהודי, כי משרד החוץ האמריקני יבטל את איסור משלוח הנשק לארץ־ישראל, לפחות עד הינסד כוח משטרתי של האו"ם. יהודים ששרתו בעבר בצבא ארצות־הברית גם הם הצטרפו לדרישה; הוועדה האמריקנית הנוצרית לארץ־ישראל גם היא הביעה דברי מחאה, בציינה שהתקפת הערבים את יהודי ארץ־ישראל היא נסיון „לבטל במעשי־אלימות את ההחלטה הגדולה הראשונה שנתקבלה על־ידי האומות

המאוחדות", ובהוסיפה כי הממשלה הבריטית, אשר איננה רוצה או איננה יכולה לשמור על הסדר והחוק בארץ־ישראל, מפריעה בלי הרף לפעולות ההגנה של היהודים באסרה את המגינים ובהחרימה את נשקם.

בינתים נפוצו שמועות מדאיגות שנבעו ממקורות מוסמכים בוואשינגטון. שמועות אלו אמרו כי יתכן שהמפלגות ינקטו ב"שיתוף פעולה" ביחס לארץ־ישראל, כדי לשנות את מדיניותה של אמריקה בענין החלוקה. הודות למאמציו הבלתי פוסקים של דר. סילבר וחבריו לעבודה, שגייסו את מיטב העזרה מבין צירי הקונגרס, פירסמו הנשיא טרומן, אשר יחסו לדבר לא עורר בנו כל ספקות, ושר החוץ מרשל, גילוי־דעת שבו נאמר כי ארצות־הברית תומכת בלב שלם בתכנית החלוקה. במסיבת עתונאים שהתקיימה באותו זמן הודיע שר הבטחון, ג'ימס פורסטאל, אשר תמיד ראה בידידותם של הערבים פרט חיוני לאסטרטגיה האמריקנית במזרח התיכון, כי הוא לא יתנגד למדיניות שנקט בה הנשיא לגבי ארץ־ישראל.

ואולם כנראה היתה איזו תסיסה בממשלה האמריקנית. מתוך הרכילות ב"לייק סאקסס" ומתוך משפטים מסוגננים בקפדנות שהביע על דבר ארץ־ישראל ווארן אוסטן, שגריר ארצות־הברית באו"ם, התברר שכוחות מסוימים בעלי השפעה בוואשינגטון אשר נתנו את הסכמתם להתחייבויותיו של הנשיא, פועלים למען ביטולן של אלו. רבים הגיבו על כך בהאשמה של "דו־פרצופיות", ורבים סבורים היו כי ארצות־הברית אומרת לנקוט בשיטה של אי־התערבות. אין ספק, כי ווארן אוסטין, אדם שהתמסר בלב ונפש להצלחתו של האו"ם וראה בו מכשיר להשלטת הצדק, חש שלא בנוח במצב זה.

אותו זמן גדוש היה מתיחות וספקות. ככל שהתקרב היום בו חייבת היתה בריטניה לוותר על המנדט, כן התברר יותר ויותר כי האו"ם לא ירבה לעשות, אם יעשה כל עיקר, למען השלטת ההחלטה. חששנו הרציני ביותר היה שמא, בעזרת לחץ ותוחבלנות מדינית, תמצא איזו דרך לבטל את ההחלטה. לעומת זאת קשה היה להעריך מרחוק את מידת יכולתו של הישוב, שכבר סבל מהתקפות, לשמור על אומץ לבו ולהחזיק בהחלטתו להקים מדינה עצמאית.

ג'יימס רסטון כתב ב"ניו־יורק טיימס" כי הגדרתה של ארצות־הברית את הצ'ארטר של האו"ם והדרך העקיפה בה היא הולכת לקראת הגשמתה של החלוקה יש בהן, ותהיינה כוונותיה אשר תהיינה, לעורר ספק אם מדיניות החלוקה אמנם תושלט. הנשיא טרומן פנה פניה אישית לכמה מנהיגים ערבים וביקש מהם לנהוג בדרך של "ריסון עצמי" כלפי המצב בארץ־

ישראל. על כך לא זכה לקבל תגובה כלשהי. הוועדה לארץ־ישראל שהשתתפו בה באי־כוח חמש אומות ושתפקידה היה לטפל בשינוי השלטון המנדטורי לשלטון של שתי ארצות עצמאיות, התמהמהה בלייק־סאקסס במקום לשים פניה לארץ־ישראל.

בד בבד עם הלחץ הערבי, שמטרתו היתה שינוי ההחלטה בדבר ארץ־ישראל, נשמעה נעימה מעודדת. תורכיה, שהצביעה יחד עם ארצות ערב, הודיעה שהיא מוכנה לשתף פעולה עם רוב האו״ם.

ואולם אדווה קלה זו צורתה נתחלפה כליל עֵל־ידי הפצצה שהתפוצצה ביום ששי, 19 במרץ. למרות הדיבורים המתמידים על דבר שינוי יסודי במדיניותה של ארצות־הברית בענין החלוקה ולמרות העובדה שאנשים יודעי דבר אמרו שהשגריר אוסטין מצפין בכיסו תכנית להפוך את ארץ־ישראל לארץ נאמנות, החלו ישיבות הבוקר בצורה המניחה את הדעת עד להפתיע. משלחת ארצות־הברית הבטיחה שארצה תמשיך לתמוך בתכנית החלוקה. בשעה 10.45, כאשר התאספה מועצת הבטחון להקשיב לדו״ח של ארבעת הגדולים נדהמו הכל לשמע גילוי־דעת מפי מר אוסטין, שאמר כי המועצה חייבת להחליט „לאסור על ארץ־ישראל להוות סכנה כלשהי לשלום״. דברים אלה נתכוונו לרמוז כי סוף־סוף מוכן האו״ם להראות את ידו החזקה בארץ־ישראל. ואולם לפתע פתאום, וכאילו ארעה איזו תקלה, ביקש השגריר אוסטין הפסקה, כדי לאפשר לבאי־כוחן של ארבע המעצמות הגדולות לדון בדבר שנית.

כעבור שעה קלה הטיל מר אוסטין את הפצצה. כשבריטניה משתתפת בישיבה הודיע לארבעת הגדולים (עתה היו חמישה, כולל בריטניה) כי ארצות־הברית דורשת לדחות את ביצוע תכנית החלוקה ולכנס ישיבה מיוחדת של עצרת האו״ם, לקבוע משטר נאמנות זמני, כדי לתת ליהודים ולערבים „הזדמנות נוספת״ להגיע לידי הסכם. למרות עוצמת המכה מצא בעצמו דר. אבא הלל סילבר את הכוח לגלות התרוממות נפשית שהמצב חייבה. השינוי המדהים של המצב עֵל־ידי ארצות־הברית, הודיע בפני מועצת הבטחון, לא יפריע בעד הישוב מללכת לקראת המדינה היהודית. בעיני העם היהודי נשארה החלטת עצרת האו״ם עומדת בעינה. תגובתם של צירי או״ם שנשארו ידידי המטרה הציונית מעניינת ביותר. הם ציפו מן הסוכנות היהודית שהיא תשיב על גילוי־הדעת של ארצות־הברית בהצהרה על הקמת המדינה היהודית העצמאית. אכן, אי־אפשר היה להחיש את תהליך הלידה. התבונה חייבה לתת לדברים להתגלגל בדרכם הטבעית

ולהמתין לסופו הרשמי של המנדט שצריך היה לחול ב־15 במאי.

באותו יום אחרי־הצהרים נתנה לנו הסברה שהבהירה כלשהו את הגורמים שהיו מאחורי השינוי הזה במדיניותה של ארצות־הברית. שעה שהתחלנו בסעודה במסעדת או״ם הזמין הרמקול את העתונות לישיבה מיוחדת, שבה השתתף דין ראסק, נציג משרד החוץ האמריקני (כיום נשיא „קרן רוקפלר״), שהגיע מוואשינגטון כמה רגעים קודם לכן. הנחנו את ארוחתנו ומיהרנו לאספה, שבה הודיע ראסק רשמית כי משרד החוץ האמריקני הציע להחליף את תכנית החלוקה לתכנית של משטר נאמנות.

בשעה שהנני סוקר אחורנית ורואה לפני את שורת המאורעות שקדמו להודעה זו הריני משוכנע לגמרי כי מר אוסטין עצמו לא שש בישיבת הבוקר של מועצת הבטחון להכריז על המדיניות הזאת, שכן דבר זה עמד בניגוד לעקרונותיו ולכל מה שהאמין בו בלב שלם. מכאן הצורך בהפסקה, שאולי נתנה בידו את האפשרות לפנות ברגע האחרון למשרד החוץ האמריקני, אולי כדי ליישב את המאבק שבינו ובין מצפונו. כמו־כן יתכן שאחד „הבחורים״ ממשרד החוץ האמריקני דרש ממנו לשים לב לאֶפיו של הדו״ח ולעמוד על נטייתו. כי כן, אין לראות סיבה אחרת להופעתו הפתאומית של דין ראסק מוואשינגטון אלא הצורך לחזק את עמדתו של משרד החוץ האמריקני ולנסחה ניסוח מפורש. במקרה שהיה השגריר אוסטין מסכים עם התכנית הרי די היה בגילוי־הדעת שלו. אכן, השמועות אמרו כי עקב תקרית זו עמד אוסטין להתפטר ממשרתו. בהתאם לסברה הוא לא עשה זאת בעיקר משום שלא חפץ לנטוש את עמדתו האסטרטגית ולהניח את הענין הזה בידיו של משרד החוץ האמריקני.

העתונות התקיפה שינוי זה במדיניותו של משרד החוץ האמריקני במלים שאינן משתמעות לשתי פנים. צירי הקונגרס, שמעילה זו באמון עוררה בהם חימה עזה, הבטיחו לנקוט בפעולה נגדית שתבטל את הצעד הזה. ב־25 במרס ניסו הנשיא טרומן ושר החוץ מרשל להקטין ככל האפשר את גל הבקורת ופירסמו גילוי־דעת שנועד להשקיט את הסערה. „משטר נאמנות״, ציין הנשיא, „אינו אמור לבוא במקום תכנית החלוקה. תפקידו למלא את החלל שייווצר עם ביטול המנדט ב־15 במאי״.

אולם הישוב מיהר להצהיר כי הוא בעצמו ימלא את החלל. ישיבה מיוחדת של הסוכנות היהודית והוועד הלאומי החליטה לדחות את משטר הנאמנות, ולו גם למשך זמן קצר, והודיעה כי ב־16 במאי, יום אחרי סיום המנדט, תיקח ממשלה יהודית זמנית את השלטון בידיה, ובינתים תעשה

הסוכנות היהודית כמיטב יכולתה כדי להשתלט על המהפכה שנוצרה על־ידי ממשלת המנדט ותמשיך כמיטב יכולתה בפעולת השרותים הציבוריים, שנפסקו על־ידי הכוח המנדטורי שמשל בארץ־ישראל.

האוכלוסיה היהודית בניו־יורק, וכמו כן אלפי נוצרים מידידיה של ארץ־ישראל, הביעו אי שביעות־רצון לגבי שינוי עמדתה של ארצות־הברית. הסברה אמרה כי, במידה רבה, הנפט שארצות־הברית מעוניינת בו, הוא שגרם לדבר. חלק גדול מהאחריות על כך נזקף על חשבונם של שר הבטחון ג׳ימס פורסטאל, שר החוץ מרשל, סגן המזכירות רוברט לובט, נורמן ארמור, וכמובן, על חשבון האיש אשר זמן רב טיפח רגשות פרו־ערביים במשרד החוץ האמריקני, מי שמכונה היה „מומחה״ לענייני המזרח התיכון, לוי הנדרסון.

דר. חיים וייצמן, אשר אמר לנסוע לארץ־ישראל, דרש מיהודי ארצות־הברית לעמוד בכל תוקף על הגשמת תכנית החלוקה שנתקבלה על־ידי האו״ם. גילוי־הדעת של הנשיא טרומן, שנתפרסם ב־25 במרס, נתקבל בבקורת חריפה על־ידי דמוקרטים ורפובליקנים כאחד, ביניהם הסנאטורים טאפט, מורי ממונטאנה, ואירווינג איבס מניו־יורק, אשר הודיעו כי שינוי זה במדיניותה של ארצות־הברית יש לראות בו את ההחלטה המבישה ביותר בענייני המדיניות הבינלאומית, שנתקבלה אי־פעם על־ידי מדינה זו. בבית הנבחרים הציע הציר ארתור קליין, מניו־יורק, לערוך חקירה על אופן טיפולה של הוועדה לענייני חוץ של בית־הנבחרים בבעיית ארץ־ישראל.

בינתים נקבע ה־8 באפריל כיום תפילה ומחאה נגד החלטתה של ממשלת ארצות־הברית, ותפילות מיוחדות נערכו בכל רחבי הארץ, וכן גם בבתי־הכנסת בארץ־ישראל, אנגליה, דרום־אפריקה, אוסטרליה ובמקומות אחרים. יותר מ־500,000 איש השתתפו בהפגנה המונית שנערכה ברחובות ניו־יורק, 60,000 חיילים משוחררים יהודים צעדו לאורך השדרה החמישית, להפגין את התנגדותם לעמדתה החדשה של אמריקה.

פ ר ק מ ה.

ארץ־ישראל נשאה את הפגיעה בשלטון, שעתידה היתה לקבל לידיה, מתוך קדרות ובטחון רב. מיד לאחר ההצבעה על החלוקה, שהתקיימה

ב־29 בנובמבר, הגיעה גולדה מאירסון, שבאותם הימים היתה חברת הנהלת הסוכנות היהודית, לארצות־הברית, כדי לאסוף 50,000,000 דולר לרכישת נשק וציוד באירופה, ולתשלום לממשלת המנדט בעד בנינים ממשלתיים, ציוד ושרותים ציבוריים שהיהודים עמדו לקבל לרשותם. בין כל אלה נכלל גם הבסיס הצבאי הבריטי בצריפין, המחנה הצבאי הגדול ביותר בארץ־ישראל, שנכללו בו שדה־תעופה, בית־חולים, בית־ספר, צריפי מגורים וכיוצא בזה. המשא־ומתן על כך נשלם, ונקבע שעל היהודים לשלם תמורת המחנה 2,600,000 דולר. והנה נתקבלה הוראה מהמשרד הקולוניאלי בלונדון לבטל את העסקה. זו היתה מכה קשה ליהודים, שכן מחנה צריפין נחוץ היה להם ביותר, בעת שציפו להתקפה צבאית חמורה, ומחוסר ברירה נאלצו לרכשו בדרך אחרת. הנה כך, התגנב לילה אחד הפלמ״ח, דוגמת טרזן, בין העצים שהקיפו את המחנה, וערך פלישה פתאומית לצריפין, שנכבשה בלא קרב. אות לתכניתם של הבריטים היו כמה יחידות של הלגיון הערבי שהפלמ״ח מצא במחנה, ואשר מוכנות היו להתקיף את הישוב עם הכרזת המדינה היהודית. רבים מקציני הלגיון היו בריטים, והם, כנראה, היו אלה שהכינו את התנאים הדרושים להסתננות חשאית של הצבא הערבי או לבריחה מידית בשעת חירום, שכן עתה נמלט הצבא הזה דרך תעלה לחלק הערבי של ארץ־ישראל.

דוגמה לאי־היושר שציין את העסקות של הבריטים אפשר לראות בהסכם למכירת עשרים ושמונה מטוסים קטנים, רובם מודלים מיושנים. הם נמסרו בשעה הקבועה — אולם מנועיהם נעדרו! לגודל המזל סופקו המנועים על־ידי יהודים בני ארצות אחרות והמטוסים הותקנו כראוי ושימשו להגנתה של ישראל.

כבר לפני ה־15 במאי עמד הישוב, למעשה, במצב של מלחמה. ירושלים, שעל מוצאותיה השתלט הצבא הערבי, בפיקוחם המגונן של הבריטים, היתה עיר נצורה. המזון סופק על־ידי שיירות שחייבות היו לעבור על־יד הקסטל, מבצר הררי שהיה בידי הערבים ואשר שלט על הכביש לתל־אביב. כשנתמעט המזון בעיר — לפעמים לא היה כל מלאי מגיע אליה במשך חמישה ימים — נקבעה הקצבת מנות המזון. נוסף על כך ריחף בשמי העיר איומו של ג׳מאל אל חוסייני, מזכיר הוועד הערבי העליון, שהודיע כי אחרי ה־15 במאי ינתקו הערבים את אספקת המים של ירושלים. הרובע הערבי של העיר לא יסבול מכך, ציין, כיון שהוא שואב את מימיו מן הבורות.

בהרים שמדרום לבית־לחם הדפו 142 אנשים ונשים חברי ה„הגנה״,

שנותקו ממקורות הציוד ושלא היתה בידיהם תחמושת אלא למשך שעתים, גל אחרי גל של התקפות שהתקיפו אותם יותר מ־3000 ערבים שבידיהם נשק רב, ומהם חיילים בצבא הקבע של עיראק וסוריה. במערכה, שנמשכה שלושים ואחת שעות, נהרגו שנים־עשר יהודים ושלושים וחמישה נפצעו; דוחו״ת ממקורות מוסמכים מציינים, שאבידות הערבים היו גדולות פי עשרה. הקרב נפסק בשעה שההגנה הסכימה להצעה הבריטית למסור את נשק האנשים, אחרי שהערבים הבטיחו לא להתנקש בשלומם. בהתאם להסכם חייבים היו הבריטים להחזיר את הנשק הזה בשעה שקבוצת הגיבורים הקטנה תגיע לירושלים. במקום לעשות כן, הם מסרו את כל האספקה לידי הערבים.

נקודה אסטרטגית חשובה אחרת היה הקיבוץ האמיץ משמר־העמק ששמר על הכניסה לעמק יזרעאל והגן עליו מפני התקפותיו הרבות של שותף הנאצים ויד ימינו של המופתי לשעבר, פאוזי ביי אל־קאוקג׳י, מפקד צבאות הערבים בארץ־ישראל. בין ששת המגינים היהודים אשר נהרגו במקום הזה היה משה פורמנסקי, אשר נתחבב על ציונים אמריקנים רבים במשך עבודתו החשובה והאידיאליסטית באמריקה, בתור נציג תנועת השומר הצעיר.

כאשר ביקרתי בקיבוץ בשנת 1950 עדיין אפשר היה לראות את אותות הכדורים שנורו על הבניינים מן הכפר הערבי שעל ראש הגבעה הסמוכה. בהתאם לעקרונותיהם, התידדו תושבי משמר־העמק עם תושבי הכפר הערבי במשך כעשרים וחמש שנים, וזה היה גמולם. מה טראגי הדבר שאנשים כפורמנסקי חייבים היו למות כדי ללמד את חסידי המדינה הדו־לאומית פרק בהלכות מציאות; אכן, טראגי הדבר פי כמה, שעה שהננו רואים כי לא תמיד היה בשיעורים המרים האלה כדי להועיל.

כל התקריות האלה הביאו את הציבור האמריקני לידי התמרמרות קדחתנית. בוואשינגטון יצאו שלושים מחברי בית־הנבחרים בדרישה שהוועדה לענייני חוץ תחקור את מדיניותה של ארצות־הברית בקשר לארץ־ישראל, וב„לייק־סאקסס״ ציפו הכל ל־16 באפריל, היום שבו עתידה היתה עצרת האו״ם לחזור ולדון בבעיית ארץ־ישראל, כשוארן אוסטין תומך בהצעת משטר־הנאמנות.

השערות רבות ושונות נפוצו: כלום ישנה האו״ם את עמדתו בענין החלוקה? כלום תהיה ארצות־הברית מוכנה לעמוד באחריות שיחייב משטר הנאמנות, אם גם יהיה פירוש הדבר משלוח גדודי צבא לארץ־ישראל? הפעם לא היו בידי „המקורות המוסמכים״ בוואשינגטון כל ידיעות וכל

רמזים על מידת נכונותה של ארצות־הברית להתחייב התחייבות כלשהי. אולם הדיון, שעתיד היה להתקיים ב־16 באפריל, לא היה בו כדי להשפיע על הישוב לחזור בו מהחלטתו. משה שרתוק ודר. אבא הלל סילבר, אשר כמה ימים לפני הדיון הופיעו בפני הוועדה הפוליטית ומועצת הבטחון, הודיעו במפורש כי ב־15 במאי תוקם המדינה העברית, יהיה אשר יהיה. כמו כן ציינו כי הישוב כבר השתלט על רוב המחלקות הממשלתיות החשובות ביותר, וכי הוא מחזיק, בלי כל עזרה, ארגון שמתפקידו להגן על העם.

לשם השלמת התמונה, הודיע הנשיא טרומן במסיבת עתונאים, כי בתור המפקד העליון של צבא ארצות־הברית יש בידו לשלוח חיילים לארץ־ישראל בלי הסכמתו של בית־הנבחרים. אכן, הנשיא הדגיש את העובדה שחיילים אלה, במקרה שיישלחו לארץ־ישראל, יהיו חלק מכוחות המשטרה של האו״ם. אילו הצהיר את הצהרתו זו מיד אחרי ההחלטה בדבר החלוקה, יתכן שחוסך היה מארץ־ישראל הרבה מיסורי לידתה. אולם בשעה זו לא היה בכך אלא להגביר את המתיחות ואת החששות, שכן הכל סבורים היו כי אין זה אלא אמום שמטרתו להשליט את משטר הנאמנות.

פתיחת ישיבתה של עצרת האו״ם ב־16 באפריל אפופה היתה אווירת קדרות וטראגדיה. אך שלושה ימים קודם לכן נהרגו יותר ממאה רופאים, פרופיסורים, סטודנטים ואחיות, שנסעו מירושלים להר־הצופים ששם היתה האוניברסיטה העברית ובית־החולים „הדסה״, על־ידי ערבים שהתקיפום מהמארב. תקרית זו אירעה אחרי שהבריטים הודיעו במפורש כי השיירה שנסעו בה בטוחה מסכנה. בין הקרבנות היה הרופא המזהיר דר. חיים יסקי, אשר במשך עשרים שנה היה מנהל בית־החולים „הדסה״. הוא היה אחד החלוצים המוכשרים ביותר בשדה הרפואה של ארץ־ישראל. בהיותו רופא עינים בעל שם עולמי תפס מקום עיקרי במלחמה בגרענת בארץ־ישראל. כמו כן ניחן בכשרון ארגוני יוצא מגדר הרגיל, ושלושה חדשים לפני שנהרג ביקר בארצות־הברית, כדי להינעץ עם מומחים אמריקנים בדבר תכניות להרחבת השירות הרפואי הציבורי בארץ־ישראל והקמת מחלקה רפואית באוניברסיטה העברית.

בפעם האחרונה ראיתי את דר. יסקי כמה חדשים קודם לכן, כאשר שכבתי, עקב הפרעה קלה בבריאותי, בבית־החולים „הדסה״ שבהר־הצופים. הוא ופרופיסור הלברסטרדטר, שהיה ממכרי, באו לבקרני. בעמדם יחדיו על־יד החלון שפנה אל האוניברסיטה העברית, השקיפו על שטח האדמה שבין בית־החולים ובין האוניברסיטה ודיברו על תקוותם לעתיד — מכון

מדעי גדול שיוקם על השטח. „תוך עשרים וחמש שנה נראה אותו עומד שם", העיר יסקי, שלא חלם כלל כי לפני תום השנה גם הוא וגם הלברסטרדטר לא יהיו עוד בחיים, וכי שני המוסדות האהובים עליהם יהיו נצורים בידי הואנדאלים הערבים.

הידיעות על דבר הטבח הנואל העלו דמעות אפילו בעיניהם של נצורי־הלב ביותר שבין העתונאים שהיו ב„לייק־סאקסס". כעבור זמן־מה, כאשר נודעה ברבים מלוא האכזריות שגילו הבריטים במקרה זה, לא היה קץ להתמרמרות. לא רק ששלטונות ארץ־ישראל הבטיחו לספק לשיירה את ההגנה הדרושה ולא עמדו בדיבורם, אלא שנוסף לכך הם סירבו לשלוח יחידות עזרה או להרשות ליהודים להחיש עזרה לקבוצה. אולם הפרט האירוני ביותר בכל הפרשה, כפי שסיפר עד־ראיה, היתה העובדה ששני אמבולנסים שעברו במקום הטראגדיה סירבו להיעצר ולהגיש עזרה לקרבנות — נשים וגברים, אשר, בשליחות הרחמים, מוכנים היו תמיד ללכת לכל מקום שהוא, ולעזור ליהודים וערבים כאחד, למרות הסכנות אשר נתקלו בהן לעתים קרובות, שעה שמילאו את תפקידיהם המסוכנים.

אכן, לא הרבה דברים מעודדים קרו במשך שבועות קשים אלה. הישוב היה מוקף אויבים שאת עיקר נשקם קיבלו מידי אחד הכוחות החזקים שלקחו חלק בדיון על ארץ־ישראל. דומה היה שתכנית משטר הנאמנות זכתה בתמיכה חזקה, אם גם דוממת, מצד הכוחות החזקים וגם מצד החלשים יותר, כדי כך שהוועדה האמריקנית־יהודית, אשר לחמה למען החלוקה באמצעות פעולות נשיאה, השופט פרוסקאואר, חשה שכל מלחמתה היתה אך לשוא.

בשעת הדיון על דבר הנאמנות, שנפתח ב„פלשינג מידוֹ" ביום ששי, 16 באפריל, ונמשך ביום שני, 19 באפריל, ישבתי על־יד דר. מרדכי קוסובר, משקיף של הוועדה. סמוך לנו ישב המנוח מרדכי דנציס, עורך לשעבר של העתון האידישאי „דער טאָג". קוסובר פנה אלי, כשעל פניו הבעת תבוסה, נאנח ואמר שנראה הדבר כי יהיה עלינו לקבל את משטר הנאמנות, לפחות לפי שעה. יהיה בכך, ציין, לתת בידי הישוב את ההזדמנות להתחזק בעזרת חמישים אלף העולים שיקלוט בכל שנה, שיוסיפו על כוח האדם הדרוש להדיפת התקפותיהם של אויבי ישראל. פניתי אל דנציס ושאלתיו לדעתו, אולם הוא הסתפק במשיכת כתפים, כאילו אמר לרמוז שאין טעם להתווכח על הדבר, מאחר שלפי שעה החליטה הוועדה היהודית־אמריקנית לוותר על מלחמתה בענין זה עם משרד החוץ האמריקני.

בעיני ובעיני רבים זולתי אשר זמן כה רב ציפו להקמת המדינה היהודית,

היה יחס תבוסני זה של ארגון כה חזק, דבר מעציב ביותר. רוחנו נטרדה שעה שנוכחנו כמה נקל לשכנע את הוועדה היהודית־אמריקנית להסכים למשטר הנאמנות, בעוד שמצוקתה של ארץ־ישראל היהודית מחייבת אותה להיות תקיפה ולנהוג באומץ־לב. אכן, נרגענו קמעה בשעה שארבעת חברי הוועד הפועל: דר. ישראל גולדשטיין, דר. עמנואל ניומן, צ'ארלס רס וגברת רוז הלפרין, אשר יומים קודם לכן חזרו מארץ־ישראל, הודיעו, באסיפה שהתקיימה באותו ערב, כי הישוב אומר להחזיק בנשק ולהקים את המדינה היהודית ב־15 במאי, בהתאם לתכנית הראשונה.

והנה הגיעו אלינו ידיעות משמחות מארץ־ישראל. טבריה וחיפה היו בידי היהודים. תחת לחץ איומיו של המופתי הגדול סירבה האוכלוסיה הערבית לקבל את ההגנה שהציע לה ארגון ה„הגנה". אחרי מערכה כבדה נחל הצבא הערבי תבוסה ניצחת. הערבים, לאחר שנטשו את טבריה בהתאם לפקודות שקיבלו מהוועד הערבי העליון, החלו עוזבים גם את חיפה. במשך המשא־ומתן שהתנהל בין ה„הגנה" ובין הערבים, הציע המפקד העליון הבריטי של חיפה שהערבים יקבלו את תנאי היהודים, שהיה בהם משום נדיבות רוח. בפגישה שהתקיימה עם מנהיגי הערבים הפציר בהם ראש־העיר חיפה, שבתאי לוי, להישאר בעיר ולהמשיך בחייהם כמנהגם, אולם פחד המופתי חזק היה עליהם. בסצינה גדושה רגש, אשר הניחה יסוד ליחסי ידידות אישיים נצחיים בין מנהיגים ערביים ובין שבתאי לוי, אושרה ההחלטה שלפיה עתידים היו הערבים לעזוב את חיפה ולמסרה לידי היהודים.

החדשות על דבר הנצחון הזה שנחלו היהודים הפריכו את דבריהם של סניגורי משטר הנאמנות, אשר טענתם העיקרית היתה שהיהודים זקוקים להגנה מפני הערבים העלולים להשמידם.

באותם ימי משבר שלפני ה־14 במאי מסר אליהו סטון, שהיה אז סגן בשיא הסתדרות ציוני ארצות־הברית, הודעות מעודדות נוספות. „המכבים חזרו לתחיה", אמר לנו עם שובו מארץ־ישראל, „בדמעות, בזיעה ובדם, מציג הישוב מחזה אֶפי גדול, אשר ישמש מקור השראה לדורות הבאים. יהודי ארץ־ישראל יודעים יפה כי אין להם דרך אחרת, אלא ללחום למען קיומם. סיסמת היום היא „אין ברירה" — אולם דעתם נטרדת, כיון שאין הם בטוחים שיהודי אמריקה גם הם נוכחו לדעת שגם לגביהם אין הברירה עומדת".

פרק מו.

ב־14 במאי הגעתי ל„לייק־סאקסס" בשעה מוקדמת, כמנהגי, והנה נוכחתי שהמקום גדוש אנשים אשר ציפו בקוצר־רוח להכרזתו של דר. אבא הלל סילבר, ראש הסניף האמריקני של הסוכנות היהודית לארץ־ישראל, על הצהרת הקמתה של מדינת ישראל. אכן, לא נחלנו אכזבה: שעה שמועצת הבטחון שקועה היתה עדיין בוויכוחים על דבר הצעת משטר הנאמנות הופיע דר. סילבר בפני הגוף הזה בשעה 10.30 בבוקר והודיע שבעצם אותה השעה מצהיר דוד בן־גוריון על הקמתה של מדינת ישראל, המשתרעת על שטח הכולל את הטריטוריה שהוקצבה ליהודים על פי תכנית החלוקה.

גם אחרי ההודעה הזאת התיחסו לדבר רבים מהאורחים ומצירי האו"ם בספקוק, שכן קשה היה להם להאמין כי היהודים בארץ־ישראל ינקטו בצעד נואש ואמיץ זה, הנוגד בתכלית את תכניתן של המעצמות הגדולות, אשר ניסו לסתום את הגולל על תכנית החלוקה. אולם אלה מבינינו אשר הכירו את החומר אשר ממנו יצוק הישוב, ובעיקר בן־גוריון, היטיבו לדעת כי שום איומים לא יהיה בהם כדי לעצור את יהודי ארץ־ישראל מלהגשים את אשר הטיל עליהם הגורל להגשימו. אכן, הרגשתם אמרה: אם לא עכשיו — אימתי? הם מוכנים היו להגן על החלטתם בכל כוחם, עד טיפת דמם האחרונה, ובכל האמצעים ההוגנים שבידיהם.

הערבים לא המתינו להצהרת מדינת ישראל ופתחו בהתקפה כללית. קרבות מרים התנהלו במקומות שונים לפני אותו רגע היסטורי ולפני סיומו הרשמי של המנדט וצאת הבריטים מארץ־ישראל. כפר־עציון, הנקודה האמיצה, שעמדה בדרכו של הלגיון הערבי לירושלים, נהרסה עד היסוד תוך מערכת־דמים עזה עם הלגיון, שהשתוללה ימים רבים. עמידתם העקשנית של המתישבים הנצורים והמנותקים מכל עזרה היא שהצילה את ירושלים. הקרבנות הצעירים לא לשוא נפלו, כי רוח הקרב הממושך של כפר־עציון נתן בידי ה„הגנה" את האפשרות לצבור כוחות להגנת הבירה העתיקה. אולם לא תמיד היו השמועות טראגיות. יפו נכנעה בפני היהודים, וכך היה בידיהם השלטון על שני הנמלים העיקריים של ישראל.

אכן, זו היתה הפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית שניתנה ליהודי ארץ־ישראל האפשרות לארגן בגלוי את הגנתם. עתה לא היה עוד עליהם לעשות זאת בסתר ולפעול בחשאי, מחשש ענשיהם של הבריטים. עתה הוכרז על גיוס כללי ובפעם הראשונה לאחר יותר משמונה־עשרה מאות

שנים נקראו גברים ונשים יהודים לשירות צבאי, תחת דגלם הלאומי, להגן על עמם וארצם.

ב„לייק־סאקסס" ניסו הערבים ועמיתיהם לבטל את ערכו של הכוח המפתיע שגילתה ישראל. הם חזרו והצהירו על נצחונות מזהירים והסבירו שבריחתם ההמונית של הערבים אינה אלא נסיגה זמנית, לשבוע או שבועים, משך הזמן הדרוש לשם השמדת מגיניה של ישראל והדיפתם אל הים. הם דיברו על נטישת הארץ כאילו לא היתה אלא מסע טיול אשר בסופו יחזרו המוני האכרים הערבים בנצחון, יכבשו את כל ארץ־ישראל ויזכו בפרי עמלם של היהודים ובכל אשר בנו והקימו בארץ.

אולם דמיונות אלה ומחשבות אלו שראו בהרהורי לבם לא התקיימו למעשה. אכן, תהום עמוקה רבצה בין העובדות הערומות שהגיעו משדה המערכה ובין העובדות המסולפות שנתפרסמו לצורך תעמולה. כמעט ללא נשק בידיה החזיקה ישראל מעמד ברגע המשבר הגדול ביותר שפקדה אי־פעם, וגילתה אומץ־לב עילאי ותבונה מעשית שערכם רב פי כמה על ערכו של ציוד וכוח צבאי.

עם ביטול ההסגר הבריטי החלו יהודים רבים נוהרים לארץ־ישראל ממחנות קפריסין. במשך חדשיים נכנסו למדינה החדשה 25,000 איש — מהם אנשים ונשים במלוא כוחם, נכונים למלא את תפקידם בצבא היהודי החדש.

ב„לייק־סאקסס" דרש אוסטין, שגריר ארצות־הברית, אשר שוחרר מהחובה לצדד בעל כרחו בתכנית הנאמנות, כי מועצת הבטחון תצהיר שהיא רואה בפלישת הערבים לישראל פגיעה בשלום וסכנה לבטחון. הוא דרש כי המועצה תצוה על הערבים להפסיק כל פעולה צבאית ותכריז על שביתת־נשק מידית. מועצת הבטחון מילאה את דרישותיו של השגריר אוסטין, אולם הערבים דחו את פקודותיה. היהודים מוכנים היו לציית להן, אולם נוכח תביעותיהם המופרכות של הערבים והתקפותיהם שלא נפסקו, הם נאלצו להמשיך במלחמה.

בינתים הגיע ל„לייק־סאקסס" בא־כוח הראשון של ישראל באו"ם. ביום רביעי, 19 במאי, בשתים אחרי־הצהרים נכנס גדעון רפאל, איש משרד החוץ הישראלי, שזה עתה ירד מהמטוס שהביאו מישראל, לבנין האו"ם אשר ב„לייק־סאקסס", והציג את תעודותיו ודרכונו שהיו מודפסים במכונת כתיבה על גליון נייר פשוט. עדיין לא היתה לישראל השהות להדפיס דרכונים ומסמכים ממשלתיים אחרים; אולם לא היה בזה כדי לעכבה, ולו לשעה קלה, ממילוי חובתה בענייניים בינלאומיים.

רפאל הראה לנו בגאוה את הבולים הראשונים של ישראל — סדרת בולים נאה למראה, שנדפסו לזכר עצמאותה של ישראל. אולם מסעיר מזה היה

הדו"ח שמסר על דבר המאורע ההיסטורי, אשר התרחש ביום ששי אחרי־הצהרים, ב־14 במאי, בבנין המוזיאון בתל־אביב, אותו בנין שפעם היה ביתו של ראש העיר הראשון, מאיר דיזנגוף. לבוש תלבושת רשמית שאינו רגיל בה, כולל צילינדר, הצהיר דוד בן־גוריון את הצהרתו הדרמטית בפני הכנסת הזמנית של מדינת ישראל, שהיתה מורכבת מחברי „הוועד הלאומי" וחברי הסוכנות היהודית לארץ־ישראל. המלים ההיסטוריות שלו הופצו באמצעות העתונות ותחנות השידור והגיעו להמונים הדרוכים. אחרי הטקס הזה החליף בן־גוריון את בגדיו במדי החאקי של ה„הגנה" ומיהר למטה הצבאי הראשי, ששם בילה את שארית היום והלילה בתכנון הגנתה של ישראל בפני המוני הפולשים הערבים.

נוכח קשיים שלא ייאמנו אשר ישראל נתקלה בהם, למרות חוסר הנשק ואיסור העברת הנשק לישראל, שהוטל על־ידי האו"ם (והופעל בכל תוקף על־ידי ארצות־הברית), הצליחה תכנית ההגנה של האומה החדשה, מעצם ההתחלה.

בערב יום ראשון, 16 במאי, שעה שמאות אלפי יהודים בני ניו־יורק הצטופפו ב„מדיסון סקוֹאר גאַרדנס" וברחובות הסמוכים, לחוג את שחרורה של ישראל, כבר חזרו חיפה, יפו ונקודות חשובות אחרות בישראל, למתכונת חיים פחות או יותר נורמלית. שעה שדר. סטפן וייז, דר. אבא הלל סילבר, יורג גרציה גרנדוס מגואטמאלה, מכס קירשבלום, עמנואל ניומן, פראנק גולדמן מ„בני ברית", חיים גרינברג ואחרים, רוממו את נצחונה של ישראל, זכתה ה„הגנה" בנצחון אחרי נצחון, עצרה את התקדמות הערבים בגליל, חדרה ללבנון כדי להרוס שם מטרות צבאיות, הדפה התקפה סורית־עיראקית בעמק הירדן וכבשה את עיר המפתח צמח.

בדרום פשטו גדודי הצבא המצרי וכבשו את עזה (שבהתאם לתכנית החלוקה היתה בתחום הערבי) ופרצו בכיוון באר־שבע, חברון ובית־לחם. התקדמותם נעצרה, וכך נמנע מהצבאות המצרים להתחבר עם הלגיון הערבי ולהתקיף יחדיו את ירושלים. כתבים מכל רחבי העולם התאספו בישראל ורובם חשו מיד כי מלחמת־הבזק של הערבים, אשר כה הירבו להכריז עליה בקולי קולות, נידונה להיכשל. הסברה המקובלת היתה שישראל תחזיק מעמד עד שתגיע אליה הספקה מארצות־הברית ומארצות אחרות — אם כי רבים פקפקו בכך שארצות־הברית תחזור בה מאיסורה להעביר נשק לישראל.

יותר משיש לתמוה על כך שישראל החזיקה מעמד והצליחה להדוף את הפולשים, יש לתמוה על כך שבמשך ימי משבר אלה נמשכו החיים בארץ

בצורה נורמאלית למדי, ובתנאים קשים ביותר המשיכו ענפי התעשייה החיוניים לפעול; ממשלת ישראל מיהרה להסדיר את הנהלת החיים הציבוריים, ועם זאת התנהלו הפעולות הצבאיות ללא שום תקלות. גם תכנית העליה בוצעה כהלכה. נעשה נסיון לעצור את זרם היהודים הצעירים לישראל, בטענה בפני מועצת הבטחון שהם מחזקים את כוחה הצבאי של ישראל, כוח שמטרתו לפגוע בשביתת־הנשק של האו״ם (אשר ישראל מוכנה היתה לקבלה בעוד שהערבים דחוה).

יוזם הצעד הזה היה הרוזן פולקה ברנאדוט, שנתמנה למתווך האו״ם בענין ארץ־ישראל, לפי ההצעה המשותפת של בריטניה וארצות־הברית. למעשה לא ניתנה למועצת הבטחון האפשרות לבדוק את אמיתות טענתו של ברנאדוט בדיקה אובייקטיבית. בשעה שהועלתה הבעיה על הפרק היה נשיא המועצה הציר הסורי, פארס אל־חורי, שהודיע לרוזן כי הוא יציג את הדבר בהארתו שלו.

תקרית זו, ואחרות שבאו בעקבותיה, החלו לעורר בנפשנו חשדות טורדים שמא מתחיל ברנאדוט לנטות לצד הערבים בעוד שתפקידו הוא לתווך בין שני הצדדים הנלחמים בארץ־ישראל. אותה שעה נתבשרנו בשורה משמחת: דר. ראלף באנץ׳, העוזר המזהיר והצעיר של טריגווה לי, נתמנה להיות יועצו של ברנאדוט. סמכנו על שיפוטו החריף ועל חוש הצדק שלו, שהם יפשירו כל החלטה נמהרת שהרוזן עלול להחליטה.

בתחילת יוני כבר ברור היה אפילו לערבים עצמם, כי מצעד הנצחון שחזו בדמיונם איננו מתנהל בהתאם לכתב־היד. מעצם המערכה הראשונה שינתה ישראל את רקמת העלילה.

הישוב לא נכנע כלל וכלל. הוא עמד בכל חומרת ההתקפה הערבית, עצר אותה ואף פתח בהתקפה. בנקודה זו רפתה התנגדותם של הערבים לבוא לידי הסכם. ב־12 ביוני ציוו שני הצדדים על צבאותיהם להפסיק במלחמה, ואף־על־פי שגם הערבים הפיקו מכך תועלת, כיון שניתנה בידיהם ההזדמנות לארגן את צבאותיהם, הרי הפסקת פעולות־האיבה, ואם גם למשך זמן קצר, היתה תשורה יקרה לישוב. היא נתנה לישראל את האפשרות לתכנן, וגם לייצר בחפזון, דגם חדש של מכונת יריה, אשר עתיד היה לשמש נשק יעיל ביותר בשעה שהערבים הפרו את ההסכם והחלו שוב בפעולות איבה, ב־9 ביולי. כמו כן נתן דבר זה בידיהם את האפשרות למלא, אם כי לא במידה מספקת, את החסר במחסני הנשק שלהם, ולרכוש כמה מטוסים ישנים וציוד אחר ממקורות שונים באירופה, בעיקר מצ׳כוסלובקיה.

מחמת איסור משלוח הנשק אי־אפשר היה לקנות בארצות־הברית ציוד מלחמתי ולשלחו לישראל. היה עלינו להסתפק באוסף כספים לשם קניית נשק במקומות אחרים, ובמשלוח פלסמה, ציוד רפואי, בגדים ומצרכים אחרים לישראל. המלון „פורטין", ששם נוסד מטה ראשי בלתי רשמי של הפעולות האלה, דומה היה לכוורת הומה.

המדינה החדשה זכתה בהערכה רבה לא רק בזכות המאמץ המלחמתי הגיבורי שלה אלא גם בזכות האנשים שהיא בחרה בהם להיות מייצגיה בארצות־הברית ובאו״ם. מינויו של אליהו אילת (לשעבר אפשטיין) לציר ראשון של ישראל בארצות־הברית (כיום הרי זו משרת שגריר); מינויו של ארתור לוריא למשרת קונסול כללי בניו־יורק, ומעל לכל בחירתו של הצעיר המזהיר אוברי איבן (כיום אבא אבן) להיות נציגה הקבוע של ישראל באו״ם — כל זה היה בו לעשות רושם עז על הכל. כי כן, אנשים אלה הינם אנשים מחוננים בכשרונות ובעלי שעור קומה, אשר התאימו יפה לתפקיד שהוטל עליהם, לפגוש את העילית הדיפלומאטית של מדינות גדולות ולבוא עמה בדברים. מינוים כמו הצהיר בפני העולם שישראל, אף שצעירה היא בהשוואה לארצות אחרות, עוצרת בקרבה כוחות מתקדמים, ויש ביכולתה, שלא בהתאם לגודלה ואוצרותיה הטבעיים המוגבלים במידה רבה, לתרום תרומה חשובה להתפתחות הסוציאלית, הכלכלית והמדעית של העולם.

נאומו הראשון של מר אבן, שנאם בפני מועצת הבטחון ב־28 במאי, זיכה אותו במחיאות־כפים סוערות. אפילו אנשי העתונות, שבדרך כלל הריהם מחוסנים בפני ריטוריקה פוליטית ומלל דיפלומאטי, הצטופפו ביציע העתונות, והקשיבו בדריכות רבה שעה שאבן, שדבריו הצטיינו באינטלק־טואליות חמימה, הסביר את מטרותיה של ישראל ואת צדקת תביעותיה. בשעה שסיכם את דבריו עברה המלה בין העתונאים, הצופים והצירים, כי אכן, אישיות חדשה נתגלתה לעיניהם, אדם חיוני וסוער, אשר הגורל הטיל עליו לרומם את הדיפלומאטיה לרמה גבוהה של תבונה והגינות. בימים הבאים, בכל פעם שנזדמן לאבא אבן לדבר במקום כלשהו, היו העתונאים מניחים כל דבר שעשו באותה שעה וממהרים לבוא ולהקשיב לדבריו. בהתחשב עם הכבוד וההערכה שרכש לעצמו ולישראל, הן באו״ם והן בארצות־הברית, אי אפשר היה אלא שימנוהו להיות שגרירה של ישראל בארצות־הברית, כאשר הגיעו שתי הארצות לכלל יסוד שגרירויות מלאות זו בארצה של זו.

השמועות על קרבנות שנפלו במערכה תמיד יש בהן כדי לצער, לא כל

שכן בשעה ששמות הקרבנות ידועים לנו. בין שמות הצעירים אשר מסרו את נפשם למען עצמאותה של ישראל היו נערים רבים שגדלו והתבגרו לעיני, מותם של שנים מהם פגע בי באופן מיוחד. שניהם נערים מברוקלין ובני ידידי הטובים.

כרמי רבינוביץ, אשר עשרה חדשים קודם לכן ראיתיו בתל־אביב כאשר סר לבקר בבית הוריו, היה צעיר גבוה ונאה למראה, בעל עינים כחולות ומבריקות, שנגדו את התנהגותו המסתייגת. הוא לא הירבה לדבר על עצמו ועל פעולותיו, ואולם ידעתי כי היה קצין בהגנה וכי הכל העריכוהו בזכות אומץ־לבו ואחריותו. הוא ועוד תשעה מחברי ההגנה יצאו להציל כמה מחבריהם אשר הותקפו בדרך לחולון. בקרבת יפו נתקלו בבריטים אשר פרקו אותם מנשקם. כיוון שלא היו בידיהם כל אמצעי הגנה, נשחטו כעבור כמה רגעים, על־ידי הערבים. זו היתה אחת מכמה תקריות שבהן הוכיחו הבריטים את קשיחותם. אכן, תקרית זו לא עד מהרה תישכח.

הצעיר השני, נעם גרוסמן, נפל בהרי יהודה בשעת מילוי תפקיד בשליחות ה„הגנה". הוא היה נער מזהיר בן תשע־עשרה, אחד הסטודנטים הטובים ביותר של האוניברסיטה העברית. באוגוסט 1947 נזדמן לנמל חיפה ללוות את אמו שנסעה לביקור לארצות־הברית. זו היתה הפעם האחרונה שראיתיו. גברת גרוסמן עמדה לצדי על־יד המעקה של א. ק. „מארין קארפ" ונופפה בידה הלבנה. שעה שהאניה עמדה להפליג קרא אלי נעם הצעיר שאשגיח עליה במשך הנסיעה. כעבור כמה חדשים מצא את מותו. מלותיו האחרונות היו: „אל תתאבלו עלי; עשיתי את המוטל עלי".

אף־על־פי שהישוב קידם בשמחה את הארגעה שניתנה לו על־ידי ההפוגה, היו כמה גורמים אשר עוררו בו רגשות דאגה. ברנאדוט, שניסה כמעט בגלוי לצמצם את שטחה של המדינה החדשה, הציע לערוך משאל־עם בענין ארץ־ישראל. הערבים שראו בכך הזמנה להפר את ההפוגה על־ידי פלישה לשטח יהודי, התקדמו לשטח המפורז, עצרו שיירות מזון שנשלחו לנגב והפריעו למאמצים שנעשו כדי לתקן את אספקת המים של ירושלים.

שמן נוסף למדורה שימשה הצהרתו של ברנאדוט, כדלקמן: „אין להתכחש לעובדה שהגירה בלתי מוגבלת לשטח היהודי של ארץ־ישראל יהיה בה להוות לחץ כלכלי ולעורר הפרעות פוליטיות שיצדיקו את חששותיהם של הערבים בדבר התפשטות היהודים במזרח הקרוב; אין להתכחש לעובדה שההגירה היהודית לשטח היהודי של ארץ־ישראל איננה עניינם של היהודים בלבד, אלא דבר הנוגע לכל העולם הערבי השכן".

קשה לדעת מה היו המניעים שהניעוהו לומר את הדברים האלה, יתכן אפילו שהיתה בכך מידה של תמימות, שנבעה מידיעה בלתי־מספקת ושיפוט מוטעה, ואולם גילוי־הדעת של ברנאדוט שימש הסתה לגבי הערבים. ועובדה זו לא עלתה בקנה אחד עם עמדתו של ברנאדוט, שאמורה היתה להיות ניטראלית בתכלית. מעצם ההתחלה לא היתה תקוה רבה שההפוגה תחזיק מעמד מבלי שיכפוה באמצעים חריפים, כגון פעולה משטרתית של האו״ם כלפי המתקיפים הערבים, ואולם בכל יום נעשה ברור יותר ויותר שאין סיכויים שיוציאו את הדבר הזה לפועל, הנה כך רק נצחון ברור מצד היהודים, היה בו להכריח את הערבים להסכים לבוא לידי פשרה ידועה. התנהגותו של ברנאדוט הדגישה את העובדה שלא יעבור זמן רב עד ששביתת הנשק תופר, והישוב הכין את עצמו לעמוד בפני מצב זה.

פ ר ק מ ז.

אף־על־פי שידעתי יפה שהריני עלול להילכד בארץ בשעת התחדשות מעשי האיבה, החלטתי לנסוע לישראל. בשבוע הראשון של יולי טסתי לרומא, ובעודני מצפה למטוס שיקחני לישראל היו ברשותי כמה ימים שניתן לי להקדישם לשוטטות בעיר.

ב־6 ביולי ביקרתי במחנה־הסגר בקרבת צ׳יאנוסיטי, פרבר של רומא שעל־יד אולפני חברת הסרטים „פוקס״. במקום זה חיו אחיינתי וילדיה תשעה חדשים לפני נסעם לישראל (דרך קפריסין). אחד הצעירים שעדיין עצור היה במחנה הראה לי חתיכות סבון שהנאצים ייצרו מגופותיהם של יהודים. דבר זוועתי זה כמו גילם בזעיר־אנפין את סבלות היהודים בימינו; העזובה והאדישות שנתגלו לפני הקדירו את לבי כל כך עד שלא מצאתי מנוחה במלוני. דומה היה כאילו עצם האויר נעכר מרוב אכזריות. התהלכתי ברחובות רומא עד שלא היה בי עוד הכוח להלך ובכל זאת לא עלה בידי להתנער מהתוגה שהציפתני.

לבסוף ישבתי לנוח על ספסל בפארק שעל־יד מלוני. אחרי כמה רגעים התיישבו על־ידי שני כמרים. מגזרת בגדי הבינו שהנני אמריקני ופתחו עמי בשיחה. אחד מהם סיפר לי שהיה כומר בכנסיה הנמצאת באמסטרדאם אבניו, שבניו־יורק. בשטף השיחה סיפרתי להם על ביקורי במחנה־ההסגר ועל מה

שראו עיני שם. הכומר חייך, כאילו משעשעו הדבר, ואמר:

„אין ספק שאתה, שהנך אדם תרבותי ובן ארץ נאורה, לא תוכל לעכל את התעמולה הקומוניסטית הזאת בעניין זה המכונה בפיהם ‚זוועות הגרמנים'. אינני יכול להאמין כי הגרמנים אמנם אשמים ברציחות המסופרות בסיפורים אלה, שאינם אלא פרי אמצאתם של ה‚אדומים'".

כאשר הזמנתי את הכומר לבקר במחנה־ההסגר ולראות בעיניו אם יש אמת בסיפורים אלה, מיהר להיפרד מעלי לאחר שהודיע כי הוא וחברו עומדים לנסוע למחרת בבוקר השכם למאלטה. שיחה זו העמיקה את קדרותי. אולם, למחרתו, בשעה שביקרתי את שער הנצחון המפורסם של טיטוס, הנושא עליו את המלים: „יהודה נכבשה", כתובת המנציחה את כיבושם הקדמון של הרומאים את ירושלים, שוב נעורה בי תקוה. כי כן, רומא העתיקה, על כל כוחה ועוצמתה, לא נשארו ממנה אלא מצבות זכרון. ואולם יהודה השבויה הנה היא שוב משוחררת וחוזרת אל הארץ אשר טיטוס שם אותה לחורבן ושממה.

כאשר נכנסתי למטוס שעמד לטוס לחיפה, בבוקר יום ששי, 14 ליולי, פגשתי את רבי מורטון ברמן משיקאגו, שמיד סיפר לי על התחדשות מעשי האיבה בישראל. הערבים הפרו את ההפוגה והיה חשש רציני שבבואנו לישראל יקדמו את פנינו מפציצים מצריים.

בשעה שהתיישבנו במושבינו במטוס ‚ק.ל.מ.' בעל שני המנועים, שמענו את שידור החדשות, אשר אישר את הדו"ח של רבי ברמן. רבים ביטלו את נסיעתם ברגע האחרון. וגם אלה שגמרו בנפשם לנסוע לישראל שרויים היו בחרדה. בין האחרונים היתה אשה צעירה שחזרה לישראל עם שני ילדיה, אחרי ביקור בקנדה. כאשר ציינה לפני את שמה נזכרתי שלפני שמונה־עשרה שנה היו היא ואמה חברותי למסע באניה „מארטניה", שהפליגה מניו־יורק לחיפה. היא נשארה בארץ ולמדה בבית־הספר הריאלי, שבו למדו גם ילדי. במשך הזמן נישאה לצעיר ממשפחה חיפאית, התיישבה בחיפה ותרמה את תרומתה לריבוי האוכלוסיה בישראל.

נוסע אחר שפגשתי במטוס היה לואי הרן, כתב „לונדון טיימס", אשר תפקידו היה למסור את החדשות מהחזית הישראלית. בתחילת הטיסה היה מנהגו משהו מסוייג, ואולם כאשר נחת המטוס באתונה, בשדה־התעופה שבפיקוח הבריטים, וכאשר אסרו עלינו לגשת למסעדה שבקצהו השני של שדה־התעופה, ראיתי בהרן שהוא נבוך ביותר. אחרי שחזר מהמסעדה (אנחנו לא שתינו אלא מיץ תפוחי־זהב, שהביאו לנו אל האוירון) גילה הרן

סימני ידידות ובהמשך הטיסה התקשרה בינינו שיחה, שנתנה בידי את ההזדמנות להסביר לו כמה פרטים חשובים הקשורים בציונות ובמלחמת היהודים למען עצמאותה של ארץ־ישראל.

הגענו לחיפה בערב ושכרנו — רבי ברמן, הרן ואני — „סטיישן וואגון" להובילנו לתל־אביב. כאשר עברתי בדרך הזאת כעשרה חדשים קודם לכן היה הכביש גדוש משאיות מלאות חיילים בריטיים, שפקחו על הכבישים בתור „מגיניה" של ארץ־ישראל היהודית. נעים היה מאד לראות ששוב אין לראותן על הכביש. דבר זה כשלעצמו היה אות משמח לעצמאותה של ישראל.

כשהגענו לתל־אביב כבר ירדה החשיכה, שכבדה היתה מהרגיל בגלל ההאפלה החמורה. דיירי המלון „הבית האמריקני", ביניהם דר. ולטר איתן, ראש משרד החוץ הישראלי, מר הרצוג, סגן שר הדתות של ישראל, ואחרים, אשר סעדו את סעודת השבת שלהם, השתוממו לראותנו, שכן בדרך כלל העדיפו התיירים מחוץ־לארץ מקומות בטוחים מתל־אביב, שהמצרים הרבו להפציצה. ואולם אנשי תל־אביב עצמם לא נתפסו לחרדה. הם הסתובבו ברחובות אפילו בשעת ההאפלה, גאים בעצמאותם ומשוחררים מהדאגות והפחד שהיו מנת חלקם בימי שלטון הבריטים. שוב לא היה עליהם לחשוש שמא יעצרום חיילים בריטיים ברחוב ויאסרו אותם על סמך אמתלת־שוא כלשהי.

למחרת בואי ארצה יצאתי, כנהוג בשבת, לטייל ברחובות תל־אביב. רוב הצעירים, גברים ונשים כאחד, לבושים היו מדים. ואולם דבר שציין במיוחד צבא זה היתה העובדה שאי אפשר היה להבדיל בין אלופיו ובין טוראיו. כולם לבושים היו במדי חאקי פשוטים, ובאותם הימים כולם קיבלו משכורת שווה — 65 גרוש ליום. סכום זה לא הספיק, בעצם, אפילו למזון ולסיגריות, אולם כולם מאוחדים היו במטרה אחת: ההגנה על עצמאותה של ישראל והשמירה על כבודה.

פרט חשוב שעזר במידה רבה להצלחת הצבא העברי היתה העובדה שבין שורותיו היו מתנדבים בעלי הכשרה גבוהה מארצות־הברית ומארצות אחרות. מהם טכנאים בעלי נסיון ומהם קצינים גבוהים ששרתו במלחמת־הברית. כשפגשתי את הצעירים האלה היתה לי הרגשה כאילו חזרתי הביתה בעודני רחוק מביתי. ביניהם היה עזרא ספיסהנדלר, בנם של ידידי הישנים אברהם ואסתר, שבא עם אשתו לישראל; ונת כהן, אשר מילא תפקיד חשוב בהגנת ישראל, בהיותו אחד מראשי הבולשת הצבאית; דניאל לוין־

שמשונסקי, מהנדס אוירי, אשר כיום הינו מנהל מחלקת התעופה של חיל התעופה הישראלי; כן פגשתי את רחל לב; רחל ויינגר; ציפי בורובסקי; אריה פישמן; ליאו אגרס; כרמי צ'רני; עליזה ספיסהנדלר, אשתו של דניאל; וכעבור כמה ימים פגשתי את דניאל ואת אירה קהאן, אשר חזרו לתל־אביב אחרי מילוי תפקיד ידוע. בין כל אלה היתה גם בתי חנה, אשר בימי מלחמת־העולם השניה, בשעה שהיתה תלמידת „הנטר קולג'", עבדה בהתנדבות במשרד ראדאר של ממשלת ארצות־הברית ובעלה, ברני פופקין (כיום דב פלג), היה סרן בחיל התעופה של ארצות־הברית, ואשר כעבור זמן מונה לראש מטה חיל־האויר ובנובמבר 1952 נעשה סגן מנהל משרד הבטחון הישראלי. שלושה שבועות אחרי שהגעתי לישראל בא לשם גם בני, שהיה מהנדס אוירי, ושימש כיועץ טכני בחיל התעופה הישראלי. ואולם אם גם היו כל הצעירים האלה אמיצים ואם גם מילאו תפקיד חשוב בהגנת הארץ, דומה שהגיבור מכולם וזה שתרומתו להגנתה של ישראל חשובה היתה משל כולם, היה קולונל דוד מרקוס, הידוע בישראל בשם „מיקי סטון". הוא היה מתכנן צבאי מזהיר, אשר בשל כשרונותיו הבלתי רגילים זכה בהערכה רבה בצבא ארצות־הברית. מוחו היה מאותם המוחות הנדירים המעניקים משמעות אמיתית למושג „עבודה אינטליגנטית". ואולם מעל לכל מחונן היה בענוה רבה ואישיות מצודדת. מנהיג טבעי היה שאליו פנו בני האדם באופן אינסטינקטיבי, מתוך חיבה ומתוך אמונה בתבונתו ובכוח שיפוטו. הוא נהרג בשעה שניהל את הגנת ירושלים, ומותו היה אחת האבידות הקשות ביותר של האומה החדשה.

זוכרני כיצד ביקרתי את תאודור קולק, אחד הנציגים בעלי־המרץ ביותר ששלחה ישראל לארצות־הברית, מיד אחרי חזרו מבית אשתו של קולונל מרקוס, שהלך אליה לבשר לה את הבשורה השראגית בדבר מות בעלה. בתור חבר ה„הגנה" גילה תדי קולק עצמו אומץ־לב בפעולות המחתרת, והמלחמה, ששירת בה בהצטיינות, הקשיחתו וגמלה אותו מכל רגשנות מופרזת. על כן מזעזע היה הדבר במיוחד לשמוע אותו מדבר על קולונל מרקוס בחיבה נאמנה, לראות את צערו העמוק ולהיוכח בתחושת האבידה האישית שלו.

לפני שהגעתי לישראל סבור הייתי, כרבים זולתי, כי הלגיון הערבי כבש את העיר העתיקה של ירושלים מיחידה גדולה למדי של ה„הגנה", שנותקה מכל תגבורת. בתל־אביב נודע לי כי בשבועים הראשונים של קיום מדינת ישראל, בטרם נפלה העיר העתיקה, היתה הגנתה נתונה בידיהם של

לא יותר מחמישים חברי ה„הגנה". כמו כן אמרו לי כי אילו היו הערבים אמיצים יותר ולולא היו היהודים מתכננים את הגנתם בתבונה רבה, היה בכוח הטאנקים הערבים והציוד המלחמתי הכבד שלהם לכבוש גם את העיר החדשה.

פרט נוסף ששמעתי באותו ביקור שימח אותי ביותר. יהודי דרום־אפריקה, אשר בימי השלום תרמו תרומה כה חשובה לבניינה של ישראל עזרו במידה רבה גם להגנתה של הארץ בימי המלחמה. הנוער היהודי מדרום־אפריקה מיהר להענות לדרישתה של ישראל והעתיר עליה חיילים שמילאו את שורות הצבא, ויועצים מלחמתיים.

עד מהרה נוצרו קשרי הבנה וידידות בין אנשי דרום־אפריקה ובין המתנדבים האמריקאים. הם שיתפו פעולה יחדיו ולעתים קרובות נעשתה העבודה בקבוצות מעורבות, כדי לתרום הרבה ככל האפשר לפתרון בעיותיה החמורות של ישראל. דברים אלה יש לומר גם על צעירים יהודים מאנגליה וקנדה.

ביום ראשון, 11 ביולי, ביקרתי במטה הראשי של הכתבים, במועדון „סקופוס", שברחוב הירקון. היה לי הכבוד להכיר את המנהל של יחסי הציבור של ישראל, משה פרלמן ואברהם הרמן (שכעבור זמן היה הקונסול הכללי של ישראל בניו־יורק). בהזדמנות זו נפגשתי שנית עם לואיס הרן. הוא וכתבים אחרים שביקרו בישראל, התרשמו באופן מיוחד למראה עליזותם של חיילי ישראל ורוחם הטובה. אכן, התמונה שנתגלתה לעינינו מעודדת היתה בהרבה מזו שציירה התעמולה המסולפת שהפיצו הערבים בארצות־הברית.

למחרת היום נזדמן לי להתברך בנפשי על כך שהצטיינותם של הערבים בקליעה למטרה צבאית לא עלתה על הצטיינותם בקליעה למטרה הדיפלומאטית. כשנסעתי לחיפה נתקלה המונית שלנו באש רובים בשעה שהתקרבנו להצטלבות כביש ראש־העין הערבית וכביש פתח־תקוה. למזלנו ידע הנהג שלנו כי נקודה זו מועדת להתנקשויות, והוא הגביר ככל האפשר את הלחץ על המנוע, החיש את נסיעת המונית, ועבר את נקודת הסכנה בעוד הכדורים שורקים מעל ראשינו מבלי לגרום כל נזק. אחרי שהוציא את המונית מתחום ההתקפה, היפנה הנהג את ראשו אלינו והסביר לנו כי סביבת ראש־העין עדיין מלאה חיילים עיראקיים. ראש־העין — יש לציין — היתה מקור המעיינות שמהם קיבלה ירושלים את רוב מימיה.

בביתו של אחייני שבחיפה שמעתי כי זה חודש ימים לא הגיעו אליהם

שמועות מבתם היחידה רבקה, נערה בת תשע־עשרה ששרתה בנגב בתור סמלת בפלמ״ח. באחת מהפרות ההפוגה המרובות שלהם ניתקו המצרים את הכביש הראשי, שבאותם הימים שימש אמצעי תחבורה יחידי בין הנגב ובין יתר חלקיה של ארץ־ישראל היהודית. ואולם כמה ימים אחרי בואי לחיפה הצליח הפלמ״ח לפרוץ את קוי הערבים ולטהר את הכביש. כמה מהאנשים שמילאו את תפקידם מאז פרוץ מעשי־האיבה קיבלו חופש ונסעו לבקר בבתיהם. אף־על־פי שבמשך שבועות רבים עמדו בפני סכנות קשות היו כולם עליזים ושופעים בטחון עצמי עד להתמיה. אכן, בטחון זה מוצדק היה בתכלית, כפי שהוכח ב־23 ביולי, כאשר נכבשו לוד ורמלה, שתי ערים ערביות גדולות, אשר הבריטים מסרו אותן לידי הלגיון הערבי.

עובדה זו ורבות כדוגמתה היו המקור העיקרי למרירות שהצטברה בלב היהודים כנגד הבריטים. אין לומר, כמובן, שחסרות היו סיבות אחרות לכך, ואולם בגידתה קשוחת־הלב של בריטניה בהבטחתה לסלק לפני תום המנדט את הלגיון הערבי מארץ־ישראל, אין לראות בה אלא פעולת נקם שאינה יאה למעצמה גדולה. אכן, לא רק שהיא לא הוציאה את הלגיון הערבי מהארץ אלא היא מסרה נקודות אסטרטגיות בזו אחר זו לידי הפולשים הערבים, שגם בלאו הכי מצוידים היו בנשק בריטי. כיון שהיה עליה לסגת מארץ־ישראל, עקב הסתבכות המצב, שהיה פרי מעשיה היא, מעוניינת היתה בריטניה שישראל תימחץ כליל לפני שיהיה בידי המדינה החדשה הסיפק להפיק תועלת מזכויות חופשתה.

בערב ה־15 ליולי, ניתן לי הכבוד להשתתף בישיבה חשובה של מועצת המדינה הזמנית של ישראל שנערכה ב„קריה״ — קודם לכן המושבה הגרמנית שרונה, — שבגבול תל־אביב. ישיבה זו התכנסה לבחור את יושב־ראש מועצת המדינה הזמנית, ולדון בעוד כמה עניינים חשובים.

נזדמן לי לשבת על־יד רבי מורטון ברמן; רות גרובר, כתבת מיוחדת של „ניו־יורק הראלד טריביון״ וקנת בילבי, שגם הוא כתב קבע, מוכשר שלא כרגיל, של אותו עתון. שעה שהתיישבנו במקומותינו הבחין בנו משה שרת, שבאותם הימים היה שר החוץ של ישראל, וברך אותנו לשלום בתנועת יד. היתה זו ישיבה אפופה רוח התרגשות, לאו דוקא משום שדנה בבעיות קובעות באופן מיוחד, אלא בשל עצם העובדה שאחרי אלפי שנות גלות שוב מנהל ישראל את ממשלתו בארצו. בישיבה זו בחרה מועצת המדינה הזמנית ביוסף שפרינצק להיות יושב־ראש הרשות המחוקקת; המנורה נבחרה לסמל

רשמי של המדינה. כמו־כן הוחלטה החלטה, בעלת ערך רגשי, שהיתה קרובה לי במיוחד עקב ידידותי עם נפתלי הרץ אימבר.

כשביקרתי במשך היום במועדון „סקופוס" סיפר לי אחד העתונאים המקומיים כי ישיבת מועצת המדינה הזמנית שתיערך בערב תדון בבחירת הימנון לאומי חדש, שיבוא במקום „התקוה". אלה שהעמידו את השאלה על הפרק סבורים היו כי „התקוה" אינה מתאימה אלא ליהודי הגולה. ואולם ההצעה לא הגיעה לשלב של דיון. בשעה שאחד מחברי מועצת המדינה הזמנית הביע את הרעיון נשמע רעם של מחאה, והענין ירד מעל הפרק תיכף ומיד. השיר אשר עורר תקוה בלב מיליונים וליבה בהם את שלהבת הגבורה, הוסיף להיות ההימנון הלאומי של האומה שנולדה מחדש.

הישיבה הסתיימה ב־10.30 בערב. בשעה שהתכוננו ללכת הביתה הציע לנו שר המשטרה, מר בכור שיטרית להסיענו בחזרה לתל־אביב. ברגע שהגענו לשדרות רוטשילד, פילחה יבבת צופר האזעקה את אויר הערב. שמענו את זמזום הזדוני של מטוסים נעלמים, צפונים בשמי הדיו. הפצצה! בשעה שמיהרנו למקלט הקרוב ביותר, ציפינו רבי ברמן ואני לשמוע את יללת הפצצות הנופלות, לראות את השטח שסביבנו מתכסה בעשן ועולה בלהבות אש. אחרי שעה קלה שדומה היה בעינינו לנצח, עלה בידינו להגיע למקלט הקרוב, מסעדה קטנה שכבר גדושה היתה אנשים. כאשר הגענו לשם רפתה המתיחות במידה ניכרת. אזנים שרגילות היו לנימים הדקים של קולות הקרב כבר הבחינו בעובדה הנעימה שהמטוסים האלה מטוסינו היו.

למחרת בבוקר, בשעה שש, הבהילונו שנית. נחפזנו לאולם המלון שלנו. עם הישמע יבבת הצופר מיהרו גם דיירי הבתים הסמוכים למקלט שלנו. ביניהם היתה אשה צעירה שנשאה בזרועותיה ילד. היא בכתה, לא מפחד אלא מרוב כעס.

„אתם האמריקנים אשמים הנכם במידה ידועה בעד התפרצות מעשי איבה אלה", אמרה במרירות. „תחילה עזרתם לנו לזכות בעצמאותנו — ואחרי־כן הפניתם לנו עורף בשעה שאסרתם את מכירת הנשק לישראל, דבר שגרם לכך שלא נוכל לקנות נשק ולהילחם בעד חופשתנו, בעוד שאויבינו הולכים ומבצרים את כוחותיהם. אילו היתה ארצכם עומדת לצידה של ישראל הם לא היו מוצאים בלבם את האומץ להתקיפנו. המצרים", המשיכה, „הפציצו את תל־אביב שמונה ימים בזה אחר זה, ועדיין אין סימן להפוגה!"

וכי מה יכולתי להשיב לאותה אם בישת־מזל? היא צדקה — ואולם אילו הודיתי בכך לא היה בזה להקל את כאבה בראותה את עירה מותקפת,

משפחתה עומדת בפני סכנה תמידית. כשחזרתי לחדרי אחרי אות הארגעה, ראיתי לפני מחזה שונה בתכלית מכל מה שראיתי לפני שעה קלה. חברי לחדר, טכנאי מומחה בשם בלום, ישן במיטתו. וצופר האזעקה וזמזום המטוסים לא הפריעוהו כלל. כשהעירותיו רגז עלי במקצת.

„שמעתי את קול האזעקה", רטן, „אבל מקול המנוע של המטוסים יכולתי להבחין שאין הם שמים את פניהם אלינו. ובכן חזרתי ונרדמתי".

אותו יום ששי גדוש היה אזעקות אויר יותר מכל שנתנסתה בכך תל־אביב מעודה. כדי להינצל מהרעש, שאי אפשר היה להיפטר ממנו (אפילו בשעה שהצופרים החרישו מדמה הייתי שהם מיבבים באזני) נסענו, בלום ואנוכי, לעין־גנים, שכיום היא חלק מפתח־תקוה, לבקר את ידידי הישנים, את משפחתו של איסר קוסובסקי. הם כבר קיבלו את חלקם בסכנה ובמתיחות וביתם מסומן היה בחורי כדורים, זכר לצליפות רוביהם של הערבים שהרבו להתקיפם מהכפר הסמוך פג׳ה.

בערבי החורף של שנת 1936 נזדמן לי ללמוד משהו על הכפר הזה, כאשר מוחמד אבו סעיד, המורה הערבי מפג׳ה היה בא לעתים קרובות לבקרני בביתה של משפחת קוסובסקי, כדי לשפר את סגנונו באנגלית. הוא היה טיפוסי לאותה שכבה מתקדמת, הקטנה באופן יחסי, שבקרב הנוער הערבי — מעוט חיוני ונאור אשר מעוניין היה בכנות לשפר את מצבם התרבותי והכלכלי של בני עמם. ערך עקרונותיו הוכח בעליל באפריל 1948, בשעה שהיה מבין המנהיגים הערביים, שמוכנים היו למסור את הרובע הערבי של חיפה לידי היהודים. אכן, באי־כוחו של המופתי מנעוהו מעשות זאת ואילצוהו לברוח מארץ־ישראל.

עם פרוץ המאורעות ב־1936 נפסקו פתאום ביקוריו, והבית שבו התארח פעמים כה רבות הפך לאחת המטרות הראשונות לכדוריהם של הערבים, שנורו מהקפה של הכפר פג׳ה. כאשר התחדשו מעשי־האיבה ב־1947, אחרי ההצבעה על החלוקה, שוב הפך הקפה למבצר של טרוריסטים ערביים. רבים מאנשי ה„הגנה" איבדו את חייהם. כאשר נכנסה ה„הגנה" לכפר, הרסה את הבנין ושמה קץ להתקפות מצד פג׳ה.

שאלתי הראשונה, בשעה שהגעתי לבית קוסובסקי, נסבה לשלומו של בנם הבכור, ישראל. שמעתי שהוא נמצא בנגב, בתור קצין הממונה על אחת מיחידות השידור. זמן רב לא הגיעו ממנו ידיעות, וככל המשפחות שבניהן נלחמו בקוי החזית, שרויה היתה משפחת קוסובסקי בדאגה חמורה.

למחרת בבוקר נרגעו מחששותיהם. כשאך התחלנו מתעוררים משנתנו, ספוגים אותה עצבנות הקודמת ליקיצה, שמענו דפיקה בדלת. כעבור כמה רגעים הצטופפנו כולנו סביב דמות מאובקת ובלתי מגולחת בבגדי חאקי פרועים, מברכים לשלום וממטירים שאלות. מרוב שמחה לא התחשבנו כלל בעייפותו הקשה. ישראל קוסובסקי חזר הביתה לחופש קצר — לשאוף רוח לפני שיחזור לקוי החזית.

אותה שבת, בערך בשעת הצהרים, שוב הדביקונו האזעקות שמחמתן נמלטנו מתל־אביב. פתאום נשמעה יבבה מתנשאת ועולה, ואחריה קולות רחוקים של מנועים. משפחת קוסובסקי ושכניה ברחו למקלט שהיה בפרדס שמאחורי הבית. גם הפעם העיף ידידי בלום עין אל השמים, ובלי התרגשות יתירה העיר, „אין הם מיועדים לנו", ויצא לטייל ברחוב, למרות מחאותיהם של יתר האנשים שמיהרו למקלט. כרגיל, בלום צדק, ומאחר שסמכתי על שיפוטו החלטתי להסיר מלבי דאגה וליהנות משעות אחר־הצהרים שבילית בכפר, הרחק ממהומתה של תל־אביב.

כשחזרתי העירה ביום ראשון, שוב פגשתי במועדון „סקופוס" את לואיס הרן. „בימים האחרונים ביקרתי בשטחי החזית", סיפר לי, „בעיקר בחלקים שזה עתה נכבשו על־ידי הצבא הישראלי, ואני מקוה בכל לבי שאנשיכם יצליחו להימנע מחתימה על הפוגה חדשה, לפי מעמד הדברים כיום", המשיך, „אין ספק שישראל תוכל לכבוש את לטרון ואת העיר העתיקה של ירושלים במשך לא יותר מימים מספר".

ואולם מועצת הבטחון כבר הוציאה צו שביתת־נשק, והצבא הישראלי לא התחשב ביתרונו הצבאי ובאינטרסים של ארצו, ומיהר לציית להנהלת האו"ם. ישראל הפסיקה את מסעה לקראת לטרון והעיר העתיקה, ובעצם הערב ההוא חתמה על ההפוגה והניחה את שתי עמדות המפתח האלו בידי הערבים.

עשיתי כמה ימים בתל־אביב, כשאני מנסה לברר היכן נמצאים ילדיהם של ידידי שבאמריקה. באופן מיוחד מעוניין הייתי לראות את דניאל ספיסהנדלר, בנם של ידידי אברהם ואסתר. ידעתי כי מחנהו נמצא בשדה־תעופה אחד בעמק, ואולם כאשר הגעתי לשם, אחרי נסיעה מייגעת והליכה ממושכת בדרך מאובקת המובילה מהכביש הראשי לשדה התעופה, נוכחתי שעל־יד הפתח עומד חייל צעיר ובידו מכונת יריה. צעיר זה קשה היה לבוא עמו בדברים. על כל שאלותי היה לו מענה אחד: „אסור!" ובכל פעם שהביע את המלה הזאת כיוון מוכנית את מכונת היריה שלו לעברי. בסופו

של דבר התיאשתי מלקבל ממנו תשובה מקיפה יותר. התיישבתי על העשב שעל־יד השער, לפוש מעט. והנה שמעתי שיחה באידיש שהגיעה אלי מצדה השני של הגדר. אם כי לא יכולתי להבין את המלים, הרי הצלצול הכללי של הקולות ותנודות הדיבור יצרו בי את הרושם שהאנשים מדברים באידיש גליציאנית, בלשון מולדתי. קמתי על רגלי וקראתי בקול רם: „הי, אתה, גליציאני! האוכל לראותך רגע אחד?"

לשמע קריאתי נפנה החייל הצעיר אלי וניגש אל השער. „איך ידעת שאני גליציאני?" שאל, מבלי לדעת ששיחתו הגיעה לאזני. סיפרתי לו מה הנחני להגיע לסברה הזאת ואחרי כן סיפרתי לו מי אני ומהי מטרת ביקורי. כששמע את דברי פתח את השער והזמינני להיכנס פנימה. בהמשך שיחתנו ניתנה לי ההזדמנות למסור לו חדשות על דבר בן־דודו, שסבור היה כי הוא נהרג בברלין על־ידי הנאצים. כמו־כן היה בידי למסור לו את כתובתם של קרוביו שבארצות־הברית, אשר לא שמע מהם במשך יותר מעשרים שנה. בזכות הדבר הזה סבור אני שנסיעתי לשדה־התעופה זיתה מוצלחת עד מאד. ואולם את המטרה שלשמה ערכתי ביקור זה לא השגתי, שכן יצא דניאל ספיסהנדלר, כפי שנאמר לי, לחיפה, שעה קלה לפני שהגעתי למקום.

למזלי נחסך ממני העמל שבהליכה לכביש הראשי. הסיעוני לשם בג׳יפ, ואחרי־כן הגעתי לחיפה באוטובוס של „אגד", בעקבות ידידי הצעיר, החמקמק. בחיפה הודיעוני כי דני ספיסהנדלר היה שם והלך; הוא נסע לתל־אביב להתראות עם אשתו. למחרת הצלחתי סוף־סוף להדביקו, במקום שיצאתי משם. במשך הימים הבאים עלה בידי לראות צעירים רבים אחרים שבאו ארצה מארצות־הברית כדי להקדיש את ידיעתם המקצועית ואת אומץ־לבם לרשותה של ישראל הנלחמת למען עצמאותה.

כשהריני מביט אחורנית, אחרי מרחק של שמונה שנים המבדיל ביניני ובין אותם ימים מחוללי ההסטוריה וגדושי ההתרגשות, קל לי, עכשיו, להעריך כראוי את השלבים השונים של מאבקה של ישראל. לפי הסברה המקובלת באותם הימים, נחשב השלב השני של מערכת ישראל, שהחל אחרי ההפוגה הראשונה, בתור השלב המכריע. אכן, יש יסוד לדעה זו. ראשית כל יש לזכור את העובדה, אשר לעתים אין מעריכים אותה כראוי, שהצי הישראלי שעדיין לא היה מצוייד כראוי ושגילו לא עלה על שלושה חדשים, הנחיל תבוסה קשה לצי המצרי העולה עליו בכוחו עד אין שעור, ועל־ידי־כך חיסל את ההתקפות מהים על ערי החוף של ישראל. בעיני היה הדבר כמעט נס. פעמים

רבות התבוננתי בספינות הזעירות של ישראל שעגנו בנמל חיפה ותהיתי אם הן תוכלנה לעמוד כנגד הספינות של אויביה של ישראל, הגדולות מהן בהרבה והמצויידות בנשק כבד.

הצבא היבשתי, אף־על־פי שבמשך ההפוגה קיבל תגבורת באנשים ונשק, גם הוא עמד בפני כוחות חזקים ממנו פי כמה. זוכר אני יפה את בנייניה ההרוסים של נגבה, אותה נקודה בנגב, שהדפה חלק ניכר של הצבא המצרי. כעבור שנה או שנתים נבנתה הנקודה מחדש, ואולם תושביה השאירו את מגדל המים המנוקב בכדורים לעמוד במקומו, זכר לאותו מאבק קשה ומעציב.

ואולם פרק הזמן המפגיע בנו להשוותו להגנה ההסטורית של ישראל העתיקה הוא פרק הזמן של השלב הראשון. ברגע הזה תלוי היה הכל. וראוי שהעתיד ההסטורי של ישראל החדשה יציין כי השבועות שאחרי ה־14 במאי 1948, היו השבועות הקובעים והמכריעים בהתפתחותה של האומה. אילו נכשלה הגנה ספונת התרוממות־רוח זאת, לא היה לישראל עתיד. כי עתה ברור לכולנו שאיש לא היה מתערב בדבר ונחלץ להצלתנו.

למזלה של ישראל ברוכים היו אותם הימים בגילויי יוזמה וכושר מנהיגות. דוגמה מצויינת לכך הוא האיש שעמד בראש הצבא הישראלי, אלוף יגאל ידין, בנו של דר. סוקניק, פרופסור לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית, ובעצמו ארכיאולוג בעל שעור קומה. פעמים רבות הפיק ידין תועלת מידיעתו את הארץ ואת ההסטוריה העתיקה שלה. בדרך רומאית כמעט נשכחת, שנבנתה בנגב לפני אלפים שנה, הוביל, במהירות לא תיאמן, את הצבא הישראלי שלו דרך המדבר, להנחית התקפת־פתע על אגף צבאי מצרי. התקפה זו גרמה למצרים, אבידות קשות והעמיקה לחדור לתוך השטח שהיה בידיהם.

גורם אחר חשוב בנצחונה של ישראל — ויתכן שגורם זה היה הקובע בכולם — הוא השחיתות של הקצונה המצרית, רמתה המוסרית הנמוכה, ואדישותה לכל עקרון שהוא. גם בורותם המוחלטת של החיילים היה לה חלק במפלתם של המצרים, כי היא שללה מהם את הדבר שבזכותו אפשר להפיק מחיילים פשוטים את מיטב התועלת — את הבנת מטרתם.

יתכן מאד שעוררו בלבם, כפי שעוררו פעמים רבות בלב ההמונים הערבים, להבת שנאה לוהטת כלפי היהודים, ואולם כיון שלא הזינו את הלהבה הזאת בשום דבר, כיון שהחיילים ראו סביבם את הציניות והאדישות של בני המעמדות הגבוהים שהשתמטו מהצבא (במחיר פעוט של 20 לירות

ב„קדושת" מטרתם. בשעת ההתקפות נלחמו בגבורה, ואולם הם לא גילו לא ב„קדושת" מטרתם. בשעת ההתקפות נלחמו בגבורה, ואולם הם לא גילו לא יוזמה ולא תבונה; בשעה שמעמד הדברים היה לרעתם, עמדו בפרץ בעקשנות — ואולם אי אפשר היה להציבם, אחד כנגד אחד, לעומת הצבא הישראלי.

פ ר ק מ ח.

השכם בבוקר יום שני, 26 ליולי, היה לי הכבוד לפגוש את דר. ראלף באנץ', בשעה שיצא ממלון „ציון" שבחיפה. אותה שעה יצאו מאותו מלון מרת סירקין, מרצה ידועה וסופרת, וכן גם יצחק המלין, מנהל מבצע הסתדרות ישראל באמריקה. בלייק־סאקסס נזדמן לי להכיר את דר. באנץ' יפה למדי, והבינותי יפה מדוע סמכה עליו ישראל במידה כה רבה וראתה בו את אחד האנשים אשר יוכל להנחות את הרוזן ברנאדוט להחלטה הוגנת בעניינים המסובכים שעמדו בפני מתווך האו"ם.

דר. באנץ' המתין לרוזן ברנאדוט, שנמצא במדור השינה שלו, בספינה אמריקנית, שהגיעה לנמל חיפה. בעודנו ממתין שוחחנו מעט ונגענו בזהירות במצב העניינים ובנסיעה האחרונה של דר. באנץ' והרוזן ברנאדוט לארצות־הברית, למסור דו"ח למועצת הבטחון. כאשר הגיעה לבסוף מכוניתו של ברנאדוט לבנין העיריה של חיפה, שמול מלון „ציון", הואיל דר. באנץ' לעשות בינינו הכרה. כאשר שמע הרוזן שאני עומד לחזור לארצות־הברית, הביט סביבו ונאנח, כאילו שקל בדמיונו את כל עומס העבודה וההחלטות הרובץ עליו, והעיר שהוא מקנא בי מאד.

אותו יום חזרתי לתל־אביב, ובערב הלכתי למועדון „סקופוס", להשתתף בישיבה מיוחדת של עתונאי חוץ־לארץ והארץ, אשר באו לראיין שני טייסים צעירים, „צברים" אשר כמה ימים קודם לכן לקחו חלק בהפצצת קהיר. סגן־אלוף משה פרלמן, דובר צה"ל, ישב באמצע השולחן, ומשני עבריו שני טייסים צעירים, דן טולקובסקי, שכעבור זמן היה מפקד חיל האויר של ישראל, ומרדכי אלון, שכעבור כמה חדשים נהרג בשעת נחיתת אוירונו אחרי חזרו מייעדו. לצידיהם של הנערים ישבו שני קציני מודיעין, ברני פופקין ונת כהן, אשר שמרו על כל תנועותיהם והקשיבו בשום־לב

לשאלות שנזרקו כלפיהם והן לתשובותיהם. פרט לכך (וזה, בלא ספק, היה אמצעי זהירות הכרחי) לא נעשה שום נסיון להנחות את תשובותיהם או להתערב בכל דרך שהיא במהלך ישיבת העתונאות, ודומה שלא היה צורך בדבר. שני הצעירים דיברו בכובד־ראש ובשיקול דעת, שהעידו על בגרותם ורגש־האחריות שלהם. כאשר המטיר עליהם הכתב הקנדי מטר שאלות, שלפעמים היו מרגיזות ביותר, השיבו לו תשובות שלוות ונבונות. כשנזרקה כלפיהם איזו שאלה קשה, היו גומעים ממיץ תפוחי־הזהב שלפניהם, להשהות מעט את תשובתם, עד שיהרהרו בה תחילה. וכשנסתיימו סוף־סוף השאלות, קינחו שני הקצינים הנבונים, אשר במשך מהלך הדברים שרויים היו במתיחות, את מצחם, ובפעם הראשונה חייכו חיוך של רווחה.

עם עזבי את מועדון „סקופוס", אחרי ישיבת העתונאות, הגיעו לאזני דבריהם של שני כתבים ששוחחו על הראיון. אחד מהם העיר שהוא סבור כי ההפצצה בוצעה על־ידי טייסים מארצות אחרות ולא על־ידי שני הנערים שראיינו זה עתה. בהמשך דבריו ציין, כי יתכן שהעתונות המצרית צדקה באמרה שהבירה המצרית לא ניזוקה כל עיקר, וכי ישיבת העתונאות לא היתה אלא הצגה שנערכה למטרות תעמולה, לחזק את רוחם של היהודים בישראל ובחוץ־לארץ.

כעבור שלושה שבועות בערך, הפלגתי בא.ק. „מארין קארפ", שיצאה מנמל חיפה והתעכבה באלכסנדריה כדי להעלות נוסעים שהפליגו לארצות־הברית. בין אלה היה צעיר אחד, נוצרי קופטי מסודן, שהיה בקהיר בשעת ההפצצה. הוא צייר לפני תמונה חיה מהחורבן שנתהווה שם. כתגמול על כך, סיפר לי, פרצו ההמונים הערביים לרחובות קהיר והרסו חנויות של יהודים. המצב החמור אילץ, כביכול, את הממשלה להפקיד בידי פקידיה את הנהלת העסקים האלה, כדי „להגן" על האינטרסים של בעליהם — טכניקה שנדף ממנה ריח שיטות הנאצים.

צעיר זה, כרובם הגדול של הסודנים, התנגד בכל תוקף להתערבותה של מצרים בענייני ארצו. מעדיף היה על כך, במקרה שלא יעלה בידי סודן לזכות בעצמאות, שהיא תישאר תחת פיקוח הבריטים. עם כל חסרונותיה של הממשלה הקולוניאלית, אמר, הירבו הבריטים לעשות למען סודן. הוא חשש מאד שמא יצאו הבריטים ממצרים וארצו תיפול לידיה הרעבתניות של הפקידות המצרית ותהיה קרבן לאותה שחיתות ולאותה אדישות לגבי צרכי ההמונים, המציינות את ממשלת מצרים בארצה.

לפני עזיבתי את ישראל, בתחילת אוגוסט, נזדמן לי להיפגש שנית עם

דר. ראלף באנץ', וגם הפעם הגבירה הפגישה ושיחתנו הקצרה את הכבוד שרחשתי לו ואת הערצתי לגישתו האובייקטיבית ההוגנת, שנאמן היה לה למרות לחצם המתמיד של אויבי ישראל.

לפני הפלגתי מצאתי לי שעה להתראות עוד פעם עם לואיס הרן. לפני פרידתנו העיר הערה שנונה, שהיה בה לצייר את מעמד הדברים בעולם הערבי, כפי שהיה באותה שעה וכפי שעתיד היה להיות במשך זמן ממושך.

„כל זמן שיהיה בידי באי־כוחו של המופתי לממן את ההתקפות על ישראל", אמר, „לא תשפיע שום הפוגה ושום שביתת־נשק על התנהגותם. הסורים, העיראקים והמצרים לא יחדלו מהמאבק עד שינחלו תבוסה מוחלטת, ודומני שישראל תיאלץ להגן על קיומה, מהר מכפי שהבריות משערים בנפשם".

הרן צדק. ההפוגה הבלתי שלווה לא ארכה אלא זמן קצר. באמצע אוקטובר התקיפה ישראל שנית את כוחות הצבא המצרי, והפעם בכוח אוירי שהתחזק בהרבה מכפי שהיה עד כה.

בדרכי הביתה שמעתי על האניה שמועות ממקורות מוסמכים, על הקרע שנתהווה בין האומות הערביות. מלך עבר־הירדן, המלך עבדאללה, נטה ליישב את הסכסוך עם ישראל בדרכי שלום, בעוד שיתר האומות הערביות התנגדו לכך בכל תוקף. זה היה סלע המחלוקת בין משפחת ההאשמים ובין משפחת החוסיינים, משפחתו של המופתי. הקמת מדינה ערבית „עצמאית" בחלקה הערבי של ארץ־ישראל המערבית לא היתה לרצון לעבדאללה, כי חשש שמדינה זו תהיה כחומר ביד היוצר לגבי היסודות האנטי־האשמיים, שתחת שלטונו של המופתי. מדינה כזאת תהיה פגיון המופנה תמיד כלפי גרוריו של עבדאללה. הוא העדיף לנהל את ענייניה של ארץ־ישראל הערבית בעצמו. ואם כי הבין כי בשעת מלחמה עלולה ישראל להיות אויב מסוכן יותר מכל מדינה ערבית עצמאית שתוקם בחלק ארץ זה, ידוע ידע כי בימי שלום היא תהיה שכנה הוגנת, שאפשר לסמוך עליה.

האומות הערביות שידעו כי נחלו תבוסה צבאית ואולם לא היו מוכנות לגלות זאת לאזרחיהן, ניסו לצאת מהמיצר על־ידי יצירת צבא פלשתינאי ערבי, שאפשר היה להאשימו בכשלונם הצבאי.

בעת ההפלגה באניה היתה לי השהות להרהר בביקורי ולהעריך את ישראל כפי שנתגלתה לעיני בחדשים המעטים שלאחר היצרה. רוב הישראלים גאים היו מאד על עצמאותם ועז היה חפצם שכל דבר בישראל יעלה על מה שנמצא בכל ארץ אחרת. אכן, זה היה גם חפצם של רבים שבאו

לישראל לבקר בה ולהקדיש את מומחיותם המקצועית ואת ידיעותיהם לצרכי המדינה החדשה. כה עז היה הרצון לשפר את ישראל, כה חזקה היתה התשוקה למצוא דרך להפיק תועלת מעצות מקצועיות, עד שהמלה „מומחה" הפכה למלה שגורה בכל שיחה רצינית.

אכן, פרט אחד סיבך את הדברים. דומה שכל אדם היו לו רעיונות משלו ביחס לשיפורים הנחוצים, ובעוד שהפקידות הבכירה נטתה להטות אוזן קשבת בעיקר לתכניות ההגיוניות, הרי הפקידים הנמוכים יותר לא תמיד נהגו כך. יהירות שוא, הרגשה מופרזת של אי־תלות, או סתם עקשנות, סתמו לפעמים את הדרך בפני תכניות הגיוניות שהיה בהן לשפר את יעילות המדינה. כמה אנשים חשו, כי לא נאה להם להקשיב להצעות של בני חוץ־לארץ וכי יש בכוחם לנהל את ענייניהם היטב מכל מומחה שהוא. זרם העולים החדשים שבאו ארצה לפני שהיתה מוכנה כראוי לטפל בהם היווה בעיה שגם היא סיבכה את המצב. בכמה מקרים עבר זמן רב עד שהגיעו הדברים לכלל סדר ויעילות.

אכן, דומני שלפחות במידת־מה יש לזקוף את יחס האיבה להצעות חדשות על חשבון דרך הצגתן, שלעתים היה בו משום עליונות שמטרתה להפגין את יתרון ידיעותיהם של המציעים. עלי לציין כי באופן אישי מעולם לא נפגשתי בשום קושי ובשום התנגדות שעה שהצעתי כמה הצעות מעשיות שכמה מהן התקבלו. ביום עזיבתי את נמל חיפה, למשל, עצרו אותי בשעה שאמרתי לעלות על האניה והודיעו לי שעלי להחתים את דרכוני על־ידי המשטרה המקומית ועל־ידי מחלקת ההגירה שבאותם הימים נמצאה הרחק מהנמל. השמש להטה ובכל שטח הנמל לא היתה סככה. כשהגעתי למשרד ההגירה הצעתי לפקידיו להציב מכתבה נדה בקירוב מקום לאניה, כדי לחסוך לתיירים את הדרך הארוכה והמייגעת אל המשרד ובחזרה. דבר זה חשוב היה משני טעמים, ציינתי לפניהם, ראשית יהיה בכך לחסוך יגיעה מאנשים קשישים שאינם רגילים לשמש הלוהטת של ישראל ושעליהם, בעיקר, מתבסס ענף התיירות. ושנית, דבר זה ייצור רושם אחרון טוב על התיירים העוזבים את הארץ. הצעתי התקבלה ברצון; נתבקשתי להגישה בכתב, וכשעליתי על האניה כתבתי כמה מכתבים למשטרה, לבית־המכס וגם למחלקת האוצר.

אחת מהצעותי לבית־המכס היתה לקבל את שיטתה של ארצות־הברית ולמיין את מטען הנוסעים הבאים ארצה לפי סדר אלפבתי מיד עם הורדתו מהאניה. כך יכול כל נוסע ללכת למקום הנכון ולמצוא את מטענו בלי קושי.

דבר זה יש בו גם להקל על בדיקת המכס. ככל מי שנתנסה בנסיון המייגע שלעתים כה קרובות יש לעמוד בו בנמלי הים התיכון והיה עליו לחפש את מטענו תחת ערימה עצומה של מזוודות מגובבות זו על גבי זו, ביניהן קופסאות כובעים, ארגזים ומלתחות, יראה מיד את התועלת שבהצעתי. כעבור זמן שמעתי שבית־המכס הוציא את הצעתי לפועל מיד אחרי קבלו את מכתבי עם התכניות ששלחתי מניו־יורק ושבהן פירטתי את התכניות האלו. כאשר חזרתי לחיפה כעבור שנה היה לי סיפוק רב שעה שראיתי כי בדיקת המטען מתנהלת ביעילות, וכי אנשי המקום הוסיפו כמה שיפורים להצעתי.

אכן, אין לומר שהצעותי לא זכו לתשומת־לב. ב־16 באוקטובר קיבלתי מיחזקאל סהר, המפקח הכללי של משטרת ישראל את המכתב כדלקמן:

מר הבר היקר,

מכתבך מ־27 לאוגוסט למר משה שרתוק, נמסר לטיפולי.

אני מודה לך בעד ההצעות המעניינות שהצעת במכתב זה. כמה מהן קשורות בעניניה של מחלקתי וכללנו אותן בהוראותינו הקבועות לפקידים הנוגעים בדבר. ההצעות העוסקות בעניניהן של מחלקות אחרות נמסרו לידיהן.

בכבוד רב,

י. סהר,

מפקח כללי של משטרת ישראל

כעבור שנה קיבלתי מכתב קצר ממר ס. גפני, מנהל בית־המכס בחיפה, ובו נאמר:

א. נ.

אני מודה לך על מכתבך מה־13 לאוקטובר ומאשר בתודה את קבלת שני הספרים ששלחת לי. אין ספק כי תקנון המכס של ארצות־הברית יהיה לי לתועלת מרובה.

הואל נא להודיעני את מחירם כדי שאוכל לדרוש מהממשלה שתשלם לך.

אשמח מאד לשמוע ממך לעתים קרובות.

בכבוד רב,

ס. גפני,

מנהל בית־המכס בחיפה

כיון שחייה הכלכליים של ישראל תלויים במידה כה רבה בקוי הים, חשוב הדבר ביותר שנמליה יפעלו במיטב היעילות. אכן, דבר זה קל לאמרו

וקשה להוציאו לפועל. רבים היו הסיבוכים במיוחד בעבודה בנמל חיפה, שבו עוגנות מאות ספינות. לעתים קרובות קורה היה שספינה הנושאת מצרכים חיוניים שעשויים להירקב צריכה היתה להמתין ימים רבים עד שיפרקוה. תכניות ההפלגות מבולבלות היו לגמרי וכמה קוים ימיים שספינותיהם הפליגו לישראל מחו בכל תוקף על העיכובים.

נעשו כמה נסיונות להעלות את רמת היעילות בנמל ואולם אפילו אחד מהם לא הוכתר בהצלחה. מסיבה זו או אחרת — וחוסר שיתוף הפעולה מצד פקידי המכס היה הדבר שהירבו לתלות בו את האשמה על כך — נעשה המצב גרוע מיום ליום עד שב־1951 הוזמן ארצה דר. בוריס שטרן, מומחה טכני אמריקאי, לבחון את המצב ולהציע דרך לתקנו. אחרי שבדק במשך כמה חדשים את פעולות הנמל, הודיע כי הן נעשות ביעילות נמוכה לפחות ב־35 אחוז מכפי הראוי. ועד מהרה העלה את רמת יעילותן במידה רבה.

הצלחתו של דר. שטרן אחרי לפחות שלושה נסיונות שנכשלו, עוררה שנית את שאלת הייעול בעבודה, ובפרט את שאלת עצותיהם של אנשי חוץ ונכונותה של הפקידות הישראלית לקבלן. מנסיוני ראיתי שכל תכנית שהיו לה סיכויים להצליח, מתקבלת היתה ללא היסוסים — אלא שקבלתה תלויה היתה בדרך ההגשה. שום עם, ויהיה להוט כאשר יהיה אחר שפורים עצמיים, אינו אוהב שיטיחו לו את חסרונותיו בפניו. הגישה המציינת את ההצעות, מידת הזדהותו של המציע עם הבעיה ומידת התחשבותו עם האנשים שאת שגרתם בא להפוך על פיה, נתונים אלה אינם נופלים בחשיבותם מהתכנית עצמה.

פ ר ק מ ט.

כאשר חזרתי מישראל שמעתי בלייק־סאקסס על הקרע הראשון שנתגלה ב„חזית" המוסלמית; תורכיה הודיעה על נכונותה ליצור „מודוס ויונדי" עם ישראל, והיו סיכויים שהדבר יתפתח ליחסי ידידות אמיתיים, כפי שאמנם היה. לעומת זאת, מצרים, שנחלה מכה קשה מידי צבאות ישראל, לקקה את פצעיה ואיימה בזעף לפתוח בסיבוב מלחמתי שני.

ידידיהם של אויבי ישראל במשרד החוץ האמריקני חיבלו תחבולות נגד המדינה החדשה. שמועות, שנבעו „ממקורות מוסמכים ביותר", אמרו כי

למרות איסור משלוח הנשק למזרח התיכון, משתמשים היהודים בכספי קרנות שונות, כגון „הקרן הקימת לישראל", וקרן „המגבית היהודית המאוחדת", בעיקר לקניית נשק. פרט זה הפך להיות נקודה בוערת עד כדי כך, שהסוכנות היהודית הודיעה ברבים על ההחלטה להשתמש בכספי הקרנות שלה אך ורק למטרות צדקה, ולא להרשות להשתמש בהן אפילו למטרות מדיניות, שלא לדבר על הוצאות לחיזוק הבטחון ולצרכים צבאיים. דבר זה הכביד במידה ניכרת על העומס שרבץ על ישראל. מכאן ואילך צריכה היתה ישראל לממן את הוצאות ההגנה בעיקר מתוספת מסים, שגם בלאו הכי העיקו מאד על אזרחי ישראל.

החלטתה של הסוכנות לא היה בה להפיג את המתיחות; היא לא שיכנעה את אויביה של ישראל. הידיעה המדהימה על ההתנקשות בחייו של הרוזן ברנאדוט, אף־על־פי שבוצעה על־ידי קבוצה קיצונית, הוסיפה שמן להתקפותיהם של שונאי ישראל. למזלנו משולב היה בתמונה דר. באנץ', והוא השתלט על המצב יפה; אחרת יתכן מאד שהדברים מגיעים היו לכלל אסון.

אכן, כפשע היה בינינו ובין האסון. בימים שלפני מותו דרש ברנאדוט שיפחיתו את שטחה של ישראל במידה ניכרת ויגבילו את התפתחותה הטבעית בתור יחידה לאומית עצמאית. אם גם היתה תכניתו גדושה חסרונות ובלתי־הוגנת, הרי ההתנקשות בחייו אפפה אותה אוירת קדושה בעיני כמה יסודות בעלי השפעה בעולם כולו, מהם כאלה שעד כה התייחסו לישראל באהדת־מה. המנהיגים הציונים נאלצו לפנות לעזרתו של הנשיא טרומן, ורק הצהרתו שהצהיר באותם הימים חידשה את הבטחון של ישראל בעתידה.

למזלנו ידע הנשיא טרומן לראות את ההתנקשות בחיי ברנאדוט בתוך המסגרת הנכונה ומתוך פרספקטיבה נכונה. כעסו על מעשה אכזריות זה לא נפל משל אחרים — כולל אזרחיה האחראים של ישראל עצמה — ואולם הוא הבין כי אין זה מן הצדק להרשיע אומה העומדת בשעה של משבר הסטורי, על כך, שאין היא מסוגלת, בתנאים קשים כאלה, להשליט בטחון, שאומות יציבות יותר לא הצליחו להשליטו בתנאים יציבים יותר. בנאום שנאם באספה שהתקיימה ב„מדיסון סקוייר גארדן", הביע טרומן את שאיפתו, לראות את מדינת ישראל החדשה „גדולה, חופשית וחזקה כדי כך, שתושביה יהיו בטוחים ובלתי תלויים בזולתם".

יש לציין כי ההתקפות המצריות שנתחדשו מכוונות היו הפעם נגד עבר־הירדן לא פחות מאשר נגד ישראל; המניעים לכך היו מדיניים וצבאיים כאחד. עבר־הירדן היתה הארץ היחידה בכל הארצות שהשתתפו במלחמה נגד

ישראל אשר לא ניזוקה ביותר. מצרים, מצד שני, נאלצה לסבול תבוסות רבות ומשפילות. אכן, עקב מלחמה זאת, עלתה קרנו של המלך עבדאללה בעיני האומות הערביות. שלטונו הצפוי בחלקה הערבי של ארץ־ישראל היה בחינת איום מדיני רציני לרבונותה של מצרים בתוך חבר האומות הערביות.

כאשר חידשה מצרים את המלחמה נגד ישראל עיקר מטרתה היה לחסום את הדרך בפני עבר־הירדן. נצחונה המזהיר של ישראל הרס כליל את הצבא המצרי, שיחרר את הנגב, פתח מחדש את הדרכים בחבל ארץ זה, ובודד את הצבא המצרי. כמו כן הרחיב הנצחון הזה את הסדק שבין חברי הליגה הערבית, השפיל עוד יותר את הפרסטיז׳ה של הערבים בעיני העולם, והחשוב מכל — הוא שם קץ לתכניותיו המסוכנות של ברנאדוט.

באותם הימים הגיע חיים וייצמן לשיא הדרמאטי של חיים שלמים שהיו מוקדשים לרעיון הציוני. ב־17 בפברואר 1949, בירושלים, נשבע שבועת אמונים, שעה שנתמנה להיות נשיאה הראשון של מדינת ישראל. בד בבד עם זאת הגיעה ישראל לשיא חדש בהסטוריה הקצרה ורבת האירועים שלה בתור מדינה חדשה: ב„לייק־סאקסס״ אישרה מועצת הבטחון, בהצבעה שתוצאותיה היו 9 כנגד 2, את בקשתה של ישראל, להתקבל כחברה באו״ם, וההחלטה היתה בתקפה החל מתחילת עונת האביב של ישיבות האו״ם בשנת 1949.

עמדתה של ישראל השתפרה שיפור נוסף בזכות הצהרת וואשינגטון, שהודיעה כי בא־כוחה של ישראל בוואשינגטון ובא־כוחה של ארצות־הברית בתל־אביב עלו למדרגת שגרירים דיפלומטיים מלאים.

דר. באנץ׳, שמילא תפקיד של מתווך האו״ם, ניהל משא־ומתן עם זרם תמידי של נציגי ישראל ונציגי הערבים, שהיה זורם הלוך ושוב בין ארצותיהם ובין האי היווני רודוס, ששם היה המטה הראשי שלו. עם סוף פברואר 1949, נשאו מאמציו פרי: אף־על־פי, שבהתחשב עם דרישתם של הערבים התנהל המשא־ומתן עם כל מדינה מהמדינות הערביות בנפרד, הצליח דר. באנץ׳ להביא את הצדדים להסכם בדבר מצע משותף לשביתת־נשק, אשר החזיק מעמד (בהפרות קטנות או גדולות יותר) מאז ועד עתה.

בהשיגו הסכם חתום לתנאי שביתת־הנשק, הצליח דר. באנץ׳ להשיג כמעט את הנבצר, ועשה שירות חשוב למען מטרת השלום. בתשובה למכתב ששלחתי לו, ושבו הבעתי את תודתי על פעולתו, כתב לי מרודוס, ב־3 במרס 1949:

מר הבר היקר,

בהערכה רבה הריני מאשר את קבלת זבריך הנעימים. אם הוכתרו מאמצי בהצלחה כלשהי, הרי במידה רבה יש לזקוף זאת על חשבון הרוח החברית הנאה והמסירות למטרות השלום, אשר ציינו את צוות העובדים שלי.

בכבוד רב,

ראלף ג. באנץ',

ממלא מקום מתווך

ממכתבו של דר. באנץ' נוכחתי, כי הוא זוכר עדיין את השיחה ששוחחנו בחיפה, ביולי של השנה שעברה, ושבה ציינתי כי אחת הסיבות המכשילות את השמירה על ההפוגה, היא העובדה שהוא או הצוות שלו לא הצליחו לספק מספר גדול למדי של משקיפים שיציבום במקומות מועדים לפורענות. מסיבה זו הדגיש את חלקו של הצוות שלו בהישג הסכם שביתת־הנשק.

שביתת הנשק בין ישראל ובין המדינות הערביות נתקבלה באו״ם בתשואות, לא רק משום שהיא שמה קץ, לפחות למשך זמן מה, למצב המתיחות, אלא מפני שזה היה ההישג הקונסטרוקטיבי הראשון שהשיג האו״ם, בתור מוסד שתפקידו לשמור על השלום בעולם. למען הדבר הזה, דרך אגב, תרמה ישראל, בסרבה להיכנע ללחץ מצד תקיפים ממנה או לוותר על זכויותיה ההסטוריות. במשך המלחמה הנואשת שמרה ישראל לבדה, הן מבחינה צבאית והן מבחינה דיפלומטית, על חוקי האו״ם; כשרונותיו של מנהל המשא־ומתן, דר. ראובן שילוח (קודם לכן זסלני), שאופייניים היו לצוות הדיפלומטי הצעיר של ישראל, עזרו במידה רבה להגיע לידי הסכם.

הידיעות על כיבוש אילת, עיר החוף שבמפרץ עקבה, ע״י חיילי ישראל, ועל דגלה של ישראל המתנוסס בכפר אום־רשרש שבנגב, היה בהן ללמד על החלטתה הנחושה של ישראל להחזיק באדמותיה, שזכתה בהן בקשיים רבים, שכן שתי נקודות אלו היו נקודות אסטרטגיות חשובות מאד לישראל.

בשבת אחרי־הצהרים, ב־27 בפברואר 1949, היה לי הכבוד להיות בין המוזמנים לקבלת־פנים שנערכה לרגלי חנוכת בית השגרירות הישראלית בניו יורק, איסט סטריט 11. כאשר עליתי במעלית הזעירה, פגשתי את דר. סטפן ס. ווייז, ואחרי שברכתיו לשלום, שאלתיו: „דר. ווייז, מתי יש בדעתך לבקר בישראל?״

„זה עתה קיבלתי הזמנה מהממשלה", השיב לי, „ובעזרת השם אהיה שם במאי, למועד חגיגת יום העצמאות הראשון של ישראל. למעשה", אמר, בהוציאו מכיסו כמה ניירות, „זה עתה כתבתי מאמר על ראש הממשלה הראשון של ישראל, ואני מצפה שיהיה לי העונג למסרו לו אישית".

אולם דר. ווייז לא זכה להגיע לחודש מאי. חדשיים אחרי שיחתנו, ביום שישי אחרי־הצהרים, ב־21 באפריל, השתתפתי בטקס הלוויה שלו שנערך בקרנגי הול. ישבתי על־יד דר. ישראל ה. לבינטל ובתו (האשה היחידה שקיבלה סמיכות רב במכון התיאולוגי של ווייז), ובעודנו ממתינים להתחלת הטקס, העלינו זכרונות על המנהיג היהודי האמריקני הגדול. תוך כדי חיטוט בזכרוננו צפו בלבי דבריו של דר. ווייז בדבר רצונו להגיש את מאמרו לבן־גוריון. בהזדמנות הראשונה השגתי העתק של המאמר ושלחתיו, בצירוף מכתב הסברה, לראש ממשלת ישראל. כעבור חודש קיבלתי מכתב מבן־גוריון, בו אישר את קבלת מכתבי והביע את תודתו על שהוצאתי לפועל את רצונו של דר. ווייז.

פ ר ק נ.

אף־על־פי שמועצת־הבטחון אישרה את כניסתה של ישראל למשפחת העמים, עדיין נכונה לה מערכה לפני שיזכה הדבר לאישור סופי על־ידי עצרת האו״ם. בריטניה והמדינות הערביות השתמשו בכל התחבולות האפשריות כדי לעכב את הדבר.

הדבר הוצג שנית לדיון בוועדה הפוליטית.

בהצבעה שתוצאותיה היו 10 נגד 3, כשבלגיה נמנעת מהצבעה, קיבלה הוועדה הכללית את ההחלטה למסור לוועדה הפוליטית את ההצעה של מועצת הבטחון בדבר קבלתה של ישראל לאו״ם.

אחד האירועים החשובים ביותר שקרו באותם הימים היתה הכרתה של מקסיקו במדינת ישראל והצהרתה שהיא תתמוך בקבלתה של ישראל לאו״ם. זו היתה תפנית חיובית חשובה במהלך העניינים, כיון שהשפעתה של מקסיקו גדולה היתה בקרב אומות אמריקה הלאטינית.

הכניסה המוקדמת לאו״ם חשובה היתה באופן מיוחד לישראל, כיון שהיה בכך להשוות את מעמדה עם מעמדן של המדינות הערביות בשעת

המשא־ומתן על התנאים הסופיים של השלום. כמו כן זיכה הדבר הזה את ישראל בהגנה מפני התפשטות אימפריאליסטית, שהעניק האו״ם לכל המדינות הקטנות החברים בו.

ואף־על־פי־כן היו שנים־שלושה ציונים בעלי השפעה שהתנגדו בכל תוקף לפנייתה של ישראל בבקשה להתקבל כחברה באו״ם. נימוקם העיקרי נגד הדבר היתה הסברה שהתמודדות בין המזרח והמערב ממשמשת ובאה ושבמאבק הזה לא תוכל ישראל להרשות לעצמה לצדד עם אחד הצדדים — טעות האופיינית לדרך מחשבתם של רבים בהסטוריה, אשר מבחינות אחרות גילו הגיון בריא. למזלנו, רוב מנהיגיה של ישראל ורוב התומכים בציונות לא נתפסו לבהלה זו והבקשה הוגשה, בהתאם לתכנית.

ב־4 במאי ציינה ישראל את יום העצמאות הראשון שלה בעשרות חגיגות מתוכננות ובלתי מתוכננות, שנחוגו בהתלהבות קדחתנית. כל עיר וכפר, וכל קבוץ ומושב־ספר, שבכל הארץ, מהנגב ועד הגליל, חגגו את יום־הולדתה הראשון של ישראל, כאילו הם מברכים על לידתו של עולם חדש — ולגבי רוב אזרחיה המאושרים של ישראל אמנם כך היה הדבר. לא ייפלא איפוא שנתגלתה גאוה כזאת ושמחה נלהבת כזאת. לא ייפלא איפוא שנערך מצעד צבאי נהדר, להפגין את כוחה של ישראל. לא ייפלא איפוא שכל האומה חדלה משיגרתה הרגילה והתמסרה כולה לתפארת הרגע.

גם בניו־יורק נחוג המאורע בחגיגות מפוארות. ב־4 במאי, נצטופף המון חוגג, שמנה כ־150,000 איש, ב„מדיסון סקוּאר פארק״, והציף את הרחובות הסמוכים. הכל באו לשמוע את דבריהם ספוגי־הגיל של הנשיא חיים וייצמן, דר. אבא הלל סילבר, יושב־ראש מועצת ציוני ארה״ב, שבחסותם נערכה האסיפה, רבי יצחק הלוי הרצוג, הרב הראשי של ישראל, ואחרים.

כעבור שבוע, שעה שטיילתי ב„פלשינג מידוֹ״, על־יד המקום ששם נערכה ישיבת הוועדה הפוליטית, הבחנתי בכך שנוסף תורן חדש בין תרני הדגלים שהוצבו שם. נוסף לחמישים ושמונה התרנים, שנשאו את דגליהן של האומות החברות באו״ם, היה שם תורן חמישים ותשיעי — שעדיין עמד ערום. אולם עצם נוכחותו הצהירה ברור, ככל הכרזה רשמית, שבקרוב תתקבל ישראל לאו״ם.

למחרתו, בשעות אחר־הצהרים, כאשר נכנסנו, מוריס מרגוליס ואני, לבנין עצרת האו״ם, פגשנו את משה שרת. הוא היה נרגש מאד, כי שעת ההצבעה על כניסתה של ישראל לאו״ם מישמשה ובאה, והוא ידע כי תוך

שעה יזמינו אותו לעלות לדוכן עצרת האו״ם ולאשר רשמית את כניסתה של ישראל לאו״ם.

ההצבעה נערכה באוירת מתיחות והתרגשות שלא נפלה מאלו שקדמו להצבעה על החלוקה, שנערכה שנה וחצי קודם לכן — ואולם מצב־הרוח שונה היה הפעם מכפי שהיה אז. למרות מרירותן הגלויה של המדינות הערביות ואי־הרצון שגילתה לפחות מעצמה אחת לגבי צירופה של ישראל לאו״ם, רובן הגדול של חברות האו״ם צידדו בכניסתה של ישראל למשפחת העמים. היה זה רגע גדוש שמחה שעה שמשלחת ישראל הוזמנה להתיישב במקומה, ומשה שרת, בתורת שר החוץ של ישראל, קם ונאם בפני העצרת. נאומו הצטיין בקיצור דרמטי, ונמסר מתוך הסתייגות שלוה אשר ריתקה את תשומת־לבם הדוממת של כל הצירים וניציגי העתונות. בשעה שסיים את דבריו, התפרץ רעם מחיאות־כפיים, וצירים רבים מיהרו בזה אחר זה, מהם עיניהם מוצפות דמעות, לברכו ולקדם את פני ישראל במועצת העמים.

למחרת בבוקר זכינו סוף־סוף לראות את דגלה של ישראל מוצב בבנין האו״ם ב„לייק־סאקסס״. בטקס הנפת הדגל, שהיה רב רושם ביותר, נכחו פקידים חשובים של האו״ם ודמויות ציבוריות ידועות, ביניהן, כמובן מאליו, גברת אליאנור רוזבלט, משה שרת, אבא אבן, דוד הכהן ורבים אחרים. כאשר ראיינו ז׳אן יפה מ„דער טאָג״, שמואל שניידרמן מ„מאָרגן דזשורנאַל״ וליאון קריסטל ושלמה בן־ישראל מ„פאָרווערטס״ את הצופים המפורסמים האלה, נישאו מחשבותי ארבעים שנה אחורנית, לימים שבהם נלחמנו מלחמה נואשת — ולעתים קרובות מלחמת־שוא — כדי להשפיע על אגודות יוצאי ארצות שגנות ואגודות אחרות להניף את הדגל הכחול־לבן של ציון.

ישראל הלכה והתפתחה. למרות הלחץ המתמיד מבחוץ וניצול כלכלתה לצרכי הצבא, ולמרות המחסור במצרכים חיוניים, הצליחה לקלוט במשך השנה הראשונה לקיומה 200,000 עולים וציפתה לקלוט עוד 200,000 במשך השנה השניה.

על כל הקשיים האלה נוספו הקשיים שנגרמו עקב צירופם, בהתאם לתנאי שביתת־הנשק שנחתמה ברודוס, של שטחים אסטרטגיים ידועים לישראל. שטחים אלה הרחיבו את רצועת החוף שנמשכה מהנגב בדרום ועד הגליל בצפון, אולם הם הכילו אוכלוסיה ערבית גדולה מכפי המצופה, שעוררה בעיות מסוימות.

השאלה כיצד יש לנהוג באוכלוסיה חדשה זו הסתבכה ביותר עקב בעיות אחרות שעלו על הפרק. גילויי־הדעת התוקפניים, שהביעו כמה

משלחות ערביות בלוזאן שבשווייצריה, הפנו את התעניינות הציבור הישראלי מבעיות כלכליות לבעיות צבאיות. בנאום ציבורי חריף הודיע ראש הממשלה בן־גוריון, כי פעולות אלו וגילויי איבה אחרים מצד הערבים מחייבים את ישראל, למרות שאיפתה ליצור יחסי שלום עם שכנותיה, להחזיק חיל תמידי וליצור כוח צבאי חזק, שיכלול צבא סדיר ומאורגן יפה וחיל־מלואים בעל הכשרה יסודית ומשמעת נאה, אשר כל אזרח ישראלי המתאים לשרת בצבא יימנה עליו.

צרכיה של ישראל, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה צבאית, נתגלו לעיני מיד עם שובי לישראל ביוני 1949. קליטתם של רבע מיליון עולים חדשים גרמה למחסור במצרכים שונים בכל רחבי הארץ.

אכן, אפשר היה לצפות שחלק גדול מהמעמסה, ובפרט מזו שנגרמה עקב יישובם של העולים החדשים בארץ, יפול על שכם יהודי ארצות־הברית ויתר יהודי הגולה. אולם למעשה נטלה ישראל על עצמה את עיקר הפעולה למען העולים וסיפוק צרכיהם, כגון: שיכון, בגדים, מזון וחינוך, שלא לדבר על שיקומם של רבים מהם שנזקקו לטיפול רפואי או פסיכי.

מנהיגי הציונים הכלליים בישראל תלו תקוות רבות בביקורו של דניאל פריש, הנשיא החדש של הסתדרות ציוני אמריקה, ואמנם הוא לא הכזיב את תקוותיהם. כשפגשתיו בשעת טיולו ברחובות תל־אביב עם הגברת פריש, היתה דעתו נתונה כולה לתכניות הפעולה שתבצע בישראל ההסתדרות הציונית בארה״ב. אחת התכניות היתה בנין בית ציוני אמריקה בתל־אביב, שבמשך הזמן ייהפך לבית־ספר גבוה למינהל טכני ותעשייתי. מותו הפתאומי של פריש, שאירע טרם ניתן לו להוציא לפועל את תכניותיו, היה אחת הטרגדיות של התנועה הציונית באמריקה.

דניאל פריש לא היה מהאנשים המכבירים מלים ומשתמטים מאחריות. היתה בו מידה רבה של ישרות, ודרך מחשבתו ודיבורו הצטיינו בדיוק ובתנופה נועזת, תכונות שאין ערוך להן לגבי מנהיג. זוכר אני כיצד רגז בשעה שאחד המנהיגים של הסתדרות הציונים הכלליים בישראל שאלו, מדוע הביא דר. אברהם קטש מהאוניברסיטה בניו־יורק, קבוצה של ששים ושבעה סטודנטים ל„בית ברל״, המרכז התרבותי של מפא״י?

„אשמתכם היא זו ולא אשמתו של דר. קטש״, השיב דניאל פריש דברים גלויים, כמנהגו. „יש לכם אמצעים כדי לבנות מרכז תרבותי משלכם — בלום עשיתם זאת? עליכם להבין כי צעירים אלה מעוניינים לראות את כל

המובחר שיש בישראל — ועד שתספקו זאת להם, עליכם להשלים עם העובדה שהם ילכו לבית ברל".

יתכן אולי שתקרית זו היא שהבשילה בו את החלטתו להתחיל בביצוע בנין בית ציוני אמריקה, שכיום הנו מצבת זכרון למרץ ולמעוף שלו, שאבדו לנו בטרם עת, אך תשעה חדשים אחרי שנתמנה לנשיא ההסתדרות הציונית בארצות־הברית.

בכל פעם שאני מתקרב לנמל חיפה, הריני מצפה בשמחה לפגוש את ידידי אליעזר דורי, ראש משרד העליה בישראל, ואת סגנו ישראל יקותיאלי, שהכרתיו לפני שנים רבות בתור ישראל זוסמנוביץ, כאשר הוא וחברו מאיר וייסגל עבדו בתנועה הציונית באמריקה, באגודת „השחר", בברונקס. אחרי הצהרת בלפור החל יקותיאלי להתכונן להתיישב בארץ־ישראל, וכעבור כמה שנים הצליח להגשים את חלומו ומאז הריהו יושב בארץ.

כאשר הגעתי ארצה ב־8 ביוני 1949 בא.ק. „נפטוניה", פגש אותנו, על האניה, דורי (אשר בימי המנדט, כשהיה מכונה דוסטרובסקי, היה אחד ממנהלי מחלקת העליה של הסוכנות היהודית), בברכה כפולה — „שלום" לבבי, וחקירה על סכום הכסף שאספנו על האניה למען הקהק"ל. הציוני המסור פיליפ בלום, אנכי ויתר חברי הוועדה היה לנו הכבוד למסור לידיו של דורי בערך 700 דולר, כולל תרומה בת 50 דולר שתרם קברניט האניה שהיה יווני נוצרי.

פ ר ק נ א.

כאשר ביקרתי בכמה מחנות עולים, זמן מה אחרי בואי ארצה, נזדעזעתי עד עומק נפשי למראה מצוקתם של העולים. יותר מ־90,000 מהם עדיין חיו באהלים וצריפים. ובכל זאת שמחתי לראות כי למרות התנאים הבלתי נוחים שרבים סבלו מהם, היה המפעל, בכללו, הישג חשוב. שכן בשנה הראשונה של עלייתם כבר חיו כמעט 130,000 מהעולים בשיכוני קבע!

כיון שבעיה זו ובעיות דוחקות אחרות עמדו בפניה, לא היתה לישראל השהות לבדוק את אוצרותיה הטבעיים ולהפכם למקור הכנסה לאומית. אכן, הצורך להשלים את ההכנסה הזאת, להפיק תועלת מכל כסף שתוכל ישראל לקבל מחוץ־לארץ, אילץ אותי לעיין באפשרויות שונות של עזרה לארץ.

אותה שעה החלו בתכנון תכניות שמטרתן להחיות את ענף התיירות, שהיה מקור הכנסה נאה בימי המנדט. עוד לפני עזבי את ארצות־הברית

העליתי בדעתי צד אחד של ענף זה, שניתן היה לפתחו מבלי שיהיה צורך לספק לשם כך תנאים מיוחדים, שישוו את תנאיה של ישראל לרמתן של ארצות אחרות. הרעיון שלי היה לעודד את הוריהם של נערים שהגיעו לגיל בר־מצוה, להביא את ילדיהם לישראל כדי לחוג בה את טקס הגיעם למצוות.

רעיון זה עלה בדעתי בשעה שנפגשתי עם מר אדוארד ג׳קובס ועם אשתו רוז, נשיאה לשעבר של „הדסה״. בשנת 1933 הם הביאו את בנם יהושע לתל־אביב, לחגוג בה את טקס בר־מצוה שלו — יתכן שזו היתה הפעם הראשונה שדבר זה נעשה. ידוע ידעתי כי מאות הורים אמריקנים יקבלו את הרעיון הזה ברצון, ויראו בו אמצעי לקשר את נפש ילדיהם ואת זכרונותיהם עם המדינה היהודית החדשה. זמן מה לפני נסיעתי ארצה ב־1949 הצעתי את הדבר לידידי מר ומרת הרי פישר, והיה לי העונג להשתתף בטקס הבר־מצוה של בנם יהודה, שנערך בבית־הכנסת הגדול בתל־אביב, ב־17 ביולי של אותה שנה. מאז, כידוע לי, אנשים רבים נתפסו לרעיון. יתרונה של תיירות זו על התיירות הרגילה הוא בכך שאנשים הבאים ארצה לחוג בה את טקס בר־מצותו של בנם, באים אליה במצב־רוח שונה מהרגיל. הם מוכנים לוותר על פרטים שבנוחיות, תמורת ההרגשה של התרוממות־רוח, הנובעת מהטקס המסורתי הנערך בארץ־הקודש. ובעוד שגם הם, כמו תיירים אחרים, זקוקים למזון ודיור תמורת הכסף שהם משקיעים בישראל, הריהם נוטים להתיחס בסבלנות לחסרונותיה של ישראל בכל מה שקשור בנוחיות.

רעיון פרודוקטיבי אחר היה ארגון טיול של סטודנטים, כגון זה שנערך בהשגחתו של דר. אברהם קטש, מהאוניברסיטה של ניו־יורק. ראשית, היה בכך לתת לצעירים אלה את ההזדמנות לראות את ישראל במשך שלב התהוותה כמדינה עצמאית; ושנית, התכנית כללה קורס עיוני מועיל, שנערך בבית ברל. ידוע לי שתלמיד המכללה אליהו שימל, שהיה אחד מחברי קבוצתו הראשונה של דר. קטש, נרשמה לזכותו עונת לימודים שלמה, על סמך עבודת הקיץ שעשה בישראל, ואין ספק שהוא אחד מרבים כמותו.

כאילו לא די היה בכל הבעיות שעמדו בפני ישראל, נאלצה הממשלה לעמוד כנגד חתירה מדינית זדונית מצד הקומוניסטים. חיציהם מכוונים היו בפרט כלפי משה שרת, שבתור שר החוץ מועד היה לשמש להם מטרה להתקפות.

ב־20 ביוני השתתפתי בישיבת הכנסת, שבה המטירו מטר האשמות על מר שרת, על סמך עובדות מסולפות, שפרט לקבוצה הזאת, הקיצונית ורבת התכלים, איש לא היה מסוגל להמציאן. אולם בישיבת הערב, כאשר השיב

מר שרת את תשובתו, תוך כדי הרצאת הדו"ח הראשון בדבר שירותו במשרד החוץ, כה משכנעים היו דבריו שעה שפרש את תכניתו המדינית, עד שזכה ברוב מכריע של קולות, שהביעו לו את אמונם והערכתם המלאה.

דומה שבאותה שעה לא בשלו עדיין יחסיה של ישראל עם המעצמות הגדולות כדי כך שתוכל להצהיר בגלוי על הזדהותה עם המערב. אולם נטייתה למערב ברורה היתה מעל לכל ספק והמאורעות שעתידים היו להתרחש אישרו את התבונה המדינית שגילתה בכך.

אכן, ישראל לא יכלה לצפות שהמזרח, כלומר רוסיה וגרורותיה, יזכוה ביחס שיהיה בו יותר מניטראליות. הידידות עם הסוביטים, כידוע לנו היטב, דרכה, למירע המזל, ליהפך לשתלטנות מצד המעצמה המזרחית הגדולה, שסופה להציף את האומות הקטנות עד שדמותן מיטשטשת כליל. יתר על כן, כפי שברור היה אפילו לאלה שהתבוננו בדברים מתוך אורך־רוח, לא רק שישראל לא הפיקה כל תועלת מהידידות עם הסובייטים, אלא שהם העמיסו עליה מעמסה כבדה למדי. נוסף על כך שהיה על ישראל לטפל בבעיות הדוחקות הקשורות בהבאתם ארצה של יהודי אירופה, שוכני מחנות־ההסגר, ויהודי ארצות ערב, היה עליה לטפל גם בהצלתם של יהודים רבים, שישבו בארצות שתחת שלטון הקומוניסטים.

על מידת הקושי שבביצוע משימה זו עמדתי כשעליתי על האניה בחיפה, שבה חזרתי לארצות־הברית. על־יד מעקה הסיפון של „נפטוניה" עמד מר קובלנץ, שבאותם הימים היה מנהל נמל חיפה, כשהוא מתבונן בגוררת שמשכה אניה לנמל. „אזרחים אמריקנים רבים מבקרים אותנו", העיר, „על כך ש־90,000 עולים עדיין חיים בצריפים, באהלים ובמחנות שונים. אולם מה ביחס לאלה שכבר סיפקנו להם שיכונים? איך אפשר לשמור על שיטה ידועה כאשר יום־יום עלינו להתיצב בפני תופעות כאלו?" והוא הצביע על האניה הנגררת, שסיפונה המה מרוב אנשים לבושי סחבות, שפניהם העידו בהם שהם רעבים.

„בשתים אחרי־הצהרים לא ידענו אפילו על קיומה של הספינה הזאת. בשתים ושלושים הגיעה אלינו הקריאה לבוא ולעזור לה לעגון. כלום היה עלינו להתכחש לאנשים האלה רק משום שלא תכננו תכניות לקראת בואם? כלום היה עלינו לשמור על השיטה על חשבון חיי אנוש? מה דעתך?"

בשעה שהטיל בי את ההאשמות האלה לא יכולתי אלא לחשוב על דבר אחד — על אלפי נוסעיה של א.ק. „סנט־לואיס", כולם קרבנות הטרור הנאצי שקדם למלחמה, בשנת 1939 לא קיבלו רשיון כניסה לקובה, אף־על־פי שהיו

להם אשרות רשמיות שקיבלו מידי שגרירויות קובה באירופה. בסופו של דבר חייב היה המטען האנושי ביש־המזל הזה לחזור לאירופה, ולגבי רבים מהם פירוש הדבר היה מות בתאי הגאז. שום אומה לא היתה מוכנה לתת להם רשות כניסה לארצה, כיון שעלולים היו לערער את „שיטת" ההגירה שלה. האם יכלה ישראל, ויעלה לה הדבר ביוקר כאשר יעלה, ותהיה המעמסה על הישוב ועל התפתחותו השיטתית אשר תהיה, לנהוג כך כלפי עצם מעצמה?

לאמיתו של דבר, כל אלה הממהרים לחרוץ לשון על חסרונותיה של ישראל, חיים באשליה. לעתים קרובות שומעים אנו שהם טוענים כי תרומותיהם של האמריקנים הן המצילות את ישראל מהתמוטטות גמורה; כי המתנות שנתנו האמריקנים לישראל הן יסוד בלעדי בבנין הארץ. לאמיתו של דבר, עד שנת 1944 אפשר היה לזקוף על חשבון הפילנטרופיה האמריקנית אך 15 אחוז מרכושה הלאומי של ישראל. את היתר סיפקו תושבי ישראל עצמם. אפילו כיום, בשעה שעל ישראל לשאת בהוצאות כה כבדות כדי להחזיק מעמד מבחינה כלכלית וצבאית ולפתח את הארץ, ובשעה שהמצב החמיר על־ידי זרם עולים, על־פי־רוב חסרי ישע, הנוהר אל חופי ישראל, עדיין מספקת האומה שני שלישים מהכספים הדרושים לביצוע תכניותיה הקשות, ולעומת כל דולר מהתרומות האמריקניות הריהי מציבה שני דולרים משלה.

באפריל 1950 הגיעה אלינו, בארצות־הברית, השמועה שהמלך עבדאללה מעבר־הירדן סיפח לארצו את חלקה הערבי של ארץ־ישראל, בתמיכתה של בריטניה הגדולה. מבחינה ידועה היתה זו ידיעה טובה, שכן היה בדבר להבטיח ששטח זה תשרור בו שלוה. בעבדאללה ראתה ישראל את תקוותה היחידה להגיע ליחסי שלום עם שכניה הערבים. רבים כבר החלו לקוות כי בקרוב יוכלו היהודים ללכת בימי החגים אל הכותל המערבי. אולם תקוות אלו לא האריכו ימים. עם פרוץ המלחמה בקוריאה, בסוף יוני, רמזו האומות הערביות לעבדאללה שעליו לשכוח את תקוות השלום עם ישראל. הן טענו שארצות־הברית והאו״ם יהיו עסוקים במלחמה במזרח הרחוק ולא יוכלו להתערב בדבר במקרה שאחת המדינות הערביות תחליט לפתוח בסיבוב שני של מעשי איבה נגד ישראל. ואם בשעת המשא והמתן על תנאי השלום יהיה עבדאללה בן בריתה של המדינה היהודית, תראינה המדינות הערביות גם בו את אויבן.

בערב 23 במאי 1950, שוב הפלגתי לישראל. בבוקר יום הפלגתי פגשתי

את הנרי מונטור, שעמד להשתתף בישיבה מיוחדת עם מנהיגי הממשלה, אשר תפקידה היה לדון במבצע המלווה בארצות־הברית (כעבור כמה חדשים נודע שהסכום הדרוש היה 500,000,000 דולר). מונטור בטוח היה שסכומי הכסף שייאספו באמצעות מבצע המלווה יביאו תועלת לישראל ויסייעו בידיה לבסס את כלכלתה הלאומית ולפתחה. שעה שהקשבתי לשיחו נזכרתי בדבר שאירע לפני שנים רבות, ושהיה בו לאשר את בטחונו זה. בשנים 1923, 1924, כאשר הכריזה עירית תל־אביב על מלווה, קניתי מניה על סך 1000 דולר. רבים מידידי משכו בכתפיהם והעירו שאין זו אלא תרומה נוספת לארץ־ישראל. אולם בעיני היתה זו השקעה בטוחה. היה לי אמון שלם במניות אלו, כי הן סימלו בשבילי, בזעיר אנפין, את גורלה ואת עתידה של ארץ־ישראל היהודית; כיון שהאמנתי בדבר האחד האמנתי גם בדבר השני. עלי לציין, כי אמונתי מוצדקת היתה בהחלט. פעמיים בשנה, כאשר הגיע עת תשלומי הריבית, קיבלתי המחאה מהבנק בניו־יורק, וכשהגיע יום הפרעון פרעה עירית תל־אביב את חובה ללא שום עיכובים. ארצות רבות לא תמיד עומדות בהבטחות מסוג זה, ורבות ממניותיהן כיום אפשר לקנותן ב־10 אחוז מערכן הרשמי. פעמים רבות נאמר, והדבר הוכח שוב ושוב, כי קהילות יהודיות נאמנות להתחייבויותיהן. אני מוכן ומזומן להשקיע השקעות בהתאם להנחה זו, כשם שעושים הבנקים הגדולים בעולם כולו, שלעולם אין הם מהססים לתת הלוואות לארגון יהודי לאומי ברבית נמוכה בהרבה מזו הניתנת לאומות עצמאיות רבות.

הגעתי לישראל ב־9 ביוני ומצאתי את הארץ מוצפת אנשים רבים שבאו מאז עזבתיה. זרם העולים מאירופה, אשר מוכרים היו לי במנהגיהם, צורתם החיצונית ולבושם, נתחלף בעולים מתימן, ועליה חדשה זו התבלטה יותר מכל עליה אחרת שהגיעה ארצה עד כה.

אכן, אין לומר שהיהודים התימנים מוזרים היו בעיני. במשך עשרות שנים כללה ישראל אוכלוסיה תימנית גדולה למדי. אולם עד כה היווּ התימנים אך גורם סביל בישראל, שתרבות המערב שליטה בה. עתה ניכר חותמם בחייה היומיומיים של ישראל — במוסיקה המקובלת בה, במלבוש, בביטויי לשון, בצורתו של הקהל ההומה ברחובות. ואף־על־פי שהם היו עניים, וכפי הנראה נבוכים אחרי מגע ראשון זה, לאחר דורות רבים, עם תרבות שונה משלהם, חשתי כי בואם לישראל והתמזגותם בחייה השפעתם בריאה ומרעננת לגבי הארץ. אנשים אלה ניחנו באורך־רוח רב, בתבונה וסובלנות. אמונתם

בישראל ועתידה, אשר בזכותה יש בהם כוח לעמוד בפני קשיים רבים ולהסתגל אליהם, בשמחה, ראויה לשמש מופת לרבים זולתם בישראל.

באחר מימי סוף יוני ביקרתי בחברת לואיס גרמין מברוקלין במחנה העולים שבקרבת נהריה. תנאי החיים שנתגלו לעינינו עוררו סלידה באדם אנין נפש זה, וכמה שהרביתי להכביר עליו מלים לא עלה בידי לשכנעו להאמין שתנאי החיים שהניחו אנשים אלה מאחוריהם בבואם לישראל גרועים היו מאלה עד אין שיעור. בסופו של דבר צץ במוחי הרעיון שכדאי להראות לו את צדו השני של המטבע; הצעתי לו לנסוע לבקר בגן הפרחים של נתניה ובחוף ימה. הגן וחוף הים, וכמו כן רחובותיה הרחבים של נתניה, בניניה המודרניים ושירותיה הציבוריים, הוכיחו לו כי מושבת הצריפים, אף שהנה תופעה מצערת, הרי אין לראות בה אלא שלב ארעי, מצב דברים העתיד להשתנות. סופה של מושבת הצריפים ליהפך למקום אפוף יופי וגדוש הישגים שבהתקדמות, דוגמת נתניה.

בשעה שהיינו בנתניה, ביקרנו ידיד ישן שלי, דר. סולומון דויטש (כיום בר־דוד), והעלינו זכרונות על הימים שעברו, ימי מאמציו הראשונים של דר. דויטש להקים חות הכשרה חקלאית על־יד פליינפילד, ניו־ג'רסי, אותה חוה שבמשך עשרים וחמש השנים האחרונות יצאו ממנה צעירים וצעירות רבים שקיבלו בה את הכשרתם לפני עלותם ארצה, לתת את ידם לבנין חייה החקלאיים של ישראל.

לפני חזרי לארצות־הברית, בשלהי יולי, היה לי העונג להשתתף בחגיגת חתונתו של יצחק קוסובסקי, בנם של ידידי איסר ושושנה קוסובסקי, שנערכה בקבוצת צרעה, שבה היו הצעיר וכלתו חברים. הטקס, על כל חן פשטותו המסורתית, סמלי היה בעיני להמשכיותה של ישראל; היתה זו נקודת גיל בשרשרת ההסטוריה של המקום, אשר לעתים קרובות השתבשה לא מעט, ואולם לעולם לא נותקה לחלוטין. כי כן צרעה העתיקה היא מקום הולדתו של שמשון; בגבעותיה הכריז מלחמה על הפלשתים ושם קץ להתקפותיהם על תושבי יהודה; על־יד צרעה נקבר שמשון העיוור, שהיהודים קיבלו את גופתו במקדש עזה, שהרס בקברו תחתיו את מעניו.

ובימינו, באביב 1948, כאשר ישראל נלחמה על עצמאותה, התבצרו שלושים וחמישה חברי ה„הגנה" שמיהרו לעזרת כפר־עציון הנצור, בבנין אבן נטוש, ששימש להם עמדה ראשונה להילחם ממנה בהמוני הערבים בני חברון. אחרי שעלה בידם לפלס להם דרך בין מתקיפיהם ניסו להגיע למטרתם, אולם עד מהרה הותקפו על־ידי אלפי ערבים. איש מהם לא נותר

בחיים, ואולם טרם מותם לחמו קרב גבורה, מהמהוללים ביותר שידעה ההסטוריה, שנמשך יותר מיום תמים ושבו נשמדו מאות ערבים. כה עזה היתה החלטתם ללחום באויביהם, עד שבאזול נשקם המשיכו להתקיפם באבנים, עד מות האיש האחרון.

טקס החתונה התקיים לפני אותו בנין אבן, שבו מצאו להם הנערים מקלט ארעי; שעת הגיל הועבה על־ידי הזכרונות הטראגיים הקשורים במקום, גם יפתה כפליים בכוח הבטחון בהמשכיותה של ישראל, שנשתלב בטקס. אכן, שעה זו וחגיגה זו, היו בעיני סמל התגשמותה של התקוה, החלום, החזון המהבהב אשר מצא את ביטויו בשירו של נפתלי הרץ אימבר, „התקוה".

רושם הדברים האלה עדיין מילא את נפשי שעה שקראתי בעתון יומי, בשעת ביקורי אצל בתי ובעלה, שבאותם הימים היה ראש מטה חיל האויר ביפו, על הבאת עצמותיו של אחד הציונים הידועים מפאריס, לקברן בירושלים. חשבתי בלבי שהגיעה השעה שעצמותיו של מחבר ההמנון הלאומי של ישראל, נפתלי הרץ אימבר, תמצאנה את מנוחתן האחרונה באדמת ישראל.

כשהתחלתי להתעניין בדבר הסבירו לי, שכיון שאימבר מת בניו־יורק מוטב יהיה אם הסוכנות היהודית לארץ־ישראל תקבל עליה את התפקיד הזה. על מכתבי ליושב־הראש של הסוכנות היהודית בירושלים, ברל לוקר, לא קיבלתי תשובה. כעבור זמן נודע לי שבאותם הימים נעדר מהעיר. הרשיתי לעצמי להדפיס מכתב גלוי ב„ג'רוזלם פוסט". לשמחתי הרבה, מיד אחרי הופעת המכתב נצטרפו אליו מכתבים אחרים שתמכו בתכניתי. בינתים קיבלתי תשובה מאת ברל לוקר, והוא יעץ לי לייסד בניו־יורק וועדה שתטפל בדבר, והבטיח שמיד עם הגיע ארונו של נפתלי הרץ אימבר לישראל הוא ידאג לכך שינתן לו כל הכבוד הראוי לו.

כאשר חזרתי לניו־יורק, כתבתי מאמר בעתון היומי „דער טאָג", שנדפס ב־8 באוגוסט 1950. אחרי זאת נדפס מאמר ראשי, שבו הביע עורך העתון את הסכמתו המלאה לתכניתי. כעבור שבועים ציטט דר. שמואל מרגושס, בטור האנגלי שלו שבעתון זה, פרטים רבים ממאמרי, וגם דעתו היתה שראוי להעביר את עצמותיו של אימבר לירושלים ועל כן הציע את עזרתו למפעל.

כעבור זמן מה שאלני דר. מרגושס, כמה כסף דרוש לשם ביצוע הדבר; כאשר הודעתי לו שלא נזדקק ליותר מחמש מאות דולר, אמר: „סכום קטן הוא זה, ואני סבור, למעשה אני בטוח, כי נשיאה החדש של ההסתדרות הציונית בארה"ב, בנימין ברודי, ישמח מאד לקבל על עצמו את התפקיד הזה. כבוד

הוא הדבר לטפל בהעברת עצמותיו של מחבר „התקוה" לירושלים". רוחי נרגעה, כיון שבטוח הייתי שיטפלו בדבר. כשבאתי לישראל כעבור שנה, ניגש אלי אחד מקרוביו של אימבר, ושאלני אם נכון הדבר שעומדים להעביר את עצמותיו של אימבר לירושלים. הבטחתי לו כי הדבר ייעשה. אולם מאחר שהזמן חלף ושום דבר לא נעשה, התיעצתי בענין זה עם ידידי הטוב מוריס מרגוליס, שפעם היה מזכיר ההסתדרות הציונית בארה"ב. כששמע מרגוליס מה קטן הוא הסכום הדרוש לביצוע הדבר, השיג את עשרים וחמישה הדולרים הראשונים מלואיס ליפסקי, ולא עבר זמן רב עד שמרגוליס ואנכי אספנו את הסכום הדרוש, באמצעות מגבית שערכנו בין ידידינו. אחרי קשיים רבים שנתקלנו בהם שעה שבאנו בדברים עם באי־כוח החברה שעל חלקתה נקבר אימבר בלונג־איילנד, ניו־יורק, הצלחנו להעביר את עצמותיו על א.ק. „תל־אביב", שהפליגה מברוקלין, ניו־יורק, ב־5 במרס 1953, לחיפה. כעבור כמה ימים, בערב יום שני, 9 במרס, נערכה אסיפת־אזכרה אחרונה לאימבר בבית־הכנסת של רשת החינוך „אליאנס", באיסט סייד, בניו־יורק, שמשם יצאה הלוויתו ב־1909. לואיס ליפסקי, שמואל מרגושס, מוריס מרגוליס ואנכי העלינו באסיפה זו את זכרונותינו על דבר נפתלי הרץ אימבר. כאשר הגיעה האניה לחיפה, השתתפה וועדה של הסוכנות היהודית בטקס הקבורה של עצמות אימבר, שנקברו בבית־הקברות בגבעת־שאול, בירושלים.

חורף 1950/51 היה פרק קובע בחייה של ישראל. בו נוסדו מפעלים תעשיתיים חדשים ותוכננו תכניות להרחבת הכלכלה הלאומית. העזרה שניתנה לישראל בצורת השקעות מחוץ־לארץ ומלוות מ„בנק יבוא ויצוא", נתנו לישראל את האפשרות לצפות כי במשך השנים הקרובות היא תוכל לבסס את כלכלתה וליהנות מעצמאות כלכלית — אם רק יניחו לה לעסוק במבצעיה הקונסטרוקטיביים בשלום. למרות התחדשות ההתקפות מצד סוריה שהתקיפה את עמק החולה, לא נפסק מפעל הגבורה של ייבוש ביצות החולה. בארצות־הברית היה מפעל המלווה, שהנרי מונטור סיפר לי עליו לפני נסיעתי לישראל, מוקד לוהט של ויכוחים ותכניות שונות. נעשו הכנות להתחיל במבצע ביום העצמאות השלישי של ישראל, והנרי מורגנטאו עמד בראש המפעל ומונטור שימש לו עוזר. בפרק הזמן שקדם למבצע המלווה, הפכה ניו־יורק לכעין בירה ישראלית שניה; בשבועות גדושי התרגשות אלה לפעמים היו בניו־יורק שרי ממשלה כמספר אלה שנשארו בירושלים. ביניהם היו שרת העבודה גולדה מאירסון; שר החוץ משה שרת; שר האוצר

אליעזר קפלן ויועצו הכלכלי דוד הורוביץ; שר הדתות רבי יהודה לייב מימון; וגרשון אגרון, שר ההסברה.

אולם גולת הכותרת של הביקורים היה ביקורו של ראש הממשלה דוד בן־גוריון, שהגיע לארצות־הברית ב־3 במאי, בחברת אשתו פולה. זו היתה יריית הפתיחה של מבצע המלווה. אכן, הרבה מתנופתו של המפעל יש לזקוף לזכות ההתלהבות והרגשת הבטחון בעתידה של ישראל, שהשליט בכל איש דינאמי, קטן־קומה ולבן־שיער זה, שתכנן את האסטרטגיה של ישראל והוביל אותה לקראת עצמאותה. סיבובו בן שלושת השבועות בארצות־הברית היה שרשרת של נצחונות אישיים. יהודים ולא־יהודים נלכדו בקסם אישיותו המגנטית וכשרון המנהיגות שלו.

לגבי כמה ציונים היה ביקורו של בן־גוריון באמריקה בחינת ביקור תשובה. כמה שבועות קודם לכן התקבל אבא הלל סילבר, שפעם היה ראש הסניף האמריקני של הסוכנות היהודית, בחמימות רבה בישראל וזכה לתשואות שראוי היה להן בזכות חלקו בהחיאת המדינה היהודית.

פ ר ק נ ב.

ביוני שמענו ב„לייק־סאקסס", כי בנו של המלך עבדאללה, הנסיך טלל מעבר־הירדן, נלקח לבית חולי־נפש בשווייצריה, וכך הסתלק מהתמונה שתמיד היה בה גורם חשוב. טלל, לא כמו אביו ואחיו הצעיר, היה ממתנגדי היהודים, ותושבי ישראל לא היו להוטים לראותו יושב על כסא אביו.

השמועה על עזיבתו את עבר־הירדן העלתה בזכרון תקרית שאירעה באוקטובר 1947, בשעה שדנו באו"ם על החלוקה. הוועד הערבי העליון תקע את עצמו לתמונה והציג עצמו כדברן של מדינות ערב באו"ם. אולם יום אחד הופיע במטה הראשי של האו"ם צעיר, שהודיע כי הוא נשלח על־ידי המלך עבדאללה להביע את התנגדותו של המלך לזכותו של הוועד הערבי העליון לייצג את ערביי ארץ־ישראל. מיד אחרי שהתפרסם הדבר, הוקף הצעיר על־ידי נציגי העתונות, אשר המטירו עליו מטר שאלות. בשיחתו עמהם כינה את חברי הוועד הערבי העליון, וביניהם את המופתי לשעבר, בשם מתנקשים ובריונים, שכבלו את ידיהם של רבים מהערבים אוהבי השלום שבארץ־ישראל ורצחו רבים אחרים.

בשעת דיבורו הבחנתי בכך שפניו דומים לפני אדם אחד בארץ־ישראל שהכרתיו יפה ושהיה בן אחת משתי המשפחות הערביות החשובות. וכאשר אמר כי שמו דג'אני, נתאשרה השערתי. הוא ומשפחתו, בני שבט נאששיבי, אשר ייצג את היסוד המתון והפרוגרסיבי בקרב הערבים, ואשר תמיד היו לו חיכוכים עם משפחת חוסייני הקנאית, שהפיחה בחייהם רוח מהומות. המלך עבדאללה השתייך למשפחת נאששיבי; המופתי לשעבר היה ממשפחת חוסייני. ההתחרות בין שתי הקבוצות הללו ומלחמותיהן זו עם זו התפשטו אל מעבר לגבולות ארץ־ישראל.

כזכור לי, לא שהה הצעיר דג'אני ב„לייק־סאקסס" אלא זמן קצר בלבד; הוועד הערבי העליון, שהיתה לו השפעה רבה, ושהיו לו תומכים במשרד החוץ האמריקני, עשה כמיטב יכולתו כדי לפסול אותו בתור נציג הערבים באו"ם.

בתחילת יולי 1951, כשהפלגתי לישראל בא.ק. „לה־גארדייה", נזדמן לי לשוחח פעמים רבות עם הקברניט. יום לפני שהגענו לניאפולי ציין לפני, במשך שיחתנו, שהוא קיבל מברק מאת אברהם קרומבין בו ביקש קרומבין מהקברניט להעמיס על אניתו בניאפולי מטען של חמאה ומצרכים אחרים שנועדו לישראל. הקברניט ציין לפני שמצרכים אלה, ובפרט הבשר, אפשר לקנותם יותר בזול בחבש, אלא שאי־אפשר לשלחם לישראל כיון שהממשלה המצרית מסרבת להרשות למטען המיועד לישראל לעבור דרך תעלת סואץ.

אכן, היה זה אך צד חדש שנתגלה בבעיה ישנה. בשלהי דצמבר 1932, כאשר נסעתי מתל־אביב לקהיר ברכבת שדהרה לאורך רצועת החוף הורה לי שכני למסע את רוחמה, הנקודה היהודית היחידה בנגב. כאשר התקרבנו לתחנת עזה, סיפר לי כי בביקורו האחרון בנקודה זו שמע כי מהנדסי הצבא הבריטי שקדו על בדיקת השטח, לצורך בנית תעלה חדשה שתימשך מהים התיכון עד עקבה (כיום אילת) שעל חוף הים האדום. מטרת תעלה זו, אמר, היא להתחרות בתעלת סואץ, להוות אמצעי לחץ נגדי כלפי דרישותיה של מצרים לעצמאות ולשלוט שלטון גמור על מקור ההכנסה החשוב — סואץ.

כעבור זמן התברר לי כי התכנית לבנות תעלה זו, שמניעיה הם מדיניים ואסטרטגיים, נולדה ב־1925. באותם הימים טרם הגיעה התעבורה האוירית לרמה של שיכלול ידוע, והבריטים מעוניינים היו להבטיח את הגישה להודו בכל הדרכים האפשריות. תעלה נוספת זו היה בה לשמש מקור הכנסה חשוב (שיהיה בידיה הבלעדיות של בריטניה). חשיבות מיוחדת היתה לבנין תעלה זו שכן הגנתה עשויה היתה להיות קלה מההגנה על תעלת סואץ.

תכנית זו לא יצאה, כמובן, לפועל. יתכן הדבר שהבריטים לא התכוונו כלל להוציאה לפועל, אלא להשתמש בה בתור שבט, שאפשר יהיה לנופפו מעל ראשיהם של המצרים. אולם לגבי ישראל החדשה עשויה היתה תכנית זו להיות שימושית מאד, בתור תחבורה ימית שתחבר את המזרח והמערב ותאפשר לישראל לפתח יחסי מסחר בקנה־מידה רחב, עם המזרח וגם להקל במידה רבה את משלוח האשלג ויתר החמרים הכימיים המופקים מים המלח ואשר כיום יש לשלחם לחיפה דרך תל־אביב בדרך יבשתית ארוכה ובלתי נוחה.

התעלה לאילת יכולה היתה לעזור גם לפיתוח נמל ישראלי חשוב ומשגשג על חוף הים האדום.

כן אפשר היה להפיק הכנסה מאניות זרות שהיו שטות בתעלה זו, ואין ספק כי במשך הזמן היו הכנסות אלו מכסות את ההוצאות הקשורות בבניין התעלה.

עם התקרב מועד הבחירות לכנסת, שעמדו להתקיים ביולי, נתעוררה בי התשוקה לראות במו עיני כיצד פועלת הדמוקרטיה במדינה הדמוקרטית החדשה ביותר. וכך מצאתי את עצמי, ב־18 ביולי 1951, במדינה היהודית. כיון שהבחירות עמדו להתקיים כעבור אחד־עשר יום היתה הארץ כמרקחה. בערים נסעו מכוניות הלוך ושוב והרמקולים שלהן השמיעו דברי תעמולה של מפלגות שונות, שהתחרו זו עם זו בעקשנות קולנית כדי כך שהאוזן חדלה להבחין מה הם אומרים ולא חשה אלא ברעש טרדני. כל מפלגה הפיצה כרוזים ועתונים שהוקדשו כליל למערכת הבחירות. לעתים קרובות דחתה מערכת הבחירות את יתר החדשות מהעתון. כתלי הבניינים, לוחות המודעות ואפילו עמודי החשמל מכוסים היו במודעות הבחירות שלא תמיד הצטיינו בנימוס והסתייגות. האוירה הדרוכה, הגדושה איבה ומשטמה, הזכירה לי את אוירת הבחירות בארצות־הברית.

עם התקרב מועד הבחירות גדל מספר האספות ההמוניות שערכו המפלגות השונות בארץ. ביום חמישי בערב, 26 ביולי, ערכו הציונים הכלליים מספר אספות פומביות. בליל שבת, 27 ביולי, התקיימו אספותיה הפומביות של מפא"י בחיפה, ובשבת אחרי־הצהרים באו לחיפה חברי מפ"ם מהקיבוצים, לתמוך במועמד שלהם, ומספרם בעיר מגה כ־25,000 איש. בערב שבת היינו עדי־ראיה להתגעשות המונית בעפולה שחייבה את התערבותה של המשטרה.

ואולם ביום שני, 30 ביולי, כאשר הלכה ישראל לקלפי, היתה האוירה שקטה: המצביעים, אשר לפני קום המדינה רבים מהם לא ידעו

אפילו מה פירוש „קול", התייחסו לאחריות החדשה הזאת בכבוד ורצינות, וניגשו להצבעה בסדר גמור. בזכרון־יעקב אפשר היה לראות את היהודים הספרדים והתימנים כשהם הולכים להצביע, גברים ונשים כאחד, ועומדים בסבלנות בתור. מהם הביאו את ילדיהם עמהם ומהם החזיקו את תינוקותיהם בזרועותיהם. בכפר הערבי הסמוך ראינו נשים ערביות שנהנו מהאמנסיפציה המדינית החדשה שלהן וצעדו אל הקלפי, בידן האַחת תעודות־זהות ובשניה ילדים קטנים, שנאלצו לקחתם עמהן כיון שלא היה להן עם מי להשאירם בבית. אנשים שאינם יודעים קרוא וכתוב נלוו אל מוכתר הכפר, שעזר להם להשתמש בזכות הבחירה שלהם. אכן, זה היה גילוי של הדמוקרטיה האמיתית! יתכן אולי שזו היתה הפעם הראשונה בעולם כולו שיסוד חברתי בזה זכה להשתתף בהחלטות החורצות את גורלו.

כאשר חזרתי לחיפה בשעה מאוחרת באותו ערב, ציפיתי במתיחות לתוצאות הבחירות, ביחד עם כמה מידידי שהיו מנהיגיה של אחת המפלגות הגדולות בארץ. אחד הפרטים המאלפים ביותר בפרשת הבחירות נתגלה שעה שהתברר לנו כי באחד האזורים האמידים ביותר והשמרנים ביותר של העיר הצביעו עשרים וחמישה משש מאות המצביעים שבמקום, בעד המפלגה הקומוניסטית. דבר זה היה הפתעה מדהימה לפקידי הקלפי שלנו, אשר הכירו כל תושב באזור זה. למחרת הביאו העתונים פרטים על מהלך הבחירות. אחת ההפתעות הגדולות ביותר היו התוצאות שנתקבלו בעין־חרוד, שבין חבריה היו כמה ממנהיגי מפ"ם. למרות עובדה זו זכתה מפא"י ב־54 אחוז מהקולות בעוד שמפ"ם זכתה אך ב־46 אחוז.

חילוקי־הדעות בין שתי המפלגות היוו סכנה לאחדותו של הקיבוץ. יש לציין כי המנהיג הציוני המנוח, אברהם גולדברג, צפה את הקרע הרעיוני הזה עוד בשנת 1924. זוכרני כיצד פתח גולדברג, מיד אחרי שהגענו לקיבוץ, בויכוח סוער עם אדם בשם לפקוביץ, אחד ממנהיגי הקיבוץ, בדבר חילוקי־הדעות שכבר אז נתגלו בתנועה הקיבוצית. „התנועה עדיין בילדותה" ציין גולדברג, „ובכל זאת אפשר להבחין בה כוחות המושכים אותה לכיוונים שונים. במקרה שהדבר ימשך, סופה להגיע לידי התפלגות. הבדלים רעיוניים אלה יתכן שכיום אין בהם רעה. אולם תוצאותיהם הסופיות לא תהיינה טובות למען ארץ־ישראל היהודית".

„ואולם גם הרקע שלך" טען כנגדו לפקוביץ, „כולל נקודות־ראות שונות. תחילה היית מאוחדי „פועלי־ציון". אחרי־כן היית ציוני טריטוריאלי ולבסוף הנך חבר מפלגת הציונים הכלליים..."

„משום כך", שיסעו גולדברג, „יכול אני לדבר על הענין הזה. מנסיוני האישי יודע אני כמה גדול הוא הנזק שעלולים הניגודים הרעיוניים להביא עלינו".

אין ספק שגולדברג שמח היה לולא התקיימה נבואתו. אך למירע המזל אמת רבה צפונה היתה בדבריו. עין־חרוד התפלגה לשתי נקודות, ורבים משני הצדדים כאחד, עזבו את הקיבוץ. פרי המאמץ הקונסטרוקטיבי שנעשה במשך שנים ארוכות נהרס והתפזר לרוח — וכל זה מחמת אותו ניגוד רעיוני שאיב גולדברג הזהיר מפניו לפני שלושים שנה.

ביום ששי אחרי־הצהרים, ב־10 באוגוסט, ישבתי בביתה של בתי, בקבוצת „הסוללים", כאשר פלט הרדיו את הידיעה על דבר ההתנקשות בחייו של המלך עבדאללה, שאירעה על־יד פתח מסגד עומר שבעיר העתיקה בירושלים. רוצחו, הודיעה החדשה, היה שכיר המופתי לשעבר, חאג' אמין אל־חוסייני, שבמשך שנים היה מאויביו העזים ביותר של עבדאללה. מיד התחלנו להעלות השערות בדבר השפעת הדבר על עתידה של ישראל ותקוותיה להשלטת שלום עם האומות הערביות.

ההתנקשות בחייו של האיש הזה, אשר הוא לבדו, מכל המנהיגים הערבים, הראה נטיות ידידותיות כלפי ישראל, חייבה את האומה החדשה להתבצר היטב וכפלים נגד פעולות האיבה העלולות להתחדש שנית.

בעת שהותי ב„הסוללים" נסעתי לראות עמק גדול ושטוח — בקעת בית־נטופה, הגדולה בעמקי הגליל. בני לוויתי סיפרו לי על התכנית ליצור אגם מים מלאכותי שיספק מים לשממות הנגב, שיזרמו לשם במערכת צינורות שתעבור לארכה של הארץ.

רעיון זה, עלי לציין, נראה בעיני קצת שאפתני מדי, התייחסתי אליו בפיקפוק ולא היססתי מלהביע את פיקפוקי. ואולם כעבור כעשרה חדשים פגשתי את אברהם כהן, אשר היה אחד ממנהיגיה של „מצדה", תנועת הנוער של הציונים הכלליים, ואשר כיום הריהו חי בישראל. כהן, שבא לביקור לניו־יורק, סיפר לי כי החלו בעבודה בבקעת בית־נטופה וכי השלב הראשון יושלם בערך בסוף יוני 1952. בנובמבר 1952 שמעתי מחיים בן־עזרא, חבר הסוללים, כי מאות אנשים עובדים במקום יומם ולילה בשלוש משמרות, כדי להשלים את התכנית לפני התחלת עונת הגשמים, וכי הם מפעילים לאור זרקורים המאירים את השטח כולו, עשרות מנופים ענקיים, דחפורים ומכונות אחרות. ב־28 בדצמבר 1952, נדפס ב„ניו־יורק טיימס" מאמרו של דאנה

אדאמס שמידט, אשר נתן מושג על היקף הפעולה והסבירה באמצעות מפות ותצלומים.

ערכו של מפעל זה לגבי ההתפתחות החקלאית בישראל יתגלה לעינינו אם נתבונן בתכנית המפורטת בספרו של דר. וולטר קלי לאודרמילק, „ארץ־ישראל, הארץ המובטחת", שנכתב לפני עשרים שנה. בהיותו אחד המומחים העולמיים לשמירת קרקע, הגה לאודרמילק את תכנית השימוש במי הירדן להשקאת אזורי־הציה שבדרום ארץ־ישראל, ובה בשעה לספק מקור של כוח הידרואלקטרי לכל שטח ה„סהרון הפורה", הכולל את עבר־הירדן. מפעל בקעת בית־נטופה היה הצעד הראשון בהגשמת התכנית — צעד שיש בו לעורר תקוות בדבר הוצאתה לפועל של התכנית כולה, הפעלת מקורות המים הקיימים ויצירת מקורות מים חדשים.

מהסוללים נסעתי לירושלים כדי להשתתף בפתיחת הקונגרס הציוני העולמי הכ"ג, שהיה הקונגרס הראשון שהתקיים על אדמת המדינה היהודית העצמאית. הקונגרס אמור היה להפתח ב־14 באוגוסט; הגעתי לירושלים יומיים קודם לכן, וכיון שהיתה לי שהות החלטתי לבקר בגימנסיה „רחביה", שנוסדה בשנת 1912, במידה רבה הודות למאמציו של דר. גרשון ציפר, אחד מעורכי־הדין החשובים בלמברג. כאשר הצגתי את עצמי בפני אחד מפקידי בית־הספר קידם את פני כאילו הייתי אחיו האובד מזה שנים.

„אתה הנך האיש שאנחנו מחפשים", אמר. „אנחנו אוספים חומר הסטורי על בית־הספר שלנו, ודר. שרגא קלאי, שבטרם מונה להיות מפקח ברשת החינוך של ישראל נמנה שנים רבות על צוות המורים שלנו, סיפר לנו כי יש בידיך חומר רב על היוסדו של בית־הספר על־ידי דר. ציפר ושלמה שילר".

הנה כך, היה עלי לשבת עמו ולספר לו על נסיעתו של דר. ציפר לירושלים בשנת 1911, ועל פגישתו עם הפידגוג הידוע שלמה שילר, אשר הכירו לפני שעזב זה את למברג. שילר הגה רעיון שדבק בו כמעט כטירוף. הוא שאף לייסד בירושלים בית־ספר שלא יפול במידתו וערכו מהגימנסיה „הרצליה", שנוסדה בתל־אביב כמה שנים קודם לכן. ציפר נתפס לרעיון זה, וכיון שהיה אדם מעשי ובעל מרץ, מיד חיבר סיפור שהיה בו לשכנע את הבריות לעזור להגשים את חלומו של שילר.

כאשר שהה בארץ־ישראל צילם בצבעים (דבר נדיר ויקר באותם הימים) את כל האתרים המעניינים בארץ. בחזרו לגליציה נסע ציפר מעיר לעיר והראה בפנס־קסם את תמונותיה של ארץ־ישראל וכך אסף קרוב

ל־100,000 קרונות (20,000 דולר), הסכום שדרוש היה לבנין בית־הספר בירושלים. כאשר פגשתיו בלמברג בקיץ 1912 הראה לי את התמונות ואת רשימת התרומות, שנתרמו והובטחו, ביניהן הבטחה מצד עיר מולדתי בויברק, אשר מלאוה אך בחלקה. ציפר להוט היה להתחיל בבנין בית הספר בהקדם האפשרי והבטחתי לו שאעשה את כל מה שבידי כדי שבויברק תשלים את הסכום הדרוש.

כאשר חזרתי לארצות־הברית בספטמבר של אותה שנה, מיהרתי להתקשר עם אגודת הנוער של יוצאי בויברק והצלחתי להשיג את הכסף הדרוש מחברים אלה: סם הרבסט, בני הלפר, לואיס קוק, יוליוס אנגלברג, דוד לינואנד, יוסף גרוס, יעקב ליכטמן, רובין גריבל, אברהם הבר, עמנואל קרטר, לואיס קרטר ואחרים. בנין בית־הספר, אשר ירושלים גאה בו, ובצדק, הינו עדות לנדיבותם של אנשים אלה ואחרים, אשר בזכות תרומותיהם ואמונתם נתממש חלומו של מחנך אחד.

כאשר אמר לי פקיד הגימנסיה שיש בדעתו להדפיס את ההסטוריה של בית־הספר, ציינתי לפניו כי מחמת החוסר בנייר, שישראל סבלה ממנו, צריך יהיה לדחות תכנית זו לזמן בלתי מסוים, שכן אפילו העתונים היומיים קיבלו קצבת נייר מוגבלת. כעבור כמה שבועות שמעתי כי מחסור זה נמצאה לו תקנה מהר מכפי שסבור הייתי. ידידי הטובים, בני משפחת מאזר, בעלי בית־החרושת לנייר „הודסון פאלפ אנד פייפר קומפני", אספו, ביחד עם חברת „פלשתין אקונומיק קואופוריישן", בערך 3,500,000 דולר לבנין בית־חרושת לנייר בישראל — תכנית שהוצאה לפועל כעבור זמן מה.

פ ר ק נ ג.

במשך שהותנו בישראל ב־1951 ביקרנו, גברת הבר ואני, ברעננה. התארחנו בביתם של האדון והגברת אוסטרובסקי, חבר ה„אחוזה" שלנו וראש הכפר, אשר עזב את ארצות־הברית ביחד עם משפחתו ביוני 1930, כדי להיות מנהלה של רעננה.

הסתכלתי בשדרה הנמשכת ברחובה הראשי של המושבה, — ארכה כחמישה וחצי קילומטרים והיא יחידה מסוגה בישראל — ונזכרתי בכל הערבים הרבים שבילינו יחדיו בתחילת שנות העשרים בביתו של נשיאנו

בתן חזן, ודנו, בתור חברי ועד ה„אחוזה", על צורתה החיצונית של המושבה. אף־על־פי שרבים בארץ־ישראל יעצו לנו לא לבנות רחוב ראשי ארוך שהמושבה יושבת לארכו (מקובלת יותר היתה תכנית המושבה המרובעת, שלפיה נבנו רוב המושבות ושהתאימה לארץ מסיבות בטחון) שמענו לעצתו של האדריכל שלנו, יהושע ירחא, שהגה את רעיון הכביש הזה. הוא צייר לעצמו את רעננה בדמות פרבר נאה שיש להשאיר מקום להתפתחותו ושתכניתו חייבת להיות גמישה ולא מדוקדקת ביותר. כיום אפשר לראות את התבונה שבתכניתו. הרחוב הראשי של רעננה הוא מיטב גאותם של 12,000 תושביה ובכל שנה נוספים בו בתי־ספר, חנויות מושכות־לב, בתי־כנסת ועוד, ומוסיפים חן לשדרת העצים המתפשטת והולכת.

באותם הימים נזדמנה לפני דוגמה נוספת המלמדת על היקף הסיוע של יהודי אמריקה להתפתחותה החקלאית של ישראל. יום אחד פגשתי, בשעה שטיילתי ברחובה הראשי של רעננה, את משה פישר ואת אשתו שרה. הם ואחיו של פישר, איב, השקיעו סכומי כסף גדולים במושבה האמריקנית שלנו, בהקדישם לכך חלק גדול מההכנסות שזכו בהן בתור סוחרים מצליחים בניו־יורק.

„הסתדרות נשי המזרחי" של אמריקה, יסדה ברעננה, בעזרתה של גברת אבן, שפעם היתה נשיאת הסתדרות זו, כפר ילדים וחוות־לימוד בשם „כפר בתיה". בחווה זו לומדים 350 צעירים ומכשירים את עצמם למקצוע מועיל, כדי שיוכלו לחיות חיים פרודוקטיביים בתור אזרחיה של המדינה היהודית המתפתחת.

פ ר ק נ ד.

ב־14 באוגוסט שנת 1951 אחרי־הצהרים נפתח הקונגרס הציוני העולמי הכ"ג. למרות קיצורו של טקס הפתיחה היתה זו אחת החוויות המזעזעות ביותר שידעתי בחיי. השמש החמה ליכסנה את קרניה על גבעות ירושלים העתיקות, שעה שאלפי אנשים — צירים לקונגרס, אורחים ואזרחיה של המדינה החדשה עלו להר הרצל לתת כבוד לאיש אשר בזכות חזונו ומנהיגותו יכולנו עתה להתאסף כולנו על אדמה יהודית חפשית.

ראש הממשלה דוד בן־גוריון פתח את הטקס. אנשי הצבא הישראלי

וחיל האויר הישראלי עמדו דום. לקול תרועת החצוצרה הורם דגלו של הרצל בעל שבעת־כוכבי הזהב והתנפנף ברוח הירושלמית הקלה, ומשני צדדיו דגל ישראל. צבי פרידלנד מתיאטרון „הבימה", קרא את הצהרת הפתיחה, ורבי יהודה לייב מימון, שר הדתות של ישראל, וידידו הקרוב של בן־גוריון, אשר בזכותו נתאפשרה השתתפותו של הגוש הדתי בממשלה הקואליציונית, ברך את ברכת „שהחינו". תהלוכת קבוצות נוער שייצגו את מפלגותיה הפוליטיות של ישראל נשאה עשרים ושנים דגלים, שסימלו את עשרים ושנים הקונגרסים הציוניים שהתקיימו עד כה. אחרי־כן קראו קטעים מכתבי דר. הרצל ומהצהרת העצמאות. מקהלת ילדים, שקולותיה הצעירים והרעננים נשאו במתק ותקוה באויר הקיץ המופז, שרה פסוק מתהלים: „שמחתי באומרים לי בית אדני נלך: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים".

חזן שר „אל מלא רחמים", צבי פרידלנד קרא פרק של סיום בלוית קול תופים, והטקס, שנמשך אך שלושים דקות, הגיע לקיצו. שעה שגוע קול התוף האחרון הגיע ממסגד עומר קולו החד של המואזין שפילח את הדממה שנשתררה, קרא את המאמינים לתפילה והכריז „אין אללה בלעדי אללה ומוחמד הוא נביאו".

כעבור שלוש שעות, בשמונה ושלושים בערב, נפתח הקונגרס הציוני העולמי הכ"ג ב„בנייני האומה". אחרי חמישים וארבע שנים היתה זו הפעם הראשונה שהקונגרס נפתח בלא ברכותיהם של אישים נכבדים לא יהודים. הפעם לא היה צורך בכך שראש עיר זרה יקדם את הצירים בברכה ויבקש מהם להרגיש את עצמם כמו בביתם. הפעם היינו בביתנו. בקונגרס זה, שברך את השבים הביתה, נוכחו שלושה ותיקים, שהשתתפו בקונגרס ההסטורי הראשון שהתקיים בבאזל ואשר לידתה של המדינה היהודית החפשית הוא פריו המפואר. לזקן בשלושה אלה, דר. מ. שליט, שהיה מזכירו של דר. הרצל, ניתן הכבוד לפתוח את הישיבה הראשונה של הקונגרס. שעה שדר. יוסף קלאוזנר ודר. מאיר אבנר עומדים משני צדיו, הלם דר. מ. שליט בסבר של רצינות שלוש פעמים בפטיש — והקול זרם אחורנית למסדרונות הזמן, עד לאותו רגע מפואר בשנת 1897, כאשר קול דומה לזה פתח פרק חדש בהסטוריה, החל את הנסיעה, אשר התמהמהה זמן כה רב, של העם היהודי לביתו.

מחמת מחלה לא יכול היה דר. חיים וייצמן להשתתף בקונגרס; במקומו שלח את דר. ליאו כהן, יועצו האישי, ומילא את ידו למסור דברי ברכה לצירים. התפקיד שמילא דר. כהן בעיצובה של ישראל בתור רפובליקה,

דומה במובן ידוע לתפקיד שמילא תומס ג׳פרסון בשעה דומה לזו בהסטוריה של ארצות־הברית. הוא הוא שתיכנן את מערכת החוקים של ישראל, בעזר, בשעת מעשה, בידיעתו הנרחבת בענייני חוק ומשפט, בלבו החם והאנושי ובכשרונו לעמוד בפני הסתירות שנתגלו לעתים קרובות בין החוק האזרחי והחוק הדתי. לפי דרכו השקטה והצנועה היה אחד האישים הגדולים בישראל — ואולם קיוינו כי דר. וייצמן ידבר באופן אישי ואכזבתנו היתה גדולה.

ההצבעה באו״ם על החלוקה, הצהרת עצמאותה של ישראל והגנתה של ישראל על חופשתה, היו הנקודות החשובות ביותר בחמישים שנותי בתנועה הציונית — וכך היו למעשה, לגבי כל יהודי בכל העולם. הקונגרס הציוני העולמי הכ״ג, שנערך בירושלים, היה, מבחינה ידועה, שיאה האמיתי של התקופה ההסטורית הזאת. היתה זו ההתקהלות הרשמית הראשונה, על אדמה יהודית חפשית, של רבים אשר עמלו קשה וקיוו בכל נפשם לראות את החלום הציוני הופך למעשה. הוא סימל את סופה של תקופה אחת ואת תחילתה של תקופה שניה. אכן, בקונגרס זה נחתך צינור הטבור. אין לומר כי זה היה סופה של הציונות — כלל וכלל לא — ואולם מאותה שעה חייבים היינו להכיר בעובדה שקיימים שני גופים: ציונים החיים בישראל, הנאבקים למעשה בכל הבעיות העומדות בפני אזרחים יהודים במדינה היהודית, וציונים אשר, לפי צורת הדברים בהווה, יש להם הזכות להגיש סיוע והדרכה לישראל במשך גיל ההתבגרות של המדינה, ועם זאת עליהם לדעת כי יש להניח לילד לחפש את גורלו שלו ולמצוא את דרכו שלו בעולם.

החיכוכים וניגודי הדעות צפויים היו מראש. כי כן, ישראל היא, ככלות הכל, ילד שיש לו הורים מרובים — ולא כולם מאוחדים בדעתם על חינוכו, גם אין לומר שכולם נשאו באותה מידה באחריות, במשך סכנות הילדות שארבו לו. אך טבעי הדבר כי אלה אשר תרמו את התרומות הגדולות ביותר והקריבו את הקרבנות הגדולים ביותר — במלה אחת, אלה אשר היוו חלק מהתמונה המשפחתית — יהיו אלה שיחלטו על הדרך שבה יוליכו את המדינה. ואולם כמה מההורים אשר נתנו את עזרתם מבלי להיות נוכחים במקום, ותרמו אך ממרחק להתפתחותה של ישראל לקראת היותה מדינה אינם מוכנים להכיר בעובדה, שמעתה ואילך עליהם לשחק תפקיד שני במעלה.

למזלנו, אלה הם המיעוט; ובכל זאת הצליחו, לפחות במשך זמן מה,

לעורר מהומה ניכרת, כשהם חוזרים וטוענים שאין לנגד עיניהם אלא טובתה של ישראל.

שעה שאני מתבונן בהם כיום צפים בזכרוני ניגודי הדעות שהתלבטו בהם סביה של ישראל — דורו של אבי וידידיו. במובן ידוע היה גם הדור הזה דור של חלוצים, כי בו נולדה התנועה הציונית. בדורם נעורו אדוות הגאולה הראשונות, ודורם הוא שגישר גשר על גבי הפירצה שבין המצפים לבוא המשיח ובין האומרים להחיש את בואו במעשיהם.

כמה מהם, כידידו ושכנו של אבי, הרצל לותרינגר, התיישבו בארץ־הקודש. אחרים, כאבי עצמו, שאפו כל חייהם לעשות זאת, ואולם אי־כך לא הגיעו לכך מעולם. מבחינה זו זהים היו ברוחם ובכוונותיהם עם הדורות הבאים אשר הגשימו את הרעיון הציוני למעשה, ואולם עם זאת לא ניתקו את הקשר ההסטורי עם העבר אשר שמר על חייה של אהבת ציון ועל הגעגועים לחזור לציון.

זוכר אני כיצד היה אבי, כמוהו כיהודים אדוקים אחרים שחיו בזמנו ולפניו, קם ממיטתו לפני חצות הלילה, מדליק את פנסו שהיה מאיר לפניו את חשכת הרחובות הנטושים של בויברק והולך לבית־המדרש לומר, במשך שעות ארוכות, קינות חצות שהיה קורא בספר „שערי ציון". בוכה היה על ישראל ומתחנן אל האלוהים שיגאלנו.

כל יהודי שהיה הולך לבית־הכנסת להתפלל תפילת חצות תופס היה לו מושב, מדליק נר וממשיך להתפלל עד אור הבוקר, שאז היה השמש נכנס לבית־המדרש להדליק בו אור לשם תפילת שחרית. אנשים ששכנו הרחק מבית־הכנסת או לא יכלו לבוא אליו מתוך איזו סיבה אחרת, מקיימים היו את טקס תפילת חצות בבתיהם.

לגבי רבים מהאנשים האלה לא היתה הציונות רבולוציה אלא אבולוציה — פרי שצמח מגעגועיהם הסבלניים והממושכים. לא קל היה הדבר להדיר שינה מעיניהם בלילות, ואולם כה עזה היתה תשוקתם לראות בגאולת ציון עד שלא יכלו להימנע מזאת, בידעם בעומק נפשם שהתפילה יש בה כוח שאין להתעלם ממנו.

אלה היו סביה של ישראל החדשה, החלוצים אשר שמרו על הגבולות הרוחניים למען הדורות הבאים. גם הם ניחנו באורך־רוח, אומץ־לב וכוח החלטה אשר בזכותם קורים נסים. אכן, מורשת זו שקיבלה ישראל מאבותיה היא שנתגלתה בכל הישגיהם של בוני הארץ וגואליה. אנשים אלה באו ממקור איתן וטוב, שהעניק להם כוח מוסרי אשר בזכותו יכלו לעמוד בפני

המכשולים הקשים ביותר. הם הינם המשכה של שרשרת אנשים שלבם מלא אומץ ותשוקה לאחוז באמונותיהם ולשמור להן אמונים; לעמוד בפני מחסור ומצוקה מבלי להניד עפעף; לקבל את השמחות בגיל אך גם בענוה, לא כדבר המגיע להם אלא כמתנה שיש להודות עליה.

דרך כל הדורות האלה, ואם גם נשתנו זה מזה כשם שנשתנו, עובר חוט איתן המקשרם יחדיו: האהבה לציון וחלום גאולתה.

דומני שאני עצמי לא עמדתי על עומק המקורות שמהם שאבתי את אהבת־ציון שבי, עד אותו יום בשנת 1924, כאשר ביקרתי את אבי אחרי נסיעתי הראשונה לארץ־ישראל. אותה שעה הוליכני לחדר־המיטות שלו, פתח מגירה ממגירות ארונו והראה לי את דרכונו ואת אשרת־הכניסה לארץ־ישראל שקיבל עשרים ואחת שנים קודם לכן.

אבי החליט להתיישב בארץ־ישראל בשעה שהרצל לותינגר נסע לשם ב־1899 ובשעה שכל העיר בויברק ליוותה אותו לרכבת. ארבע שנים חלפו עד שנתבהרה התכנית בנפשו, ורק בשנת 1903 ניגש לסדר את ניירותיו. הוא לא זכה לנסוע לארץ־ישראל, ואולם אותה תעודה שבעומק מגירתו, אשר במשך שנים שמר עליה, היתה יותר מרשיון רשמי לנסוע לארץ־הקודש. יש לראות בה תחילה של הגשמה, סמל של הדרכון לארץ־ישראל אשר במשך יותר מ־1,900 שנים נשאו היהודים בלבם ובתפילותיהם.

תוספת למהדורה העברית

1.

בסיום הספר, הנני מוצא לנחוץ, להוסיף פרק מיוחד בדבר הפעולות הצנועות ומאד חשובות של הארגון אשר גם לי יש בו חלק ידוע, מתחילתו ועד עתה, והוא הארגון הידוע בשם: „ניו־יורק אחוזה אלף".

ארגון זה יסד את המושבה רעננה בשרון הדרומי ואת גן־יבנה בדרום הרחוק והיה לו חלק חשוב למדי ברכישת השטחים של מושבי־העובדים בצרון (על־יד גן־יבנה), רשפון וגבעת־חן (על־יד רעננה). ארגון זה הצליח ליישב כמאה וחמישים משפחות של יהודי אמריקה, ביחוד במושבה רעננה, המושבה היחידה בארץ, אשר קלטה מספר ניכר של יהודי אמריקה. מטעם זה היא נחשבת עד היום הזה למושבה אמריקאית.

בכמה פרקים קודמים שבספר, הזכרתי את שמות החברים אשר היו קשורים ביסודו של הארגון החשוב הזה: צבי כהן, מיכאל שליט, לואיס ג'רמיין ואחרים ואת שמות החברים אשר היו קשורים ברכישת השטח של רעננה ובהתפתחותו, את י. ל. קסין, י. ירחא, י. ג. שוורץ, ב. אוסטרובסקי (האחרון בתור מנהל „אחוזה" בארץ וראש מועצת רעננה משנת 1930 ועד לפני תקופה קצרה) ואחרים.

2.

בשנת 1912 התאספו באולם קטן אשר במזרח ניו־יורק כמה עשרות ציונים, מזרמים שונים (כלליים, „מזרחי" ו„פועלי־ציון"), דנו בדבר ובאו לידי החלטה:

לא להסתפק בעסקנות ציונית, בקניית שקלים ובנתינת „תרומות" למוסדות שונים בארץ ומחוצה לה, אלא גם, ובעיקר, להתכונן להתיישב בארץ, הם ומשפחותיהם.

לפי שעה הוטל על כל אחד ואחד מהחברים בארגון זה, להתחיל בתשלומים חדשיים, שהוקדשו לקניית השטח מידי הערבים.

בינתיים פרצה המלחמה העולמית הראשונה, וכל כספי ה„אחוזה",

וכל כספי החברים ששולמו בשנה הראשונה, נשארו מושקעים בבנק אנגלו־פלשתינה. בכל זאת לא שותקה הפעולה בניו־יורק ובהזדמנות הראשונה, אחרי המלחמה, נסעו השליחים הנבחרים (החברים קסין וירחא) ובעזרת חברת „הכשרת הישוב" קנו מידי הערבים את השטח בשרון הדרומי (חירבת עזון).

בשנת 1922 נוסדה רעננה, עם התיישבות בה של חמש המשפחות הראשונות (ירחא, י. ג. שווארץ, בודניק, ניומן ופטרוזנסקי). אחרי המאורע הודיעו הראשונים האלה למרכז ה„אחוזה" בניו־יורק:

ביום בהיר אחד של חדשי החורף (1922), יצאנו, חמשתנו, מתל־אביב והגענו לשטח שומם. מר ירחא בחר לו גבעה יפה, ושם, על הגבעה הזאת ערכנו מסיבה, את מסיבת ההתיישבות. מר ירחא נאם נאום באנגלית, העמיד את הדגל באמצע הגבעה והכריז, שכאן תקום ר ע נ נ ה, המושבה האמריקאית בארץ־ישראל. שתינו מהבקבוק „לחיים", כנהוג אצל יהודים.

עד החג (חג הפסח) הקימו את הצריפים. את ה„סדר" ערכו המתיישבים הראשונים בדירותיהם אשר ברעננה, המושבה האמריקאית בארץ־ישראל.

באותה שנה ובשנה שלאחריה נוספו עוד כמה וכמה משפחות של עולים מניו־יורק ומשיקגו. עולים מאמריקה חרשו וזרעו חיטה ושעורה, אבל לא זכו לקצור. השכנים הערבים עלו לפני הקציר עם עדריהם והחריבו הכל, „כלחוך השור"; אחרי זה התחילו לפתח את ענף הרפת. ואולם עד שהחלב הגיע לתל־אביב, אי־אפשר היה להשתמש בו; אחרי זה, התחילו בשתילת טבק, טבק טורקי מן המובחר, הכניסו אותו לתוך מחסנים מיוחדים ובסוף נאלצו להוציא אותו מהמחסנים ולשרוף אותו בנוכחותו של „אקציזניק" בריטי.

3.

ככה נמשכו הדברים והלכו כמה שנים (תבואות, חלב וטבק) עד שהתחילו לנטוע עצי הדר. בעיקר בשביל החברים שנמצאו עדיין בארצות־הברית. התחילו בהכנת משקים בשביל עשרות עד מאה חברים, ששלחו כספים לנטיעה והתכוננו לעלות ארצה עם משפחותיהם ולהתיישב ברעננה.

בשנת 1930 עלה עם משפחתו המנהל (מנהל ה„אחוזה" ומנהל המשקים הנ"ל), מר אוסטרובסקי ואז בא השינוי הניכר בהתפתחותה של רעננה:

הרחבת השטח, שהתקרב כבר ל־15 ו־16 אלף דונמים, התיישבות של קרוב למאה משפחות, עולים מאמריקה, יסוד של כמה וכמה מוסדות במקום. וכיון שאי־אפשר היה להגדיל יותר את השטח של רעננה וסביבותיה, רכשה

החברה („ניו־יורק אחוזה אלף"), שטח של 5 אלפים דונם בערך, בכפר ברקה, אשר בדרום, ויסדה בשנת 1932 את המושבה גן־יבנה ועל־ידה את המושב בצרון, והעבירה לכפר בצרון, את קבוצת „תל־חי" שעלתה ארצה לפני כמה שנים מקרים אשר ברוסיה והתיישבה בין הפרדסים ברעננה, הקבוצה שנטעה חלק מפרדסי רעננה ואחרי־זה כמעט את כל הפרדסים בגן־יבנה.

4.

העקרונות שנקבעו בניו־יורק ל„אחוזה אלף", נשמרו גם ברעננה וגם בגן יבנה.

עקרונות אלה היו:

א. עבודה עברית מאורגנת;

ב. לשכה משותפת לנותני העבודה ולעובדים;

ג. משמעת לאומית;

ד. מוסדות (בריאות, חינוך, אשראי וכו') אחידים ומאוחדים.

ובמשך שנים היו המושבות הללו (רעננה וגן־יבנה), היחידות בארץ שהתפתחו מתוך שמירה על העקרונות האלה.

רעננה היא היום בת 12 אלף תושבים ויותר, וגן־יבנה — בת אלפיים וחמש מאות נפש.

רעננה משתרעת על 16 אלף דונם קרקע, המחולקים ל־65 רחובות ושכונות, כחמשת אלפים דונם פרדס ועוד כחמשת אלפים גני־ירק (כל מיני ירק, ומספוא לבהמות ולעופות). כאלפיים איש עובדים בשדות, וכאלף בתעשיה ובמלאכה, כשש מאות בעבודות ציבור (מורים, רופאים ופקידים) וכמאה בתחבורה ובהובלות.

ברעננה יש כיום מפעל מים ענקי השייך למועצה המקומית (16 בארות, 12 ברכות ויותר מ־60 אלף מטרים קוי־צינורות), בתי־קירור וכו', שלושה בנקים ועשרה קואופרטיבים שונים, כמאתיים חנויות ובתי־מסחר, שני תיאטרונים, בריכת שחיה וחמישה מועדונים.

5.

מוסדות ציבוריים:

10 גני־ילדים, 5 בתי־ספר יסודיים ובית־ספר תיכון, כפר ילדים (כפר־בתיה), ספריה גדולה, 3 בתי־מרחץ, בית־מטבחיים וכעשרים בתי־כנסת, 6 גינות ציבוריות, מגרשי משחקים לילדים ושני מגרשי ספורט.

ראוי לציין כאן כמה מוסדות ציבוריים המוחזקים על־ידי המועצה המקומית ואחרים שאינם מוחזקים על־ידה אלא על־ידי חברות, אגודות

והסתדרויות שונות, שכולם מוסיפים הרבה להתפתחותה ולשכלולה של רעננה:

א. בית־התרבות על־שם גינגולד (מהחברים הפעילים של „אחוזה", שלא זכה להתיישב בתוך רעננה), בית־תרבות וספריה.

ב. בית־הכנסת הגדול והמפואר, שהוקם בכספי אנשי המקום ובעזרת המועצה המקומית.

ג. בית־הפועלים שנבנה בשנים האחרונות, ועל ידו כמה מוסדות ובניינים השייכים להסתדרות.

ד. המרפאה הגדולה והמשוכללת ובית־החולים, או המוסד לנכים שהוקם על־ידי „קרן־נכות" וקופת־החולים של הסתדרות העובדים.

ה. בריכת השחיה של ה„מכבי", הבנין שעל־ידה והקולנוע.

ו. מוסד „שלוחות", מוסד לילדים נכים, המוחזק על־ידי משרד הסעד של הממשלה.

ז. הבית והמוסדות של הועד החקלאי, המסונף להתאחדות האכרים בישראל ועל־ידו, ארגון הירקנים, הלולנים והפרדסנים.

ח. והחשוב בכולם, כפר־הילדים (כפר־בתיה) שהוקם על־ידי הסתדרות הנשים של ה„מזרחי" באמריקה והמוחזק על־ידה. כפר זה עושה רושם על כל אזרח ועל כל תייר הבא ממדינות אירופה ואמריקה.

כן קיימים במקום עוד כמה וכמה מוסדות המוחזקים על־ידי המועצה המקומית ושאינם מוחזקים על־ידה.

6.

המועצה המקומית, אשר בראשותה עמד מר אוסטרובסקי (מהחברים הראשונים של „אחוזה") מורכבת מ־13 חברים נבחרים, ותקציבה השנתי מגיע למיליון וחצי ל"י.

בין חברי ה„אחוזה" האמריקאים, כדאי להזכיר כאן את הפעילים שבהם שהתיישבו בארץ וברעננה כמו החברים: סגל זאב, אייזנברג, סם כהן, מרגלית, ס. פ. שווארץ עה"ש ואחרים ואת אלה, אשר משפחותיהם נמצאות בארץ, אם גם לא ברעננה, כמו גינגולד־יודין, הבר, סטוצינר, בדר, ליס ואחרים, וביחוד את אלה שעד היום יש להם רכוש ברעננה, אף שהם נמצאים עוד באַמריקה, והם עוזרים גם היום ובכל יום ויום למועצה, לפעולות הציבור אשר ברעננה, כמו ג'רמיין, האחים משה ואברהם פישר, המוציאים מדי שנה אלפים ועשרות אלפים לירות להתפתחותה של רעננה, משפחת רוזנברג, רבוצקי ואחרים.

ארגון זה של ציונים בני זרמים שונים באמריקה הצליח בפעולותיו, אך ורק מפני שביום הראשון ליסודו העמיד לו כמטרה לא רק לעזור לאחרים, הבונים את הארץ, אלא גם, ואולי בראש ובראשונה, לעזור לעצמם, להעביר את עצמם ואת משפחותיהם אל אדמת האבות, להתיישב בארץ ולהשתרש בה. לבנות ולהבנות.

זוהי רעננה וזוהי גן־יבנה, זוהי „ניו־יורק אחוזה אלף", שהצליחה ליישב בארץ כמאה וחמישים משפחות של יהודי אמריקה, להקים שתי מושבות מתקדמות ולעזור לכמה נקודות אחרות בשרון ובדרום, שעל־יד רעננה וגן־יבנה.

II

אחרי שנתיים וחצי שנעדרתי מישראל הגעתי אליה באפריל 1954, לבקר את ילדי השוכנים בחולון. בינתיים התפטר חתני ממשרת ראש מטה חיל האויר ויסד מפעל אלקטרוני חדש בראשון־לציון. מפעל זה מעסיקו, במידה רבה גם כיום. קשה היה להכיר את חולון, אשר בשנת 1933 היה לי הכבוד להשתתף, ביחד עם ידידי הטוב מרק שווארץ, בטקס הכשרת הקרקע של ביתה הראשון. בראשית היוסדה נבנתה שכונה זו על־ידי אגרו־בנק שבתל־אביב. זוכרני כיצד קנו אזרחיה של תל־אביב, וכן גם אזרחים אחרים מכל רחבי ארץ־ישראל, מגרשים בחולון, ואולם רובם של המגרשים האלה ניקנו על־ידי יהודי פולניה וארצות אחרות באירופה. רציחתם של היהודים האלה מנעה את התפתחותה של השכונה, עד אחרי מלחמת־העולם השניה. אחרי הצהרת מדינת ישראל, ציפו שלטונות המקום שיבואו לתבוע מהם את המגרשים אשר במקרים רבים כבר שולם מחירם המלא. הזמן חלף ואיש לא בא לתבוע את הרכוש הזה.

לבסוף התברר כי יהודי פולניה שקנו מגרשים בחולון לא נותרו בחיים, ואז החלו בבנין המקום. ב־1959 הגיע מספר אוכלוסיה של חולון ל־50,000 איש.

את הארץ מצאתי נתונה בעיצומו של מפעל קליטת העולים. אכן, התקדמותה של ישראל נראתה בכל. ביקרתי את חורבותיה של סדום ואת מפעלי האשלג של ים המלח. ים זה מכונה „ים המות". לאמיתו של דבר יש לכנותו ים החיים, כיון שישראל מפיקה ממנו אשלג וחמרים אחרים שהיא מוכרת בשוקי העולם, דבר שמכניס לה מטבע זר, שהארץ זקוקה לו מאד.

במשך ביקורנו זה בארץ הזמין דן טולקובסקי, שבאותם הימים היה ראש מטה חיל האויר, את גברת הבר ואותי לערוך ביקור בבית־הספר לתעופה שבכפר־סירקין. ישבתי על־יד המשלחת מבורמה, וראיתי את

ההתלהבות שגילו אנשי צבא אלה בכל פעם שאחד הטייסים הפגין את כשרון הטיס שלו. באותה שעה של אחר־הצהרים קיבלו מתלמדים רבים את כנפי חיל האויר, וחיל האויר הישראלי גאה היה בהם עד מאד.

אחת הבעיות הרציניות שעמדו בפני ישראל היתה בעית הפדאיון; לילה לילה — התגנבו ארצה אנשי הפדאיון שבאו מירדן ומרצועת עזה, ששם הכשירו אותם קצינים מצריים למעשי חבלה. אנשי המודיעין של ישראל עמדו על משמרתם וברוב המקרים היטיבו לדעת את הנעשה בשורות האויב. לעתים קרובות עלה בידיהם למנוע חלק מהתנקשויות אלו, ואולם נבצר מהם לבטח את ישראל בטחון גמור מפני המסתננים האלה שרצחו גברים, נשים וילדים.

ב־27 ליולי 1955, נורה מטוס ישראלי בבולגריה, וחמישים ושמונה נוסעים שעשו דרכם לישראל איבדו את חייהם. הרושם הראשון שקיבלתי, בשעת הביקור באו"ם, היה שתאונה זו ארעה באַשמת קילקול במנוע. הגיעה לאזני הערה שנאמרה על־ידי נציג אחת האומות הבלתי אוהדות את ישראל: „מה אפשר לצפות ממטוס ישראלי שבור?" ואולם עד מהרה הודתה ממשלת בולגריה באשמתה, וישראל ציפתה שהיא תציע לה פיצויים.

גרורתם של הסובייטים, שבודאי פעלה בהתאם להוראות שקיבלה ממוסקבה, סירבה לשלם תשלום כלשהו. שינוי יחסה של רוסיה לישראל ניכר בעליל מתוך ביטול החוזים שחתמה עם סוחרים שהתחייבו לספק לה פרי הדר תמורת הנפט הרוסי. בשעת מבצע סיני הפרה רוסיה את חוזיה עם ישראל, מנעה את משלוח הנפט מרוסיה לישראל וסירבה לקבל את פרי ההדר שלה. כאשר הביאה ישראל ענין זה בפני כס המשפט ברוסיה, הפסידה כמובן, במשפט. ממשלת בולגריה סירבה לשלם פיצויים בעד מותם של נוסעי המטוס ורכושם, כשם שרוסיה לא היתה מוכנה לנהוג בכבוד בענייני המסחר עם ישראל. לא נשארה בפני ישראל כל דרך אלא להביא את העניין בפני בית־המשפט הבינלאומי שבהאג. ואולם בית־משפט זה החליט שהמטוס נורה בשעה שבולגריה לא נמנתה על הארצות שהיו חברות בבית־המשפט הבינלאומי, ועל כן אין בסמכותו של מוסד זה לטפל בדבר. כעבור זמן נאותה בולגריה, בכל זאת, לשלם לישראל את הפיצויים בעד האבדות בנפש ורכוש.

בינתיים המשיכו יהודי ארצות־הברית ויהודי ארצות דמוקרטיות אחרות לאסוף כספים למען אחינו בישי־המזל אשר נהרו לישראל. באופן

יחסי אספו הישראלים עצמם כסף רב משאספנו אנחנו בארצות־הברית. ואולם כיון שהערבים איימו בגלוי להרוס את ישראל ולדחוק את תושביה אל הים נאלצה ישראל לבזבז כספים רבים על קניית נשק, שהיה יקר מאד.

בדרך כלל התפתחה הארץ והלכה, אולם מקרי הרצח שארעו לילה לילה, בעיקר בקירבת הגבולות ושבוצעו על־ידי טרוריסטים ערביים, היו ללא נשוא. באוקטובר 1956 הכריז הרדיו הערבי כי המצרים חתמו על הסכם עם סוריה ועם ירדן, שלפיו מונתה המפקדה הצבאית המצרית לעמוד בראש צבאן של שתי ארצות ערביות אלו, שכנותיה של ישראל. כעבור שלושה שבועות קיבל בן־גוריון ידיעות סודיות, שנתבססו על העתקי הפקודה שניתנה לקצינים בעזה ובסיני על־ידי המפקדה הראשית המצרית. בפקודות אלו היו הוראות על פרטי ההתקפה על ישראל. הנה כך, לא עמדה בפני בן־גוריון כל דרך אחרת, אלא לפתוח במבצע סיני. המאורעות שנשתלשלו מכך הוכיחו, כי אכן לא היתה בידו השהות להתמהמה ואפילו יום אחד.

מי שעקב אחרי מהלך העניינים באו״ם יכול היה לראות כי בעלי האינטרסים במפעלי הנפט מגבירים יום יום את עזרתם לערבים, ואפילו הכומר הראשי של הנשיא, דר. ל. ר. אלסון, מהכנסיה הלאומית הפרסביט־ריאנית בוואשינגטון, הביע במקרים רבים את אהדתו לערבים ואת התנגדותו לישראל.

בוואשינגטון התארגנה וועדת משמר בשם: ״וועדה אמריקנית ציונית לעניינים ציבוריים״, שבראשה עמד הציוני הידוע לואיס ליפסקי; כעבור זמן מילא את מקומו רבי פיליפ ברנסיין. וועדה זו, אשר עדיין ממשיכה בפעולתה, מייצגת את רוב היהודים בארצות־הברית, ומאז נוסדה הירבתה לעשות למען מדינת ישראל.

ב־28 באוקטובר 1956, בשעה שהנשיא אייזנהאואר שכב, לפני היבחרו מחדש לנשיאות המדינה, בבית־החולים לשם בדיקות שנמשכו עשרה ימים, הודיע לו הרברט הובר, שבאותם הימים היה עוזר המזכיר המדיני, וידוע בתור אוהד הַעַרבים ומייצגם של בעלי המניות במפעלי הנפט, כי ישראל מגייסת את אנשיה לצבא. הנשיא מיהר להודיע את הדבר ברבים. למחרת בבוקר פורסמה הידיעה בעמוד הראשי של ״ניו־יורק טיימס״, באותיות גדולות ובמלים מפורשות. בעמודו הראשי של עתון זה נדפס גם מאמר מאת המומחה הצבאי, הנסון בלדוין, שבאותם הימים שהה בקאהיר. מאמר זה תיאר כיצד קיבלה מצרים במשך ארבעה־עשר החדשים האחרונים מרוסיה הסובייטית ציוד צבאי ששוויו כרבע ביליון דולר. בהמשך מאמרו כתב

בלדוין: „מפח הנפש שהשתרר בימי המלך פארוק, אחרי הכשלון שנחלו מצרים ויתר הארצות הערביות מידי ישראל, חלף וגז. הבריאות הפיזית בולטת בכל מקום. בשורות הצבא שורר מצב־רוח טוב. תנועתו המהפכנית של נשיא המדינה גמאל עבד־אל־נאצר טיפחה את הרגש הלאומי בקרב הצבא ועודדה את מרצו. זו הפעם הראשונה שחיל האויר מצוייד בסילונים קרביים ובמפציצים. מספר הטאנקים שנתקבלו מרוסיה גדל במאה אחוז". בסוף מאמרו כתב מר בלדוין: „כתבנו קיבל את הרשות לבקר בשדה־התעופה שבפאיס ולראות כיצד טייסים מצריים מטיסים מטוסי־קרב מטיפוס „מיג 15" בשדה־התעופה באבו־סוויר שעל־יד איסמעיליה. כמו־כן הוא ביקר באקדמיה הצבאית המצרית. אין לשכוח כי מצרים עודנה רואה את עצמה במצב של הפוגה זמנית במלחמתה עם ישראל, ומאז החל משבר תעלת סואץ גייסה את מיטב כוחותיה והיא עומדת במצב של נכונות". בד בבד עם זאת הודיע ראש המטה הצבאי המצרי כי מספר המגוייסים הוא כ־500,000 איש. אכן, בהתחשב עם הודעה זו ועם מברקו של הנסון בלדוין קשה להבין כיצד יכול היה משרד החוץ האמריקני להתכחש לעובדה, שלא רק ישראל אלא גם מצרים גייסה את כל כוחה הצבאי. כמו־כן הודיע אותו עמוד ראשי של ה„ניו־יורק טיימס", כי ביום א' אחרי־הצהרים פנה הנשיא אייזנהאואר לראש הממשלה דוד בן־גוריון, והזהירו שלא לנקוט „בצעדים שיש בהם לשנות בכוח את פני הדברים במזרח התיכון". שבע שעות אחרי־כן פנה משרד החוץ האמריקני לכל האמריקנים הנמצאים במזרח התיכון והודיע להם כי כל אזרח אמריקני שאינו ממלא „תפקיד חיוני" מתבקש לחזור לארצו. כן נתבקשו האמריקנים שהיה בתכניתם לנסוע לחבל ארץ זה בעתיד הקרוב, לדחות תכניתם עד שהדברים יתבהרו. משרד החוץ האמריקני דחה כל בקשות לאשרות למזרח התיכון. אף־על־פי שישראל נסוגה מהשטח בתחילת מרץ סירב משרד החוץ האמריקני לתת אשרות כניסה לישראל עד אמצע אפריל, וכך התנקש קשות בעונת התיירות שבקרבת חג הפסח. לארצות אחרות שבחבל ארץ זה ניתנו אשרות כניסה זמן רב קודם לכן.

אף־על־פי שמשרד החוץ האמריקני האיץ בכל האזרחים האמריקנים לעזוב את ישראל, לא חזרו לאמריקה אלא כשלושים אחוז מהאזרחים האמריקנים ששהו בישראל. היתר, וביניהם דר. לאודרמילק ואשתו, החליטו להשאר בארץ, כיון שידעו שאיש בישראל לא יתנקש בשלומם, בין שיהיו אמריקנים ובין שיהיו בני ארץ אחרת. כנראה חשש משרד החוץ האמריקני

כי הם עלולים להינזק, כשם שניזקו וגם נהרגו, כמה שנים קודם לכן, אזרחים אמריקנים ששהו בשעת מהומות במצרים השכנה.

באותו יום שני, 29 באוקטובר 1956, כמה שעות אחרי שהפיץ הרדיו את הידיעות על דבר הגיוס בישראל, החלה הפרסטיז׳ה של ישראל יורדת, הן בין כתבי האו״ם והן בין חלק מהציבור האמריקני.

למחרת בבוקר, ביום שלישי, 30 לאוקטובר, פנה השגריר הנרי קאבוט לודג׳, נציג ארצות־הברית באו״ם, בדרישה חריפה לחברי מועצת הבטחון לקבל החלטה שתחייב את ישראל לסגת תיכף ומיד לגבולותיה. אחרי נאומו המזהיר של אבא אבן שבו ניתח את הגורמים שהניעו את ישראל לנהוג כפי שנהגה, דחו צרפת ואנגליה, שבאותה שעה היו להן חיכוכים משלהן עם נאצר בענין תעלת סואץ, את ההחלטה הזאת.

ב־30 לאוקטובר הודיע „ניו־יורק טיימס״ באותיות של קידוש־לבנה: „ישראל פלשה למצרים וסוריה. ארצות־הברית פונה לאו״ם למנוע את התוקפנות״. באו״ם שקדו אנשי המודיעין של הערבים להוכיח לאנשי העתונות, כי ישראל היא הנוקטת בתוקפנות, וכיון שכל העתונות הדפיסה את החדשות האלו בעמוד הראשון ובאותיות גדולות, נראה היה כי בעלי המניות במפעלי הנפט מצליחים במאמציהם לעזור לאומות הערביות להציג את ישראל ככוח תוקפני. אפילו ידידתה של ישראל, קנדה, הודיעה כי מכירת סילוני הקרב לישראל, עיסקה שנגמרה בין שני הצדדים, תידחה לפי שעה.

ביום רביעי, 31 לאוקטובר, ציין „דה ניו־יורק הראלד טריביון״ במאמרו הראשי ובטורם של יוסף וסטיוארט אולסופ, וכן בטורו של דוד לורנס, כי יש להטיל את האשמה על התחדשות מעשי האיבה על גמאל עבד־אל־נאצר, וכי למעשה אין לראות בישראל את הכוח התוקף. ה„טריביון״ כתב במאמרו הראשי: „כניסתה של ישראל לשטח מצרים יש לה מטרה ברורה: להשמיד בסיס של יחידת קומאנדו מצרית״.

האחים אולסופ כתבו מוואשינגטון: „מזכיר המדינה דאלאס טעה בחשבון; אחרי נצחונו של נאצר בסואץ, סבור היה כי מוטב שנאצר יחזיק ב„חברת תעלת סואץ״ מאשר להרשות שתפרוץ מלחמה במזרח התיכון. אכן, איבתו של נאצר לישראל התגברה והלכה. נאצר לא הכחיש את העובדה שמטרתו היא ראשית כל לעמוד בראש הגוש הערבי, ואחרי־כן, ובהזדמנות הראשונה, להחריב את ישראל. כאשר ראו הישראלים כי אין המעצמות הגדולות מגלות התנגדות בענין תעלת סואץ, אף־על־פי שפעולתו של נאצר מתנכלת לאינטרסים של מעצמות המערב, ברור היה לממשלה הישראלית כי

שום דבר לא יעצור את נאצר מסיפוק שאיפתו להחריב את ישראל — שום דבר, פרט לפעולה מוקדמת מצד ישראל".

באותו גליון של ה„טריביון" נדפס מאמרו של דוד לורנס, שבו נכתב: „פעולתה של ישראל היא פעולה של הגנה עצמית. מ־14 למאי 1948, אין מצרים מניחה לאניות ישראליות לעבור בתעלת סואץ, אף־על־פי ששביתת הנשק נחתמה ב־23 בפברואר 1949. החרם הערבי נמשך למרות מחאות האו"ם. במאמרו זה מביא לורנס תאריכים שבהם החליטה מועצת הבטחון כי מצרים חייבת לאפשר מעבר חפשי בתעלת סואץ, ואולם ממשלתו של נאצר מתכחשת להחלטות אלו עד היום הזה. בסוף המאמר נאמר: „החלטתה של ישראל להשמיד גדודי צבא שחנו בתוך שטח מצרים, ואיימו על אדמתה מנקודות סמוכות לגבול, יש לראות בה הגנה עצמית ולא תוקפנות".

יום קודם לכן הביע בעתון הזה העתונאי הידוע וולטר ליפמן דברים דומים לאלה. כאשר ראינו את המאמרים האלה בעתונים רפובליקניים, ואחד מהם עתון שוואשינגטון מחשיבה אותו ביותר, תהינו אם עתה תעמוד הממשלה על העובדה שהיא נכשלה בטעות בשעה שכינתה את ישראל כוח תוקפני.

אותו ערב נדפסה ב„ניו־יורק פוסט" ידיעה מוואשינגטון שבה נאמר כי מזכיר המדינה דאלאס נכנס ל„בית הלבן" וכשיצא משם לבסוף היו פניו חיוורים כסיד. שאלנו את עצמנו אם הישיבה הזאת דנה במאמר הראשי ויתר המאמרים שנדפסו ב„טריביון" הרפובליקני.

בידיעה אחרת שנדפסה בעמוד הראשי של „ניו־יורק טיימס" בגליון 31 לאוקטובר, נאמר: „קשרי ארצות־הברית וישראל מתפרדים". בעמוד הראשון של „דה ניו־יורק הראלד טריביון" נאמר: „בני בריתה של ארצות־הברית מגלים חילוקי־דעות באו"ם בענין ישראל". „ארצות־הברית מחזקת את הצי השישי". „שתי נושאות־מטוסים ו־20,000 איש ויחידה נגד־צוללות נוספו אל הצי השישי". באותו יום נאמר במאמרו הראשי של „ניו־יורק טיימס" כי נאצר הוא שיצא למלחמה על ישראל וכי תכניתו לדחוק את ישראל לים מביעה גם את שאיפתם של יתר הערבים. למחרת שוב הודיעה העתונות בעמוד הראשי: „מצרים מודיעה על נצחונות אוויריים". „ישראל נאשמת בהפרה".

בערב יום רביעי, 31 באוקטובר, דיבר הנשיא אייזנהאואר אל עמו באמצעות הרדיו והטלביזיה, על דבר בעיות המזרח התיכון. למחרת בבוקר, ב־1 בנובמבר, נדפס ב„ניו־יורק טיימס" מברק שנשלח על־ידי המומחה

הצבאי, הנסון בלדוין, מקפריסין הנייטרלית. בלדוין, שאך לפני שלושה ימים הדגיש במברקו מקאהיר את כוחו של הצבא המצרי ואת היקף ציודו הצבאי שקיבל מרוסיה הסובייטית תמורת תשלום נמוך שלא עלה על 250 מיליון דולר, כתב: „השטח שישראל פלשה אליו מוגן על־ידי יחידות צבא מפוזרות".

אותו בוקר הופיע מזכיר המדינה, דאלאס, בפני ישיבה מיוחדת של עצרת האו"ם; הפעם גילה בנאומו יתר מתינות לגבי ישראל, כיון שעכשיו היו שתי המעצמות — צרפת ובריטניה הגדולה, מעורבות בדבר. בזה אחר זה עלו חברי האו"ם על הבמה והאשימו את ישראל בתוקפנות. ציפינו לתשובתו של השגריר המוכשר אבא אבן; אף־על־פי שהשעה היתה שעת חצות המשיך מכשיר הטלביזיה בפעולתו באלפי בתים שבכל רחבי הארץ.

והרי כמה מהאיומים אשר השמיע הרדיו בפני כל העולם:

„חכו וראו", אמר הדיקטאטור המצרי, „עד מהרה תיווכחו בעצמתו של עמנו ובכוח רצונו. מצרים תלמד אתכם לקח ותשקיט אתכם לעולם ועד. מצרים תשחק אתכם לעפר".

„אין כל סיבה לכך שאנשי הפדאיון הנאמנים, השונאים את אויביהם, לא יחדרו לישראל ויהפכו את חיי אזרחיה לגיהנום. כן, אנחנו ננצח, כי שקידתנו על המות גדולה משקידתה של ישראל על החיים".

„אין אני נלחם אך כנגד ישראל בלבד. תפקידי הוא לשחרר את העולם הערבי מחורבן ששקע בו באשמת תחבולותיה של ישראל המתבססות על שרשים שבחוץ־לארץ. אין מקום לשום משא־ומתן עם ישראל".

„ישראל לא תינצל מהערבים. היא תישמד תחת רגליהם של הלוחמים הערביים, ודגל הדרור יתנפנף בשמי פלשתינה".

אין תימה שמלים אלו, אשר השגריר אבן חזר עליהן באותו ערב מעל דוכן הנואמים באו"ם, עשו רושם על הציבור האמריקני; משפטים אלה הוכיחו לו כי לא היתה לישראל כל דרך אלא להגן על עצמה. עובדה זו התבלטה למחרת באו"ם; למירע המזל, אף־על־פי שבאופן אישי התייחסו רבים מהצירים לישראל באהדה, בכל זאת הצביע הרוב לטובת הערבים, כיון שממשלת ארצות־הברית נקטה בעמדה זו.

זוכר אני ויכוח שהתנהל באותם הימים במחלקת העתונות של האו"ם, בו ניסה אחד מידידינו להוכיח לעתונאי פרו־ערבי כי ישראל איננה כוח תוקפני, והריני לצטט את דבריו: לא ישראל היא ששלחה חבורות רוצחים למצרים; מצרים היא שמדי שבוע בשבוע ומדי חודש בחודש שלחה חבורות

טרוריסטים לישראל. לא ישראל היא ששאפה להחניק את כלכלתה של מצרים ואת חייה ע"י סגירת הדרך לתעלת סואץ ולעקבה; מצרים היא שעשתה זאת. לא ישראל היא ששאפה להקיף את מצרים בטבעת פלדה ולהשמידה, מצרים היא המתפארת בכוונתה לעשות זאת. פרט לכל זה התארגנה מפקדה צבאית סורית־מצרית תחת פיקודו של המפקד הראשי המצרי.

נוסף על כל הדברים האלה התכחש הקולונל נאצר להתחייבויותיו הבינלאומיות שבהתאם לצ'ארטר של האו"ם והפר את החובה שהוטלה על מצרים בקונסטנטינופול בשנת 1888 ואת החלטת עצרת הבטחון, שנתקבלה ב־1 בספטמבר 1951, שלפיה „חייבת מצרים להרשות מעבר חפשי דרך תעלת סואץ לספינות של כל אומה ואומה בכל זמן שהוא".

אכן, המתיחות באו"ם רפתה מעט, ואולם אך למשך סוף השבוע. ביום שני, יום לפני הבחרותו מחדש של אייזנהאואר, שוב אפשר היה לחוש בהשפעתה הזדונית של האינטרסנטיות של בעלי מניות הנפט, שניסו להשמיץ את ישראל.

ביום ששי, 2 בנובמבר, שוב הדפיסה העתונות בעמודים הראשיים את הידיעות הבאות: „מודיעים על מנוסת המצרים", „נאצר נשבע ללחום עד הסוף", „ישראל מנתקת את רצועת עזה, הודפת ומתקדמת". כעבור יומיים הפיץ קצין יחסי הציבור של ישראל באו"ם העתקי מסמכים אשר נפלו בידי הישראלים בעזה ובסיני, ושהיו בהם פקודות שנתן המטה הראשי המצרי לקציניו האחראים והוראות בדבר הפלישה לישראל. ביום שני בערב, שהיה ערב הבחירות, הזמין קצין יחסי הציבור המצרי את העתונות למסיבת עתונאים באו"ם, ובהזדמנות זו הודיע להם כי במברק שקיבל ממשלתו נאמר, כי נער בן חמש־עשרה הפיל מטוס, ונהרגו 46 חיילים צרפתים ואנגלים. בשעה שאמר לצאת מחדר־העתונות שאלו אחד העתונאים אם ראה את תצלומי המסמכים שבידי הישראלים, המביאים דו"ח מצרי על דבר ההתקפה על ישראל; על השאלה הזאת השיב באמרו: „כן, קראתי את העתקי המסמכים האלה, אבל הם מסולפים". בהמשך דבריו ציין שיש בהם שבע־עשרה שגיאות. אותו ערב הראה לו אחד העתונאים העתק מדו"ח של האו"ם על בעיית האנאלפבתיות. במאמר זה צויין כי שבעים אחוז מתושביה של מצרים הם אנאלפבתיים. מכאן אפשר היה להסיק כי יתכן הדבר שהמצרים עצמם עשויים היו לשגות שבע־עשרה השגיאות.

בעודנו עומד שם ניגש עתונאי אחר אל קצין יחסי הציבור ושאלו אם הוא מכיר שבועון מסויים היוצא לאור בקאהיר. כשהשיב כי שבועון זה נחשב

לכתב־עת ערבי אחראי, הגישו לו טופס וביקשוהו לקרוא את אחד מסעיפיו, שנאמרו בו המלים: „בישראל אין אנשים נבונים ומשכילים. לפיכך היה עליהם למנות למשרת שר החוץ אשה המטפלת באפרוחים". כוונת הדברים היתה כמובן, לגולדה מאיר. המצרי, שהיה נרגז ביותר, מיהר לעזבנו כשהוא מקלל את מנהיגיו בקאהיר, שהיו סכלים כדי כך שהירשו להדפיס שטויות כאלו בעתוניהם.

אחרי שאיזנהאואר נבחר מחדש ב־6 בנובמבר, רפה הלחץ כלפי ישראל, ואולם לא לשעה ארוכה. הסכנה שרוסיה הסובייטית תיכנס למזרח התיכון היתה אחד הגורמים לדרישה שישראל תיסוג מסיני ומנקודות אחרות. אם כי רבים ידעו שאין רוסיה מתכוונת לעשות זאת למעשה.

בינתיים נתרכזו דיוני האו"ם באירועים שהתרחשו בהונגריה. הממשלה הסובייטית נאשמה במשלוח חיילים מזויינים להונגריה והאו"ם ציוה על רוסיה להוציא את צבאה מהונגריה. רוסיה סירבה לעשות זאת והאו"ם גילה חוסר־אונים. יתכן שוואשינגטון סבורה היתה שאם ישראל תחוייב לציית לפקודות האו"ם יגלו הסובייטים יתר נכונות להוציא את צבאותיהם מהונגריה. מכל מקום, רוסיה סירבה לעשות זאת.

בינתיים המשיכה העתונות להדפיס בנעימה משהו מתונה יותר, פרטים ממכתבים ששלחו זה לזה הנשיא איזנהאואר וראש הממשלה בן־גוריון. ב־21 בינואר 1957 הכריזו כותרות „דה ניו־יורק טיימס": „אויבי הציונות מבקרים בישראל". „לסינג רוזנוואלד נפגש עם בן־גוריון", ואולם אנחנו ידענו כי פגישה זו לא יהיה בה לשנות את דעתו של רוזנוואלד.

מבצע סיני גרם לרדיפה מוגברת של יהודי מצרים. רבים מהם חיפשו מפלט בישראל. באותם הימים קלטה המדינה אלפי יהודים שנמלטו מהונגריה ושהדלת היחידה הפתוחה לפניהם היתה ישראל.

העתונות של השבועות הבאים הביאה ידיעות כגון:

25 ינואר 1957: „סינטור פולברייט מתקיף את דאלאס בענין המזרח התיכון".

29 ינואר (בכותרות גדולות): „בן־גוריון מדבר על תפקידי או"ם בסיני. אומר כי יש להביא לאיזור זה כוחות משטרתיים של האו"ם עד שתהיה מצרים מוכנה לחתום על חוזה שלום. ארצות־הברית מבקשת את האו"ם להציב חילות בעקבה".

30 לינואר: „רוסיה הסובייטית דורשת את נסיגת ישראל".

25 לפברואר: המרשילד שוחח עם אבא אבן שתי שעות תמימות על

המזרח התיכון". „ישראל משלמת: הנפט מתייקר ב־10 סנט הגלון".

6 לפברואר (בכותרות העמוד הראשון של „ניו־יורק טיימס" נדפסו הידיעות): „דאלאס אומר כי ארצות־הברית מעיינת בהטלת חרם על ישראל". „הסינאטור נולאנד מכריז כי דבר זה הוא בלתי־מוסרי". „הנשיא איזנהאואר תומך בדאלאס בעניין ישראל, ארצות־הברית תתמוך בחרם שיוטל על־ידי האו"ם, ואולם מקוה שישראל תיסוג לגבולותיה".

8 בפברואר: ברית־המועצות מבטלת את חוזה הנפט עם ישראל.

9 בפברואר: „ישראל מסרבת לשנות את עמדתה בקשר לנסיגה מחצי־האי סיני, אינה זזה מדרישותיה בעניין הבטחון". „מנהיגים של שבע־עשרה הסתדרויות יהודיות (וועדת הנשיאים) שלחו מברק לנשיא ארצות־הברית בו ביקשו למנוע את ארצות־הברית מלנקוט בשתי אמות־מידה מוסריות שונות". במברק נאמר: „בתור אמריקנים עוררה בנו חרדה ההצהרה האומרת כי ממשלת ארצות־הברית עומדת ‚לעיין ברצינות' בהצעת החרם נגד ישראל".

„אנחנו פונים לממשלה ולעמה של ארצות־הברית בבקשה לשפוט את ישראל משפט הוגן, שאופייני היה תמיד למדיניות האמריקאית הן בענייני פנים והן בענייני חוץ".

„תמורת פינוי צבאותיה מחבל סיני, פרט לשארם־אל־שייך ועזה, דורשת ישראל כי האו"ם יחייב את מצרים להימנע מכל התקפה על ישראל. הבטחה אלמנטארית מעין זו מצד מצרים, לחדול מהסגר על ספינות יהודיות ומרצח אזרחים ישראליים על־ידי חבורות פדאיון, תקדם את יצירתם של תנאי שלום. אך אנושי הדבר לתבוע שתקויים הדרישה בדבר השמירה על הפסקת ההתקפות. אנחנו מבקשים את המשלחת האמריקנית לעשות כמיטב יכולתה למען המטרה הזאת".

„לא נוכל להאמין כי העם האמריקני יתמוך בהטלת חרם כלכלי נגד עם ישראל בעצם השעה שישראל קולטת זרם פליטים מהונגריה, מארצות אחרות באירופה המזרחית וממצרים".

„בכל הכבוד פונים אנחנו אליך, האדון הנשיא, בבקשה לאסור על ממשלתנו ועמנו לערב עצמם בדבר שההסטוריה ודאי תראה בו שיפוט באמת־מידה מוסרית כפולה".

אחרי פנייה זו של נשיאי הוועדה השתמשה ארצות־הברית בלחץ דיפלומטי חזק שמטרתו היתה לחייב את ישראל לסגת מרצועת עזה וממיצרי טיראן. ואולם ישראל סירבה לעשות זאת כל עוד לא קיבלה את ההבטחות

שדרשה שיתנו לה. מזכיר המדינה דאלאס ומקסוול ראאב, עוזרו המיוחד של אייזנהאואר, הזמינו כמה יהודים ידועים לישיבה שהתקיימה בוואשינגטון. אחרי הישיבה אמר אחד מאנשי הקבוצה, ברני בלבאן, מנהל חברת הסרטים „פארמונט" ואחד ממנהיגיה של הליגה נגד ההשמצה של „בני ברית": „באנו לפי הזמנתו של מזכיר המדינה והממשלה. הוא דיבר, אנחנו הקשבנו, ואולם אין לנו שום הערות".

כעבור זמן־מה הודיע מר פיליפ נ. קלוצניק, נשיא „בני ברית", שנמנה על הקבוצה שהוזמנה לישיבה בוואשינגטון, „המניעים שגרמו לנשיא ולמזכיר המדינה לערוך ישיבה זו, ויהיו אלה אשר יהיו, נופלים בערכם מהחשיבות שיש לעובדה ששמונת אנשי הקבוצה מאוחדים בדעתם בדבר מוסריותה וצדקתה של דרישת ישראל לקבל ,הבטחה מתקבלת על הדעת' בדבר השלטת בטחון בארץ, כתנאי לפינוי צבאותיה של ישראל מהשטחים הכבושים".

הסכסוך בין ארצות־הברית ובין ישראל התיישב לבסוף על־ידי המכתב, שכיום הוא כבר מפורסם, ששלח הנשיא אייזנהאואר ב־2 במרץ לראש הממשלה בן־גוריון. מכתב זה נתן לישראל מינימום של בטחון, דבר שפתח פתח לפתרון ומנע את ניתוקם המוחלט של היחסים הדיפלומטיים של שתי האומות. אחרי זאת פינתה ישראל את צבאותיה מהשטח שכבש צבאה.

פעולתה של „וועדת הנשיאים", כלומר, של מנהיגי יהדות אמריקה, הזכירה לי את קו פעולתם של מנהיגי היהודים בבריטניה הגדולה, כעשר שנים קודם לכן, כאשר ארנסט בווין התנכל ליהודים בארץ־ישראל. מנהיגים אלה, ובראשם זליג ברודצקי, יצאו בגלוי להגנת היהודים מפני עריצותו של בווין.

השמועות אמרו כי וואשינגטון תפסיק את הסעד הכלכלי שהיא נותנת לישראל ותקפיא את הכספים שאוספת ישראל באמריקה. יש לציין כי המנהיגים היהודים ראו את הנולד והעבירו את רוב הכספים האלה לשוויצריה הנייטראלית. אחרי שעברה הסערה הכחישו השלטונות בוואשינגטון את הסברה שהיה בכוונתם להפסיק את זרם הכספים לישראל. אכן, תיירות עונת הפסח נהרסה כליל כיון שמשרד החוץ האמריקני השהה את מתן האשרות לישראל עד אמצע אפריל, כך שיהודי אמריקה לא הספיקו לעלות לרגל לירושלים למועד חג הפסח.

III

בימים סוערים אלה פגשתי במיאמי־ביץ', פלורידה, כמה יהודים אשר נהגתי להזדמן אתם מדי פעם בפעם בכינוסים הציוניים. רובם היו עתה אמידים למדי, וכמעט פרשו מעסקיהם. בשיחות שהתגלגלו בינינו בשעה שנהנינו משמשה של פלורידה, התברר לי כי אין הם יודעים את האמת לאמיתה על הדברים שהתרחשו בוואשינגטון ועל הדרישה שנדרשה ישראל לפנות את צבאותיה מהשטחים שכבשה. בעצם הימים ההם השמיע המקלט את תביעתו של אייזנהאואר מישראל, לפנות את עזה ואת מיצרי טיראן. יהודים אלה, שתרמו תרומות שונות למען ישראל, סבורים היו כי בן־גוריון חייב לכבד את דרישת הנשיא, כיון שהיהודים האמריקנים, הם התורמים את רוב התרומות למען ישראל. אכן, גישה זו לא ייצגה את דעותיהם של כלל יהודי אמריקה, גם לא את דעת המנהיגים היהודיים שהופיעו בפני מזכיר המדינה דאלאס בוואשינגטון. ואולם אני נפגעתי מאד כאשר נוכחתי שיהודים אלה, שאמורים היו לדעת את הנעשה בשעת משבר זו אינם מבינים, למעשה, את המתרחש לנגד עיניהם.

ב־22 בפברואר 1957 קראתי ב„ניו־יורק טיימס", כי מנהיגי היהודים הוזמנו להיפגש עם המזכיר המדיני דאלס, וכי הם דרשו שייעשה משפט צדק כלפי ישראל ולא ניאותו לדרוש מבן־גוריון כל דרישות שהן בנוגע לפינוי צבאות ישראל מהשטח הכבוש, בטרם יבטיחום למלא את תנאיה של ישראל. כאשר הראיתי את החדשות האלו למכרי הישנים הבן הבינו שנצטיירה בנפשם תמונה מוטעית מכל המצב כולו.

גדוד החיל המזויין מבני אומות נייטראליות, שהציב האו"ם לאורך הגבול, בין ישראל ובין מצרים, הצליח עד כה לשמור על השלום. כך הדבר גם לגבי סביבת עקבה, שעל חוף ים סוף. בזכות הגדודים האלה פתוח נמל אילת ואפשר לקיים קשר מתמיד בין ישראל ובין ארצות אפריקה המזרחית. ההקלות על היבוא והיצוא של ישראל מועילות הרבה הן לישראל והן לארצות הסוחרות עמה, ואפשר לומר שכיום מובטחת הדרך לכמה שווקים עולמיים. אכן, מבצע סיני פטר את ישראל מהתקפות וטרור, הרים את כבודה בעיני העולם, לימד את המצרים לקח והניח יסוד להתפתחות המסחר. המאמץ לא לשוא היה.

כשחזרתי ממיאמי, הוזמנתי על־ידי ידידי דוד הורוביץ, כתב „ג׳ואיש אמריקן פרס״ באו״ם, לסעודה שערכה ב־5 במרס אגודת הכתבים באו״ם, לכבוד שרת החוץ של ישראל, לפני נסיעתה לישראל. גברת גולדה מאיר הודתה לאנשי העתונות על היחס הנאה וההבנה שגילו והבטיחה להם כי ישראל מעוניינת בשלום עם הערבים. „השלום פירושו עוד לחם להמונים הערבים, עוד בתי־ספר לילדיהם, עוד בתי־חולים למען חוליהם ועוד מכל דבר אשר יצורי אנוש זכאים ליהנות ממנו. בכרתם שלום עם ישראל לא יפסידו הערבים דבר, פרט לחיים העלובים שהם מנת חלקם של רבים מהם״.

הימים הסוערים של מבצע סיני שינו את דעת אנשי הצבא בוואשינגטון לגבי כוחה הצבאי של ישראל, שעד כה, ובהתחשב עם המלחמה הקודמת נגד הארצות הערביות, ראו בו צבא שאין כוחו יפה אלא בהתקפת חטף. אכן, היו שסברו כי בבוא השעה להתיצב במערכה מכרעת יוכיח צבא ישראל את עצמו ככוח לוחם יציב וחזק. דעה זו התחזקה במידה רבה במשך השבוע שהחל ב־28 באוקטובר, כאשר במשך כמאה שעות הכריע צבא ישראל את צבא מצרים, שנודע כצבא חזק. רוברט הנדריקס, קולונל בריטי וסופר, שיצאו לו מוניטין בוואשינגטון, קיבל את הרשות לטוס מעל השטח שצבא ישראל שלט עליו ולמד לדעת כיצד נלחמה ישראל באויבה וכיצד ניצחה אותו בפחות מחמישה ימים. ספרו, „100 שעות בסואץ״, מוסר תיאור מדוייק על כושר הלחימה של צבא ישראל ועל עוז הרוח של אנשיו.

בריגדיר־גנרל ס. ל. מרשל, הסטוריון צבאי אמריקני, גם הוא קיבל את הרשות לנסוע לסואץ דרך סיני. הוא שהה בדרך ששה שבועות וסיכם את הדברים שראו עיניו במאמר בן אחד־עשר עמודים שנדפס בכתב־עת צבאי, „הצבא״. כעבור שנתים פירסם מרשל את השקפותיו במלואן, בספרו „נצחון סיני 100 שעות מלחמה״. בספר זה כתב: „אף־על־פי שזמן רב עבר מאז ראיתי לאחרונה את חצי־האי סיני, ששם עשיתי ששה שבועות בנובמבר ובדצמבר של שנת 1956 וחקרתי את מלחמת 100 השעות שהתרחשה בסתיו של אותה שנה, עדיין מרבים לשאלני באמריקה — „כיצד קרה הדבר? כיצד הצליח הצבא הישראלי לעשות זאת?״ כאשר נזדמן לי שנה אחרי מערכה זו, להרצות ב„נטו דפנס קולג׳״ על נושא שאין לו כל קשר עם המצב במזרח התיכון, השאלה הראשונה שנשאלתי על־ידי אחד השומעים היתה: „מהו סוד כושר התנועה של ישראל?״ כעבור שנה חזרתי לישראל, לא רק משום שחיבבתי ביותר את אנשיה ואת ארצם, אלא גם כדי לקבל ידיעות נוספות על הדוקטרינה של המטכ״ל הישראלי ועל שיטות ההכשרה הצבאית״.

„צבא ישראל איננו צבא מקצועי, במובן שהעמים המערביים מיחסים למושג זה. מסקנותי, שהגעתי אליהן בשעה שהייתי בסיני, לא נשתנו. צבא ישראל ביצע מבצעו על־ידי חריגה מגבולות העוז הצבאי. הכוחות המתקיפים עברו דרך ארוכה וקשה מכל שעשה במשך זמן זה כל כוח צבאי אחר בכל ההסטוריה. ההחלטה נתקבלה תוך שלושה ימים. ביום הרביעי כבר שוטטו כמה גדודים במרחק מאתים מיל מהמחנה שלהם. צבא זה, שבחלקו הגדול גוייס מאנשים שעזבו את מחרשתם או את משרדם, לא ניתנו לו אלא שלושה ימים כדי להתארגן ולנסוע לסיני. במשך זמן זה חייבים היו אנשי הרזרבה להתאסף, לקבל את ציודם, ולקבל הכשרה במידת האפשר".

גנרל מרשל שוחח על המערכה עם רב־אלוף משה דיין. „הוא סיפר לי שהמנהיגות ניסתה תמיד להמריץ את המלחמה, אולם עם זאת שאפה תמיד לדעת מה עשויות מסקנותיה של הפעולה להיות. הכל מוכנים היו להמר, אולם איש לא חפץ לסכן בלי אבחנה. כל הפקודות ניתנו לאחר בדיקת המצב. למעשה, זו היתה הסיבה למותם של מפקדים רבים כל כך. כאשר התקדמו לפני הצבא לא עשו זאת כדי לשחק תפקיד של גיבורים, אלא כדי לבדוק את המצב. הדבר שמשמחני ביותר, המשיך דיין, היא העובדה שלא נפל בשבי אלא אחד מאנשינו, טייס פצוע שאוירונו נפל מאחורי קווי האוייב, ולא היתה לו אפשרות להימלט. מצב ענינים זה אינו מקרי. יש בו להוכיח כי כל האנשים עשו כמיטב יכולתם וכי כולם מאמינים בערכו של הצבא". גנרל מרשל סיכם את דבריו במלים: „המלאכה שאיש המדע יגאל ידין הניחה מידיו, נעשתה מכאן ואילך על־ידי האיכר משה דיין מנהלל".

הפרסטיז'ה של ישראל, אשר עמדה על נקודה כה גבוהה בשעת הצהרת העצמאות בשנת 1948, ואשר נפגעה קשה כל כך בשעות הראשונות של 28 ו־29 באוקטובר 1956, כאשר הודיע איזנהאואר על הגיוס בישראל, הלכה וחזרה לנקודת שיאה. רוב העתונות ורוב עמי העולם החפשים, נוכחו לבסוף כי לא היתה בפני ישראל אלא דרך אחת. מבצע סיני היה פעולה של הגנה עצמית. ישראל לא שאפה אלא לשלום.

דרך כלל השתפר יחסה של העתונות לישראל והלך. אולם הסטודנטים הערביים, בעזרתם של כמה מדריכים ופרופיסורים של אוניברסיטאות שונות באמריקה, הוסיפו להשמיץ את ישראל. הליגה הערבית הפיצה חומר תעמולתי חדש ואיימה באיומים שונים על חברות שניהלו יחסי מסחר עם ישראל. כדי להגן על עצמה נאלצה ישראל להשיב מלחמה. ב־17 בפברואר

1958 פירסמו הארגונים היהודיים קונטרס שנשא את הכותרת „קנאות ואיומים". קונטרס זה מסר דו"ח על החרם הערבי כנגד האמריקנים.

אחת החברות אשר נכנעה ללחצם של הערבים היתה „אמריקן אקספרס קומפני", אשר יהודים רבים שנסעו לישראל ולמקומות אחרים, נהגו לקנות את שוברי הנסיעה שלה. אותה שעה עסקנו, גברת הבר ואני, בהכנות לנסיעה לישראל וכבר הזמנתי שוברי נסיעה מחברה זו. אחרי שהתפרסם יחסה של החברה לישראל, מיהרתי לבטל את הזמנתי. נוסעיה של א.ק. „תיאודור הרצל", שבה הפלגנו ב־20 במרס, קנו את שוברי הנסיעה שלהם מחברה זו. במשך הנסיעה לקחתי על עצמי להביא את הדבר לידיעתם של חברי לדרך, שכן כמעט כל בעלי שוברי הנסיעה לא ידעו כלל על דבר החרם שהכריזה סוכנות הנסיעות „אמריקן אקספרס קומפני". הצעתי להם לכתוב לחברה ולהביע את מחאתם על הדבר. כמו כן פרסמתי את הדבר ב„ג'רוזלם פוסט", העתון היחידי בלשון האנגלית היוצא לאור בישראל, ואשר הוא נפוץ בין התיירים דוברי האנגלית המבקרים בארץ. מכתבי המפורט שנדפס ב־18 באפריל הסתיים במלים: „הריני מאמין כי מעתה ידעו התיירים כיצד עליהם להתיחס כלפי החברה הנ"ל. אין בדעתנו לעמוד על ראש בנין ,אמפייר סטייט' ולצעוק ,חרם, חרם', ואולם כל תייר יכול למצוא דרך להראות באופן אישי לחברות כגון ,אמריקן אקספרס קומפני', כי הרינו מתנגדים להפליות". גדולה היתה שמחתי כאשר חדשיים אחרי כן, ואחרי שטדי קולק טיפל בדבר, פתחה החברה מחדש את משרדיה בישראל. אכן, מלחמה הוגנת למען מטרה צודקת יש בה להביא לידי תוצאות טובות. תקרית זו הזכירה לי דבר שאירע ב־1934, כאשר נסעתי לארץ־ישראל בא.ק. „רומא", שנשאה מאות נוסעים ששמו פניהם לארץ הקודש, בהנהלתה של סוכנות „קוק טורס". הראו לנו בפנס קסם את הארצות שעמדנו לבקרן, וגם שמענו עליהן הרצאות. כאשר דיברו מייצגיה של חברת קוק בצורה לא נאותה על ערים ומושבות יהודיות והביאו פרטים בלתי נכונים על מספר היהודים בארץ, מיהרתי להביע את מחאתי על כך. המרצה, אדם בשם דר. מילר, התנצל בפני על כך בנוכחותו של אחד מקציני האניה, והבטיחו לי כי מעתה לא תהיינה עוד כל הפליות לרעה בדברי ההסברה על ארץ־ישראל היהודית.

כאשר התברר לנו כי סוכנות „אמריקן אקספרס קומפני" שומרת על קיום הבטחותיה, למרות איומי הליגה הערבית, ואפילו מעודדת תיירים לבקר במדינת ישראל, הרשיתי לעצמי לכתוב לתיאודור קולק, למשרדו של ראש הממשלה בירושלים, וב־5 ביוני 1959 קיבלתי תשובה שבה נאמר: „שמחתי

מאד על שכתבת לי על פעולתך בקשר לחרם של סוכנות „אמריקן אקספרס". כתוצאה מפעולות כאלו שלך שלחה סוכנות זו משלחת לישראל לשם ניהול משא־ומתן וכיום עוזרת חברה זו לתיירות בישראל, והרינו שבעי רצון ממנה במידה שלמה".

בימי העשור לעצמאותה של ישראל רבתה השמחה מאד וחגיגות נערכו בכל רחבי הארץ. באופן אישי היה לי ה־23 באפריל יום נעים; העתון היומי „ג'רוזלם פוסט" והעתונות העברית הביאו את מאמרי „היום בו נולדה מדינת ישראל", בו תיארתי את הדראמה שהוצגה באו"ם ב־14 במאי 1948, יום הצהרת המדינה. כעבור עשר שנים התאספו בתאריך זה אנשים רבים בהר הרצל, וכאשר חזר הקהל לירושלים, טייל ברחובות במצב רוח מרומם עד שעות הבוקר. לעולם לא אשכח כיצד הגיעו מאות אוטומובילים העירה מכל הארץ ובהם אנשים שבאו להשתתף באירועים שהתקיימו באצטדיון החדש. הצבא הפגין את נשקו החדש ומנהיגיה של ישראל נאמו בפני הקהל מעל הבמה.

החגיגות שנערכו במשך ימים ושבועות ואלפי התיירים שבאו לישראל נסכו על הארץ אוירת חג שאין לו קץ. רושם רב עשה הדבר שעה שא.ק. „ירושלים" הביאה ארצה מאות חברות של „הדסה". ב־4 ביוני ביקרה הקבוצה הגדולה הזאת במטה הראשי של ח"ן שבצריפין וחזו בתרגילים הצבאיים שהפגין לפניהן חיל הנשים. בבית ציוני אמריקה ערכה ההסתדרות הציונית של ארה"ב הצגה שהראתה את ההסטוריה של התנועה הציונית. באמפיתיאטרון של בית ציוני אמריקה התקיים קונצרט רב רושם, שאחריו התקיימה מסיבה גדולה לכבוד דר. אבא הלל סילבר. אכן, מסיבה זו נערכה בדקדוק רב, ודומני שהיתה הגדולה מכל שנערכה במקום זה אי פעם.

למחרת היום נסענו באוטומובילים ובמוניות לכפר סילבר, לבקר בבית־הספר החקלאי החדש, מוסד שיספק לישראל איכרים ומנהיגים בעלי הכשרה מדעית. בחדר־האוכל הגדול והחדש הציגו לפנינו התלמידים הצגה; כאשר נתעמעמו האורות נזכרתי בתמונה דומה לזו, שהתרחשה לפני חמישים ואחת שנים באולם קלינטון בניו־יורק, כאשר אבא הלל סילבר, שהיה אז נער, השתתף במחזה שהוצג בעברית. כמו כן נזכרתי במחזה אחר שהוצג כעבור כמה שנים, ב־1912, בתיאטרון הלאומי האידישאי. את המחזה הזה ביים

הכוכב האידישאי ליאו בלאנק, שלמד למטרה זו עברית. אבא הלל סילבר, שבאותם הימים היה נער גבה־קומה ורזה, מילא את תפקידו של משה.

המספרים הבאים משקפים את התקדמותה של הארץ במשך עשר שנים מאז הצהרת המדינה העברית: הישוב היהודי גדל כמעט פי שלושה. התעשיה גדלה פי שמונה. היצוא גדל פי שמונה. מספר הספינות פי ארבעה. החקלאות פי שלושה. הייעור פי ארבעה. מספר התלמידים פי ארבעה.

כאשר ראיתי את המספרים המדוייקים של היצוא, שהגיע לסכום כולל עצום, שהיה גדול פי שמונה מזה של שנת 1948, נזכרתי כיצד כתבתי ב־1910 לחברת יבוא־יצוא של דיזנגוף ושותפיו ביפו, ארץ־ישראל, ושאלתי איזה מוצרים יכולה ארץ־ישראל היהודית להציע לשוק האמריקני. כעבור ארבעה חדשים קיבלתי תשובה ובה נאמר כי פרט ליין „כרמל" וכמה מוצרים של בית־המלאכה שליד בית־הספר לאמנות „בצלאל", שהתנהל בהדרכתו של בוריס שץ, לא תוכל ארץ־ישראל להציע דבר לשוק האמריקני.

ההתקדמות התמידה והלכה. למרות כל הקשיים שעמדו בפני המדינה החדשה, מוכנה היתה לקבל המוני אחים יהודים שנהרו אליה מרומניה הקומוניסטית, כשם ששנה קודם לכן פתחה את שעריה בפני יהודים מהונגריה ומצרים. כמו כן מעניין לציין כי במשך חמש השנים האחרונות הורשו יהודי אמריקה, אשר במשך שנים רבות השקיעו סכומי כסף ניכרים בישראל, בעיקר בתוצרת פרי ההדר, לקבל חלק מהכנסותיהם במטבע של ארצות הברית. עדות זאת ליציבותה של הכלכלה הישראלית ולהגינותם של תושביה מוכיחה בעליל את העובדה שמדינת ישראל אינה „מדינה חטפנית", אלא מקום ראוי להשקיע בו השקעות.

מנמלה העתיק של אילת, שכיום הנו נמל מתפתח והולך, נסעתי באוטובוס למכרות המלך שלמה, עם שלושים וחמישה רבנים רפורמיים, שבאו לבקר בארץ. ביניהם היה ידידי הטוב, רבי דר. ברנט בריקנר ז"ל מקליבלנד, אוהיו. בדרך העלינו זכרונות מן הימים שעברו, כאשר הוא היה מבקר במועדון הציוני שלנו ובספריתו, לפני עשרים וחמש שנים, וכאשר הוא נכנס, כעבור זמן מה, ל„היברו יוניון קולג'" בסינסינטי, להכשיר את עצמו להיות רב. בימים ההם היה השלטון על המכון בידי אנשים כרבי קאופמן קולר ומנהיגים אחרים מהרבנים הרפורמיים, וכמה פרופיסורים פוטרו כיון שהשתתפו באסיפות ציוניות והקשיבו לנאומו של דר. שמריהו לווין. אכן, מאז השתנו הדברים, וכפי שהביע זאת דר. בריקנר: „במשך

יובל שנים עברנו, אנחנו הרבנים הרפורמיים, דרך ארוכה". רובם הגדול הצטרף לתנועה הציונית, וגדולה היא התרומה שתרמו לה.

שמחנו מאד לראות את ההתקדמות שחלה בביצוע תכנית חיבור ים סוף עם הים התיכון. התכניות הראשונות לבנית תעלה בוטלו, אולם במקומן נתקבלה התכנית להעביר צינור, שדרכו יזרום הנפט מהמיכלים של אילת לבית הזיקוק הגדול שבחיפה. כעבור זמן שמענו כי צינור הנפט שקטרו שמונה אינץ' הוחלף באחר שקטרו ששה־עשר אינץ', ובודאי לא יעבור זמן רב עד שבית הזיקוק, השייך ליהודים, יתחיל שוב בפעולתו, ולא רק שיספק לישראל את כל הנפט הדרוש לה, אלא גם ישלח נפט לארצות שונות באירופה. המטבע הזר שיכניס הדבר יהיה לתועלת רבה.

אחרי שמונה שנים שבנו וביקרנו, גברת הבר ואנכי, בקבוצת צרעה, ששם יושבים ילדיהם של ידידי הטובים שושנה ואיסר קוסובסקי. בפעם האחרונה ביקרנו במקום ביום חתונתם של יצחק ורבקה, בקיץ 1950. הפעם כבר פגשנו את שני ילדיהם הנחמדים. הקיבוץ התקדם לאטו. בעזרת ההסתדרות הציונית בדרום־אפריקה הוקמה בו תעשיה, שיש לה סיכויים טובים.

הקבוצה אינה רחוקה מהר־טוב, שאדמתה נקנתה עוד ב־1910 על־ידי יצחק לייב גולדברג ז"ל, הידוע כאזרחה השני של העיר העברית תל־אביב. בעיר החדשה הקרובה, בית־שמש, נמצא בית־החרושת „שמשון", ויש לצפות כי יוקמו שם תעשיות חדשות, שיספקו עבודה לעולים החדשים. אכן, בית־שמש הולכת והופכת לעיר משגשגת, בחלק המערבי של הרי יהודה, שבקרבת ירושלים.

במאי 1958 נסעתי לחיפה, להיפגש עם אחייני משה בר־דוד ואשתו טובה, וכן עם אחייניתי רוז רות ובנה מנחם, ועם אחרים מבני משפחתי שבאו לשם מקיבוץ ברעם שעל גבול הלבנון ומקיבוץ להבות־הבשן שבקרבת הגבול הסורי. לפני שהגיעה המונית למקום מגוריו של אחייני, בהדר־הכרמל, עברה רצועה ארוכה מכוסה פרחים, אשר נשתלו ביזמתו של ראש העיר הידוע במרצו, אבא חושי. אכן, בשל הדבר הזה ראוי ראש העיר לתודה, בעיקר מפי תיירים המרבים לבקר בחיפה.

אותו ערב נפגשתי במלון „ציון" עם קבוצה של יוצאי בויברק, וכולנו נדרנו לעולם לא לשכוח את יום־השנה לקדושי בויברק, שנשחטו בידי הנאצים ביום השמיני לניסן שנת 1943. אותו יום הוליכו הרוצחים הנאצים

יותר מ־400 אנשים, נשים וילדים, כשם שמוליכים עדר לבית־המטבחים, מבויברק לכפר הסמוך וולובי, ושם רצחום וקברום בקבר אחים.

אכן, קיימתי את נדרי וב־12 באפריל 1959 ערכתי, בעזרתו של ידידי ובן עירי אברהם פישר, אסיפת־זכרון בבית־הכנסת „מגן אברהם" שבמזרח העיר, בניו־יורק, ויותר ממאה אנשים מבני מקומנו באו לתת כבוד לקדושי בויברק. כעבור כמה שבועות קיבלתי מכתבים מדר. זוהרי ומדר. שרגא קלאי, שניהם בני בויברק, הקשורים באוניברסיטה העברית בירושלים. הם הודיעוני, כי ב־8 באפריל ערכו יוצאי בויברק היושבים בישראל אסיפת־זכרון, בה השתתפו יותר ממאה וחמישים איש, שבאו מכל קצווי הארץ לתת כבוד לקרבנות. כמו כן הם מינו ועדה שתפקידה לטפל בארגון אסיפה כזאת מדי שנה בעתיד.

לפני שנעלנו את אסיפתנו בבית־הכנסת בניו־יורק, הבעתי את תקוותי כי הצעירים שביוצאי בויברק יטלו על עצמם לארגן את אסיפת־הזכרון מדי שנה בשנה.

לפני זמן מה שמעתי כי יוצאי בויברק היושבים בישראל הקימו ארגון שמטרתו לעזור לעולים החדשים בני מקומם הבאים ארצה ממקומות נידחים מאחורי מסך הברזל. אכן, שמחתי מאד לשמוע על הארגון הזה. לעתים קרובות שומעים אנחנו כי יהודי ישראל יודעים לקחת אך אינם יודעים לתת. נסיונם זה של יוצאי בויברק לעזור לאחיהם מוכיח כי לא תמיד נכונה ביקורת זו, ויש לברך את יוזמי הארגון.

כאשר חזרתי מביקורי הששה־עשר בארץ־ישראל, שאלוני ידידי: מה היה הדבר שחרת בי את הרושם העמוק ביותר? אכן, הפגישה עם ילדי ונכדי נעמה לי כמובן יותר מכל. עונג רב ידעתי בחגיגת ה„סדר" בחולון, בשעה שנכדי דן ומיכאל השתתפו בקריאת ההגדה ובשירה שנמשכה עד שעה מאוחרת.

כמו כן עמוק היה הרגש שהרגשתי שעה שנפגשתי פנים אל פנים עם הנוער מן הארצות האנגלו־סכסיות שבא לעזור לבנות את המדינה החדשה ולהגן עליה. זוכר אני כיצד ביקרתי ב־36 ביולי 1948, תשעה שבועות אחרי הצהרת מדינת ישראל, במועדון „סקופוס" שבתל־אביב, וכיצד שמעתי את שיחתם של כמה כתבי־חוץ, בה הביעו את הדעה כי הטייסים שבאו לעזור במלחמה אינם אלא שוחרי־מאורעות. אכן, כיום, אחרי עשר שנים, אפשר לומר כי אלה שנשארו בארץ והתיישבו בה אינם שוחרי־מאורעות. אחרי שחרורם מהצבא בחרו אנשים ונשים אלה לחיות בארץ

כאזרחים ולעבוד במקצועות שהתמחו בהם. נסיונם וידיעותיהם הביאו לארץ תועלת מרובה. אכן, פעמים רבות נזדמן לי לראות כי הנוער מהארצות האנגלו־סכסיות קשר קשרי ידידות עם הצברים הצעירים, שעל־פי־רוב נפגש עמם בצבא. לעתים אפשר היה לדמות, כי כולם גדלו בסביבה אחת.

ספר זה תורגם לעברית בתקוה, שהנערים והנערות בוגרי בתי־הספר בישראל, ובפרט אלה החיים במושבות כגון רעננה, ילמדו מתוך דפיו, כי יהודי העולם החפשי ובפרט יהודי ארצות־הברית, תרמו הרבה יותר מכסף בלבד למען ארץ־ישראל היהודית, שכיום היא מדינת־ישראל.

צברים רבים סבורים, כי „האח העשיר" הסתפק תמיד בעזרה חמרית שהושיט לאחיו העניים ממנו, ודבר זה מעורר בהם רוח של התנגדות. אכן, אנחנו, שהשקפנו על הדברים במשך שנים רבות, יודעים יפה כי יהודי העולם החפשי היה להם חלק פעיל בבנינה של המדינה היהודית וכי הקדישו לה את נפשם ואת מרצם. כל אחד עשה בדרכו למען עצמאותה של ישראל.

הריני מקווה, כי מעתה והלאה לא נרבה לשמוע את המלים: „אנחנו" ו„הם" וכי במקומן תשתרש ההכרה בכך שכולנו הננו בני עם יהודי אחד.

מה הניע אותי לכתוב את הספר הזה? דומני כי בעיקר השפיעו עלי לעשות זאת דבריהם של חברי לדרך שפגשתי בנסיעותי הרבות לארץ־ישראל. „כיון שאתה מכיר את הפעילות הציונית בשלוש יבשות", אומרים היו לי, „וכיון שמנעוריך חיית חיי ציוני, עליך לרשום את חוויותיך, כדי להציג בפני הבריות פרק חשוב מהדראמה של היהדות".

עשיתי כמיטב יכולתי, והריני מקווה שהספר הזה יתן לקוראים בני הדור הצעיר מושג מה על הדברים שהתרחשו מאז הופיע באופק נסיך ישראל, הוא דר. תיאודור הרצל.

לקורא

נא לקרוא את השמות דלהלן, כפי שבוטאו ע"י בעליהם, התיקונים לפי סדר הופעתם בספר.

בכל מקום שכתוב בויבריק, צ"ל בויברקה (עיירה בגאליציה, בערך שעה נסיעה מלמברג (לוואָו), עיר מחוז בגאליציה, בימי הקיסרות האוסטרי־אונגארית.)

דוקלר	פרלמן
שניברג	בראון, מאיר
בנדרלי, ד"ר שמשון	זונדלביץ
ארצט, ד"ר מקס	אסט
שטיפלמן	אקס
הבר שלמה	בונטשיק, שמואל
קראטער לואי	עהרנרייך
זמל, ברנרד	מארקוס שמעון
לואי	מיד וואוד, [מרכז יהודי]
לואנשיין	מבטחים
מסליאנסקי	זוירן, אריה
אפשטיין, ד"ר ח. י.	בעמוד 63 צ"ל, „בבני־ברית היו 200,000
מולטין, ישראל	חברים"
מכס	בעמוד 79 צ"ל בלוך יהושע
ברוקליין, מאסס	בעמוד 104 צ"ל ביום ו' 30/7
גידמאן, הרב	בעמוד 137 צ"ל —.3.000 $
וויזן	בעמוד 180 צ"ל 65000
שפייזהנדלר	בעמוד 184 צ"ל בנובמבר 1932
קראטער עמנואל	בעמוד 186 צ"ל 1935
זענקל	בעמוד 206 צ"ל 15—16 בפברואר
קופיל	בעמוד 291 צ"ל סטרומא
פודולסקי	בעמוד 242 צ"ל סקולר, צבי
„טאָג" במקום „היינט"	בעמוד 261 צ"ל 9 ביולי
דאננבאום	בעמוד 263 צ"ל שמשוני
שובל ד"ר	בעמוד 265 צ"ל ב־13 ביולי
דוקר, ד"ר א.	בעמוד 296 צ"ל ב־21 ביולי
צוק	בעמוד 317 צ"ל 5 בפברואר
השופט רוטנברג, מוריס	בעמוד 327 צ"ל דן ומינל
טולון, א.	בעמוד 327 צ"ל ב־26 ביולי 1948
טופקינס	

בדף 308 ההסתדרויות המוסיפות להתפתחותה של רעננה: ט. חברת „פתוח" רעננה, שהקימה כמאתיים יחידות דיור לעולים חדשים, ביניהם בתי פישר, בתי חייקוביץ, ביתני תעשיה ומועדון פישר (בית פישר) לתרבות ולעזרה הדדית. י. ישיבת „בני עקיבה" שהוקם בעזרת המזרחי והסוכנות היהודית לא"י. י"א. אחוזת־רעננה, בעלת קואופרטיבים לצרכנים, חברי האחוזה.

מפתח

א

אאורבאך אפרים, 242
אבא אבן, 258, 282, 315, 317
„אבוקה", 113
אביחיל: 149
אבל סניור: 65
אבלו ס. פ.: 95
אבן יצחק: 41
אבנר מאיר: 306
אברסון דב: 11, 65
אברסט בנימין: 170
אגדת שלשים וארבע: 183
אגואילאר עמנואל: 61
אגודת הציונים הצעירים בניו־יורק: 46
אגרונט: 169
אגרונסקי גרשון: 127, 148, 150
אגרס ליאון: 263
אדיס־אבבה: 188
אואט הרברט: 231, 238, 241
אוגנדה: 11, 15, 38
אולו אלברטו: 225
אוליפנט לורנס: 3
אולסוף יוסף וסטיוארט: 313
אומות מאוחדות —
אונסקו"פ: 224, 225, 226, 227, 229, 231
232, 236, 238
ועדת אד־הוק: 231, 232, 234, 235, 238
ועדה פוליטית: 280
מועצת הבטחון: 251, 257, 258, 268, 314
אונטרמאיר שמואל: 136, 173
אוסטין ווארן: 245, 246, 247, 250, 255
אוסטרובסקי אמליה: 164
אוסטרובסקי ב.: 297, 301
אוסישקין מנחם: 130, 133, 135, 192
אופנהיימר פרנץ: 112
אורנשטין מאיר: 41, 48
אחד העם: 96
אחדות העבודה: 213
אחוזה: 90, 120, 153, 298, 305, 306 308
אחרון יוסף: 158
אטלי קלמנט: 218
איבס ארווינג: 248
איזלנד רובין: 39
איזקסון ה. ב.. 75
אייזנברג: 307
אייזנהאואר: 311, 314, 317, 318
אייזר הנרי: 46
איינשטין אלברט: 108, 133, 135, 165
אילת: 271
אימבר נפתלי הרץ: 26, 55, 56, 57, 59,
60, 289
איקס הרולד: 198
איתן וולטר: 262
אלדין ויליאם: 69, 132
אלוין מרדכי: 271
אלויל אריה: 128
„אלט נוילאנד": 172
אלמן רוז: 83
אלן יצחק: 46, 69
אלתמן הנרי: 48

אמדורסקי, מלון: 151
אמפל (אמריקן פלשתין טריידינג קורפו־
רישון"): 138
„אמריקן אקספרס קומפני": 323
אנגלברג יוליוס: 297
אנדטזאם נרסולה: 225
אסתרייכר מ.: 46
אסתרסון: 44
אפסוד משה: 75
אפשטיין א. ק.: 235
אפשטין חיים יעקב: 64
אפשטיין יהודית: 193, 211, 242
„אקסודוס": 230, 231, 238
אקס אדולף: 151
ארגון ידידי ההגנה: 194
ארונסון אהרון: 126, 127; אלכסנדר: 127;
שרה: 127
ארלוזורוב חיים: 164, 178, 182
ארליך מנדל: 119
ארמור נורמן: 248
ארנה ה. אוסחאלדן: 223, 224, 240, 241
„ארץ ישראל: עבר והוה: 111
ארץ מכס: 39
אש שלום: 165
אשינסקי רב: 10

ב

באנץ' ראלף: 257, 271, 273 277, 278
באר־שבע: 256
בדט: 158
בדר גרשון: 40
בובליק גדליה: 64, 161
בודנהיימר: 72
בווין ארנסט: 209, 221, 319
בויבריק: 1, 2, 4, 7, 9
„בוני הארץ": 136
בונצ'יק שמואל: 137 138, 157
בוקנסק ש.: 78
בורג ד"ר וגב.: 145
בורה ויליאם א.: 167
בורובסקי ציפי: 263; שמואל: 39
בורוכוב: 112
ביאליק חיים נחמן: 14, 148, 162, 182, 185
ביילי הרולד: 236
ביין יוליוס: 80
בירם א.: 166, 190
בירנבאום נתן: 49, 72, 145
בית־אלפא: 128
בית הלל: 201
בית ברל: 283
בית חרושת לניר: 154, 298
„בית־ישראל אנשי אמת": 44
בית־לחם: 249, 256
בית ספר לרפואה: 162
בית ספר ראלי: 160, 166
בית ציוני אמריקה: 283
בית שמש: 326
„בלאו וייס" (תנועת נוער): 101
בלאוסטין דוד: 18, 34, 64
בלבאן ברני: 319
בלדוין הנסון: 311, 315
בלוך יהודה: 47, 79
בלום ליאון: 165
בלום ניקולס ס.: 226
בלום שמואל: 123
בלומנפלד קורט: 101
בלומנפלד שמואל: 113
בלוסטין יוסף: 18
בליץ שמואל: 38, 47, 135
בלפור ארתור: 160, 172
בלפוריה: 145
בן־אבי אתמר: 112
בן־גוריון דוד: 111, 119, 144, 192, 199,
200, 211, 224, 226, 254, 256, 280, 291,
308, 317, 319

בן־גוריון פולה: 112, 256, 292
בנדיקט: 171
בנדלי שמשון: 36, 123
בנטוב מרדכי: 234
„בני ברית": 319
„בניני האומה": 306
בנטוביץ הרברט: 13, 147
בנטוביץ רות ליליאן: 13
בן־עמי ל.: 171
בן־עמי סול: 171
בן־צבי יצחק: 111, 119
בנק אנגלו פלשתינה: 121
„בנק יבוא ויצוא: 291
בצרון: 304
בק יוסף: 182
בקעת בית נטופה: 295
בקר אריה וברל: 128
בקר ג'ורג': 235
ברברש ארנסט: 234
בראון מאיר: 12
בר־דוד משה: 326; רבקה: 265; טובה: 326
ברודי ישראל: 135
ברודסקי מרדכי: 87
ברודצקי זליג: 192, 319
ברונדס יוסף: 23, 24, 65
ברונסטון ס.: 160
בריגדה עברית: 218
בריטפלד שמעון: 128
ברילייז' ז'וזה: 225
בריקנר ברנט: 39, 40, 194
ברינברג אדולף: 119
ברלין מאיר: 121, 161, 192
ברמן מורטון: 261, 261
ברנאדוט פולק: 257, 271, 277
ברנדייס לואי דמבין: 27, 91, 112, 114, 116, 119, 125, 126, 131, 134, 135, 141
ברנשטיין הרמן: 107
ברנשטיין ויקטור: 234
ברנשטיין סימון: 193
ברנשטיין פילים: 202
ברנשטיין שמעון: 172

ג

גבעת־חן: 304
גבריאל אלכסנדר: 234, 242
ג'וארץ ז'אן: 112
גודמן ג'קי: 119
גודמן יעקב: 10
גודמן מוריס: 10
גודשטין מוריס: 160
גידמן דר.: 80
גוטהייל אמא: 83, 95; גוסטב: 14, 74; ריכרד: 14, 25, 72, 76, 77, 115, 122
גוטליב הלל: 173
גוטליב יהושע: 152, 153
ג'וינט: 216, 217
גולדברג אברהם: 10, 18, 36, 65, 89, 112, 123, 138, 142, 151, 158, 187
גולברג ישראל: 122
גולדברג יצחק לייב: 127, 193, 326
גולדמן נחום: 139, 193, 211, 224
גולדמן סימון: 69, 120
גולדמן פראנק: 256
גולדפאדן אברהם: 57, 58, 59
גולדפארב ישראל: 44
גולדשטיין יונה: 166
גולדשטיין ישראל: 206, 214, 234, 243, 253
גולדשטין א. י.: 124
גולדשטין אלכסנדר: 140
גולדשטין רוברט: 47
גולדשטין שמואל: 93, 98
גולדשלג אוסקר: 39
גולומב אליהו: 194
גורדון ה. ל.: 10
גורדון הירש ליב: 119

גורדון יהושע: 156
גיטלסון רב: 74
גינגולד־יודין: 307
גינגולד פנחס: 119
גינצבורג לואיס: 66
ג׳יקובס אדוארד: 285; יהושע: 285; רוז: 95, 242, 285
ג׳יקובס זוסמן: 212
גלזר ריי: 113
גן־יבנה: 304
גניגר: 237
גן־רחל: 190
גפני ס.: 275
גרובר רות: 265
גרומיקו אנדרי: 223, 230, 241
גרוס הירש יוסף: 128
גרוסמן מאיר: 192, 213
גרוסמן נעם: 259
גריבל רובין: 298
גריבץ לואיס: 39
גרינבאום יצחק: 192
גרינבלט ישראל: 123
גרינברג חיים: 212, 224, 256
גרינברג מאריאן: 242
גרינברג סימון: 110, 113
גרינוולד מלכיאל: 190
גרינליף יוסף: 212, 242
גרמין לואיס: 175, 289, 304
גרנדוס, ג׳ורג׳, גרציה: 225, 233, 256

ד

„דאי״: 132
דאלאס: 315, 318, 319
דאָס אידישע פאלק: 40, 65, 89, 172
„דבר״: 234
דה הירש ברון: 86, 106
דה ליים נחמיה: 130
דוידסון ישראל: 66
דויטש יוסף: 46, 54
דויטש סולומון: 160, 169
דודסון הימן: 20
דופט מכס: 46, 92, 98
דורי אליעזר: 285
דושקין אלכסנדר: 36
„די וועלט״: 11, 25, 40, 71, 73, 172
דיזנגוף מאיר: 173, 256
דיין משה: 322
דינגול סולומון: 242
דישראלי בנימין: 173
דיק אגרונום: 158
דליה: 227
דמבין ארתור: 33, 80
דמבין לואיס: 74
דנציגקורן: 216
דנציס מרדכי: 252
„דער אידישער קעמפער״: 12
דראכמן ברנארד: 75, 76

ה

האגודה האוסטרית־הונגרית: 30, 33, 38, 50, 63, 84, 92, 94, 97
האוזמן ד״ר: 96, 102, 125
האוניברסיטה העברית: 124, 131, 160, 251
האלברכט גרטרוד: 98; צ׳ארלס: 98, 119, שמואל: 98
הארץ: 182, 234
הבימה: 181
„הבית האמריקני״: 262
הבר אברהם: 4, 5, 44, 135, 234, 298; לואיס: 46; שלמה: 44, 127
הבר דב: 253; חנה 263
הגנה, 194, 198, 208, 216, 237, 244, 249, 253, 256, 289
„הדסה״ (הסתדרות נשים ציוניות אמריקאיות) 138
„הדסה ניוס לטר״ 234

הסתדרות הציונית של ארצות הברית: 132, 134, 193, 206
הובר, הרברט: 311
הוד ג'והן ד. ל.: 225
הוהנברג ג'והן 237
הוועדה האמריקנית־פלשתינאית: 198, 201
הול לורד: 222
הורוביץ דוד: 242, 292
הורוביץ הריס: 34, 74
החברה האמריקנית־פלשתינאית: 123
„החברה הכלכלית לארץ ישראל": 136
„החברה לפיתוח ארץ־ישראל": 136
היילה סלאסי: 187
היינה היינריך: 173
היכל עמנואל: 202
הילדרינג ג'והן ה.: 231, 233
הכהן דוד: 282
הלפר בנימין: 127, 298
הלפר מכס: 115
הלפרין הרי: 209
הלפרין ג'ורג': 164
הלפרין רוז (לוריא): 51, 224, 253
הלר מרכס: 66, 112
„המועצה האמריקנית ליהדות": 201, 209
המילטון תומס: 234
הנדריקס רוברט: 321
הנדרסון לוי: 248
הנטקה ארתור: 101, 125
הנתר מתיו: 113
הס יעקב: 18, 34, 40, 44, 70, 72, 105, 112, 126, 187
„הסתדרות נשי מזרחי: 299
הפטמן יוסף: 216
הצהרת בלפור: 102, 118, 192, 196, 200, 226
הציונים המאוחדים: 64
הרצוג יצחק: 226
הרצוג רוז: 95
הרצל תאודור: 2, 3, 4, 13, 70, 74, 77
הרץ יוסף: 21, 78

ו

ואטנברג פיליפ: 108
ואכטל הנרי: 168, 172
ואן פאסן פייר: 166
וארבורג פליקס: 165
ובר סימון: 242
וגנר רוברט: 198, 201, 206
וואלברג רפאל: 74
וג'וד יהושע: 201
וולפסון דוד: 28, 33, 116, 138
וולף סימון: 80
וולק אשר: 242
וועד הפועל: 16, 96
וועד לאומי: 247, 256
וועד רופאים יהודים למען פלשתין: 162
וועדה אמריקנית־יהודית: 232, 244, 253
וועדה אמריקנית נוצרית לא"י: 244
וועדה האנגלו־אמריקנית: 110, 226
וועדה ציונית בלונדון: 132
וועדת החלוקה: 233
וועדת השולחן העגול בלונדון: 217
וועדת חקירה אנגלו־אמריקנית: 209, 210
וועדת פיל: 191, 192
וועידת השלום בפריס: 134
וועידת השלום 1919: 167
וייז סטפן, ס.: 16, 24, 78, 83, 106, 118, 125, 135, 142, 192, 200, 205, 211, 256, 280
וויזן חנניה: 39
חיזן שמואל: 46, 89, 97
וייט ויליאם אלן: 198
ויינברג מוריס: 107, 193
וינר רחל: 263
וייסגל מאיר: 134, 201, 231, 285

וייצמן חיים: 21, 61, 102, 124, 130, 133-5, 140, 143, 151, 160, 198, 200, 207, 211, 213, 234, 243, 248, 278
וילהלם השני: 13
וילסון וודרו: 94, 113, 115, 119, 126
וילסון לאו (לוי שבואלי): 243
וינד משה: 128
וינשטין סולומון: 121
וסרמן אוסקר: 165
ורטהיים מוריס: 112

ז

זאף יוסף: 94
זבוטינסקי ולאדימיר: 112, 140, 169, 177
זבירין אריה: 149
זוהרי חיים: 128
זוהרי מיכאל: 128
זוננשין דוד: 30, 46; נחמיה: 98
זוננשין רוז: 72
זידל הרמן: 10, 142
זיו וויליאם: 187
זיו יוסף: 234
זיידמן הלל: 234
זלוטקוב לאון: 34, 74
זליגמן א. ר.: 80
זליגסברג אליס: 95
זנגויל ישראל: 11, 19, 21, 38
זאר יצחק: 12

ח

חבר הלאומים: 140, 142
חברה ימית ארץ ישראל אמריקה: 158
חברון: 256
חברת החשמל הפלשתינאית: 111
חברת סרטים פלשתינאית: 123
„הדשות הארץ": 127
חולון: 309
חוסייני, ג'מאל: 249
חזן יעקב: 213
חסין, יהושע: 175

ט

„טאגבלאט": 75, 102, 105, 132
טאובש, לייבל: 1, 2, 9, 160
טאפט רוברט א.: 206, 248
טבנקין יצחק: 213
טולקובסקי דן: 271, 309
„טולרנס": 76
טורצינר ג'קואס: 242
טורצינר נומא: 243
טיץ, סימון: 30
טלר ג. ל.: 234
טמקין רב: 28, 87
טרומן הרי: 209, 229, 240, 245, 247, 248, 277
טריטש דוד: 72, 75

י

ידידי ההגנה: 207
ידין יגאל: 270, 322
„ידיעות אחרונות": 234
יהודה הלוי: 182
„יהודה הצעיר": 33, 113, 184
„יהודי אבסיניה": 187
יוספזון י. ז.: 123
ילין דוד: 162
ים המלח, מפעל האשלג: 208
יסקי חיים: 251
יעבץ יעקב: 234
יעקובסון ויקטור: 193
יער בלפור: 237
יפה אליעזר ליפה: 40, 47, 86, 87
יפה ג'ין: 242
יקב ראשון לציון: 122
יקותיאלי ישראל: 284
ירחא יהושע: 299, 305
ישראלי קריסצ'מר ארנולד: 119
ישראלי שלמה: 234

כ

כדורי סימון: 182
כהן אברהם ה.: 113
כהן איב: 113
כהן בנימין: 141
כהן הנרי: 124
כהן ליאו: 300
כהן נויטן: 122
כהן סולס: 39, 73
כהן צבי: 301
כוכבי ציון: 33, 51
כינוס אמריקני יהודי 1943: 204
כנרת: 190
„כפר בתיה": 299
כפר סילבר: 324
כפר־עציון: 254, 289
כץ ניסן: 43
כצמן בוריס: 155
כצנלסון ניסן: 99, 100
כרמלי הרולד: 182

ל

לאוב מוריס: 217
לאודרמילק וולטר קלי: 297, 312
לאוטרבך אדוארד: 80
לב רחל: 263
לבנסון לאטי: 95, 138
לבנסון סירוס: 33
לו אדוארד: 51
לובט רוברט: 248
לובנהרץ יוסף: 190
לוברסקי אליהו, אברהם: 96
לוד: 265
לודג' הנרי קבוט: 142
„לודזיה": 153
לוזאן: 283
לוי שבתאי: 253
לויד ג'ורג': 142, 226
לוין (אורלנדו פלוריד): 171
לוין־אפשטין: 169
לוין שמריהו: 61, 62, 65, 66, 86, 96, 113, 114, 129, 133
לוינטל ישראל הרברט: 33, 162, 185, 280
לומברוסו ציזר: 19
„לונדון ג'ואיש כרוניקל": 129, 133
לונדון מאיר: 23, 74
לונשין יוליוס: 46
לונשין שמואל: 46, 55, 56
לוק הרי: 166
לוקר ברל: 235, 290
לוריא ארתור: 258
לוריא ג'סי צל: 234, 242
לורנס דוד: 313
לורנס ת. א.: 167
לותרינגר הרצל: 301
לזרוס אמה: 80, 194
לזרוס ג'וספין: 80
לטרון: 210, 268
לי טרגווה: 257
לייברך לאון: 86
ליכטהיים ג'אורג': 236
ליכטמן יעקב: 298
ליפסקי אליעזר: 113
ליפסקי לואיס: 10, 12, 31, 38, 40, 58, 70, 83, 113, 118, 134, 135, 138, 142, 161, 192, 213, 235, 311
לינואנג דוד: 298
ליריק א. ס.: 234
לנג הרי: 182
למפורט סלומון ס.: 123
לליבלד ארתור: 201
לנדאו נפתלי: 165
לנדאו שאול רפאל: 91, 77
לנדמן יצחק: 134
לסל פרדיננד: 112

לסקי הרולד: 182

מ

„מאה שעות בסואץ": 321
מאהלר גוסטב: 84
מאהלר קלמן: 46, 49
מאוריציוס: 197
מאורעות 1926: 168
מאורעות 1936: 189
מאיר (מאירסון) גולדה: 249, 291, 317, 321
מאסאריק יאן: 235
„מבטחים": 220
מבצע סיני: 311
„מגן דוד אדום": 120
מגנס י. ל.: 20, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 50, 62, 66, 70, 108, 109, 110, 112, 138
מדזיני משה: 110, 234
מונטור הנרי: 288, 297
מוסינזון בן־ציון: 133
מוסינזון ש.: 78
מועצת המדינה הזמנית של א"י: 265
מופתי מירושלים: 166, 184, 190, 253
מורגנטאו הנרי: 35, 291
מורגנשטרן אחיות: 39, 122
מוריסון א. ד.: 75
מזר אברהם: 141
מזר ויליאם: 154
מיטבוך: 158, 162
מיירבר: 173
מילר ארבינג: 193, 234
מילר לואיס: 107
מילר סימון: 179
מימון יהודה ליב: 299
מיצרי טיראן: 318
„מירור אוף פלשתין": 91
„מכביאן": 25, 32, 58, 83, 134
מסליאנסקי צבי הירש: 21, 41, 52, 64, 70, 73, 112, 158
מלתר, ד"ר: 66
מנדלסון משה: 173
מנדס, פריירה: 40, 122
מנילף יעקב: 76
מנשל מנחם: 66
„מסדה": 113
„מעריב": 234
„מפלגת המדינה היהודית": 213
מפלגת העבודה הבריטית: 137
מפרץ עקבה: 279
מק יוליאן: 112, 133, 134, 135, 141
מקדונלד ג'ימס: 185
מקדונלד רמסי: 169
מקקנלי (הנשיא ויליאם): 74, 83
„מרבדיה": 123
מרגוליס דוד: 47, 235
מרגוליס מוריס: 30, 33, 38, 47, 171, 235, 281, 291
מרגושס יוסף: 41; ישראל: 98; שמואל: 36, 41, 98, 242, 290
מרכס אלכסנדר: 66
מרכס סדני: 234
מרכס קרל: 173
מרקביץ שמואל: 39
מרקוס דוד: 263
מרשל ג'ורג' ס.: 231, 232, 240, 247, 248
מרשל ס. ל.: 321
משמר העמק: 250
„משרד האספקה הארצישראלי": 95

נ

„נבטים": 220, 221
„נבי מוסה": 155
נוח עמנואל מרדכי: 3
נולאנד סנטור: 318
נורדאו מכס: 11, 15, 19, 46, 68, 70, 82,

100
בורוק מרדכי: 234
„ניו־יורק הרלד טריביון": 234, 245, 296, 313
„ניו־יורק טיימס": 23, 229, 234, 245, 297, 313
ניומן אברהם א.: 67
ניומן יהושע: 40
ניומן לואיס: 234
ניומן מרדכי: 119
ניומן סולומון: 64
ניומן עמנואל: 39, 135, 225, 253, 256
„ניו־פלשתין": 130, 160, 197, 199, 230, 236
„נילי": 127
„נצחון סיני, 100 שעות מלחמה" : 321
„נשיונל סטרקטור אנד סופלי קורפורישן": 124
נתלסון רחל: 95
נתן פאול: 129
נתן רוברט: 234
נתנסון אדולף: 46

ס

סהר (סחרוב) יחזקאל: 197, 275
סוכנות יהודית: 165, 200, 211, 223, 239, 247, 254, 256, 277, 292
סולד הנרייטה: 70, 95, 113, 138, 147, 162, 164, 168, 195
סולד ציפ: 162
סולד רוברט: 135, 141, 192, 195, 213
סולומוביץ פיליפ: 234
סולטס מרדכי: 36
סולצברגר ארתור: 16, 23
סולצברגר מאיר: 57
סולצברגר סירוס: 16, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 34, 62
סוקולוב נחום: 130, 140, 160
סטון אליהו: 131, 192, 212, 253
„סטייט דפרטמנט: 229
סטרהל יעקב ס.: 158
„סטרומה": 200, 207
סיגל בני: 155
סיידמן (עתונאי): 101
סילבר אבא הלל: 135, 192, 195, 205, 212, 224, 240, 245, 254, 256, 277, 291
סילבר ברטה: 114
סילבר מקסוול: 39
סילברמן רוברט: 33, 185
סימון יוליוס: 130
סימונוף הרי: 234
סימפסון ג'והן הופ: 157, 169, 174
סינגר מיכאל: 71, 72, 73, 75
סירקין נחום: 10, 11, 12, 107
סלוצקי (משפחת): 145
סלר עמנואל: 234
סמואל הרברט: 151, 157, 164, 165
סמואל מוריס: 13, 36, 112
סמואלס סטיוארט מנטגיו: 36, 142
סמולר בוריס: 234, 242
זעמל ברנרד: 50
סמפטר ג'סי: 127, 155
סנדסטרום אמיל: 225, 238
סנדרו אדוארד: 113, 202
סנה משה: 192, 213
„סנט־לואיס": 286
סן־רמו (החלטה): 140
263, 268; עזרא: 262; עליזה: 263
ספר לבן של 1939: 210
„סקופוס": 264
סקלר הרי: 39, 65
סקולר צבי: 242

ע

עבדאללה (מלך): 273, 279, 287, 292, 296
עזה: 256, 318

עין גנים: 267
עין־השופט: 227
עין־חרוד: 153, 295
עליאש מרדכי: 244
עלית־הנוער: 221
עמק יזרעאל: 250
ערנריך הירש: 157
עתלית: 197

פ

פבזנר מחיפה: 112
פבריגט אנריקו: 225, 233, 239
פדרבוש: 234
פדרציה של ציוני ארה"ב: 10, 12, 13, 14, 18, 20, 21, 26, 34, 40, 65, 69, 113, 118
פול דוד דה סולה: 61, 115, 138
פולברייט סנטור: 317
פוליקנסקי: 157
פועלי ציון: 10 12, 39, 212
„פוריה": 69, 120
פורמנסקי משה: 205
פורסטאל ג'יימס: 245, 248
פט בן־ציון: 158
„פטריה": 197, 207
פטרסון קולונל: 140
פיטצ'ניק אהרן: 234
פייזל אמיר: 167, 226
פייטלוביץ ג'קואס: 187
פיליפ טילור: 70
פינמן: 10
פינס דן: 234
פינסקי דוד: 137
פינסקר ליאון
פינק ראובן: 119
פינקלשטין לואיס: 185
פינשטין משה: 111, 185
פירסון לסטר: 236
פישמן אריה: 113, 263; הרצל: 113
פישמן יעקב: 193
פישר אברהם: 299, 308; משה: 299, 308; שרה: 299
פישר מנדל: 234
פלג דב: 113, 263, 271
פלומר לורד: 164
פלמ"ח: 237, 249
„פלקור": 234
פלר אברהם: 235
„פלשתין אילוסטריטד ויקלי": 175
פן אשר: 242
פנחס רפאל: 113
פסמן צ'רלס: 47, 121
פספילד לורד: 169, 174
פראירה רב: 79
פראנץ יוסף קיסר אוסטריה: 57
פראנק ג'רולד: 234
פראנק מ. צ.: 234
פרודי אלכסנדר: 240
פרוכטר אברהם: 74, 75, 77
פרומנסון א. י.: 20, 84, 112
פרושינסקי קסאודרי: 233, 236
פרוסקאואר יוסף: 205, 244
פרידלנדר ישראל: 13, 20, 26, 33, 40, 66, 89, 147
פרידלנדר צבי: 119, 148
פרידמן בנימין: 39, 241
פרידנוואלד אהרון: 72
פרידנוואלד הרי: 12, 21, 34, 40, 84, 112
פרייס אליאס: 97
פריש דניאל: 213, 283
פרלמן משה: 271
פרנסקי נתן: 64
פרנקלין פרל: 162

צ

צבי שבתי: 3
צוקרמן ברוך: 157

צוקרמן ס. ז.: 119
ציזלינג אהרן: 234
ציפר גרשון: 85, 296
צ'מברלין: 199
צמח: 256
צ'נסלור ג'והן רוברט: 166
צ'רני כרמי: 263
צ'רצ'יל וינסטון: 196, 207, 226

ק

קאהן אלכסנדר: 137
קאהן הרי: 10, 12, 65
קאוקג'י פאוזי ביי: 242
קאטוביץ ועידה: 2
קניגסברג ברייל: 37
קובלנץ: 286
קוטלר זלמן: 126, 151, 165, 169
קול משה: 122
קולק תאודור: 263, 323
קונגרס ציוני ראשון (1897): 3, 33
שני (1898): 82
שלישי (1899): 83
שישי (1903): 15, 21, 34
שביעי (1950): 11
תשיעי (1909): 68
שנים עשר (1921): 138
ששה עשר (1929): 165
שבעה עשר (1931): 192
עשרים (1937): 192
עשרים ואחד (1939): 196
עשרים ושתים (1946): 210
עשרים ושלש (1951): 297
קונהים הרמן: 138; מכס: 138
קוסובר מרדכי: 252
קוסובסקי איסר: 267, 326; יצחק: 289; ישראל: 267; שושנה: 267, 326
קופלוביץ לאון: 10
קופקין מנקס, יעקב: 39, 53, 89
קופשטין מאיר: 76
קוק לואיס: 298
קורלניק אברהם: 113
קורנבלו יוחנן: 30, 54, 55
קזן לואיס: 155
קטש אברהם: 283, 285
קירשבלום מקס: 234, 256
קיש איב: 113
קיש פרדריק: 143
קישינב, פוגרום: 14, 16, 20, 26, 28
קלאוזנר יוסף: 306
קלאי שרגא: 128, 297, 327
קלוץ שלמה: 30
קלוצניק פילים: 67, 76
קליגר יעקב: 168
קליין פילים: 67, 76
קלמן לאופולד: 64, 65, 121
קלן הורס: 112
קלנר לאון: 76
קסטל: 248
קסין א. י.: 304
קפלן אליעזר: 292
קפלן מרדכי: 66, 70, 160
קפלן נתן: 175
קפריסין: 215, 216, 255
קרומבין אברהם: 293
קרונר משה: 234
קרוסמן ריצ'ארד: 210
קרוק ארתור: 229
קרטר לואי: 46, 51, 89
קרטר עמנואל: 105
„קריה": 265
קריין צ'ארלס: 126
קרים: 163
קריסטל ליאון: 242
קריץ-ג'ונס ארתור: 218, 231, 232
קרליבך עזריאל: 234

קרמר מוריס: 93
„קרן היסוד": 130, 131, 133, 135, 165, 173
„קרן קיימת לישראל": 11, 19, 43, 48, 71, 74, 92, 120, 185

ר

ראנד איבן ק.: 226
ראסק דין: 247
ראש־העין: 264
רבינוביץ יחזקאל: 117, 234, 242
רבינוביץ כרמי: 259
רדין אדולף: 21, 74
רדין מכס: 114
רדלהים אברהם: 39
רדנר יואל: 98
רהוד מכס: 113, 138
רובהני א. מ.: 167
רובינסון: 234
רובנשטיין שלום: 242
רובנשטין צ. ה.: 98
רובנשטין צ.: 159
רובשוב זלמן: 242
רוג'רס ג'והן: 234
רודבסקי דוד: 113
רודוס: 278
רוזבלט אלינור: 282; פרנקלין: 206
רוזלסקי אפט אוטו: 123
רוזן אדם: 122
רוזן עמנואל: 190
רוזנבלד לסינג: 201, 209, 317
רוזנבלוט מרטין: 101; פליכס: 101
רוזנבלט ברנארד: 112, 120, 136, 138
רוזנבלט (גולדסמיט) גרטרוד: 95, 175
רוזנבלט יוסף: 180, 182
רוזנברג אדם: 72, 78, 122
רוזנפלד מוריס: 25
רוטנברג מוריס: 136, 138, 142
רוטנברג פנחס: 111
רוטשילד ברון: 28, 80
רופין: 192
רוקר ס.: 74
רחמן אבדור: 225, 226
ריגר אליעזר: 113
ריכטר משה: 40, 102, 103
רינגל מיכאל: 103
ריצ'רדס ברנרד: 36
רמז דוד: 162
רמלה: 265
רמת־יוחנן: 128
רנד יעקב: 46, 96
רס צ'ארלס: 253
רסטון ג'ימס: 245
רעננה: 60, 120, 153, 298, 304, 305
רפאל גדעון: 255
רפפורט כתריאל: 122

ש

שאו, ועדת: 167, 169
שארם־אל־שייך: 318
„שבי ציון": 72
שואדרון אברהם: 172
שואנפלד גב.: 39
שוארץ ג'ק: 155
שוארץ וולוול: 119
שוארץ מרק: 13, 173
שוואַרץ הרמן: 48; יוסף: 98; עמנואל: 98; שמואל: 46,
שוארץ ס. פ.: 307
שובל לואיס: 113
שוחט מניה: 138
שוייד מרק: 242
שויצר פטר: 134, 138
שולברג ב. פ.: 123
שולמן אלברט פ.: 36, 168
שולמן הרמן: 208; רבקה: 208, 242; פאולה: 208, 209

שולץ לילי: 234
שולר צבי: 242
שור השל: 57
שור שמואל: 39
שטראוכר בנו: 84
שטראוס אוסקר: 18, 80, 83, 102
שטראוס נתן: 74, 102, 112, 131
שטראוס שמואל: 65, 70, 114
שטרן בוריס: 276
שטרן הרי: 24, 30, 40, 44, 48, 51, 84, 96
שטרנשטין יוסף: 113
שילוח (זסלני) ראובן: 279
שילר שלמה: 85, 297
שימל שמואל: 166
שינקין מנחם: 215
שיף יעקב: 26, 27, 28, 62, 63, 79, 129
שיפמן דורה: 95
שיפמן לואיס: 169
שיקלר יוסף: 47
שכטר מתילדה: 95
שכטר סולומון: 27, 40, 65, 114
שכנאי אהרון: 119, 149
שלוסברג יוסף: 137
שלזינגר ד"ר: 66
שליט מיכאל: 45, 121, 156, 173, 304, 300
שלום עליכם: 35
שליט נורמן: 113
שמורק: 192
שמידט דנה אדאמס: 297
שמעון קאמיל: 240
שמשוני דניאל: 263
שנידרמן (תל־אביב): 149
שנידרמן אהרון: 119
שנידרמן שמואל: 234, 242
שפיגל אדוארד: 46; לואיס: 46, 158
שפיגל יואל: 9
שפיגל שלום: 113
שפייזהנדלר אברהם: 262, אסתר: 262; דני:
שפירא אברהם: 175
שפירא הרמן צבי: 125
שפרינצק יוסף: 148
שרמן קרל: 163
שרפשטין צבי: 110
שריר: 178
שריר־סולד הני: 128
שרת (שרתוק) משה: 182, 203, 211, 224, 232, 238, 239, 243, 251, 265, 282, 285, 291

תדהר דוד: 157
תורס תור: 241
תכנית בזל: 6, 21, 75
תכנית בלטימור: 200
תכנית גרידי־מוריסון: 241
תל־אביב —
מוזיאון: 173
נמל: 256
תמרי בן־ציון: 186
„תנובה": 88
תנועת הליבור הבריטית: 207, 210
תעלת סואץ: 293, 312, 315

ספרים „מועילים אך משעמ־
מים" כרבים מספרי הזכרו־
נות הנכתבים שלא על ידי
סופרים מקצועיים.

הספר „אודיסיאה של ציוני
אמריקני" הוא יחיד במינו
בהיקפו, בעניין הרב שהוא
מעורר ובדיוקו. הוא מתחיל
מן הימים שלפני מות המנ־
היג ב. ז. הרצל ומגיע עד
ימינו אלה. יש בו דוח"ים
של עד ראיה מן הקונגרסים
הציונים ומן המאבק שמא־
חורי הקלעים באומות המאו־
חדות. הוא מתאר תיאור
אינטימי ומעמיק את ד"ר
חיים ויצמן, ד"ר סטפן ווייז
ושמריהו לוין, יחד עם תיאור
עבודתו של ד"ר ראלף באנץ
באומות המאוחדות. אבל
חשיבות רבה יותר נודעת
לרישומיו מחיי והווי ציוני
אמריקה הוותיקים ההולכים
ומשתכחים ואשר בעבודתם
עבודת הנמלים קרבו יחד
עם כל היסודות החלוציים
את תקומת ישראל.

(ג'רוזלם פוסט)

עטיפה: דפוס פירסט ובנו

אודיסיאה של ציוני אמריקני

ממת

יוליוס הבר

מדברי פליקס פרנקפורטר

שופט של בית המשפט העליון של ארצות הברית.

הסטוריה של תנועה היא אחרי ככלות הכל הסטוריה של פרטים. הנה כך, ה„אודיסיאה" היא תרומה חשובה לא רק לציונים האמריקנים אלא להסטוריה של הציונות שהגיעה לשיאה בהקמת מדינת־ישראל. הדפים מעוררים זכרונות ישנים, גם מספקים ידיעות חדשות.

מדברי אהרן צייטלין

שגדפסו ב„דער טאג־מאָרגען זשורנאַל".

הספר כאילו טוען ותובע: כתוב, הביאהו לידיעת הצבור הרחב, כי יש בו בספר הרבה, יש בו משום מוסר השכל צבורי. ניחן המחבר בכוח זכרון יפה וזוכר ומזכיר ימים עברו ומעשים ודברים המלמדים לקח להועיל. — —

פרופסור מ. זהרי

האוניברסיטה העברית בירושלים.

אכן, זהו ספר מסעיר הכולל תרומה חשובה לפרקים הראשונים של ההסטוריה הציונית. כן יש בו לשפוך אור על פינות השרויות בצל ועל חוליות שאינן ידועות במידה מספקת בשרשרת המאורעות שהובילו לקראת הקמת מדינתנו. זוהי אחת היצירות המעניינות ביותר בספרות ההסטוריה היהודית. — —

מדברי ד"ר שרגא קלאי

הספר היפה היה בשבילי הפתעה נעימה ביותר. מצאתי, שלא אך איש המעשה אתה אלא גם איש העט. ספרך נקרא מעצמו, והיה לי רב עונג בקראי אותו. החיית בקרבי את הזמנים עברו מאז ימי הילדות ועד ימינו אלה. תודה לך, ידיד, הצבת אנדרטה יפה. —

הוצאת ספרים מ. ניומן בע"מ